

อรรถกถาจริยาปฎัก : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

อรรถกถาจริยาปิฎก : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

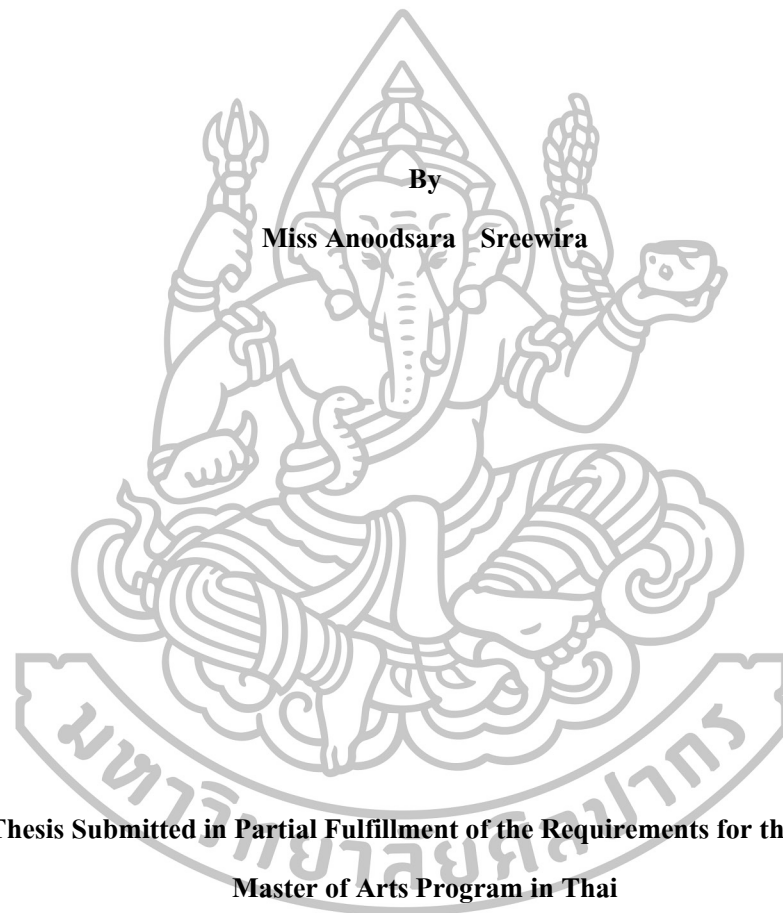
ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ATTHAKATHA CARIYAPITAKA : A STUDY AS BUDDHIST LITERATURE

**By
Miss Anoodsara Sreewira**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Thai**

Department of Thai

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2015

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “อรรถกถาจริยาปิฎก : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนา” เสนอโดย นางสาวอนุสรณ์ ศรีวิระ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร. สุมาลี ลิ้มประเสริฐ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุบล เทศทอง)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิจารณ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์บำนาญ อิ่มตำราญ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร. สุมาลี ลิ้มประเสริฐ)

...../...../.....

54202214: สาขาวิชาภาษาไทย

คำสำคัญ: วรรณคดีชาวจีน/ วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

อนุสรณ์ ศรีวิระ: วรรณคดีชาวจีน : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนา. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: อาจารย์ ดร. สุมาลี สัมประเสริฐ. 334 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อเรื่อง กลวิธีการเรียบเรียงเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง และกลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อให้เข้าใจ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในวรรณคดีชาวจีนจำนวน 35 เรื่อง เพื่อจะให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีชาวจีนในฐานะ วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีนคล้ายคลึงกับวรรณคดีชาวดอก เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีนกับ วรรณคดีชาวดอกพบว่า วรรณคดีชาวจีนใช้กลวิธีการดัดแปลงเนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีน 3 วิธี ได้แก่ 1) การเพิ่ม แบ่งเป็นการเพิ่มความใหม่ และการขยายความ 2) การเปลี่ยน แบ่งเป็นการเปลี่ยนความ และการเปลี่ยนรายละเอียด และ 3) การตัด แบ่งเป็นการตัดความ และการตัด รายละเอียด กลวิธีที่ใช้มากที่สุดคือการตัดรายละเอียด และกลวิธีที่เลือกใช้น้อยที่สุดคือการเปลี่ยน กลวิธีที่ใช้นี้ไม่ได้ทำให้โครงเรื่อง ของ วรรณคดีชาวจีนแตกต่างกับวรรณคดีชาวดอก แต่ช่วยเน้นเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของ การเล่าเรื่องในวรรณคดีชาวจีน

ในด้านกลวิธีการเรียบเรียงเรื่องพบว่า วรรณคดีชาวจีนมีกลวิธีการเรียบเรียงเรื่องอย่างเป็นระบบสามารถแบ่งองค์ประกอบการเล่า เรื่องได้ 4 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนนำเรื่อง ประกอบด้วยคตินถาวรภคคา และนิทานกถา 2) ส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) เป็นส่วนนำเรื่องก่อนเข้าสู่ เนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีน 3) ส่วนเนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีน 35 เรื่อง ประกอบด้วยเหตุการณ์หลักจำนวน 12 เหตุการณ์ ได้แก่ ความเป็นมาของตัวละคร การได้รับสมบัติ การสังเวช การตั้งความปรารถนา การละทิ้ง การบำเพ็ญบารมี การพบอุปสรรค การตั้งมั่น การได้รับการช่วยเหลือ การพ้นอุปสรรค การช่วยเหลือผู้อื่น และการเทศนา การเกิดเหตุการณ์เหล่านี้อาจมีการข้ามบางเหตุการณ์ และสลับที่เหตุการณ์ได้ อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน และ 4) ส่วนปิดเรื่อง แบ่งได้ 3 ส่วน ได้แก่ สโมธานรวมและอรธการรวมจรยา ปกิณณกถา และคำลงท้าย

ในด้านกลวิธีการเล่าเรื่องพบว่า วรรณคดีชาวจีนใช้ผู้เล่าเรื่อง 3 ประเภท ได้แก่ ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องแบบผู้รู้ ผู้เล่าเรื่อง ที่เป็นตัวละครในเรื่องแบบพยานคือพระอนันท์ และผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักแบบเปิดเผยคือพระพุทธเจ้า เมื่อพิจารณาการจัดลำดับเวลา ในเรื่องเล่าซึ่งสามารถแบ่งการเล่าเรื่องได้ 2 ประเภท ได้แก่ การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับลำดับเวลาในเรื่อง พบว่ามีการเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่าง ปัจจุบันกับอดีต และการเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเวลาของผู้อ่านพบว่าการเล่าเรื่องแบบย่อและการหยุด

ในด้านกลวิธีทางภาษาพบว่า วรรณคดีชาวจีนใช้กลวิธีทางภาษาที่สำคัญ 2 วิธี มาเล่าทอดเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์ ได้แก่ 1) การใช้ความเปรียบ 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรง การเปรียบเทียบโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบผสม 2) การใช้โวหาร 4 ประเภท ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร อธิบายโวหาร และเทศนาโวหาร โดยมีการใช้บรรยายโวหารเป็นโวหารหลัก ในการเล่าเหตุการณ์ในเรื่อง การใช้ความเปรียบและโวหารเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยอธิบายเรื่องราวในวรรณคดีชาวจีนได้ชัดเจน ทำให้ผู้อ่าน เข้าใจลักษณะและขั้นตอนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มากยิ่งขึ้น

ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในวรรณคดีชาวจีน สามารถแบ่งการบำเพ็ญบารมีโดยใช้เกณฑ์ความยากง่าย หรือสิ่งที่ สละได้ 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นบารมี คือการสละทรัพย์ บุตรและภรรยา ชั้นอุปบารมี คือการสละร่างกาย และชั้นปรมัตถบารมี คือการสละชีวิต พบว่า พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีชั้นบารมีมากที่สุดจำนวน 14 เรื่อง สาเหตุที่พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีชั้นบารมีมากที่สุดอาจเป็นเพราะเป็นชั้น ปกติที่ทำได้ง่ายที่สุดในการบำเพ็ญบารมีทั้ง 3 ชั้น อย่างไรก็ตามพระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมียากบ้าง ง่ายบ้างทุกพระชาติจนกว่าบารมีจะบริบูรณ์ และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

การศึกษาวรรณคดีชาวจีนทำให้เห็นว่า แม้วรรณคดีชาวจีนจะได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาจากวรรณคดีชาวดอกแต่ก็นำมา เรียบเรียงใหม่โดยใช้กลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่อง คือการแสดงให้เห็นถึงความเพียรใน การบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ด้วยมีปณิธานที่แน่วแน่ที่จะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ วรรณคดีชาวจีนจึงเป็น คัมภีร์ที่เลือกสรรวรรณคดีบางเรื่องมาเล่าใหม่เพื่อเชิดชูบทบาทของพระพุทธเจ้าให้สูงเด่นขึ้นในฐานะพระศาสดาที่มีความกรุณาต่อสรรพสัตว์ ทั้งหลาย

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

54202214: MAJOR: THAI

KEY WORD: ATTHAKATHA CARIYAPITAKA/ A STUDY AS BUDDHIST LITERATURE

ANOODSARA SREEWIRA : ATTHAKATHA CARIYAPITAKA : A STUDY AS BUDDHIST LITERATURE. THESIS

ADVISOR: SUMALEE LIMPRASERT, Ph.D. 334 pp.

The purposes of this research were to study the content of Atthakatha Cariyapitaka, the composition arrangement of 35 stories in Atthakatha Cariyapitaka, and the narrative techniques and narrative description of the Bodhisattva's Perfections Practice in Atthakatha Cariyapitaka in order to study the specific characteristics of Atthakatha Cariyapitaka.

The analysis reveals that the content of Atthakatha Cariyapitaka is similar to the content of Atthakatha Jataka. The comparison of Atthakatha Cariyapitaka with Atthakatha Jataka is found that there are 3 re-narration techniques: 1) addition is re-narration by giving content and details amplification, 2) alteration is re-narration by content and details alteration. And deletion is re-narration by content and details deletion. Most technique that was found is deletion and the alteration is very rarely found. Those techniques do not affect the plot of Atthakatha Cariyapitaka to be different from plot of Atthakatha Jataka, but all techniques are supposed to display the clearness of the Bodhisattva's Perfections Practice which is the main purpose of Atthakatha Cariyapitaka.

In term of the narrative style of Atthakatha Cariyapitaka is systematically arranged in the way of the narrative system of Atthakatha Cariyapitaka. It is found that Atthakatha Cariyapitaka is composed 4 parts: 1) background which can be divided into 2 types: Invocation of Atthakatha Cariyapitaka and Story of Buddha. 2) introduction 3) 35 stories narration of Atthakatha Cariyapitaka are composed of 12 situations :1) Background 2) Treasure getting 3) Commiseration 4) Desire 5) Desertion 6) Perfections Practice 7) Obstacle seeing 8) Persistence in a Perfections Practice 9) Help getting 10) Succeed in difficulty 11) Helping other 12) Preaching. And all situations are reasonable skipped and switched. 4) Ending can be divided into 3 types: Summary 35 stories narration of Atthakatha Cariyapitaka, Explanation of the Bodhisattva's Perfections Practice and Ending.

The study of narration technique is found that there are 3 kind of narrations: non-character (omniscient point of view), character in the name of witness, Anonda and the main character, the Lord of Buddha. In the way of narrative time scheduled conduction can be divided into 2 ways: 1) step-by-step narration which can be switched between present and past and 2) summary and stop narration.

In terms of story description has found into 2 methods: 1) metaphor; explicit metaphors, implicit metaphors and mix metaphors. 2) 4 Narrative styles; narrative, description, exposition and also argumentation. Narrative is used for the main way of story narration. Metaphor and Narrative styles are important to narrate to easy to understand the Bodhisattva's Perfections Practice in Atthakatha Cariyapitaka.

The Bodhisattva's Perfections Practice in Atthakatha Cariyapitaka can be divided into 3 types levels: 1) ordinary perfections, sacrifice by making sacrifice personal properties child and wife, 2) superior perfections; sacrifice by making sacrifice his body and 3) supreme perfections, sacrifice by making sacrifice his life. The study is found that the Bodhisattva's Perfections Practice mostly occurred to 14 stories by the rules of easiest way to do, however the Bodhisattva have done all of Perfections Practice until become enlightened.

The study of Atthakatha Cariyapitaka reveals that even if the narrative styles conception and some story are applied from Atthakatha Jataka, but it also has their own identity which related to the story objective that is the aims to narrate the attempt of the Bodhisattva perfection practice to help and release all living creatures. In this way, Atthakatha Cariyapitaka is treatise which took some stories of Atthakatha Jataka to re-narrate according to praise the Lord of Buddha who is being kind to all living creatures.

Department of Thai

Student's Signature.....

Thesis Advisor's Signature.....

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2015

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาจาก อาจารย์ ดร. สุมาลี ลิ้มประเสริฐ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้ถ่ายทอดความรู้ ซึ่งนำความคิด ตลอดจนเสียสละเวลาให้คำแนะนำ และตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความรักและความเอาใจใส่เสมอมา ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งและกราบ ขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิงวอน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุบล เทศทอง และ รองศาสตราจารย์บำหยัน อิ่มสำราญ ที่กรุณาตรวจแก้และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และอาจารย์ทุกท่านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และปูพื้นฐาน การศึกษา ตลอดจนอาจารย์และนักวิชาการทุกท่านที่ผู้ศึกษาได้นำหนังสือและตำรามาใช้เป็นข้อมูล ประกอบการวิเคราะห์และอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ พี่วิรัชพัชร จรัสเพชร และพี่เกศณี นุชทองม่วง ผู้จุดประกายความคิดการศึกษา ธรรมดาจริยาปิฎก ตลอดจนถึงให้ความช่วยเหลือและกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ วิชลดา อิ่มแย้ม สุชาดา อมรศิริกุล สุรางคนางค์ รัตนวิจารณ์ และสุทธินันท์ ศรีสมศักดิ์ เพื่อนผู้คอย ช่วยเหลือและแบ่งปันทุกข์สุขในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอขอบคุณ จิตรนันท์ กลิ่นน้อย เพื่อนรัก ที่คอยให้คำปรึกษาและความช่วยเหลือตลอดระยะเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงภัตตาคารมิตรทุกท่าน ที่คอยเฝ้าตามด้วยความห่วงใย

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ คุณป้า คุณน้า คุณยาย และครอบครัว ผู้เป็นพลังใจ อันยิ่งใหญ่ คอยสนับสนุน และส่งเสริมทางการศึกษาเสมอมา จนทำให้เกิดความสำเร็จในครั้งนี้

สารบัญ

		หน้า
	บทคัดย่อภาษาไทย	ง
	บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
	กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
	สารบัญตาราง.....	ญ
	บทที่	
1	บทนำ.....	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
	วัตถุประสงค์.....	10
	สมมติฐาน.....	10
	ขอบเขตการศึกษา.....	10
	วิธีการดำเนินการวิจัย.....	11
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2	ประวัติความเป็นมาของจรรยาปฎกและอรรถถาจรรยาปฎก.....	12
	กำเนิดและพัฒนาการของพระไตรปิฎก.....	12
	ประวัติความเป็นมาของจรรยาปฎกและอรรถถาจรรยาปฎก.....	17
3	เนื้อเรื่องของอรรถถาจรรยาปฎก.....	31
	การเพิ่ม.....	34
	การเพิ่มความใหม่.....	34
	การขยายความ.....	46
	การเปลี่ยน.....	57
	การเปลี่ยนความ.....	58
	การเปลี่ยนรายละเอียด.....	63

บทที่		หน้า
	การตัด	67
	การตัดความ	68
	การตัดรายละเอียด	99
4	กลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก.....	112
	ส่วนนำเรื่อง	112
	ส่วนเกริ่นนำ	119
	ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง	120
	ส่วนปิดเรื่อง	198
5	เรื่องเล่ากับการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก	208
	ผู้เล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก	208
	การเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก	220
6	กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อการเข้าถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในอรรถกถาจริยาปิฎก	227
	กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก	228
	การใช้ความเปรียบที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก	228
	การเปรียบเทียบโดยตรง	229
	การเปรียบเทียบโดยนัย	258
	การเปรียบเทียบแบบผสม	262
	การใช้โวหารในการดำเนินเรื่อง	270
	บรรยายโวหาร	270
	พรรณนาโวหาร	273
	อธิบายโวหาร	278
	เทศนาโวหาร	284

บทที่	หน้า
การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถาจรียาปิฎก.....	287
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์	
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท.....	290
การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถา	
จรียาปิฎก	303
7 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	321
สรุปผลการศึกษา	321
ข้อเสนอแนะ.....	326
รายการอ้างอิง	327
ประวัติผู้วิจัย	334

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาเอกราชชาดกกับบรรดกถาเอกราชจรียา ตอนที่กล่าวถึงประวัติและคุณสมบัติของพระเจ้าเอกราช.....	35
2	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาโลมทั้งสชาดกกับบรรดกถาหมาโลมทั้งสจรียา ตอนที่กล่าวถึงประวัติและคุณสมบัติของอาชีวก	37
3	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถากุรุธรรมชาดกกับบรรดกถากุรุธรรมจรียา ตอน พระเจ้าธัญชัยโกริพยราชให้ช้างแก่พราหมณ์ทั้ง 8 แห่งเมือง กาลิงคราช	39
4	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถายุชัญชชชาดกกับบรรดกถายุชัญชจรียา ตอน พระยูชัญชชต้องการออกบวชเพราะรู้สึกสังเวชในชีวิต.....	40
5	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถามาตังชชาดกกับบรรดกถามาตังจรียา ตอน มาตังคบัณทิตตั้งใจนอนอยู่หน้าบ้านของนางทีฐมั่งคคิกากจนกว่า จะได้นางเป็นภรรยา.....	42
6	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาจันทกุมารชาดกกับบรรดกถาจันทกุมารจรียา ตอนจันทกุมารให้ทานหลังจากที่พ้นการบูชายัญและได้ขึ้น ครองราชย์.....	44
7	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถามาตังชชาดกกับบรรดกถามาตังจรียา ตอน นางทีฐมั่งคคิกาเดินทางไปอุทยาน.....	46
8	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาสูวรรณสามชาดกกับบรรดกถาสูวรรณสามจรียา ตอนสูวรรณสามดูแลบิดามารดาที่ตาบอด	47
9	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถากิตติชาดกกับบรรดกถากิตติจรียา ตอน กิตติพราหมณ์ให้ใบหมากเฒ่าเพราะมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณ	49

ตารางที่	หน้า	
10	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถามหิสาชคกับบรรดกถามหิสาชจริยา ตอน มหิสาชคร์สกับรุกขเทวดาถึงสาเหตุที่พระองค์ไม่ทำร้ายลิง.....	51
11	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถามัจฉชคกับบรรดกถามัจฉราชจริยา ตอน พญามัจฉราชทำสังกิริยาเพื่อให้ฝนตก	52
12	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถารุชชคกับบรรดกถารุรมิศราชจริยา ตอนที่กล่าวถึง ที่อยู่อาศัยของพญารูร.....	55
13	เปรียบเทียบบรรดกถาสีลวนชคกับบรรดกถาสีลวนชจริยา ตอนพรานป่าทำร้ายพระ โพธิสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าใหญ่.....	58
14	เปรียบเทียบบรรดกถาโลมหังชคกับบรรดกถาหาโลมหังชจริยา ตอนพระ โพธิสัตว์บำเพ็ญอุเบกขาบารมี	61
15	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาจันทกุมารชคกับบรรดกถาจันทกุมารจริยา ตอนพระ โพธิสัตว์ออกไปเยี่ยมพระบิดาที่ถูกเนรเทศไปอยู่ นอกเมือง.....	64
16	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาภิงชคกับบรรดกถาภิงชจริยา ตอนพระ โพธิสัตว์บวช.....	65
17	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถารุชชคกับบรรดกถารุรมิศราชจริยา ตอนที่ท้าว พรหมทัตให้พรแก่พญารูรว่าจะไม่ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายตลอดไป	68
18	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาสังชคกับบรรดกถาสังพรหมณจริยา ตอนนาง มณีเมขลา นำอาหารมาให้สังขพรหมณ์.....	71
19	ตาราง เปรียบเทียบบรรดกถาจัมเปยชคกับบรรดกถาจัมเปยชจริยา ตอนกล่าว ถึงประวัติของจัมเปยนาคราช.....	74
20	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถากัมหีปายนชคกับบรรดกถากัมหีปายนจริยา ตอนมัญฑ์พะยะทำสังกิริยา.....	76
21	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถามาตังชคกับบรรดกถามาตังจริยา ตอน มาตังคบัณฑิตเดินทางไปทำลายมานะพรหมณ์ 16,000 คน.....	80
22	ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาภูริทัตชคกับบรรดกถาภูริทัตจริยา ตอน พญาครุฑให้มนต์อภัยพายนแก่ฤาษี.....	81

ตารางที่	หน้า
23 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาเวสสันดรชาดกกับบรรดกถาเวสสันดรจรียา ตอน พระนางผุสดีร้องไห้คร่ำครวญเสียใจที่พระเวสสันดรถูกขับไล่ออก จากเมือง.....	85
24 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาภริที่ตตชาดกกับบรรดกถาภริที่ตตจรียา ตอน พระมารดาและเหล่าพระสนมร้องไห้คร่ำครวญ.....	88
25 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาเวสสันดรชาดกกับบรรดกถาเวสสันดรจรียา ตอน พราณเจตบุตรบอกทางไปอาศรมของพระเวสสันดรแก่ชุก.....	91
26 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาเนมิราชาดกกับบรรดกถาเนมิราชจรียา ตอน พระเจ้าเนมิราชเดินทางไปสวรรค์เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา.....	94
27 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาอโยมรชาดกกับบรรดกถาอโยมรจรียา ตอน นางยักษ์แปลงกายมากินพระราชโอรสของพระเจ้าพรหมทัตและ พระอักรมเหสี.....	99
28 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาสุตโสมชาดกกับบรรดกถาสุตโสมจรียา ตอน พระเจ้าปรีสาทเสวยเนื้อมนุษย์.....	101
29 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถากุรุธรรมชาดกกับบรรดกถากุรุธรรมจรียา ตอน อำมาตย์และพราหมณ์เมืองกาลิงกราชเดินทางมาขอจตุรธรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน.....	103
30 ตารางเปรียบเทียบบรรดกถาเดมิยราชาดกกับบรรดกถาเดมิยจรียา ตอน พระเจ้ากาสิททดสอบพระเจ้าเดมิยราช.....	107
31 ตารางโครงสร้างเหตุการณ์หลักในบรรดกถาจรียาปีฎก.....	125
32 ตารางโครงสร้างเหตุการณ์หลักแสดงการบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์ 7 ประเภท.....	193
33 ตารางแสดงบารมี 30 ทศ.....	301

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จริยาปิฎกเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระไตรปิฎกที่รวบรวมอยู่ในพระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ว่าด้วยพระธรรมเทศนาและคำบรรยายต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสให้เหมาะสมกับบุคคลและโอกาส มีประวัติและเรื่องเล่าประกอบ แบ่งเป็น 5 หมวดใหญ่ ได้แก่ ที่มณิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย จริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ 16 ในหมวดขุททกนิกาย กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เฉพาะคัมภีร์ปัจจุบันที่เรียกว่า ภัททกัมป์¹ ซึ่งถือกำเนิดเป็นคนบ้างเป็นสัตว์บ้าง

จริยาปิฎกแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์ และใช้ภาษาแบบง่ายๆ คล้ายกันกับคัมภีร์ธรรมบท² แต่เมื่อเวลาผ่านไปทำให้เกิดการตีความและเข้าใจได้ยาก พระธรรมปาละจึงได้ อรรถาธิบายขยายความส่วนที่เป็นคาถาในจริยาปิฎกขึ้นเรียกว่า “อรรถกถาจริยาปิฎก” หรือ “ปรมัตถทีปนี”³ ซึ่งเป็นการนำพุทธวจนะของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในจริยาปิฎกมาเรียบเรียงและอธิบายความใหม่เพื่อให้เข้าใจได้แจ่มแจ้ง เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกจะเล่าถึงเรื่องการบำเพ็ญบารมีในพระอดีตชาติของพระพุทธเจ้าจำนวน 35 เรื่อง แบ่งได้ 3 วรรค ได้แก่ วรรคแรกออกคิดวรรค มี 10 เรื่อง วรรคที่ 2 หัตถินาควรรค มี 10 เรื่อง และวรรคที่ 3 ยุชฌยวรรค มี 15 เรื่อง ดังนี้

---

¹ขุททกนิกาย แปลว่า หมวดเล็กหมวดน้อย ประกอบด้วยคัมภีร์ 16 หมวด ได้แก่ ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ซาคก มหานิทเทศ จุพนิทเทศ ปฎิสัมภิตา มรรค อปทาน พุทธวงศ์ และจริยาปิฎก ดูรายละเอียดจาก มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552), คำชี้แจง.

²ภัททกัมป์ คือคัมภีร์ปัจจุบันที่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นภายในกัปเดียวกัน 5 พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ พระโคตมมะ และพระเมตไตรย์ ดูรายละเอียดจาก ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2556), 866.

³บุณย์ นิลเกษ, **อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่ 1 ตอน อุดมการณ์และกำเนิดโพธิสัตว์** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), 89.

1. อภิตตวรรคมี 10 เรื่อง แสดงการบำเพ็ญทานบารมี ดังนี้

1. อภิตตจริยา	2. สังฆพราหมณจริยา	3. กุรุธรรมจริยา
4. มหาสุทฺถสนจริยา	5. มหาโควินทจริยา	6. เนมิราชจริยา
7. จันทกุมารจริยา	8. ลีวีราชจริยา	9. เวสสันดรจริยา
10. สสปีณทิตจริยา		

2. หัตถินาควรรคมี 10 เรื่อง แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี ดังนี้

1. สีลวานาจริยา	2. ฐริทตตจริยา	3. จัมเปยยจริยา
4. จูฬโพธิจริยา	5. มหิสราขจริยา	6. รุรัมภิกษจริยา
7. มาตังคจริยา	8. ชัมมเทวาปุตตจริยา	9. ชยทิสจริยา
10. สังขपालจริยา		

3. ยูธัญชยวรรคมี 15 เรื่อง 5 เรื่องแรก แสดงเนกขัมมบารมี เรื่องที่ 6 แสดงอริยฐานบารมี เรื่องที่ 7-12 แสดงสังฆบารมี เรื่องที่ 13-14 แสดงเมตตาบารมี และเรื่องสุดท้ายแสดงอุเบกขาบารมี ดังนี้

1. ยูธัญชยจริยา	2. โสมนัสสจริยา	3. อโยมจริยา
4. กิงสจริยา	5. โสมนันทป็นทิตตจริยา	6. มุคคกขจริยา
7. กปีตราขจริยา	8. สัจจสวหยป็นทิตตจริยา	9. วัฏฏกโปตกขจริยา
10. มัจฉราชจริยา	11. กัณหาทียาขนจริยา	12. มหาสุตโสมจริยา
13. สุวันณสามจริยา	14. เอกราชจริยา	15. มหาโลมหังสจริยา

ถึงแม้ว่าอรรถกถาจริยาปิฎกจะกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีไม่ครบ 10 ประการ กล่าวคือ ในอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง มี 10 เรื่องแสดงทานบารมี 10 เรื่องแสดงศีลบารมี 5 เรื่อง แสดงเนกขัมมบารมี 1 เรื่องแสดงอริยฐานบารมี 6 เรื่องแสดงสังฆบารมี 2 เรื่องแสดงเมตตาบารมี และมี 1 เรื่องแสดงอุเบกขาบารมี ไม่ปรากฏเรื่องที่แสดงปัญญาบารมี วิริยบารมีและขันติบารมี อย่างไรก็ตามทั้ง 35 เรื่องนี้ก็ทำให้ผู้อ่านทราบแนวทางการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อที่จะบรรลุพระโพธิญาณได้เป็นอย่างดี เช่น อรรถกถาสีลวานาจริยา และอรรถกถามุคคกขจริยา ดังนี้

อรรถกถาสีลวานาจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นพญาช้าง ผู้มีกำลังมาก บำเพ็ญศีลบารมี และเลี้ยงคุมารคาตาบอดอยู่ในป่า วันหนึ่งควาญช้างเข้ามาในป่าหมายจะจับพระองค์ไปให้พระราชพาพระองค์ไม่ต่อสู้และขัดขืน ทรงยินยอมให้จับแต่โดยดีเพราะเกรงว่าศีลจะขาด ดังข้อความที่ว่า

พระโพธิสัตว์เห็นความข้งแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า กษัตริย์ของเราที่เกิดจากพรานป่าผู้นี้ เรามีกำลังมากสามารถจะกำจัดแม้ง้างตั้งพันเชือกได้. เราโกรธขึ้นมาพอที่จะข้งเหล่านักรบ พร้อมด้วยแคว้นให้พินาศลงไปได้. แต่หากเราโกรธ ศีลของเราที่จะขาด เพราะฉะนั้น แม้ความข้งจะเอาหอกทิ่มแทง เราก็จะไม่โกรธ ดังนี้แล้วก็น้อมศีรษะลงย่นนิ่งอยู่. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

ในกาลนั้น กำลังของเราที่มีอยู่ในกายตามปกติอันใด. วันนี้กำลังของ
เรานั้นเสมอเหมือนกับกำลังของข้งพันเชือก

ถ้าเราโกรธความข้งเหล่านั้น ผู้เข้ามาใกล้จับเรา เราก็สามารถจะ
เหยียบเขาเหล่านั้นได้. แม้ตลอดถึงราชสมบัติของมนุษย์.

แต่ถึงแม้เราจะถูกเขาใส่ไว้ในเสาะตะลุง เราก็ไม่ทำจิตโกรธเคือง เพื่อ
รักษาศีล เพื่อบำเพ็ญศีลบารมีให้บริบูรณ์.

ถ้าเขาเหล่านั้นทิ้งทำลายเราที่เสาะตะลุงนี้ด้วยขวานและหอกข้ง เรา
ก็จะไม่โกรธเขาเลย เพราะเรากลัวศีลของเราจะขาด.⁴

อรรถกถาพุทธจักขุริยา พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิ ชื่อว่า
มุคคักขกุมาร หรือที่เรียกอีกชื่อว่า เตมียกุมาร พระองค์ไม่ต้องการครองราชสมบัติ เทพธิดาองค์หนึ่ง
จึงแนะแนวทางในการเปลื้องทุกข์แก่มุคคักขกุมารด้วยการให้พระองค์บำเพ็ญอธิษฐานบารมี 3
ประการ คือขอให้เป็นนั้ เป็นคนง่อยเปลี้ยและเป็นคนหูหนวก แม้ว่าพระราชบิดาและพระราช
มารดาจะทรงพยายามทดลองพระราชกุมารอยู่หลายครั้ง เช่น ให้น้ำดื่มทั้งวันจนพระกุมารชুবชืด
นำกระเบื้องไปเผาไว้ได้เดียง และเอาน้ำอ้อยทาตัวให้แมลงวันตอม แต่พระองค์ก็ยังไม่ร้องหรือแสดง
อาการผิดปกติให้ผู้อื่นเห็น ความว่า

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงตั้งอยู่ในนัยที่เทพธิดาให้ไว้ แล้วทรงแสดงพระองค์ด้วยความ
เป็นนั้เป็นต้น ตั้งแต่ปีที่ประสูติ พระมารดาพระบิดาและพวกนางนมเป็นต้นคิดว่า “ธรรมดา
ปลายคางของคนนั้ ช้องหูของคนหูหนวก มือเท้าของคนง่อยเปลี้ย มิได้เป็นอย่างนี้. ในเรื่องนี้
พึงมีเหตุ. เราจักทดลองพระกุมารนี้ดู” คิดว่า “เราจักทดลองด้วยน้ำนมก่อน” จึงไม่ให้น้ำนม
ตลอดวัน. พระกุมารนั้นแม้ชুবชืดก็มิได้ร้องเพื่อต้องการน้ำนม.

ลำดับนั้น พระมารดาของพระกุมาร ทรงดำริว่า “ลูกของเราคงหิว. พวกเจ้าจงให้
น้ำนมแก่ลูกเราเถิด” แล้วให้พวกแม่นมให้น้ำนม. พวกแม่นมไม่ให้น้ำนมเป็นระยะๆ อย่างนี้
แม้ทดลองอยู่ปีหนึ่งก็ยังไม่เห็นช่องทาง (พิรุช). แต่เนั้นพวกแม่นมคิดว่า “ธรรมดาเด็กย่อมชอบ

⁴มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2552), 182-183.

ขนมและของเคี้ยว ชอบผลาผล ชอบของเล่น ชอบอาหาร” จึงนำของปลอมใจเหล่านั้นๆ เข้าไปให้ ปลอบใจด้วยการทดลองก็ไม่เห็นช่องทางตลอด 5 ปี. ครั้งนั้น พวกแม่่มคิดว่า “ธรรมดาเด็กย่อมกลัวไฟ กลัวช้างตกมัน กลัวงู กลัวคนเงี้ยวดาบ เราจักทดลองด้วยเหตุเหล่านั้น” จึงเตรียมดั่งกล่าว โดยที่มีให้เกิดอันตรายแก่พระกุมารด้วยอาการเหล่านั้นได้ แล้วให้เพิ่มการแสดงอาการอันน่ากลัวยิ่งขึ้น.

พระมหาสัตว์ทรงรำพึงถึงภัยในนรก จึงไม่หวั่นไหวด้วยทรงเห็นว่า “นรกน่ากลัวยิ่งกว่านี้ร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า...”⁵

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นความประพฤติของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องปฏิบัติหรือเสริมสร้างบารมีเพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณคือ พระองค์มีความตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีสุดกำลัง ทรงไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง โดยแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีแตกต่างกันไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำอันยากยิ่ง ดังปรากฏในอรรถกถาสีลวันนาคจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นช้าง พระองค์บำเพ็ญศีลบารมี ตั้งมั่นรักษาศีล ไม่โกรธและทำร้ายผู้ใด แม้ว่าพระองค์จะถูกทำร้ายก็ตาม หรืออรรถกถามุคฝักขจรจริยา พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุชิฐานบารมี ทรงอดทน ไม่ย่อท้อต่อการทดลองน้อยใหญ่ทั้งหลาย ตั้งใจเป็นคณิปัย ง่ายเปลี่ยนและหุนหวก ไม่ไหวติงต่อกิเลสใดๆ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นแนวทางการปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์เพื่อนำไปสู่พระโพธิญาณ

เมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องอย่างละเอียดพบว่า แม้แต่ละเรื่องพระโพธิสัตว์จะแสดงการบำเพ็ญบารมีแตกต่างกันแต่ก็มักมีเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นคล้ายคลึงกัน เช่น เหตุการณ์พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี และเหตุการณ์พระโพธิสัตว์พบอุปสรรคระหว่างการบำเพ็ญบารมี เป็นต้น ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มีพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกเหมือนกันแตกต่างกันที่ตัวละครและรายละเอียดปลีกย่อย ลักษณะของเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กันข้างต้นจึงเป็นเรื่องน่าสนใจศึกษาโครงเรื่องอรรถกถาจริยาปิฎก เพื่อที่จะได้ทราบเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในโครงเรื่อง ซึ่งช่วยให้เห็นระเบียบการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องว่ามีลักษณะอย่างไรและเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ในการศึกษาเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกยังพบว่า เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกคล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดก คัมภีร์ที่พระพุทธโฆษาจารย์แต่งขึ้นเพื่ออธิบายชาดกด้วย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากจริยาปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นต้นนั้นมีเนื้อเรื่องที่คล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดก พระธรรมปาละจึงได้อาศัยชาดก และอรรถกถาชาดกมาเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการแต่งอรรถกถาจริยาปิฎกด้วย ดังปรากฏหลักฐานในส่วนคำนำของอรรถกถาจริยาปิฎกว่า

⁵เรื่องเดียวกัน, 347-348.

...ข้าพเจ้าจะรักษาและยึดปฏิภวนั้นอันเป็นนัยแห่งอรรถกถาเก่า อาศัยชาดกโดย
ประการทั้งปวงซึ่งเป็นที่อาศัยได้ มิใช่เพียงแต่เป็นทางแห่งคำพูด บริสุทธิด้วยดี ไม่วุ่นวาย เป็น
ข้อวินิจฉัยอรรถอันละเอียดของพระเถระทั้งหลายผู้อาศัยอยู่ ณ มหาวิหาร แล้วจักทำการ
พรรณนาอรรถแห่งจรียาปฏิภวนั้น...⁶

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คัมภีร์อรรถกถาจรียาปฏิภูกที่แต่งขึ้นใหม่นี้มีลักษณะเนื้อเรื่องที่คล้ายคลึง
กับอรรถกถาชาดก เช่น อรรถกถาหมาโลมหังสจรียาและอรรถกถาหมาโลมหังสชาดกที่กล่าวถึง
พระโพธิสัตว์ทรงละทิ้งทรัพย์สมบัติและครอบครัวเพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ดังนี้

อรรถกถาหมาโลมหังสจรียา

พระมหาสัตว์รังเกียจลาภและสักการะ ไม่เข้าไปบวช ตรึกถึงตนว่า “พอแล้ว เราจะ
ไม่เป็นผู้ไม่คิดปกคิในลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น” จึงคิดว่า “เราบำเพ็ญปฏิบัติทามิความอดทน
คำเย้ยหยันของผู้อื่นเป็นต้นอย่างวิเศษ จักยังอุเบกขาบารมีให้ถึงที่สุดได้” จึงออกจากเรือนด้วย
ผ้าผืนที่นุ่งอยู่นั้นแหละ. เป็นผู้ประพฤติดัดเขลาภิเลสอย่างขึง หมดกำลังก็ทำเป็นมีกำลัง ไม่โง่ก็
ทำเป็นโง่ ถูกคนอื่นเยาะเย้ย เย้ยหยันด้วยรูปร่างอันไร้จิตใจ เทียวไปในหมู่บ้าน นิคมและ
ราชธานีโดยอยู่เพียงคนเดียวเท่านั้น. ในที่ใดได้รับการเย้ยหยันมาก ก็อยู่ในที่นั้นนาน. เมื่อผ้าที่
นุ่งเก่า แม้ผ้านั้นจะเก่าจนเป็นผ้าจีร์ก็มิรับผ้าที่ใครๆ ให้เทียวไปเพียงปกปิดอวัยวะยังหิริให้
กำเริบเท่านั้น...⁷

อรรถกถาหมาโลมหังสชาดก

...พระโพธิสัตว์ดำริว่า เราจักทดลองตบะของพวกนอกกลุ่มออกทางดู จึงบวชเป็น
อาชีวก ไม่นุ่งผ้า คลุกเกล้าด้วยธุลี เจ็บร้อนอยู่คนเดียว เห็นพวกภนุษย์แล้วต้องวิ่งหนี เหมือนมฤค
มีมหาวิภัติเป็นโทษนะ บริโภค โคมัยแห่งลูกโคเป็นต้น เพื่อจะอยู่ด้วยความไม่ประมาท จึงอยู่ใน
ไพรสมณต์เปลี่ยวตาบลหนึ่งในราวไพร เมื่ออยู่ในถ้ำนั้นนั้น เวลาหิมะตกตอนกลางคืน ออกจาก
ไพรสมณต์อยู่กลางแจ้งชุ่ม โขกด้วยน้ำหิมะ เวลากลางวันก็ทำนองเดียวกันให้ตนชุ่มโขกด้วย
หยาดน้ำที่ไหลจากไพรสมณต์ เสวยทุกข์แต่ความหนาวทั้งกลางวันกลางคืนอยู่อย่างนี้ อนึ่ง ใน

⁶เรื่องเดียวกัน, 4.

⁷เรื่องเดียวกัน, 422-423.

เดือนท้ายแห่งฤดูร้อน ตอนกลางวันที่ถึงความร้อนด้วยแสงแดด ณ ที่โล่ง กลางคืนก็อย่างนั้น เหมือนกัน ถึงความร้อนอยู่ในไพรสมณฑลที่ปราศจากลม หายคเหงื่อไหลออกจากศีรษะ...⁸

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า อรรถกถามหาโลมหังสจรียาและอรรถกถาโลมหังสชาดกมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกัน คือกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ทรงละทิ้งทรัพย์สมบัติและครอบครัวเดินทางออกจากรือนเพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมีอย่างยิ่งยวดเพียงลำพัง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทั้ง 2 เรื่องจะกล่าวถึงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีด้วยความอุทสาหะของพระโพธิสัตว์เหมือนกัน แต่ก็มีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีที่แตกต่างกัน กล่าวคือในอรรถกถามหาโลมหังสจรียา พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมีด้วยการทำเป็นคนโง่ ไร้เรี่ยวแรง วางเฉยต่อคำเย้ยหยันและการถูกรังแกจากผู้อื่น ส่วนอรรถกถาโลมหังสชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมีด้วยการอดทนและวางเฉยต่อสภาพภูมิอากาศทั้งร้อนและหนาว จะเห็นได้ว่า อรรถกถาจรียาปิฎกและอรรถกถาชาดกมีเหตุการณ์ในเรื่องที่คล้ายคลึงกันแต่ก็มีรายละเอียดของเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งว่าเนื้อเรื่องในอรรถกถาจรียาปิฎกและอรรถกถาชาดกมีลักษณะต่างกันอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงแตกต่างกัน

จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าอรรถกถาจรียาปิฎกเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจและน่าศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่งทั้งระเบียบการเล่าเรื่อง ลักษณะเนื้อเรื่องที่มีความคล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดก ตลอดจนแนวทางการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาจรียาปิฎก ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษาอรรถกถาจรียาปิฎกในประเด็นดังกล่าวเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สนใจวรรณกรรมพระพุทธศาสนาสืบไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า และเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถาต่างๆ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า

ประพจน์ อัสววิรุฬหการ (2525) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ และการได้มาซึ่งความเป็นพระโพธิสัตว์ ทั้งที่ปรากฏในคัมภีร์เถรวาทและมหายาน ผลการศึกษาพบว่า

⁸ มุลินธิมหมากุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, 345-346.

ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท คำว่าโพธิสัตว์ มีปรากฏครั้งแรกนั้นหมายถึงพระพุทธเจ้าเมื่อยังไม่ตรัสรู้ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาแยกเป็นสำนักต่างๆ มีการยกย่องโพธิของพระพุทธเจ้าขึ้นเหนือโพธิของพระอรหันต์ ทำให้พระโพธิสัตว์เริ่มกลายเป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนาแทนการมุ่งมั่นเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์กลายเป็นผู้มีอภินิหารเหนือโลก ซึ่งความคิดนี้ได้พัฒนามาเป็นพุทธศานามหายาน ซึ่งมีการเหยียดและปฏิเสธพระอรหันต์ แต่มุ่งเน้นการเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อความรู้อันสูงสุดและมุ่งช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ซึ่งการจะเป็นพระโพธิสัตว์ได้นั้นต้องมีการตั้งปณิธานการบำเพ็ญธรรม อันได้แก่ บารมีหรือปารมิตาซึ่งในพุทธศานามหายานมีการเพิ่มรายละเอียดออกเป็นลำดับขั้น เรียกว่า ภูมิ 10⁹

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2534) พระราชนิพนธ์วิทยานิพนธ์เรื่อง “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางความหมายของศัพท์ว่าบารมีตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในยุคต่างๆ โดยใช้วิธีการ 2 วิธี ได้แก่ การศึกษาวิธีการประกอบศัพท์และศึกษาศัพท์ที่อยู่ในคำแวดล้อม (context) ที่ปรากฏในคัมภีร์ ผลการศึกษาพบว่า ยุคแรกๆ ในระยะต้นนั้น คำว่าบารมีหมายถึงความเป็นเลิศ หรือความบริบูรณ์ในด้านใดก็ได้ ต่อมาความหมายของคำศัพท์แคบเข้าคือ จะหมายถึงความเป็นเลิศหรือความบริบูรณ์ในหมวดธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งก็ได้ ในที่สุดจะหมายถึงความเป็นเลิศ หรือเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน ส่วนคำว่าบารมีในยุคหลังคือ หมวดธรรมหรือวิธีการ 10 ประการที่จะทำให้ผู้ประพฤติได้บรรลุถึงพระนิพพาน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย คือเปลี่ยนจากเป้าหมายเป็นวิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมาย¹⁰

พัฒน์ เฟื่องผลา (2534) วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีในนิบาตชาดก 547 เรื่อง ว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีในชั้นใด ผลการศึกษาพบว่า ชาดก 547 เรื่อง จัดเป็นหมวดหมู่ได้คือ มีทานบารมี 35 เรื่อง

⁹ประพนธ์ อัสวีรุพหกร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

¹⁰สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524).

ศีลขันธ์มี 33 เรื่อง เนกขัมมขันธ์มี 80 เรื่อง ปญญาขันธ์มี 256 เรื่อง วิริยขันธ์มี 7 เรื่อง ขันติขันธ์มี 25 เรื่อง สัจขันธ์มี 9 เรื่อง อธิษฐานขันธ์มี 6 เรื่อง เมตตาขันธ์มี 68 เรื่อง และอุเบกขาขันธ์มี 26 เรื่อง¹¹

พระครูปริยัติคณานุรักษ์ (พงษ์สันต์ ศรีสมงาม) (2552) เขียนวิทยานิพนธ์ “การศึกษาเปรียบเทียบขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ขันธ์ในพระพุทธศาสนา มหายาน และเปรียบเทียบขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและขันธ์ในพระพุทธศาสนา มหายาน ผลการศึกษาพบว่าขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความหมายหนึ่งคือ เป้าหมายของการปฏิบัติธรรม อีกความหมายหนึ่งคือ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด ส่วนขันธ์ในพระพุทธศาสนา มหายาน มีจุดมุ่งหมายหลักอันเบี่ยงไปจากความปรารถนาพระโพธิสัตว์คือ ความปรารถนาความสุขให้เกิดแก่สรรพสัตว์เพราะการหวังที่จะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณคือ ความต้องการที่ช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากทุกข์อันเป็นทุกข์ประจำคือชาติ ชรา มรณะ จากการศึกษาข้างพบว่าในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นพระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้บำเพ็ญขันธ์เพื่อที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่ในพระพุทธศาสนา มหายาน ได้พัฒนาไปอีกแบบหนึ่งคือ ศาสนิกชนควรตั้งโพธิจิตเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์¹²

พระนิพนพาน สารกาญจน์ (สุจิตต์ โต) (2553) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะแนวปฏิบัติอันเป็นภูมิปัญญาและวิธีแก้ปัญหของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ที่ใช้บำเพ็ญขันธ์ในทศชาติชาดกมีลักษณะและแนวปฏิบัติที่ต่างกัน เช่น เนกขัมมขันธ์ เป็นลักษณะแนวปฏิบัติให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล วิริยขันธ์ พบแนวปฏิบัติที่มุ่งให้รู้คุณค่าของความเพียรแก้ปัญหาปริศนา เมตตาขันธ์ พบแนวปฏิบัติเมตตา กตัญญู สร้างมิตร มีเหตุผล อธิษฐานขันธ์ พบแนวปฏิบัติเชื่อมั่นในผลบุญ เชื่อมั่นด้วยปัญญา ปญญาขันธ์ พบแนวปฏิบัติใช้เมตตาเกื้อกูลใช้ปัญญาให้เหนือปัญญา เป็นต้น ส่วนภูมิปัญญาวิธีแก้ปัญหาลังคมของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติก็แตกต่างกันแต่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของพระพุทธเจ้า เช่น เตมียชาดกมีวิธีแก้ปัญหาแบบแก้ปัญห

¹¹พัฒนา เพ็งผลา, รายงานการวิจัยการวิเคราะห์การบำเพ็ญขันธ์ของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก (กรุงเทพฯ: ธรรมคำแหง, 2530).

¹²พระครูปริยัติคณานุรักษ์ (พงษ์สันต์ ศรีสมงาม), “การศึกษาเปรียบเทียบขันธ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552).

ที่ต้น สุวรรณสามชาดกแก้ปัญหาแบบเน้นผู้นำมีศีลธรรม เนมิราชชาดกแก้ปัญหาด้วยการคบบัณฑิต และแบบเน้นบาป บุญ นรก สวรรค์ มโหสถชาดกแก้ปัญหาแบบมีเหตุผลและหลักฐาน ภูริทัตตชาดกแก้ปัญหาแบบเชื่อมั่นในคุณค่าของศีล เวสสันดรชาดกแก้ปัญหาแบบธรรมาธิปไตย และประชาธิปไตย เป็นต้น¹³

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถาต่างๆ

สาขารุณ น้อยนิมิต (2542) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “อรรถกถาชาดก : การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคคุณค่าและความสำคัญของอรรถกถาชาดกในฐานะเป็นวรรณคดีของไทย และศึกษาความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่นๆ ผลการศึกษาพบว่า อรรถกถาชาดกไม่ได้มุ่งสอนเฉพาะบรรพชิต แต่มุ่งสอนคนทั่วไปทุกระดับชั้น อรรถกถาชาดกมีลักษณะเด่นในด้านการสร้างเรื่องเพื่อสอน โดยเฉพาะการแสดงหลักธรรมที่เป็นเรื่องเปรียบเทียบหรือเป็นอุทานรณ ซึ่งมื่อทธิพลต่อการเป็นนิทานสาธกในวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น อรรถกถาชาดกจึงมีความสำคัญต่อวรรณคดีคำสอนของไทยและจัดว่าเป็นวรรณคดีคำสอนของไทยเรื่องหนึ่งที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อวรรณคดีไทยหลายด้าน¹⁴

เกศณี นุชทองม่วง (2556) เขียนวิทยานิพนธ์ “อรรถกถาธรรมบท : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระเบียบการเล่าเรื่องและศึกษาแนวคำสอนที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ผลการศึกษาพบว่าอรรถกถาธรรมบทสามารถแบ่งระเบียบการเล่าเรื่องได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) เรื่องเล่าของนักบวชในพระพุทธศาสนา 2) เรื่องเล่าของบุคคลนอกพระพุทธศาสนา 3) เรื่องเล่าของอุบาสก-อุบาสิกา และ 4) เรื่องเล่าของพระพุทธเจ้า โดยแต่ละกลุ่มเรื่องมีพฤติกรรมหลัก 10 พฤติกรรม ได้แก่ ความเป็นมา การเลื่อมใส การบวช การเกิดปัญหา การแก้ปัญหา การรับผลของการกระทำ การฟังธรรม การบรรลุธรรม การเกิดข้อสงสัย และการแสดงธรรม โดยทุกกลุ่มเรื่องจะเริ่มพฤติกรรมที่ความเป็นมาและปิดท้ายด้วยพฤติกรรมการฟังธรรม หรือการแสดงธรรมเสมอ ส่วนด้านคำสอนพบว่า อรรถกถาธรรมบทมีคำสอนที่สอดคล้องกับ

¹³พระนิพนพาน สารคาญ (สุจิตตโต), “วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553).

¹⁴สาขารุณ น้อยนิมิต, “อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่นๆ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

หัวใจหลักในพระพุทธศาสนาคือสอนให้ละเว้นความชั่ว ทำความดี และมีจิตใจที่บริสุทธิ์ โดยพบว่ามีการสอนเรื่องการทำความดีให้บริสุทธิ์มากที่สุดเนื่องจากใจเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์¹⁵

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าและอรรคตถาต่างๆ อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามยังไม่มีผู้ใดศึกษาอรรคตถาจรियाปิฎกในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาเนื้อเรื่องในอรรคตถาจรियाปิฎก กลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรคตถาจรियाปิฎก และแนวทางการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรคตถาจรियाปิฎก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเนื้อเรื่องในอรรคตถาจรियाปิฎก
2. เพื่อศึกษากลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรคตถาจรियाปิฎก
3. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรคตถาจรियाปิฎก

สมมติฐาน

อรรคตถาจรियाปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ แม้ว่าจะมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับอรรคตถาชาดกแต่ด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะจึงทำให้อรรคตถาจรियाปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่สำคัญเรื่องหนึ่ง

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาอรรคตถาจรियाปิฎกจาก “พระไตรปิฎกและอรรคตถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรियाปิฎก ภาค 2 เล่ม 3 ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2552” และศึกษาอรรคตถาชาดกจาก “พระสูตรและอรรคตถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 3 ภาคที่ 1-7 และชาดกเล่มที่ 4 ภาค 1-2 ฉบับมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2525”

¹⁵ เกศินี นุชทองม่วง, “อรรคตถาธรรมบท: การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556).

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร และเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับจรียาปิฎก อรรถกถาจรียาปิฎก ชาคก อรรถกถาชาคกและการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์
2. ศึกษาหนังสือ เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา
3. วิเคราะห์กลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถกถาชาคกและอรรถกถาจรียาปิฎก
4. วิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในเรื่องเล่าของอรรถกถาจรียาปิฎก
5. สรุปผลและอภิปรายผล
6. นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมพระพุทธศาสนา หมายถึง เรื่องราวที่เขียนขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเรื่องราวของบุคคลต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระสาวก และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ โดยเรื่องราวที่เขียนขึ้นนี้ต้องใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์มาถ่ายทอดเรื่องราวอย่างประณีต และมีจุดประสงค์หลักเพื่อการเทศนาสั่งสอนธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบข้อแตกต่างระหว่างอรรถกถาจรียาปิฎกและอรรถกถาชาคก
2. ทำให้ทราบกลวิธีการเรียบเรียงเรื่องอย่างเป็นระบบของอรรถกถาจรียาปิฎก และช่วยให้เข้าใจลักษณะคัมภีร์พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น
3. ทำให้ทราบลักษณะการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และเข้าใจปรัชญาวรรณศิลป์ทางพระพุทธศาสนา
4. ทำให้ได้เผยแพร่อรรถกถาจรียาปิฎกในฐานะวรรณกรรมพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางต่อไป

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของจริยาปีฎกและอรรถกถาจริยาปีฎก

จริยาปีฎก เป็นคัมภีร์หนึ่งในพระไตรปิฎกที่รวบรวมอยู่ในพระสุตตันตปิฎก หมวดขุททกนิกาย ว่าด้วยเรื่องการทำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ เพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์ แต่เมื่อเวลาผ่านไปทำให้เกิดการตีความและเข้าใจได้ยาก จึงจำเป็นต้องมีการแต่งอรรถกถาอธิบายความในคานานั้น ด้วยเหตุนี้พระธรรมปาละจึงได้ อรรถาธิบายขยายความในจริยาปีฎกขึ้นเรียกว่า “อรรถกถาจริยาปีฎก” หรือ “ปรมัตถทีปนี” ซึ่งเป็นการนำพุทธวจนะของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในจริยาปีฎกมาอธิบายขยายความใหม่เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของจริยาปีฎกและอรรถกถาจริยาปีฎก และเพื่อให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของจริยาปีฎกและอรรถกถาจริยาปีฎกมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษา จะขอกล่าวถึงกำเนิดและพัฒนาการของพระไตรปิฎก และความเป็นมาของจริยาปีฎกและอรรถกถาจริยาปีฎกไว้ในบทที่ 2 ดังนี้

กำเนิดและพัฒนาการของพระไตรปิฎก

ศาสนาทุกศาสนาย่อมมีหลักธรรมคำสอนประจำศาสนาที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ช้านาน โดยในช่วงแรกที่มนุษย์ยังไม่มีตัวหนังสือใช้จะอาศัยการถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนาด้วยวิธีการท่องจำสืบต่อกันมา แต่ภายหลังที่มนุษย์ได้คิดค้นประดิษฐ์ตัวหนังสือเพื่อใช้บันทึกเรื่องราว และเหตุการณ์ต่างๆ จึงได้มีการจดบันทึกหลักธรรมคำสอนในศาสนานั้นๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นคัมภีร์สำคัญประจำศาสนา ศาสนาพุทธก็มีคัมภีร์สำคัญที่ใช้เป็นหลักในการศึกษาและเผยแผ่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่า “พระไตรปิฎก” หรือที่เรียกกันในภาษาบาลีว่า “ติปิฎก” หรือ “เตปิฎก”

เมื่อพิจารณาตามรูปศัพท์ของ คำว่า “พระไตรปิฎก” จะแปลว่า 3 คัมภีร์ สามารถแยกศัพท์ ได้เป็น 3 คำ คือ พระ+ไตร+ปิฎก คำว่า “พระ” แปลว่า ประเสริฐ คำว่า “ไตร” แปลว่า 3 และคำว่า “ปิฎก” แปลว่าคัมภีร์หรือตำราอย่างหนึ่ง และแปลว่ากระจัดหรือตะกร้าอย่างหนึ่ง¹ ดังนั้นเมื่อรวม

¹สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 18 (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555), 1.

ความคำว่า “พระไตรปิฎก” จึงหมายถึงคัมภีร์อันประเสริฐที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

พระไตรปิฎกนี้มีกำเนิดและพัฒนามาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์และทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ตามเวลาและสถานที่ที่ต่างกัน ในสมัยพุทธกาลจะเรียกคำสอนของพระพุทธองค์ว่าพรหมจรรย์บ้าง ธรรมวินัยบ้าง ส่วนคำว่า “พระไตรปิฎก” นั้นมีปรากฏขึ้นในสมัยหลังพุทธกาล มีการสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นช่วงเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 2-3 โดยเกิดขึ้นและพัฒนาจากการรวบรวมจัดหมวดหมู่และรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ด้วย “การสังคายนาพระธรรมวินัย”

การสังคายนา หมายถึง การประชุมสงฆ์เพื่อจัดระเบียบหมวดหมู่พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้จนเป็นที่สรุปของที่ประชุมว่าพระพุทธองค์ทรงสอนไว้อย่างนี้แล้วจึงท่องจำถ่ายทอดสืบกันมา การสังคายนาจึงถือเป็นพิธีสำคัญที่จัดขึ้นเพื่อยืนยันว่าพระธรรมวินัยที่ได้จดจำกันมานั้นเป็นคำสั่งสอนที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้า²

ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาพบว่ามีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเกิดขึ้นหลายครั้ง ซึ่งการสังคายนาแต่ละครั้งล้วนมีความสำคัญต่อพัฒนาการของพระไตรปิฎกเป็นอย่างมาก จากการศึกษาพบว่าการนับจำนวนการสังคายนาแต่ละครั้งนั้นก็แตกต่างกันไปตามแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่การสังคายนาที่ทุกฝ่ายยอมรับตรงกัน ได้แก่การสังคายนา 3 ครั้งแรกที่จัดขึ้นในประเทศอินเดีย ได้แก่

ครั้งที่ 1 เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานได้ 3 เดือน ณ กรุงราชคฤห์

ครั้งที่ 2 เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 100 ณ กรุงไพศาลี แคว้นวัชชี

ครั้งที่ 3 เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 234 เมืองปาฏลิบุตร

การสังคายนาครั้งที่ 1 เป็นการรวบรวมคำสอนของพุทธองค์ตลอดระยะเวลา 45 พรรษา มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่ และสร้างความเข้าใจให้ตรงกันในหมู่สงฆ์ เนื่องจากมีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อสุภัททะได้กล่าวจาบจ้วงดูหมิ่นพระธรรมวินัยความว่า “พอเถิด ท่านทั้งหลาย อย่าโศกเศร้าร่ำรำพันไปเลย พวกเราพ้นไปดีแล้วจากพระมหาสมณะพระองค์นั้น ด้วยว่าพวกเราถูกเบียดเบียนว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอสิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็เดี๋ยวนี้พวกเราต้องการจะทำสิ่งใด ก็ทำสิ่งนั้นได้ ไม่ต้องการทำสิ่งใด

²มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎก: ประวัติและความสำคัญ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), 2.

ก็ไม่ต้องทำสิ่งนั้น³” เมื่อพระมหากัสสปะได้ยินคังนั้นจึงเห็นควรให้มีการสังคายนาพระพุทฺธพจน์ของพระพุทฺธเจ้าทั้งหมดเพื่อยืนยันถึงหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติธรรมสำหรับพุทฺธบริษัท

การสังคายนาครั้งที่ 2 ได้จัดทำขึ้นเพราะมีพระภิกษุชาววัชชีบุตรกลุ่มหนึ่งย่อหย่อนในพระวินัย 10 ประการ ซึ่งต้องอาบัติ⁴ เช่น ภิกษุดื่มสุราอ่อนๆ ได้ ซึ่งขัดพระวินัยบัญญัติชื่อว่า “ภิกษุต้องอาบัติเพราะดื่มสุราและเมรัย” หรือภิกษุจะรับเงินและทองก็ควร ซึ่งขัดพระวินัยบัญญัติชื่อว่า “ภิกษุใ้รับเองหรือใช้ให้ผู้อื่นรับทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” พระเถระผู้ใหญ่จึงมีมติให้จัดการสังคายนาพระพุทฺธศาสนาขึ้น ผลจากการสังคายนาในครั้งนี้เป็นเหตุให้พวกวัชชี ประมาณ 10,000 รูป แยกตัวไปตั้งนิกายใหม่ ชื่อว่ามหาสังฆิกะ เนื่องจากไม่พอใจที่ถูกกล่าวหาว่าทำผิดพระวินัย ซึ่งต่อมานิกายนี้ได้กลายมาเป็นนิกายหนึ่งในพระพุทฺธศาสนาที่รู้จักกันในนาม “นิกายมหายาน”

การสังคายนาทั้ง 2 ครั้งมีบันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก แต่ไม่มีการกล่าวถึงคำว่า “พระไตรปิฎก”⁵ หากแต่ใช้คำว่า “ธมฺมวินยสงฺคิติ” ที่แปลว่า การสังคายนาพระธรรมวินัยจากหลักฐานดังกล่าวจึงสันนิษฐานได้ว่า ในช่วงระยะเวลาที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1-2 น่าจะยังเรียกคำสอนของพระพุทฺธเจ้าว่า “พระธรรมวินัย” เหมือนดังสมัยพุทฺธกาล

จนกระทั่งการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่มีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ทำให้หลักคำสอนของพระพุทฺธเจ้าพัฒนามาเป็นพระไตรปิฎกอย่างสมบูรณ์ทั้งในด้านการจัดรูปแบบและเนื้อหาดังปรากฏในปัจจุบัน จึงมีการเรียกคำสอนของพระพุทฺธเจ้าตามหมวดหมู่ที่แบ่งไว้ว่า “พระไตรปิฎก”

³สุภาพรรณ ณ บางช้าง, ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 31.

⁴อาบัติ คือ โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท มี 7 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทูภายิต มิโทษ 3 สถาน คือ 1. โทษสถานหนักเรียกว่า ครุโทษหรือมหันตโทษ ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติขาดจากความเป็นภิกษุ ได้แก่ อาบัติปาราชิก ซึ่งเรียกว่าครุอาบัติ 2. โทษสถานกลาง เรียกว่ามัชฌิมโทษ ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติต้องอยู่ในกรรมก่อนจึงจะพ้นโทษ ได้แก่อาบัติสังฆาทิเสส และ 3. โทษสถานเบา เรียกว่า ลหุโทษ ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติที่ต่ำกว่าอาบัติสังฆาทิเสสต้องปลงอาบัติ คือ บอกอาบัติของตนแก่ภิกษุด้วยกัน ได้แก่ อาบัติอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทูภายิต ซึ่งเรียกว่า ลหุอาบัติ ดูรายละเอียดจากราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2556), 1405.

⁵สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน, 8.

⁶พิพัฒน์ คงประเสริฐ, วรรณคดีบาลี, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2552), 58.

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในการสังคายนาครั้งที่ 3 มีการจัดรูปแบบและเนื้อหา คำสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็น 3 หมวดใหญ่อย่างสมบูรณ์เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎกดังเช่นปัจจุบัน ทำให้สันนิษฐานได้ว่าคัมภีร์จรียาปิฎกน่าจะถือกำเนิดก่อนการสังคายนาครั้งที่ 3 และเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ 3 จรียาปิฎกจึงถูกนำมารวบรวมและจัดหมวดหมู่ไว้ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก หมวดขุททกนิกาย และได้รับสืบทอดกันมาในพระพุทธศาสนา ซึ่ง Rhys Davids B. C. Law และ A. K. Warder ก็เห็นด้วยกับแนวคิดข้างต้นที่เชื่อว่าจรียาปิฎกน่าจะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในสมัยหลังเหมือนกับคัมภีร์พุทธวงศ์โดยน่าจะเกิดขึ้นก่อนการสังคายนาครั้งที่ 3⁷ และได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิมหายาน⁸

ผลของการสังคายนาครั้งที่ 3 นอกจากจะทำให้มีการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยไว้เป็นระบบคือ “พระไตรปิฎก” แล้ว ยังมีเหตุการณ์สำคัญอีกหนึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสังคายนาในครั้งนี้ คือหลังจากที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระสงฆ์จำนวนหนึ่งเป็นพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนต่างๆ 9 สาย⁹ ได้แก่

1. พระมัทสน์ติกเถระและคณะไปแคว้นกาสมีระและคันธาระ ซึ่งปัจจุบันได้แก่ดินแดนแถบตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียและบางส่วนของประเทศอัฟกานิสถาน
2. พระมหาเทวเถระและคณะไปมหิสตกมณฑลอยู่ทางทิศใต้ของแม่น้ำโคธาวิรี ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของอินเดีย
3. พระรักจิตเถระและคณะไปวนวาสิประเทศ อยู่ในแคว้นกนราเหนือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย
4. พระโยนกธรรมรักจิตเถระและคณะไปปรันตกชนบทอยู่ริมฝั่งทะเลอาระเบียน ได้แก่ชายทะเลเมืองบอมเบย์ในปัจจุบัน
5. พระมหาธรรมรักจิตเถระและคณะไปแคว้นมหาราษฎร์ ภาคตะวันตกของอินเดียไม่ห่างจากเมืองบอมเบย์ในปัจจุบัน
6. พระมหารักจิตเถระและคณะไปที่โยนกประเทศ ได้แก่ เอเชียกลางเหนืออิหร่านขึ้นไปถึงเตอร์กีสถาน

⁷เรื่องเดียวกัน, 90.

⁸สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 56.

⁹มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎก: ประวัติและความสำคัญ, 26-27.

7. พระมัชฌิมเถระ พระกัสสปโคตะ พระทุนทุกิสสระ และพระทเวเดินทางไปยังดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย ปัจจุบันคือประเทศเนปาลซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอินเดีย

8. พระโสณเถระ พระอุตตรเถระและคณะไปยังสุวรรณภูมิประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า และมอญ

9. พระมหินทเถระ พระอภิกุฎฐเถระ พระอุตตยเถระ พระสัมพลเถระ พระภัททสารเถระ และสุมนสามเณรไปประเทศสิงหล หรือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน

การส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชในครั้งนั้นทำให้พระพุทธศาสนาได้เข้าไปหยั่งรากลึกในประเทศต่างๆ เช่น ศรีลังกา พม่า ลาวและไทย เป็นต้น ประชาชนในประเทศนั้นๆ ต่างหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก จนทำให้พระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติ อย่างไรก็ตามเมื่อวันเวลาผ่านไปหลักธรรมทั้งหลายที่เคยจดจำและถ่ายทอดกันมานั้นก็อาจมีการบิดเบือนไปบ้าง หลายประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงได้จัดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นภายในประเทศของตนเพื่อเป็นการรักษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้บริสุทธิ์ต่อไป เช่น ประเทศศรีลังกาและไทย ดังนี้

การสังคายนาในประเทศศรีลังกาเกิดขึ้นทั้งหมด 4 ครั้ง ได้แก่

พ.ศ. 238 พระพุทธศาสนาเข้าไปประดิษฐานในประเทศลังกา

พ.ศ. 433 มีการจารึกพระไตรปิฎกลงบนใบลานเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 956 มีการแปลคัมภีร์จากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ

พ.ศ. 1587 มีการรณาคัมภีร์ฎีกาเพื่อไขอธิบายคัมภีร์อรรถกถาขึ้นเป็นครั้งแรก

การสังคายนาในประเทศไทยเกิดขึ้นทั้งหมด 4 ครั้ง ได้แก่

พ.ศ. 2020 มีการชำระพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา แล้วจารึกเป็นตัวอักษรล้านนา

พ.ศ. 2331 มีการชำระพระไตรปิฎกแล้วจารึกลงใบลานเรียกพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า “ฉบับทอง”

พ.ศ. 2431 มีการชำระพระไตรปิฎก แล้วตีพิมพ์เป็นหนังสือครั้งแรกของโลก

พ.ศ. 2530 มีการชำระพระไตรปิฎกทั้งภาษาไทยและภาษามคธ

จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกคือคัมภีร์หลักในพระพุทธศาสนาที่มีพัฒนาการมาจากพุทธวจนะของพระพุทธเจ้าที่ตรัสเทศนาสั่งสอนบุคคลในโอกาสต่างๆ ในสมัยพุทธกาล ซึ่งจะเรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าในสมัยนั้นว่าพรหมจรรย์บ้างและธรรมวินัยบ้าง ต่อมาในสมัยหลังพุทธกาลหลังจากที่พระองค์เสด็จปรินิพพานเหล่าพุทธสาวกต่างก็พยายามที่จะดำรงรักษา “พระธรรมวินัย” ให้คงอยู่สืบไปด้วยวิธีการสังคายนา และทุกครั้งที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยก็จะก่อให้เกิด

พัฒนาการของพระไตรปิฎกในรูปแบบต่างๆ เช่น มีการจัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธองค์ให้เป็น 3 หมวด คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งก็คือ “พระไตรปิฎก” มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่างๆ มีการพัฒนารูปแบบคำสอนแต่เดิมที่เป็นมุขปาฐะในสมัยพุทธกาลมาสู่รูปแบบลายลักษณ์อักษร มีการพิมพ์และแปลพระไตรปิฎกขึ้นหลายภาษา ตลอดจนมีการรจนาคัมภีร์ประเภทต่างๆ ในพระพุทธศาสนามากมาย อาทิ อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า การสังคายนาที่กระทำขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าสองพันปีนี้คือวิธีการสำคัญที่ทำให้เกิดคัมภีร์พระไตรปิฎก และทำให้พระไตรปิฎกพัฒนาอย่างต่อเนื่องและคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของจรียาปิฎกและอรรถกถาจรียาปิฎก

ตามที่คุณศึกษาได้กล่าวถึง “กำเนิดและพัฒนาการของพระไตรปิฎก” ไปแล้วข้างต้นทำให้ทราบว่จรียาปิฎกเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระไตรปิฎกที่รวบรวมอยู่ในพระสุตตันตปิฎก หมวดขุททกนิกาย ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นในสมัยใด แต่จากการศึกษากำเนิดและพัฒนาการของพระไตรปิฎกทำให้สันนิษฐานได้ว่า จรียาปิฎกน่าจะเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นก่อนการสังคายนาครั้งที่ 3 และได้นำมารวบรวมและจัดเป็นหมวดหมู่เมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่มีการจัดเนื้อหาและรูปแบบคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหมวดหมู่ดังปรากฏเป็น “พระไตรปิฎก” ในปัจจุบัน

จรียาปิฎก มาจากคำว่า “จรียา” กับ “ปิฎก” คำว่า “จรียา” หมายถึง ความประพฤติหรือกิริยาที่ควรประพฤติ¹⁰ ในที่นี้หมายถึงการบำเพ็ญบารมีซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งที่ต้องปฏิบัติเพื่อจะได้บรรลุพระสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเราเรียกช่วงที่บำเพ็ญบารมีนี้ว่า “พระโพธิสัตว์” ส่วนคำว่า “ปิฎก” หมายถึง ตะกร้า หรือ หมวดแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนา¹¹ ดังนั้น คำว่า “จรียาปิฎก” จึงหมายถึง คัมภีร์ที่กล่าวถึงพระจรียาวัตร หรือการบำเพ็ญบารมีที่พระโพธิสัตว์ควรประพฤติเพื่อให้บรรลุพระโพธิญาณ

จรียาปิฎกแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันท์ เนื้อหาในคัมภีร์จะเล่าเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์จำนวน 35 เรื่อง Winternitz ตั้งข้อสังเกตว่าจรียาปิฎกมีลักษณะเนื้อเรื่องไม่ต่างกับชาดก ดังนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลเนื้อเรื่องมาจากชาดกและ

¹⁰ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 303-304.

¹¹เรื่องเดียวกัน, 744.

แต่ตั้งขึ้นในสมัยที่วรรณคดีพุทธศาสนาเฟื่องฟูในช่วงยุคหลัง¹² จากนั้นก็ได้มีการสืบทอดต่อกันมา จนถึงสมัยที่วรรณคดีพระพุทธรูปศาสนาประเภทอรรถกถา¹³ เจริญรุ่งเรือง มีพระอรรถกถาจารย์จำนวนมากแต่งคัมภีร์อรรถกถาเพื่ออธิบายเนื้อหาในพระไตรปิฎก จริยาปิฎกก็เป็นหนึ่งในพระคัมภีร์ทั้งหลายที่พระอรรถกถาจารย์ได้นำมาอธิบายขยายความใหม่เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น เรียกคัมภีร์ที่แต่งขึ้นใหม่นี้ว่า “อรรถกถาจริยาปิฎก” หรือ “ปรมัตถทีปนี”

ผู้แต่งอรรถกถาจริยาปิฎกคือพระธรรมปาละ หรือ พระธรรมपाल¹⁴ พระอรรถกถาจารย์รูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา ประวัติของท่านมีกล่าวไว้เพียงเล็กน้อยในคัมภีร์และบันทึกต่างๆ ได้แก่ คัมภีร์สารัตถทีปนี คัมภีร์คันธวงศ์ คัมภีร์ศาสนวงศ์ และบันทึกการเดินทางของพระเหียนจิ่ง หรือ พระถังซำจั๋ง คัมภีร์และบันทึกเหล่านี้กล่าวว่า พระธรรมปาละเกิดที่พัทธิตถะฝั่งทะเลทิศตะวันออกเฉียงของอินเดียภาคใต้ ซึ่งเป็นอาณาจักรของชาวทมิฬ สันนิษฐานว่าท่านน่าจะเกิดหลังพระพุทธโฆษาจารย์เล็กน้อย¹⁵ เมื่ออายุ 20 ปีได้อุปสมบทเป็นภิกษุและไปศึกษาต่อที่เมืองอนูราชปุระ ศรีลังกาเป็นเวลานาน เมื่อกลับมาอินเดียท่านจำพรรษาถาวรที่มหาโพธิ์สังฆาราม พุทธคยา และมรณภาพที่นั่น¹⁶ พระธรรมปาละได้เขียนผลงานทางพระพุทธศาสนาไว้จำนวนมาก คัมภีร์คันธวงศ์ ระบุผลงานที่ปรากฏชื่อว่าพระธรรมปาละเป็นผู้แต่งนั้นมีจำนวน 14 คัมภีร์ ประกอบด้วยคัมภีร์

¹²บุญชัย นิลเกษ, *อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่ 1 ตอน อุดมการณ์และกำเนิดโพธิสัตว์* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), 89.

¹³อรรถกถาเป็นคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นมาเพื่ออธิบายขยายความในพระไตรปิฎก มีทั้งอรรถกถาพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก และอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก กล่าวคือ ในพระไตรปิฎก แต่ละสูตร แต่ละส่วน แต่ละเรื่อง ต่างก็มีคำอธิบายจำเพาะสูตร จำเพาะส่วน จำเพาะเรื่องนั้นๆ โดยอธิบายทั้งคำศัพท์หรือถ้อยคำ อธิบายข้อความ ซึ่งแจ้งความหมาย ขยายความหลักธรรม พร้อมทั้งแสดงเหตุผลโดยอ้างอิงหลักฐานจากพระไตรปิฎก เล่าเรื่องประกอบ ตลอดจนแสดงเหตุปัจจัยแวดล้อมหรือความเป็นมาของการที่พระพุทธเจ้าตรัสพุทธพจน์นั้นๆ เพื่อช่วยให้เข้าใจพุทธพจน์หรือเรื่องราวในพระไตรปิฎก ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อรรถกถาจึงเป็นคัมภีร์ชั้นที่สองรองจากพระไตรปิฎกที่ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงอย่างแพร่หลาย อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้จะเรียกว่า “อรรถกถาจารย์” ดูรายละเอียดจาก พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), 93-94.

¹⁴ในวิธานิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาขอเรียกชื่อของท่านว่า “พระธรรมปาละ” ตามอรรถกถาจริยาปิฎกที่ปรากฏนามของท่านในส่วนคำลงท้ายว่า “อรรถกถานี้ พระอาจารย์ธรรมปาละผู้อยู่ในพัทธิตถะวิหารแต่งไว้ ฉะนี้แล”

¹⁵จี พี มาลาตาเสเกรา, *ศรีลังกา: ไปด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนาและวรรณคดี*, แปลโดย ลังกาการ (กรุงเทพฯ: สาละ, 2554), 159-160.

¹⁶พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพริ้นติ้ง, 2550), 155.

อรรถกถา 8 คัมภีร์ ได้แก่ อรรถกถาเนตติปริกณ์ อรรถกถาอุทาน อรรถกถาอิติวุตตะกะ อรรถกถาวิมานวัตถุ อรรถกถาเปตวัตถุ อรรถกถาเถรคาถา อรรถกถาเถรีคาถา และอรรถกถาจริยาปิฎก และยังได้แต่งคัมภีร์ฎีกาอีก 6 คัมภีร์ ได้แก่ ฎีกาที่ฆนิกาย ฎีกามัชฌิมนิกาย ฎีกาสังยุตตนิกาย ฎีกาวิสุทธีมรรค ฎีกาชาคค และฎีกาพุทธวงศ์¹⁷

จริยาปิฎก และอรรถกถาจริยาปิฎกนี้ได้รับการสืบทอดต่อกันมาพร้อมกับคัมภีร์อื่นๆ ในพระพุทธศาสนา ประเทศไทยได้รับเอาคัมภีร์ดังกล่าวเข้ามาพร้อมทั้งมีการแปลเป็นภาษาไทยและพิมพ์ไว้ในพระไตรปิฎกหลายฉบับ เช่น ฉบับ ส. ธรรมภักดี และฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามจริยาปิฎกและอรรถกถาจริยาปิฎกก็ไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนักเมื่อเทียบกับคัมภีร์อื่นๆ ในพระไตรปิฎก ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกเพื่อเผยแพร่อรรถกถาจริยาปิฎกในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยจะใช้อรรถกถาจริยาปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยมาเป็นตัวบทในการศึกษา เพราะเป็นฉบับที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยพร้อมด้วยอรรถกถาจำนวน 91 เล่ม ขึ้นในรูปแบบภาษาไทย จุดเด่นของการแปลพระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พร้อมด้วยอรรถกถาจำนวน 91 เล่ม นี้คือ มีการนำเอาพระสูตรและอรรถกถาแต่ละพระสูตรมาพิมพ์เชื่อมโยงต่อกันไป เพื่อช่วยผู้ที่ไม่เข้าใจข้อความในพระสูตรสามารถหาคำตอบได้จากอรรถกถาในเล่มเดียวกัน ส่วนการแปลนั้นจะกำหนดให้เป็นข้อความภาษาไทยมากที่สุดเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาได้โดยง่าย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมองเห็นศัพท์ภาษาบาลีด้วย เพื่อช่วยให้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาภาษาบาลีเข้าใจ และนักศึกษาภาษาบาลีก็สามารถสอบทานเรียบเรียงได้ ในอรรถกถาจำนวน 91 เล่ม มี 1 เล่มที่เป็นอรรถกถาจริยาปิฎก ผลงานของพระธรรมปาละ หน้าปกหนังสือจะเขียนว่า “พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3”

ลักษณะการอธิบายจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ของพระธรรมปาละมีลักษณะเป็นการอธิบายและให้ความหมายของคำศัพท์มากกว่าเป็นการเล่าเรื่องเพื่อเสริมความ เนื่องจากจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยหลัง ผู้แต่งได้ร้อยกรองเรื่องราวไว้อย่างดี คือบอกให้ทราบว่าพระพุทธเจ้าเคยถือกำเนิดเป็นใคร ทรงปฏิบัติพระองค์อย่างไร และประทับอยู่ที่ไหนในพระชาตินั้น ดังตัวอย่างพระสูตรเรื่องมัจฉราชจริยาที่เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในพระอดีตชาติเมื่อครั้งที่พระองค์ประสูติเป็นพญาปลา ความว่า

¹⁷สุภาพรรณ ณ บางช้าง, ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา, 303.

10. มัจฉราชจริยา

ว่าด้วยจริยาวัตรของพญาปลา

อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลเมื่อเราเป็นพญาปลาอยู่ในสระใหญ่ น้ำในสระแห้งขอด เพราะแสงพระอาทิตย์ในฤดูร้อน.

ที่นั่น กา แร้ง นกกระสา นกตะกรุม และเหยี่ยว มาคอยจับปลากินทั้งกลางวัน กลางคืน.

ในกาลนั้น เราคิดอย่างนี้ว่า เรากับหมู่ญาติถูกบีบคั้น จะพึงเปลี่ยนหมู่ญาติให้พ้นจากทุกข์ได้ด้วยอุบายอะไรหนอ.

เราคิดแล้ว ได้เห็นความสัตย์อันเป็นอรรถเป็นธรรมว่าเป็นที่พึงของหมู่ญาติได้ เราตั้งอยู่ในความสัตย์แล้ว จะเปลื้องความพินาศใหญ่ของหมู่ญาตินั้นได้.

เรานึกถึงธรรมของสัตบุรุษ ปรมัตถธรรมอันยั่งยืนเที่ยงแท้ในโลก แล้วได้กระทำสังกิริยาว่า

ตั้งแต่เราระลึกตนได้ ตั้งแต่เรารู้ความมาจนถึงบัดนี้ เราไม่รู้สึกรู้ว่าแก่งเบียดเบียนสัตว์แม้ตัวหนึ่งให้ได้รับความลำบากเลย.

ด้วยสัจวาจานี้ ขอเมฆจงยังฝนให้ตกท่าใหญ่ แน่ะ ปัชชุนนะ (เมฆ) ท่านจงเปลี่ยนสายฟ้าคำรามให้ฝนตกจงทำคุณทรัพย์ของกาให้พินาศไป.

ท่านจงยังกาให้เดือดร้อนด้วยความโศก จงปลดเปลื้องฝูงปลาจากความโศก พร้อมกับเมื่อเราทำสังกิริยาอันประเสริฐ เมฆส่งเสียงสนั่นครั้นครั้น ยังฝนให้ตกครู่เดียวก็เต็มเปี่ยมทั้งที่ดอนและที่ลุ่ม ครั้นเราทำความเพียรอย่างสูงสุด อันเป็นความสัตย์อย่างประเสริฐเห็นปานนี้แล้ว อาศัยกำลังอำนาจความสัตย์จึงยังฝนให้ตกท่าใหญ่ ผู้เสมอด้วยความสัตย์ของเราไม่มี นี่เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนี้แล.¹⁸

จะเห็นได้ว่าพระสูตรข้างต้น ได้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าอย่างครบถ้วน คือบอกให้ทราบว่พระพุทธเจ้าเคยถือกำเนิดเป็นพญาปลาอาศัยอยู่ในสระใหญ่ที่น้ำแห้งขอด นกทั้งหลายจึงมาจับกินปลาทั้งวันทั้งคืน พระองค์จึงได้ตั้งคำสัตย์ขอให้ฝนตกเพื่อช่วยเหลือฝูงปลาในสระนั้น ดังนั้นเมื่อพระธรรมปาละนำจริยาปฏิภูกมาอธิบายใหม่จึงไม่ได้เน้นการเล่าเรื่องหรือแทรกนิทานเพิ่มเติมเป็นหลัก แต่ท่านจะอธิบายและให้ความหมายของคำศัพท์ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรนั้น เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ดังเช่นอรรถกถามัจฉราชจริยา

¹⁸มูลนิธิมหาหมากุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, 2552), 373-374.

ในกาลเมื่อเราเป็นพญาปลาอยู่ในสระใหญ่ (ยथा โหมิ มัจฉราชามหาสเร) ความว่า ในอดีตกาล เราเกิดในกำเนิดปลาชนิดอยู่ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการของปลาทั้งหลาย ในสระใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งปกคลุมด้วยเถาว์วัลย์อันเป็นสระโบกขรณีใกล้พระเชตะวันกรุงสาวัตถีแคว้นโกศล. ครั้งนั้น เราเป็นพญาปลาแวดล้อมด้วยหมู่ปลาอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น. คำว่า ในฤดูร้อน (อุณฺห) ได้แก่ ในกาลฤดูร้อน คือในสมัยที่ร้อน. คำว่า เพราะแสงพระอาทิตย์ (สุริยสนฺตาเป) ได้แก่ เพราะความร้อนจากพระอาทิตย์. ข้อว่า น้ำในสระแห้งขอด (สเร อุกถํ ชียถ) ความว่า น้ำในสระนั้นแห้งขอด คือแห้งงวดลงไป. ในแคว้นนั้น ขณะนั้นฝนไม่ตกเลย ข้าวกล้าเหี่ยวแห้ง น้ำในบึงเป็นต้นแห้งขอด ปลาและเต่าพากันเข้าไปอาศัยเปือกตม. แม้นในสระนั้นปลาทั้งหลายก็เข้าไปซ่อนอยู่ในเปลือกตมซ่อนในที่นั้นๆ.¹⁹

จากอรรถกถาข้างต้นจะพบว่า วิธีการอธิบายจริยาปิฎกของพระธรรมปาละมี 3 ขั้นตอนคือ 1) ท่านยกข้อความในพระสูตรขึ้นมา 2) แปลความหมายของข้อความนั้นๆ และ 3) ตีความและอธิบายขยายข้อความเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องมากยิ่งขึ้น เช่น 1) พระธรรมปาละได้ยกข้อความจากพระสูตรขึ้นมาความว่า “ในกาลเมื่อเราเป็นพญาปลาอยู่ในสระใหญ่ (ยथा โหมิ มัจฉราชามหาสเร)” จากนั้น 2 และ 3) ท่านได้แปลความหมายและตีความเพิ่มเติมความว่า “ในอดีตกาล เราเกิดในกำเนิดปลาชนิดอยู่ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ ของปลาทั้งหลายในสระใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งปกคลุมด้วยเถาว์วัลย์อันเป็นสระโบกขรณีใกล้พระเชตะวันกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล. ครั้งนั้น เราเป็นพญาปลาแวดล้อมด้วยหมู่ปลาอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น.” จะเห็นได้ว่าท่านอธิบายลักษณะนิสัยและสถานที่อยู่ของพญาปลาเพิ่มเติม ทำให้ทราบว่าพญาปลาที่อาศัยอยู่ในสระใหญ่แห่งหนึ่งในกรุงสาวัตถี แคว้นโกศลเป็นผู้มีคุณธรรม และมีบริวารปลาน้อยใหญ่จำนวนมาก

อีกตัวอย่าง 1) พระธรรมปาละได้ยกข้อความจากพระสูตรขึ้นมาความว่า “น้ำในสระแห้งขอด (สเร อุกถํ ชียถ)” จากนั้น 2) ท่านได้แปลข้อความดังกล่าวว่าหมายถึง “ความว่า น้ำในสระนั้นแห้งขอด คือแห้งงวดลงไป.” และ 3) ท่านได้ตีความและอธิบายลักษณะการแห้งขอดของน้ำเพิ่มเติมความว่า “ในแคว้นนั้น ขณะนั้นฝนไม่ตกเลย ข้าวกล้าเหี่ยวแห้ง น้ำในบึงเป็นต้นแห้งขอด ปลาและเต่าพากันเข้าไปอาศัยเปือกตม. แม้นในสระนั้นปลาทั้งหลายก็เข้าไปซ่อนอยู่ในเปลือกตม.” การอธิบายเพิ่มเติมของพระธรรมปาละช่วยทำให้เห็นภาพและเข้าใจลักษณะการแห้งขอดของน้ำว่ามีลักษณะเช่นใด การอธิบายจริยาปิฎกของพระธรรมปาละนี้จึงมีลักษณะเหมือนเป็นคู่มืออธิบายความหมายของคำศัพท์เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำหรือวรรคต่างๆ ว่าหมายถึง

¹⁹เรื่องเดียวกัน, 374-375.

อะไร โดยท่านจะยกข้อความในพระสูตรขึ้นมาแล้วจึงแปล ดีความ และอธิบายความหมายของคำ หรือวรรคเพิ่มเติมแบบนี้ต่อเนื่องกันไปจนจบเรื่อง

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ได้รับอิทธิพลเนื้อเรื่องมาจากชาดก ดังนั้น เนื้อหาในจริยาปิฎกจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับชาดก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เนื้อเรื่องในอรรถกถา จริยาปิฎกมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันกับอรรถกถาชาดกด้วยเช่นกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบการอธิบาย ของคัมภีร์อรรถกถาจริยาปิฎกกับอรรถกถาชาดกแล้วผู้ศึกษาพบว่าคัมภีร์ทั้งสองมีวิธีการ อธิบายที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม ซึ่งเป็นผลมาจากคัมภีร์ต้นฉบับคือจริยา ปิฎกและชาดกนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ผู้แต่งร้อยกรองเรื่องราวไว้ อย่างดีมีความสมบูรณ์ในตัวเอง ในขณะที่ชาดกมีลักษณะเป็นคาถาสั้นๆ ดังนั้นเมื่ออรรถกถาจารย์ แต่งอรรถกถาชาดกจึงต้องเล่าเรื่องหรือนิทานเพื่อขยายความคาถา เช่น ในมัจจชาดก มีคาถาสั้นๆ ปรากฏอยู่ ความว่า

**ข้าแต่พระปัทมมุนี ท่านจงคำณณคำราม ให้ขุมทรัพย์ของกาพินาสไป จงทำลาย
ฝูงกาด้วยความเศร้าโศก และจงปลดปล่อยข้าพเจ้าจากความโศกเถิด²⁰**

จะเห็นได้ว่าคาถาที่ปรากฏอยู่ในชาดกมีลักษณะเป็นข้อความสั้นๆ ที่ยังไม่ได้บอก รายละเอียดอย่างชัดเจนว่าใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ดังนั้นเมื่อนำมาอธิบายจึงต้องมีการเล่าเรื่องประกอบเพื่ออธิบายเรื่องราวนั้นๆ ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ดังเช่น อรรถกถามัจจชาดก

ในอดีตกาล มีลำห้วยแห่งหนึ่ง ล้อมรอบด้วยชฎูแห่งเถาว์ลัย อยู่ตรงโบกขรณีเขตวัน นี้ ณ เมืองสาวัตถี แคว้นโกศลนี้แหละ ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดปลา มีฝูงปลาเป็น บริวารอยู่ในลำห้วยนั้น แม้อันครานั้น แคว้นนั้นฝนก็ไม่ตกเหมือนคราวนี้ ข้าวกุลีของพวก มนุษย์เหี่ยวแห้ง ในบึงเป็นต้นขาดน้ำ ฝูงปลาและเต่าพากันคุดเข้าเปือกตม. แม้ที่ลำห้วยนั้น ฝูงปลาก็พากันคุดเข้าโคลนตม ชุกช่อนในที่นั้นๆ ฝูงกาเป็นต้นก็พากันรุมจิกทิ้งออกมาจิกด้วย จะงอยปาก. พระโพธิสัตว์เห็นความพินาศของหมู่ญาติ...กล่าวคาถาว่า

**ข้าแต่พระปัทมมุนี ท่านจงคำณณคำราม ให้ขุมทรัพย์ของกาพินาสไป จงทำลาย
ฝูงกาด้วยความเศร้าโศก และจงปลดปล่อยข้าพเจ้าจากความโศกเถิด**

บรรดาบทเหล่านั้นบทว่า อภิตถนช ปชชุนน ความว่า เมฆเรียกกันว่า ท้าวปัทมมุนี ก็พญาปลานี้ เรียกวลาหกเทวราชเจ้าแห่งฝน ผู้ได้นำมาด้วยอำนาจแห่งเมฆ. ได้ยินว่า พญาปลา

²⁰มูลนิธิมหาบัณฑิตวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาบัณฑิตวิทยาลัย, 2525), 207.

นั้นมีความประสงค์ครั้งนี้ว่า ธรรมคาถาไม่ตกคำรามคำราม ไม่ให้สายฟ้าแลบแปลบปลาบแม้จะตกกระทงก็ไม่งาม เพราะฉะนั้นท่านจงคำรามคำราม ให้สายฟ้าแลบปลาบ ให้ฝนตกเถิด.²¹

จะเห็นได้ว่าในอรรถกถาชาดกมีการเล่าเรื่องเพิ่มเติมคือ “ในอดีตกาล มีลำห้วยแห่งหนึ่ง ... พระโพธิสัตว์เห็นความพินาศของหมู่ญาติ...” ทำให้ทราบถึงเรื่องราวของเรื่องและสาเหตุของการตรัสคาถา “ข้าแต่พระปัทมคุณะ ท่านจงคำรามคำราม ให้ขุมทรัพย์ของกาพินาศ...”

ด้วยกลวิธีการอธิบายที่แตกต่างกันของอรรถกถาจริยาปิฎกที่มีลักษณะเป็นการให้ความหมายของคำศัพท์ และอรรถกถาชาดกที่มีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องขยายความเพิ่มเติมตลอดจนอายุของคัมภีร์อรรถกถาชาดกที่เป็นของเก่ากับอรรถกถาจริยาปิฎกที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยหลังนี้จึงทำให้เนื้อเรื่องในคัมภีร์อรรถกถาทั้ง 2 ฉบับมีความแตกต่างกันแม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าคัมภีร์ทั้ง 2 ฉบับมีเนื้อเรื่องเหมือนและต่างกันอย่างใด เพราะเหตุใดจึงแตกต่างกัน ซึ่งผู้ศึกษาจะขออธิบายเนื้อเรื่องของอรรถกถาจริยาปิฎกกับอรรถกถาชาดกในบทที่ 3 ต่อไป

เมื่อพิจารณาลักษณะเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องที่อรรถกถาจารย์ได้แต่งขึ้นใหม่เพื่ออธิบายคัมภีร์จริยาปิฎกพบว่า อรรถกถาจริยาปิฎกยังปรากฏลักษณะองค์ประกอบของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาด้วย กล่าวคืออรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องจะประกอบด้วยส่วนสำคัญในเรื่อง 5 ส่วนคือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา ไวยากรณ์ สโมธานหรือประชุมคาถา ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีลักษณะคล้ายองค์ประกอบของอรรถกถาชาดกที่มีกฎการเล่าเรื่องชัดเจนทำให้เห็นลักษณะของเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนาว่าประกอบด้วยส่วนใดบ้าง ดังนี้

1. ปัจจุบันวัตถุ หรือ ปรรากเรื่อง เป็นส่วนเริ่มต้นการเล่าเรื่องในปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้าว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใด ทรงเล่าเรื่องอะไร เล่าให้ผู้ใดฟัง และอะไรเป็นสาเหตุของการเล่าเรื่องในอดีตนั้นๆ เพราะเมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงเทศนาธรรมครั้งใดจะต้องมีเหตุอันควร 4 ประการ²² ได้แก่

1. อุตตัมมาสยะ เกิดขึ้นจากอหยาตย์ของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ปรารถนาจะแสดงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแก่พุทธบริษัท

2. ปรัชญาสยะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพราะอหยาตย์ของผู้ฟังคือผู้ฟังปรารถนาจะทราบจึงกราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมนั้นให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

²¹เรื่องเดียวกัน, 207-209.

²²เฉลิม มากนวล, การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป (กรุงเทพฯ: หน่วยงานศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกครู, 2518), 19-20.

3. อัศจรรย์คือถือเอาประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเหตุหรือมีเรื่องใดเกิดขึ้นก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าจึงถือเป็นประโยชน์ที่จะนำเรื่องนั้นมาเป็นสาเหตุในการเทศนาธรรม

4. ปุจฉาถิกาคือมีปัญหาเกิดขึ้น ผู้ถามใครจะทราบจึงถามขึ้นเพื่อต้องการให้พระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหาหรือปลดเปลื้องความสงสัย

อรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องใช้ปัจจุบันวัตถุร่วมกันโดยปัจจุบันวัตถุจะปรากฏอยู่ก่อน อรรถกถาถิกถจริยาซึ่งเป็นอรรถกถาเรื่องแรกในจริยาปิฎก โดยเนื้อหาในปัจจุบันวัตถุไม่ได้กล่าวถึงที่ประทับของพระพุทธเจ้า แต่จะกล่าวเฉพาะทรงเล่าเรื่องอะไร เล่าให้ผู้ใดฟัง และอะไรเป็นมูลเหตุของการเล่าเรื่อง ดังนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงยังอุตสาหะในการฟังบุพจริยาของพระองค์ ให้เกิดแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และแก่บริษัททั้งเทวดาและมนุษย์แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงกระทำบุพจริยานั้นซึ่งรอยต่อแห่งภพปิดไว้ให้ประจักษ์ คุณะขามป้อมบนฝ่ามือขณะนั้น จึงตรัสพระคำรัสมีอาทิว่า²³

จากตัวอย่างพบว่าพระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในพระชาติอดีตให้แก่พระสารีบุตรและบริษัททั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าได้ฟัง โดยมีมูลเหตุในการเล่าเรื่องมาจากปัจจัยภายนอก 2 ประการ ได้แก่ ปรชญาสยะและอัศจรรย์คือ เหตุที่เกิดจากปรชญาสยะ คือพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพราะอหยาตย์ของผู้ฟังปรารถนาที่จะทราบจึงกราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมนั้นให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ในที่นี้พระสารีบุตรปรารถนาที่จะให้ทุกคนที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีในพระชาติก่อนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นพระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระองค์เทศนาธรรม ส่วนมูลเหตุอัศจรรย์คือถือเอาประโยชน์ที่เกิดขึ้นมาเป็นสาเหตุหรือมีเรื่องใดเกิดขึ้นก่อนแล้ว พระองค์จึงถือเป็นประโยชน์ที่จะนำเรื่องนั้นมาเป็นสาเหตุในการเทศนาธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นว่าการเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในพระชาติอดีตน่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้คนที่มาเข้าเฝ้า ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงแสดงจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง

ปัจจุบันวัตถุที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกจึงเป็นส่วนสำคัญในเรื่อง เพราะเป็นส่วนที่อธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจถึงมูลเหตุในการเล่าเรื่องอรรถกถาจริยาปิฎกของพระพุทธเจ้าที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกอันเกิดจากความใคร่รู้ของบุคคลอื่น ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงช่วยไขปัญหาของคนเหล่านั้นให้กระจ่าง อันเป็นการแสดงให้เห็นพระเมตตาของพระองค์ที่มีแก่ชนทั้งหลาย

²³มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 29.

2. **อดีตวัตถุ** คือส่วนที่เล่าเรื่องราวและเหตุการณ์ในอดีตของพระพุทธเจ้าในพระชาติต่างๆ ที่ทรงถือกำเนิดเป็นคนบ้าง สัตว์บ้างอย่างละเอียด เพื่อแสดงให้เห็นว่าก่อนที่พระองค์จะเป็นพระพุทธเจ้านั้นต้องบำเพ็ญบารมีและมีความมุ่งมั่นอันแรงกล้าในการแสวงหาพระโพธิญาณ ส่วนที่เป็นอดีตวัตถุในอรรถกถาจริยาปิฎกจะขึ้นต้นการเล่าเรื่องเพื่อบอกให้ทราบว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นนานแล้วในอดีตด้วยคำว่า “ในอดีตกาล” หรือ “ในครั้งอดีต” การขึ้นต้นด้วยคำที่บอกความเป็นอดีตนี้เป็นการบอกให้ทราบว่าเป็นส่วนที่แยกออกจากปัจจุบันวัตถุอย่างชัดเจน ดังอรรถกถาเนมิราชจริยา ความว่า

ได้ยินว่า ในครั้งอดีต ในนครมิถิลาแคว้นวิเทหะ พระโพธิสัตว์ของเราได้เป็นพระราชานามว่ามณฑพ. พระองค์ทรงสนุกสนานตอนเป็นพระกุมารอยู่ 84,000 ปี ทรงได้รับตำแหน่งอุปราชอยู่ 84,000 ปี ทรงครองราชสมบัติอยู่ 84,000 ปี พระองค์คร่ำคร่าช้ำแก่ชรา กลับกว่า “เมื่อใดเจ้าเห็นผมหงอกบนศีรษะของเรา เมื่อนั้นเจ้าพึงบอกแก่เรา” ครั้นต่อมา ช่างกลับกเห็นพระเกศาหงอกจึงกราบทูล แล้วเอาแหวนทองคำถ่วงไว้บนพระหัตถ์ ทรงแลดูพระเกศาหงอก ทรงเกิดความสังเวชว่า “เทวดาปรากฏแก่เราแล้ว” ทรงดำริว่า “บัดนี้เราควรออกบวช” จึงพระราชทานบ้านส่วย 100,000 แก่ช่างกลับก แล้วตรัสเรียกพระเชษฐกุมารมา ตรัสว่า ...²⁴

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการเล่าเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งเมืองมิถิลา พระองค์ทรงใช้ชีวิตอย่างสนุกสนานเป็นพระกุมาร 84,000 ปี เป็นอุปราชอยู่ 84,000 ปี และทรงครองราชสมบัติ 84,000 ปี จนกระทั่งวันหนึ่งทรงพบว่าพระเกศาหงอกจึงตัดสินใจออกบวชเพราะเกิดความสังเวชในร่างกาย

จะเห็นได้ว่าส่วนที่เป็นอดีตวัตถุก็คือส่วนที่เล่าถึงเรื่องราวเหตุการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่แสวงหาโพธิญาณในพระชาติต่างๆ ก่อนจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้เล่าเรื่องราวต่างๆ เพื่อเป็นเรื่องราวแก่นุคคลทั้งหลายดังที่ได้กล่าวไว้ในปัจจุบันวัตถุ

3. **กาลา** คือคำร้อยกรองสั้นๆ ซึ่งเป็นถ้อยคำเจรจาแทรกอยู่ในส่วนของอดีตวัตถุอันเป็นหัวใจสำคัญของเรื่อง สามารถแบ่งตามการใช้ได้ 2 ลักษณะ คือ ระดับตรงไปตรงมาเข้าใจง่าย ได้แก่ข้อความที่เป็นบทสนทนาทั่วไปหรือที่ใช้ดำเนินเรื่อง อีกระดับคือ เป็นระดับที่เป็นข้อสรุปทางธรรม ที่ต้องมีการพิจารณาตีความได้แก่ข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นข้อสรุปทางธรรมเรียกว่า อภิสัมพุทธคาถา ดังนี้

²⁴เรื่องเดียวกัน, 79.

ลักษณะแรกใช้เป็นตัวอักษรของพระโพธิสัตว์หรือคนอื่นๆ เช่น ในอรรถกถาหา
สุทตฺสณจริยา พระโพธิสัตว์ได้ให้โอวาทแก่นางสนมกำนัลใน และอำมาตย์ที่มาเข้าเฝ้าในมรณสมัย
ด้วยคาถา ความว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและมีความเสื่อมไปเป็น
ธรรมดา สังขารทั้งหลายครั้งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป การเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้น
เป็นสุข²⁵

ในอรรถกถาสังขพราหมณจริยาพระโพธิสัตว์ได้สนทนากับเทพธิดาที่来帮助พระองค์โดย
ตรัสเป็นคาถา ความว่า

นางผู้มีร่างกาย มีตะโพกงาม มีผิวและขาอ่อน มีสะเอวงาม ท่านเป็น
ผู้ใหญ่ในบุญกรรมทั้งหมดของเรา ท่านทำการบูชาเช่นสรวงเรานี้เป็นผลแห่ง
กรรมอะไรของเรา²⁶

เมื่อเทพธิดาได้ฟังจึงตอบคำถามสังขพราหมณ์ ความว่า

ท่านสังขพราหมณ์ ท่านได้ถวายรองเท้าแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งเหยียบย่ำ
ไปบนทรายร้อน เราร้อนลำบากในทางอันร้อนระอุ ทักษิณานั้นเป็นผลให้สิ่ง
นำปรารถนาแก่ท่านในวันนี้²⁷

ลักษณะที่สอง คือ ใช้เป็นพุทธวจนะที่พระพุทธเจ้าตรัสแทรกขึ้นมาระหว่างเล่าเรื่องอดีต
เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นแง่ธรรม หรือสรุปเรื่องราวให้เห็นว่าการกระทำนั้นๆ ให้ผลอย่างไร เช่นใน
อรรถกถาสังขพราหมณจริยา พระพุทธเจ้าได้ตรัสคาถาสรุปเรื่องราว ความว่า

เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นผู้ละเอียดอ่อนเจริญสุขได้ร้อยเท่าพันทวี อนึ่ง
เราเมื่อบำเพ็ญทานให้บริบูรณ์ได้ถวายทานแก่ท่านนั้นอย่างนี้แล.²⁸

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 68.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 47.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 48.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 49.

ในเรื่องอรรถกถามหาโควินทจริยาพระพุทธเจ้าตรัสแทรกขึ้นมาระหว่างเล่าเรื่องในอดีต
ความว่า

ในกาลนั้น เครื่องบรรณาการอันใดในราชอาณาจักรทั้ง 7 ได้มีแก่เรา
เราได้ให้มหาทานด้วยบรรณาการนั้น เป็นอภิลิขิต มีสาครเป็นเครื่องเปรียบ²⁹

ข้อความทั้งสองลักษณะมีการใช้กาลาแยกแยะตามระดับความลึกซึ้งของเนื้อความเป็นสอง
ระดับ ก็ระดับตรงไปตรงมาเข้าใจง่าย ได้แก่ ข้อความที่เป็นบทสนทนาทั่วไปที่ใช้ดำเนินเรื่อง
อีกระดับคือ เป็นระดับที่เป็นข้อสรุปทางธรรมที่ต้องมีการพิจารณาตีความ ได้แก่ ข้อความที่
พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เรียกว่า อภิลิขิตพุทธคาถา ทั้งนี้การเลือกให้พระพุทธองค์เป็นผู้กล่าวคาถาที่
ลึกซึ้งนั้นก็มีความเหมาะสมเพราะเป็นการกล่าวผ่านมุมมองของผู้ที่ตรัสรู้ธรรมอย่างลึกซึ้ง จะเห็น
ได้ว่าอรรถกถาจารย์เลือกใช้กาลาในการดำเนินเรื่องได้อย่างเหมาะสมตามความรู้ของผู้ที่กล่าวคาถา
นั้น

4. **ไวยากรณ์** คือส่วนที่อธิบายศัพท์หรือข้อความบางส่วนที่อาจมีปัญหาในการทำความเข้าใจ
เข้าใจ เนื่องจากเนื้อหาในจริยาปิฎกเป็นคำร้อยกรองสั้นๆ จึงทำให้ผู้อ่านทำความเข้าใจได้ยาก
พระธรรมपालะจึงอธิบายไว้ในเรื่องเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน โดยจะอธิบายทีละคำ ทีละ
วลี หรือทีละคาถา ไวยากรณ์ที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ อธิบายความหมาย
และอธิบายไวยากรณ์ ดังอรรถกถาสีวราชจริยา ตอนที่พระโพธิสัตว์ให้พระเนตรแก่พราหมณ์
ความว่า

เมื่อเราจะให้ก็ดี คำสั่งให้ก็ดี ให้แล้วก็ดี จิตของเราไม่เป็นอย่างอื่น
เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณนั่นเอง.

ในบรรดาคำเหล่านั้น 1) คำว่า เมื่อเราจะให้ก็ดี (ทพมานสุต) ได้แก่ ให้หมอกวักเพื่อจะ
ให้นัยน์ตา. คำว่า คำสั่งให้ก็ดี (เทนุตสุต) ได้แก่ วางนัยน์ตาที่ควักแล้วนั้นไว้บนมือพราหมณ์.
คำว่า ให้แล้วก็ดี (ทินุทานสุต) ได้แก่ ให้นัยน์ตาเป็นทานแล้ว. คำว่า จิตของเราไม่เป็นอย่างอื่น
(จิตตุตสุต อญญา) ได้แก่ อธิษฐานในการให้มิได้เป็นอย่างอื่น. เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณ
นั่นเอง (โพธิยาเยว การณา) ได้แก่ จักขุทานนั้นเป็นเหตุแห่งพระสัมพันธญาณนั่นเอง.

พระโพธิสัตว์ดำริว่า “เราทำสิ่งที่ทำได้ยากอย่างนี้ เพราะพระสัมพันธญาณหาได้
ยาก” เมื่อจะทรงแสดงว่า เพราะเราไม่รักนัยน์ตาก็ห้ามมิได้ ไม่รักอวัยวะก็ห้ามมิได้” จึงตรัสคาถา
สุดท้ายว่า เราจะเกลียดชังจักขุทั้งสองก็ห้ามมิได้ (น เม เทสุตา) เป็นอาทิ.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 72.

ในคำเหล่านั้น น อักษรตัวแรกในชื่อว่า **อตุตา น เม น เทสุลโย** (แม้ต้นเราก็มิได้เกลียดชัง) เป็นเพียงนิบาต. อธิบายว่า “ตัวเราก็ไม่โกรธ ไม่เป็นที่รักก็หามิได้.” ปาฐะว่า **อตุตานิ เม น เทสุลโย** (ตัวเราก็มิได้เกลียด) ก็มี. คำนั้นมีความหมายว่า “เราไม่ได้เกลียด ไม่โกรธ ไม่ควรจะโกรธตนของเรา คือตัวเรานั้นไม่ควรเกลียดชัง.” อาจารย์บางท่านสวดว่า **อตุตาปี เม น เทสุลโย**. คำว่า **อทาสห** (เราจึงให้) ตัดบทเป็น **อทาสี อห**. ปาฐะว่า **อทาสีห** ก็มี.³⁰

จากตัวอย่างข้างต้น อรรถกถาจารย์จะอธิบายความหมายหรือขยายความ คำ วลี และคาถา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างข้างต้นที่อรรถกถาจารย์ได้อธิบายขยายความคาถาในตอนพระโพธิสัตว์ให้พระเนตรของพระองค์แก่พราหมณ์ที่ละวรรคเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเหตุการณ์ เช่น คำว่า “เมื่อเราจะให้กิติ (ททมานสุต)” อรรถกถาจารย์อธิบายว่า หมายถึง “ให้หมอกวักเพื่อจะให้นัยน์ตา” หรือ คำว่า “กำลังให้กิติ (เทนตสุต)” อรรถกถาจารย์อธิบายว่าหมายถึง “วางนัยน์ตาที่ควักแล้วนั้นไว้บนมือพราหมณ์” เป็นต้น

ส่วนในด้านหลักไวยากรณ์ที่อาจเข้าใจได้หลายลักษณะ อรรถกถาจารย์ได้อธิบายไวยากรณ์ไว้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านทำความเข้าใจข้อความในคาถาได้ง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น ดังปรากฏในตัวอย่างว่า “ในคำเหล่านั้น น อักษรตัวแรกในชื่อว่า **อตุตา น เม น เทสุลโย** (แม้ต้นเราก็มิได้เกลียดชัง) เป็นเพียงนิบาต.” นอกจากนี้ อรรถกถาจารย์ยังได้อธิบายและให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อความดังกล่าวข้างต้นว่าสามารถเขียนและสวดแบบอื่นๆ ได้ด้วย ดังปรากฏในข้อความว่า “ปาฐะว่า **อตุตานิ เม น เทสุลโย** (ตัวเราก็มิได้เกลียด) ก็มี... อาจารย์บางท่านสวดว่า **อตุตาปี เม น เทสุลโย**. คำว่า **อทาสห** (เราจึงให้) ตัดบทเป็น **อทาสี อห**. ปาฐะว่า **อทาสีห** ก็มี.”

จะเห็นได้ว่าส่วนของไวยากรณ์นี้เป็นการอธิบายความหมายของคำ โดยมีลักษณะตีความเพื่อขยายความสั้นๆ ในคาถา ส่วนการอธิบายไวยากรณ์ก็เพื่อให้เข้าใจหลักไวยากรณ์ที่ปรากฏในอรรถกถา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจข้อความในคาถาได้ชัดเจนมากขึ้น

5. สโมธาน คือส่วนที่สรุปเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก ในอรรถกถาจริยาปิฎกมีสโมธาน 2 ประเภท คือ สโมธานที่อยู่ตอนท้ายของแต่ละเรื่อง และสโมธานรวม ดังนี้

สโมธานที่อยู่ตอนท้ายของแต่ละเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกจะบอกให้ทราบว่าตัวละครในช่วงอดีตวัตถุลบชาติมาเกิดเป็นใครในปัจจุบัน และเป็นการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เช่นอรรถกถาโศณนันทบัณฑิตจริยาที่ได้สรุปสโมธานไว้ความว่า

³⁰เรื่องเดียวกัน, 111-112.

มารดาบิดาในครั้งนั้นได้เป็นตระกูลมหาราชในบัดนี้ นันทบัณฑิตในครั้งนั้นได้เป็นพระอานนท์เถระในบัดนี้ พระราชาพระนามว่ามโนชะในครั้งนั้นได้เป็นพระสารีบุตรในบัดนี้ พระราชาร้อยเอ็ดพระองค์ในครั้งนั้นได้เป็นพระอสีติมหาเถระและพระเถระรูปอื่นๆ ในบัดนี้ บริษัท 24 อักโขภินีในครั้งนั้นได้เป็นพุทธบริษัทในบัดนี้ โสณบัณฑิตในครั้งนั้นคือพระโลกนาถในบัดนี้.³¹

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้ทราบว่าบุคคลที่ปรากฏในเรื่องเล่าในอดีตวัตุนั้นปัจจุบันคือผู้ใดบ้าง ดังในอรรถกถาโสณนันทบัณฑิต มารดาและบิดาในอดีตชาติได้มาเกิดในตระกูลมหาราช นันทบัณฑิตคือพระอานนท์เถระ พระมโนชะคือพระสารีบุตร พระราชาร้อยเอ็ดพระองค์ได้เกิดเป็นพระอสีติมหาเถระและพระเถระรูปอื่นๆ บริษัท 24 อักโขภินีได้เกิดเป็นพุทธบริษัท และโสณบัณฑิตก็คือพระพุทธเจ้า

ส่วนสโมธานรวมเป็นส่วนที่สรุปเรื่องที่พระพุทธเจ้าเล่าทั้งหมด 35 เรื่อง โดยจะกล่าวสรุปและอธิบายถึงการบำเพ็ญบารมีทั้งหลายที่พระองค์ได้ปฏิบัติในแต่ละเรื่องว่าทรงบำเพ็ญบารมีชนิดใด และพึงปฏิบัติอย่างไรบ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เราได้ให้ทานอันควรให้ บำเพ็ญศีลโดยไม่มีส่วนเหลือ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่าเราได้ให้ทานอันควรให้ (ทตฺวาทาทพฺพกั ทาน) ความว่า ในกาลนั้น เราได้สละไทยธรรมมีราชสมบัติเป็นต้นในภายนอก อวัยวะและดวงตา เป็นต้น ในภายในที่ควรให้ ที่พระมหาโพธิสัตว์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติทานอันเป็นญาณอันเลิศ เพื่อบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จากนั้นได้บริจาคทานอันแยกเป็นทานบารมี ทานอุปบารมี และทานปรมัตถบารมี มีการบริจาคทานใหญ่ 5 อย่างเป็นที่สุด คือบริจากราชสมบัติ 1 บริจาคอวัยวะ 1 บริจาคนัยน์ตา 1 บริจาคบุตรภรรยา 1 บริจาคตน 1 โดยไม่มีเหลือ.³²

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการอธิบายสรุปเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เห็นว่าในอดีตชาติพระพุทธเจ้าทรงให้ทาน 3 ประเภท คือ ทานบารมี ทานอุปบารมี และทานปรมัตถบารมีเพราะมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ พระองค์ได้บริจาคทานใหญ่ 5 อย่าง แก่ผู้ขอทั้งหลาย ได้แก่ ราชสมบัติ อวัยวะ ตา บุตรภรรยา และชีวิตตนเอง

สโมธานที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาจริยาปิฎกเป็นส่วนสำคัญในเรื่อง กล่าวคือ ทำหน้าที่สรุปเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องเล่า โดยสโมธานที่อยู่ตอนท้ายของแต่ละเรื่องจะสรุปให้ทราบว่าบุคคลที่

³¹เรื่องเดียวกัน, 338.

³²เรื่องเดียวกัน, 433.

ปรากฏในเรื่องเล่าที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าขึ้นในปัจจุบันคือผู้ใด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิดทางพระพุทธศาสนา ส่วนสโมธานรวมที่ปรากฏหลังจากเรื่องเล่าอรรถกถา จริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ทำหน้าที่สรุปว่าในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ บารมีชนิดใด และพึงปฏิบัติพระองค์อย่างไรบ้าง

จะเห็นว่าอรรถกถาจริยาปิฎกที่พระธรรมปาละแต่งขึ้นใหม่เพื่ออธิบายจริยาปิฎกนี้มี องค์ประกอบการเล่าเรื่องของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเป็นส่วนประกอบ คือประกอบด้วยส่วน สำคัญ 5 ส่วน ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ ภาว ไวยากรณ์ และสโมธาน แสดงให้เห็นว่า อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องหนึ่งที่มีวิธีการเล่าเรื่องชัดเจนและเป็น ขึ้นตอนเหมือนกับคัมภีร์อื่นในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะขอล่าอย่างละเอียดต่อไปในบทที่ 4 กลวิธี การเรียบเรียงเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก และบทที่ 5 เรื่องเล่ากับการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก

สรุปได้ว่า จริยาปิฎกเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระไตรปิฎกที่มีกำเนิดและพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง มาพร้อมกับพระไตรปิฎก จากหลักฐานการสังคายนาพระไตรปิฎกทำให้สันนิษฐานได้ว่าจริยาปิฎก น่าจะเกิดขึ้นก่อนการสังคายนาครั้งที่ 3 และได้ถูกนำมาจัดรวบรวมไว้เมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ 3 ที่ ได้จัดรูปแบบและเนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระ สุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก โดยจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระสุตตันตปิฎก หมวดขุททก นิกาย ต่อมาพระไตรปิฎกอาจเป็นสิ่งที่เข้าใจยากของคนในสมัยหลัง พระอรรถกถาจารย์จึงต้อง แต่งคัมภีร์อรรถกถาเพื่อมาอธิบายขยายความเนื้อหาในพระไตรปิฎกเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาใน พระไตรปิฎกได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น จริยาปิฎกก็เป็นคัมภีร์หนึ่งที่พระธรรมปาละได้นำมาแต่งอรรถกถา อธิบายขยายความเพิ่มเติมเพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้ง ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ อรรถกถาจริยาปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ชั้นรองที่มีความสำคัญเล่มหนึ่งใน พระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนควรศึกษาเพื่อให้เห็นแนวทางการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้า

บทที่ 3 เนื้อเรื่องของอรรถถาจริยาปิฎก

จริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องการทำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าจำนวน 35 ชาติ เมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องในจริยาปิฎกพบว่า เนื้อเรื่องในจริยาปิฎกหลายเรื่องมีลักษณะคล้ายคลึงกับชาดก Winternitz ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การที่จริยาปิฎกมีเนื้อเรื่องคล้ายกับชาดกบางเรื่อง อาจเป็นเพราะจริยาปิฎกอาจได้รับอิทธิพลเค้าโครงเรื่องมาจากชาดก เพราะจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นในสมัยหลังเช่นเดียวกับคัมภีร์พุทธวงศ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับความคิดของ Rhys Davids ที่เชื่อว่าจริยาปิฎกน่าจะแต่งขึ้นภายหลังชาดก ในช่วงก่อนการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3¹ ดังนั้นอาจเป็นไปได้ที่จริยาปิฎกน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากชาดก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คัมภีร์อรรถถาจริยาปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์จริยาปิฎกจึงมีลักษณะเนื้อเรื่องที่คล้ายคลึงกับอรรถถาชาดกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์ชาดกด้วยเช่นกัน

เมื่อเปรียบเทียบอรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 3 วรรค ได้แก่ อกิตติวรรค หัตถินาควรรค และยัชฌชยวรรค จำนวน 35 เรื่อง กับอรรถถาชาดกพบว่า อรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องมีลักษณะเนื้อเรื่องที่คล้ายคลึงกับอรรถถาชาดกถึง 32 เรื่อง และมี 2 เรื่องที่ตรงกับพระสูตรในทีฆนิกายมหาวรรค และมี 1 เรื่องที่ไม่ตรงกับเรื่องใดๆ ดังนี้

อกิตติวรรค

1. อรรถถาอกิตติจริยา	ตรงกับ	อรรถถาอกิตติชาดก
2. อรรถถาสังขพรหมณจริยา	ตรงกับ	อรรถถาสังขชาดก
3. อรรถถากุรุธรรมจริยา	ตรงกับ	อรรถถากุรุธรรมชาดก
4. อรรถถามหาสุทฺถสนจริยา	ตรงกับ	อรรถถามหาสุทฺถสนสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค
5. อรรถถามหาโควินทจริยา	ตรงกับ	อรรถถามหาโควินทสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค
6. อรรถถาเนมิราชจริยา	ตรงกับ	อรรถถาเนมิชาดก

¹บุณย์ นิลเกษ, อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่ 1 ตอน อุดมการณ์และกำเนิดโพธิสัตว์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), 88-90.

7. อรรถกถาจันทกumarจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาชั้นทหาลชาดกหรือ อรรถกถาจันทกumarชาดก
8. อรรถกถาสีวราชจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาสีวชาดก
9. อรรถกถาเวสสันดรจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาเวสสันดรชาดก
10. อรรถกถาสप्तพันธิตจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาสप्तพันธิตชาดก

หัตถินาควรรค

1. อรรถกถาสีลวานาจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาสีลวานาชาดก
2. อรรถกถากุริทัตตจริยา	ตรงกับ	อรรถกถากุริทัตตชาดก
3. อรรถกถาจัมเปยยจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาจัมเปยยชาดก
4. อรรถกถาจุฬโพธิจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาจุฬโพธิชาดก
5. อรรถกถามหิสรราชจริยา	ตรงกับ	อรรถกถามหิสรชาดก
6. อรรถกถารูมิกราชจริยา	ตรงกับ	อรรถกถารูมิกชาดก
7. อรรถกถามาตังคจริยา	ตรงกับ	อรรถกถามาตังคชาดก
8. อรรถกถาหิมมเทวปุตตจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาธรรมเทวปุตตชาดก
9. อรรถกถาชยทิสจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาชยทิสชาดก
10. อรรถกถาสังขपालจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาสังขपालชาดก

บุชัญชยวรรค

1. อรรถกถาบุชัญชยจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาบุชัญชยชาดก
2. อรรถกถาโสมนัสสจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาโสมนัสสชาดก
3. อรรถกถาอโยมจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาอโยมชาดก
4. อรรถกถาภิงสจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาภิงสชาดก
5. อรรถกถาโสณนันทพันธิตจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาโสณนันทชาดก
6. อรรถกถามุคคักขจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาเทมียชาดก (มุคคักขชาดก)
7. อรรถกถากปิลราชจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาวานรินทชาดก

8. อรรถกถาสัจจสวหยปันทิตตจริยา ²	ตรงกับ	-
9. อรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาวัฏฏกชาดก
10. อรรถกถามัจฉราชจริยา	ตรงกับ	อรรถกถามัจฉาชาดก
11. อรรถกถากัมหทีปายนจริยา	ตรงกับ	อรรถกถากัมหทีปายนชาดก
12. อรรถกถามหาสุตโสมจริยา	ตรงกับ	อรรถกถามหาสุตโสมชาดก
13. อรรถกถาสุวัณณสามจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาสุวรรณสามชาดก
14. อรรถกถาเอกราชจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาเอกราชชาดก
15. อรรถกถามหาโลมหังสจริยา	ตรงกับ	อรรถกถาโลมหังสชาดก

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นว่ามีอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 32 เรื่อง ที่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับ อรรถกถาชาดก และมี 2 เรื่องที่ตรงกับพระสูตรในทีฆนิกาย มหาวรรค และมี 1 เรื่องที่ไม่ตรงกับ เรื่องใด คืออรรถกถาสัจจสวหยปันทิตตจริยา ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องของคัมภีร์ ทั้ง 2 ฉบับ ผู้ศึกษาจะเปรียบเทียบอรรถกถาจริยาปิฎกกับอรรถกถาชาดกเพียง 34 เรื่องเท่านั้น ผลการเปรียบเทียบคัมภีร์ทั้ง 2 ฉบับนี้ อาจแบ่งประเภทตามลักษณะการเปลี่ยนแปลงของเนื้อเรื่องได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีเนื้อเรื่องและรายละเอียดเหมือนกันทุกประการ พบจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสสปีนทิตตจริยา อรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยา และอรรถกถากปิตราชจริยา และกลุ่มที่มีการตัดแปลงเนื้อเรื่อง พบจำนวน 31 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถากิตติจริยา อรรถกถาสังขพรหมณจริยา อรรถกถากุรุธรรมจริยา อรรถกถามหาสุทิสสนจริยา อรรถกถามหาโควินทจริยา อรรถกถาเนมิราชจริยา อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาสิวราชจริยา อรรถกถาเวสสันดรจริยา อรรถกถาสีลวานาชาจริยา อรรถกถากุริทัตตจริยา อรรถกถาจัมเปยขจริยา อรรถกถาจุฬโพิชจริยา อรรถกถามหิสรราชจริยา อรรถกถารูมิกราชจริยา อรรถกถามาดังคจริยา อรรถกถาธัมมเทวปุตตจริยา อรรถกถาชยทิสจริยา อรรถกถาสังขपालจริยา อรรถกถายุชัญชยจริยา อรรถกถาโสมนัสสจริยา อรรถกถา

²B.C. Law กล่าวว่า อรรถกถาสัจจสวหยปันทิตตจริยา ตรงกับอรรถกถาสัจจังกรชาดก ชาดกเรื่องที่ 73 แต่เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องแล้วพบว่าทั้ง 2 เรื่อง มีเนื้อเรื่องที่แตกต่างกันตลอดเรื่อง ผู้ศึกษาจึงคิดว่าอรรถกถาทั้ง 2 เรื่องน่าจะเป็นคนละเรื่องกัน สันนิษฐานได้ว่า อรรถกถาสัจจสวหยปันทิตตจริยานี้อาจเป็นเรื่องที่ผู้แต่งอรรถกถาจริยาปิฎกแต่งขึ้นใหม่หรืออาจเป็นเรื่องที่ครั้งหนึ่งเคยปรากฏในอรรถกถาชาดกแต่สูญหายไป หรืออาจเป็นเรื่องที่นำมาจากนิทานท้องถิ่นหรือคัมภีร์อื่น ด้วยเหตุนี้เรื่องนี้จึงไม่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาชาดก ดูรายละเอียดจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 65.

อโยมจรिया อรรถกถาภิงสจริยา อรรถกถาโสมนันทป็นทิตจริยา อรรถกถามุคฬักขจริยา
อรรถกถามัจฉราจริยา อรรถกถากันหิปปายนจริยา อรรถกถามหาสุตโสมจริยา อรรถกถาสุวัณณ
สามจริยา อรรถกถาเอกราจริยา และอรรถกถามหาโลมห่งสจริยา

ในการศึกษาพบว่าอรรถกถาจารย์ปิฎกกลุ่มที่มีการดัดแปลงเนื้อเรื่องจะยังคงเหตุการณ์หลัก
ของเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกไว้ แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องบางส่วน การดัดแปลง
เนื้อเรื่องของอรรถกถาจารย์ปิฎกในกลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งว่ามีการดัดแปลง
อย่างไรและเหตุใดจึงต้องดัดแปลงเนื้อเรื่อง ดังนั้นในบทนี้จะศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องใน
อรรถกถาจารย์ปิฎกกับอรรถกถาชาดกเพื่อจะได้ทราบกลวิธีการดัดแปลงเนื้อเรื่อง และเหตุผลของ
การดัดแปลงเนื้อเรื่องในอรรถกถาจารย์ปิฎก

จากการเปรียบเทียบอรรถกถาจารย์ปิฎกกับอรรถกถาชาดกที่มีการดัดแปลงเนื้อเรื่องจำนวน
31 เรื่อง พบว่าอรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการดัดแปลงเนื้อเรื่องในอรรถกถาจารย์ปิฎก 3 วิธี ได้แก่
การเพิ่ม การเปลี่ยน และการตัด มีรายละเอียดดังนี้

1. การเพิ่ม

การเพิ่ม คือการเพิ่มข้อความเพื่อช่วยทอดความหมายตั้งแต่ระดับคำ วลีหรือประโยค เพื่อ
แสดงความชัดเจนของเนื้อเรื่องทั้งในด้านตัวละคร สถานที่ สิ่งของ รวมถึงการพรรณนาความในบท
ต่างๆ อันเป็นการแสดงเหตุผลที่ปรากฏในเรื่อง การเพิ่มความสามารถแบ่งตามลักษณะของ
เนื้อความที่เพิ่มเข้ามาได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ การเพิ่มความใหม่ และการขยายความ

1.1 การเพิ่มความใหม่ คือการเพิ่มเนื้อความที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในต้นฉบับ ซึ่งอาจมีการเพิ่ม
ทั้งรายละเอียดประกอบกับการขยายความเพื่อช่วยอธิบายเรื่องให้ชัดเจน การเพิ่มความใหม่ใน
อรรถกถาจารย์ปิฎกแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล
การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผล และการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุการณ์

1.1.1 การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล ในการศึกษาเปรียบเทียบ
อรรถกถาชาดกกับอรรถกถาจารย์ปิฎกพบว่า อรรถกถาชาดกบางเรื่องไม่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของ
บุคคลไว้ ทำให้ผู้อ่านอาจเห็นลักษณะนิสัยบุคคลไม่ชัดเจน ด้วยเหตุนี้อรรถกถาจารย์จึงได้เพิ่มความ
ใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคลเข้ามา โดยเฉพาะคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นตัวละครที่
สำคัญที่สุดในเรื่อง อรรถกถาจารย์ปิฎกทุกเรื่องจะเปิดเรื่องโดยการกล่าวถึงประวัติและลักษณะของ
พระโพธิสัตว์ก่อนแล้วจึงเล่าเหตุการณ์อื่นๆ ในเรื่องต่อไป อรรถกถาชาดกเรื่องใดที่ไม่ได้กล่าวถึง

ประวัติหรือคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ไว้ อรรถกถาจารย์จะบรรยายเพิ่ม พบจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาเอกราชจริยา และอรรถกถาหมาโลมหังสจริยา

ในอรรถกถาเอกราชจริยา อรรถกถาจารย์ได้เพิ่มความเกี่ยวกับประวัติและคุณสมบัติของพระเจ้าเอกราชเข้ามา โดยกล่าวว่าพระเจ้าเอกราชทรงเป็นกษัตริย์มีคุณธรรม โปรดการทำทาน ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบอรรถกถาเอกราชชาดกกับอรรถกถาเอกราชจริยา ตอนที่กล่าวถึงประวัติ และคุณสมบัติของพระเจ้าเอกราช

อรรถกถาเอกราชชาดก	อรรถกถาเอกราชจริยา
<p>ในอดีตกาล อำมาตย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระเจ้าพาราณสีประทุษร้ายในราชสำนัก พระราชาทรงเห็นโทษของเขาโดยประจักษ์ จึงทรงให้ขับไล่เสวกนั้นจากแคว้นแคว้น เสวกนั้นจึงไปอุปัฏฐากพระเจ้าโกศลพระนามว่า ทูพลีเสน.³</p>	<p>ในครั้งนั้น พระมหาสัตว์ทรงอุบัติเป็นโอรสพระเจ้ากรุงพาราณสี ครั้นทรงเจริญวัยถึงความสำเร็จศิลปะทุกแขนง เมื่อพระราชบิดาเสด็จสวรรคตแล้ว ได้ครองราชย์สมบัติมีพระนามประกาศว่า <u>เอกราช</u> เพราะทรงบำเพ็ญบารมี ด้วยการประกอบคุณวิเศษอันไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่นมีศีล อาจารย์ สรีทธา และสุตะอันเป็นกุศล เป็นต้น...</p> <p>ได้อีกว่า ครั้งนั้นพระมหาสัตว์ทรงให้สร้าง <u>โรงทาน 6 แห่ง คือ 4 แห่งที่พระทวาร 4 ด้านของพระนคร 1 แห่งที่ท่ามกลางพระนคร 1 แห่งที่ประตูนิเวศน์</u> ทรงให้ทานแก่คนยากจนและคนเดินทางเป็นต้น ทรงรักษาศีลทรงรักษาอุโบสถ ทรงถึงพร้อมด้วยขันติเมตตาและความเอ็นดู ทรงยินดีสรรพสัตว์ดุจมารดาบิดายินดีบุตรที่นุ่งบนตัก ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม อำมาตย์ของพระองค์คนหนึ่ง คิดขบภายในวัง ต่อมามีคนรู้ภายหลัง. พวกเขาอำมาตย์กราบทูลแด่พระราชชา. พระราชาทรงคอยสังเกต ทรงรู้ชัด</p>

³มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 3 ภาคที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525), 286.

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบบรรณกถาเอกราชชาดกกับบรรณกถาเอกราชจรียา ตอนที่กล่าวถึงประวัติ และคุณสมบัติของพระเจ้าเอกราช (ต่อ)

บรรณกถาเอกราชชาดก	บรรณกถาเอกราชจรียา
	<p>อำมาตย์นั้นด้วยพระองค์ จึงตรัสให้เรียกอำมาตย์นั้นมารับสั่ง “เจ้าคนอันธพาล เจ้าทำกรรมไม่สมควร เจ้าไม่ควรอยู่ในแคว้นแคว้นของเรา จงเก็บทรัพย์และพาลูกเมียไปอยู่ที่อื่น” แล้วทรงจับไปล่อออกไปจากแคว้นแคว้น.⁴</p>

จากตัวอย่าง บรรณกถาเอกราชชาดกเริ่มต้นเรื่องโดยการเล่าเหตุการณ์อำมาตย์ของพระเจ้าเอกราชคิดกบฏ และไม่ปรากฏการกล่าวถึงประวัติและคุณสมบัติของพระเจ้าเอกราชให้ผู้อ่านทราบก่อน แต่บรรณกถาเอกราชจรียาบรรณกถาจารย์ได้เพิ่มความใหม่เกี่ยวกับคุณสมบัติของพระเจ้าเอกราชเข้ามา โดยอธิบายให้ผู้อ่านทราบประวัติและนิสัยของพระเจ้าเอกราชว่าเป็นกษัตริย์มีคุณธรรม พระองค์โปรดการทำทานจึงได้สร้างโรงงานไว้ช่วยเหลือผู้อื่น จากนั้นจึงเล่าเหตุการณ์พระเจ้าเอกราชลงโทษอำมาตย์ที่ทุจริต การเพิ่มความใหม่นี้ช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์เด่นชัดยิ่งขึ้น ทำให้ผู้อ่านทราบลักษณะนิสัยของพระองค์ว่าเป็นผู้ทรงธรรมและมีเมตตาต่อสัตว์โลก และการอธิบายลักษณะนิสัยของพระองค์เช่นนี้ยังทำให้เรื่องดำเนินต่อไปอย่างสมเหตุสมผลอีกด้วย ดังปรากฏในตอนพระเจ้าเอกราชทรงลงโทษอำมาตย์ที่ทุจริตด้วยการจับไปล่อ ซึ่งเป็นการลงโทษสถานเบา หรือพระเจ้าเอกราชทรงไม่โกรธและมีเมตตาต่อพระเจ้าโกศลที่ยกทัพมายึดเมืองและคิดฆ่าพระองค์ ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะนิสัยของพระเจ้าเอกราชที่มีความเมตตาต่อผู้อื่น

อีกตัวอย่างบรรณกถามหาโลมหังสจรียา บรรณกถาจารย์ได้เพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนจะเล่าเหตุการณ์สำคัญอื่นในเรื่อง ดังนี้

⁴มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและบรรณกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2552), 415-416.

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบอรรถกถาโคมหังสชาดกกับอรรถกถาโคมหังสจรียา ตอนกล่าวถึงประวัติและคุณสมบัติของอาชีวก

อรรถกถาโคมหังสชาดก	อรรถกถาโคมหังสจรียา
<p>ในอดีตกาลที่สุดแห่งกัปที่ 91 พระโพธิสัตว์ดำริว่า เราจักทดลองตบะของพวกนอกคอกนอกทางคูดู จึงบวชเป็นอาชีวก ไม่นุ่งผ้าคลุมเกล้าด้วยฐลี เจียบนื้ออยู่นคนเดียว เห็นพวกมนุษย์แล้วต้องวิ่งหนี...⁵</p>	<p><u>ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พระมหาสัตว์บังเกิดในตระกูลมีโกคะใหญ่ เต็มโตแล้วอยู่กับครูในสำนักทิสปาโมกข์ สำเร็จศิลปะทุกแขนง กลับมายังเรือนของตระกูล เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว แม้พวกญาติขอร้อง “ท่านจงครอบครองทรัพย์สมบัติ” เป็นผู้เกิดความสังเวชในภาวะทิ้งปวง ด้วยวิริยอุตสาหะถึงความเป็นของไม่เที่ยง ได้รู้สึกสัญญาในกาย ไม่ยึดถือกิเลสอันทำให้มีความกังวลในการครองเรือน เพิ่มพูนอหยาตย์ในเนกขัมมะที่สะสมมาช้านาน ประสงค์ละกองโกคะใหญ่ออกบวช จึงคิดต่อไปว่า “หากเราบวชจักเป็นผู้ไม่ปรากฏด้วยการยกย่องทางคุณธรรม.”</u></p> <p>พระมหาสัตว์จึงเกยจลาภและสักการะ ไม่เข้าไปบวช ตรึกถึงตนว่า “พอแล้ว เราจะเป็นผู้ไม่ผิดปกติในลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น” จึงคิดว่า “เราบำเพ็ญปฏิบัติด้วยความอดทนคำเหยียดหยันของผู้อื่นเป็นต้นอย่างวิเศษ จักยังอุเบกขาบารมีให้ถึงที่สุดได้” จึงออกจากเรือนด้วยผ้าฝืนที่นุ่งอยู่นั้นและ เป็นผู้ประพฤดิขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง...⁶</p>

⁵มูลนิธิมหาภูมิภุมราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, 345.

⁶มูลนิธิมหาภูมิภุมราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 422.

จากตัวอย่าง อรรถกถาโลมหังสชาดกเริ่มต้นเรื่องโดยการเล่าเหตุการณ์พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นอาชีวก นักบวชนอกพระพุทธศาสนาพวกหนึ่งที่ไม่นุ่งผ้า เนื้อตัวคลุกฝุ่น พระองค์อาศัยและปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าแต่เพียงผู้เดียว และไม่ปรากฏการกล่าวถึงประวัติหรือคุณสมบัติของอาชีวกให้ผู้อ่านทราบ แต่อรรถกถาหาโลมหังสจรียาอรรถกถาจารย์ได้เพิ่มความเกี่ยวกับประวัติและคุณสมบัติของอาชีวกเข้ามา โดยอรรถกถาจารย์ได้บรรยายถึงครอบครัว การศึกษา นิสัย และอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้พระองค์ละทิ้งสมบัติและออกบวช จากนั้นจึงเล่าเรื่องการออกบวชเป็นอาชีวก การเพิ่มความส่วนนี้ช่วยให้ผู้อ่านทราบประวัติและลักษณะนิสัยของตัวละครเบื้องต้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าทำไมพระองค์จึงออกบวชและบำเพ็ญเนกขัมมบารมี อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้ผู้อ่านทราบว่าพระองค์เป็นผู้ประเสริฐและต่างกับคนธรรมดาทั่วไป

การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ในตอนต้นเรื่องช่วยให้ผู้อ่านทราบประวัติความเป็นมาและลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ในเบื้องต้น และส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดว่าพระองค์เป็นผู้ประเสริฐพึงกระทำในสิ่งที่คนธรรมดาทั่วไปมีอาจกระทำได้ และการเพิ่มความใหม่ดังกล่าวยังส่งผลสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง ทำให้เรื่องสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างสมเหตุสมผล อีกทั้งยังเป็นการสร้างรูปแบบเฉพาะให้กับอรรถกถาจรียาปิฎกด้วย กล่าวคืออรรถกถาจรียาปิฎกทุกเรื่องจะเปิดเรื่อง โดยการเล่าประวัติความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเล่าเหตุการณ์อื่นในเรื่องต่อไป

1.1.2 การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผล อรรถกถาจารย์เพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผลในอรรถกถาจรียาปิฎกเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความคิด และการกระทำของตัวละคร ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องมากยิ่งขึ้น พบจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังขพราหมณจรียา อรรถกถากุรุธรรมจรียา อรรถกถาสีวราชจรียา อรรถกถาเวสสันดรจรียา อรรถกถาสีลวานาคจรียา อรรถกถาจุฬโพธิจรียา อรรถกถาธัมมเทวปุตตจรียา อรรถกถายุชฌยจรียา อรรถกถาโยมจรียา และอรรถกถามุคคักขจรียา

การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผลที่พบในอรรถกถาจรียาปิฎกส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผลในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง ทั้งนี้อรรถกถาชาดกบางเรื่องไม่ได้อธิบายถึงเหตุผลของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ไว้ ดังนั้นอรรถกถาจารย์จึงเพิ่มเติมส่วนนี้เข้ามาในอรรถกถาจรียาปิฎก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถากุรุธรรมจรียา ตอนพระเจ้าธัญชัยโกรพยราช (พระเจ้ากุรุธรรม) ให้ช้างแก่พราหมณ์ทั้ง 8 แห่งเมืองกาลิงคราช อรรถกถาจารย์ได้เพิ่มเหตุผลที่พระเจ้าธัญชัยให้ช้างไว้ ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบบรรณกถาภุทธชาดกกับบรรณกถาภุทธจรียา ตอนพระเจ้าชัญชัย
โกร้พยราชให้ช้างแก่พราหมณ์เมืองกาลิงคราช

บรรณกถาภุทธชาดก	บรรณกถาภุทธจรียา
<p>...ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเมื่อจะขอช้างนั้น อย่างนี้จึงได้มาที่นี่ ขอพระองค์ผู้ทรงประเสริฐ โปรดทรงทราบกิจที่จะพึงกระทำในเรื่องช้าง นั้น. อีกนัยหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ ทราบพระคุณ คือศรัทธาคุณและศีลคุณของ พระองค์จึงคิดกันว่า พระราชาผู้มีพระคุณอัน ยิ่งใหญ่ แม้แต่ชีวิตที่ถูกขอก็จะประทานให้ จะ ป่วยการไปไปถึงช้างตัวประเสริฐอันเป็นสัตว์ ดิรัจฉานเล่า จึงจะขอแลกคือเปรียบเทียบทอง แก่พระองค์กับช้างอันมีสัตย์อันนี้ ไปไว้ใน สำนักของพระเจ้ากาลิงคราชด้วยประการฉะนี้ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงได้มาในที่นี้.</p> <p>พระโพธิสัตว์ได้สดับดังนั้น จึงทรงเล้าโลม ให้เบาใจว่าดูก่อนพราหมณ์ทั้งหลาย หากท่าน ทั้งหลายใช้จ่ายทรัพย์ เพราะจะแลกเปลี่ยนช้าง ตัวประเสริฐเชือกนี้ เป็นการใช้จ่ายไปดีแล้ว อย่าได้เสียใจเลย เราจะให้ช้างตัวประเสริฐ...</p> <p>พระมหาสัตว์ประทับอยู่บนคอช้างตัว ประเสริฐ ตรัสให้ด้วยพระวาจาอย่างนี้แล้วกลับ เสด็จลงจากคอช้างทรงดำเนินเวียนขวาไป 3</p>	<p>... “ขอเดชะ แคว้นกาลิงคะถูกทพภิกขภัย ฉาดกภัยและโรคภัยรบกวน...ขอพระองค์โปรด พระราชทานพญาคชสารสี่คอกอัญชันเชือกนี้แก่ ข้าพระองค์เถิดพระเจ้าข้า.”</p> <p>...ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “การที่เรา จะทำลายความต้องการของยาจกทั้งหลายและ ทำลายกุศลสมทานของเราไม่เป็นการสมควร แก่เรา” จึงเสด็จลงจากคอกพญาคชสารทรงดำริว่า “หากมีสถานที่มิได้ตกแต่ง เราจักตกแต่งแล้วจัก ให้”...</p> <p>เมื่อพระราชทานพญาคชสารแล้วพวก อำมาตย์พากันกราบทูลพระโพธิสัตว์ว่า “ขอ เดชะมหาราชเจ้า เพราะเหตุไร พระองค์จึง พระราชทานมงคลหัตถิ...” พระมหาสัตว์ตรัสว่า “เราจะให้สิ่งที่ยาจกทั้งหลายขอกะเรา หากขอ ราชสมบัติกะเรา เราก็จะให้ราชสมบัติแก่พวก เขา พระสัพพัญญุตญาณเท่านั้นเป็นที่รักยิ่ง แม้ กว่าราชสมบัติ แม้กว่าชีวิตของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้พญาคชสารนั้น”...⁷</p>

⁷มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 55-57.

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบอรรถกถาภุทธชาดกกับอรรถกถาภุทธจริยา ตอนพระเจ้าธัญชัย
โกัรพยราชให้ช้างแก่พราหมณ์เมืองกาลิงคราช (ต่อ)

อรรถกถาภุทธชาดก	อรรถกถาภุทธจริยา
รอบ ทรงพิจารณาว่า หากที่ใดยังไม่ได้ประดับ ตกแต่งยังมีอยู่จะประดับตกแต่งก่อนแล้วจึงจะ ให้... ⁸	

จากตัวอย่าง ในอรรถกถาภุทธชาดก ตอนพระเจ้าธัญชัยโกัรพยราชให้ช้างแก่
พราหมณ์เมืองกาลิงคราช ไม่ได้มีการกล่าวถึงเหตุผลที่พระเจ้าธัญชัยให้ช้างเชือกสำคัญแก่
พราหมณ์ทั้ง 8 แห่งเมืองกาลิงคราช แต่ในอรรถกถาภุทธจริยา อรรถกถาจารย์เพิ่มเหตุผลที่
พระเจ้าธัญชัยให้ช้างไว้ในเหตุการณ์เหล่าอำมาตย์ทูลถามถึงเหตุผลที่พระเจ้าธัญชัยให้ช้าง ความ
ว่า “...ขอเดชมหาราชเจ้า เพราะเหตุไร พระองค์จึงพระราชทานมงคลหัตถิ...” พระองค์จึงอธิบาย
เพื่อไขข้อข้องใจแก่เหล่าอำมาตย์ว่า “เราจะให้สิ่งที่ยากทั้งหลายขอกระเรา หากขอราชสมบัติกระเรา
เราก็จะให้ราชสมบัติแก่พวกเขา พระสัพพัญญุตญาณเท่านั้นเป็นที่รักยิ่งแม้กว่าราชสมบัติ แม้กว่า
ชีวิตของเราเพราะฉะนั้นเราจึงได้ให้พญาชษารนั้น” การเพิ่มเหตุผลดังกล่าวเข้ามาช่วยทำให้ผู้อ่าน
เข้าใจความคิดของพระโพธิสัตว์ได้กระจ่างยิ่งขึ้นว่าพระองค์ตั้งมั่นในการทำทาน สละทรัพย์สิน
สิ่งของหรือแม้แต่ชีวิตของพระองค์ให้แก่ผู้อื่นได้เพราะมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

ในอรรถกถาภุทธจริยา ตอนพระบุัชัญชัยปรารถนาออกบวชเพราะรู้สึกลังเฆงในชีวิต
อรรถกถาจารย์อธิบายเหตุผลในการออกบวชเพิ่มเติม ดังนี้

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบอรรถกถาภุัชัญชชาดกกับอรรถกถาภุัชัญชจริยา ตอนพระบุัชัญชัย
ปรารถนาออกบวชเพราะรู้สึกลังเฆงในชีวิต

อรรถกถาภุัชัญชชาดก	อรรถกถาภุัชัญชจริยา
... ฝ่ายพระราชมารดาของพระโพธิสัตว์นั้น ทรง สดับว่า ข้าแต่พระเทวี พระ โอรส ของ พระนางกำลังกราบทูลให้พระราชบิดาทรง อนุญาตการบรรพชาอยู่เจ้าคะ จึงตรัสว่า พวกเจ้า	เมื่อพระราชมารดาพร้อมด้วยพวกนางสนม ได้ทรงสดับแล้วคร่ำครวญอย่างน่าสงสารอยู่ ก็ทูลถึงมูลเหตุแห่งการบวชของพระองค์ว่า

⁸มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3 , 195-196.

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบอรรถกถาอุชฺฐชยชาดกกับอรรถกถาอุชฺฐชยจรिया ตอนพระอุชฺฐชย
ปรารถนาออกบวชเพราะรู้สึกสังเวชในชีวิต (ต่อ)

อรรถกถาอุชฺฐชยชาดก	อรรถกถาอุชฺฐชยจรिया
<p>พากันพูดเรื่องอะไรกัน ทั้งๆ ที่พระพักตร์มิได้ ผิด ประทับนั่งเหนือพระวอทอง ริมเสด็จไปสู่ สถานที่วินิจฉัย เมื่อจะตรัสวิงวอน จึงตรัสคาถา ที่ 6 ว่า</p> <p>ลูกเอ๋ย แม่ขอร้องเจ้า แม่ขอห้าม เจ้า แม่ปรารถนาจะเห็นเจ้านานๆ เจ้า อย่าบวชเลยนะ พ่ออุชฺฐชย พระราชกุมาร ได้สดับพระราชเสาวนีย์นั้นแล้ว จึงตรัสคาถาที่ 7 ว่า</p> <p>น้ำค้ำบนยอดหญ้า พระอาทิตย์ จันทน์เหือดแห้งไปฉันใด อายุของมนุษย์ ทั้งหลายก็ฉันนั้น ขอทูลกระหม่อมแม่ อย่าทรงห้ามฉันเลย พระเจ้าข้า</p>	<p>อายุของมนุษย์ทั้งหลายก็ เหมือนน้ำค้ำบนยอดหญ้า พอดวง อาทิตย์จันทน์เหือดแห้งไป ข้าแต่พระ ราชมารดา ขอพระราชมารดาอย่า ห้ามลูกเลย</p> <p>บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทรงแสดงว่า เราละสิริราชสมบัติเช่นกับสมบัติพระเจ้า จักรพรรดิ พระประยูรญาติอันเป็นที่รัก ไม่ หวังใย สละปริวารชนคนสนิทและยศอันใหญ่ที่ ชาวโลกเขาชื่นชมกันได้ จึงได้ตรัสคาถา 2 คาถา ว่า</p> <p>เราสละราชสมบัติในแผ่นดิน และยศศักดิ์ทั้งสิ้นได้ ไม่คิดถึงเลย เพราะเหตุแห่งโพธิญาณเราจะเกลียด พระราชมารดาพระราชบิดาก็หาไม่ได้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของ เราฉะนั้น เราจึงสละราชสมบัติ¹⁰</p>

จากตัวอย่าง อรรถกถาอุชฺฐชยชาดก ตอนพระอุชฺฐชยปรารถนาออกบวชเพราะ
สังเวชในชีวิต พระอุชฺฐชยอ่อนวอนขอให้พระราชบิดาและพระราชมารดาอนุญาตให้พระองค์
ออกบวช อย่างไรก็ตามไม่ได้มีการอธิบายถึงเหตุผลที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติเพื่อออกบวช แต่
ในอรรถกถาอุชฺฐชยจรिया อรรถกถาจารย์ได้เพิ่มเหตุผลในการออกบวชไว้ความว่า “...เราสละ

⁹มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 6, 68-69.

¹⁰มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรियाปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 290.

ราชสมบัติในแผ่นดิน และยศศักดิ์ทั้งสิ้นได้ไม่คิดถึงเลยเพราะเหตุแห่งโพธิญาณ เราจะเกลียดพระราชมารดาและพระราชบิดาก็หาไม่ได้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา...” การเพิ่มข้อความที่พระพุทธเจ้าอธิบายถึงสาเหตุการออกบวชของพระเจ้าอุชฌัญชยเข้ามาในอรรถถกถา กุชรธรรมจริยาช่วยทำให้เข้าใจความคิดและวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์ทรงยอมสละทุกอย่างและออกบวชเพราะปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ

จะเห็นว่าอรรถถกถาจารย์ให้ความสำคัญกับการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผลในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างมากเพราะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของพระโพธิสัตว์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นถึงเหตุผลที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีอันยากยิ่งนานปีการเพราะมุ่งหวังที่จะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ นอกจากนี้การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผลในการบำเพ็ญบารมีให้ปรากฏในอรรถถกถาจริยาปฏิภาณทุกเรื่องยังเป็นการช่วยเน้นย้ำให้ผู้อ่านเห็นวิถีชีวิตของผู้เป็นพระโพธิสัตว์ที่จะต้องปฏิบัติเหมือนกันทุกพระชาติคือ “การมุ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ”

1.1.3 การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุการณ์ อรรถถกถาจารย์เพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้แจ่มชัดยิ่งขึ้นพบ 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถถกถา มหาโควินทจริยา อรรถถกถามาตังคจริยา และอรรถถกถาจันทกุมารจริยา ดังนี้

ในอรรถถกถามาตังคจริยา ตอนมาตังคบัณฑิตนอนอยู่หน้าบ้านของนางทิฐุมังคลิกา อรรถถกถาจารย์ได้เพิ่มเหตุการณ์ที่บิดานางทิฐุมังคลิกาเสนอทรัพย์แก่มาตังคบัณฑิตเพื่อให้มาตังคบัณฑิตลุดไปจากหน้าบ้าน

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบอรรถถกถามาตังคชาดกกับอรรถถกถามาตังคจริยา ตอนมาตังคบัณฑิตตั้งใจนอนอยู่หน้าบ้านของนางทิฐุมังคลิกากันว่าจะได้นางเป็นภรรยา

อรรถถกถามาตังคชาดก	อรรถถกถามาตังคจริยา
...บริวารชนของนางทิฐุมังคลิกาโอบยตีเราผู้ ไม่มีความผิด เราได้นางทิฐุมังคลิกาเป็นภรรยา นั้นแหละจึงจะยอมลุกขึ้น ถ้าไม่ได้จะไม่ยอมลุก ขึ้น ครั้นตั้งใจดังนี้แล้วจึงเดินไปนอนที่ประตู เรือนบิดาของนางทิฐุมังคลิกานั้น. เมื่อเศรษฐี ผู้บิดาของนางทิฐุมังคลิกามาถามว่า เพราะเหตุ ใดเจ้าจึงมานอนที่นี่? มาตังคบัณฑิตจึงตอบว่า เหตุอย่างอื่นไม่มี แต่ข้าพเจ้าต้องการนาง	... “เอาเถิด เราจะทำลายมานะของนาง ทิฐุมังคลิกานี้” จึงไปยังประตูหน้าบ้านของ นางแล้วนอนลงด้วยตั้งใจว่า “เราไม่ได้นาง ทิฐุมังคลิกาจะไม่ลุกขึ้น” บิดาของนาง ทิฐุมังคลิกาได้ยินว่า “มาตังคมานอนอยู่ที่ ประตูเรือน” จึงกล่าวว่า “พวกท่านจงให้ทรัพย์ ภาคณิกหนึ่งแก่มาตังค มาตังคเอาน้ำมันลูบได้ สิริระแล้วจึงไปเถิด.” มาตังคบัณฑิตกล่าวอยู่

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบอรรถกถาที่ตั้งชาคกับอรรถกถาตั้งจริยา ตอนมาตั้งคัมภีตตั้งใจนอนอยู่หน้าบ้านของนางทิฏฐมั่งคึกาจนกว่าจะได้นางเป็นภรรยา (ต่อ)

อรรถกถาตั้งชาค	อรรถกถาตั้งจริยา
<p>ทิฏฐมั่งคึกาเป็นภรรยา. ล่วงมาได้วันหนึ่ง เศรษฐินั้นก็มาถามอีก พระโพธิสัตว์ก็ตอบยืนยันอยู่อย่างนั้น จนล่วงมาถึงวันที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 และที่ 6 พระโพธิสัตว์ก็ยังคงนอนและตอบยืนยันอย่างนั้น...</p> <p>เมื่อครบ 7 วัน คนทั้งหลายมีท่านเศรษฐี เป็นต้น จึงนำนางทิฏฐมั่งคึกามามอบให้มาตั้งคัมภีต.¹¹</p>	<p>อย่างเดี๋ยว่า “เราไม่ได้นางทิฏฐมั่งคึกาแล้วก็จักไม่ลุกขึ้น.” ลำดับนั้น แม้พราหมณ์จะพูดว่า “พวกท่านจงให้ทรัพย์สองกาคณิก มาสภหนึ่ง กหาปณะหนึ่ง สองสามกหาปณะ จนกระทั่งร้อยกหาปณะ พันกหาปณะ” มาตั้งคัมภีตก็ไม่รับทำเดี๋ย...</p> <p>...ล่วงไป 6 วัน ครั้งถึงวันที่ 7 พวกมนุษย์ที่อยู่ใกล้เคียงและผู้คุ้นเคยโดยรอบ พากันลุกฮือกล่าวว่า “พวกท่านจงให้ท่านมาตั้งคะลุกขึ้นหรือจงให้ลูกสาวไปเถิด อย่าให้พวกเราต้องพลอยพินาศไปด้วยเดี๋ย...”</p> <p>ลำดับนั้นมารดาบิดาของนางทิฏฐมั่งคึกา จึงให้นางทิฏฐมั่งคึกานุ่งห่มผ้าเก่าๆ ให้ของใช้อันจำเป็นของคนจัณฑาล แล้วนำนางซึ่งร้องคร่ำครวญไปห้ามาตั้งคะกล่าวว่า “เชิญท่านลุกขึ้นรับตริกาในบัดนี้เถิด”...¹²</p>

จากตัวอย่าง อรรถกถาที่ตั้งจริยา ตอนมาตั้งคัมภีตนอนอยู่หน้าบ้านของนางทิฏฐมั่งคึกา อรรถกถาจารย์เพิ่มเหตุการณ์บิดาของนางทิฏฐมั่งคึกาเสนอเงินให้มาตั้งคัมภีตเพื่อแลกกับการให้มาตั้งคัมภีตออกไปจากหน้าบ้านความว่า “พวกท่านจงให้ทรัพย์กาคณิกหนึ่งแก่มามาตั้งคะจนกระทั่งร้อยกหาปณะ...มาตั้งคัมภีตก็ไม่รับทำเดี๋ย” การเพิ่มข้อความนี้ช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดและทำให้เรื่องมีความสมเหตุสมผลมากขึ้นว่าบิดาได้

¹¹มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาค เล่มที่ 3 ภาคที่ 7, 9.

¹²มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 244-245.

พยายามทำทุกวิธีเพื่อขอให้มาดั่งคะออกไปจากหน้าบ้าน ทั้งขอโทษและเสนอทรัพย์ให้แต่ก็ไม่เป็นผล สุดท้ายจึงมอบลูกสาวให้แก่มาดั่งคะ และเหตุการณ์ที่เพิ่มมาใหม่ยังช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้นอีกด้วยว่าพระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความเพียรเป็นเลิศ หากพระองค์ทรงตั้งใจทำกิจใดแล้วก็จะปฏิบัติดังที่ตั้งใจไว้จนสำเร็จ ดังที่พระองค์ไม่ย่อท้อนอนอยู่หน้าบ้านของเศรษฐีจนได้นางทิฏฐุมังคลิกามาเป็นภรรยา

ในอรรถถาจันทกุมารจรिया ตอนจันทกุมารขึ้นครองราชย์ได้เพิ่มเหตุการณ์การสร้างโรงงานและการให้ทานเข้ามา

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบอรรถถาจันทกุมารชาดกกับอรรถถาจันทกุมารจรिया ตอนจันทกุมารให้ทานหลังจากที่พ้นการบวชชัฎฐและได้ขึ้นครองราชย์

อรรถถาจันทกุมารชาดก	อรรถถาจันทกุมารจรिया
<p>พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศความข้อนั้นจึงตรัสว่า</p> <p>เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้นในกาลนั้น คือ พระราชาทั้งหลายประชุมกันอภิเษกจันทกุมาร เมื่อสัตว์ทั้งปวงหลุดพ้นจากเครื่องจองจำแล้ว ผู้ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นั้น ในกาลนั้น คือ เทวดาทั้งหลายประชุมพร้อมกันอภิเษกพระจันทกุมาร</p> <p>...</p> <p>ลำดับนั้นแลพระโพธิสัตว์ทรงเริ่มตั้งวัตรปฏิบัติต่อพระราชบิดา พระราชบิดาไม่เสด็จเข้าสู่พระนคร...¹³</p>	<p>ในกาลนั้น เราพ้นจากการบวชชัฎฐแล้ว ออกไปจากที่บวงสรวงนั้น ยังความลังเฆงให้เกิดขึ้น แล้วทรงบริจาคนหาทาน.</p> <p>...</p> <p><u>ได้ยินว่า ในครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ทรงกระทำชมพูทวีปทั้งสิ้นให้เจริญงอกงาม ทรงบริจาคนหาทานมากมายและประณีตทั้งนั้นมีข้าวและน้ำเป็นต้นในโรงงานแก่ผู้ขอทั้งหลายตามความพอพระทัยทุกๆ วันก็จริง ถึงดั่งนั้นหากพระองค์ยังไม่ได้บริจาคนหาทานแก่ผู้ขอทั้งหลายก็จะไม่เสวยพระกระยาหารที่เตรียมไว้สำหรับพระองค์</u></p> <p>...</p> <p>ในกาลนั้นเมื่อมหาชนขับไล่พระบิดาไปอยู่บ้านคนจันฑาล พระโพธิสัตว์ได้ทรงประทาน</p>

¹³มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3, 202-203.

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบบรรณกถาจันทกุมารชาดกกับบรรณกถาจันทกุมารจริยา ตอนจันทกุมารให้ทานหลังจากที่พ้นการบูชาญและได้ขึ้นครองราชย์ (ต่อ)

บรรณกถาจันทกุมารชาดก	บรรณกถาจันทกุมารจริยา
	เสบียงฝ้านุ่งและผ้าห่มอันควรให้ แม่พระบิดา นั้นก็ไม่ได้เข้าพระนคร ... ¹⁴

จากตัวอย่าง บรรณกถาจันทกุมารจริยา ตอนจันทกุมารขึ้นครองราชย์ บรรณกถาจารย์ได้เพิ่มเหตุการณ์การสร้างโรงงานและการทำทานของพระโพธิสัตว์เข้ามาหลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ ความว่า “ได้ยินว่า ในครั้งนั้นพระโพธิสัตว์ทรงกระทำมพฺพทวีปทั้งสิ้นให้เจริญออกงาม ทรงบริจาคมหาทานมากมาย...” การเพิ่มข้อความนี้ช่วยทำให้ผู้อ่านเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดคือ หลังจากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ถูกพระบิดาจับบูชาญก็ทำให้พระองค์เกิดความสังเวชใจ ดังนั้นเมื่อขึ้นครองราชย์พระองค์จึงอยากช่วยเหลือผู้อื่น พระองค์จึงสร้างโรงงานและแจกทานจำนวนมาก และเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ยังช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดอีกด้วยว่า พระองค์ทรงเป็นผู้มีความเมตตาอยากช่วยเหลือผู้อื่น และเป็นผู้มีความตั้งมั่นในการทำทานอย่างยิ่งดังปรากฏในข้อความว่า “...พระองค์จะไม่ยอมเสวยอาหารถ้ายังไม่ได้ให้ทาน...”

การเพิ่มเหตุการณ์ต่างๆ เข้ามาในบรรณกถาจริยาปิฎกนั้นนอกจากจะช่วยอธิบายเหตุการณ์ในเรื่อง ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้ว ยังพบว่าเหตุการณ์ใหม่ que เพิ่มเข้ามาในบรรณกถาจริยาปิฎกนั้นยังแสดงให้เห็นคุณลักษณะและพระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดด้วยว่าพระองค์เป็นผู้มีความเมตตา ตั้งมั่นในการบำเพ็ญบารมี และสามารถกระทำสิ่งที่พึงกระทำได้อย่างแข็งแตกต่างกับบุคคลธรรมดาทั่วไป

กล่าวได้ว่า การเพิ่มความใหม่ที่ปรากฏในบรรณกถาจริยาปิฎก 3 ประเภท ทั้งการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผล และการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุการณ์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ในเรื่องได้อย่างแจ่มชัด ทำให้เรื่องดำเนินต่อไปอย่างสมเหตุสมผล อีกทั้งยังส่งเสริมคุณสมบัติและแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์อีกด้วย

¹⁴ มุณินิรมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3 , 92-93.

1.2 การขยายความ คือการเพิ่มรายละเอียดเพื่อขยายหรืออธิบายเนื้อความที่มีอยู่เดิมเพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องนั้นๆ ได้ดี การขยายความที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การขยายความเพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การขยายความเพื่อแสดงเหตุผล การขยายความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และการขยายความเพื่อพรรณนาสถานที่

1.2.1 การขยายความเพื่อแสดงคุณลักษณะของบุคคล อรรถกถาจารย์ขยายความเพื่อแสดงคุณลักษณะของบุคคลในอรรถกถาจริยาปิฎกเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านทราบลักษณะของตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น พบ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามาตังคจรียา และอรรถกถาสวัณณสามจรียา ดังนี้

ในอรรถกถามาตังคจรียา ตอนนางทิฐุมังคลิกาเดินทางไปอุทยานมีการขยายความลักษณะของนางทิฐุมังคลิกาเพิ่มเติม โดยบอกรูปร่าง อายุ และที่มาของชื่อของนางทิฐุมังคลิกา ดังนี้

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบอรรถกถามาตังคชาดกกับอรรถกถามาตังคจรียา ตอนนางทิฐุมังคลิกาเดินทางไปอุทยาน

อรรถกถามาตังคชาดก	อรรถกถามาตังคจรียา
...ในกาลนั้นธิดาเศรษฐีในเมืองพาราณสี ชื่อ <u>ทิฐุมังคลิกา</u> เมื่อถึงวาระเดือนหนึ่ง หรือถึงเดือนก็พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก จะไปอุทยานเพื่อเล่นสนุกสนาน... ¹⁵	...อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อบุคคลประกาศเล่นนักษัตถุภย์ในพระนคร ชาวเมืองโดยมากก็พากันไปเล่นนักษัตถุภย์. <u>หญิงสาว</u> ของพราหมณ์มหาศาลคนหนึ่งมีอายุ 15-16 ปี มีรูปร่างสวยงามน่าดูน่าเลื่อมใสดุจเทพกัญญาคิดว่า “เราจักเล่นนักษัตถุภย์ตามสมควรแก่สมบัติของตน” จึงบรรทุกของเคี้ยวของบริโกลเป็นอันมากลงในเกวียนขึ้นรถเทียมด้วยแม่ม้าขาวปลอด พร้อมด้วยบริวารใหญ่ไปพื้นที่อุทยาน. <u>หญิงสาว</u> นี้ชื่อว่า <u>ทิฐุมังคลิกา</u> . ได้ยินว่านางไม่ปรารถนา

¹⁵มุนินิมิตตามกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 7, 8-9.

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบอรรถกถาที่ตั้งชาคกับอรรถกถาตั้งจรียา ตอนนางทิฏฐมั่งคลิกา
เดินทางไปอุทยาน (ต่อ)

อรรถกถาตั้งชาค	อรรถกถาตั้งจรียา
	จะเห็นรูปที่มีลักษณะชั่วเป็นอวมงคล. ด้วยเหตุ นั้นนางจึงมีชื่อว่าทิฏฐมั่งคลิกา... ¹⁶

จากตัวอย่าง อรรถกถาที่ตั้งชาค มีการบรรยายคุณสมบัติของนางทิฏฐมั่งคลิกา
ว่าเป็นลูกเศรษฐีแห่งเมืองพาราณสีเท่านั้น แต่อรรถกถาตั้งจรียาอรรถกถาจารย์ได้บรรยายขยาย
ความคุณสมบัติของนางทิฏฐมั่งคลิกาเพิ่มเติมว่า “หญิงสาวของพราหมณ์มหาศาลคนหนึ่งมีอายุ 15-
16 ปี มีรูปร่างสวยงามน่าดูน่าเลื่อมใสศุขเทพกัญญา” และ “หญิงสาวนี้ ชื่อว่าทิฏฐมั่งคลิกา. ได้ยินว่านาง
ไม่ปรารถนาจะเห็นรูปที่มีลักษณะชั่วเป็นอวมงคล. ด้วยเหตุนี้ นางจึงมีชื่อว่าทิฏฐมั่งคลิกา” ทำให้
ผู้อ่านทราบลักษณะของนางทิฏฐมั่งคลิกาว่าเป็นผู้หญิงที่สวยงาม และเป็นคนถือตัว มีทิฐิมานะ ดัง
ปรากฏในตอนที่อยู่ของนางว่านางไม่ชอบเห็นรูปชั่วและสิ่งที่เป็นอวมงคล การขยายความ
ส่วนนี้เพิ่มเติมทำให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะนิสัยของนางทิฏฐมั่งคลิกาชัดเจน และนิสัยของนางยังนำมา
ซึ่งเหตุการณ์สำคัญของเรื่องกล่าวคือ ระหว่างทางที่นางทิฏฐมั่งคลิกาเดินทางไปอุทยานได้เห็น
มาตังคะผู้เป็นจันทาลซึ่งมีวรรณะต่ำกว่า นางถือทิฐิและรังเกียจมาตังคะจึงสั่งให้คนรับใช้นำน้ำมา
ล้างตาและเดินทางกลับบ้านทันที ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มาตังคะบิณฑิทยากทำลายทิฐิมานะของนาง
ทิฏฐมั่งคลิกาโดยการนำนางมาเป็นภรรยา จะเห็นได้ว่าการขยายความในส่วนนี้ช่วยทำให้เหตุการณ์
ในเรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล

ในอรรถกถาสุวัณณสามจรียา ตอนสุวรรณสามคูแลบิตามารดาที่ตาบอด
อรรถกถาจารย์ได้ขยายความลักษณะของสุวรรณสามเพิ่มเติม โดยกล่าวถึงความเมตตาของพระองค์
ที่มีต่อสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบอรรถกถาสุวัณณสามชาคกับอรรถกถาสุวัณณสามจรียา ตอนสุวรรณสาม
คูแลบิตามารดาที่ตาบอด

อรรถกถาสุวัณณสามชาค	อรรถกถาสุวัณณสามจรียา
...ให้บิตามารดาอยู่ในอาศรม ไปนำมูลผลาผล	...สุวรรณสามจึงให้บิตาอยู่ในอาศรม นำรากไม้

¹⁶มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 243.

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบอรรถกถาสวรรณสามชาดกกับอรรถกถาสวรรณสามจริยา ตอนสุวรรณสาม
คูแฉบบิดามารดาที่ตาบอด (ต่อ)

อรรถกถาสวรรณสามชาดก	อรรถกถาสวรรณสามจริยา
<p>ในป่ามาเอง ตั้งไว้ในบรรณศาลา กวาดที่อยู่ของ บิดามารดาแต่เช้าทีเดียว ไหว้บิดาและถือหม้อ น้ำไปสู่มีคสัมมทานที่นำน้ำดื่มมา แต่งตั้งของ ฉันไว้ให้ ไม่สีฟันและน้ำบ้วนปากเป็นต้น ให้ ผลาผลที่มีรสอร่อย เมื่อมารดาบริโภคน้ำแล้ว ปากแล้ว ตนเองจึงบริโภคน้ำที่เหลือ เสร็จกิจ บริโภคน้ำแล้ว ไหว้บิดามารดา มีฝูงมดกัดแฉบบิดามารดา เข้าป่าเพื่อต้องการหาผลาผล เหล่ากษัตริย์ซึ่ง บรรพตช่วยเก็บผลาผลให้พระโพธิสัตว์...¹⁷</p>	<p>และผลาผลในป่าเลี้ยงดูมารดาบิดา ตอนเช้าตรู่ก็ กวาดที่อยู่ นำน้ำของดื่มมาให้ตั้งของบริโภคน้ำ ไว้ ให้ไม่สีฟันและน้ำล้างหน้า และให้ผลาผลที่ มีรสอร่อย เมื่อมารดาบิดาบ้วนปากตนเองก็ บริโภคน้ำ ไหว้มารดาบิดาแล้วก็นั่งอยู่ใกล้ๆมารดา บิดานั้นเองด้วยคิดว่า “มารดาบิดาจะสั่ง อะไรบ้าง” และโดยเฉพาะได้แม่เมตตาไว้มาก ด้วยเหตุนี้ สัตว์ทั้งหลายจึงไม่รบกวนสุวรรณ สาม. พระโพธิสัตว์ไม่รบกวนสัตว์ทั้งหลาย เหมือนอย่างสัตว์ทั้งหลายไม่รบกวนพระ โพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ทั้งไปทั้งมาสู่ป่าเพื่อ ผลาผลทุกๆ วันอย่างนี้ จึงถูกแฉบบิดามารดาไปด้วยฝูง มด. แม้สัตว์ที่เป็นศัตรูมีราชสีห์และเสือโคร่ง เป็นต้น ก็คุ้นเคยเป็นอย่างดีกับพระโพธิสัตว์ สัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายได้ความเป็นผู้มีจิต อ่อนโยนต่อกันและกัน ในที่อยู่ของพระ โพธิสัตว์นั้น ด้วยประการฉะนี้ด้วยอำนาจแห่ง เมตตาในที่ทั้งปวง พระโพธิสัตว์นั้นจึงเป็นผู้ ไม่กลัว ไม่หวาดสะอึ้ง ไม่มีเวร อยู่ดูจพรหม¹⁸</p>

จากตัวอย่าง อรรถกถาสวรรณสามชาดกได้บรรยายให้เห็นคุณลักษณะของสุวรรณ
สามว่าเป็นผู้มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ออกไปหาอาหารและปรนนิบัติบิดามารดาเป็นอย่างดี

¹⁷ มุลินิมิตตามกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2, 178-179.

¹⁸ มุลินิมิตตามกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 408-409.

อีกทั้งยังเป็นที่พักของสัตว์ ลิงและกวางต่างก็มาช่วยพระองค์เก็บอาหาร แต่อรรถกถาสุวัณสาม จริยาอรรถกถาจารย์ได้ขยายความคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์เพิ่มทำให้ทราบว่าพระองค์ทรงเป็นผู้มีความเมตตามาก แม้แต่สัตว์ร้ายอย่างสิงโตและเสือกก็ไม่ทำอันตรายพระองค์เพราะเมื่อสัตว์ทั้งหลายมาอยู่ใกล้พระองค์ก็พลอยมีจิตใจอ่อนโยนเหมือนกับพระองค์ด้วย ดังความว่า “และโดยเฉพาะได้แผ่เมตตาไว้มาก...แม้สัตว์ที่เป็นศัตรูมีราชสีห์และเสือกโคร่งเป็นต้นก็คุ้นเคยเป็นอย่างดีกับพระโพธิสัตว์...” การขยายความนี้นอกจากช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้เปี่ยมด้วยความเมตตาแล้วยังมีผลต่อการดำเนินเรื่องอีกด้วย กล่าวคือช่วยทำให้เรื่องมีความสมเหตุสมผลดังปรากฏในตอนพระโพธิสัตว์ไม่โกรธพระราชกบิลยักษที่ยิงศรใส่พระองค์จนได้รับบาดเจ็บสาหัสเพราะพระองค์ทรงเป็นผู้มีความเมตตา จึงไม่ผูกใจอาฆาตหรือคิดร้ายต่อผู้ใด

การขยายความเพื่อแสดงคุณลักษณะของตัวละครในอรรถกถาจริยาปิฎกช่วยแสดงให้เห็นภาพและรายละเอียดบางประการของตัวละครได้ชัดเจน อีกทั้งยังส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัด ตลอดจนยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เหตุการณ์ในเรื่องดำเนินต่อไปได้อย่างสมเหตุสมผล

1.2.2 การขยายความเพื่อแสดงเหตุผล อรรถกถาจารย์ขยายความเพื่อแสดงเหตุผลในอรรถกถาจริยาปิฎกเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านทราบเหตุผลของการกระทำของตัวละครชัดเจน พบ 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถากิตติจริยา อรรถกถามหิสรราชจริยา และอรรถกถามาตังคจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถากิตติจริยา ตอนอกิตติพราหมณ์ให้ใบหมากเฒ่าแก่พราหมณ์และไม่ฉันอาหารอื่นใดเป็นเวลาสามวัน มีการขยายความเพื่อแสดงเหตุผลการให้ทานของอกิตติพราหมณ์ ดังนี้

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบอรรถกถากิตติชาดกกับอรรถกถากิตติจริยา ตอนอกิตติพราหมณ์ให้ใบหมากเฒ่าเพราะมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณ

อรรถกถากิตติชาดก	อรรถกถากิตติจริยา
ลำดับนั้น ท้าวสักกะได้ยืนอยู่เฉพาะหน้า เพื่อขอภิกษา. พระมหาสัตว์ได้เห็นท้าวสักกะแล้วดำริว่าเป็นลาภเหลือหลายของเราชณะ เราเห็นยากจกวันนี้ เราต้องให้ทานมโนรถของเราให้ลูถึงที่สุดถือใบหมากเฒ่าหนึ่งไปใส่ในภาชนะของท้าวเธอ	พระมหาสัตว์ให้ภิกษายังกาลเวลาให้น้อมถ่วงเหมือนอย่างนั้นอีก...แล้วคิดว่า “น่าปลื้มใจหนอเป็นลาภของเราเราประสบบุญมากหนอ หากเราได้ทักขิณบุญคุณเราจะให้ทานอย่างนี้ ตลอดหนึ่งเดือนบ้าง สองเดือนบ้าง.” แม้ในสามวัน

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบอรรถกถาอกิตติชาดกกับอรรถกถาอกิตติจริยา ตอนอกิตติพราหมณ์ให้ใบ
หมากเฒ่าเพราะมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณ (ต่อ)

อรรถกถาอกิตติชาดก	อรรถกถาอกิตติจริยา
มิได้เหลือไว้เพื่อตนเลยด้วยคิดว่า ขอทานของเรา นี้ จึงเป็นปัจจัยแห่งพระสัพพัญญุตญาณ ¹⁹	คาบสก็ตั้งจิตอธิษฐานว่า “ด้วยทานนั้นเรามีได้ ปรารถนาลาภสักการะและความสรรเสริญ ไม่ ปรารถนาสมบัติจักรพรรดิ ไม่ปรารถนาสักก สมบัติ ไม่ปรารถนาพรหมสมบัติ ไม่ปรารถนา สาวกโพธิญาณ ไม่ปรารถนาปัจเจกโพธิญาณ ที่แท้ขอทานของเราจึงเป็นปัจจัยแห่งพระ สัพพัญญุตญาณเถิด.” ²⁰

จากตัวอย่าง อรรถกถาอกิตติชาดก ตอนอกิตติพราหมณ์ให้ใบหมากเฒ่าแก่
พราหมณ์เป็นเวลาสามวัน อรรถกถาจารย์อธิบายเหตุผลของการให้ทานว่าพระองค์มุ่งหวังในพระ
สัพพัญญุตญาณ แต่อรรถกถาอกิตติจริยามีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมว่า “ด้วยทานนั้นเรามีได้
ปรารถนาลาภสักการะ... จึงเป็นปัจจัยแห่งพระสัพพัญญุตญาณ” การขยายความส่วนนี้ช่วยทำให้
ผู้อ่านเข้าใจเหตุผลในการทำทานของพระโพธิสัตว์และวิถีคิดของพระโพธิสัตว์อย่างละเอียดมากขึ้น
ว่าพระองค์ทรงตั้งมั่นทำทานโดยมิได้หวังในลาภ ยศและคำสรรเสริญ มิได้หวังในทรัพย์สมบัติ
สาวกโพธิญาณ หรือปัจเจกโพธิญาณอย่างที่ท้าวสักกะสงสัย แต่พระองค์มุ่งหวังให้การทำทานครั้งนี้
เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระองค์บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ซึ่งเป็นพระจริยวัตรของพระโพธิสัตว์

ในอรรถกถาปริสราชาจริยา ตอนพระโพธิสัตว์ไม่ทำร้ายลิงเกรที่อุจจาระใส่
พระองค์ อรรถกถาจารย์ขยายความเพื่อแสดงเหตุผลที่ไม่ทำร้ายลิงขณะตรัสกับรุกขเทวดา ดังนี้

¹⁹ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 6, 286.

²⁰ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 32.

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบอรรถกถามหิชาดกกับอรรถกถามหิสราชจริยา ตอนมหิสราชตรีศกับ รุกขเทวดาถึงสาเหตุที่พระองค์ไม่ทำร้ายลิงที่อุจจาระรดพระองค์

อรรถกถามหิชาดก	อรรถกถามหิสราชจริยา
<p>พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้นจึงกล่าวว่า ท่าน รุกขเทวดา ถ้าเราเป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่าลิงตัวนี้ โดยชาติ โดยโคตร และวัสสายุคกาล เป็นต้น จักไม่อดกลั้น โทษของลิงตัวนี้ไซ้ <u>มโนรตความปรารถนา</u> ของเรจักถึงความสำเร็จได้อย่างไร...²¹</p>	<p>เนื้อความแห่งคานานั้นว่า ท่านเทวดาผู้ เจริญ ผิวว่าเราโกรธลิงนั้น เราก็เร็วกว่ามัน เพราะ มันเป็นลิงพาล เป็นลิงเลว ด้วยไม่ประพฤติธรรม หากเราประพฤติธรรมลามกอันมีกำลังกว่าลิง นั้น เราก็จะพึงเป็นผู้ลามกกว่าลิงนั้นด้วยเหตุ นั้น มิใช่หรือข้อที่เรารู้โลกนี้โลกหน้าอย่างดียิ่งแล้ว ดำรงอยู่ ได้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่นโดยส่วน เดียวเท่านั้นพึงประพฤติธรรมลามกเห็นปานนั้น มิใช่ฐานะที่จะมีได้. มีอะไรยิ่งไปกว่านั้นอีก. มีซิ. ข้อว่า <u>ศีลของเราก็จะพึงขาด (ศีลจ เม ปกิชฺเชยฺย)</u> ความว่า เราพึงได้. มีอะไรยิ่งไป กว่านั้นอีก. มีซิ. ข้อว่า <u>ศีลของเราก็จะพึงขาด (ศีลจ เม ปกิชฺเชยฺย)</u> ความว่า เราพึงทำความ ลามกเห็นปานนั้น. ศีลบารมีของเราจะพึง ขาด. ข้อว่า <u>และวิญญูทั้งหลายพึงจะติเตียนเรา (วิญญู จ ครเหยฺย ม)</u> ความว่า เทวดาและมนุษย์ผู้ เป็นบัณฑิตจะพึงติเตียนเราได้ว่า “พ่อแม่พี่น้อง ทั้งหลายจงดูพระโพธิสัตว์นี้ที่เขวแสวงหา โพธิญาณ ได้ทำความชั่วเห็นปานนี้แล้ว...”²²</p>

²¹ มุลินิมิตฺตมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2, 224.

²² มุลินิมิตฺตมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 226-227.

จากตัวอย่าง ในอรรถกถาหมัชชาดก ตอนพระโพธิสัตว์ไม่ทำร้ายลิงที่อุจจารรดใส่พระองค์ มีการอธิบายถึงเหตุผลที่พระโพธิสัตว์ไม่ทำร้ายลิงเกรว่า ถ้าพระองค์ทำร้ายลิงนั้นจะทำให้เสียยิ่งกว่าลิงเกรเพราะรู้ว่าผิดแต่ก็ยังทำ และจะทำให้พระองค์ไม่บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ แต่ในอรรถกถาหมัชชาดก อรรถกถาจารย์ได้อธิบายขยายความเหตุผลเพิ่มเติมว่าที่พระองค์ไม่ทำร้ายลิงเพราะกลัวศีลจะขาด อีกทั้งยังทรงเกรงกลัวว่าชนทั้งหลายจะตำหนิพระองค์ซึ่งเป็นผู้แสวงหาพระโพธิญาณแต่กลับทำความชั่ว การขยายความเพื่อแสดงเหตุผลนี้ช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดและวิถีปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ได้อย่างแจ่มชัด

จะเห็นได้ว่าการขยายความเพื่อแสดงเหตุผลเพิ่มเติมในอรรถกถาจารย์มีถูกช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจวิถีชีวิตและพระจริยาวัตรพระโพธิสัตว์ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งด้านการปฏิบัติและด้านความคิดของพระโพธิสัตว์ที่ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญบารมีเพราะมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

1.2.3 การขยายความเพื่อแสดงเหตุการณ์ เป็นการแสดงเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงไปสู่เหตุการณ์สำคัญ ซึ่งทำให้ผู้อ่านทราบรายละเอียดเหตุการณ์ชัดเจนยิ่งขึ้น พบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาหมัชชาดก ดังนี้

ในอรรถกถาหมัชชาดก ตอนที่พญาปลาทำสังกิริยาเพื่อขอฝน อรรถกถาจารย์ได้ขยายความเหตุการณ์เพิ่มเติม โดยกล่าวถึงท้าวสักกะสั่งให้วิสสวลาหเทวราชไปทำฝนให้ตกตารางที่ 11 เปรียบเทียบอรรถกถาหมัชชาดกกับอรรถกถาหมัชชาดก ตอนพญาปลาทำสังกิริยาเพื่อให้ฝนตก

อรรถกถาหมัชชาดก	อรรถกถาหมัชชาดก
<p>...เรจักทำสังกิริยาให้ฝนตก ฝนเปลี่ยนฝูงญาติ จากทุกข์คือความตายให้จงได้ แล้วแหวกตมลีคำออก พญาปลาใหญ่ สีกายเหมือนปุ่มดอก อัญชันลิมตาทั้งคู่อันเปรียบได้กับแก้วมณีสีแดงที่เจียรนัยแล้วมองดูอากาศ <u>บันลือเสียงกล่าวแก่เทวราชปักษินนะว่า ข้าแต่พระปักษินนะผู้เจริญ ข้าพเจ้าอาศัยหมู่ญาติเดือดร้อนมาก ในเมื่อข้าพเจ้าผู้ทรงศีลลำบากอยู่ ทำไมท่านไม่ช่วยให้ฝนตกลงมาเถ่า ข้าพเจ้าบังเกิดในฐานะที่จะกีดกันพวกเดียวกัน แต่ก็ยังไม่เคยได้ชื่อว่ากีดกัน มัชชาตติ ตั้งคั้นแต่ปลาเล็กแม้มีขนาดเท่า</u></p>	<p>บัดนี้ พระมหาสัตว์ซึ่งมีร่างเช่นกับสีปุม แก่นไม้อัญชัน ประสงค์จะรับเอาธรรมนั้นซึ่งมีอยู่ในตน แล้วประกอบคำพูดที่เป็นสัจย์ จึงคู่ยเปือกตมลีคำออกเป็นสองข้าง ลิมตาทั้งสองแห่งมองอากาศ กล่าวคาถาว่า</p> <p>ตั้งแต่เราระลึกตนได้ ตั้งแต่เรารู้ความมาถึงบัดนี้ เราไม่รู้สึกรู้ว่า แกล้งเบียดเบียนสัตว์แม้ตัวหนึ่ง ให้ได้รับลำบากเลย. ด้วยสัจวาจา นี้ ขอเมฆจงยังฝนให้ตกทำให้ใหญ่.</p> <p>พระโพธิสัตว์เรียกปักษินนะเทพบุตรจ</p>

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบบรรณลักษณะกึ่งชาดกกับบรรณลักษณะราชจริยา ตอนพญามัจฉราชทำ
 สัจกริยาเพื่อให้ฝนตก (ต่อ)

บรรณลักษณะกึ่งชาดก	บรรณลักษณะราชจริยา
<p>เมล็ดข้าวสาร ถึงสัตว์มีปรมาณอื่นๆ เล่า ข้าพเจ้าก็มิได้เคยแกเล็งปลงชีวิตเลย ด้วยสัจจวาจา นี้ ขอท่านจงให้ฝนตกลงมา ปลดเปลื้องหมูญาติของข้าพเจ้าจากทุกข์เทอญ เมื่อจะเรียกเทวราชปักษุณนะประหนึ่งสั่งงานคนรับใช้ กล่าวคาถานี้ความว่า</p> <p style="text-align: center;"><u>"ข้าแต่พระปักษุณนะ ท่านจง</u> <u>คำรณคำรามให้ขุมทรัพย์ของกาพินาศ</u> <u>ไป จงทำลายฝูงกาด้วยความโศก และ</u> <u>จงปลดเปลื้องข้าพเจ้าจากความโศก</u> <u>เถิด"</u></p> <p style="text-align: center;">...</p> <p>พระโพธิสัตว์เรียกท้าวปักษุณนะ เหมือนสั่ง บังคับคนรับใช้ อย่างนี้ ให้ฝนทำใหญ่ตกทั่วแคว้น โกศล ให้มหาชนพ้นจากมรณทุกข์ ในปริโยสานกาลของชีวิตก็ได้ไปตามยถากรรม.²³</p>	<p>บังคับคนรับใช้ของตนให้ฝนทำใหญ่ตกทั่วแคว้น โกศล. ด้วยเดชแห่งศีลของพระมหาสัตว์ปักษุณทุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะ แสดงอาการร้อนตลอดกาล ด้วยสัจกริยานั้นแล. ท้าวสักกะทรง รำพึงว่า "อะไรหนอ?" ครั้นทรงทราบเหตุ นั้นแล้ว จึงรับสั่งให้เรียก วัสสวลาหเทวราชผู้มีเทวบัญชาว่า "นี่แน่ เจ้าพระยาปลาผู้เป็นมหาบุรุษปรารถนาให้ฝนตกเพราะความเศร้าโศก คือความตายของญาติทั้งหลาย. เจ้าจงทำเมฆให้เป็นกลุ่มเดียวกัน แล้วให้ฝนตกทั่วแคว้น โกศลเถิด." วัสสวลาหเทวราชรับเทวบัญชาแล้ว นุ่งวลาหก ก้อนหนึ่ง ห่มก้อนหนึ่ง ขับเพลงขับสายฝน บ่ายหน้าไป มุ่งไปยังโลกทางด้านทิศ ตะวันออก. ทางด้านทิศ ตะวันออก ก้อนเมฆ ก้อนหนึ่งประมาณเท่าบริเวณลาน ได้ตั้งขึ้น ร้อย ชั้น พันชั้น คำรามเปล่งสายฟ้าไหลลงมา เหมือนหม้อน้ำที่คว่ำ หลั่งน้ำใหญ่ท่วมแคว้น โกศลทั้งสิ้น. ฝนตกอยู่ไม่ขาดสาย ครู่เดียวเท่านั้นสระใหญ่นั้นก็เต็ม. ปลาทั้งหลายก็พ้นจากมรณภัย. กาเป็นต้น ได้หมดที่พึ่ง. ไม่เฉพาะปลาอย่างเดียวเท่านั้น แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ยัง ข้าวกล้าหลายอย่างในห้วงองาม แม้สัตว์ 2 เท้า เป็นต้นทั้งหมดที่อาศัยฝนเลี้ยงชีวิตก็พ้น</p>

²³ มุณินิรมิตามกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, 208-210.

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบอรรถกถามัจจชาดกกับอรรถกถามัจจราชจรียา ตอนพญามัจจราชทำ
 สัจจกิริยาเพื่อให้ฝนตก (ต่อ)

อรรถกถามัจจชาดก	อรรถกถามัจจราชจรียา
	<p>จากทุกข์กายและทุกข์ใจ พระมหาสัตว์มีใจเร่าร้อนด้วยมหากรุณา อย่างนี้ จึงได้ปลดปล่อยมหาชนจากมรณทุกข์ ด้วยยังฝนท่าใหญ่ให้ตกทั่วแคว้นแคว้น เมื่อสิ้น อายุก็ไปตามยถากรรม.²⁴</p>

จากตัวอย่าง อรรถกถามัจจชาดก พญามัจจราชทำสัจจกิริยาเพื่อให้ฝนตกโดยสั่งให้
 เทพแห่งสายฝนทำให้ฝนตก แต่อรรถกถามัจจราชจรียายขยายความเหตุการณ์นี้เพิ่มเติมเพื่อเชื่อมโยง
 ให้เห็นที่มาของฝน กล่าวคือหลังจากที่พระโพธิสัตว์ทำสัจจกิริยาสั่งให้เทพแห่งสายฝนทำให้ฝนตก
 แล้ว ท้าวสักกะรับรู้ถึงการท้าวจาตัยของพระโพธิสัตว์จึงสั่งให้วัสสวลาหกเทวราชไปทำฝน ฝน
 จึงตกหนักทั่วแคว้นโกศล ปลาทั้งหลายจึงพ่นภัย อีกทั้งมนุษย์ก็สามารถกลับมาปลูกข้าวกล้าได้
 อีกครั้ง การขยายความในส่วนนี้เข้ามาช่วยอธิบายเหตุการณ์การทำสัจจกิริยาของพระโพธิสัตว์ที่สั่ง
 ให้เทพทำฝนได้อย่างละเอียด อธิบายให้เห็นผลของการทำสัจจกิริยาได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่านอกจาก
 จะช่วยฝูงปลาแล้วยังช่วยมนุษย์ให้พ้นจากภัยแล้งอีกด้วย ทำให้ผู้อ่านสามารถคิดและจินตนาการ
 เหตุการณ์ฝนตกหลังกระทำสัจจกิริยาได้อย่างแจ่มชัด อีกทั้งยังส่งเสริมคุณสมบัติที่ดีงามของพระ
 โพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีพระกรุณาแก่สัตว์โลกและมีบุญบารมีมาก ดังปรากฏให้เห็นตอนที่พระองค์
 สามารถช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากภัยแล้งและการท้าวจาตัยได้สำเร็จ แม้แต่ท้าวสักกะ
 ก็ยังให้ความช่วยเหลือพระองค์

1.2.4 การขยายความเพื่อพรรณนาสถานที่ คือการเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่
 เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพได้ พบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถารัฐมิกราชจรียา ดังนี้

ในอรรถกถารัฐมิกราชจรียา ตอนที่กล่าวถึงที่อยู่อาศัยของพญารัฐ อรรถกถาจารย์
 ได้ อรรถาธิบายขยายความที่อยู่อาศัยของพญารัฐเพิ่มเติม ดังนี้

²⁴ มุนินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
 ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 377-379.

ตารางที่ 12 เปรียบเทียบอรรถถถารุชาดกกับอรรถถถารุมิคราชจริยา ตอนที่กล่าวถึงที่อยู่อาศัยของ
พญารุรุ

อรรถถถารุชาดก	อรรถถถารุมิคราชจริยา
<p>ครั้งนั้น พระมหาสัตว์บังเกิดในกำเนิดรุรุ มฤค ที่บริวารเสียว่านกอยู่ที่ป่ามะม่วงอันมีชื่อ ดงงาม ผสมกับดงรังอันนำรินรมย์ตรงวังวน แห่งแม่น้ำคงคาลำพังตัวเดียวเท่านั้นเพื่อ ประสงค์จะกระทำการรักษาอุโบสถ.²⁵</p>	<p>...เนื่อนั้นละความคลุกคลีหมู่คณะประสงค์ อยู่อย่างสงบ จึงทิ้งบริวารอยู่ผู้เดียวในป่าใหญ่ อันสะพรั่งด้วยดอกไม้บาน เจือปนต้นสาละนำ รินรมย์ใกล้แม่น้ำคงคา. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ว่า</p> <p><u>เราเข้าไปอาศัยอยู่ ณ ประเทศที่</u> <u>นำรินรมย์ เป็นรมณีสถาน</u> <u>สดเจียบ ปราศจากมนุษย์ เป็นที่</u> <u>ยินดีแห่งใจ ใกล้ฝั่งคงคา.</u></p> <p>ในบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า <u>ณ ประเทศที่</u> <u>นำรินรมย์ (รมเมปเทศ)</u> ความว่า ใน อรัญญประเทศอันนำรินรมย์ เพราะ ประกอบด้วยภูมิภาควัยทรายละเอียดเช่นกับ พื้นแก้วมุกดา ด้วยพื้นป่าอันปกคลุมหญ้าเขียว สดอย่างสนิท ด้วยพื้นศิลาจิตรด้วยสีต่างๆ ดู ดูไว้อย่างสวยงาม และด้วยสระมีน้ำใสสะอาด ดูก่อนแก้วมณี และเพราะปกคลุมด้วยดินชาติ สัมผัสอ่อนนุ่ม โดยมาก มีสีแดงคล้ายสีแมลง ค่อมทอง... คำว่า <u>เป็นรมณีสถาน (รมมณี</u> <u>เย)</u> ความว่าเป็นรมณีสถาน ทำให้เกิดความ ยินดีแก่ชนผู้เข้าไป ณ ที่นั้น เพราะงดงามด้วย ป่าหนาทึบ มีกิ่งก้านสาขาปกคลุมล้วนแล้วไป</p>

²⁵ มุณินิรมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถถถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 6, 317.

ตารางที่ 12 เปรียบเทียบอรรถถถารัฐชาดกกับอรรถถถารัฐมิกราชจริยา ตอนที่กล่าวถึงที่อยู่อาศัยของ
พญารุรุ (ต่อ)

อรรถถถารัฐชาดก	อรรถถถารัฐมิกราชจริยา
	<p>ด้วยดอกไม้ ผลไม้และหน่อไม้ หมูนกนานา ชนิดส่งเสียงร้องแข่งแซ่ รุ่งเรืองไปด้วยต้นไม้ เถาวัลย์และป่าหลายอย่างโดยมากก็มีมะม่วง ต้น สาละ ไพรสมณฑ์ประดับ. สมดังที่ท่านกล่าวไว้ ในรัฐมิกราชชาดกว่า ในไพรสมณฑ์นั้น มีมะม่วงและ ดอกสาละบานดาราตาสไปด้วยแมลง ค่อมทอง. ณ ที่นี้ มิกราชนั้นอาศัยอยู่.²⁶</p>

จากตัวอย่างในอรรถถถารัฐชาดกมีการอธิบายถึงที่อยู่อาศัยของพญารุรุว่า พระองค์
อาศัยอยู่ในป่ามะม่วงค้ำคังรัง บริเวณริมฝั่งแม่น้ำคงคา แต่ในอรรถถถารัฐมิกราชจริยาอรรถถถา
จารย์ได้อธิบายขยายความที่อยู่อาศัยของพญารุรุเพิ่มเติมทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพที่อยู่
อาศัยของพญารุรุได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าที่อยู่อาศัยของพญารุรุเป็นสถานที่สงบ สะอาด สวยงาม คือมีดิน
ทรายละเอียดเหมือนมุกดา พื้นป่าเขียวขจี มีสระน้ำใสสะอาด และมีธรรมชาติรื่นรมย์มาก ด้วยเหตุนี้
พญารุรุจึงเลือกสถานที่นั้นเพื่อรักษาอุโบสถ

การขยายความที่พบในอรรถถถาจริยาปิฎก ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ การขยายความเพื่อแสดง
คุณสมบัติของบุคคล การขยายความเพื่อแสดงเหตุผล การขยายความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และ
การขยายความเพื่อพรรณนาสถานที่ ช่วยให้ผู้อ่านทราบเรื่องราวโดยละเอียด สามารถเข้าใจเรื่องได้
แจ่มชัด นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมคุณสมบัติพระโพธิสัตว์ และช่วยทำให้เรื่องดำเนินต่อไป
อย่างสมเหตุสมผลอีกด้วย

การศึกษาทวิวิธีการการเพิ่มในอรรถถถาจริยาปิฎกพบว่า มีการเพิ่มความ 2 ลักษณะ ได้แก่
การเพิ่มความใหม่ และการขยายความ การเพิ่มความใหม่แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ การเพิ่มความ
ใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผล และการเพิ่มความใหม่เพื่อ

²⁶มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถถถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 231.

แสดงเหตุการณ์ ส่วนการขยายความแบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ การขยายความเพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การขยายความเพื่อแสดงเหตุผล การขยายความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และการขยายความเพื่อพรรณนาสถานที่

จากการศึกษากลวิธีการเพิ่มทั้งการเพิ่มความใหม่และการขยายความ พบว่าอรรถกถาจารย์เลือกใช้วิธีเพิ่มทั้งสองประเภทเพื่อจุดมุ่งหมาย 3 ประการ ได้แก่ ประการแรกคือทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเหตุการณ์และเรื่องราวได้อย่างละเอียด สามารถจินตนาการภาพได้ ทำให้เรื่องที่เกิดขึ้นมีความสมจริง มีการดำเนินเรื่องไปอย่างสมเหตุสมผล ประการที่สองคืออรรถกถาจารย์ต้องการส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้นว่าพระองค์มีคุณสมบัติแตกต่างกับคนธรรมดาทั่วไป เพราะพระองค์สามารถกระทำในสิ่งยากที่คนธรรมดาไม่มีอาจทำได้ พระองค์เป็นผู้นำเลื่อมใสและควรได้รับการยกย่อง และประการสุดท้ายคือช่วยอธิบายเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีและวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิด แนวทางการบำเพ็ญบารมีและเป้าหมายของการบำเพ็ญบารมี ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง

ในการเพิ่มความใหม่อรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผลของการบำเพ็ญบารมีมากที่สุด ทั้งนี้เพราะต้องการจะแสดงให้ผู้อ่านได้เห็นวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่มีความคิดมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม บำเพ็ญบารมีทุกอย่างเพื่อมุ่งหวังบรรลุพระสัมพันธูปัญญา และยังแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของผู้จะบรรลุพระสัมพันธูปัญญาเป็นพระพุทธรเจ้าได้นั้นจะต้องตั้งความปรารถนาทั้งกาย วาจา และใจว่าจะบรรลุพระสัมพันธูปัญญามานับชาติไม่ถ้วน การกล่าวถึงเรื่องนี้ซ้ำๆ ช่วยส่งผลให้ผู้อ่านยอมรับ ตลอดจนเลื่อมใสและศรัทธาพระพุทธรเจ้ามากยิ่งขึ้นเพราะพระองค์สามารถบำเพ็ญบารมีน้อยใหญ่หลายพระชาติอย่างไม่ย่อท้อจนบรรลุพระสัมพันธูปัญญา ส่วนการขยายความทั้ง 4 ประเด็นพบว่า อรรถกถาจารย์ใช้การขยายความเกี่ยวกับบุคคล และการขยายความเกี่ยวกับเหตุผลมากที่สุด เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ชัดเจนยิ่งขึ้นและช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล นอกจากนี้การขยายความดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมและเน้นย้ำคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีบุญบารมีและนำเลื่อมใสอีกด้วย

2. การเปลี่ยน

การเปลี่ยน คือ การใช้คำหรือข้อความใหม่เพื่อสื่อความหมายให้ต่างกับความหมายเดิมสามารถแบ่งตามลักษณะของเนื้อเรื่องได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนความและการเปลี่ยนรายละเอียด

2.1 การเปลี่ยนความ คือการใช้ความใหม่เพื่อสื่อความหมายต่างไปจากเดิม เพื่อแสดงลักษณะหรือคุณสมบัติของตัวละคร สถานที่ รวมถึงเนื้อเรื่องให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของอรรถกถาจารย์ พบ 1 ประเภท คือ การเปลี่ยนความเพื่อแสดงเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อนำคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ พบ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาคจริยา และอรรถกถามหาโลมหังสจริยา ดังนี้

ในอรรถกถาสีลวานาคจริยาตอนพระโพธิสัตว์ถูกพรานป่าที่พระองค์เคยช่วยเหลือไว้ทำร้าย อรรถกถาจารย์ได้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์นี้จากเดิมในอรรถกถาสีลวานาคชาดกกล่าวว่าพระโพธิสัตว์ถูกพรานป่าทำร้ายร่างกายโดยการถูกเลี้ยงนำไปขาย แต่ในอรรถกถาสีลวานาคจริยา พระโพธิสัตว์ถูกพรานป่าทำร้ายโดยการพาพระราชาและความขี้ขลาดมาจับพระองค์ไปเลี้ยงไว้ในพระราชวัง ตารางที่ 13 เปรียบเทียบอรรถกถาสีลวานาคชาดกกับอรรถกถาสีลวานาคจริยา ตอนพรานป่าทำร้ายพระโพธิสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าใหญ่

อรรถกถาสีลวานาคชาดก	อรรถกถาสีลวานาคจริยา
<p>ครั้งนั้น บุรุษนั้นไปถึงพระนครพาราณสีแล้วก็ไปถึงถนนข้างสลักงา เห็นพวกช่างสลักงากำลังทำเครื่องงาหลายชนิด จึงถามว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายถ้าได้งาช้างที่ยังเป็นๆ ท่านทั้งหลายจะซื้อหรือไม่? พวกช่างสลักงาตอบว่า ท่านผู้เจริญ ท่านพูดอะไร ธรรมดา งาช้างเป็นมีค่ามากกว่างาช้างที่ตายแล้วหลายเท่า. เขากล่าวว่าถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าจักนำงาช้างเป็นมาให้พวกท่าน แล้วจัดเสปียงคือเลี้ยงครั้งนั้น บุรุษนั้นไปถึงพระนครพาราณสีแล้ว ก็ไปถึงถนนข้างสลักงา เห็นพวกช่างสลักงากำลังทำเครื่องงาหลายชนิด จึงถามว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ไปสู่ที่อยู่ของพระโพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์เห็นเขามาจึงถามว่า ท่านมาเพื่อประสงค์อะไร? เขาตอบว่า คุณก่อนท่านผู้เป็นจำโจลง ข้าพเจ้าเป็นคนยากจนกำพรว้า ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ มาขอตัดงาท่าน ถ้าท่านจักให้ก็จะถึงงานนั้น ไปขายเลี้ยงชีวิต ด้วย</p>	<p>พระราชาก็ให้พรานป่าเป็นผู้นำทางไปป่า ทรงส่งความขี้ขลาดไปกับบิรवारด้วยมีพระดำรัสว่า “ท่านจงนำขสสารที่พรานป่าออกมาให้ได้.” ความขี้ขลาดนั้นได้ไปกับพรานป่า เห็นพระโพธิสัตว์เข้าไปยังสระบัวหาอาหาร ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า</p> <p>แม้พระราชาทรงได้ยินคำของพรานป่านั้นแล้วก็ทรงดีพระทัย ทรงส่งความขี้ขลาดซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ฉลาดศึกษาดีแล้ว.</p> <p>ความขี้ขลาดนั้นไป ได้พบช่างกำลังถอนเหง้าบัวอยู่ในสระบัวหลวง เพื่อเอาไปเลี้ยงมารดา.</p> <p>ความขี้ขลาดรู้คุณศีลของเรา พิจารณาคุณลักษณะแล้ว กล่าวว่า มาหนี่แน่ะลูก แล้วจับที่วงของเรา.</p>

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบอรรถกถาสีลวานาชาดกับอรรถกถาสีลวานาจรียา ตอนพรานป่าทำร้าย พระโพธิสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าใหญ่ (ต่อ)

อรรถกถาสีลวานาชาด	อรรถกถาสีลวานาจรียา
<p>ทุนทรพจน์นั้น. พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เขาเกิด พ่อคุณ เราจักให้งาท่าน ถ้ามีเถื่อยสำหรับตัดงา. เขากล่าวว่า ท่านผู้เป็นจำโจลง ข้าพเจ้าถือเอา เถื่อยเตรียมมาแล้ว. พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเอาเถื่อยตัดงาเถิด แล้วคุกเท้า หมอบลงเหมือนโคหมอบ เขาก็ตัดปลายงาทั้งคู่ ของพระโพธิสัตว์</p> <p>พระโพธิสัตว์จับงาเหล่านั้นด้วยวง พลาง ตั้งปณิธานเพื่อพระสัพพัญญุตญาณว่า ลูกก่อน บุษผู้เจริญ ใช่ว่าเราจะให้งาคู่นี้ด้วยคิดว่า งา เหล่านี้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเราดังนี้ก็ หามิได้ แต่ว่าพระสัพพัญญุตญาณอันสามารถ จะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงเป็นที่รักของเรายิ่งกว่างา เหล่านี้ตั้งร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า การให้งานี้ เป็นทานของเรานั้น จงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ การตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณเถิด แล้วสละงา ทั้งคู่ให้ไป.</p> <p>เขาถืองานั้น ไปขาย ครั้นสิ้นทุนทรพจน์นั้นก็ ไปสู่สำนักพระโพธิสัตว์อีก กล่าวว่า ลูกก่อนท่าน ผู้เป็นจำโจลง ทุนทรพจน์ที่ได้เพราะขายงาของ ท่าน เพียงพอแก่ชำระหนี้ของข้าพเจ้าเท่านั้น โปรดให้งาส่วนที่เหลือแก่ข้าพเจ้าเถิด. พระ โพธิสัตว์ก็รับคำแล้วยอมให้เขาตัด ขกงาส่วนที่ เหลือให้โดยนัยเดียวกับครั้งก่อน. ถึงเขาจะขาย งาเหล่านั้นแล้วก็ยังย้อนมาอีก กล่าวขอว่า</p>	<p>ในบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นอาจารย์ผู้ ฉลาด (เจกกาจรีย) ได้แก่ ความช่างผู้ฉลาดในวิธี จับช้างเป็นต้น. คำว่า ศึกษาดีแล้ว (สุสิกขิต) คือ ศึกษาดีแล้วด้วยสำเร็จวิชาฝึกช้าง. คำว่า รู้ศีลคุณ ของเรา (วิญญาย เม สีลคุณ) คือ ความช่างรู้คุณ ศีลของเราว่า “ช่างผู้เจริญนี้เป็นช่างอาชาไนย ไม่ โง่ ไม่คูด มีปกติไม่คลุกคลี.” รู้อย่างไร? คำว่า พิจารณาคุณลักษณะแล้ว (ลกขณ อุปธารย) คือ ความช่างพิจารณาคุณลักษณะของเราโดยถ่วงถี่ เพราะเป็นผู้มีศิลปะในการดูช้างซึ่งศึกษามาเป็น อย่างดี. ด้วยเหตุนี้ ความช่างจึงกล่าวว่า “มานี้ เนาะลูก” แล้วจับที่วงของเรา.</p> <p>พระโพธิสัตว์เห็นความช่างแล้วตั้งจิต อธิษฐานว่า “ภัยของเรานี้เกิดจากพรานป่าผู้นี้ เรามีกำลังมากสามารถจะกำจัดแม้ช้างตั้งพัน เชือกได้. เราโกรธขึ้นมาพอที่จะยิงเหล่านั้นกรบ พร้อมด้วยแคว้นให้พินาศลงไปได้. แต่หากเรา โกรธ ศีลของเราก็จะขาด เพราะฉะนั้น แม้ความ ช่างจะเอาหอกทิ่มแทง เราก็จะไม่โกรธ” ดังนี้ แล้วก็โน้มศีรษะลงยี่นนิ่งอยู่. ดังที่พระผู้มีพระ ภาคเจ้าตรัสไว้ว่า</p> <p>ในกาลนั้น กำลังของเราก็มีอยู่ใน ภายตามปกติอันใด วันนี้กำลังของเรา นั้นเสมอเหมือนกับกำลังของช้างพัน เชือก</p>

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบอรรถกถาสีลวานาชาดกับอรรถกถาสีลวานาจรिया ตอนพรานป่าทำร้าย
พระโพธิสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าใหญ่ (ต่อ)

อรรถกถาสีลวานาชาด	อรรถกถาสีลวานาจรिया
<p>ดูก่อนท่านผู้เป็นจำโจลง ข้าพเจ้าไม่สามารถ ดำเนินชีวิตอยู่ได้ โปรดให้โคนงาแก่ข้าพเจ้า เถิด. พระโพธิสัตว์รับคำแล้วก็หมอบลงโดยนัย ก่อน. คนใจบาปนั้นก็เหยียบงวงอันเปรียบ เหมือนพวงเงินของมหาสัตว์ ก้าวขึ้นสู่กระพอง อันเปรียบได้กับขอดเขาไกรลาส เอาสันกระพือ ปลายงาทั้งสองหนีงเนื้อตรงสนับงา ลงมาจาก กระพองเอาเถียงตัดโคนงาแล้วก็หนีไป.²⁷</p>	<p>ถ้าเราโกรธความขี้ขลาดผู้เข้ามาจับ เรา เราพึงสามารถจะเหยียบย่ำเขา เหล่านั้นได้ แม้ตลอดราชสมบัติของ มนุษย์.²⁸ แต่ถึงแม้เราจะถูกเขาใส่ไว้ในเสา ตะลุง เราก็คิดโกรธ เพื่อรักษาศีล เพื่อ บำเพ็ญศีลบารมีให้บริบูรณ์. ถ้าเขา พึงทำลายเราที่เสาตะลุงนี้ด้วยขวาน และหอกซัดเราก็ดจะไม่โกรธเขาเลย เพราะเรากลัวศีลของเราจะขาด.²⁸</p>

จากตัวอย่าง ในอรรถกถาสีลวานาจรियाมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการที่พระโพธิสัตว์ถูกพราน
ป่าทำร้าย แต่เดิมในอรรถกถาสีลวานาชาดพระโพธิสัตว์ถูกพรานป่าทำร้ายด้วยการถูกตัดงาไป
ขาย แต่ในอรรถกถาสีลวานาจรियाพระโพธิสัตว์ถูกพรานป่าทำร้ายโดยการนำพระราชอาและความ
ขี้ขลาดมาจับตัวพระองค์ไปขังไว้ในพระราชวัง เหตุที่เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในตอนนี้นี้เนื่องจาก
อรรถกถาจารย์ต้องการให้อรรถกถาสีลวานาจรियाเป็นอรรถกถาที่ว่าด้วยเรื่องการทำบุญศีลบารมี
ของพระโพธิสัตว์เป็นหลัก แต่เนื้อเรื่องเดิมที่ปรากฏในอรรถกถาสีลวานาชาดกลับมีเนื้อเรื่องที่
แสดงการทำบุญศีลบารมีไม่ชัดเจน กล่าวคือเนื้อเรื่องเดิมในอรรถกถาสีลวานาชาดเน้นเรื่อง
การทำบุญทานบารมีมากกว่าศีลบารมีดังปรากฏในเหตุการณ์พระโพธิสัตว์ทรงสละงาของพระองค์
ให้พรานป่าไปขายไว้ยังชีพถึง 3 ครั้ง ด้วยเหตุนี้อรรถกถาจารย์จึงได้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์
ดังกล่าวมาเป็นเหตุการณ์พรานป่าไปบอกพระราชอาและความขี้ขลาดมาจับพระโพธิสัตว์แทน ทั้งนี้
ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นการทำบุญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ได้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังปรากฏในตอน

²⁷ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, 185-186.

²⁸ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรियाปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 182-183.

พระองค์ทรงทราบว่าพรานป่าที่พระองค์ทรงเคยช่วยชีวิตไว้ นำความทุกข์มาจับพระองค์ แต่พระองค์ก็ไม่โกรธและไม่ทำร้ายพรานนั้น และยังทรงยินยอมให้ความทุกข์จับพระองค์ไปพระราชวังแต่โดยดี เพราะพระองค์กลัวสัตว์จะขาด ดังข้อความที่ว่า “... ถ้าเขาพึ่งทำลายเราที่เสาดะลุงนี้ด้วยขวาน และหอกซัดเราก็จะไม่โกรธเขาเลย เพราะเรากลัวสัตว์ของเราจะขาด.” จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ข้างต้นช่วยอธิบายเรื่องราวการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิด และแนวทางการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ไม่โกรธและไม่ทำร้ายผู้ใดโดยเด็ดขาด

ในอรรถกถาหาโลมหังสจรียา ตอนพระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุเบกขาบารมี อรรถกถาจารย์ได้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ แต่เดิมในอรรถกถาหาโลมหังสจรียา พระองค์บำเพ็ญอุเบกขาบารมีโดยการวางเฉยต่อสภาพภูมิอากาศ แต่ในอรรถกถาหาโลมหังสจรียา พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมีโดยการวางเฉยต่อการถูกเยาะเย้ย และถูกรังแก ตารางที่ 14 เปรียบเทียบอรรถกถาหาโลมหังสจรียากับอรรถกถาหาโลมหังสจรียา ตอนพระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุเบกขาบารมี

อรรถกถาหาโลมหังสจรียา	อรรถกถาหาโลมหังสจรียา
<p>...จึงบวชเป็นอาชีวก ไม่นุ่งผ้า คลุกเคล้าด้วยขี้เถ้า รับประทานอาหารน้อย เห็นพวกมนุษย์แล้วต้องวิ่งหนี เหมือนมดถูกไฟไหม้เป็นโกชณะ บริโภคโคมัยแห่งลูกโคเป็นต้น เพื่อจะอยู่ด้วยความไม่ประมาท จึงอยู่ในไพรสมณฑลเปลี่ยวตาบดหนึ่งในราวไพร เมื่ออยู่ในถ้ำนั้น เวลาหิมะตกตอนกลางคืนออกจากไพรสมณฑล อยู่กลางแจ้งชุ่มโชกด้วยน้ำหิมะ เวลากลางวันก็ทำนองเดียวกัน ให้ตนชุ่มโชกด้วยหยาดน้ำที่ไหลจากไพรสมณฑล เสวยทุกข์แต่ความหนาว ทั้งกลางวันกลางคืนอยู่อย่างนี้ อนึ่ง ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน ตอนกลางวันก็ถึงความร้อนด้วยแสงแดด ณ ที่โล่งกลางคืนก็อย่างนั้นเหมือนกัน ถึงความร้อนอยู่ในไพรสมณฑลที่ปราศจากลม หยาดเหงื่อไหลออกจากศีรษะครั้งนั้น คากานี้ที่ไม่เคยได้ยินมา</p>	<p>พระมหาสัตว์รังเกียจลาภและสักการะ ไม่เข้าไปบวชตริภังคถึงคนว่า เราเพียงพอเพื่อไม่เป็นผู้ผิดปกติในลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น จึงคิดว่า “เราบำเพ็ญปฏิบัติทามีความอดทนคำเย้ยหยันของผู้อื่น เป็นต้นอย่างวิเศษ จักยังอุเบกขาบารมีให้ถึงที่สุดได้” จึงออกจากเรือนด้วยผ้าฝืนที่นุ่งอยู่นั้นแหละ. เป็นผู้ประพฤติกดขเคลาภิเลสอย่างยิ่ง หมดกำลังก็ทำเป็นมีกำลัง ไม่โง่ก็ทำเป็นโง่ ถูกคนอื่นเยาะเย้ย เย้ยหยันด้วยรูปร่างอันไร้จิตใจ เทียวไปในหมู่บ้าน นิคมและราชธานีโดยอยู่เพียงคนเดียวเท่านั้น. ในที่ใดได้รับการเย้ยหยันมาก ก็อยู่ในที่นั้นนาน. เมื่อผ้าที่นุ่งเก่า แม่ฝ้านั้นจะเก่าจนเป็นผ้าจู้ริ้วก็ไม่รับผ้าที่ใครๆ ให้ เทียวไปเพียงปกปิดอวัยวะยังหิริให้กำริบเท่านั้น. เมื่อกาลผ่านไปอย่างนี้ เขาได้ไปถึงบ้านและนิคม</p>

ตารางที่ 14 เปรียบเทียบอรรถกถาโลมห่งสชาดกกับอรรถกถามหาโลมห่งสจิริยา ตอนพระโพธิสัตว์
บำเพ็ญอุเบกขาบารมี (ต่อ)

อรรถกถาโลมห่งสชาดก	อรรถกถามหาโลมห่งสจิริยา
<p>ก่อนเลย ได้ปรากฏแจ่มแจ้งว่า “เราเร้าร้อนแล้ว หนาวเหน็บแล้วอยู่ผู้เดียวในป่าอันน่า สะพรึงกลัว เป็นคนเปลี่ยว ไม่ได้ผิงไฟ เป็นมุนี ขวนขวายแล้วในการแสวงบุญ” ดังนี้.²⁹</p>	<p>แห่งหนึ่ง. ณ ที่นั้น เด็กชาวบ้านนิสัยนักเลงชอบตีรัน ฟันแทง บางคนก็เป็นบุตรหลานและทาส เป็นต้น ของพวกราชวัลลภ หิ่ง ทะลิ่ง ล่อกล่อก ...จึงคิดว่า “บัดนี้ เราได้อุบายเครื่องบำเพ็ญ อุเบกขาบารมี แล้วจึงอยู่ ณ ที่นั้น.” พวกเด็ก นักเลงเห็นพระมหาบุรุษนั้น จึงเริ่มที่จะทำความ ไม่เหมาะสม. พระมหาสัตว์ลุกขึ้นเดินไปทำคล้ายกับทน ไม่ได้ และทำคล้ายกับเด็กพวกนั้น. พวกเด็ก เหล่านั้นก็ตามพระโพธิสัตว์ไป. พระโพธิสัตว์ เมื่อถูกพวกเด็กตามไป จึงไปป่าช้าด้วยเห็นว่าที่ ป่าช้านี้คงไม่มีใครขัดคอ เอาโครงกระดูกทำเป็น หมอนหนุนแล้วนอน. พวกเด็กนักเลงก็พากันไป ที่ป่าช้านั้น ทำความไม่เหมาะสมหลายๆ อย่างมี การถ่มน้ำลายเป็นต้น แล้วก็กลับไป. พวกเด็ก นักเลงทำอย่างนี้ทุกๆ วัน. พวกที่เป็นวิญญูชน เห็นเด็กๆ ทำอย่างนั้นก็ห้าม รู้ว่าท่านผู้นี้มี อานุภาพมาก มีตบะเป็นมหาโยคี จึงพากัน กระทำสักการะสมมานะอย่างมากมาย. ฝ่ายพระ มหาสัตว์เป็นเช่นเดียวคือเป็นกลางในทุกอย่าง.³⁰</p>

²⁹ มุลินธิรมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2, 345-346.

³⁰ มุลินธิรมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 422-423.

จากตัวอย่าง ในอรรถกถาหมาโลมหังสจரியามีการเปลี่ยนแปลงวิธีการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แต่เดิมในอรรถกถาหมาโลมหังสชาดกพระองค์บำเพ็ญอุเบกขาบารมีโดยการวางเฉยต่อสภาพภูมิอากาศซึ่งเป็นการใช้ความอดทนทางร่างกาย แต่ในอรรถกถาหมาโลมหังสจரியอรรถกถาจารย์ได้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีมาเป็นการวางเฉยต่อการถูกเด็ก ๆ เขาะเขี้ยวและรังแก และการวางเฉยต่อลาภสักการะที่คนนำมาบูชา ซึ่งทั้ง 2 เหตุการณ์เป็นเหตุการณ์ที่ต้องใช้ความอดทนทั้งทางร่างกายและจิตใจ จะเห็นว่าเหตุการณ์ใหม่นี้เป็นเหตุการณ์ที่พึงกระทำได้ยากยิ่งกว่าเหตุการณ์เดิมซึ่งช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้ประเสริฐมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นขั้นตอนและแนวทางการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีของพระโพธิสัตว์ได้ชัดเจนว่าพระองค์ทรงปฏิบัติตนวางเฉยต่อสิ่งเร้าต่างๆ ดังที่พระองค์ถูกเด็กเขี้ยวขยี้ รังแกทุกวันแต่ก็ทรงวางเฉย หรือเมื่อมีคนมาสักการะบูชาพระองค์ก็ยังไม่ทรงวางเฉย

จะเห็นได้ว่าจุดประสงค์หลักที่ทำให้อรรถกถาจารย์เปลี่ยนแปลงความเพื่อแสดงเหตุการณ์ในอรรถกถาจริยาปิฎกนั้นก็เพื่อจะได้แสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพ และเห็นแนวทางการปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์ ทั้งยังช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เหนือกว่าบุคคลธรรมดาและน่าเลื่อมใส ในการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า ถึงแม้อรรถกถาจารย์เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ก็ยังคงรักษาเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเดิมไว้ ดังอรรถกถาสีลวานาจรียาที่พระโพธิสัตว์ยังคงถูกพรานป่าทำร้ายเช่นเดียวกับอรรถกถาสีลวานาชาดกแต่อาจมีวิธีการที่ถูกทำร้ายแตกต่างกัน ส่วนอรรถกถาหมาโลมหังสจரியาพระโพธิสัตว์ยังออกบวชบำเพ็ญอุเบกขาบารมีเช่นเดียวกับอรรถกถาหมาโลมหังสชาดกแต่ต่างกันที่วิธีการบำเพ็ญบารมี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อรรถกถาจริยาปิฎกยังคงมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดกแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในเรื่องก็ตาม

2.2 การเปลี่ยนรายละเอียด คือการใช้คำหรือข้อความในรายละเอียดปลีกย่อยต่างไปจากเดิม เพื่อบรรยายรายละเอียดสำคัญและสื่อความหมายบางอย่างให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่าในอรรถกถาจริยาปิฎกมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดเหตุการณ์ 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาภิงสจரியา และอรรถกถาเอกราชจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถาจันทกุมารจริยา มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์ตอนพระโพธิสัตว์ไปเยี่ยมบิดาที่ถูกเนรเทศไปเป็นจันทาลที่นอกเมือง แต่เดิมในอรรถกถาจันทกุมารชาดกกล่าวว่าพระบิดาไหว้พระโพธิสัตว์ แต่ในอรรถกถาจันทกุมารจริยาพระบิดาไม่ได้ไหว้พระโพธิสัตว์

ตารางที่ 15 เปรียบเทียบอรรถกถาจันทกุมารชาดกกับอรรถกถาจันทกุมารจริยา ตอนพระโพธิสัตว์
ออกไปเยี่ยมพระบิดาที่ถูกเนรเทศไปอยู่นอกเมือง

อรรถกถาจันทกุมารชาดก	อรรถกถาจันทกุมารจริยา
<p>ลำดับนั้นแล พระโพธิสัตว์ทรงเริ่มตั้งวัตรปฏิบัติต่อพระราชบิดา พระราชบิดาไม่ได้เสด็จเข้าสู่พระนคร. ในกาลเมื่อเสปียงอาหารสิ้นไป พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปเพื่อประโยชน์แก่กิจต่างๆ มีการเล่นสวนเป็นต้น. ก็เข้าไปเฝ้าพระราชบิดานั้น แต่ก็มิได้ถวายบังคม. ฝ่ายพระเจ้าเอกราชกระทำอัญชลีแล้วตรัสว่า ขอพระองค์จงทรงมีพระชนม์ยืนนานพระเจ้าข้า. เมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสถามว่า พระบิดาต้องประสงค์ด้วยสิ่งใด. พระเจ้าเอกราชจึงทูลความปรารถนาแล้ว. พระโพธิสัตว์ก็โปรดให้ถวายคำจับจ่ายใช้สอยแก่พระราชบิดา. พระโพธิสัตว์นั้นครองราชสมบัติ โดยเที่ยงธรรมแล้ว. ในกาลเป็นที่สุดแห่งอายุ ก็ได้เสด็จไปยังเทวโลก.³¹</p>	<p>ในกาลนั้นพระโพธิสัตว์เมื่อถูกมหาชนขับไล่พระบิดาไปอยู่บ้านคนจัณฑาล ได้ทรงประทานเสปียงอันควรให้ผ้าห่มและผ้าห่ม. แม้พระบิดานั้นก็ไม่ได้เข้าพระนคร เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จไปนอกพระนครเพื่อทอดพระเนตรพระอุทยาน. พระบิดาไม่ไหวไม่ทำอัญชลีกรรมด้วยเห็นว่าเป็นบุตร แต่กล่าวว่ขอให้ลูกจงมีอายุยืนนานเถิด. แม้พระโพธิสัตว์ในวันที่เห็นพระบิดาก็ทรงกระทำสัมมานะเป็นอย่างยิ่ง. พระโพธิสัตว์ทรงครองราชสมบัติโดยธรรมอย่างนี้ เมื่อสวรรคตก็เสด็จสู่เทวโลกพร้อมด้วยบริษัท.³²</p>

จากตัวอย่าง อรรถกถาจันทกุมารชาดก ตอนพระโพธิสัตว์ออกไปเยี่ยมพระบิดาที่ถูกเนรเทศและถอยศเป็นจัณฑาลที่นอกเมืองนั้น พระบิดาไหว้และกล่าวคำอวยพรพระโพธิสัตว์ แต่อรรถกถาจันทกุมารจริยาได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดเหตุการณ์ในตอนนี้เป็นพระโพธิสัตว์แสดงความเคารพพระบิดา พระบิดากล่าวคำอวยพรแต่ไม่ได้ไหว้พระโพธิสัตว์ เหตุผลที่อรรถกถาจารย์เปลี่ยนแปลงรายละเอียดเหตุการณ์เป็นพระโพธิสัตว์แสดงความเคารพต่อพระบิดาและไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่พ่อไหว้ลูกนั้นเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้ยังคงความ

³¹ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3, 203-204.

³² มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 95.

นำเลื่อมใสและเป็นผู้ประเสริฐ กล่าวคือในธรรมเนียมปฏิบัติ ลูกที่ดีก็ควรจะมี ความกตัญญู เคารพ และบูชาพ่อแม่ แม้ว่าพ่อแม่จะอยู่ในฐานะต่ำกว่าตนก็ตาม

ในอรรถกถาถึงสจรียาได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์ตอนพระโพธิสัตว์ออกบวช แต่เดิมในอรรถกถาถึงสชาดกกล่าวว่าบิดามารดาตายแล้วจึงออกบวช แต่ในอรรถกถาถึงสจรียาพระโพธิสัตว์ออกบวชพร้อมบิดามารดา

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบอรรถกถาถึงสชาดกกับอรรถกถาถึงสจรียา ตอนพระโพธิสัตว์บวช

อรรถกถาถึงสชาดก	อรรถกถาถึงสจรียา
<p>...ครั้งนั้นมารดาบิดาปรารถนาจะผูกพันท่านไว้ด้วยฆราวาส พุดกันว่า เราพึงขู่อทาริกาจากสกุลที่มีกำเนิดเสมอกับตนให้เจ้า เจ้าจงดำรงฆราวาสเถิด. ท่านบอกว่า คุณพ่อคุณแม่ครับ ข้าพเจ้าไม่ต้องการครองเรือนเลย เพราะภพทั้ง 3 ปรากฏแก่ข้าพเจ้าว่า มีภยันตรายพิริ้วทิวเหมือนไฟติดอยู่ทั่วๆ ไป เป็นเครื่องจองจำเหมือนเรือนจำ เป็นของพึงเกลียดชังอย่างยิ่ง เหมือนกับแผ่นดินอันเป็นที่เทโสโครก ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นเมถุนธรรมแม้แต่ความฝัน บุตรคนอื่นๆ ของท่านมีอยู่ โปรดบอกให้เขาครองเรือนต่อไปเถิด. แม้จะถูกอ้อนวอนบ่อยๆ แม้จะถูกท่านบิดามารดาส่งพวกสหายไปอ้อนวอนก็คงไม่ปรารถนาเลย.</p> <p>ครั้งนั้นพวกสหายพากันถามท่านว่า เพื่อนเอ๋ย ก็แก่ปรารถนาอะไรเล่าจึงไม่อยากจะบริโภคกามคุณเลย. ท่านบอกอัยยาศัยในการออกจากกามแก่พวกนั้น มารดาบิดาฟังเรื่องนั้นแล้วก็ขอร้องบุตรที่เหลือ. แม้บุตรเหล่านั้นต่างก็ไม่ต้องการ. กาญจนเทวีก็ไม่ต้องการเหมือนกัน. อยู่มาไม่ช้า มารดาบิดาก็พากันถึงแก่กรรม มหากาญจนบัณฑิต ครั้นกระทำกิจที่</p>	<p>...ลำดับนั้น มารดาบิดาประสงค์จะผูกพระมหาสัตว์ให้อยู่ครองเรือน จึงกล่าวว่า พ่อและแม่จะนำทาริกาจากตระกูลที่มีชาติเสมอกับตนมาให้ลูก. พระมหาสัตว์กล่าวว่า “แม่และพ่อจ๋า ลูกไม่ต้องการอยู่ครองเรือน เพราะโลกสันนิเวสทั้งหมดมีภัยเฉพาะหน้าสำหรับลูกดุจถูกไฟไหม้ ผูกมัดดุจเรือนจำ ปรากฏเป็นของน่าเกลียดดุจที่ เทชยะ จิตของลูกมิได้กำหนดในกามทั้งหลาย. พ่อแม่ยังมีลูกอื่นอยู่อีก ขอให้ลูกเหล่านั้นอยู่ครองเรือนเถิด.” แม้มารดาบิดาสหายทั้งหลายขอร้องก็ไม่ปรารถนา. ครั้งนั้นพวกสหายถามพระโพธิสัตว์ว่า “ดูก่อนสหาย ก็ท่านปรารถนาอะไรเล่า จึงไม่ยอมบริโภคกาม.” พระโพธิสัตว์จึงบอกถึงอัยยาศัยในการออกบวชของตนแก่สหายเหล่านั้น. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า</p> <p style="text-align: center;">เราเป็นพี่ใหญ่ของน้องชาย เหล่านั้นประกอบด้วยหิริและสุก ธรรม เราเห็นภพโดยความเป็นภัย จึง ยินดีอย่างยิ่งในเนกขัมมะ.</p> <p style="text-align: center;">พวกสหายร่วมใจของเรา ที่มารดา และบิดาส่งมาแล้ว เชื่อเชิญเราด้วยกาม</p>

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบบรรณภาพสังคมกับบรรณภาพสงเรีย ตอนพระโพธิสัตว์บวช (ต่อ)

บรรณภาพสังคม	บรรณภาพสงเรีย
<p>ต้องทำให้แก่มารดาบิดาแล้ว ก็ให้มหาทานแก่คนกำพร้าและคนขัดสนด้วยทรัพย์ 80 โกฎิ แล้วชวนน้องชาย 6 คนและน้องสาว ทาสชายคนหนึ่ง ทาสหญิงคนหนึ่ง และสหายคนหนึ่ง ออกมหาภิเนษกรรมเข้าสู่ป่าหิมพานต์. ท่านเหล่านั้นอาศัยสระปทุมในป่าหิมพานต์นั้นสร้างอาศรม ณ ภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ แล้วพากันบวชเลี้ยงชีพด้วยมูลผลาหารในป่า.³³</p>	<p>ทั้งหลายว่า เชิญท่านดำรงวงศ์สกุลเถิด.</p> <p>คำใดที่สหายเหล่านั้นกล่าวแล้วเป็นเครื่องนำสุขมาให้ในธรรมของคฤหัสถ์ คำนั้นเป็นเหมือนคำหยาบเสมอด้วยผลอันร้อน ได้มีแก่เรา</p> <p>ในกาลนั้น สหายเหล่านั้นได้ถามเราผู้ห้ามอยู่ถึงความปรารถนาของเราว่า ท่านปรารถนาอะไรเล่าเพื่อน ถ้าท่านไม่บริโศกคาม</p> <p>เราผู้ใคร่ประโยชน์แก่ตน ได้กล่าวแก่สหายผู้แสวงหาประโยชน์เหล่านั้นอย่างนี้ว่า เราไม่ปรารถนาความเป็นคฤหัสถ์ เรายินดีอย่างยิ่งในเนกขัมมะ.</p> <p>สหายเหล่านั้นฟังคำแล้วได้บอกแก่มารดาและบิดาได้กล่าวอย่างนี้ว่า แม้เราทั้งหมดก็จะบวช</p> <p>...</p> <p>ก็และครั้งสหายทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้วมารดาบิดาจึงเรียกพระมหาสัตว์แจ้งความประสงค์แม้ของตนๆ แก่พระมหาสัตว์แล้วกล่าว “ลูกรัก ถ้าลูกประสงค์จะบวชให้ได้ลูกจงสละทรัพย์ 80 โกฎิอันเป็นของลูกตามสบายเถิด.”</p>

³³มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 6, 407-408.

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบอรรถถาภิงสชาดกับอรรถถาภิงสจริยา ตอนพระโพธิสัตว์บวช (ต่อ)

อรรถถาภิงสชาด	อรรถถาภิงสจริยา
	ลำดับนั้น พระมหาบุรุษบริจาทรพฺยนั้นแก่คนยากจนและคนเดินทางเป็นต้น แล้วออกบวชเข้าไปยังหิมวันตประเทศ. ³⁴

จากตัวอย่าง อรรถถาภิงสชาด ตอนพระโพธิสัตว์ออกบวช พระองค์ออกบวชหลังจากบิดามารดาถึงแก่กรรมแล้ว แต่ในอรรถถาภิงสจริยาได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดเหตุการณ์เป็นบิดามารดาเห็นชอบและออกบวชพร้อมกับพระโพธิสัตว์ การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดดังกล่าวช่วยส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำเลื่อมใส สามารถเทศนาธรรมและโน้มน้าวใจผู้อื่นให้คล้อยตามได้ ดังที่พระองค์เทศนาธรรมสั่งสอนเพื่อน และบิดามารดาให้เห็นโทษของการครองเรือน และยินยอมออกบวชพร้อมกับพระองค์

กลวิธีการเปลี่ยนที่พบในอรรถถาภิงสจริยาปฏิภุมมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนความและการเปลี่ยนรายละเอียด โดยมีการเปลี่ยนความเพื่อแสดงเหตุการณ์เพื่อจะเน้นย้ำคุณสมบัติและแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพ เข้าใจเรื่องและเห็นแนวทางการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ ส่วนการเปลี่ยนรายละเอียดพบว่า ในอรรถถาภิงสจริยาปฏิภุมมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดเหตุการณ์เพื่อรักษาและส่งเสริมคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ให้ยังคงความน่าเลื่อมใสเหมาะแก่การเคารพนับถือ

3. การตัด

การตัด คืออรรถถาจารย์เลือกไม่กล่าวถึงเนื้อเรื่องบางประการที่ปรากฏในอรรถถาภิงสชาด เพื่อเน้นข้อความที่เลือกไว้และให้ความสำคัญมากกว่า อีกทั้งยังทำให้การดำเนินเรื่องกระชับด้วยวิธีการตัดความที่ปรากฏในอรรถถาภิงสจริยาปฏิภุมมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การตัดความ และการตัดรายละเอียด

³⁴มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 317-321.

3.1 การตัดความ คือเลือกไม่กล่าวถึงเนื้อความบางตอนหรือตัดเหตุการณ์บางอย่างในเรื่องออกไป เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวอาจลดทอนความสำคัญของเหตุการณ์อื่นๆ หรือเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ใช่เหตุการณ์สำคัญที่ต้องกล่าวถึง หากกล่าวไปอาจทำให้เรื่องเยิ่นเย้อ และสร้างความสับสนได้ จากการศึกษาพบว่าอรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการตัดความ 5 ประเภท ได้แก่ การตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคล การตัดความที่แสดงเหตุผล การตัดความที่แสดงเหตุการณ์ การตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก และการตัดความที่เกี่ยวกับสถานที่ ดังนี้

3.1.1 การตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคล คือการตัดความที่แสดงคุณลักษณะของตัวละครออกไป เพราะอรรถกถาจารย์เห็นว่าเป็นส่วนที่ไม่มีความสำคัญต่อเรื่อง ทำให้เรื่องเยิ่นเย้อ การตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคลที่พบในอรรถกถาจารย์ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นการตัดความที่แสดงคุณสมบัติของตัวละครรอง ซึ่งเป็นตัวละครที่มีบทบาทและความสำคัญรองจากตัวละครเอกของเรื่อง พบจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังขพราหมณจริยา อรรถกถาเวสสันดรจริยา อรรถกถารัฐมิกราชจริยา อรรถกถาภริทัตตจริยา อรรถกถาโสมนันทบัณฑิตจริยา และอรรถกถามหาสุตโสมจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถารัฐมิกราชคก ตอนท้าวพรหมทัตต์รับปากพญารูว่าจะไว้ชีวิตบุตรเศรษฐี และให้สัจจะว่าจะไม่ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายตลอดไปซึ่งพระองค์ก็รักษาคำพูดที่ให้ไว้อย่างเคร่งครัด แม้ว่าประชาชนจะมาร้องเรียนพระองค์ว่าฝูงเนื้อมากินข้าวกล้าทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก แต่ท้าวพรหมทัตต์ทรงนิ่งเฉยไม่ทำร้ายฝูงเนื้อนั้นดังที่ให้สัจจะแก่พญารูว่าจะไม่ทำร้ายสัตว์อีกต่อไป แต่ในอรรถกถารัฐมิกราชจริยาไม่ปรากฏข้อความดังกล่าว ตารางที่ 17 เปรียบเทียบอรรถกถารัฐมิกราชคกกับอรรถกถารัฐมิกราชจริยา ตอนที่ท้าวพรหมทัตต์ให้พญารูว่าจะไม่ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายตลอดไป

อรรถกถารัฐมิกราชคก	อรรถกถารัฐมิกราชจริยา
<p>ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ดำริว่า ผู้นี้จงอย่าวอดวายเสียเพราะเราเลย จึงกล่าวคาถาที่ 11 ว่า</p> <p>ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งประชาชน สัตบุรุษทั้งหลายไม่สรรเสริญการฆ่าบัณฑิตและคนพาลเลย คนผู้มีธรรมอันลามก จงกลับไปสู่เรือน ของเขาตามปรารถนาเถิด</p>	<p>ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ดำริว่า “บุรุษพาลนี้ อย่าได้พินาศไปเพราะอาศัยเราเลย” จึงทูลว่า “ข้าแต่พระราชา ชื่อว่าการฆ่าคนพาลก็ดี บัณฑิตก็ดี วิญญูชนไม่สรรเสริญว่า เป็นความดี. ที่แท้แล้ววิญญูชนดีเดียนอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นขอพระองค์อย่าฆ่าบุรุษพาลนี้เลย ปล่อยเขาไปตามพอใจเถิด ขอพระองค์อย่าทรงให้เขาเสื่อมเสีย</p>

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบบรรณการุชาดกับบรรณการุรัมภราชกริยา ตอนที่ท้าวพรหมทัตให้พรแก่พญารุรุว่าจะไม่ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายตลอดไป (ต่อ)

บรรณการุชาด	บรรณการุรัมภราชกริยา
<p>อนึ่ง ขอได้โปรดพระราชทาน คำจ้างตามที่พระองค์ตรัสไว้แก่เขา ด้วยเถิด อนึ่ง ข้าพระองค์ขอทำความ ปรารถนาของพระองค์...</p> <p><u>ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะลงหยั่งเท้า</u> เธอดูว่า ข้าแต่มหाराชเจ้าธรรมคามาณุษย์ ปาก พูดไปอย่างหนึ่ง กระทำไปอย่างหนึ่ง ได้กล่าว คาถาสองคาถาว่า</p> <p><u>ข้าแต่พระราชา เสียงของสุนัข</u> <u>จึงจอกก็ดี ของนกก็ดี รู้ได้ง่าย เสียง</u> <u>ของมนุษย์รู้ได้ยาก ยิ่งกว่านั้น อนึ่ง</u> <u>ผู้ใดเมื่อก่อนเป็นคนใจดี คนทั้งหลาย</u> <u>นับถือว่าเป็นญาติ เป็นมิตรเป็นสหาย</u> <u>ภายหลังผู้นั้นกลับกลายเป็นศัตรูไปก็</u> <u>ได้ ใจของมนุษย์รู้ได้ยากอย่างนี้</u></p> <p><u>พระราชสาสดับดังนั้นแล้ว ตรัสว่า พญามฤค</u> <u>อย่าได้หิมนั้นอย่างนี้ ฉันนะแม้จะละทิ้ง</u> <u>ราชสมบัติ ก็จักไม่ขอละทิ้งพรที่ให้แก่เธอเลย</u> <u>เชื่อเถิดจงรับพรของฉันเถิด. พระมหาสัตว์เมื่อ</u> <u>รับพรจาก สำนักของท้าวเธอ ขอรับพรคือ</u> <u>อภัยทานแก่สรรพสัตว์ตั้งต้นแต่ตนเป็นต้นไป</u></p>	<p>จงทรงพระราชทานสิ่งที่พระองค์ปฏิญาณไว้แก่ เขาว่าจักพระราชทานเถิดพระเจ้าข้า”³⁵</p> <p>ไม่ปรากฏ</p>

³⁵มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ชุตตนิกาย กริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 290.

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบอรรถกถารัฐชาดกกับอรรถกถารัฐมิกราชจิริยา ตอนที่ท้าวพรหมทัตให้พรแก่พญารูร่าว่าจะไม่ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายตลอดไป (ต่อ)

อรรถกถารัฐชาดก	อรรถกถารัฐมิกราชจิริยา
<p>ฝ่ายพระราชาก็โปรดประทานพรแล้วพาพระมหาสัตว์ผู้พระนครตรัสสั่งให้ประดับนครและพระมหาสัตว์เชิญให้แสดงธรรมแก่พระเทวี...ฝูงเนื้อกินข้าวของหมูกัน ใครๆ ก็ไม่อาจห้ามได้. มหาชนพากันไปสู่ห้องพระลานหลวงร้องทุกข์ขึ้น...</p> <p>พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้วจึงตรัส สองพระคาถาว่า</p> <p><u>ชนบทอย่าได้มี แม่วุ่นแคว้นจะ</u> <u>พินาศไปก็ตามที่เกิด เราให้อภัยแก่ฝูง</u> <u>เนื้อและนกยูงแล้ว ไม่ขอประทุษร้าย</u> <u>พญาเนื้อรูร่าเป็นอันขาดชาวชนบทของ</u> <u>เราจะไม่มีก็ตาม ชาวชนบทจะไม่พูด</u> <u>กะเรกัก็ตาม เราได้ให้พรแก่พญาเนื้อไว้</u> <u>แล้ว จะไม่พูดเท็จเป็นอันขาด</u>³⁶</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

อรรถกถาจารย์ตัดข้อความ “ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะลองหยั่งท้าวเธอ ดูว่า...” ซึ่งเป็นข้อความสำคัญที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติของพระเจ้าพรหมทัตว่าเป็นกษัตริย์ผู้รักชาติจะออกไปเพราะข้อความนี้ให้ความสำคัญกับพระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นตัวละครองมากเกินไป และข้อความดังกล่าวยังไม่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องที่แสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีและพระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์อันเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเล่าเรื่องอรรถกถาจิริยาปิฎกอีกด้วย จึงตัดเนื้อเรื่องส่วนนี้เพื่อไม่ให้เรื่องเยิ่นเย้อ

³⁶ มุลินนิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 6, 323-326.

ในอรรถกถาสังฆชาดก ตอนนางมณีเมขลา นำอาหารมาให้สังขพราหมณ์ที่อดอาหารและลอยอยู่ในทะเลเป็นเวลา 7 วัน แต่สังขพราหมณ์ปฏิเสธที่จะรับอาหารและความช่วยเหลือนั้น อุปลุกาเห็นสังขพราหมณ์พูดคนเดียวจึงคิดว่าสังขพราหมณ์เพื่อสังขพราหมณ์จึงเข้าใจได้ว่านางมณีเมขลาปรากฏกายให้พระองค์เห็นแต่เพียงผู้เดียวจึงได้อธิบายให้อุปลุกาฟัง อุปลุกาจึงเตือนสติและแนะนำสังขพราหมณ์ให้ถามนางมณีเมขลาว่าเป็นนางฟ้าหรือมนุษย์ก่อนจะปฏิเสธความช่วยเหลือ ซึ่งข้อความที่อุปลุกาเตือนสตินี้ไม่ปรากฏในอรรถกถาสังฆพราหมณจริยา ดังนี้

ตารางที่ 18 เปรียบเทียบอรรถกถาสังฆชาดกกับอรรถกถาสังฆพราหมณจริยา ตอนนางมณีเมขลา นำอาหารมาให้สังขพราหมณ์

อรรถกถาสังฆชาดก	อรรถกถาสังฆพราหมณจริยา
<p>ครั้งนั้นนางเทพธิดาชื่อมณีเมขลา ท้าวโลกบาลทั้ง 4 ตั้งไว้ให้พิทักษ์รักษาสมุทร ด้วยคำสั่งว่าถ้าเรือมาแตกลง มนุษย์ที่ถือไตรสรณคมน์ก็ดี...ท่านพึงพิทักษ์รักษาเขาไว้. นางประมาทด้วยความเป็นใหญ่ของตนเสีย 7 วัน พอถึงวันที่ 7 นางตรวจดูสมุทร ได้เห็นสังขพราหมณ์ประกอบด้วยศีลและอาจารย์ เกิดสังเวชจิตคิดว่า พราหมณ์นี้ตกลงทะเลมาได้ 7 วันแล้ว ถ้าพราหมณ์จกตายลง เราคงได้รับคำครหาเป็นอันมาก แล้วนางได้จัดถาดทองได้รับคำครหาเป็นอันมาก แล้วนางได้จัดถาดทองใบ 1 ให้เต็มไปด้วยทิพยโภชนะอันมีรสเลิศต่างๆ เหาะไป ณ ที่นั้นโดยเร็ว ยืนอยู่บนอากาศตรงหน้าสังขพราหมณ์ กล่าวว่ ข้าแต่พราหมณ์ ท่านอดอาหารมา 7 วันแล้ว จงบริโภคโภชนะนี้เถิด.สังขพราหมณ์แลดูนางเทพธิดาแล้วกล่าวว่า จงนำภัตของท่านหลีกไปเถิด เรายังรักษาอุโบสถ</p>	<p>ในครั้งนั้น นางเทพธิดามณีเมขลาซึ่งท้าวโลกบาลทั้ง 4 ตั้งไว้ครอบดูบุรุษคนใดเช่นนี้ เผลอไป 7 วัน เกี่ยวกับหน้าที่ปกครองของตนในวันที่ 7 ได้เห็นพระโพธิสัตว์แล้วสังเวชใจว่า “หากบุรุษนี้ตายในมหาสมุทรนี้ เราต้องได้รับความติเตียนมากมาย” จึงเอาอาหารทิพย์บรรจุลงในภาชนะทองคำรีบมาแล้วกล่าวว่า “ท่านพราหมณ์บริโภคอาหารทิพย์นี้เถิด.” พระโพธิสัตว์มองดูเทพธิดานั้นจึงปฏิเสธว่า “เราไม่บริโภค เรายังรักษาอุโบสถ” เมื่อจะถามเทพธิดานั้นจึงกล่าวว่า</p> <p style="text-align: center;">ท่านจะเชื่อเชิญเราเป็นอย่างดี</p> <p style="text-align: center;">ท่านกล่าวกับเราว่าเชิญบริโภคอาหาร</p> <p style="text-align: center;">นารีผู้มีอานุภาพมาก เราขอถามท่าน</p> <p style="text-align: center;">ท่านเป็นเทพธิดาหรือมนุษย์³⁷</p>

³⁷มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 46.

ตารางที่ 18 เปรียบเทียบอรรถกถาสังขชาดกกับอรรถกถาสังขพราหมณจริยา ตอนนางมณีเมขลา นำอาหารมาให้สังขพราหมณ์ (ต่อ)

อรรถกถาสังขชาดก	อรรถกถาสังขพราหมณจริยา
<p>ลำดับนั้น อุปัฏฐากอยู่ข้างหลังไม่เห็นเทวดา ได้ฟังแต่เสียง จึงคิดว่า พราหมณ์นี้เป็นสุขุมลชาติโดยปกติมาถูกอดอาหารลำบากเข้า 7 วัน ชะรอยจะเพื่อเพราะกลัวตาย เราจะปลอบโยนเขา คิดดังนี้แล้วจึงกล่าวคาถาที่ 1 ว่า</p> <p><u>ข้าแต่ท่านสังขพราหมณ์ ท่านก็เป็นพหูสูตได้ฟังธรรมมาแล้ว ทั้งสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ท่านก็ได้เห็นมา เหตุไรท่านจึงแสดงคำพรั่นเพื่อในขณะอันไม่สมควร คนอื่นนอกจากข้าพเจ้า ใครเล่าที่จะมาเจรจากับท่านได้?</u></p> <p>สังขพราหมณ์ได้ฟังคำของอุปัฏฐากแล้ว จึงคิดว่า ชะรอยเทวดานั้นจะไม่ปรากฏแก่เขา จึงกล่าวว่</p> <p><u>แน่สหาย เรามีได้กลิ่นมณภัย ผู้คนที่มาเจรจากับเรามีอยู่...ลำดับนั้นอุปัฏฐากได้กล่าวคาถาที่ 3 แก่สังขพราหมณ์นั้นว่า</u></p> <p><u>ข้าแต่ท่านสังขพราหมณ์วิสัยบุรุษผู้ยังปรารถนาความสุข ได้พบเห็นเทวดาเช่นนี้แล้วควรจะถามดูให้รู้แน่ ขอท่านจงลุกขึ้นประนมมือถามเทวดานั้นว่านางเป็นเทวดาหรือมนุษย์</u></p> <p>...</p> <p>พระโพธิสัตว์คิดว่าอุปัฏฐากพูดถูก เมื่อจะถามนางเทพธิดานั้น ได้กล่าวคาถาที่ 4 ว่า</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 18 เปรียบเทียบอรรถกถาสังขชาดกกับอรรถกถาสังขพราหมณจริยา ตอนนางมณีเมขลา นำอาหารมาให้สังขพราหมณ์ (ต่อ)

อรรถกถาสังขชาดก	อรรถกถาสังขพราหมณจริยา
<p><u>เพราะเหตุที่ท่านมาแลดูข้าพเจ้าด้วย</u> <u>สาตาอันแสดงความรัก ร้องเชิญให้</u> <u>ข้าพเจ้าบริโภคอาหาร คู่ก่อนนางผู้มี</u> <u>อานุภาพใหญ่ ข้าพเจ้าขอลามท่าน</u> <u>ท่านเทวดาหรือมนุษย์³⁸</u></p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ในอรรถกถาสังขพราหมณจริยา ได้ตัดข้อความที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติของอุปัฏฐากที่มีความเฉลียวฉลาดและช่วยเหลือคนสติสังขพราหมณ์ให้ถามนางมณีเมขลาให้แน่ชัดก่อนที่จะปฏิเสธความช่วยเหลือออกไป ความว่า “...ข้าแต่ท่านสังขพราหมณ์วิสัยบุรุษผู้ยังปรารถนาความสุข ได้พบเห็นเทวดาเช่นนี้แล้วควรจะถามคุณให้รู้แน่ ขอท่านจงลุกขึ้นประนมมือถามเทวดานั้นว่า นางเป็นเทวดาหรือมนุษย์...” เพราะข้อความนี้ลดทอนคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ผู้ที่มีปัญญาและมีความรอบคอบ เนื่องจากพระองค์ต้องให้อุปัฏฐากเป็นผู้ชี้แนะ จึงมีสติคิดได้และปฏิบัติตามคำแนะนำของอุปัฏฐาก ด้วยเหตุนี้ในอรรถกถาจริยาปิฎกอรรถกถาจารย์จึงตัดข้อความนี้ออกไปและให้สังขพราหมณ์เป็นผู้คิดและถามนางมณีเมขลาว่าเป็นมนุษย์หรือเทวดาด้วยพระองค์เอง

จากการศึกษาวิธีการตัดความที่แสดงคุณลักษณะของบุคคลที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการตัดความที่แสดงคุณลักษณะของตัวละครรอง ทั้งนี้เพราะอรรถกถาจารย์เห็นว่าข้อความดังกล่าวทำให้เรื่องเยิ่นเย้อ และไม่มีมีความสำคัญต่อการแสดงเรื่องการบำเพ็ญบารมีและพระจริยาวัตรอันดีงามของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก นอกจากนี้บางข้อความที่แสดงคุณลักษณะของตัวละครรองยังมีส่วนลดทอนคุณสมบัติที่ดีงามของพระโพธิสัตว์อีกด้วย อรรถกถาจารย์จึงจำเป็นต้องตัดความในส่วนนี้ออกไปเพื่อให้เนื้อเรื่องมีความกระชับ เข้าใจง่ายและไม่ลดทอนคุณสมบัติที่ดีงามของพระโพธิสัตว์

³⁸ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 6, 323-326. เล่มที่ 3 ภาคที่ 5, 808.

3.1.2 การตัดความที่แสดงเหตุผล คืออรรถกถาจารย์เลือกจะไม่กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง พบจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาจัมเปยขจรียา อรรถกถากัมหมที่ปายนจรียา อรรถกถาสังขपालจรียา และอรรถกถาสุวัณณสามจรียา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถาจัมเปยขจรียา ตอนต้นเรื่องมีการกล่าวถึงเหตุผลที่ทำให้พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาค แต่ในอรรถกถาจัมเปยขจรียาไม่ปรากฏ

ตารางที่ 19 เปรียบเทียบอรรถกถาจัมเปยขจรียากับอรรถกถาจัมเปยขจรียา ตอนกล่าวถึงประวัติของจัมเปยนาคราช

อรรถกถาจัมเปยขจรียา	อรรถกถาจัมเปยขจรียา
<p>...กาลครั้งนั้น พระบรมโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเจ็ดใจไปที่ฝั่งน้ำพร้อมด้วยราชบริพาทเห็นสมบัติของพระยานาคราชนั้นแล้วก็เกิดโลกเจตนา ปราารถนาจะได้สมบัตินั้น จึงทำบุญให้ทานรักษาศีล พอจัมเปยนาคราชทำกาลกิริยาไปได้ 7 วันก็จุดไปบังเกิดเหนือสิริไสยาสัน ฌ ห้องอันมีสิริในปราสาทที่อยู่ของจัมเปยนาคราชนั้น สิริระร่างกายของพระบรมโพธิสัตว์ได้ปรากฏใหญ่โต มีวรรณะขาวราวกะพวงดอกมะลิสด. พระโพธิสัตว์เห็นดังนั้นก็เกิดวิปฏิสารคิดไปว่าอสิริยศในภกามาจรสวรรค์ เป็นเสมือนข้าวเปลือกที่เขาโกยกองเก็บไว้ในฉางได้มีแก่เราด้วยผลแห่งกุศลที่เราทำไว้ เราสิกลับมามีปฏิสนธิในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานนี้ประโยชน์อะไรที่เราจะมีชีวิตอยู่ดังนี้แล้วเกิดความคิดที่จะตาย. ลำดับนั้นนางนาคมาณวิกาชื่อว่าสุมนาเห็นพระมหาสัตว์นั้นแล้วดำริว่า ชะรอยจักเป็นสัตว์ผู้มีอานุภาพมากมาเกิดแน่ดังนี้แล้วจึงให้สัญญาแก่นางนาคมาณวิกาทั้งหลาย นางนาคมาณวิกา</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 19 เปรียบเทียบอรรถกถาจัมเปยยชาดกกับอรรถกถาจัมเปยยจรียา ตอนกล่าวถึงประวัติ
ของจัมเปยยนคราช (ต่อ)

อรรถกถาจัมเปยยชาดก	อรรถกถาจัมเปยยจรียา
<p>เหล่านั้นทั้งหมดต่างถือนานาคุริยสังคีต มากระทำ การบำเรอขับกล่อมพระมหาสัตว์นาคพิภพที่สถิต ของพระมหาสัตว์นั้น ได้ปรากฏเสมือนพิภพแห่ง ท้าวสักกเทวราชมรณจิต (คือจิตที่คิดอยากตาย) ของพระมหาสัตว์ก็ดับหายไป. พระมหาสัตว์เจ้า ละเสียดซึ่งสรีระของงู ทรงประดับเครื่องสรรพ ลัฏการประทับเหนือพระแท่นบรรทม. นับจำเดิม แต่นั้นมา พระอิสริยยศก็ปรากฏแก่พระมหาสัตว์ เจ้ามากมาย. เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าเสวยนาคราช สมบัติอยู่ในนาคพิภพนั้น ในเวลาต่อมาก็เกิด วิปฏิสารคิดว่าประโยชน์อะไรด้วยกำเนิดดิรัจฉาน นี้แก่เรา เราจักอยู่รักษาอุโบสถกรรม พ้นจาก อัทภานี้ไปสู่ดินแดนมนุษย์จักได้แห่งตลอดสัง กรรม กระทำที่สุดแห่งทุกข์ดังนี้...³⁹</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p> <p>มีเรื่องย่อว่า พระโพธิสัตว์ในกาลนั้นบังเกิดใน นาคพิภพชื่อว่าจัมปา เป็นนาคราชชื่อ ว่าจัมเปยยกะ มีฤทธิ์มากมีอานุภาพมาก. นาคราชนั้นครองนาคราชสมบัติอยู่ในนาค พิภพนั้น เสวยอิสริยยสมบัติเช่นเดียวกับ โภค สมบัติของเทวราช เพราะไม่มีโอกาสได้ บำเพ็ญบารมี จึงดำริว่า ประโยชน์อะไรด้วย กำเนิดดิรัจฉานนี้ เราจักเข้าอยู่ประจำอุโบสถ พ้นจากนี้แล้วจักบำเพ็ญบารมีให้ดีทีเดียว.</p> <p style="text-align: center;">40 ...</p>

ในอรรถกถาจัมเปยยชาดกมีการกล่าวถึงเหตุผลที่ทำให้พระโพธิสัตว์กลับชาติ
มาเกิดเป็นพญานาคว่า ในพระชาติก่อนที่จะทรงถือกำเนิดเป็นพญานาคนั้นพระองค์ถือกำเนิดเป็น
ชายหนุ่มยากจน วันหนึ่งพระองค์เห็น โภคทรัพย์ของพญานาคจัมเปยยนคราชแล้วเกิดความโลภจึง

³⁹ มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 7, 196-198.

⁴⁰ มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 202.

ตั้งใจปฏิบัติธรรมและทำบุญจนได้มาเกิดเป็นจัมเปยนาคราช แต่ในอรรถกถาจัมเปยจรียาได้ตัดความที่แสดงเหตุผลในส่วนนี้ออกไป เพราะข้อความดังกล่าวลตทอนคุณสมบัติที่ดั่งามของพระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณซึ่งต้องละความอยากในทรัพย์สินยศถาบรรดาศักดิ์ นำเสนอคุณสมบัติที่ไม่ดีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจารย์อีกก็อาจขัดกับวัตถุประสงค์หลักของการเล่าเรื่องที่ต้องการยกย่องและแสดงให้เห็นพระจริยาวัตรอันดีงามของพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงตัดข้อความนี้ออกไป ซึ่งการตัดความลักษณะนี้ยังพบในอรรถกถาสังขपालจรียาอีกด้วย กล่าวคือ อรรถกถาจารย์ได้ตัดความแสดงเหตุผลที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาคสังขपालเพราะความโลภออกไปด้วยเช่นกัน

ในอรรถกถากัณฑ์ที่ปายนชาดก มีการกล่าวถึงเหตุผลการทำทานของมัญฑัพะยะ แต่ในอรรถกถากัณฑ์ที่ปายนจรียาไม่ปรากฏเหตุผลดังกล่าว ตารางที่ 20 เปรียบเทียบอรรถกถากัณฑ์ที่ปายนชาดกกับอรรถกถากัณฑ์ที่ปายนจรียา ตอนมัญฑัพะยะ ทำสังกิริยา

อรรถกถากัณฑ์ที่ปายนชาดก	อรรถกถากัณฑ์ที่ปายนจรียา
<p>...ลำดับนั้น กัณฑ์ที่ปายนดาบสจึงกล่าวกะบิคาของกุมารนั้นว่า กำลังของเรา เราทำได้เท่านั้น ท่านจงทำกำลังของคนบ้างเถิด เขากล่าวว่า เราจักทำสังกิริยาบ้าง แล้ววางมือลงที่หน้าอกบุตร จึงได้กล่าวคาถาที่ 2 ว่า</p> <p>เพราะเหตุที่เราเห็นแขกในเวลาที่มาถึงบ้านเพื่อจะพักอยู่ บางครั้งไม่พอใจจะให้พักเลย แม้สมณพราหมณ์ผู้เป็นพหูสูต ก็ไม่ทราบความไม่พอใจของเรา แม้เราไม่ประสงค์จะให้ก็ให้ได้ ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิจึงมี แก่ยัญญุทัตตกุมาร พิชจงคลายออก ยัญญุทัตตกุมารจงรอดชีวิตเถิด.</p>	<p>... ด้วยสังกิริยาของพระมหาสัตว์ พิชได้ตักจากเบื่องบนถันของกุมารแล้วไหลไป. ด้วยสังกิริยาของบิคา พิชตักจากบนสะเอวของเด็ก. ด้วยสังกิริยาของมารดาพิชตักจากร่างกายที่เหลือของเด็กแล้วไหลไป. สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า</p> <p>บางครั้ง เราเห็นแขกมาเรือนก็ไม่ยินดีจะให้. อนึ่ง สมณพราหมณ์ผู้เป็นพหูสูต ก็ไม่รู้ความที่เราไม่รัก เราไม่ปรารถนาจะให้ ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิจึงมีแก่เจ้า พิชจงรับ</p> <p>ขออัญญุทัตตกุมารจงเป็นอยู่. คู่ก่อนพ่ออัญญุทัตตะ อสรพิชมีพิชร้ายออกจากปล่องได้เห็นเจ้า</p>

ตารางที่ 20 เปรียบเทียบอรรถกถาภคัมภีที่ปายนชาดกกับอรรถกถาภคัมภีที่ปายนจรียา ตอนมัญฑ์พิยะ
ทำสังกิริยา (ต่อ)

อรรถกถาภคัมภีที่ปายนชาดก	อรรถกถาภคัมภีที่ปายนจรียา
<p>บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วาสกาลे คือในเวลา ที่แจกมาถึงบ้านเพื่อต้องการจะพักอยู่. บทว่า น จาปี เม อปุปิยติ อเวทุ ความว่า ก็แม้สมณ พราหมณ์ที่เป็นพหูสูตก็ไม่ทราบเหตุ คืออาการ อันไม่เป็นที่พอใจของเราว่า ผู้ที่ไม่พอใจจะให้ ผู้ที่ไม่พอใจพวกเรา ด้วยคำนี้บิดาของกุมารยอม แสดงว่า เราคงแลดูด้วยสายตาอันแสดงความรัก อยู่. บทว่า เอเตน สจฺเจน อธิบายว่า ถ้าเราแม่ให้ ทานก็ไม่เชื่อผลของท่าน ให้ด้วยความไม่พอใจ ของตน และชนเหล่าอื่นก็ไม่ทราบเหตุ คืออาการ อันไม่เป็นที่พอใจของเรา ๗. ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ชัญญทัตตกุมารเกิด.</p> <p>เมื่อบิดาทำสังกิริยาอย่างนี้แล้ว พิชในกาย ตอนเหนือสะดือก็ตกเข้าแผ่นดิน กุมารลุกขึ้นนั่ง ได้แต่ยังยืนไม่ได้</p> <p>...</p> <p>เมื่อจะยื้อถามนายมัญฑ์พิยะ จึงได้กล่าว คาถาที่ 6 ว่า</p> <p><u>ท่านเลี้ยงดูสมณพราหมณ์ และคน</u> <u>เดินทาง ให้อิ่มหนำสำราญด้วยข้าวน้ำ</u> <u>และภิกษาหาร เรือนของท่านนี้บริบูรณ์</u> <u>ด้วยข้าวและน้ำเป็นเหมือนบ่อน้ำ เอ</u> <u>ก็ท่านเกลียดต่อถ้อยคำอะไร แม้ไม่</u> <u>ประสงค์ก็ให้ทานนี้ได้</u></p>	<p>วันนี้ความพิเศษใดๆ ไม่มีแก่เรา เพราะความไม่ รักในอสรพิษนั้นและในบิดาของเจ้า ด้วยความ สัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่เจ้าพิชจงระงับ ชัญญทัตตกุมารจงเป็นอยู่เถิด.</p> <p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 20 เปรียบเทียบอรรถกถาภิกขุที่ปายนชาดกกับอรรถกถาภิกขุที่ปายนจรียา ตอนมัญจัทพะยะ
ทำสังกิริยา (ต่อ)

อรรถกถาภิกขุที่ปายนชาดก	อรรถกถาภิกขุที่ปายนจรียา
<p><u>บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ภิกขุ คือให้ภิกษาหาร</u> <u>อย่างอุดมสมบูรณ์แก่สมณพราหมณ์ และคน</u> <u>เดินทางทั้งหลายผู้เที่ยว ไปอยู่ บทว่า โอปานภูตว</u> <u>คือเหมือนบ่อน้ำสาธารณะซึ่งเขาขุดไว้ในทาง</u> <u>หลวง 4 แพร่ง. ลำดับนั้น นายมัญจัทพะยะเมื่อจะ</u> <u>บอกอรรถาัยของตน จึงกล่าวคาถาที่ 7 ว่า</u></p> <p><u>บิดามารดาและปู่ย่าตายายของเรา</u> <u>เป็นคนมีศรัทธา เป็นทานบดี รู้หลัก</u> <u>นักปราชญ์ เรานุวัตรตามธรรมเนียม</u> <u>ของตระกูลนั้น กำหนดใจไว้ว่า อย่าได้</u> <u>เป็นคนตัดธรรมเนียมแห่งตระกูล</u> <u>ภายหลัง เราเกลียดถ้อยคำเช่นนี้ แม้ไม่</u> <u>ประสงค์ก็ให้ทานนี้ได้.</u></p> <p>...</p> <p>พระดาบสโพธิสัตว์กล่าวแก่นายมัญจัทพะยะว่า อาวุโส การที่ท่านหาทรัพย์ได้มาโดยลำบากแล้ว บริจาคทานโดยไม่เชื่อกรรมและผลแห่งกรรม นั้นเป็นการไม่สมควร แต่จะไปท่านจงเชื่อกรรม และผลแห่งกรรมให้ท่านเกิด...⁴¹</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p> <p>พระโพธิสัตว์เมื่อเด็กหายจากโรคแล้ว จึงให้ บิดาของเด็กนั้นตั้งอยู่ในความเชื่อกรรมและผล ของกรรมว่า เชื่อว่าผู้ให้ทานควรเชื่อกรรมและ ผลแห่งกรรมแล้ว ฟังให้ดังนี้ ตนเองบรรเทา ความไม่ยินดี แล้วยังฉานและอภิญญา ให้เกิด ครั้นสิ้นอายุก็ไปเกิดในพรหมโลก. ⁴²</p>

⁴¹ มุลนิริมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 5, 840-846.

⁴² มุลนิริมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 392.

ในอรรถกถากัมหทีปายนชาดก หลังจากที่พระโพธิสัตว์ มาณัทัฬยะและภรรยาของมาณัทัฬยะทำสักกิริยาเพื่อช่วยชีวิตัญญุตตถกุมารที่ถูกงูกัดแล้ว อรรถกถาจารย์ยังได้อธิบาย เหตุผลการทำทานของมาณัทัฬยะด้วยว่า สาเหตุที่มาณัทัฬยะให้ทานแก่ผู้ขอทั้งหลายนั้นมิใช่เพราะ ความศรัทธาหรืออยากทำทาน แต่ให้ทานเพราะปฏิบัติตามธรรมเนียมของตระกูลที่กระทำสืบต่อกัน มาดังข้อความ “... เรานูว์ตรตามธรรมเนียมของตระกูลนั้น กำหนดใจไว้ว่า อย่าได้เป็นคนตัดธรรมเนียมแห่งตระกูลภายหลัง เราเกลียดถ้อยคำเช่นนี้ แม้ไม่ประสงค์ก็ให้ทานนี้ได้.” แต่ใน อรรถกถากัมหทีปายนจรียา ไม่ปรากฏเหตุผลดังกล่าว อาจเป็นเพราะอรรถกถาจารย์เห็นว่าข้อความ ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับตัวละครรองเป็นหลัก และไม่มีมีความสำคัญต่อการแสดงเรื่องราวการบำเพ็ญ บารมีและพระจริยาวัตรอันดีงามของพระ โพธิสัตว์ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการเล่าเรื่องใน อรรถกถาจารย์ปิฎก จึงตัดข้อความดังกล่าวออกไปเพื่อให้เนื้อเรื่องมีความกระชับ การตัดความ ลักษณะนี้ยังปรากฏในอรรถกถาสุวัณณสามจรียาตอนที่บิณฑามารดาของพระสุวรรณสามตาบอด ใน อรรถกถาสุวรรณสามชาดกได้อธิบายเหตุผลว่าเป็นเพราะกรรมเก่าที่บิณฑามารดาของพระสุวรรณ สามเคยทำร้ายคนจนตาบอด แต่ในอรรถกถาสุวัณณสามจรียาไม่ได้กล่าวถึงเหตุผลดังกล่าว ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะข้อความดังกล่าวเกี่ยวข้องกับตัวละครรองเป็นหลัก และไม่มีมีความสำคัญต่อการแสดง เรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

อาจสรุปได้ว่า กลวิธีการตัดความที่แสดงเหตุผลในอรรถกถาจารย์ปิฎกจะเป็น การตัดความที่แสดงเหตุผลการกระทำของตัวละครรองที่ไม่มีความสำคัญต่อการแสดง พระจริยาวัตรอันดีงามของพระโพธิสัตว์ เพื่อให้เนื้อเรื่องมีความกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ นอกจากนี้ อรรถกถา จารย์ยังตัดความที่แสดงเหตุผลบางประการที่ลดทอนคุณสมบัติที่ดีงามของพระโพธิสัตว์ เช่นใน อรรถกถาจัมเปยยนาคราชจรียา อรรถกถาจารย์ตัดความแสดงเหตุผลการถือกำเนิดเป็นพญาจัมเปยย นาคราชที่แสดงให้เห็นความโลภของพระโพธิสัตว์ออกไป เพราะขัดกับวัตถุประสงค์หลักของ การเล่าเรื่องในอรรถกถาจารย์ปิฎกที่ต้องการยกย่องและแสดงให้เห็นพระจริยาวัตรอันดีงามของ พระองค์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธาและความเลื่อมใส

3.1.3 การตัดความที่แสดงเหตุการณ์ การตัดความที่แสดงเหตุการณ์ออกไปเพราะ เหตุการณ์ดังกล่าวไม่มีความสำคัญต่อเรื่อง หรือมีลักษณะเหตุการณ์ที่ยาวมาก ทำให้เรื่องเยิ่นเย้อ และลดความสำคัญของเหตุการณ์บางเหตุการณ์ที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะเล่า พบจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามาตังคจรียา อรรถกถาชยทิสจรียา อรรถกถาภูริทัตตจรียา และอรรถกถาโสณนนท ปันทิตจรียา

ในอรรถกถาที่ตั้งชขาดก มีการกล่าวถึงตอนมาตั้งคัมภีตเดินทางไปทำลาย
 มานะของพราหมณ์ 16,000 คน และถูกพราหมณ์เหล่านั้นวางอุบายลอบฆ่าจนถึงชีพิตักษัย แต่ใน
 อรรถกถาที่ตั้งจกรียาไม่ปรากฏเหตุการณ์ดังกล่าว
 ตารางที่ 21 เปรียบเทียบอรรถกถาที่ตั้งชขาดกกับอรรถกถาที่ตั้งจกรียา ตอนมาตั้งคัมภีต
 เดินทางไปทำลายมานะพราหมณ์ 16,000 คน

อรรถกถาที่ตั้งชขาดก	อรรถกถาที่ตั้งจกรียา
<p>...พราหมณ์หมื่นหกพันเหล่านั้นไปอยู่ ณ ที่ แห่งใดหนอ? ทราบว่า ไปอยู่ในสำนักของพระ เจ้าเมษมราช คิดว่า เราจักไปทรมานพราหมณ์ เหล่านั้น แล้วเหาะไปด้วยฤทธิ์ลงที่ใกล้ พระนคร ถือบาตรสังขจรไปเพื่อบิณฑบาตใน เวตตวตินคร.</p> <p>พราหมณ์ทั้งหลายเห็นพระมหาสัตว์แล้วคิด ว่า แม้เมื่อพระดาบสนี้มาอยู่ในที่นี้เพียงวันสอง วัน ก็จักทำให้เราทั้งหลายไม่มีที่พึ่ง จึงพากันไป ยังราชสำนักโดยเร็ว กราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่ มหาราชเจ้า มีวิชาชนกเล่นกลตตนหนึ่งเป็นโจร มาอาศัยอยู่ในพระนครนี้ ขอพระองค์โปรดตรัส สั่งให้จับมันเถิด. พระราชกัตรัสรับรองว่า ดีละ เราจะจัดการ. พระมหาสัตว์ได้มีสสภกัตแล้ว จึง นำมานั่งบนตั่ง ฟิงฝาแห่งหนึ่งฉนั้นอยู่. ลำดับนั้น ราชบุรุษที่พระราชาส่งมา ติดตามมา เอาดาบฟัน คอพระมหาสัตว์ซึ่งกำลังบริโภคอาหารอยู่ มิได้ ระมัดระวังตัว ให้ถึงชีพิตักษัย พระมหาสัตว์นั้น ทำกาลกิริยาแล้วไปเกิดในพรหมโลก...</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 21 เปรียบเทียบอรรถกถาที่ตั้งชาดกกับอรรถกถาตั้งจรียา ตอนมาตั้งคบัณฑิต
เดินทางไปทำลายมานะพราหมณ์ 16,000 คน (ต่อ)

อรรถกถาตั้งชาดก	อรรถกถาตั้งจรียา
...แล้วทรงประชุมชาดก มัณฑักษิณกุมารในครั้ง นั้นได้มาเป็นพระเจ้าอุเทนส่วนมาตั้งคบัณฑิต ได้มาเป็น <u>เราผู้สัมมาสัมพุทธเจ้า</u> นี้แล. ⁴³	...มัณฑักษิณในครั้งนั้นได้เป็นพระเจ้าอุเทนใน บัดนี้มาตั้งคบัณฑิตในครั้งนั้นได้เป็นพระ โลกนาถในบัดนี้

ในอรรถกถาตั้งชาดก หลังจากที่มาตั้งคพราหมณ์ทำลายมานะของชาติมัน
พราหมณ์แล้ว มีการกล่าวถึงเหตุการณ์มาตั้งคพราหมณ์เดินทางไปทำลายมานะพราหมณ์ 16,000
คน และพราหมณ์เหล่านี้วางแผนลอบฆ่ามาตั้งคพราหมณ์จนชีพิตักษัย แต่ในอรรถกถาตั้งจรียา
ไม่ปรากฏเหตุการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะจุดประสงค์ของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจรียาปีฎก
คืออรรถกถาจารย์ต้องการยกย่องและนำเสนอคุณสมบัตินี้ที่ดั่งงามของพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นว่า
พระองค์ประเสริฐกว่าคนธรรมดาทั่วไป แต่เหตุการณ์นี้ลดทอนคุณสมบัตินี้ของพระโพธิสัตว์ที่เป็นผู้
มีปัญญาและมีความรอบ กลัวคือพระองค์ประมาทและไม่รอบคอบจึงถูกผู้ร้ายรอบฆ่าจนชีพิตักษัย

ในอรรถกถาฐิติตชาดก ได้กล่าวถึงเหตุการณ์พญาครุฑจับนาคมากินเป็นอาหาร
ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้สถานที่จึงกรมของพระฤๅษีถูกทำลายเสียหาย พญาครุฑจึงเดินทางมาขอมา
และให้มนต์อาลัยพายน้แก่ฤๅษี แต่ในอรรถกถาฐิติตจรียาไม่ปรากฏเหตุการณ์ดังกล่าว
ตารางที่ 22 เปรียบเทียบอรรถกถาฐิติตชาดกกับอรรถกถาฐิติตจรียา ตอนพญาครุฑให้มนต์
อาลัยพายน้แก่ฤๅษี

อรรถกถาฐิติตชาดก	อรรถกถาฐิติตจรียา
ในกาลนั้น ยังมีครุฑตนหนึ่งอยู่ที่ต้นจิวทาง มหาสมุทรภาคใต้ กระพือลมปีกแหวกน้ำใน	ไม่ปรากฏ

⁴³มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 5, 840-846.

ตารางที่ 22 เปรียบเทียบอรรถกถาฎีที่ตตชาดกกับอรรถกถาฎีที่ตตจريا ตอนพญาครุฑให้มนต์
อาลัยพายน้แก่ฤาษี (ต่อ)

อรรถกถาฎีที่ตตชาดก	อรรถกถาฎีที่ตตจريا
<p>มหาสมุทรลงไป จับสิริษะนาคราชได้ตัวหนึ่ง. <u>แท้จริงในกาลนั้น ครุฑทั้งหลาย ยังไม่รู้จักวิธีจับ</u> <u>นาคร ครั้นภายหลังจึงรู้จักวิธีจับนาครอย่าง</u> <u>ในปีฉกชกชกแต่ครุฑตัวนั้น เมื่อจับนาครทาง</u> <u>สิริษะ ยังไม่ทันน้ำจะท่วมมาถึง ก็ห้วนาคขึ้นได้</u> <u>ปล่อยให้นาคห้อยหางลง พาบินไปเบื้องบนป่า</u> <u>หิมพานต์. ก็ในกาลนั้นมีพราหมณ์ชาวกาลิกฤษ</u> <u>ผู้หนึ่ง ออกบวชเป็นฤาษี สร้างบรรณศาลาอาศัย</u> <u>อยู่ในหิมวันตประเทศ. ที่สุดจงกรมของฤาษีนั้น</u> <u>ต้นไทรใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง. ฤาษีนั้นทำที่พักผ่อน</u> <u>หย่อนใจ ในกลางวันทีโคนต้นไทรนั้น ครุฑห้วน</u> <u>นาคผ่านไปถึงตรงยอดไทร. นาคปล่อยหางห้อย</u> <u>มืออยู่ที่เอาหางพันคาคบ ต้นไทรด้วยหมายใจจะ</u> <u>ให้พ่น. ครุฑมิทันรู้ก็รีบไปทางอากาศ เพราะมัน</u> <u>มีกำลังมาก. ต้นไทรพร้อมทั้งรากติดหางนาคไป</u> <u>ด้วย. เมื่อครุฑพานาคไปถึงต้นจิว ก็จิกด้วย</u> <u>จะงอยปากนึกที่องนาคกินมันเหลวของนาค. ทั้ง</u> <u>ร่วงลงไปในห้องมหาสมุทร ต้นไทรก็ตกลง</u> <u>เสียงดังสนั่นหวั่นไหว. ครุฑสงสัยว่าเสียงอะไร</u> <u>ก็มองไปดูเบื้องต่ำ แลเห็นต้นไทร. จึงคิดในใจ</u> <u>ว่า ต้นไทรนี้เราถอนมาแต่ไหน ก็นึกได้โดย</u> <u>ถ่องแท้ว่า ต้นไทรนั้นอยู่ท้ายที่จงกรมของ</u> <u>พระดาบส. ตัวเราจะปรากฏว่า ทำอกุศลหรือไม่</u> <u>หนอ เราจักไปตามดาบสนั้นดูก็จะรู้ได้. ดังนี้</u> <u>แล้วก็แปลงเพศ เป็นมาณพน้อยไปสู่สำนักพระ</u> <u>ดาบส. ขณะนั้นพระดาบสกำลังทำที่นั้นให้</u></p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 22 เปรียบเทียบอรรถกถาฎีที่ตตชาดกกับอรรถกถาฎีที่ตตจรียา ตอนพญาครุฑให้มนต์
อาลัยพายน้แก่ฤาษี (ต่อ)

อรรถกถาฎีที่ตตชาดก	อรรถกถาฎีที่ตตจรียา
<p>สม่าเสมอ. พระยาสุบรรณไหว้พระคาบสแล้วก็นั่งอยู่ ณ ที่สมควร ทำทีประหนึ่งว่า ไม่รู้แกลิ่งถามว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ที่ตรงนี้เดิมเป็นที่อยู่ของอะไร. คาบสตอบว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ สุบรรณตนหนึ่งนำนาคมาเพื่อเป็นภักษาหาร. เมื่อนาคเอาหางพันคาบต้นไทร ด้วยหมายจะให้พิน สุบรรณนั้นมึทันรู้บินไปโดยเร็ว เพราะความที่ตนมีกำลังมาก. เมื่อเป็นเช่นนี้ต้นไม้นั้นก็ถูกถอนขึ้นทันที ที่ตรงนี้แหละเป็นที่แห่งต้นไทรนั้นถอนขึ้น. สุบรรณถามว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ อุกุศลกรรมจะมีแก่สุบรรณหรือไม่. คาบสตอบว่า ถ้าหากว่าสุบรรณนั้นไม่รู้อกุศลกรรมก็ไม่มีเพราะไม่มีเจตนา. สุบรรณถามว่า ก็อกุศลกรรมจะมีแก่นาคนั้นหรือไม่เล่าเจ้าข้า. คาบสตอบว่า นาคก็มิได้จับเหนี่ยวไว้เพื่อจะให้ต้นไทรเสียหายจับเหนี่ยวไว้เพื่อจะให้พินภัย เพราะเหตุนั้นอกุศลกรรมก็ไม่มีแก่นาคแม้ นั้นเหมือนกัน. สุบรรณได้ฟังคำของคาบสก็ยินดี จึงกล่าวว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้แหละ คือสุบรรณนั้น. ข้าพเจ้ายินดีด้วยพระผู้เป็นเจ้าแก้ปัญหา ข้าพเจ้ารู้มนต์ชื่อว่า อาลัยพายน้ บทหนึ่งหากามีได้. ข้าพเจ้าจะถวายมนต์นั้นแก่พระผู้เป็นเจ้า ให้เป็นส่วนบูชาอาจารย์.</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 22 เปรียบเทียบอรรถกถาภริทัตตชาดกกับอรรถกถาภริทัตตจริยา ตอนพญาครุฑให้มนต์
อาลัยพายน้แก่ฤาษี (ต่อ)

อรรถกถาภริทัตตชาดก	อรรถกถาภริทัตตจริยา
<p><u>พระผู้เป็นเจ้าของรับไว้เถิด. คาบสกล่าววว่า พอละ</u> <u>เราไม่ต้องการด้วยมนต์ ท่านจงไปเถิด. สุบรรณ</u> <u>วิงวอนอยู่บ่อยๆ จนพระคาบสรับแล้วจึงถวาย</u> <u>มนต์. แล้วบอกยาแก่คาบสแล้วก็หลีกไป.</u></p> <p>ในกาลนั้น ยังมีพราหมณ์คนหนึ่งในกรุง พาราณสี กู๋ยืมหนี้สินไว้มากมาย ถูกเจ้าหนี้ ทั้งหลายทวงถามก็คิดว่า เราจะอยู่ในเมืองนี้ไป ทำไมอีก เข้าไปตายเสียในป่ายังประเสริฐกว่า. ดังนั้นแล้วจึงออกจากบ้านเข้าไปในป่า จึงบรรลู่ ถึงอาศรมแห่งพระฤาษี ปฏิบัติพระคาบสให้ ยินดีด้วยวัตตสัมปทาคุณ. พระคาบสคิดว่า พราหมณ์ผู้นี้เป็นผู้มีอุปการะแก่เรายิ่งนัก เราจัก ให้ทิพยมนต์ ซึ่งสุบรรณราชาให้เราไว้แก่ พราหมณ์ผู้นี้ ดังนี้แล้วก็บอกพราหมณ์ว่า คุณก่อน พราหมณ์ เรารู้มนต์ชื่อว่า อาลัยพายน้ จักให้ มนต์นั้นแก่ท่าน ท่านจงเรียนมนต์นั้นไว้. ...⁴⁴</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p> <p>สมัยนั้น คาบสองค์หนึ่งให้มนต์อาลัยพายน้ที่ ได้มาจากพญาครุฑและ โอสถอันสมควรแก่มนต์ นั้น และมนต์ทิพย์แก่พราหมณ์คนหนึ่ง ซึ่งบำรุง ตน.⁴⁵</p>

ในอรรถกถาภริทัตตชาดกได้กล่าวถึงเหตุการณ์พญาครุฑจับนาคมากินเป็นอาหาร
แต่นาคต่อสู้และใช้หางพันกับต้นไม้ซึ่งเป็นสถานที่งกรรมของฤาษี ทำให้สถานที่งกรรมของฤาษี
เสียหาย พญานาคจึงเดินทางมาขอขมาและให้มนต์อาลัยพายน้แก่ฤาษี แต่ในอรรถกถาภริทัตตจริยา
ไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าว อรรถกถาจารย์บอกให้ทราบเพียงว่าฤาษีได้มนต์อาลัยพายน้มาจาก
พญาครุฑเท่านั้น ดังข้อความว่า “สมัยนั้น คาบสองค์หนึ่งให้มนต์อาลัยพายน้ที่ได้มาจากพญาครุฑ

⁴⁴ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3, 58-59.

⁴⁵ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 193.

และโอสถอันสมควรแก่มนต์นั้น และมนต์ทิพย์แก่พราหมณ์คนหนึ่ง ซึ่งบำรุงตน.” ทั้งนี้อาจเป็น เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวละครรองซึ่งไม่ค่อยมีบทบาทและความสำคัญ จึงตัด เหตุการณ์ในตอนนี้ออกเพื่อไม่ให้เรื่องเยิ่นเย้อ

จะเห็นว่าอรรถกถาจารย์ตัดเหตุการณ์บางเหตุการณ์ในอรรถกถาจริยาปิฎกที่เป็น เหตุการณ์ขนาดยาวที่ไม่ค่อยมีบทบาทความสำคัญต่อการแสดงพระจริยาวัตรอันดีงามของพระ โภทิสัตว์เพื่อให้เรื่องมีความกระชับ ซึ่งเหตุการณ์ที่ตัดส่วนใหญ่จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัว ตัวละครรองในเรื่อง นอกจากนี้ยังตัดเหตุการณ์ที่อาจลดทอนคุณสมบัติของพระ โภทิสัตว์อีกด้วย ดังปรากฏในอรรถกถามาตังคจริยาที่ตัดเหตุการณ์พระ โภทิสัตว์ประมาทจนถูกผู้ร้ายลอบฆ่าจน ชีพพิศภัย

3.1.4 การตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก การตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก ที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกส่วนมากจะเป็นการตัดความที่พรรณนาความเศร้าโศกที่มีขนาดยาวมาก พบจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาจินตกumarจริยา อรรถกถาเวสสันตรจริยา อรรถกถาโสณนันท ปันตติจริยา อรรถกถาชยทิสจริยา และอรรถกถาภูริทัตตจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถาเวสสันตรชาดก ตอนพระเจ้าสญชัยตัดสินพระทัยขับไล่พระ เวสสันดรออกจากเมือง เมื่อพระนางมุสดีทราบข่าวทรงร้องไห้คร่ำครวญอ่อนวอนขอให้พระเจ้า สญชัยเปลี่ยนพระทัย แต่ในอรรถกถาเวสสันตรจริยาไม่ปรากฏ ตารางที่ 23 เปรียบเทียบอรรถกถาเวสสันตรชาดกกับอรรถกถาเวสสันตรจริยา ตอนพระนางมุสดี ร้องไห้คร่ำครวญเสียใจที่พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกจากเมือง

อรรถกถาเวสสันตรชาดก	อรรถกถาเวสสันตรจริยา
<p>พระนางมุสดีราชเทวีได้ทรงสดับดังนั้นก็ ทรงครวญคร่ำรำพันว่า</p> <p>แต่กาลก่อนๆ เหล่าทหารถือธง และ เหล่าทหารม้าเป็นอาทิ ราวกะดอก กรรณิการอันบานแล้ว และราวกะราว ป่าดอกกรรณิการ ไปตามเสด็จพ่อ เวสสันดร ผู้เสด็จไปไหนๆ. วันนี้ พ่อ จะเสด็จไปแต่องค์เดียว. เหล่าราชบุรุษ ผู้ห่มผ้ากำพลเหลืองมาแต่คันธารรัฐ มี แสงสีดูจเมลงค่อมทองตามเสด็จไป</p>	ไม่ปรากฏ

ตารางที่ 23 เปรียบเทียบอรรถกถาเวสสันดรชาดกกับอรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนพระนางผุสดี
ร้องไห้คร่ำครวญเสียใจที่พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกจากเมือง (ต่อ)

อรรถกถาเวสสันดรชาดก	อรรถกถาเวสสันดรจรียา
<p>ไปไหนๆ. วันนี้ พ่อจะเสด็จไปแต่องค์เดียว. แต่ก่อนพ่อเคยเสด็จด้วยช้างที่นั่ง พระ วอหรือรถที่นั่ง. วันนี้พ่อจะต้องเสด็จไป ด้วยพระบาทอย่างไรได้.</p> <p>พ่อมีพระกายลูบไล้ด้วยแก่นจันทร์ อันเจ้าพนักงานปลุกให้ตื่นบรรทมด้วย พื่อนรำขับร้อง จะต้องทรงหนังสืออัน หยาบขรุขระ และถือเสียมหาคาน อัน คอนเครื่องบริขารแห่งดาบสทุกอย่างไป เองอย่างไรได้ไม่มีใครนำผ้ากาสาและ หนังสือไป. เมื่อพ่อเสด็จเข้าสู่ป่าใหญ่ ใครจะช่วยแต่งองค์ด้วยผ้าเปลือกไม้ก็ ไม่มี. เพราะเหตุไร ชัดตียบรรพชิต ทั้งหลายจะทรงผ้าเปลือกไม้ได้ อย่างไร หนอ.</p> <p>แม้มัทรีจักนุ่งห่มผ้าคากรองกะไร ได้ แม้มัทรีเคยทรงภูษามาแต่แต่วันกาสิ และโขมพัสตร์และโกทมพรพัสตร์. บัดนี้ จะทรงผ้าคากรองจักทำอย่างไร.</p> <p>แม้มัทรีเคยเสด็จไปไหนๆ ด้วยสิวิกา กาญจน์ คานหามและรถที่นั่ง. วันนี้ แม่ผู้ มีวรกายหาที่ติมิได้ จะต้องดำเนินไปตาม วิถีด้วยพระบาท แม้มัทรีผู้มีฝ่าพระหัตถ์</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 23 เปรียบเทียบบรรณภาพเวสสันดรชาดกกับบรรณภาพเวสสันดรจริยา ตอนพระนางผุสดี ร้องไห้คร่ำครวญเสียใจที่พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกจากเมือง (ต่อ)

บรรณภาพเวสสันดรชาดก	บรรณภาพเวสสันดรจริยา
<p>และฝ่าพระบาทอ่อน มักมีพระหฤทัย หวั่นขวัญอ่อน สถิตอยู่ในความสุข. เสด็จไปข้างไหนก็ต้องสวมฉลองพระ บาททอง. วันนี้ แม่ผู้มีอวัยวะงาม จะต้อง ดำเนินสู่วิถีด้วยพระบาทเปล้า แม่จะ เสด็จไปไหนเคยมี สตรีนับด้วยพันนาง นำเป็นแถวไปข้างหน้า. วันนี้ แม่ผู้ โถมงามจะต้องเสด็จไปสู่ราวไพรแต่องค์ เดียว. แม่มีตรีไฉนเสียงสูงชันป่า ก็ จะสะดุ้งตกพระหฤทัยก่อนทันที หรือได้ ยินเสียงนกเค้าอินทรีโคตรผู้ร้องอยู่ ก็จะ สะดุ้งกลัวองค์สั้น ดูจแม่มดล้นอยู่ จะนั้น.</p> <p>วันนี้ แม่ผู้มีรูปร่างเป็นผู้ฉลาดไปสู่ แนวป่า ตัวแม่เองจักหมกไหม้ด้วยความ ทุกข์นาน เพราะอาศัยวังนี้เปล้าจากลูก รัก ตัวแม่แลไม่เห็นลูกรัก จักผอมผิว เหลือง จักแล่นไปในที่นั้นๆ เหมือน นางนกมีลูกถูกเบียดเบียนเห็นแต่รังเปล้า จะนั้น. ตัวแม่จักหมกไหม้ด้วยความ ทุกข์นาน เพราะอาศัยวังนี้ว่างจากพระ ลูกรัก ตัวแม่แลไม่เห็นลูกรัก ก็จักผอมผิว เหลือง จักแล่นไปในที่นั้นๆ เปรียบดัง นางนกเขามีลูกถูกเบียดเบียนแล้วเห็นแต่ รังเปล้า หรือเปรียบเหมือนนางนก</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 23 เปรียบเทียบอรรถกถาเวสสันดรชาดกกับอรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนพระนางมุสดี ร้องให้คร่ำครวญเสียใจที่พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกจากเมือง (ต่อ)

อรรถกถาเวสสันดรชาดก	อรรถกถาเวสสันดรจรียา
จากพราดกตกในเปือกตมไม่มีน้ำ ฉะนั้น. เมื่อหม่อมฉันพิลาปอยู่อย่างนี้ ถ้า พระองค์ยังจะขับไล่ พระราชโอรสผู้ไม่ มีความผิดนั้นเสียจากแคว้นแคว้น หม่อม ฉันเห็นจะต้องสละชีวิตเสียเป็นแน่. ⁴⁶	ไม่ปรากฏ

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดก มีการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกเศร้า โศกของ พระนางมุสดีในตอนที่ยอมรับว่าพระเจ้าสญชัยตัดสินพระทัยขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง นางมุสดีจึงเดินทางไปเฝ้าพระเจ้าสญชัยและร้องให้ คร่ำครวญ อ้อนวอนขอให้พระเจ้าสญชัยเปลี่ยน พระทัย เพราะเป็นห่วงพระเวสสันดรและนางมัทรีที่เคยอยู่สุขสบายจะได้รับความลำบาก อย่างไรก็ตาม ในอรรถกถาเวสสันดรจรียาไม่ปรากฏข้อความดังกล่าว เพราะการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก ของนางมุสดีมีขนาดยาว ทำให้เรื่องเยิ่นเย้อและไม่มีผลต่อเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง อรรถกถาจารย์ จึงตัดข้อความดังกล่าวออกไป

ในอรรถกถาภุริทัตตชาดก ตอนพญานาคภุริทัตตถูกพราหมณ์เนสารถจับตัวไป พระมารดาและเหล่าพระสนมของพระองค์ต่างก็ร้องให้คร่ำครวญเพราะความเป็นห่วง แต่ใน อรรถกถาภุริทัตตจรียาไม่ปรากฏ
ตารางที่ 24 เปรียบเทียบอรรถกถาภุริทัตตชาดกกับอรรถกถาภุริทัตตจรียา ตอนพระมารดาและเหล่า พระสนมร้องให้คร่ำครวญ

อรรถกถาภุริทัตตชาดก	อรรถกถาภุริทัตตจรียา
ก็ในวันที่อาลัยพายนจับพระมหาสัตว์ไปนั้น พระมารดาของพระมหาสัตว์ได้เห็นใน	เมื่อพระโพธิสัตว์ตกอยู่ในเงื้อมมือของคน จับงู พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงฝืนร้าย

⁴⁶มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3, 634-636.

ตารางที่ 24 เปรียบเทียบอรรถกถาภริทัตตชาดกกับอรรถกถาภริทัตตจริยา ตอนพระมารดาและเหล่า
พระสนมร้องไห้คร่ำครวญ (ต่อ)

อรรถกถาภริทัตตชาดก	อรรถกถาภริทัตตจริยา
<p>ระหว่างทรงพระสุบินว่า พระนางถูกชายคนหนึ่ง ตัวดำ ตาแดง เอาดาบตัดแขนขวาของพระนาง ขาดแล้วนำไปทิ้งๆ ที่มีเลือดไหลอยู่. ครั้นพระ นางตื่นขึ้น ก็สะดุ้งกลัวลุกขึ้นคลำแขนขวา ทรง ทราบว่าเป็นความฝัน. ลำดับนั้น พระนางทรงดำริ ว่าเราฝันเห็นร้ายแรงมาก บุตรของเราทั้ง 4 คน หรือทำวธตรฐทั้งตัวเราเองคงจะเป็นอันตราย. ก็ อีกอย่างหนึ่งพระนางทรงปรารภคิดถึงพระมหา สัตว์ยิ่งกว่าผู้อื่น. เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่า นาค นอกนั้นอยู่ในนาคพิภพของตน. ฝ่ายพระมหา สัตว์เพราะเป็นผู้มีศีลเป็นอหยาศย์ไปยังมนุษย์โลก กระทำอุโบสถกรรม. เพราะเหตุนี้พระนางจึง ทรงคิดถึงพระภริทัตตยิ่งกว่าใครๆ ว่าหมองู หรือ สุบรรณจะพึงจับเอาบุตรของเราไปเสียดกระมัง หนอ</p> <p>...ว่า</p> <p>พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศความนั้นจึง ตรัสว่า</p> <p>ภรรยาทั้งหลายของภริทัต เห็น พระมารดาของภริทัตเสด็จมา ต่าง ประคองแขนคร่ำครวญว่า ข้าแต่พระ แม่เจ้า หม่อมฉันทั้งหลายไม่ทราบ เกล้าล่องมาเดือนหนึ่งแล้วว่า ภริทัตผู้</p>	<p>ไม่ทรงเห็นโอรส ณ ที่นั้น ได้ถูกความโศก ครอบงำ. ⁴⁷</p> <p>ไม่ปรากฏ</p>

⁴⁷มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 197.

ตารางที่ 24 เปรียบเทียบอรรถกถาภริทัตตชาดกกับอรรถกถาภริทัตตจริยา ตอนพระมารดาและเหล่า
พระสนมร้องให้คร่ำครวญ (ต่อ)

อรรถกถาภริทัตตชาดก	อรรถกถาภริทัตตจริยา
<p><u>เรื่องยศ โอรสของพระแม่เจ้า ลีนชีพแล้ว</u> <u>หรือว่ายังดำรงชนม์อยู่.</u> <u>บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปุตตฺตนฺเตยฺเย ตฺตฺ</u> <u>เป็น ปุตฺตํ เต อຍฺเย</u> ข้าแต่พระแม่เจ้า โอรสของ <u>พระแม่เจ้า. คาถาคร่ำครวญของหญิงเหล่านั้น</u> <u>ดังนี้</u> <u>พระมารดาของพระภริทัตเสด็จพร้อมด้วย</u> <u>หญิงสะใภ้ทรงพากันคร่ำครวญในระหว่างถนน</u> <u>ทรงพาหญิงเหล่านั้นขึ้นสู่ปราสาทแห่งพระ</u> <u>ภริทัตนั้นตรวจดูที่นอนและที่นั่งของบุตรแล้ว</u> <u>คร่ำครวญจึงตรัสคาถารำพันว่า</u> <u>เราไม่เห็นภริทัตจักรอมตรมด้วย</u> <u>ทุกข์สิ้นกาลนาน เหมือนนกกพลัดพราก</u> <u>จากลูกเห็นแต่รังเปล่า เราไม่เห็นภริทัต</u> <u>จักรอมตรมด้วยทุกข์สิ้นกาลนาน</u> <u>เหมือนนางหงส์ขาว พลัดพรากจากลูก</u> <u>อ่อน เราไม่เห็นภริทัต จักรอมตรม</u> <u>ด้วยทุกข์สิ้นกาลนานเหมือนนางนก</u> <u>จากพราว ในเปือกตมอันไม่มีน้ำเป็น</u> <u>แน่. เราไม่เห็นภริทัตจักรอมตรมด้วย</u> <u>ความโศกเศร้า เปรียบเหมือนเข้าของ</u> <u>ช่างทองเกรียมไหม้ในภายใน ไม่</u> <u>ออกไปภายนอกฉะนั้น.</u>⁴⁸</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

⁴⁸มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3, 71-75.

ในอรรถกถาภุทิตตชาดก มีการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศกของพระมารดา และเหล่านางสนมของพญานาคภุทิตตหลังจากที่ไม่เห็นพญานาคภุทิตตกลับมาอีกนาคพิภพเพราะคิดว่าพญานาคภุทิตตตายแล้วได้รับอันตราย แต่ในอรรถกถาภุทิตตจรียาไม่ปรากฏข้อความดังกล่าว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของพระมารดา และเหล่านางสนมของพญานาคภุทิตตมีขนาดยาว เยิ่นเย้อ และไม่มีมีความสำคัญต่อการแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ จึงตัดข้อความออกเพื่อให้เรื่องกระชับ

จะเห็นได้ว่า ในอรรถกถาชาดกอรรถกถาจารย์จะพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกเศร้าของตัวละครอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครในเรื่องได้ชัดเจน แต่ในอรรถกถาจรียาได้ตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้ออกไปเพื่อให้เรื่องมีความกระชับ

3.1.5 การตัดความที่เกี่ยวกับสถานที่ อรรถกถาจารย์ตัดความที่พรรณนาสถานที่เพื่อให้เรื่องสั้นและกระชับ พบจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาเนมิราชจรียา อรรถกถาเวสสันดรจรียา อรรถกถาจัมเปยจรียา และอรรถกถาสังขปาละจรียา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดก ตอนพรานเจตบุตรและอัจจุตบาบสบอกหนทางไปอาศรมของพระเวสสันดรแก่ชูชก อรรถกถาจารย์พรรณนาทางไปอาศรมของพระเวสสันดรอย่างละเอียด แต่ในอรรถกถาเวสสันดรจรียาไม่ปรากฏ ดังนี้ ตารางที่ 25 เปรียบเทียบอรรถกถาเวสสันดรชาดกกับอรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนพรานเจตบุตรบอกทางไปอาศรมของพระเวสสันดรแก่ชูชก

อรรถกถาเวสสันดรชาดก	อรรถกถาเวสสันดรจรียา
<p>พรานเจตบุตรให้พราหมณ์ชูชกบริโภคน้ำแล้วให้กระบอกน้ำผึ้งและขาน้ำอย่างแก่ชูชกเพื่อเป็นเสบียงเดินทางอย่างนี้แล้วยืนที่หนทางยกมือเบี่ยงขวายขึ้น.</p> <p>เมื่อจะแจ้งโอกาสเป็นที่ประทับอยู่แห่งพระเวสสันดรมหาสัตว์ จึงกล่าวว่</p> <p>ก่อนมหาพราหมณ์ นั้นภูเขาคันธมาทน์ ล้วนแล้วไปด้วยศิลา ซึ่งเป็นที่ประทับแห่งพระราชเวสสันดร พร้อมด้วยพระมัทรีราชเทวี ทั้งพระชาติและพระกัณหาชينا. ทรงเพศ</p>	<p>...เจตบุตรถามว่า “จะไปไหนพราหมณ์”. ชูชกบอก ว่า “ จะ ไป หา พระ เว ส ส น ด ร มหาราช.” เจตบุตรคิดว่า “อิตาพราหมณ์นี้น่าจะไปทูลขอพระโอรสธิดาหรือพระเทวีของพระเวสสันดรเป็นแน่” จึงขู่ตะคอกว่า “พราหมณ์ ท่านอย่าไปที่นั่นนะ. หากไปเราจะตัดหัวท่านเสียที่นี่แหละ แล้วให้สุนัขของเรากิน.” ชูชกถูกขู่ก็กลัวตายจึงกล่าวเท็จว่า “พระชนกของพระเวสสันดรส่งเราเป็นทูตมาด้วยหมายใจว่าจักนำพระเวสสันดรกลับพระนคร.”</p>

ตารางที่ 25 เปรียบเทียบอรรถกถาเวสสันดรชาดกกับอรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนพรานเจตบุตร
บอกทางไปอาศรมของพระเวสสันดรแก่ชูชก (ต่อ)

อรรถกถาเวสสันดรชาดก	อรรถกถาเวสสันดรจรียา
<p><u>บรรชิตอันประเสริฐ และทรงขอสำหรับสอย</u> <u>ผลาผล ภาชนะสำหรับใช้ในการบูชาเพลิงกับทั้ง</u> <u>ชฎา ทรงหนังสือเหลืองเป็นภูษาทรง บรรทม</u> <u>เหนือแผ่นดิน ทรงนมัสการเพลิง</u> <u>ทิวไม้เขียวนั้นทรงผลต่างๆ และภูษาสูงยอด</u> <u>เสียดเมฆเขียวชะอุ่ม. นั้นแลเป็นเหล่าอัญชนภูษา</u> <u>เห็นปรากฏอยู่ นั้นเหล่าไม้ตะแบก ไม้हुกวาง</u> <u>ไม้ตะเคียน ไม้รัง ไม้สะคร้อและเถายางทราย</u> <u>อ่อนไหวไปตามลมดังมาณพดิมสุราครั้งแรกก็</u> <u>โซเซขณะนั้น. เหล่านกโพระดก นกคหวาส่งเสียง</u> <u>ร้องบนกิ่งต้นไม้ ฟังฟังคจสังคิดโผผินบินจากต้น</u> <u>นั้นสู่ต้นนี้. กิ่งไม้และใบไม้ทั้งหลายอันลมให้</u> <u>หวั่นไหวแล้วเสียดสีกันดังจะชวนบุคคล</u> <u>ผู้ผ่านไปให้มายินดี และยังบุคคลผู้อยู่ในที่นั้นให้</u> <u>เปลิดเปลิน ซึ่งเป็นที่ประทับแห่งพระราช</u> <u>เวสสันดรพร้อมด้วยพระมัทรีราชเทวี ทั้งพระ</u> <u>ชาติและพระกนิหาชีนาทรงเพศบรรชิตอัน</u> <u>ประเสริฐ และทรงขอสำหรับสอยผลาผล ภาชนะ</u> <u>สำหรับใช้ในการบูชาเพลิงกับทั้งชฎาทรงหนังสือ</u> <u>เหลืองเป็นภูษาทรง บรรทมเหนือแผ่นดิน</u> <u>ทรงนมัสการเพลิง.</u></p> <p style="text-align: center;">...</p>	<p>เจตบุตรได้ฟังดังนั้นก็รำเริงยินดี แสดง ความเคารพนับถือพราหมณ์ จึงบอกทางไป เขาวงกตให้แก่พราหมณ์.⁴⁹</p> <p style="text-align: right;">ไม่ปรากฏ</p>

⁴⁹มูลนิธิมหาภูมิบาลวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 145.

ตารางที่ 25 เปรียบเทียบอรรถกถาเวสสันดรชาดกกับอรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนพรานเจตบุตร
บอกทางไปอาศรมของพระเวสสันดรแก่ชูชก (ต่อ)

อรรถกถาเวสสันดรชาดก	อรรถกถาเวสสันดรจรียา
<p>พรานเจตบุตร เมื่อจะพรรณนาถึงอาศรมบทให้ยิ่งขึ้นกว่าที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงกล่าววาทะบริเวณอาศรมนั้น มีหมู่มั่มะม่วง มะขวิด ขนุน ไม้ฝรั่ง ไม้หว่า สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อม ไม้โพธิ์ พุทรา มะพลับทอง ไม้ไทร ไม้มะสัง ไม้มะขางมีรสหวาน งามรุ่งเรือง และมะเดื่อผลสุก อยู่ในที่ต่ำทั้งกล้วยงาช้าง กล้วยหอม ผลจันทร์มีรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง ในป่านั้นมีรวงผึ้งไม่มีตัวคนถือเอาบริโภคได้เอง.</p> <p>อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้นมีดงมะม่วงตั้งอยู่ บางต้นกำลังออกช่อ บางต้นมีผลเป็นหัวแมลงวัน บางต้นมีผลห้ามเป็นปากตะกร้อ บางต้นมีผลสุกทั้งสองอย่างนั้นมีพรรณดั่งสีหลังกบ. อนึ่ง ในบริเวณอาศรมนั้น บุรุษยืนอยู่ใต้ต้นก็เก็บมะม่วงสุกกินได้. ผลมะม่วงดิบและสุกทั้งหลาย มีสีสวยกลิ่นหอมรสอร่อยที่สุด⁵⁰</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ในอรรถกถาเวสสันดรชาดก ตอนพรานเจตบุตรบอกทางไปอาศรมพระเวสสันดรแก่ชูชก ได้พรรณนาทางไปอาศรมและบริเวณอาศรมของพระเวสสันดรอย่างละเอียดว่าอาศรมของพระเวสสันดรอยู่ในป่าที่ร่มรื่น อุดมสมบูรณ์ มีพืชพรรณและสัตว์ป่าอยู่รายล้อม อย่างไรก็ตามในอรรถกถาเวสสันดรจรียาไม่ปรากฏข้อความดังกล่าว อรรถกถาจารย์อธิบายเพียงว่า พรานเจตบุตรบอกทางแก่ชูชกแต่ไม่ได้พรรณนารายละเอียดทางไปอาศรมและบริเวณ โดยรอบอาศรม ความว่า “...เจตบุตรได้ฟังดังนั้นก็รำเรงยินดี แสดงความเคารพนับถือพราหมณ์ จึงบอกทางไปเขาวงกตให้แก่

⁵⁰ มุณินิรมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 3, 685-690.

พรหมณ์.” อรรถกถาจารย์ตัดข้อความดังกล่าวออกไปเพราะการพรรณนาทางไปาศรมและบริเวณโดยรอบอาศรมของพระเวสสันดรมีเนื้อเรื่องยาวมาก และไม่มีมีความสำคัญต่อการแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก จึงตัดข้อความนี้ออกเพื่อให้เรื่องกระชับ

ในอรรถกถาเนมิราชชาดก ตอนท้าวสักกะทูลเชิญพระเจ้าเนมิราชมายังสวรรค์ระหว่างทางมาตลีเทพพาพระเจ้าเนมิราชไปเยี่ยมขมนรกและสวรรค์ชั้นต่างๆ พรรณนาให้ผู้อ่านเห็นภาพของนรกและสวรรค์โดยละเอียด แต่ในอรรถกถาเนมิราชจริยาไม่ปรากฏตารางที่ 26 เปรียบเทียบอรรถกถาเนมิราชชาดกกับอรรถกถาเนมิราชจริยา ตอนพระเจ้าเนมิราชเดินทางไปสวรรค์เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา

อรรถกถาเนมิราชชาดก	อรรถกถาเนมิราชจริยา
<p>ว่าด้วยพระเจ้าเนมิราชเสด็จไปทอดพระเนตรนรก</p> <p>ลำดับนั้น พระราชาดำริว่า เราจักไปเที่ยวโลกแน่ แต่จักดูนรกก่อน จึงตรัสคาถาติดต่อกันไปว่า เราจะดูนรกอันเป็นที่อยู่ของเหล่าสัตว์ผู้ทำบาป สถานที่อยู่ของเหล่าสัตว์ผู้มีกรรมหยาบช้า และคติของเหล่าชนผู้ทึบมืดก่อน...</p> <p>ลำดับนั้น มาตลีเทพสารถิได้แสดงแม่น้ำชื่อเวตรณีแด่พระเจ้าเนมิราชก่อน. พระศาสดาเมื่อทรงประกาศเนื้อความนั้น ตรัสว่า</p> <p>มาตลีเทพสารถิได้แสดงแม่น้ำเวตรณี ซึ่งข้ามยากประกอบด้วยน้ำแสบ เผ็ดร้อน เดือดพล่านเปรียบดังเปลวเพลิงแด่พระเจ้าเนมิราช.</p> <p>บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เวตรณี ความว่าคู่อ่อนกัญหทั้งหลาย มาตลีเทพสารถิได้ฟังพระราชดำรัสแห่งพระเจ้าเนมิราช. จึงขับรถตรง</p>	<p>...ท้าวสักกะตรัสรับว่า “ตกลง” แล้วตรัสเรียกมาตลีเทพบุตรมารับสั่งว่า “ท่านจงไปทูลเชิญเนมิราชประทับเวชยันตปราสาทแล้วนำมา.” มาตลีเทพบุตรรับเทวบัญชาแล้วนำรถไปรับพระมหาสัตว์ พระมหาสัตว์ทรงชักไช้ไล่เลียง จึงทูลถึงฐานะของผู้มีบาปกรรมและผู้มีบุญกรรมนำไปสู่เทวโลกตามลำดับ.⁵¹</p> <p style="text-align: right;">ไม่ปรากฏ</p>

⁵¹มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 86.

ตารางที่ 26 เปรียบเทียบอรรถกถาเนมิราชชาดกกับอรรถกถาเนมิราชจริยา ตอนพระเจ้าเนมิราช
เดินทางไปสวรรค์เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา (ต่อ)

อรรถกถาเนมิราชชาดก	อรรถกถาเนมิราชจริยา
<p>ไปนรก แสดงแม่น้ำเวตรณินที่ต้งขึ้นด้วยฤดูโดย กรรมปัจจัยก่อน. นายนิรยบาลทั้งหลายในนรก นั้นถือศีลตราฐ มีดาบ มีค โดมร หอก และไม้ ค้อนเป็นต้น อันลูกโพลงประหารแทงโยยดีสัตว์ นรกทั้งหลาย สัตว์นรกเหล่านั้นทนต่อทุกขนั้น ไม่ได้ก็ตกลงในเวตรณินที.</p> <p>เวตรณินทีนั้นคาคายไปด้วยเครื่องเอื้อ อันมี หนามประมาณเท่าหอก มีเพลิงลูกโพลงข้างบน. สัตว์นรกเหล่านั้นต้องอยู่ในเวตรณินทีนั้นหลาย พันปี เป็นท่อน้อยท่อนใหญ่ ในเพราะเหตุว่าสัตว์มี หนามแหลมมีคมอันคมกริบ มีเพลิงลูกโหดช่วง มี หลาวเหล็กลูกโพลงประมาณเท่าลำตาล ต้งขึ้น ภายใต้เถาวัลย์เหล่านั้น. สัตว์นรกทั้งหลายยังกาล ให้ล่วงไปนานมาก พลาดจากเถาวัลย์ตกลงที่ ปลายหลาว มีร่างกายลูกหลาวแทงใหม่อยู่ใน หลาวนาน ดูปลาที่เสียบไว้ในไม้แหลมอย่างไฟ หลาวทั้งหลายลุกเป็นไฟ. สัตว์นรกทั้งหลายก็ลุก เป็นไฟ ก็ภายใต้หลาวทั้งหลาย มีใบบัวเหล็ก แหลมคมดุจมีดโกนลุกเป็นไฟอยู่หลังน้ำ. สัตว์ นรกเหล่านั้นพลาดจากหลาวทั้งหลายตกลงในใบ บัวเหล็กเสวยทุกข์เวทนนาน. แต่ที่สัตว์นรก เหล่านั้นก็ตกในน้ำแสบ แม่น้ำก็ลุกเป็นไฟ. แม้ สัตว์นรกทั้งหลายก็ลุกเป็นไฟ. แม้วันก็ต้งขึ้น</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 26 เปรียบเทียบอรรถกถาเนมิราชชาดกกับอรรถกถาเนมิราชจริยา ตอนพระเจ้าเนมิราช
เดินทางไปสวรรค์เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา (ต่อ)

อรรถกถาเนมิราชชาดก	อรรถกถาเนมิราชจริยา
<p>ก็พื้นแม่น้ำภายใต้้น้ำคาบาชไปด้วยเครื่องประหาร อันคมกริบ. สัตว์นรกเหล่านั้นจมลงในน้ำด้วยคิด ว่าได้น้ำจะเป็นเช่นไรหนอ. ก็เป็นท่อนน้อยท่อน ใหญ่เพราะเครื่องประหารอันคมกริบ. สัตว์นรก เหล่านั้นไม่สามารถจะอดคลื่นทุกข์ใหญ่่นั้น ก็รำ รื่อน่ากลัวมาก. กระแสน้ำบางครั้งก็ไหลลหายไป ตามกระแส บางครั้งก็ทวนกระแส. ลำดับนั้น นาย นิรยบาลผู้อยู่ที่ฝั่งก็ชักลูกศร มีด โคมร หอก แทง สัตว์นรกเหล่านั้นจวบปลา. สัตว์นรกเหล่านั้นถึง ทุกขเวทนาก็ร้องกันลั่น. ลำดับนั้น นายนิรยบาลก็ เอาเบ็ดเหล็กที่ลুকเป็นไฟ เกี่ยวสัตว์นรกเหล่านั้น ขึ้น ครามาให้นอนบนแผ่นดินเหล็กที่ลुकเป็นไฟ โชติช่วง ชัดก่อนเหล็กที่ลुकแดงเข้าปาก.</p> <p>พระเจ้าเนมิราชทอดพระเนตรเห็น เหล่าสัตว์ ถูกทุกข์ใหญ่เบียดเบียนในเวตรณินที ก็สะดุ้ง กลัว. ตรัสถามมาตลีเทพสารดีว่า สัตว์เหล่านี้ได้ ทำบาปกรรมอะไรไว้. มาตลีเทพสารดีได้ทูลถวาย พยากรณ์ให้ทรงทราบ</p> <p>...</p> <p>ว่าด้วย พระเจ้าเนมิราชเสด็จไปทอดพระเนตร สวรรค์</p> <p>ก็แลครั้นทูลอย่างนี้แล้ว มาตลีเทพสารดีก็จับ รถมุ่งไปเทวโลก. พระเจ้าเนมิราชเมื่อเสด็จไป</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 26 เปรียบเทียบอรรถกถาเนมิราชชาดกกับอรรถกถาเนมิราชจรียา ตอนพระเจ้าเนมิราช
เดินทางไปสวรรค์เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา (ต่อ)

อรรถกถาเนมิราชชาดก	อรรถกถาเนมิราชจรียา
<p>เทวโลก ทอดพระเนตรเห็นวิมานอันประดิษฐาน อยู่ในอากาศของเทพธิดานามว่าวรุณี มียอด 5 ยอด แล้วไปด้วยแก้วมณี ใหญ่ 12 โยชน์ ประดับ ด้วยขอลังการทั้งปวง สมบูรณ์ด้วยอุทยานและสระ โบกขรณี มีต้นกัลปพฤกษ์แวดล้อม และ ทอดพระเนตรเห็นเทพธิดานั้น นั่งอยู่เหนือหลังที่ ไสยาสน์ภายในกุฎาคาร หม้ออุปสรพหนึ่ง แวดล้อมเปิดมณีสีหบัญชรแลดูภายนอก. จึงตรัส คาถาถามมาตลีเทพสารดี แม่มาตลีเทพสารดีนอก นี้ก็ได้พยากรณ์แต่พระองค์</p> <p>วิมาน 5 ยอดนี้ปรากฏอยู่ เทพธิดาผู้มี อานุภาพมากประดับดอกไม้ นั่งอยู่กลางที่ ไสยาสน์ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ สถิตอยู่ในวิมานนั้น ความปลื้มใจปรากฏแก่เรา เพราะได้เห็นความ เป็นไปนั้น. คุณก่อนมาตลีเทพสารดี เราขอถามท่าน เทพธิดานี้ได้ทำกรรมดีอะไรไว้ จึงได้ถึงสวรรค์ บันเทิงอยู่ในวิมาน</p> <p>มาตลีเทพสารดีทูลพยากรณ์พระคำรัสถาม ตามที่ทราบวิบากแห่งสัตว์ ผู้ทำบุญทั้งหลาย แต่ พระราชผู้ไม่ทรงทราบว่า ก็เทพธิดาที่พระองค์ ทรงหมายถึงนั้นชื่อวรุณี. เมื่อยังอยู่ในมนุษย์โลก เป็นทาสี เกิดแต่ทาสีในเรือนของพราหมณ์. นางรู้ แจ้งซึ่งแขก คือภิกษุผู้มีกาลอันถึงแล้ว นิมนต์ให้ นั่งในเรือนของพราหมณ์ ยินดีต่อภิกษุนั้นเป็น นิศย์คังมารดายินดีต่อบุตรผู้จากไปนานกลับ</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 26 เปรียบเทียบอรรถกถาเนมิราชชาดกกับอรรถกถาเนมิราชจริยา ตอนพระเจ้าเนมิราช
เดินทางไปสวรรค์เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา (ต่อ)

อรรถกถาเนมิราชชาดก	อรรถกถาเนมิราชจริยา
มาถึงฉะนั้น. นางอังกาสภิกษุณีนั้นโดยเคารพได้ ถวายสิ่งของของตนเล็กน้อย เป็นผู้สำรวมและ จำแนกทานจึงมาบังเฝ้าอยู่ในวิมาน... ⁵²	ไม่ปรากฏ

จากตัวอย่าง ในอรรถกถาเนมิราชชาดกตอนพระเจ้าเนมิราชเดินทางไปสวรรค์เพื่อ
แสดงธรรมเทศนาแก่เทวดาทั้งหลายตามคำทูลเชิญของท้าวสักกะ ระหว่างทางพระเจ้าเนมิราชได้
เดินทางไปเยี่ยมชมนรกและสวรรค์ก่อน ไปเฝ้าท้าวสักกะ มีการพรรณนาให้ผู้่านได้เห็นภาพ
ความน่ากลัวของนรกขุมต่างๆ และความงดงามของสวรรค์แต่ละชั้น อีกทั้งยังอธิบายถึงเหตุผลที่ทำให้
ให้คนทั้งหลายต้องตกนรกและขึ้นสวรรค์อีกด้วย แต่ในอรรถกถาเนมิราชจริยาไม่ปรากฏข้อความ
ดังกล่าว อรรถกถาจารย์กล่าวเพียงว่ามาตลีเทพไปรับพระเจ้าเนมิราชขึ้นมาเทศนาธรรมยังสวรรค์
ความว่า “...ตรัสเรียกมาตลีเทพบุตรมารับสั่งว่า ท่านจงไปทูลเชิญเนมิราชประทับเวษยันตปราสาท
แล้วนำมา. มาตลีเทพบุตรรับเทวบัญชาแล้วนำรถไปรับพระมหาสัตว์ พระมหาสัตว์ทรงชักใช้ได้
เสียด จึงทูลถึงฐานะของผู้มีบาปกรรมและผู้มีบุญกรรม นำไปสู่เทวโลกตามลำดับ.” สาเหตุที่
อรรถกถาจารย์ตัดข้อความดังกล่าวออกไปเพราะการพรรณนานรกและสวรรค์ชั้นต่างๆ มีเนื้อเรื่องที่
ยาวมาก และไม่ใช่ส่วนสำคัญของเรื่อง จึงตัดข้อความนี้ออกเพื่อให้เรื่องกระชับ

จะเห็นว่า ในอรรถกถาชาดกมีการพรรณนาสถานที่ในเรื่องโดยละเอียดเพื่อให้
ผู้อ่านเห็นภาพและสามารถเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ในอรรถกถาจริยาปีฎกอรรถกถาจารย์ตัด
ความที่เกี่ยวกับสถานที่ที่ออกเพราะข้อความดังกล่าวมีเนื้อเรื่องที่ยาวมาก และไม่มีความสำคัญต่อ
การแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของการเล่าเรื่องในอรรถกถา
จริยาปีฎก

ในการศึกษาวิธีการตัดความในอรรถกถาจริยาปีฎกพบว่าการตัดความ 5 ประเภท
ได้แก่ การตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคล การตัดความที่แสดงเหตุผล การตัดความที่แสดง
เหตุการณ์ การตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก และการตัดความที่เกี่ยวกับสถานที่ จุดประสงค์
หลักของการตัดความในอรรถกถาจริยาปีฎกมี 2 ประการคือ ประการแรกทำให้เรื่องมีความกระชับ

⁵² มุณินิมิตตมหาภูฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2, 252-297.

ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องได้โดยง่ายและตรงประเด็นตามความต้องการของอรรถกถาจารย์ยิ่งขึ้น และประการที่สองคือเพื่อรักษาคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ที่ดั่งงาม ประเสริฐกว่าคนธรรมดาทั่วไป ทำให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสและศรัทธา ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่าข้อความที่คัดส่วนใหญ่จะเป็นข้อความที่ไม่ใช่เหตุการณ์หลักและไม่มีความสำคัญในเรื่อง มักเกี่ยวข้องกับตัวละครรองซึ่งไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญ

3.2 การตัดรายละเอียด หมายถึง อรรถกถาจารย์ตัดคำหรือข้อความบางส่วนที่เป็นรายละเอียดเชิงพรรณนาของเนื้อความเดิมออกไป อย่างไรก็ตามเนื้อเรื่องที่ตัดออกไปนั้นก็ไม่ได้ทำให้ใจความสำคัญของเรื่องเปลี่ยนแปลงไป จากการเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปูกกับอรรถกถาชาดกพบว่า อรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการตัดรายละเอียด 2 ประเภท ได้แก่ การตัดรายละเอียดที่แสดงเหตุผล และการตัดรายละเอียดที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ ดังนี้

3.2.1 การตัดรายละเอียดที่แสดงเหตุผล คือการตัดรายละเอียดที่แสดงเหตุผล การกระทำบางประการของตัวละครรองออกไป พบจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาขยทิสจริยา อรรถกถาอโยมจริยา และอรรถกถามหาสุตโสมจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถาอโยมชาดก ตอนพระอักรมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตคลอดพระราชโอรส นางยักษ์แปลงกายมากินพระราชโอรสของพระองค์ทุกครั้ง เพราะในพระชาติก่อนนางยักษ์เคยเกิดเป็นสตรีนางหนึ่งซึ่งเป็นหมั้นและมีสามีร่วมกับพระอักรมเหสีที่มีบุตร นางจึงเกิดความอิจฉาและตั้งความปรารถนาไว้ว่าจะขอกินลูกของพระอักรมเหสีที่คลอดแล้ว ด้วยเหตุนี้ในพระชาตินี้จึงมาเกิดเป็นยักษ์คอยกินพระราชโอรสของพระมเหสี อย่างไรก็ตามในอรรถกถาอโยมจริยาได้ตัดรายละเอียดเหตุผลดังกล่าวออกไป

ตารางที่ 27 เปรียบเทียบอรรถกถาอโยมชาดกกับอรรถกถาอโยมจริยา ตอนนางยักษ์แปลงกายมากินพระราชโอรสของพระเจ้าพรหมทัตและพระอักรมเหสี

อรรถกถาอโยมชาดก	อรรถกถาอโยมจริยา
เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี พระอักรมเหสีของท้าวเธอทรงพระครรภ์ ได้รับการบริหารพระครรภ์เป็นอย่างดี จนพระครรภ์แก่แล้วประสูติพระราชโอรส ใน	ในกาลนั้น ในอัทธภาพก่อนทางพระอักรมเหสีของพระเจ้ากาสิ หุญจร่วมสามีตั้งความปรารถนาว่า เราพึงกินบุตรที่เกิดแล้วๆ ของเจ้า แล้วเกิดในกำเนิดนางยักษ์นิ ครั้นได้

ตารางที่ 27 เปรียบเทียบอรรถกถาโยมรชาดกกับอรรถกถาโยมจรียา ตอนนางยักษ์แปลงกายมา
กินพระราษโอรสของพระเจ้าพรหมทัตและพระอักรมเหสี (ต่อ)

อรรถกถาโยมรชาดก	อรรถกถาโยมจรียา
<p>ระหว่างเวลาปัจจุสมย์ใกล้รุ่ง</p> <p><u>ในภพก่อนมีสตรีผู้หนึ่งร่วมสามีเดียวกันกับ</u> <u>พระนางเทวีนั้น ตั้งความปรารถนาไว้ว่า ขอให้เรา</u> <u>ได้กินลูกของท่านที่คลอดแล้วๆ. ได้ยินว่า สตรีผู้</u> <u>นั้นตนเองเป็นหญิงหมั้น ทำความปรารถนา</u> <u>เช่นนั้น เพราะความโกรธสตรีที่มีบุตร แล้วได้มา</u> <u>บังเกิดในกำเนิดนางยักษ์นี้ สตรีที่มีบุตรนั้นได้มา</u> <u>เป็นพระอักรมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต จน</u> <u>คลอดพระโอรสองค์นี้</u></p> <p><u>คราวนั้น นางยักษ์นี้ได้โอกาสจึงแปลงกายมา</u> <u>เมื่อพระเทวีทอดพระเนตรดูอยู่นั้นแล ตรงเข้าจับ</u> <u>ทารกนั้นแล้วหนีไป. พระนางเทวีทรงร้องขึ้นด้วย</u> <u>เสียงอันดังว่า นางยักษ์นี้จับโอรสของเราหนีไป</u> <u>แล้ว. ฝ่ายนางยักษ์ก็กั๊กกินทารกทำเสียงมูร มูร</u> <u>เหมือนกินเหง้าบัว แสดงท่ายกมือชี้หน้า</u> <u>คุกคาม พระเทวี แล้วก็หลีกหนีไป พระราชาทรง</u> <u>สดับพระเสาวนีย์ของพระเทวีแล้วทรงดำริว่า โฉน</u> <u>นางยักษ์นี้จึงบังอาจกระทำได้แต่ทรงนั่งเฉยเสีย.</u> <u>ในกาลที่พระเทวีทรงประสูติพระโอรสอีกท้าว</u> <u>เธอได้ทรงจัดการอารักขามั่นคง. พระเทวีก็</u> <u>ประสูติพระโอรสอีกเป็นคำรบสอง. นางยักษ์นี้ก็</u> <u>มาเคี้ยวกินพระกุมารนั้นแล้วหนีไปอีก.</u>⁵³</p>	<p>โอกาสในการที่อักรมเหสีนั้นประสูติ จึงกิน พระโอรสเสีย 2 ครั้ง⁵⁴</p> <p>ไม่ปรากฏ</p>

⁵³ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 3 ภาคที่ 7, 279.

⁵⁴ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 309.

จากตัวอย่างในอรรถกถาโยมรชาคกอธิบายเหตุผลที่ยกยักินพระราชโอรสของพระเจ้าพรหมทัตและพระอัครมเหสีอย่างละเอียดว่ามีผลสืบเนื่องพระชาติก่อนที่นางยักย์เกิดเป็นสตรีนางหนึ่งซึ่งเป็นหมั้นและมีสามีร่วมกับพระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตที่มีบุตร นางอิจจา จึงตั้งความปรารถนาว่าจะขอกินลูกของพระอัครมเหสีที่คลอดแล้ว ทำให้ชาตินี้นางยักย์จึงตามมากินพระราชโอรส การอธิบายเหตุผลข้างต้นนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ในอรรถกถาโยมรชาคกอธิบายอรรถกถาจารย์คัดรายละเอียดเหตุผลออกไปเพื่อให้เรื่องกระชับและสั้นลง เพราะไม่ใช่ส่วนสำคัญที่อรรถกถาจารย์ต้องกล่าวจะสื่อสารกับผู้อ่าน จึงกล่าวถึงเหตุผลที่ยกยักินพระราชโอรสเพียงสั้นๆ ว่า “...ในอัฐภาพก่อนทางพระอัครมเหสีของพระเจ้ากาสิ หึงร่วมสามีตั้งความปรารถนาว่า เราพึงกินบุตรที่เกิดแล้วๆ ของเจ้า แล้วเกิดในกำเนิดนางยักย์นิ ...”

ในอรรถกถาสุตโสมชาคก ตอนพระเจ้าปริสทาเสวยเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร เพราะเนื้อในวังถูกสุนัขกินหมด คนทำเครื่องเสวยจึงไปตัดเอาเนื้อส่วนขาของมนุษย์ที่ตายในป่าเข้ามาทำให้สุกและปรุงอาหารให้พระยาปริสทาเสวย แต่ในอรรถกถามหาสุตโสมจรียาได้คัดรายละเอียดเหตุผลดังกล่าวออกไป

ตารางที่ 28 เปรียบเทียบอรรถกถาสุตโสมชาคกกับอรรถกถามหาสุตโสมจรียา ตอนพระเจ้าปริสทาเสวยเนื้อมนุษย์

อรรถกถาสุตโสมชาคก	อรรถกถามหาสุตโสมจรียา
<p>...พระเจ้าพาราณสีเว้นมังสะเสียแล้ว เสวยอาหารไม่ได้ แม้ในวันอุโบสถพวกห้องเครื่องต้น ก็ต้องเก็บมังสะไว้ถวายท้าวเธอ อยู่มาวันหนึ่ง เนื้อที่เก็บไว้อย่างนั้น พวกโกโลยสุนัขในพระราชวังกินเสียหมด เพราะความเลินเล่อของคนทำเครื่องต้น คนทำเครื่องต้นไม่เห็นมังสะ จึงถือกหาปณะกำมือหนึ่งเที่ยวไป ก็ไม่อาจจะหามังสะได้ จึงดำริว่า ถ้าหากเราจักตั้งเครื่องเสวยไม่มีมังสะ เราก็จะไม่มีชีวิต จักทำอย่างไรเล่าหนอครั้นนี้ก็อุบายได้ ในเวลาค่ำจึงไปสู่</p>	<p>พระเจ้าพาราณสีเว้นเนื้อแล้วก็ไม่เสวย คนทำอาหารเมื่อไม่ได้เนื้ออื่น ก็ทำเนื้อมนุษย์ให้เสวย ทรงคิดในรสรบสั่งให้ฆ่านมนุษย์ แล้วเสวยเนื้อมนุษย์ จึงมีพระนามว่าปริสทา.⁵⁵</p> <p style="text-align: center;">ไม่ปรากฏ</p>

⁵⁵ มุณินิมิตตมหาภูตราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 309.

ตารางที่ 28 เปรียบเทียบอรรถกถาสุตโสมชาดกกับอรรถกถามหาสุตโสมจริยา ตอนพระเจ้า
โปริสาทเสวยเนื้อมนุษย์ (ต่อ)

อรรถกถาสุตโสมชาดก	อรรถกถามหาสุตโสมจริยา
<p>ป่าช้าฝิดิบตัดเอาเนื้อตรงขาของบุรุษที่ตาย เมื่อครู่ หนึ่งนั้น นำมาทำให้สุกดีแล้ว หุงข้าวจัดแจงตั้ง เครื่องเสวย พร้อมด้วยมังสะ พอพระราชาวางขึ้น มังสะลง ณ ปลายพระชีวหา ขึ้นมังสะนั้นก็แผ่ ไปสู่ เส้นประสาทที่รับรสทั้ง 7 พัน ซาบซ่านไป ทั่วพระสรีระ มีคำถามสอดเข้ามาว่า ที่เป็นดังนี้ เพราะเหตุไร เฉลยว่า เพราะเคยเสวยมาก่อน แล้ว.</p> <p>ได้ยินว่า ในอรรถภาพต่อกันที่ล่วงไปแล้ว ท้าว เธอเกิดเป็นยักษ์กินเนื้อมนุษย์เสียเป็นอันมาก เพราะฉะนั้น เนื้อมนุษย์จึงได้เป็นสิ่งที่โปรดปราน ของพระองค์⁵⁶</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

จากตัวอย่างในอรรถกถาสุตโสมชาดกบรรยายเหตุผลที่พระเจ้าพรหมทัตหรือ
พระเจ้าโปริสาทเสวยเนื้อมนุษย์อย่างละเอียดว่า เนื้อในวังถูกสุนัขกินจนหมด คนทำเครื่องเสวยจึง
ตัดเอาเนื้อส่วนขาของมนุษย์ที่ตายในป่าช้ามาทำให้สุกและปรุงอาหารให้พระยาโปริสาท ทำให้
พระองค์คิดใจในรสชาติของเนื้อนั้นและสั่งให้คนปรุงเนื้อมนุษย์มาเสวย ทั้งยังมีการอธิบายเหตุผล
เพิ่มเติมว่าเหตุที่พระองค์คิดใจเนื้อมนุษย์นั้นสืบเนื่องมาจากในพระชาติก่อนพระองค์เกิดเป็นยักษ์
และได้กินเนื้อมนุษย์เป็นจำนวนมากจึงคิดใจในรสชาติของเนื้อนั้น แต่ในอรรถกถามหาสุตโสม
จริยาได้ตัดรายละเอียดเหตุผลดังกล่าวออกไปเพื่อให้เรื่องกระชับ เพราะไม่ใช่ประเด็นสำคัญในเรื่อง
จึงกล่าวถึงเหตุผลที่พระเจ้าโปริสาทเสวยเนื้อมนุษย์ด้วยความสั้นๆ ว่า “...พระเจ้าพาราณสีเว้น
เนื้อแล้วก็ไม่เสวย คนทำอาหารเมื่อไม่ได้เนื้ออื่น ก็ทำเนื้อมนุษย์ให้เสวย ทรงคิดในรส รับสั่งให้ฆ่า
มนุษย์ แล้วเสวยเนื้อมนุษย์ จึงมีพระนามว่าโปริสาท. ...”

⁵⁶ มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 4 ภาคที่ 1, 642.

จะเห็นว่าอรรถกถาจารย์ตัดรายละเอียดเหตุผลบางประการในเรื่องออกไปเพื่อให้เรื่องกระชับไม่เยิ่นเย้อ ซึ่งข้อความที่ตัดส่วนใหญ่ไม่ใช่ส่วนสำคัญที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่านโดยมากมักเกี่ยวข้องกับตัวละครรอง แม้ว่าจะตัดรายละเอียดเหตุผลออกไปบ้างเพื่อให้เรื่องมีความกระชับ แต่ก็ยังคงรักษาใจความสำคัญของเรื่องไว้ ดังนั้นเมื่อผู้อ่านอ่านเรื่องแล้วก็ยังสามารถเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

3.2.2 การตัดรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ คือกลวิธีที่อรรถกถาจารย์ใช้มากที่สุด ในอรรถกถาจริยาปิฎก อรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการตัดรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์เพื่อทำให้เนื้อเรื่องสั้นและกระชับ พบจำนวน 18 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถากุรุธรรมจริยา อรรถกถามหาสุทฺถสณฺหจริยา อรรถกถามหาโควินทจริยา อรรถกถานามิราชจริยา อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาสิวราชจริยา อรรถกถาเวสสันดรจริยา อรรถกถาภูริทัตตจริยา อรรถกถาจัมเปยยจริยา อรรถกถามาตังคจริยา อรรถกถาชยทิสจริยา อรรถกถาสังขปาลจริยา อรรถกถาโสมนัสสจริยา อรรถกถาอโยนจริยา อรรถกถาโสมนันทปัทมทิตฺตจริยา อรรถกถามุกคิขจริยา อรรถกถามหาสุตโสมจริยา และอรรถกถาสุวัณณสามจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถากุรุธรรมชาดก ตอนที่อำมาตย์และพราหมณ์เมืองกาลิงคราชเดินทางมาขอจตุรธรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน ได้แก่ พระเจ้าชนัญชัยโกกรัพราช พระชนนี พระมเหสี พระอุปราช ปุโรหิต พนักงานรังวัด สารถิ เศรษฐี พนักงานเก็บภาษีอากร คนเฝ้าประตู และหญิงงามเมือง ทั้ง 11 คนรักษาและปฏิบัติตามจตุรธรรมแต่ก็คิดว่าตนเองยังเป็นผู้ไม่ถึงพร้อม เพราะต่างก็ปฏิบัติตนผิดจตุรธรรมบ้าง ในอรรถกถากุรุธรรมชาดกได้บรรยายการทำผิดจตุรธรรมของแต่ละคนไว้อย่างละเอียดจนครบ 11 คน แต่ในอรรถกถากุรุธรรมจริยาไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการรักษาจตุรธรรมและการผิดจตุรธรรมของบุคคลทั้ง 11 คน เพียงแต่บอกให้ทราบว่าจตุรธรรมที่ทรงปฏิบัติคืออะไร ดังนี้

ตารางที่ 29 เปรียบเทียบอรรถกถากุรุธรรมชาดกกับอรรถกถากุรุธรรมจริยา ตอนอำมาตย์และพราหมณ์เมืองกาลิงคราชเดินทางมาขอจตุรธรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน

อรรถกถากุรุธรรมชาดก	อรรถกถากุรุธรรมจริยา
...ขอพระองค์จงประทานกุรุธรรมนั้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า. พระโพธิสัตว์ ตรัสว่าดูก่อนพ่อทั้งหลาย เรายรักษากุรุธรรมนั้นจริง แต่บัดนี้ เรามีความรังเกียจในกุรุธรรมนั้นอยู่ กุรุธรรมนั้นไม่ทำจิตของเราให้ยินดี	พระโพธิสัตว์ทรงรักษาศีล 5 เหล่านั้น กระทำให้บริสุทธิ์เป็นอย่างดี. อนึ่ง พระมารดา พระอัครมเหสี พระกนิษฐา อุปราช ปุโรหิต พราหมณ์ พนักงานรังวัด อำมาตย์ สารถิ เศรษฐี พนักงานเก็บภาษีอากร คนเฝ้าประตู

ตารางที่ 29 เปรียบเทียบบรรณกถาภุทธธรรมชาดกกับบรรณกถาภุทธธรรมจริยา ตอนอำมาตย์และ
พราหมณ์เมืองกาลิงคราษเดินทางมาขอจัดครุธรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน (ต่อ)

อรรถกถาภุทธธรรมชาดก	อรรถกถาภุทธธรรมจริยา
<p>เพราะฉะนั้น เราไม่อาจให้ภุทธธรรมแก่ท่านทั้งหลาย.ถามว่า ก็เพราะเหตุไร ศีลนั้นจึงไม่ทำให้พระราชาทรงยินดี ตอบว่า ...พระราชามั้พระองค์นี้เมื่อจะเล่นมหรสพนั้น จึงประทับยืนในสำนักของ จิตตราชยัณห์ใกล้แนวบึงแห่งหนึ่ง แล้วทรงยิงจิตตศรไปในทิศทั้ง 4. บรรดาลูกศรเหล่านั้น พระองค์ทรงเห็นลูกศร 3 ลูกที่ยิงไปทิศที่เหลือ แต่ไม่เห็นลูกศรที่ยิงไปบนหลังพื้นน้ำ. พระราชาทรงรังเกียจว่า ลูกศรที่เรายิงไป คงจะตกลงในตัวปลากระมังหนอ พระองค์ทรงปรารถนาถึงศีลเภท เพราะกรรมคือทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป. เพราะฉะนั้นศีลจึงไม่ทำให้พระราชายินดี...พูดทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พระองค์ไม่เจตนาว่าจักฆ่าสัตว์ เพราะเว้นเจตนา นั้นจึงชื่อว่าไม่เป็นปาณาติปาตาขอพระองค์จงให้ภุทธธรรมที่ทรงรักษาแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเถิด พระโพธิสัตว์ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นจงเขียนเอาเถิดพ่อ แล้วให้จารึกลงในแผ่นสุพรรณบัฏว่า ปาโณ น หนุตพุโพ ไม่พึงฆ่าสัตว์ 1 อทินัน นาทาทพุโพ ไม่พึงถือสิ่งของที่เจ้าของมิให้ 1 กามสมุจจาจาโร น จริตพุโพ ไม่พึงประพฤติผิดในกามทั้งหลาย 1 มุสาวาทิ น ภาสิตพุโพ ไม่พึงกล่าวคำเท็จ 1</p>	<p>นคร โสภณิ วรรณทาสีก็รักษาภุทธธรรมเช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์. ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว้า คน 11 คน คือ พระราชา 1 พระชนนี 1 พระมเหสี 1 อุปราช 1 ปุโรหิต 1 พนักงานรังวัด 1 สารถิ 1 เศรษฐี 1 พนักงานเก็บภาษีอากร 1 คนเฝ้าประตู 1 หลิงงามเมือง 1 ตั้งอยู่ในครุธรรม. พวกอำมาตย์เหล่านั้นเข้าไปเฝ้าพระโพธิสัตว์ ถวายบังคมแล้วกราบทูลความนั้น. พระมหาสัตว์ตรัสว่า “เรายังมีความเคลือบแคลงในครุธรรมอยู่แต่พระชนนีของเรารักษาไว้อย่างดีแล้ว พวกท่านจงรับในสำนักของพระชนนีนั้นเถิด” พวกอำมาตย์ทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า ชื่อว่าเคลือบแคลงย่อมมีแก่ผู้ยังต้องการอาหาร...ขอพระองค์จงโปรดพระราชทาน...” แล้วรับสั่งให้เขียนในสุพรรณบัฏว่า “ไม่ควรฆ่าสัตว์ 1 ไม่ควรลักทรัพย์ 1 ไม่ควรประพฤติผิดในกาม 1 ไม่ควรพูดปด 1 ไม่ควรดื่มน้ำเมา 1” ครั้นพวกพราหมณ์เขียนเสร็จแล้วจึงตรัสว่า “พวกท่านจงไปรับในสำนักของพระชนนีเถิด.”⁵⁷</p>

⁵⁷มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 58-59.

ตารางที่ 29 เปรียบเทียบบรรณกถาพุทธชาดกกับบรรณกถาพุทธจริยา ตอนอำมาตย์และ
พราหมณ์เมืองกาลิงคราษเดินทางมาขอจัดกรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน (ต่อ)

บรรณกถาพุทธชาดก	บรรณกถาพุทธจริยา
<p>มชขปาน์ นปตพพิ ไม่พึงดื่มน้ำเมา 1 ก็แลครั้นให้จารึกแล้วจึงตรัสว่า แม้เป็นอย่างนี้ ศีลก็ยังให้เรายินดีไม่ได้ พวกท่านจงไปเฝ้ามารดาเถิด</p> <p>ทูตทั้งหลายถวายบังคมพระราชาแล้วไปยังสำนักของพระมารดาของพระโพธิสัตว์ กราบทูลว่า ข้าแต่พระเทวี ได้ยินว่า พระองค์ทรงรักษากรรม ขอพระองค์จงประทานกรรมนั้นแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.</p> <p>พระเทวีตรัสว่า <u>ดูก่อนพ่อทั้งหลาย รักษากรรมก็จริง แต่บัดนี้ เราเกิดความรังเกียจในกรรมนั้น กรรมนั้นไม่ทำให้เรายินดี เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่อาจให้แก่ท่านทั้งหลาย.</u></p> <p><u>ได้ยินว่า พระเทวีนั้นมีพระโอรส 2 องค์ คือพระราชารู้เป็นพระเชษฐาและอุปราชผู้เป็นพระ</u> <u>แก่นจันทน์อันมีค่าแสนหนึ่ง และดอกไม้ออกมี</u> <u>ค่าพันหนึ่งมาถวายพระโพธิสัตว์. พระองค์ทรง</u> <u>คิดว่าจักบูชาพระมารดา จึงทรงส่งของทั้งหมด</u> <u>นั้นไปถวายพระมารดา. พระมารดาทรง</u> <u>พระดำริว่า เราจะไม่ลอบใส่แก่นจันทน์ จะไม่ตัด</u> <u>ทรงดอกไม้ออก จักให้แก่จันทน์และระเบียบ</u> <u>ดอกไม้ นั้นแก่สะใภ้ทั้งสอง.กนิษฐา. ครั้งนั้นมี</u> <u>พระราชองค์หนึ่งทรงส่ง</u></p> <p><u>ลำดับนั้น พระเทวีได้มีความดำริดังนี้ว่า</u> <u>สะใภ้คนโตของเราเป็นใหญ่ ดำรงอยู่ใน</u> <u>ตำแหน่งอัคมเหสี เราจักให้ระเบียบดอกไม้</u></p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

ตารางที่ 29 เปรียบเทียบบรรณานุกรมชาดกกับบรรณานุกรมจรียา ตอนอำนาจและพราหมณ์เมืองกาลิงคราษเดินทางมาขอจดกรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน (ต่อ)

บรรณานุกรมชาดก	บรรณานุกรมจรียา
<p>ทองแก่สะใกล้คนโต ส่วนสะใกล้คนเล็กเป็นคนยากจน เราจักให้แก่นจันทน์แก่สะใกล้คนเล็ก. พระนางจึงประทานระเบียบดอกไม้ทองแก่พระเทวีของพระราชชา ได้ประทานแก่นจันทน์แก่พระมเหสีของพระอุปราช. ก็แหละครั้งประทานไปแล้ว พระราชมารดาได้มีความรังเกียจว่า เรายกษัตริย์ ความที่หญิงสะใกล้เหล่านั้น ยากจนหรือไม่ยากจน ไม่เป็นประมาทสำหรับเรา ก็การกระทำเชษฐาปจายิกกรรมเท่านั้นสมควรแก่เรา เพราะความที่เราไม่ทำเชษฐาปจายิกกรรมนั้น ศีลของเราจะแตกทำลายบ้างไหมหนอ. เพราะฉะนั้น พระราชมารดาจึงตรัสอย่างนั้น...⁵⁸</p>	<p>ไม่ปรากฏ</p>

จากตัวอย่าง ในบรรณานุกรมชาดกกล่าวถึงเหตุการณ์อำนาจและพราหมณ์เมืองกาลิงคราษเดินทางมาขอจดกรรม (ศีล 5) จากบุคคลทั้ง 11 คน ได้แก่ พระเจ้าธัญชัย โกร์พยราช พระชนนี พระมเหสี พระอุปราช ปุโรหิต พนักงานรังวัด สารถิ เศรษฐี พนักงานเก็บภาษี อากร คนเฝ้าประตู และหญิงงามเมืองอย่างละเอียด แต่ในบรรณานุกรมจรียาได้ตัดรายละเอียดของเหตุการณ์ออกไป เพราะรายละเอียดดังกล่าวค่อนข้างยาวและมีมากถึง 11 คน หากใส่รายละเอียดดังกล่าวเข้ามาทั้งหมดอาจลดทอนความสำคัญของเหตุการณ์หลักในเรื่องตอนพระเจ้าธัญชัย โกร์พยราชให้ช่างมงคลแก่ชาวกาลิงคราษ ซึ่งเป็นตอนสำคัญที่ต้องการจะสื่อสารไปยังผู้อ่านเพื่อแสดงให้เห็นคุณสมบัติที่ดั่งงามของพระองค์ที่ทรงเป็นกษัตริย์ที่ดี มีคุณธรรม มีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นจึงตัดเนื้อเรื่องดังกล่าวออกไป

อีกตัวอย่างในบรรณานุกรมเตมิยราชชาดก ตอนที่พระเจ้ากาสิททดสอบพระเจ้าเตมิยราช เพราะสงสัยว่าพระเจ้าเตมิยราชเป็นคนเปลื้องง่าย นูหนวก และเป็นไปจริงหรือไม่ พระองค์

⁵⁸ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและบรรณานุกรมแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 3 ภาคที่ 4, 199-200.

ทดสอบพระเจ้าเตมิราชด้วยวิธีการต่างๆ จำนวน 16 ครั้ง เช่น ไม้ให้น้ำ ขนม ของเล่นและอาหาร และจุดไฟเผา เป็นต้น ในอรรถกถาเตมิราชชาดกมีการบรรยายการทดลองแต่ละครั้งของพระองค์อย่างละเอียด แต่ในอรรถกถามุคฝักขจรียนั้นจะบอกเฉพาะเหตุการณ์การทดสอบว่ามีอะไรบ้าง ไม่ได้อธิบายรายละเอียดของการทดสอบนั้นไว้ ดังนี้

ตารางที่ 30 เปรียบเทียบอรรถกถาเตมิราชชาดกกับอรรถกถามุคฝักขจรียา ตอนพระเจ้ากาสิทดสอบพระเจ้าเตมิราช

อรรถกถาเตมิราชชาดก	อรรถกถามุคฝักขจรียา
<p>แต่นั้น คณะอมาตย์กราบทูลพระราชว่า ข้าแต่พระมหาราช ชรรมาทารกสองขวบชอบผลไม้ไม่น้อยใหญ่ พวกข้าพระองค์จักทดลองพระกุมารด้วยผลไม้ กราบทูลดังนี้แล้ว นำผลไม้ไม่น้อยใหญ่ต่างๆ เข้าไปวางไว้ใกล้พระโพธิสัตว์ แล้วกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงถือเอาผลไม้ไม่น้อยใหญ่เหล่านั้นตามใจชอบเถิด แล้วพากันยื่นแอบคูดอยู่เหล่าทารกที่เหลื่อต่างต่อสู้ทูปตีกันและกัน ถือเอาผลไม้เหล่านั้นเกี่ยวกินอยู่ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็โอวาทพระองค์ว่า แนะพ่อเตมิกุมาร ถ้าเจ้าประสงค์นรก ก็จงประสงค์ผลไม้ไม่น้อยใหญ่เลย...</p>	<p>..แต่นั้นพวกแม่นมคิดว่า “ชรรมาเด็กย่อมชอบขนมและของเคี้ยว ชอบผลาผล ชอบของเล่น ชอบอาหาร” จึงนำของปลอมใจเหล่านั้นๆ เข้าไปให้ ปลอบใจด้วยการทดลองก็ไม่เห็นช่องทางตลอด 5 ปี. ครั้งนั้น พวกแม่นมคิดว่า “ชรรมาเด็กย่อมกลัวไฟ กลัวช้างตกมัน กลัวงู กลัวคนเงือดาบ เราจักทดลองด้วยเหตุเหล่านั้น” จึง เตรียมเรื่องดังกล่าว โดยที่มิให้เกิดอันตราย แก่พระกุมารด้วยอาการเหล่านั้นได้...⁵⁹</p>
<p>แต่นั้น คณะอมาตย์กราบทูลพระราชว่า ชรรมาทารกห้าขวบยอมกลัวไฟ พวกข้าพระองค์จักทดลองพระกุมารด้วยไฟ กราบทูลดังนี้แล้วให้ ทำเรือนใหญ่มีหลายประตู ที่พระลานหลวง มุงด้วยใบตาล ให้พระมหาสัตว์ซึ่งแวดล้อมด้วยเหล่าทารกที่เหลื่อ นั่งท่ามกลางทารกเหล่านั้นแล้วจุดไฟ เหล่าทารกที่เหลื่อเห็นเรือนไฟลุกโผลง</p>	

⁵⁹ มุคนิริหมามกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 394.

ตารางที่ 30 เปรียบเทียบอรรถกถาเตมียราชชาดกกับอรรถกถามุคฝักขจรียา ตอนพระเจ้ากาสิ
ทดสอบพระเจ้าเตมียราช (ต่อ)

อรรถกถาเตมียราชชาดก	อรรถกถามุคฝักขจรียา
<p>ทั้งกลัวทั้งสะดุ้ง ต่างร้องลั่นวิ่งหนีไป ฝ่ายพระ มหาสัตว์ดำริว่า ความร้อนแห่งเพลิงนี้ ยังดีกว่า ไหม้ด้วยไฟนรก พระมหาสัตว์มิได้มีความ หวั่นไหวเลย..⁶⁰</p>	

ในอรรถกถาเตมียราชชาดกมีการบรรยายเหตุการณ์การทดลองพระเจ้าเตมียราช
ด้วยวิธีต่างๆ จำนวน 16 ครั้ง อย่างละเอียด แต่ในอรรถกถามุคฝักขจรียาจะบอกให้ทราบว่ามี
การทดสอบพระเจ้าเตมียราชด้วยวิธีต่างๆ 16 ครั้ง โดยไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการทดลองใน
แต่ละครั้ง ทั้งนี้เพราะรายละเอียดของการทดสอบ 16 ครั้ง มีเนื้อเรื่องยาวมาก อรรถกถาจารย์จึงตัด
รายละเอียดเนื้อเรื่องส่วนนี้ออกไปเพื่อให้เรื่องมีความกระชับ และตรงประเด็น

จะเห็นได้ว่า หากเหตุการณ์ใดในอรรถกถาชาดกที่มีขนาดของเรื่องยาวมาก
อรรถกถาจารย์จะใช้วิธีการตัดรายละเอียดปลีกย่อยของเหตุการณ์ออกเพื่อให้เรื่องมีความกระชับ
ไม่เยิ่นเย้อ และสามารถสื่อความได้ตรงวัตถุประสงค์มากที่สุด

การศึกษากลวิธีการตัดในอรรถกถาจรียาปรากฏพบที่มีการตัดเนื้อเรื่อง 2 ลักษณะ ได้แก่
การตัดความและการตัดรายละเอียด การตัดความแบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ การตัดความที่แสดง
คุณสมบัติของบุคคล การตัดความที่แสดงเหตุผล การตัดความที่แสดงเหตุการณ์ การตัดความที่
แสดงอารมณ์ความรู้สึก และการตัดความที่เกี่ยวกับสถานที่ ประเด็นที่อรรถกถาจารย์ตัดความ
มากที่สุดคือการตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคล โดยส่วนใหญ่จะเป็นการตัดความแสดง
คุณสมบัติของตัวละครรองที่ไม่ค่อยมีบทบาทและความสำคัญต่อเรื่อง อรรถกถาจารย์จึงตัดออก
เพื่อให้เรื่องกระชับและทำให้เนื้อความส่วนที่คงไว้มีความสำคัญเด่นชัดขึ้น ส่วนการตัดรายละเอียด
แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ การตัดรายละเอียดที่แสดงเหตุผล และการตัดรายละเอียดที่เกี่ยวกับ
เหตุการณ์ ประเด็นการตัดรายละเอียดที่พบมากที่สุด คือการตัดรายละเอียดที่เกี่ยวกับเหตุการณ์
เนื่องจากเหตุการณ์ในอรรถกถาชาดกส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องที่ยาวมาก อรรถกถาจารย์จึงตัด

⁶⁰มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 4 ภาคที่ 2, 26-27.

รายละเอียดของเหตุการณ์ออกเพื่อให้เรื่องกระชับ สามารถสื่อความได้ตรงความต้องการของ อรรถกถาจารย์ ซึ่งความและรายละเอียดที่อรรถกถาจารย์ตัดออกไปส่วนใหญ่จะเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครรองในเรื่องที่ไม่มีความสำคัญต่อการแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจารย์ปิฎก

อนึ่ง การที่อรรถกถาจารย์ตัดความและรายละเอียดบางบางส่วนออกไปนั้นน่าจะมีผลสืบเนื่องมาจากคัมภีร์จรียาปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นต้นที่อรรถกถาจารย์นำมาอธิบายขยายความ เพิ่มนั้นมีขนาดเรื่องที่สั้น และเน้นเล่าเฉพาะเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เท่านั้น ดังนั้นเมื่ออรรถกถาจารย์นำจรียาปิฎกมาอธิบายก็จะขยายความตามเนื้อเรื่องในจรียาปิฎก โดยอรรถกถาจารย์จะตัดรายละเอียดอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ออกไป เนื้อเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาจารย์ปิฎกจึงเน้นเฉพาะเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า อรรถกถาจารย์เลือกใช้กลวิธีการตัดทั้งการตัดความและการตัดรายละเอียดเพื่อวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก ตัดเนื้อความและรายละเอียดออก เพื่อให้การดำเนินเรื่องกระชับ ไม่เยิ่นเย้อ ส่วนประการที่สอง ตัดความและรายละเอียดเพื่อรักษาคุณสมบัติที่ดงามของพระโพธิสัตว์ ดังปรากฏในอรรถกถาจารย์ปิฎก อรรถกถาจารย์ตัดความแสดงเหตุการณ์ถือกำเนิดเป็นพญาจัมเปยนาคราชที่แสดงให้เห็นความ โลกของพระโพธิสัตว์ออกไป เพราะเป็นส่วนที่ลดทอนคุณสมบัติที่ดงามของพระโพธิสัตว์ ซึ่งขัดกับวัตถุประสงค์หลักของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจารย์ปิฎกที่ต้องการยกย่องและแสดงให้เห็นพระจริยาวัตรอันดีงามของพระองค์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธาและความเลื่อมใส

ในการศึกษากลวิธีการตัดในอรรถกถาจารย์ปิฎกครั้งนี้ยังพบว่า ถึงแม้อรรถกถาจารย์จะตัดความและรายละเอียดบางประการออกไปแต่ก็ยังรักษาใจความสำคัญของเรื่องไว้ ทำให้เนื้อเรื่องในอรรถกถาชาดกและอรรถกถาจารย์ปิฎกมีความคล้ายคลึงกัน

การศึกษาเปรียบเทียบอรรถกถาจารย์ปิฎกกับอรรถกถาชาดกพบว่า อรรถกถาจารย์ตัดแปลงเนื้อเรื่องในอรรถกถาจารย์ปิฎก โดยใช้กลวิธีการตัดแปลง 3 วิธี ได้แก่ การเพิ่ม การเปลี่ยน และการตัด ดังนี้

1. การเพิ่ม 2 ลักษณะ ได้แก่ การเพิ่มความใหม่ และการขยายความ การเพิ่มความใหม่ ได้แก่ การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผล และการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุการณ์ และการขยายความ ได้แก่ การขยายความเพื่อแสดงคุณสมบัติ

ของบุคคล การขยายความเพื่อแสดงเหตุผล การขยายความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และการขยายความเพื่อพรรณานาสถานที่

2. การเปลี่ยน 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนความ และการการเปลี่ยนรายละเอียด ได้แก่ การเปลี่ยนความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และการเปลี่ยนรายละเอียดของเหตุการณ์

3. การตัด 2 ลักษณะ ได้แก่ การตัดความและการตัดรายละเอียด การตัดความ ได้แก่ การตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคล การตัดความที่แสดงเหตุผล การตัดความที่แสดงเหตุการณ์ การตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก และการตัดความที่พรรณานาสถานที่ ส่วนการตัดรายละเอียด ได้แก่ การตัดรายละเอียดที่แสดงเหตุผล และการตัดรายละเอียดที่เกี่ยวกับเหตุการณ์

กลวิธีการดัดแปลงที่อรรถกถาจารย์ใช้มากที่สุดคือการตัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อเรื่องในอรรถกถาชาดกมีเนื้อเรื่องยาวมาก จึงได้ตัดความและรายละเอียดส่วนที่ไม่สำคัญในเรื่องออกไปเพื่อให้เรื่องกระชับและตรงประเด็นที่ต้องการจะนำเสนอ นั่นก็คือการแสดงให้เห็นเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีและพระจริยาวัตรที่ดั่งงามของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ทำให้คนเกิดความศรัทธา และเลื่อมใส ส่วนกลวิธีที่ใช้รองลงมาคือการเพิ่มอรรถกถาจารย์เลือกใช้วิธีการเพิ่มความใหม่และการขยายความเพื่ออธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้ละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการอธิบายถึงเหตุผลการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะแสดงให้เห็นให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งมั่นปฏิบัติธรรมบำเพ็ญบารมีด้วยความอุทสาหะ นั่นก็เพราะมุ่งหวังบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ส่วนกลวิธีที่พบน้อยที่สุดคือการเปลี่ยน ผู้ศึกษาพบว่าอรรถกถาจารย์ไม่ค่อยปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อเรื่องเดิมที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกแสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีและพระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์ได้ชัดเจนดีแล้ว

ถึงแม้ว่าอรรถกถาจารย์จะปรับเนื้อเรื่องและรายละเอียดในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ก็ยังคงรักษาเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเดิมไว้ เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกและอรรถกถาชาดกจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่อาจต่างกันที่วัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องและมุมมองการเล่าเรื่องของอรรถกถาจารย์ กล่าวคือในอรรถกถาชาดกจะเป็นการเล่าเรื่องราวในพระอดีตชาติของพระพุทธเจ้าว่าทรงกระทำให้สิ่งใดบ้าง และก็จะใช้เรื่องต่างๆ เหล่านี้สอนผู้อ่านและผู้ฟัง ในอรรถกถาชาดกบางเรื่องพระโพธิสัตว์ก็อาจทำผิดพลาดบ้าง ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เป็นตัวอย่างที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงเรียนรู้เป็นอุทาหรณ์ได้ แต่ในอรรถกถาจริยาปิฎกจะเป็นเรื่องที่ยกย่องสรรเสริญพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าที่สามารถปฏิบัติในสิ่งที่คนทั่วไปพึงปฏิบัติได้ยาก อรรถกถาจริยาปิฎกมีวัตถุประสงค์ในการเล่าเรื่องเพื่อยกย่องพระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าที่บำเพ็ญบารมีด้วยความอุทสาหะและยังประ โยชน์แก่ผู้อื่น ฐานะของพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าในอรรถกถาจริยาปิฎก

จึงได้รับการเชิดชูให้ยู่สูงกว่าในอรรถกถาชาคก การที่อรรถกถาจารย์เลือกนำเสนอเรื่องราวของ
พระพุทธเจ้าในมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิมทำให้เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกและอรรถกถา
ชาคกจึงมีรายละเอียดแตกต่างกันบางส่วน แม้ว่าจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ตาม

บทที่ 4

กลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก

อรรถถาจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์อธิบายขยายความคถาในจริยาปิฎก เนื้อเรื่องว่าด้วยการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์จำนวน 35 เรื่อง จากการศึกษาอรรถถาจริยาปิฎกพบว่า อรรถถาจารย์ได้วางกลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกไว้อย่างเป็นระบบ ในบทนี้จึงเป็นการศึกษากลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกเพื่อให้เห็นระเบียบการเล่าเรื่องของอรรถถาจริยาปิฎกชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาอรรถถาจริยาปิฎกเป็นเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งแล้วพบว่า อรรถถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบการเล่าเรื่องคล้ายกับเรื่องเล่าบันเทิงคดี สามารถแบ่งองค์ประกอบของเรื่องเล่าได้เป็น 3 ส่วน คือส่วนนำเรื่อง ส่วนดำเนินเรื่อง หรือส่วนเนื้อเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง และส่วนปิดเรื่อง¹ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอรรถถาจริยาปิฎกจะมีลักษณะการเล่าเรื่องแบบบันเทิงคดี แต่ก็ยังคงมีลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทอรรถถาปรากฏอยู่ กล่าวคือ ก่อนที่จะเข้าสู่ส่วนดำเนินเรื่อง หรือส่วนเนื้อเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก 35 เรื่องนั้น จะมีการเกริ่นนำถึงที่มาของการเล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกเพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงสาเหตุการเล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอเรียกส่วนนี้ว่า ส่วนเกริ่นนำ ดังนั้นจึงสามารถแบ่งองค์ประกอบสำคัญของอรรถถาจริยาปิฎกได้เป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนนำเรื่อง
2. ส่วนเกริ่นนำ
3. ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง
4. ส่วนปิดเรื่อง

1. ส่วนนำเรื่อง

ส่วนนำเรื่องจะปรากฏอยู่ตอนต้นของอรรถถาจริยาปิฎก เป็นส่วนเกริ่นนำเพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถถาจริยาปิฎก ก่อนจะเล่าเรื่องราวในอรรถถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง ส่วนนำเรื่องประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ คันถารัมภกถา และนิทานกถา ส่วนนำเรื่องเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทอรรถถา กล่าวคืออรรถถาเรื่องใดที่

---

¹ ฌ็อง-ปีแยร์ โกลเด็นชไตน์, การอ่านนวนิยาย, พิมพ์ครั้งที่ 3, แปลโดย วัลยา วัฒนศรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), 123-124.

นำเสนอเรื่องราวที่มีประวัติและเรื่องเล่าเป็นส่วนประกอบจะมีการเกริ่นนำเรื่องด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนก่อนเล่าเหตุการณ์ในเรื่องเสมอ ดังนี้

1.1 คันทารัมภกถา เป็นถ้อยคำเริ่มต้นของอรรถกถาจารย์ผู้แต่งอรรถกถา ในที่นี้คือคำกล่าวของพระธรรมปาละผู้แต่งอรรถกถาจริยาปิฎก เนื้อหาที่ปรากฏสามารถแบ่งได้ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การสรรเสริญบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ส่วนที่ 2 การกล่าวถึงประวัติของคัมภีร์

ส่วนที่ 3 การแสดงจุดมุ่งหมายในการแต่งอรรถกถา

ปรมัตถทีปนี
อรรถกถาขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
คันทารัมภกถา
กถาปรารภคัมภีร์

ส่วนที่ 1 การสรรเสริญบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

พระจริยาเป็นประ โยชน์แก่อุภยโลกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงแสวงหาคุณใหญ่พระองค์ใด ข้าพเจ้าขอถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์นั้น ผู้มีอานุภาพเป็นอินไตย ผู้เป็นนายกโลกของโลก.

พระจริยาสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะนำสัตว์ออกจากโลกด้วยธรรมะใด ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรมอันอุดมนั้น อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบูชาแล้ว.

พระอริยสงฆ์ใด เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในมรรคและผลสมบูรณ์ด้วยคุณอันมีศีลเป็นต้น ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระอริยสงฆ์นั้น ผู้เป็นเนืองนิจอันยอดเยี่ยม.

บุญใดเกิดแต่การนอบน้อมนมัสการพระรัตนตรัยขอข้าพเจ้าจงปราศจากอันตรายในที่พึงหวงด้วยเดชแห่งบุญนั้น

ส่วนที่ 2 การกล่าวถึงประวัติของคัมภีร์

บารมีใดมีทานบารมีเป็นต้น อันเป็นบารมีชั้นอุกฤษฏ์ซึ่งบุคคลทำได้ยาก อันพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงแสวงหาคุณใหญ่ประทับอยู่ ณ โครธารามในแคว้นสักกะ ทรงประกาศอานุภาพแห่งสัมโพธิจริยาแห่งบารมีเหล่านั้น ทรงสั่งสมไว้ในภัทธกัปนี้

ปิฎกใด ชื่อว่าจรียาปิฎก อันพระโลกนาถทรงแสดงแล้วแก่พระธรรมเสนาบดี
สารีบุตรผู้เป็นยอดแห่งพระสาวก

ส่วนที่ 3 การแสดงจุดมุ่งหมายในการแต่งอรรถกถา

พระธรรมสังคหาคจารย์ทั้งหลายผู้แสวงหาคุณใหญ่¹ได้ร้อยกรองปิฎกใด อันแสดง
ถึงเหตุสมบัติของพระศาสดาไว้ในขุททกนิกาย การพรรณานอรรถที่ทำได้ยาก ข้าพเจ้าสามารถ
ทำได้ เพราะอาศัยนัยอันจำแนกสัมโพธิการแห่งปิฎกนั้น.

เพราะการพรรณานันเป็นคำสอนของพระศาสดาจะทรงอยู่ การวินิจฉัยของ
บูรพาจารย์ผู้เป็นดั่งสีหะจะดำรงอยู่ ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะรักษาและยึดปิฎกนั้นอันเป็นนัยแห่ง
อรรถกถาเก่า อาศัยชาคกโดยประการทั้งปวงซึ่งเป็นที่อาศัยได้ มิใช่แต่เป็นทางแห่งคำพูด
บริสุทธิ์ด้วยดี ไม่วุ่นวาย เป็นข้อวินิจฉัยอรรถอันละเอียดของพระเถระทั้งหลายผู้อาศัยอยู่ ณ
มหาวิหาร แล้วจักทำการพรรณานอรรถแห่งจรียาปิฎกนั้น แสดงบารมีอันต่างโดยนิตตะและ
เนยยัตตะต่อไป.

ด้วยประการฉะนี้ ขอท่านสาธุชนทั้งหลาย เมื่อหวังให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ตลอด
กาลนาน จงพิจารณาอรรถแห่งปิฎกนั้นซึ่งจำแนกไว้ ฉะนี้แล้ว²

จากตัวอย่างคันถารัมภกถาประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1
การสรรเสริญบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามธรรมเนียมการเขียนงานประเภทวรรณกรรม
พระพุทธศาสนา ต้องมีการสรรเสริญบูชาและขอพร พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เพื่อแสดง
ความเคารพและสร้างขวัญกำลังใจในการเขียนงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี³ พระธรรมปาละจึง
เริ่มต้นอรรถกถาคด้วยบทบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือบูชาพระพุทธเจ้าผู้ที่สมควรบูชา
เพราะพระองค์เป็นผู้มีพระจริยาวัตรที่งดงาม และทรงเป็นผู้มีเมตตาแนะนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้น
จากทุกข์ บูชาพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบูชาแล้ว และบูชาพระอริยสงฆ์ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลว่าเป็นผู้
ควรแก่การกราบไหว้ และในตอนท้ายอรรถกถาจารย์ยังได้ขอพรจากการบูชาพระรัตนตรัยให้ท่าน
ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงอีกด้วย

¹มูลนิธิมหาเมฆกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, 2552), 3-4.

²นิตยา แก้วกัลณา, บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย : ลีลา ความคิด การสืบสรรค์ (กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), 19-20.

ส่วนที่ 2 การกล่าวถึงประวัติของคัมภีร์ คือบอกให้ทราบว่าจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงขึ้นเพื่อประกาศอานุภาพแห่งบารมีที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสมไว้ในภัทรกัปแก่พระสาวกและเหล่าสาวกทั้งหลาย

ส่วนที่ 3 การแสดงจุดมุ่งหมายในการแต่งอรรถกถา พระธรรมปาละได้กล่าวถึงสาเหตุในการแต่งอรรถกถาจริยาปิฎกไว้ว่า ท่านต้องการอธิบายขยายความให้ผู้ศรัทธาเรียนรู้เรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้น โดยการประพันธ์ในครั้งนี้ท่านยึดมั่นในพระไตรปิฎกอันเป็นปิฎกเก่า และอาศัยชาดกมาประกอบข้อวินิจฉัย

จะเห็นได้ว่า คันถารมกถาเปรียบเสมือนคานำของผู้แต่งที่แจ้งให้ผู้อ่านทราบถึงวัตถุประสงค์ และประวัติความเป็นมาของคัมภีร์เบื้องต้นก่อนที่จะนำผู้อ่านเข้าสู่ส่วนเนื้อหาของเรื่องต่อไป

1.2 นิทานกถา เป็นนิทานที่เล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ช่วง ได้แก่

1. ทูเรนิทาน เป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในสมัยพระพุทธเจ้าที่บังกรเป็นต้นมา จนถึงพระชาติสุดท้ายที่เกิดเป็นพระเวสสันดร
2. อวิทูเรนิทาน เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งที่อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตจนลงมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกบรรพชาและตรัสรู้
3. สันติเกนิทานคือ เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่หลังการตรัสรู้จนกระทั่งเสด็จปรินิพพาน

มีรายละเอียดดังนี้

นิทานกถา

เพราะการพรรณนาอรรถกถานี้ ท่านกล่าวแสดงนิทาน 3 เหล่านี้ คือทูเรนิทาน นิทานมีในที่ไกล อวิทูเรนิทาน นิทานมีในที่ไม่ว่าง สันติเกนิทาน นิทานมีในที่ใกล้ เป็นอันผู้ฟังทั้งหลายย่อมรู้แจ้งด้วยดีตั้งแต่เริ่มเรื่อง. ฉะนั้น ฟังทราบการจำแนกนิทานเหล่านั้น ดังต่อไปนี้.

กถามรรคตั้งแต่พระมหาโพธิสัตว์ทรงเสสมบารมี ในศาสนาของพระทศพลพระนามว่าที่บังกรจนกระทั่งทรงอุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิต ชื่อว่าทูเรนิทาน. กถามรรคที่เป็นไปแล้วตั้งแต่สวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงบรรลุปะสัมโพธิญาณ ณ โภธิมณฑล ชื่อว่าอวิทูเรนิทาน. กถามรรคที่เป็นไปแล้วตั้งแต่มหาโพธิมณฑลจนถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ชื่อว่าสันติเกนิทาน. ในนิทาน 3 อย่างนี้ เพราะทูเรนิทานและอวิทูเรนิทาน เป็นสรรพสาธาณะ ฉะนั้น นิทานเหล่านั้น ฟังทราบโดยพิสดารตามนัยที่กล่าวไว้พิสดารแล้วในอรรถกถาชาดกนั้นแล. แต่ในสันติเกนิทานมีความต่างออกไป ฉะนั้น ฟังทราบกถาโดยสังเขปแห่งนิทานแม้ 3 อย่าง ตั้งแต่ต้นดังต่อไปนี้.

...

พระผู้มีพระภาคเจ้าแวดล้อมด้วยพระขีณาสพสองหมื่นเสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ ถึงกรุงกบิลพัสดุ์ประมาณ 60 โยชน์ เวลาสองเดือน. บรรดาเจ้าศากยะทั้งหลายทรงประชุมกันด้วยหวังพระทัยว่า จักเห็นพระญาติผู้ประเสริฐของพวกเรา จึงรับสั่งให้สร้างนิโครธารามเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า และเป็นที่อยู่ของภิกษุสงฆ์ ต่างถือของหอมและดอกไม้เป็นต้น ทรงกระทำการต้อนรับทูลอาราธนาพระศาสดาให้เสด็จเข้าไปยังนิโครธาราม.

ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าแวดล้อมด้วยพระขีณาสพสองหมื่น ประทับเหนือพุทธาสนะอันประเสริฐที่เจ้าศากยะปลูกถวาย. เจ้าศากยะทั้งหลายทรงมานะจัดมิได้ทรงทำความเคารพ. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูอหังการของเจ้าศากยะเหล่านั้น แล้วทรงเข้าจตุตถฆานานิคม อภิเษกเป็นบาทเพื่อทำลายมานะ แล้วทำเจ้าศากยะเหล่านั้นให้เป็นภษะรองรับพระธรรมเทศนา ทรงออกจากสมาบัติเหาะไปสู่อากาศ ดูจเรียรายฝุ่นพระบาทลงบนพระเศียรของเจ้าศากยะเหล่านั้น ได้ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์เช่นกับปาฏิหาริย์ที่พระองค์กระทำ ณ โคนต้นคัมภีร์พฤกษ์.

พระราชาทอดพระเนตรเห็นความอัศจรรย์นั้น ทรงดำริว่า โอรสนี้เป็นบุคคลเลิศในโลก. เมื่อพระราชาวายบงกมแล้ว เจ้าศากยะทั้งหลายเหล่านั้น ไม่อาจเฉยอยู่ได้ ทั้งหมดก็พากันถวายบงกม.

นัยว่า ในครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ได้ทรงกระทำปาฏิหาริย์เปิดโลก เมื่อปาฏิหาริย์เป็นไปอยู่พวกมนุษย์ยืนอยู่ก็ตาม นั่งอยู่ก็ตามในมนุษย์โลก ย่อมเห็นแต่เทวดาสนทนาธรรมซึ่งกันและกัน ตั้งแต่สวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกะถึงชั้นอนิรุทธภพด้วยตาของตนด้วยพุทธานุภาพ ในพื้นแผ่นดินเบื้องล่าง ย่อมเห็นสัตว์ทั้งหลายเสวยมหาทุกข์ในนรกนั้นๆ คือ ในมหานรก 8 ขุม ในอุสสทนรก 16 ขุม และในโลกันตริยนรก. อย่างไม่เคยมีประกองอัญชลินมัสการ พากันเข้าไปเฝ้า ต่างเปล่งคาถาปฏิสังขตด้วยพระพุทธรูป สรรเสริญปรบมืออันเรง ประกาศถึงปิติและโสมนัส.

เมื่อพระตถาคตทรงแสดงปาฏิหาริย์ แสดงถึงพุทธานุภาพของพระองค์อย่างนี้แล้ว ทรงแสดงธรรม ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ยืนอยู่บนภูเขาคิชฌกูฏในกรุงราชคฤห์ เห็นด้วยทิพยจักขุ เกิดจิตอัศจรรย์ไม่เคยมีด้วยการเห็นพุทธานุภาพนั้น จึงเกิดความคิดขึ้นว่า เราจักทำพุทธานุภาพให้ปรากฏแก่โลกให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จึงแจ้งความนั้นแก่ภิกษุ 500 ซึ่งเป็นบริวารของตน. ทันใดนั้นเองจึงมาทางอากาศด้วยฤทธิ์พร้อมกับบริวาร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบงกมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ประกองอัญชลีขึ้นเหนือศีรษะ กราบทูลถามถึงมหาภินิหารและการบำเพ็ญบริวารมีของพระตถาคต.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำท่านพระสารีบุตรนั้นให้เป็นกายสักขีคือพยานทางกาย เมื่อจะทรงแสดงพุทธานุภาพของพระองค์ แก่พวกมนุษย์ที่ประชุมกัน และเทวดาพรหมในหมื่นจักรวาลจึงทรงแสดงพุทธรวงค์สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

พระสารีบุตรผู้มีปัญญามากฉลาดในสมาธิมาก บรรลุบารมี ด้วยปัญญา ย่อมทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นนายกแห่งโลกว่า ข้าแต่ พระมหาวิระผู้สูงสุดกว่าคนอภิเษกของพระองค์เป็นเช่นไร ข้าแต่ท่านผู้ ทรงปัญญาในกาลไรที่พระองค์ทรงปรารถนาความตรัสรู้อันอุดม. ทาน คีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตาและอุเบกขาเป็น เช่นไร. ข้าแต่ท่านผู้ทรงปัญญา ผู้เป็นนายกแห่งสัตว์โลก บารมี 10 ที่ พระองค์ทรงบำเพ็ญแล้วเป็นเช่นไร. อุปบารมีเป็นอย่างไร ปรมัตตบารมี เป็นอย่างไร. พระองค์ผู้มีพระสุรเสียงไพเราะดุจนกการะเวก ข้าพระองค์ เมื่อจะยังหทัยให้เยือกเย็น ยังมนุษย์พร้อมด้วยเทวดาให้รื่นเริง จึงทูลถาม ขอพระองค์ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เถิด.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิ 3 ชั้น ณ รตนะจกกรมน์ ประทับ นั่งรุ่งโรจน์ดุจดวงอาทิตย์อ่อนรุ่งเรืองอยู่ ณ ภูเขาขุคนธร ฉะนั้น ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรว่า ดูก่อนสารีบุตร พุทธการกกรรมของเราได้เจริญอกงามจากภพสู่ภพ จากชาติสู่ชาติ ในกัปทั้ง ปวง เพราะทำด้วยความเคารพติดต่อกัน และด้วยการอุปถัมภ์ของวิริยะตั้งแต่สมათานแต่ใน กัทรกัปนี้ พุทธการกกรรมเหล่านั้นเกิดแก่กล้าในชาติเท่านี้แล้วได้ตรัสธรรมปริยาย อันมีชื่อ เป็นที่สองว่า “จริยาปิฎกเป็นที่ตั้งแห่งตำนานของพระพุทธเจ้า” ด้วยบทมีอาทิว่า “แสนกัป.”

นิทานกถา จบ⁴

จากการศึกษานิทานกถาในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า อรรถกถาจารย์จะกล่าวถึงนิทาน 3 ช่วง ได้แก่ ทูเรนิทาน อวิทูเรนิทาน และสันติเกนิทาน โดยอรรถกถาจารย์จะเน้นเล่าเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นในช่วงสันติเกนิทานมากที่สุด โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเดินทางไปโปรด พระราชบิดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เพราะเป็นเหตุการณ์สำคัญอันนำมาซึ่งการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยา ปิฎกจำนวน 35 เรื่อง กล่าวคือหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ พระองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา อนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งหลายที่พระองค์ทรงเห็นว่าจะมีดวงตาเห็นธรรม พระเจ้าสุทโธทนะทรง ทราบข่าวจึงมีรับสั่งให้อำมาตย์ไปกราบทูลเชิญพระพุทธเจ้ามายังนิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อ พระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงก็ทรงทราบว่าเป็นเจ้าสากยะที่มาเข้าเฝ้านั้นถือทิวมนานะไม่ยอมเคารพ พระองค์ จึงได้แสดงปาฏิหาริย์เพื่อทำลายทิวมนานะของเจ้าสากยะด้วยการเหาะไปสู่อากาศและแสดง

⁴มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 6-29.

ยมกปาฏิหาริย์ พระเจ้าสุทโธทนะเห็นอัศจรรย์ดังนั้นจึงทรงถวายบังคมพระพุทธเจ้า เจ้าศากยะเห็นดังนั้นจึงปฏิบัติตาม

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังได้แสดงปาฏิหาริย์เปิดโลก ทำให้มนุษย์ที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าเห็นเทวดาสันทนารวมกันตั้งแต่สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาถึงชั้นอกนิฏฐาภูมิ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายทุกขัทรมาณในมหานรก 8 ขุม ในอุสสทนรก 16 ขุม และในโลกันตริยนรกด้วยตาของตนเอง ส่วนพวกเทวดาทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุก็ได้เดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วย สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่มนุษย์ เทวดา และพระสงฆ์ที่อยู่นิโครธารามอย่างยิ่ง พระสารีบุตรซึ่งอยู่บนยอดเขากิษฌภูฏาในกรุงราชคฤห์เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยทิพยจักขุญาณ เกิดอัศจรรย์ใจจึงเหาะมาเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลถามถึงภินิหารที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เพราะเหตุใดพระองค์จึงมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เช่นนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าพุทธการกรรม ซึ่งก็คือเรื่องราวการบำเพ็ญในพระอดีตชาติหรือจริยาปฏิญาณให้พระสารีบุตร เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายได้ฟังกัน

จะเห็นได้ว่า นิทานกถาก็คือส่วนเกริ่นนำเรื่องเพื่อเล่าประวัติของพระพุทธเจ้าในช่วงเวลาต่างๆ โดยสังเขป ซึ่งจะเริ่มต้นตั้งแต่เหตุการณ์ในอดีตชาติที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในสมัยพระพุทธเจ้าที่บังกรเป็นต้นมา จนกระทั่งประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ออกผนวช ตรีสฐ์และปรินิพพาน การที่อรรถกถาจารย์เกริ่นนำเรื่องด้วยนิทานกถานี้ช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความเป็นมาในการเล่าเรื่องอรรถกถาจริยาปฏิญาณของพระพุทธเจ้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างความเข้าใจแก่ผู้อ่านในเบื้องต้นว่าเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าในอรรถกถาจริยาปฏิญาณทั้ง 35 เรื่องนั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยทูเรนิทาน ซึ่งเป็นเรื่องในอดีตชาติตั้งแต่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในสมัยของพระพุทธเจ้าที่บังกรเป็นต้นมา จนถึงพระชาติสุดท้ายที่ถือกำเนิดเป็นพระเวสสันดร

สรุปได้ว่า ส่วนนำเรื่องในอรรถกถาจริยาปฏิญาณประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกคั่นถารัมภกถา คือส่วนที่อยู่ตอนต้นของเรื่อง ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การสรรเสริญบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ส่วนที่ 2 การกล่าวถึงประวัติของคัมภีร์ และส่วนที่ 3 การแสดงจุดมุ่งหมายในการแต่งอรรถกถา ส่วนที่สองนิทานกถา ว่าด้วยเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ช่วง ได้แก่ ทูเรนิทาน อวิทูเรนิทาน และสันติเกนิทาน ทั้ง

---

^๖การทำปาฏิหาริย์ให้บังเกิดเป็นคู่ ๆ โดยวิธีต่าง ๆ คือ มีท่อน้ำและท่อไฟพุ่งมาจากส่วนต่าง ๆ ของพระวรกายสลัดกันไป เช่น ท่อไฟพุ่งออกเบื้องบน สายน้ำไหลออกเบื้องล่าง ท่อไฟพุ่งออกเบื้องล่าง สายน้ำไหลออกเบื้องบน ท่อไฟพุ่งออกจากพระเนตรขวา สายน้ำไหลออกจากพระเนตรซ้าย ท่อไฟพุ่งออกจากพระเนตรซ้าย สายน้ำไหลออกจากพระเนตรขวา เป็นต้น ดูรายละเอียดจาก ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2556), 939.

คันถารัมภกถาและนิทานกถา เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอรรถกถาจริยาปิฎกให้แก่ผู้อ่านในเบื้องต้น ก่อนที่จะนำเข้าสู่เรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องต่อไป

2. ส่วนเกริ่นนำ

ส่วนเกริ่นนำ คือเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ก่อนการเล่าเรื่องอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ในที่นี้คือเนื้อหาในส่วนปัจจุบันวัตถุ หรือปรารภเรื่อง เป็นส่วนเริ่มต้นของการเล่าเรื่องในปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้าว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ใด ทรงเล่าเรื่องอะไร เล่าให้ผู้ใดฟัง และอะไรเป็นสาเหตุของการเล่าเรื่องในอดีตนั้นๆ ของพระองค์ ส่วนเกริ่นนำในอรรถกถาจริยาปิฎกจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทราบถึงที่มาของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง

ปัจจุบันวัตถุที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกนี้ไม่ได้กล่าวถึงที่ประทับของพระพุทธเจ้า เพราะได้กล่าวไว้ในส่วนนิทานกถาอย่างละเอียดแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องนี้ขณะประทับอยู่ที่นิโครธาราม ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ดังนั้นส่วนปัจจุบันวัตถุจึงกล่าวเฉพาะทรงเล่าเรื่องอะไร เล่าให้ผู้ใดฟัง และอะไรเป็นมูลเหตุของการเล่าเรื่อง โดยย่อ ดังนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงยังอุตสาหะในการฟังบุพจริยาของพระองค์ ให้เกิดแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และแก่บริษัททั้งท้าวดาและมนุษย์แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงกระทำบุพจริยานั้นซึ่งรอยต่อแห่งภพผิดไว้ให้ประจักษ์ คุณะขามป้อมบนฝ่ามือขณะนั้น จึงตรัสพระดำรัสมีอาทิว่า⁶

จากตัวอย่าง เนื้อเรื่องในส่วนปัจจุบันวัตถุกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในพระชาติอดีตให้แก่พระสารีบุตรและบริษัททั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าได้ฟัง โดยการเล่าเรื่องครั้งนี้มีมูลเหตุมาจากพระสารีบุตรปรารภนาที่จะให้ทุกคนที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีในพระชาติก่อนของพระพุทธเจ้าจึงกราบทูลขอให้พระองค์เทศนาธรรม ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงแสดงอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง

สรุปได้ว่า ส่วนเกริ่นนำในอรรถกถาจริยาปิฎกก็คือส่วนปัจจุบันวัตถุ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทราบว่าเกริ่นนำ และอธิบายถึงมูลเหตุของการเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าในพระชาติอดีต ถึงแม้ว่าจะมีการอธิบายเนื้อเรื่องในส่วนนี้อย่างละเอียดแล้วในนิทานกถาก็ตาม แต่การขึ้นต้นด้วยส่วนนี้โดยย่ออีกครั้งก่อนการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกนั้นยังช่วยทำให้ผู้อ่าน

⁶มูลนิธิมหาเมฆกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 29.

เข้าใจถึงที่มาในการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และส่วนนี้ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำหน้าที่ร้อยเรียงเรื่องเล่าจำนวน 35 เรื่องที่ว่าด้วยการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าในพระอดีตชาติเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ เพราะพระสารีบุตรทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงเรื่องการบำเพ็ญบารมีในพระอดีตชาติให้ผู้มาเข้าเฝ้าได้ฟัง พระองค์จึงทรงเล่าเรื่องราวในพระอดีตชาติทีละเรื่องๆ ต่อเนื่องกันไปจำนวน 35 เรื่อง เพื่อเป็นเรื่องราวให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องการบำเพ็ญบารมีและพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ได้อย่างแจ่มชัด นอกจากนี้การเริ่มต้นเรื่องด้วยปัจจุบันวัตถุในอรรถกถาจริยาปิฎกก่อนการเล่าเรื่องในอดีตของพระโพธิสัตว์นั้นก็ยังเป็นการรักษาและปฏิบัติตามขนบการแต่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทอรรถกถาอีกด้วย

3. ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง

ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง คือส่วนอดีตวัตถุเป็นส่วนใหญ่ที่เล่าเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์และบำเพ็ญบารมีต่างๆ จำนวน 35 เรื่อง โดยพระพุทธเจ้าจะทรงเล่าเรื่องราวในอดีตของพระองค์ทีละเรื่องๆ ต่อเนื่องกันไปจนครบ 35 เรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ที่ทรงบำเพ็ญบารมีอันยากยิ่งได้สำเร็จ แม้ว่าพระองค์ทรงพบอุปสรรคต่างๆ มากมายแต่ก็ไม่ย่อท้อเพราะมุ่งหวังที่จะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อจะได้ช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ เนื้อเรื่องในส่วนนี้จึงเป็นส่วนสำคัญของอรรถกถาจริยาปิฎก เพราะเป็นเรื่องเล่าที่มีโครงเรื่อง มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อรรถกถามุคฝักขุมาร พระพุทธเจ้าประสูติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิชื่อว่ามุคฝักขุมาร หรือที่เรียกอีกชื่อว่าเตมียกุมาร วันหนึ่งมุคฝักขุมารทรงเห็นพระราชบิดาตัดสินโทษโจรแล้วสลดพระทัยและทรงคิดว่าการกระทำข้างต้นจะเป็นเหตุให้พระราชบิดาต้องตกนรก กอปรกับมุคฝักขุมารสามารถระลึกชาติได้ว่าเคยตกนรก และได้เห็นเหตุการณ์ชีวิตในภพภาคหน้าที่จะได้เป็นพระราชากรองเมือง และเมื่อตายไปแล้วจะต้องตกนรก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระองค์ไม่ปรารถนาครองราชย์ เทพธิดาซึ่งเคยเป็นมารดาของมุคฝักขุมารในชาติหนึ่งจึงปรากฏตัวขึ้นและได้ชี้แนะแนวทางในการเปลื้องทุกข์เหล่านี้แก่มุคฝักขุมาร ด้วยการบำเพ็ญอธิษฐานบารมี 3 ประการคือให้แสวงเป็นคนใจ เป็นคนง่อยเปลี้ย และเป็นคนหูหนวก ความว่า

เราถึงความตัดสินใจว่า เมื่อไหร่หนอ เราถึงจะเปลื้องราชสมบัตินี้ได้ (วินิจฺฉยสมานฺปิโน กถาหํ อิมํ มุญฺฉิสฺสํ) ความว่า เราตรึกตรองอย่างนี้ว่า “เราจะปลดเปลื้องราชสมบัติอันเป็นกาลกรรมนี้ได้อย่างไรหนอ.” คำว่าเทพธิดาผู้เป็นมารดาของเราในอภิปาหนึ่งซึ่งสถิตอยู่ในเสวตฉัตรนั้นเป็นผู้ใคร่ประโยชน์ แสวงหาประโยชน์แก่เรา. ชื่อว่า นางเห็นเราเป็นผู้

ประกอบด้วยทุกข์ เพราะทุกข์ใจอย่างนั้น จึงแนะนำให้เราประกอบในเหตุที่จะออกจากทุกข์
ในราชสมบัตติ 3 ประการ คือ เป็นใบ้ เป็นคนง่อยเปลี้ย เป็นคนหนวก.⁷

อรรถกถาสบัตติตจกริยา พระพุทธเจ้าประสูติเป็นกระต่าย ในพระชาตินั้นพระองค์ทรงมี
สหายเป็นลิง สุนัขจิ้งจอก และลูกนก พระองค์ทรงสั่งสอนให้สัตว์ทั้งหลายรู้จักบาปบุญ ตั้งตนอยู่
ในความดีงาม และทรงแสดงธรรมสั่งสอนสัตว์ทั้งสามตามความเหมาะสม ความว่า

พระมหาสัตว์แม่อุบัติในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานอย่างนี้ ก็ยังเป็นกัลยาณมิตร เพราะ
เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยญาณ ทรงแสดงธรรมโดยการให้อิวาทแก่สัตว์ทั้ง 3 เหล่านี้ผู้เข้าไปหา
ตามกาลเวลา สัตว์ทั้ง 3 เหล่านี้รับอิวาทของพระมหาสัตว์แล้วก็เข้าไปอยู่ในที่ของตน. เมื่อ
กาลเวลาผ่านไปอย่างนี้ พระโพธิสัตว์มองดูอากาศเห็นพระจันทร์เต็มดวง จึงสอนว่า “พวก
ท่านจงรักษาอุโบสถ”⁸

จะเห็นได้ว่า ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง เป็นการเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ใน
อดีตของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์อย่างละเอียดว่าพระองค์ได้ปฏิบัติตน
อย่างไรบ้าง

การศึกษาเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง พบว่าเรื่องเล่าการบำเพ็ญบารมีของ
พระพุทธเจ้าในอรรถกถาจริยาปิฎกมีความน่าสนใจยิ่ง อรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องมีเหตุการณ์ใน
เรื่องที่คล้ายคลึงกันหลายเหตุการณ์ เช่น เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์การทดสอบ
หรือลองใจพระโพธิสัตว์ หรือเหตุการณ์พระโพธิสัตว์พบอุปสรรคระหว่างการบำเพ็ญบารมี เป็นต้น
ในเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้พบว่าการแสดงออกของตัวละครหลักในแต่ละเรื่องมีลักษณะคล้ายคลึง
กัน อาจต่างกันที่รายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์เหล่านั้นเป็นเหตุการณ์สำคัญของ
เรื่องเล่าในอรรถกถาจริยาปิฎก กล่าวคือ แม้ว่าจะเปลี่ยนเรื่อง เปลี่ยนตัวละครหรือฉาก แต่เหตุการณ์
และการแสดงออกของตัวละครหลักยังคงมีลักษณะที่คล้ายกันทุกเรื่อง จะขอเรียกเหตุการณ์ที่
เกิดขึ้นซ้ำๆ กันในแต่ละเรื่องเหล่านี้ว่า “เหตุการณ์หลัก”

เหตุการณ์หลักที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกมีความสำคัญยิ่ง เพราะทำหน้าที่เป็นแกน
เหตุการณ์ที่ร้อยเรียงเรื่องทั้ง 35 เรื่อง ที่มีรายละเอียดแตกต่างกันให้เป็นกลุ่มเรื่องเดียวกัน คือ
เรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีต่างๆ เพื่อมุ่งสู่พระสัมพันธุ-

⁷เรื่องเดียวกัน, 346.

⁸เรื่องเดียวกัน, 166.

ญาณให้อยู่กลุ่มเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาเหตุการณ์หลักที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎก

จากการศึกษาอรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง พบว่า มีเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นซ้ำกันจำนวน 12 เหตุการณ์ดังนี้

1. ความเป็นมาของตัวละคร
2. การได้รับสมบัติ
3. การสังเวช
4. การตั้งความปรารถนา
5. การละทิ้ง
6. การบำเพ็ญบารมี
7. การพบอุปสรรค
8. การตั้งมั่น
9. การได้รับการช่วยเหลือ
10. การพ้นอุปสรรค
11. การช่วยเหลือผู้อื่น
12. การเทศนา

1. ความเป็นมาของตัวละคร เป็นเหตุการณ์ที่เล่าถึงที่มาของตัวละคร ตัวบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง ความเป็นมาของตัวละครในอรรถถาจริยาปิฎกจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ว่าพระองค์ถือกำเนิดเป็นใคร มีลักษณะนิสัยอย่างไร ความเป็นมาของตัวละครจึงเป็นส่วนที่ทำให้ทราบประวัติและลักษณะนิสัยของตัวละครเบื้องต้น อีกทั้งยังเป็นส่วนสำคัญต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังอีกด้วย เช่น การได้รับสมบัติ การบำเพ็ญบารมี การพบอุปสรรค เป็นต้น

2. การได้รับสมบัติ คือตัวละครได้รับทรัพย์สิน มรดกจากพ่อแม่ เช่น เงิน ทอง ของใช้ ในที่นี้หมายรวมไปถึงการขึ้นครองราชย์สืบต่อบิดามารดา

3. การสังเวช เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครเกิดความเศร้าสลด หดหู่ต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การสังเวชในทรัพย์ และการสังเวชในชีวิต

4. การตั้งความปรารถนา เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครตั้งเป้าหมาย และพยายามปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้ การตั้งความปรารถนาของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎก คือพระโพธิสัตว์ตั้งความปรารถนาที่จะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณจึงต้องบำเพ็ญบารมี

5. การละทิ้ง คืออาการแยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ ไม่ไปเกี่ยวข้องกับ การละทิ้งที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎก พบ 2 ประการ คือการละทิ้งทรัพย์สมบัติ และการละทิ้ง ครอบครัวยุติไปบำเพ็ญบารมี หรือออกบวชเพื่อมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

6. การบำเพ็ญบารมี เป็นเหตุการณการปฏิบัติธรรม 10 ประการ ที่จะนำไปสู่ความเป็น พระพุทธเจ้า ดังนี้

1. ทาน คือการให้ การเสียสละ (giving, charity, generosity, liberality)
2. ศีล คือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย (morality, good conduct)
3. เนกขัมมะ คือการออกบวช ความปลีกตัวปลีกใจจากกาม (renunciation)
4. ปัญญา คือความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (wisdom, insight, understanding)
5. วิริยะ คือความเพียร ความแก่งสู้รบ ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอุตสาหะ ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ (energy, effort, endeavour)
6. ขันติ คือความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบไม่ดูอำนาจกิเลส (forbearance, tolerance, endurance)
7. สัจจะ คือความจริง คือพูดจริง ทำจริง และจริงใจ (truthfulness)
8. อธิษฐาน คือความตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของ ตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่ (resolution, self-determination)
9. เมตตา คือความรักใคร่ ความปรารถนาดี มิไม่ตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วม โลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ (loving-kindness, friendliness)
10. อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ เทียงธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือชอบฟัง (equanimity, indifference to praise and blame in the performance of duty)⁹

7. การพบอุปสรรค คือการพบปัญหาในขณะที่ทำกิจบางอย่าง ทำให้สิ่งที่กระทำอยู่นั้นไม่ สำเร็จได้โดยง่าย

⁹พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ: จันทร์ เพ็ญ, 2552), 325.

8. การตั้งมั่น คือความตั้งใจจะกระทำการใดๆ ให้สำเร็จลุล่วง แม้ว่าจะมีอุปสรรคมากแต่ยังพยายามทำการนั้นๆ ต่อไป อย่างไม่ย่อท้อ

9. การได้รับการช่วยเหลือ คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ ทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคได้

10. การผ่านพ้นอุปสรรค คือการผ่านพ้นเครื่องขัดขวางในขณะที่ทำกิจบางอย่างไปได้ บางครั้งพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยความพยายามของพระองค์เอง แต่ในบางครั้งต้องมีผู้ช่วยจึงทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคไปได้

11. การช่วยเหลือผู้อื่น คือการสงเคราะห์ คำจุนผู้อื่นให้สำเร็จดังประสงค์หรือให้พ้นจากความลำบาก พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ ไม่เว้นแม้แต่ผู้ที่ประสงค์ร้ายต่อพระองค์

12. การเทศนา คือการแสดงธรรมสั่งสอนบุคคลในเรื่องต่างๆ ในอรรถกถาจริยาปิฎกพระโพธิสัตว์จะเทศนาธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ เพื่อให้ตั้งตนอยู่ในศีลในธรรม

จากการศึกษาเหตุการณ์หลักที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง สามารถสรุปเป็นตารางแสดงเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎกได้ดังนี้

ตารางที่ 31 โครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎก (ต่อ)

วรรค/ชื่ออรรถกถา	เหตุการณ์											
	ความเป็นมาของตัวละคร	การได้รับสมบัติ	การสังเวย	การตั้งความปรารถนา	การละทิ้ง	การบำเพ็ญบารมี	การพบอุปสรรค	การตั้งมั่น	การได้รับการช่วยเหลือ	การพ้นอุปสรรค	การช่วยเหลือผู้อื่น	การเทศนา
ยูธัญชยวรรค												
1. ยูธัญชยจริยา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
2. โสมนัสสจริยา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
3. อโยมจริยา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
4. กิงสจริยา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
5. โสมนันทป็นทิต จริยา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
6. มุกคักขจริยา	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
7. กปิลราชจริยา	✓			✓		✓	✓	✓		✓		
8. สัจจสวหยป็นทิต จริยา	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	
9. วัฏฏกโปตกจริยา	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓		
10. มัจฉราชจริยา	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	
11. กัณห์ทีปายนจริยา	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	
12. มหาสุดโสมจริยา	✓		✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	
13. สุวณณสามจริยา	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓		
14. เอกราชจริยา	✓			✓		✓	✓	✓		✓		
15. มหาโลมหังสจริยา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		

เมื่อนำตารางข้างต้นมาศึกษาและหาค่าความถี่การเกิดเหตุการณ์หลักต่างๆ ในอรรถกถา
จริยาปิฎก จำนวน 35 เรื่อง พบค่าความถี่ดังนี้

1. ความเป็นมาของตัวละคร	พบ 35 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 100
2. การได้รับสมบัติ	พบ 7 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 20
3. การสังเวช	พบ 17 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 48.57
4. การตั้งความปรารถนา	พบ 35 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 100
5. การละทิ้ง	พบ 16 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 45.71
6. การบำเพ็ญบารมี	พบ 35 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 100
7. การพบอุปสรรค	พบ 35 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 100
8. การตั้งมั่น	พบ 35 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 100
9. การได้รับการช่วยเหลือ	พบ 13 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 37.14
10. การพ้นอุปสรรค	พบ 35 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 100
11. การช่วยเหลือผู้อื่น	พบ 10 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 28.57
12. การเทศนา	พบ 14 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 40

จากการศึกษาพบว่า เหตุการณ์หลักทั้ง 12 เหตุการณ์ ที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง
จะมีจำนวนเหตุการณ์ไม่ครบ 12 เหตุการณ์ โดยมีจำนวนเหตุการณ์ตั้งแต่ 6 เหตุการณ์จนถึง 10
เหตุการณ์ ดังนี้

เรื่องที่ปรากฏเหตุการณ์จำนวน 6 เหตุการณ์ มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามหิสรราช
จริยา (15) อรรถกถาธัมมเทวปุตตจริยา (18) อรรถกถากปิลราชจริยา (27) และอรรถกถาเอกราช
จริยา (34)

เรื่องที่ปรากฏเหตุการณ์จำนวน 7 เหตุการณ์ มีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถากุรุธรรมจริยา
(3) อรรถกถามหาสุทิสสนจริยา (4) อรรถกถาชยทิสจริยา (19) อรรถกถาวิภูฏกโปตตจริยา (29) และ
อรรถกถาสุวัณณสามจริยา (33)

เรื่องที่ปรากฏเหตุการณ์จำนวน 8 เหตุการณ์ มีจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถา
สังขพราหมณจริยา (2) อรรถกถามหาโควินทจริยา (5) อรรถกถาสิวราชจริยา (8) อรรถกถา
เวสสันตรจริยา (9) อรรถกถาสสปีณจิตจริยา (10) อรรถกถามัจฉราชจริยา (30) อรรถกถากันหา
ปายนจริยา (31) และอรรถกถามหาสุตโสมจริยา (32)

เรื่องที่ปรากฏเหตุการณ์จำนวน 9 เหตุการณ์ มีจำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถากิตติจริยา
(1) อรรถกถาจันทกุมารจริยา (9) อรรถกถาสีลวานาคจริยา (11) อรรถกถาฐิริทัตตจริยา (12)

อรรถกถาจุฬารัตนชาดก (14) อรรถกถาชาดก (17) อรรถกถาสังขปาละชาดก (20) อรรถกถา
 อรรถกถาชาดก (21) อรรถกถาโสมนัสชาดก (22) อรรถกถาโฆมชาดก (23) อรรถกถาภิงสาชาดก
 (24) อรรถกถาโสมนัสชาดก (25) อรรถกถามุคหิกชาดก (26) อรรถกถาสัจจสวหยาชาดก
 (28) และอรรถกถามหาโสมนัสชาดก (35)

เรื่องที่ปรากฏเหตุการณ์จำนวน 10 เหตุการณ์ มีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาเนมิราช
 ชาดก (6) อรรถกถาจัมเปยชาดก (13) อรรถกถารัฐมิตราชชาดก (16)

ในการศึกษาพบว่า เหตุการณ์หลักที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกมากที่สุดมี 6 เหตุการณ์
 ได้แก่ เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์การบำเพ็ญ
 บารมี เหตุการณ์การพบอุปสรรค เหตุการณ์การตั้งมั่น และเหตุการณ์การพ้นอุปสรรค โดยทั้ง 6
 เหตุการณ์นี้ปรากฏอยู่ในอรรถกถาชาดกทุกเรื่อง ส่วนเหตุการณ์หลักอื่นๆ ที่ปรากฏรองลงมา
 คือเหตุการณ์การสังเวช พบจำนวน 17 เรื่อง เหตุการณ์การละทิ้ง พบจำนวน 16 เรื่อง เหตุการณ์
 การได้รับความช่วยเหลือ และเหตุการณ์การเทศนา พบจำนวน 14 เรื่อง เหตุการณ์การช่วยเหลือผู้อื่น
 พบจำนวน 10 เรื่อง และเหตุการณ์หลักที่ปรากฏน้อยที่สุด คือเหตุการณ์การได้รับสมบัติพบเพียง 7
 เรื่อง

เหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นในอรรถกถาชาดกทั้ง 12 เหตุการณ์ มักจะเกิดขึ้นเรียงตามลำดับ
 1-12 แต่ก็อาจมีการข้ามเหตุการณ์ และสลับที่เหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกันของเรื่องนั้นๆ ซึ่ง
 เป็นลักษณะเฉพาะของเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา ที่มีการเล่าเรื่องย้อนไปในอดีตแล้วกลับมาใน
 ปัจจุบัน จึงทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอรรถกถาชาดกไม่เรียงลำดับเวลาและสามารถสลับที่กัน
 ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังพบว่า อรรถกถาชาดกกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีประเภท
 เดียวกันจะมีการเกิดและการเรียงลำดับของเหตุการณ์หลักที่คล้ายคลึงกัน จึงสามารถแบ่งโครงสร้าง
 เหตุการณ์หลักในอรรถกถาชาดกตามประเภทการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ได้ 7 ประเภท
 ดังนี้

1. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี
2. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี
3. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี
4. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอธิษฐานบารมี
5. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังขบารมี
6. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี
7. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

การจัดโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎกจะพิจารณาจากค่าความถี่การเกิดเหตุการณ์ในเรื่อง เหตุการณ์ใดที่มีค่าความถี่การเกิดเหตุการณ์มากกว่าร้อยละ 50 ขึ้นไป ของจำนวนเรื่องแต่ละกลุ่มที่แสดงการบำเพ็ญบารมี จัดเป็นเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในกลุ่มเรื่องนั้นๆ ส่วนเหตุการณ์ใดที่มีค่าความถี่การเกิดเหตุการณ์น้อยกว่าร้อยละ 50 จัดเป็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในเรื่องก็ได้ โดยผู้ศึกษาจะใช้พยัญชนะตัวเดียวใส่ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บเพื่อแยกให้ทราบว่าไม่ใช่เหตุการณ์หลัก เช่น (ก...) (ข...) (ค...)

1. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญทานบารมี พบจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่

1. อรรถกถาอกิตติจริยา	2. อรรถกถาสังขพราหมณจริยา
3. อรรถกถากุรุธรรมจริยา	4. อรรถกถามหาสุทิสถจริยา
5. อรรถกถามหาโควินทจริยา	6. อรรถกถาเนมิราชจริยา
7. อรรถกถาจันทกุมารจริยา	8. อรรถกถาสิวราชจริยา
9. อรรถกถาเวสสันดรจริยา	10. อรรถกถาสสปีนทิตจริยา

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ และมีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องอีก 4 เหตุการณ์ โดยมีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
2. เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ
(ก. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช)
3. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
(ข. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง)
4. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี
5. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
6. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
7. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ
8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค
(ค. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น)
(ง. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา)

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร พบ 10 เรื่อง เป็นการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ว่าพระองค์ถือกำเนิดเป็นใคร มีลักษณะนิสัยอย่างไร ทำให้ผู้อ่านทราบที่มาของตัวละครซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นภายหลังต่อไป

จากการศึกษาสามารถแบ่งความเป็นมาของตัวละครตามการเสวยพระชาติของพระโพธิสัตว์ได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเสวยพระชาติเป็นมนุษย์พบ 9 เรื่อง สามารถแบ่งตามชนชั้นวรรณะอินเดียได้เป็น เสวยพระชาติในวรรณะกษัตริย์ 6 เรื่อง ได้แก่ อรรคกถากุรุธรรมจริยา อรรคกถามหาสุทัสสนจริยา อรรคกถาเนมิราชจริยา อรรคกถาจันทกุมารจริยา อรรคกถาสีวีราชจริยา และอรรคกถาเวสสันดรจริยา เสวยพระชาติในวรรณะพราหมณ์ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรคกถากิตติจริยา และอรรคกถามหาโควินทจริยา และเสวยพระชาติในวรรณะแพศย์ คือเป็นเศรษฐีหรือพ่อค้า 1 เรื่อง ได้แก่ อรรคกถาสังขพราหมณ์จริยา และ 2) การเสวยพระชาติเป็นสัตว์พบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรคกถาสप्तชาติจริยา พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่าย ถึงแม้ว่าในแต่ละชาติพระองค์มีกำเนิดที่แตกต่างกัน แต่ทุกพระชาตินั้นพระองค์มีลักษณะนิสัยที่คล้ายคลึงกัน คือเป็นผู้ทรงธรรม มีศีลและชอบทำทานอยู่เป็นนิจ

ตัวอย่างอรรคกถากุรุธรรมจริยา เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละครที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสของกษัตริย์พระนามว่าธัญชัย

ในอดีตกาล ในนครอินทปัตถะแคว้นกุรุ พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระเจ้ากุรุราช ถึงความเจริญวัยโดยลำดับไปยังเมืองคักกสิลา เรียนศิลปศาสตร์อันเป็นประโยชน์ในการปกครองและวิชาหลัก ครั้นเรียนจบกลับพระนคร พระชนกให้ดำรงตำแหน่งอุปราช)

ครั้นต่อมาเมื่อพระชนกสวรรคต ได้รับราชสมบัติยังทศพิชราชธรรมไม่ให้กำเริบครองราชสมบัติโดยธรรมมีพระนามว่าธัญชัย พระเจ้าธัญชัยทรงให้สร้างโรงงาน 6 แห่ง คือที่ประตูพระนคร 4 แห่ง กลางพระนคร 1 แห่ง ประตูราชนิเวศน์ 1 แห่ง ทรงสละทรัพย์วันละ 600,000 ทุกวัน ทรงกระทำชมพูทวีปทั้งสิ้นเจริญรุ่งเรืองแล้วทรงบริจาคตาน เพราะพระองค์มีพระอหิชาศัยในการทรงบริจาด ความยินดีในทานแผ่ไปทั่วชมพูทวีป.¹⁰

จากตัวอย่างทำให้ทราบความเป็นมาในพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากุรุราช เมื่อพระราชบิดาสวรรคตพระองค์ได้ครอง

¹⁰มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 53-54.

ราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา พระองค์โปรดการทำทานมากจึงสร้างโรงทาน 6 แห่ง เพื่อไว้เป็นสถานที่สำหรับให้ทานแก่ผู้อื่นทุกวัน

2. เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ พบจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาอกิตติจริยา อรรถกถา กุรุธรรมจริยา อรรถกถาเนมิราชจริยา อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาสิวราชจริยา และ อรรถกถาเวสสันดรจริยา เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครถือกำเนิดเป็นบุตรของผู้ร่ำรวย มีทรัพย์มหาศาล เมื่อเติบโตใหญ่ได้รับทรัพย์สิน มรดกจากพ่อแม่ ในที่นี้รวมถึงการขึ้นครองราชย์สืบต่อบิดามารดาด้วยการรับสมบัตินี้เป็นเหตุการณ์สำคัญในกลุ่มเรื่องที่บำเพ็ญทานบารมี เพราะช่วยให้ตัวละคร กลายเป็นผู้มีทรัพย์มากจนสามารถนำไปให้ทานและช่วยเหลือผู้อื่นต่อไปได้ อย่างไรก็ตามมีบาง เรื่องที่ไม่ปรากฏเหตุการณ์นี้เพราะตัวละครในเรื่องนั้นพระโพธิสัตว์เป็นผู้มีทรัพย์อยู่แล้ว และบาง เรื่องพระองค์ถือกำเนิดเป็นสัตว์จึงไม่ปรากฏเหตุการณ์การได้รับสมบัติ

ตัวอย่างอรรถกถาสิวราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าสิวราช และได้รับ ราชสมบัติจากพระราชบิดา

...พระมหาสัตว์ทรงอุบัติเป็นพระโอรสของพระเจ้าสิวราชนั้น. พระนามของพระ มหาสัตว์นั้นว่าสิวกุมาร. ครั้นพระมหาสัตว์เจริญวัยได้เสด็จไปยังเมืองตักกสิลา ทรงเล่าเรียน ศิลปะ สำเร็จแล้วเสด็จกลับ ทรงแสดงศิลปะแก่พระบิดาได้รับตำแหน่งอุปราช. ต่อมาพระบิดา สวรรคต ได้เป็นพระราชบิดา ทรงละอคติ ทรงตั้งอยู่ในราชธรรม ครองราชสมบัติ ทรงให้สร้าง โรงทาน 6 แห่ง คือที่ประตูพระนคร 4 แห่ง ท่ามกลางพระนคร 1 แห่ง ที่ประตูพระราชนิเวศน์ 1 แห่ง ทรงบริจาคมหาทานวันละ 600,000 กหาปณะทุกวัน. ในวัน 8 คำ 14 คำ และ 15 คำ ได้ เสด็จไปยังโรงทานด้วยพระองค์เอง ทรงตรวจตราโรงทาน...¹¹

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสิวราชนามว่าสิวกุมาร เมื่อพระราชบิดาสวรรคตพระองค์ได้รับราชสมบัติสืบต่อพระราชบิดา หลังจากนั้นพระองค์โปรด ให้สร้างโรงทาน 6 แห่ง เพื่อบริจาคมหาทานทุกวัน วันละ 600,000 กหาปณะ เมื่อถึงวันพระพระองค์ เสด็จไปให้ทานและตรวจตราโรงทานด้วยพระองค์เอง

3. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครได้ ตั้งเป้าหมาย และพยายามปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้ การตั้งความปรารถนาของทั้ง 10 เรื่อง คือ

¹¹เรื่องเดียวกัน, 98.

การบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ซึ่งหนทางที่จะทำให้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณได้นั้นจะต้องบำเพ็ญบารมี 10 ประการ ด้วยเหตุนี้ตัวละครจึงมุ่งบำเพ็ญทานบารมีอย่างไม่ลดละ

ตัวอย่างอรรคถาสีวีราชจริยา พระโพธิสัตว์ปรารถนาให้ทานที่เป็นวัตถุภายใน

บางคราวในวัน 15 ค่ำ ตอนเช้าตรู่ พระองค์ประทับนั่งบนราชบัลลังก์ ภายใต้อุโบสถเสวตฉัตรที่ยกขึ้น ทรงดำริว่า ทานภายนอกของเราไม่ยังจิตใจอันดีเหมือนทานภายใน. โฉนหนอนในเวลาที่เราไปโรงทาน จะมีผู้ขอใดๆ ไม่ขอวัตถุภายนอก ฟังขอวัตถุภายในอย่างเดียว. ก็หากว่าใครๆ ฟังขอเนื้อหรือเลือดในร่างกายของเรา ศิริษะ เนื้อหัวใจ นัยน์ตา ร่างกายครึ่งหนึ่ง หรืออวัยวะทั้งสิ้นเอาไปเป็นทาส เราก็คงความประสงค์ของผู้นั้นให้บริบูรณ์ในทันที สามารถจะให้ได้.¹²

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า มิแต่คนมาขอทานภายนอกและไม่มีผู้ใดมาขอทานภายในจากพระองค์ พระองค์ปรารถนาจะให้ทานภายในอัน ได้แก่ เนื้อ เลือด อวัยวะต่างๆ แก่ผู้อื่นเป็นอย่างมากเพราะเป็นสิ่งทีกระทำความดีที่ยากยิ่งและสร้างความปิติยินดีให้แก่พระองค์มากกว่า พระองค์ทรงคิดว่าถ้าหากมีผู้ใดมาขอทานที่เป็นวัตถุภายในจากพระองค์ก็จะให้ทานนั้นแก่ผู้ขอทันที

4. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมีเป็นหลัก คือเป็นการให้สิ่งของที่มีค่าแก่ผู้อื่น เช่น ทรัพย์สิน อาหาร และเครื่องใช้ เป็นต้น ในเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีนี้ยังสามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยได้ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การมีทรัพย์ หรือการหาทรัพย์ เหตุการณ์การสร้างโรงทาน และเหตุการณ์การให้ทาน ดังนี้

เหตุการณ์ย่อยที่ 1 การมีทรัพย์ หรือการหาทรัพย์ อรรคถาสีวีราชจริยาปิฎกทั้ง 10 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี ตัวละครในทุกเรื่องจะต้องเป็นผู้มีทรัพย์ อาจเป็นเงินทอง ข้าวของ เครื่องใช้ต่างๆ ที่มีไว้สำหรับทำทานแก่ผู้อื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะได้มาจากมรดกของพ่อแม่ หรือถ้าในเรื่องใดที่ตัวละคร ไม่มีทรัพย์ก็จะแสวงหาทรัพย์มาทำทาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อรรคถาสังขพราหมณจริยา ตอนสังขพราหมณ์นำสินค้านำขึ้นเรือไปขายเพื่อหาทรัพย์มาทำทาน

ในอดีต กรุงพาราณสีนี้ชื่อว่าโมฬินนคร เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ ณ โมฬินนคร. พระโพธิสัตว์เป็นพราหมณ์ชื่อว่าสังขะ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มากให้ตั้งโรงทาน 6 แห่ง ในที่ทั้ง 6 คือที่ประตูนคร 4 ที่กลางนคร 1 ที่ประตูบ้านของคน 1 สละทรัพย์ทุกวัน วันละ

¹²เรื่องเดียวกัน, 99.

600,000 ชั่งมหาทานให้เป็นไปในบรรดาคนยากจนและคนเดินทางเป็นต้น. วันหนึ่งสังฆพราหมณ์คิดว่า “เมื่อทรัพย์ในเรือนหมด เราก็จักไม่สามารถจะให้ทานได้ เมื่อทรัพย์ยังไม่หมดทีเดียว เราก็ไปยังสุวรรณภูมิด้วยเรือแล้วนำทรัพย์มา.”¹³

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นเศรษฐีผู้ชอบทำทานชื่อสังฆพราหมณ์ พระองค์สร้างโรงทาน 6 แห่ง เพื่อแจกจ่ายสิ่งของให้คนยากจน วันหนึ่งพระองค์เห็นว่าทรัพย์ที่มีอยู่นั้นใกล้หมดและเกรงว่าจะไม่ได้ทำทานให้แก่ผู้อื่น จึงคิดหาทรัพย์เพิ่มเติมโดยการนำสินค้านำขึ้นเรือไปขายยังสุวรรณภูมิเพื่อหาเงินมาทำทานต่อไป

ในอรรถกถาสप्तตติจรียา ตอน สप्तตติจรียา ไม่มีสิ่งของมาทำทานและคิดได้ว่าจะนำร่างกายให้เป็นทาน

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ออกในเวลาอันสมควร คิดว่า “เราก็กินหญ้ามีหญ้าแพรกเป็นต้น” นอนที่พุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตน คิดว่า “หากทั้งหลายมาหาเรา ไม่อาจกินหญ้าได้ เราไม่มีแม่ งาและข้าวสารเป็นต้น. หากหากมาหาเรา เราเลี้ยงชีวิตด้วยหญ้า เราก็กินเนื้อในร่างกายของตน.” ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

เราอนถิตถึงทานอันสมควรแก่ทักษิณบุคคลว่า ถ้าเราพึงได้
ทักษิณบุคคล เราก็กินอะไรเป็นทาน งา ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ข้าวสารและ
เปรียงของเราไม่มี เราเลี้ยงชีวิตด้วยหญ้า เราไม่อาจให้หญ้าได้ ถ้า
ทักษิณบุคคลมาสักทันทันหนึ่งเพื่อขอในสำนักของเรา เราพึงให้ตนของตน
ทักษิณบุคคลจักไม่ไปเปล่า.¹⁴

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์คิดว่าไม่มีสิ่งใดจะให้ทานแก่ผู้ขอทั้งหลาย เพราะพระองค์กินแต่หญ้าเป็นอาหารซึ่งผู้ขอทั้งหลายไม่อาจกินหญ้าได้ เมื่อคิดได้ดังนั้นพระองค์จึงต้องการนำร่างกายของพระองค์ให้เป็นทานแก่ผู้ขอ

เหตุการณ์ย่อยที่ 2 การสร้างโรงทาน เหตุการณ์การสร้างโรงทานพบ 8 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังฆพราหมณ์จรียา อรรถกถากุรุธรรมจรียา อรรถกถามหาสุทิสสนจรียา อรรถกถามหาโควินทจรียา อรรถกถาเนมิราชจรียา อรรถกถาจันทกุมารจรียา อรรถกถาสิวราชจรียา และอรรถกถาเวสสันดรจรียา ไม่พบเหตุการณ์นี้ในอรรถกถาอกิตติจรียาและอรรถกถาสप्तตติจรียา เนื่องจากอรรถกถาอกิตติจรียา อกิตติพราหมณ์ได้รับบริจาคทรัพย์ที่มีอยู่ทั้งหมดเพียงครั้งเดียวโดยใช้เวลานาน

¹³เรื่องเดียวกัน, 43.

¹⁴เรื่องเดียวกัน, 168.

ถึง 7 วัน แล้วจึงตัดสินใจออกบวช ส่วนอรรตถกาสप्तมิตตจริยาพระพุทธรเจ้าทรงถือกำเนิดเป็น
กระต่ายและใช้ร่างกายของตนสละเป็นทาน

ในเหตุการณ์การสร้างโรงงาน พระโพธิสัตว์สร้างโรงงานไว้เป็นสถานที่สำหรับ
แจกจ่ายสิ่งของ เครื่องใช้ อาหาร ยา เครื่องนุ่มห่ม และอื่นๆ ให้แก่ผู้ขอทั้งหลาย แต่ละเรื่องก็จะมี
การสร้างโรงงานจำนวนแตกต่างกันไป 5 แห่งบ้าง 6 แห่งบ้าง และ 100 แห่งบ้าง โดยโรงงาน
เหล่านี้เปิดแจกจ่ายทานทุกวัน พระโพธิสัตว์ไปดูแลและให้ทานด้วยพระองค์เองบ้างในวันพระ หรือ
ทุกๆ ครึ่งเดือน ดังปรากฏในอรรตถกถาเนมิราชจริยา

ฝ่ายพระเนมิราชเพราะทรงมีอหยาตย์ในการให้ จึงทรงให้สร้างโรงงาน 5 แห่ง คือ
ที่ประตูพระนคร 4 แห่ง ท่ามกลางพระนคร 1 แห่ง แล้วทรงบริจาคมหาทาน ทรงบริจาคทรัพย์
วันละ 500,000 กหาปณะ โรงทานละ 100,000 กหาปณะ ทรงรักษาศีล 5 ทรงสมาทาน
อุโบสถกรรมในวันบิษั ทรงแห่มหาขนชิดมั่นในบุญมีทานเป็นต้น ทรงบอกทางสวรรค์ให้
ทรงงูให้กลัวด้วยกษัตริย์¹⁵

จากตัวอย่าง พระเจ้าเนมิราชชอบให้ทาน จึงสร้างโรงงาน 5 แห่ง คือ ที่ประตูเมือง 4
แห่ง กลางเมือง 1 แห่ง แล้วบริจาคมหาทาน บริจาคทรัพย์วันละ 500,000 กหาปณะ โรงทานละ
100,000 กหาปณะ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงรักษาศีล 5 และสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม
อีกด้วย

เหตุการณ์ย่อยที่ 3 การให้ทาน เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ให้วัตถุทั้งหลายแก่
บุคคลต่างๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การให้ทานที่เป็นวัตถุภายนอก
และการให้ทานที่เป็นวัตถุภายในดังนี้

1. การให้ทานที่เป็นวัตถุภายนอก วัตถุภายนอก หมายถึง ทรัพย์สิน เงินทอง
สิ่งของ อาหาร เครื่องใช้และอื่นๆ ที่เป็นของนอกกาย เมื่อใช้หมดไปแล้วสามารถหาใหม่ได้
พระโพธิสัตว์ได้ให้สิ่งของเหล่านี้แก่ผู้ขอทั้งหลาย ผู้ศึกษาพบว่าในอรรตถกถา 9 ใน 10 เรื่อง ยกเว้น
อรรตถกถาสप्तมิตตจริยา จะกล่าวถึงการบริจาคทานของพระโพธิสัตว์ว่า นอกจากจะให้เงินทอง
สิ่งของอาหารและยารักษาโรคแล้ว พระองค์ยังได้บริจาค “มหาทาน” เป็นการให้ทานครั้งใหญ่หรือ
เรียกอีกอย่างว่า “สัตตคดมหาทาน” คือการให้ทานสิ่งของอย่างละ 100 จำนวน 7 อย่าง ประกอบไป
ด้วย ช้าง 100 ม้า 100 รถ 100 โคนม 100 หญิงสาว 100 ทาส 100 และ ทาสี 100 ดังปรากฏใน
อรรตถกถาจันตกุมารจริยา

¹⁵เรื่องเดียวกัน,81.

ลำดับนั้น ราชบริพาร ชาวนคร ชาวชนบท แม้ทั้งหมดประชุมกัน อภิเษกพระ โทธิสัตว์ไว้ในราชสมบัติ. พระโทธิสัตว์ทรงเสวยราชสมบัติโดยธรรม ทรงระลึกถึงความพินาศอันเกิดขึ้นแก่พระองค์และแก่มหาชน โดยเหตุอันไม่สมควร ทรงเกิดความสังเวช มีพระอุทสาหะในการบำเพ็ญบุญให้ยิ่งขึ้นไป ทรงบริจาคมหาทาน. ทรงรักษาศีล. ทรงสมาทานอุโบสถกรรม. ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระคำรสมีอาทิว่า

ในกาลนั้น เราพ้นจากการบูชาแล้วออกไปจากที่บวงสรวงนั้น
ยังความสังเวชให้เกิดขึ้น แล้วบริจาคมหาทาน.¹⁶

พระโทธิสัตว์ได้ขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา เมื่อพระองค์พิจารณาถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา คือพระราชบิดาหุบเขาเขื่อนคนชั่วจนทำให้พระองค์เกือบเสียชีวิตก็เกิดความสังเวชใจ พระองค์จึงรักษาศีลและทำทานมากยิ่งขึ้นด้วยการบริจาคมหาทาน

2. การให้ทานที่เป็นวัตถุภายใน หมายถึง อวัยวะและชีวิตที่หมายรวมทั้งชีวิตของตนและผู้เป็นที่รักด้วย การให้ทานที่เป็นวัตถุภายในนี้ถือว่าเป็นการกระทำที่คนทั่วไปพึงกระทำได้ยากยิ่ง เพราะอวัยวะ ชีวิต และบุตร ภรรยา คือสิ่งที่ทุกคนหวงแหน เพราะไม่สามารถมีอวัยวะหรือชีวิตใหม่ทดแทน แต่พระโทธิสัตว์ให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้ขอทั้งหลาย ดังปรากฏในอรรถกถาสีวิราชจรียา อรรถกถาสप्तศตวรรษจรียา และอรรถกถาเวสสันดรจรียา ดังนี้

2.1 การให้บุตร และภรรยาแก่ผู้อื่น ปรากฏในอรรถกถาพระเวสสันดรจรียา ตอนพระเวสสันดรสนทนากับพราหมณ์เรื่องการให้บุตรชาย บุตรสาว และภรรยาแก่ผู้อื่น

แม้พระมหาบุรุษก็ตรัสว่า ท่านพราหมณ์ผู้เจริญ พระสัพพัญญูคุณเท่านั้น เรายังยิ่งกว่าแม่มีตรี ร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า. ขอทานของเรานี้จึงเป็นปัจจัยแห่งการรู้แจ้งแทงตลอด พระสัพพัญญูคุณเกิด แล้วพระราชทานทาน. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

เมื่อเราสละพ่อชาติ แม่กัณหาชีนาผู้เป็นธิดาและพระนางมัทรีผู้จงรักสามี ไม่คิดถึงเลย เพราะเหตุแห่งโพธิญาณนั่นเอง บุตรทั้งสองเราก็ไม่เกลียด พระนางมัทรีเราก็ไม่เกลียด แต่สัพพัญญูคุณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้นเราจึงได้ให้บุตรและภริยาอันเป็นที่รักของเราอีกครั้งหนึ่ง.¹⁷

จากตัวอย่างข้างต้น พระเวสสันดรได้สนทนากับท้าวสักกะที่แปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอนางมัทรี โดยพระองค์กล่าวถึงสาเหตุที่ให้บุตรชาย บุตรสาว และภรรยาแก่ผู้อื่น

¹⁶เรื่องเดียวกัน, 92.

¹⁷เรื่องเดียวกัน, 153-154.

นั้น ไม่ใช่เพราะความเกลียดหรือไม่รัก แต่เพราะปรารถนาบรรลुพระสัพพัญญุตญาณพระองค์จึงให้ทานนั้น

2.2 การให้อวัยวะและชีวิต ดังปรากฏในอรรถกถาสิวราชจริยา ตอน พระเจ้าสิวราชให้ดวงตาแก่พราหมณ์

พระราชาทรงอดกลั้นเวทนาแล้วตรัสว่า “อย่าชักเข้าไปเลยพ่อคุณ.” หมอทูลรับสนอง แล้วขีดพระเนตรด้วยมือซ้าย จับศัสตราด้วยมือขวาตัดสายพระเนตรแล้วหีบพระเนตรวางไว้บนพระหัตถ์ของพระมหาสัตว์. พระมหาสัตว์ทรงทอดพระเนตร พระเนตรข้างขวาด้วยพระเนตรข้างซ้าย เสวยทุกขเวทนา ทรงข่มไว้ด้วยปีติในการบริจจาค รับสั่งเรียกพราหมณ์ว่า “ท่านพราหมณ์จงมาเถิด” แล้วตรัสว่า “สมันตจักขุของเรา เป็นที่รักกว่านัยน์ตานี้ตั้งร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า การให้ดวงตาของเรา นี้ จงเป็นปัจจัยแห่งสมันตจักขุนั้นเถิด.” แล้วได้พระราชทานพระเนตรแก่พราหมณ์ พราหมณ์หีบพระเนตรนั้นใส่ที่นัยน์ตาของตน. พระเนตรนั้นปรากฏดุจดอกอุบลแซมด้วยอานุภาพแห่งพราหมณ์แปลงนั้น พระมหาสัตว์ทรงเห็นนัยน์ตาของพราหมณ์ด้วยพระเนตรข้างซ้าย มีพระวรกายซาบซ่านด้วยปีติผุดขึ้นภายในเป็นลำดับว่า “โอ เราให้นัยน์ตาดีแล้ว” ได้พระราชทานอีกข้างหนึ่ง. แม้ท้าวสักกะก็กระทำเหมือนอย่างเดิม เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ เมื่อมหาชนแลดูอยู่นั้นเอง เสด็จออกจากพระนครกลับไปยังเทวโลก.¹⁸

จากตัวอย่าง พระเจ้าสิวราชให้หมอใช้มีดควักดวงตาทั้ง 2 ข้างของพระองค์ให้แก่พราหมณ์ตาบอด แม้ว่าพระเจ้าสิวราชจะทรงเจ็บปวดแต่ก็ทรงข่มไว้ด้วยความปีติยินดีที่ได้ให้ทาน เพราะมุ่งหวังว่าการให้ทานครั้งนี้จะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้พระองค์บรรลุพระโพธิญาณ หลังจากนั้นพราหมณ์ตาบอดจึงนำดวงตาทั้งสองข้างใส่ที่นัยน์ตาของตน

ในอรรถกถาสสปีนทิตจริยา ตอนสสปีนทิตให้ร่างกายเพื่อเป็นอาหารแก่พราหมณ์

จากนั้น พราหมณ์จึงเข้าไปหาสสปีนทิต. แม้เมื่อสสปีนทิตถามว่า “ท่านมาเพื่ออะไร?” พราหมณ์ก็บอกเหมือนอย่างนั้น. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

ท้าวสักกะทรงทราบความดำริของเราแล้ว แปลงเพศเป็นพราหมณ์
เสด็จเข้ามายังสำนักของเราเพื่อทรงทดลองทานของเรา.

เราเห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็ยินดีได้กล่าวคำนี้ว่า ท่านมาถึงในสำนักเรา
เพราะเหตุแห่งอาหารเป็นการดีแล้ว วันนี้เราจักให้ทานอันประเสริฐที่ใครๆ

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 108.

ไม่เคยให้แก่ท่าน ท่านผู้ประกอบด้วยศีลคุณ การเบียดเบียนผู้อื่นไม่ควรแก่ท่าน

ท่านจงไปเอาไม้ต่างๆ มาก่อไฟขึ้น เราจักย่างตัวของเรา ท่านจักได้กินเนื้อที่สุก.

พราหมณ์นั้นรับคำแล้วมีใจร่าเริง นำเอาไม้ต่างๆ มาทำเป็นเชิงตะกอนใหญ่ ทำเป็นห้องอันเต็มด้วยถ่านเพลิง

ก่อไฟโพล่งขึ้น ณ ที่นั้นทันทีเหมือนไฟนั้นเป็นกองใหญ่ เราสลัดตัวมีธูลีเข้าไปอยู่ข้างหนึ่ง

ในเมื่อกองไฟอันไฟติดทั่วแล้ว เป็นวันตระหลบอยู่ในกาลนั้นเราโดดลงในท่ามกลางระหว่างเปลวไฟ.

น้ำเย็นอันผู้หนึ่งผู้ใดค้ำลงแล้ว ย่อมระงับความกระวนกระวายและความร้อน ย่อมให้ความยินดีและปีติฉันท.

ในกาลเมื่อเราเข้าไปยังไฟที่ลุกโพล่งก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน ความกระวนกระวายทั้งปวง ย่อมระงับเหมือนค้ำลงในน้ำเย็นฉนั้น.

...

ชื่อว่า ในกาลนั้น เรากระโดดลงในท่ามกลางภายในเปลวไฟ (ตฤบุปติควา ปปตี, มชฺเฌ ขาลสิขุตฺต) ความว่า ในกาลนั้น คือเวลานั้น เราคิดว่า “กองถ่านเพลิงนี้สามารถเผาร่างกายเราได้” จึงโดดลงไปให้ร่วงทั้งสิ้นเป็นทาน โดดลงในท่ามกลางกองถ่านเพลิงนั้นซึ่งอยู่ภายในเปลวไฟ มีใจเบิกบานดูพญาหงส์โดดลงในกอบทุมฉนั้น

คำว่า อันผู้ใดผู้หนึ่งค้ำลงแล้ว (ปริภฺฐุ ยสุ กตฺตจ) น้ำเย็นอันผู้หนึ่งผู้ใดค้ำลงไป ย่อมระงับความกระวนกระวายเดือดร้อนของผู้นั้นได้ คือให้เกิดความพอใจและปีติฉันท. ชื่อว่า ในกาลเมื่อเราเข้าไปยังไฟที่ลุกเพลิง ก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน (ตเถว ขลิตํ อคฺคิ) ความว่า ในกาลเมื่อเราเข้าไปในกองถ่านเพลิงที่ลุกเพลิงก็ฉนั้นนั้น มิได้มีแม้ความร้อนเลย โดยที่แท้ได้มีการระงับความกระวนกระวายเดือดร้อนทั้งปวง ด้วยความอิมในทานสิริราพพทั้งหมดมิชนและหนึ่งเป็นต้นของเรา เข้าถึงความเป็นของควรรให้เป็นทาน ความปรารถนาที่เราปรารถนาไว้ได้ถึงความสำเร็จแล้วสิ้นกาลนานหนอ. ดังที่พระเจ้าพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

เราได้ให้แล้วซึ่งกายทั้งสิ้นโดยไม่เหลือ คือ ขน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกและชิ้นเนื้อหัวใจแก่พราหมณ์ ฉนั้นแล.

...

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทนต์ (สงสฺย) ไม่ได้ที่กองไฟนั้นไม่ทำความร้อนแม้เพียงขุมขนในร่างกายของตน เป็นคูกเข้าห้องหิมะ จึงกล่าวกะท้าวสักกะผู้ทรงรูปเป็นพราหมณ์อย่างนี้ว่า “ท่านพราหมณ์ท่านทำไฟให้เย็นจัดได้ ทำได้อย่างไร.” พราหมณ์กล่าวว่า “ท่านบัณฑิตข้าพเจ้ามิใช่พราหมณ์ดอก. ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะ มาทำอย่างนี้ก็เพื่อทดลองท่าน.” พระโพธิสัตว์ได้

บันลือสีหนาทว่า “ข้าแต่ท้าวสักกะช่างเถิด หากว่าโลกทั้งสิ้นพึงทดลองข้าพเจ้าด้วยทาน เขาจะเห็นว่าข้อที่ข้าพเจ้าไม่ยอมทำให้มันไม่มีเลย.”¹⁹

พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นกระต่าย พระองค์ปรารถนาทำทานแก่พราหมณ์ผู้หนึ่ง แต่เนื่องจากพระองค์ไม่มีอาหารหรือสิ่งใดที่สามารถบริจาคเป็นทานได้ จึงได้สละชีวิตของพระองค์เองเพื่อเป็นอาหารแก่พราหมณ์ผู้นั้น โดยให้พราหมณ์นำไม้มาก่อไฟ หลังจากนั้นพระองค์กระโดดเข้ากองไฟ แต่ไฟกลับไม่ร้อนและไม่ทำอันตรายใดๆ พระองค์จึงสงสัยว่าเพราะเหตุใดไฟจึงไม่ทำอันตราย พราหมณ์จึงอธิบายว่าเป็นท้าวสักกะปลอมตนมาเนื่องจากทราบว่าจะพระโพธิสัตว์ปรารถนาทำทานจึงอยากช่วยเหลือให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมีได้สำเร็จ ซึ่งนี้เป็นบทบาทของท้าวสักกะในพระพุทธศาสนาที่มีหน้าที่อนุเคราะห์แก่กกุลพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในเรื่องต่างๆ ให้สำเร็จ

แนวคิดเรื่องท้าวสักกะหรือพระอินทร์ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลืออนุเคราะห์พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้านี้มีมาช้านาน เชื่อว่าน่าจะเกิดจากคัมภีร์นิทานกลา บทนำของชาตกัฎฐกลา วรรณกรรมพุทธประวัติฝ่ายเถรวาทที่เก่าแก่และมีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติต่อเนื่องและเป็นเอกภาพมากที่สุด ในนิทานกลากล่าวถึงบทบาทของท้าวสักกะหลายประการ ดังนี้

1. ท้าวสักกะเสด็จพร้อมด้วยท้าวจตุมหาราชผู้เป็นเทวดาแห่งโลกามาวจรสวรรค์ ท้าวมหาพรหมทั้งหลาย กับเทวดาในหมื่นจักรวาล ไปเฝ้าพระดุสิตโพธิสัตว์ เพื่อทูลอาราธนาให้ทรงจุติยังมนุษย์โลก
2. เมื่อพระโพธิสัตว์กุมารเจริญชันษาได้ 7-8 พระชันษา ท้าวสักกะทรงทราบพระดำริของพระเจ้าสุทโธทนะว่า มีพระประสงค์จะสร้างสระ โบกขรณีแก่พระกุมาร จึงโปรดให้พระวิสสุกรรมเทวบุตรลงมานิรมิต โบกขรณีนั่นอดมด้วยสัตตรัตน์
3. เมื่อพระโพธิสัตว์จะออกมหาภิเนษกรรมณ์ ท้าวสักกะโปรดให้พระวิสสุกรรมเทวบุตรลงมาจากเทวโลกอีกครั้งเพื่อตบแต่งพระโพธิสัตว์ด้วยวัตถาลังการอันประณีต
4. เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงปลงพระมัสสุและพระเมาฬีแล้วทรงโยนสู่นภากาศ ท้าวสักกะได้นำผอบรัตนมารองรับแล้วทรงนำไปประดิษฐานไว้ที่พระจุฬามณีเจดีย์
5. ระหว่างที่นางสุชาดากำลังหุงข้าวมธุปายาส ท้าวสักกะได้คอยนำพินมาใส่เตา
6. ขณะที่พระโพธิสัตว์กำลังเสด็จขึ้นสู่โพธิบัลลังก์ ท้าวสักกะได้เป่าวิษุบุตรสังข์ถวาย

¹⁹เรื่องเดียวกัน, 170-173.

7. ในวันสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยพระวิมุตติสุข ท้าวสักกะได้เสด็จลงมาถวายผลสมอและไม้สีพระทนต์

8. เมื่อพระสหัมบดีพรหมเสด็จไปทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่สัตว์โลก ท้าวสักกะก็ได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมเทวดาองค์อื่นๆ ด้วย

9. เมื่อพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารที่นครราชคฤห์ ชาวนครราชคฤห์จำนวน 18 โภกักรุมชมบารมีของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ไม่อาจเสวยโภชนะได้ พระอินทร์ได้แปลงเพศเป็นมาณพหนุ่มรูปงามเพื่อหันเหความสนใจของชาวราชคฤห์²⁰

บทบาทของท้าวสักกะในนิทานกถาที่อนุเคราะห์แก่กุลพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้านี้ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง จึงได้นำไปกล่าวซ้ำในวรรณกรรมพุทธศาสนาหลายเรื่องที่ตั้งขึ้นในสมัยหลัง รวมทั้งอรรถกถาชาดก และอรรถกถาจริยาปิฎกที่จะกล่าวถึงท้าวสักกะว่ามีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือและอนุเคราะห์พระโพธิสัตว์ให้บำเพ็ญบารมีได้สำเร็จ ดังที่ท้าวสักกะแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอนางมัทรีจากพระเวสสันดร ท้าวสักกะแปลงกายเป็นพราหมณ์ตาบอดมาขอดวงตาจากพระเจ้าสิริราช และท้าวสักกะแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขออาหารจากสสปีณจิต

บทบาทของท้าวสักกะที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎกนี้ทำให้เกิดเหตุการณ์ย่อยอีก 1 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การได้ทานคืน กล่าวคือเมื่อพระโพธิสัตว์ให้ทานที่เป็นวัตถุภายในแก่ผู้อื่นแล้ว พระองค์จะได้ทานที่ให้ไปกลับคืนมา ทั้งนี้เป็นเพราะความตั้งมั่นในการให้ทานและความยินดีในการให้ทานของพระองค์ ท้าวสักกะจึงช่วยเหลือให้ได้ทานนั้นคืนมา เช่น อรรถกถาเวสสันดรชาดก พระเวสสันดรให้บุตรแก่ชูชก และให้ภรรยาแก่สักกพราหมณ์ ภายหลังท้าวสักกะก็ช่วยให้พระองค์ได้บุตรและภรรยากลับคืนมา อรรถกถาสิริราชจริยา พระเจ้าสิริราชให้ดวงตาเป็นทานแก่พราหมณ์ ภายหลังท้าวสักกะแนะนำวิธีให้พระองค์ได้ดวงตาคืนมา สามารถกลับมามองเห็นได้อีกครั้ง หรืออรรถกถาสสปีณจิตจริยา พระโพธิสัตว์สละร่างกายเป็นอาหารแก่พราหมณ์ แต่ท้าวสักกะก็ช่วยให้ไฟไม่ร้อน ร่างกายของพระโพธิสัตว์จึงไม่ได้รับอันตรายใดๆ

เหตุการณ์ย่อยการได้ทานคืนเพราะความช่วยเหลือของท้าวสักกะนี้เป็น การขยายความเพิ่มเติมของอรรถกถาจารย์ที่ยึดเรื่องตามอรรถกถาชาดก ผู้ศึกษาพบว่าในจริยาปิฎกไม่ปรากฏเหตุการณ์ย่อยดังกล่าว เนื้อเรื่องในจริยาปิฎกจะจบเรื่องด้วยเหตุการณ์การให้ทานของพระโพธิสัตว์ที่ทรงสละบุตร ภรรยา ดวงตา และชีวิตให้แก่ผู้ขอทั้งหลาย โดยมีได้รับทานนั้นกลับคืนมา

²⁰อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, “พระอินทร์กับพิณ 3 สาย กับการละทิ้งทูลกริยาของพระโพธิสัตว์” ภาษาและวรรณคดีไทย 19, 19 (ธันวาคม 2545) : 71-111.

จะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องในจรียาปิฎกนั้นแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ในการให้ทานที่สำเร็จสมบูรณ์พร้อมของพระพุทธเจ้ามากกว่าในอรรถกถาจรียาปิฎก

สรุปว่าการบำเพ็ญทานบารมีที่พบในอรรถกถาจรียาปิฎกทั้ง 10 เรื่อง สามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยได้ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การมีทรัพย์ หรือการหาทรัพย์ เหตุการณ์การสร้างโรงงาน และเหตุการณ์การให้ทาน โดยการให้ทานแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การให้ทานที่เป็นวัตถุภายนอก ได้แก่ ทรัพย์สิน อาหาร และเครื่องใช้ เป็นต้น ส่วนการให้ทานที่เป็นวัตถุภายใน ได้แก่ บุตร ภรรยา อวัยวะและชีวิต การให้ทานด้วยวัตถุภายในนี้ถือว่าการให้ทานที่บุคคลทั่วไปพึงกระทำได้ยากยิ่งแต่พระโพธิสัตว์สามารถกระทำได้ ในการให้ทานด้วยวัตถุภายในมีเหตุการณ์ย่อย 1 เหตุการณ์คือ การได้รับทานคืน กล่าวคือเมื่อพระโพธิสัตว์ให้ทานแก่ผู้ใดภายหลังพระองค์ก็จะได้ทานที่ให้ไปกลับคืนมาเพราะความช่วยเหลือของท้าวสักกะ

5. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค พบ 10 เรื่อง คือ เหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เจอเรื่องขัดขวางในขณะที่ทำกิจบางอย่าง ทำให้สิ่งที่กระทำอยู่นั้นไม่สำเร็จได้โดยง่าย คืออาจมีเหตุการณ์หรือมีผู้มาขัดขวางไม่ให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมีได้โดยง่าย บางครั้งก็เป็นแบบทดสอบจิตใจและความมุ่งมั่นที่จะทำทานของพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์จะทรงมีความแน่วแน่ที่จะให้ทานมากน้อยเพียงใด จากการศึกษาพบว่า อุปสรรคของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีทั้ง 10 เรื่อง สามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยได้ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การไม่มีทรัพย์ เหตุการณ์การถูกทดสอบ และเหตุการณ์การเกิดข้อสงสัย ดังนี้

เหตุการณ์ย่อยที่ 1 การไม่มีทรัพย์ หมายถึงการไม่มีทรัพย์บริจาคทาน พบ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังขพราหมณจรียา และอรรถกถาสสปีณจิตจรียา ในอรรถกถาสังขพราหมณจรียา สังขพราหมณ์เกรงว่าทรัพย์ที่บริจาคทานอยู่นั้นใกล้จะหมดและจะไม่ได้ทำทานให้แก่ผู้อื่น สังขพราหมณ์จึงนำสินค้านั้นไปขายเพื่อหาเงินมาทำทานต่อไป และระหว่างเดินเรือก็เจอพายุทำให้เรืออัปปาง ส่วนอรรถกถาสสปีณจิตจรียา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นกระต่าย พระองค์ปรารถนาทำทานแก่ผู้ขอ แต่ไม่มีข้าวของ เครื่องใช้ หรืออาหารมาให้ทาน

เหตุการณ์ย่อยที่ 2 การถูกทดสอบ หมายถึงมีการสร้างสถานการณ์ต่างๆ หรือมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้นเพื่อทดสอบหรือพิสูจน์ว่าพระองค์ทรงมีความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานบารมีมากน้อยเพียงใด เหตุการณ์การถูกทดสอบนี้ปรากฏอยู่ในเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีทั้ง 10 เรื่อง กล่าวคือจะมีผู้มาขอสิ่งของจากพระโพธิสัตว์อยู่เป็นนิจและพระองค์ก็จะให้สิ่งของ อาทิ ข้าวของ เครื่องใช้ ยารักษาโรค เป็นต้น แก่ผู้ขออย่างสม่ำเสมอทุกวันด้วยความยินดีที่ได้ทำทาน เป็นการแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นอย่างยิ่ง เช่นอรรถกถา

ลิวราชจริยา ท้าวสักกะปลอมตัวเป็นพราหมณ์เพื่อมาขอดวงตาจากพระเจ้าลิวราช พระเจ้าลิวราชก็ทรงสละดวงตาทั้งสองข้างของพระองค์ให้แก่พราหมณ์ หรืออรรถกถาเวสสันดรจริยา ชูชกมาขอค้นหาและชาติ พระราชโอรสและพระราชธิดาของพระโพธิสัตว์เพื่อไปไว้รับใช้ พระเวสสันดรทรงมอบให้ด้วยความเต็มใจ หรืออรรถกถากุรุธรรมจริยา พระเจ้ากาลิงคะส่งพราหมณ์มาขอช้างอัญชนะซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองจากพระเจ้ากุรุธรรม (พระเจ้าชณชย) พระองค์ทรงให้ช้างด้วยความยินดี เป็นต้น

เหตุการณ์ย่อยที่ 3 การมีข้อสงสัย พบ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามหาโควินทจริยา และอรรถกถาเนมิราชจริยา เหตุการณ์การมีข้อสงสัย หมายถึงการที่พระโพธิสัตว์เกิดคำถามภายในจิตใจของพระองค์เองเกี่ยวกับเรื่องการทำบุญบารมีว่าปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ไปพรหมโลก และระหว่างทานกับพรหมจรรย์ (การบวช) สิ่งใดประเสริฐกว่ากัน

6. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นและตั้งใจบำเพ็ญทานบารมีอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าพระองค์ทรงพบอุปสรรคมากมายแต่ก็มีข้อท้อ โครมมาขอสิ่งใดก็มอบให้ด้วยความยินดี แม้ว่าสิ่งของนั้นจะเป็นสิ่งที่คนทั่วไปมีอาจจะมอบให้แก่ผู้อื่นได้โดยง่ายแต่พระองค์ก็สามารถให้ได้ด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะป็นทรัพย์สิน เงินทอง อวัยวะ ชีวิตบุตร และภรรยา เป็นต้น และเมื่อพระองค์ไม่มีทรัพย์ก็พยายามหาทรัพย์มาเพื่อจะได้ทำทาน

ตัวอย่างอรรถกถาสสบัณฑิตจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกระต่ายพระองค์ปรารถนาให้ทานแก่พราหมณ์ แต่เนื่องจากพระองค์ไม่มีสิ่งใดจะให้จึงได้สละชีวิตเพื่อเป็นอาหารแก่พราหมณ์

จากนั้น พราหมณ์จึงเข้าไปหาสสบัณฑิต. แม้เมื่อสสบัณฑิตถามว่า “ท่านมาเพื่ออะไร?” พราหมณ์ก็บอกเหมือนอย่างนั้น. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

ท้าวสักกะทรงทราบความดำริของเราแล้ว แปลงเพศเป็นพราหมณ์
เสด็จเข้ามายังสำนักของเราเพื่อทรงทดลองทานของเรา.

เราเห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็ยินดี ได้กล่าวคำนี้ว่า ท่านมาถึงในสำนักเรา
เพราะเหตุแห่งอาหารเป็นการดีแล้ว วันนี้เราจักให้ทานอันประเสริฐที่ใครๆ
ไม่เคยให้แก่ท่าน ท่านผู้ประกอบด้วยศีลคุณ การเบียดเบียนผู้อื่นไม่ควรแก่
ท่าน

ท่านจงไปเอาไม้ต่างๆ มาก่อไฟขึ้น เราจักย่างตัวของเรา ท่านจักได้กิน
เนื้อที่สุก.

พราหมณ์นั้นรับคำแล้วมีใจร่าเริง นำเอาไม้ต่างๆ มาทำเป็นเชิงตะกอน
ใหญ่ ทำเป็นห้องอันเต็มด้วยถ่านเพลิง

ก่อนไฟโพล่งขึ้น ณ ที่นั้นทันทีเหมือนไฟนั้นเป็นกองใหญ่เราสลัดตัวมี
 ฐลีเข้าไปอยู่ข้างหนึ่ง
 ในเมื่อกองไฟอันไฟติดทั่วแล้ว เป็นควันตระลบอยู่ในกาลนั้นเราโดด
 ลงในท่ามกลางระหว่างเปลวไฟ.²¹

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ตั้งมั่นในการให้ทานแก่ผู้อื่นอย่างมาก เมื่อสักกพราหมณ์ก่อไฟ
 เสร็จ พระองค์กระโดดลงกองไฟเพื่อสละตนเป็นอาหารแก่สักกพราหมณ์ทันทีโดยมิได้เกรงกลัว
 อันตรายหรือความร้อนจากกองไฟแต่อย่างใด แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานบารมี
 อย่างยิ่ง

7. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ พบ 7 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังขพราหมณจริยา
 อรรถกถามหาโควินทจริยา อรรถกถาเนมิราชจริยา อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาสิวราชจริยา
 อรรถกถาเวสสันดรจริยา และอรรถกถาสप्तพิทติจริยา หมายถึง โพธิสัตว์ได้รับการช่วยเหลือจาก
 บุคคลต่างๆ ทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ ซึ่งบุคคลที่มักจะปรากฏตัวเพื่อช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ให้
 ผ่านอุปสรรค ได้แก่ เทวดา และนางฟ้า

ในอรรถกถามหาโควินทจริยา และอรรถกถาเนมิราชจริยา พระโพธิสัตว์เกิดข้อสงสัย
 เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีว่าปฏิบัติอย่างไรจึงจะ "ได้" ไปพรหมโลก และระหว่างทานและพรหมจรรย์
 อะไรประเสริฐกว่ากัน สันถกุมารพรหมและท้าวสักกะจึงได้มาปรากฏตัวขึ้นเพื่อไขข้อข้องใจให้แก่
 โควินทพราหมณ์และเนมิราชทราบว่า พรหมจรรย์นั้นเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด และได้ชี้แนะให้พระ
 โพธิสัตว์ควรปฏิบัติธรรมทั้ง 2 อย่าง หรืออรรถกถาสังขพราหมณจริยา สังขพราหมณ์เดินทางนำ
 สินค้าไปขายเพื่อหาเงินมาบริจาคทาน แต่ระหว่างทางเรือเกิดล่ม สังขพราหมณ์ต้องว่ายน้ำเป็นเวลา
 7 วัน เมื่อนางมณีเมขลามาตรวจทะเลและเห็นจึงช่วยชีวิตพระองค์ไว้ หรืออรรถกถาสิวราชจริยา
 และอรรถกถาสप्तพิทติจริยา หลังจากที่พระโพธิสัตว์ได้รับการทดสอบจากท้าวสักกะที่แปลงร่าง
 เป็นพราหมณ์มาขอดวงตาและอาหารแล้ว ท้าวสักกะได้ช่วยให้พระโพธิสัตว์กลับมามีร่างกายและ
 ชีวิตเป็นปกติอีกครั้ง เป็นต้น

8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่าน
 ผ่านเครื่องขัดขวางในขณะที่ทำกิจบางอย่างไปได้ บางครั้งพระองค์สามารถผ่านพ้นได้ด้วย
 ความพยายามของพระองค์เอง เช่น อรรถกถากิตติจริยา ท้าวสักกะทดสอบบิณฑิพราหมณ์ด้วย

²¹เรื่องเดียวกัน, 170-173.

การขอใบหมากเม่าซึ่งเป็นอาหารของพระโพธิสัตว์อยู่หลายวัน แต่พระองค์ก็ทรงให้ด้วยความยินดีทุกวัน เป็นต้น แต่บางครั้งพระโพธิสัตว์ก็ต้องมีผู้ช่วยจึงทำให้ฟันอุปสรรคไปได้ เช่น อรรถกถาสังฆพราหมณจริยา เรื่องของสังฆพราหมณ์ม่ม นางมณีเมขลาจึงมาช่วยสังฆพราหมณ์ขึ้นจากทะเลและยังเนรมิตเรือและทรัพย์สิน เงินทองให้สังฆพราหมณ์เพื่อใช้บริจาทานอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีมีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 10 การฟันอุปสรรค อย่างไรก็ตามยังพบว่ามีเหตุการณ์หลักอีก 4 เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในกลุ่มเรื่องนี้ ได้แก่ (เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) (เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง) (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) และ (เหตุการณ์ที่ 12 การช่วยเหลือผู้อื่น) การเกิดขึ้นของเหตุการณ์หลัก 4 เหตุการณ์นี้มีความน่าสนใจยิ่ง เพราะแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์หลักที่ 1-12 สามารถปรากฏอยู่ในโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีได้ทั้งหมด กล่าวคือในกลุ่มเรื่องที่แสดงทานบารมีมีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ ดังที่กล่าวอย่างละเอียดแล้วข้างต้น และยังมีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องได้อีก 4 เหตุการณ์ ซึ่งเหตุการณ์หลักทั้ง 4 เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี มีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

(ก. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) พบ 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง อรรถกถาอกิตติจริยา คือเหตุการณ์ที่ตัวละครเส้าสลดต่อทรัพย์สินและชีวิต จะปรากฏหลังเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ คือเมื่อพระโพธิสัตว์ได้รับทรัพย์มาแล้วเกิดความเส้าและหดหู่ในทรัพย์ เหตุที่พบเหตุการณ์การสังเวชในกลุ่มเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีเพียง 1 เรื่อง อาจเป็นเพราะในอรรถกถาเรื่องอื่นนั้นพระโพธิสัตว์ทรงคิดว่า การรับราชสมบัติหรือมรดกนั้นเป็นธรรมเนียมหรือหน้าที่อย่างหนึ่งของบุตรที่พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา จึงไม่มีความรู้สึกยินดีในทรัพย์สมบัติที่ได้มา มิได้คิดว่าสมบัตินั้นเป็นของพระองค์ เมื่อพระองค์ได้รับสมบัติแล้วก็จะนำไปบริจาทานต่อไป ซึ่งต่างกับอรรถกถาอกิตติจริยา เมื่อพระโพธิสัตว์ได้รับราชสมบัติจากบิดามารดาแล้วทรงคิดว่าทรัพย์เป็นของพระองค์ พระองค์จึงเกิดความเส้าและหดหู่ในทรัพย์สมบัตินั้น เพราะทรงคิดว่าเมื่อตายไปแล้วก็มีสามารถนำทรัพย์นี้ไปได้ ดังนั้นพระองค์จึงนำทรัพย์ทั้งหมดไปบริจาทาน ความว่า

ครั้งนั้น มารดาบิดาของอกิตติได้ถึงแก่กรรม. อกิตติทำฆาปนกิจมารดาบิดาแล้ว ล่วงไปสองสามวัน ให้ผู้จัดการมรดกตรวจตราทรัพย์สิน ครั้นสดับว่าทรัพย์สินส่วนของมารดาประมาณเท่านี้ ส่วนของบิดาประมาณเท่านี้ ส่วนของปู่ย่าตายายประมาณนี้ จึงเกิดสังเวชว่า “ทรัพย์นี้เท่านั้นยังปรากฏอยู่ แต่ผู้จัดหาทรัพย์มาไม่ปรากฏ ทั้งหมดละลายทรัพย์นี้ไป แต่เราจักเอาทรัพย์นี้ไป” จึงกราบทูลพระราชินีให้ติกลองป่าวประกาศว่า “ผู้มีความต้องการทรัพย์จงมายังเรือนของอกิตติบัดนี้”²²

จากตัวอย่างข้างต้น หลังจากที่บิดามารดาถึงแก่กรรม อกิตติพราหมณ์ได้รับทรัพย์สินของบิดามารดา และปู่ย่าตายายทั้งหมด พระองค์เกิดความเศร้าและหดหู่ใจในทรัพย์และชีวิตเพราะตระหนักว่า เมื่อตายไปแล้วก็ไม่สามารถนำทรัพย์เหล่านี้ติดตัวไปได้ ทรัพย์ทั้งหลายจึงปรากฏอยู่และเป็นสมบัติของพระองค์ เมื่อทรงคิดได้ดังนั้นจึงทูลพระราชินีให้ประกาศถึงผู้ที่ต้องการทรัพย์ให้มาที่บ้านอกิตติพราหมณ์ พระองค์จะบริจาคทรัพย์ทั้งหมดแก่ผู้ขอ

(ข. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง) พบจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาอกิตติจริยา อรรถกถามหาโควินทจริยา และอรรถกถานิมิราชจริยา เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครแยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ ไม่ไปเกี่ยวข้องด้วย ปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค การละทิ้งที่ปรากฏใน 3 เรื่องมีอยู่ 2 ประการ คือการละทิ้งทรัพย์สมบัติ และการละทิ้งครอบครัวเพื่อออกบวชปฏิบัติธรรม เพราะพระโพธิสัตว์ทรงตระหนักรู้ได้ว่าการออกบวชนั้นเป็นการปฏิบัติที่ได้บุญมากกว่าการให้ทาน และเป็นหนทางที่จะนำไปสู่พระสัมพันธัญญ์อย่างแน่นอน ถึงแม้ว่าพระองค์ทรงละทิ้งครอบครัวเพื่อออกบวชแล้วแต่ก็ยังทรงให้ทานแก่ผู้อื่นด้วย

ตัวอย่างอรรถกถามหาโควินทจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นมหาโควินทพราหมณ์ หลังจากที่พระองค์ทรงทราบจากสันทกุมารพรหมว่า การออกบวชเป็นหนทางที่ทำให้พระองค์ถึงพรหมโลกได้ พระองค์จึงละทิ้งทรัพย์และครอบครัวเพื่อออกบวชปฏิบัติธรรม

แม้พระพรหมก็กล่าวหาว่า “ดีแล้ว ท่านมหาบุรุษ จงบวชเถิด. เมื่อเป็นอย่างนี้การที่ข้าพเจ้ามาหาท่าน จึงเป็นการมาดีทีเดียว. พ่อเจ้าประคุณ พ่อเป็นอัครบุรุษทั่วชมพูทวีปยังอยู่ในปฐมวัย ชื่อว่าการละสมบัติและความเป็นใหญ่ ถึงอย่างนี้ออกบวชเป็นความประเสริฐยิ่ง คุณคณฺหัตถิทำลายเครื่องผูกทำด้วยเหล็กแล้วกลับไปปาละนั้น นี้ชื่อว่าเป็นเชื้อสายของพระพุทธเจ้า.” พระพรหมได้ทำความมั่นใจ (รับรอง) แก่พระมหาสัตว์และกลับไปยังพรหมโลก

²²เรื่องเดียวกัน, 30.

ตามเดิม แม้พระมหาสัตว์ก็ดำริว่า “เราออกจากเมืองนี้ไปบวชไม่เป็นการสมควร เรายังถวายอนุสาสน์อรรถและธรรมแก่ราชตระกูลอยู่ เพราะฉะนั้น เราทูลพระราชาเหล่านั้น หากว่าพระราชาเหล่านั้นจะบวชบ้างก็จะเป็นการดีทีเดียว เราจักคืนตำแหน่งปุโรหิตของเราแล้วบวช” จึงทูลแต่พระราชาเรณุก่อน พระราชาเรณูทรงปลอบโยนด้วยกามมามากมาย จึงทูลถึงความสังเวชของตนและความประสงค์เพื่อจะบวชอย่างเดียวแต่พระราชา.²³

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ตั้งใจออกบวชหลังจากฟังคำแนะนำของพระพรหมที่กล่าวว่า การออกบวชเป็นหนทางที่ทำให้พระองค์ถึงพรหมโลกได้ พระองค์จึงกราบทูลพระเจ้าเรณูเพื่อขอออกบวช แต่พระเจ้าเรณูไม่ยอมและพยายามโน้มน้าวใจด้วยกามทั้งหลาย พระโพธิสัตว์จึงแสดงธรรมแก่พระเจ้าเรณูจนยินยอมให้พระโพธิสัตว์ออกบวช

(ค. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) พบ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังขพรหมณจิริยา และ อรรถกถาจันทกุมารจิริยา เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้สงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความลำบาก ปราภหลังเหตุการณ์ที่ 10 การฟื้นฟูอุปสรรค คือเมื่อพระองค์ผ่านฟื้นฟูอุปสรรคแล้วก็ยังทรงช่วยเหลือผู้อื่นให้ผ่านอุปสรรคด้วย ในการศึกษาเรื่องนี้จะไม่นำเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการทำทานมาไว้ในเหตุการณ์นี้ เพราะถือว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งในเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีซึ่งปรากฏอยู่ในอรรถกถาจิริยาปิฎกทั้ง 10 เรื่องอยู่แล้ว เหตุการณ์การช่วยเหลือผู้อื่นที่ปรากฏในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีนี้จึงเป็นการช่วยเหลือในลักษณะอื่นที่ไม่ใช่การให้ทาน

ตัวอย่างอรรถกถาสังขพรหมณจิริยา เมื่อเรือลมนางมณีเมขลาได้มาช่วยสังขพรหมณณ์ เพราะเห็นว่าสังขพรหมณณ์เป็นผู้มีจิตกุศล ชอบทำทาน แต่นางมณีเมขลาไม่ได้ช่วยเหลือคนรับใช้ของสังขพรหมณณ์ สังขพรหมณณ์เห็นดังนั้นจึงตั้งจิตอุทิศผลบุญที่เคยทำมาให้แก่คนรับใช้ นางมณีเมขลาจึงช่วยเหลือคนรับใช้ของสังขพรหมณณ์ด้วย หรืออรรถกถากุรุธรรมจิริยา เมื่อพรหมณณ์จากแคว้นกาลิงคะเดินทางมาขอให้พระเจ้ากุรุธรรมสอนหลักกุรุธรรม (ศีล 5) เพื่อนำไปปฏิบัติ พระองค์ก็ทรงสอนและเขียนหลักกุรุธรรมให้ด้วยความยินดี หรือในอรรถกถาจันทกุมารจิริยา ชาวเมืองโกธแค้นและทำร้ายพระราชบิดาของจันทกุมารที่หุบเขา หลงเชื่อคนชั่วสร้างความเดือดร้อนให้กับราชวงศ์และบ้านเมือง พระองค์จึงเข้าไปห้ามและช่วยเหลือพระราชบิดา

²³ เรื่องเดียวกัน, 76.

(ง. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา) พบ 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาหาสุทัสสนจริยา อรรถกถาเนมิราชจริยา และอรรถกถาสป็นชิตจริยา เหตุการณ์การเทศานี้เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์แสดงธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ ให้มีศีลและรู้จักปฏิบัติธรรม ปรากฏหลังเหตุการณ์ที่ 10 การฟื้นฟูอุปสรรค หลังจากพระองค์ผ่านฟื้นฟูอุปสรรคก็ได้เทศนาสั่งสอนธรรม เช่น ในอรรถกถาหาสุทัสสนจริยา พระมหาสุทัสสนะเทศนาสั่งสอนเรื่องสังขารแก่นางสุภัททาเทวี หรืออรรถกถาเนมิราชจริยา พระเจ้าเนมิราชเดินทางไปที่เทศนาธรรมสั่งสอนเทวดายังสวรรค์ตามคำทูลเชิญของท้าวสักกะ เป็นต้น

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีมีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 10 การฟื้นฟูอุปสรรค และยังมีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องอีก 4 เหตุการณ์ ได้แก่ (เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) (เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง) (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) และ(เหตุการณ์ที่ 12 การช่วยเหลือผู้อื่น) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์หลักตั้งแต่ 1-12 สามารถปรากฏอยู่ในโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีได้ทุกเหตุการณ์ โดยเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามีเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีเรื่องใดที่เกิดเหตุการณ์หลักครบทั้ง 12 เหตุการณ์ เรื่องที่พบจำนวนการเกิดเหตุการณ์มากที่สุดมี 10 เหตุการณ์ ได้แก่ อรรถกถาเนมิราชจริยา²⁴ ดังนั้นโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีจึงมีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักในเรื่องดังนี้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีทุกเรื่องจะเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เพื่อบอกประวัติความเป็นมาของตัวละครว่าพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นผู้ใด มีลักษณะนิสัยอย่างไร ทำให้ผู้อ่านทราบที่มาของตัวละครซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องต่อไป เนื้อหาในความเป็นมาส่วนใหญ่ไม่ว่าพระโพธิสัตว์จะเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็มักมีนิสัยชอบทำทาน ซึ่งเหตุการณ์ความเป็นมานี้มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ กล่าวคือหากความเป็นมากล่าวถึงพระโพธิสัตว์ว่าเป็นบุตรของเศรษฐี บุตรของพราหมณ์ผู้มีทรัพย์มหาศาล หรือ

²⁴ดูรายละเอียดการเกิดเหตุการณ์ได้ที่ ตารางที่ 31 โครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎก หน้า

เป็นพระราชโอรสของกษัตริย์แล้ว เมื่อพระองค์เติบโตใหญ่จะได้รับทรัพย์สมบัติจากบิดามารดา การได้รับสมบัติเป็นเหตุการณ์สำคัญในกลุ่มเรื่องบำเพ็ญทานบารมี เพราะทำให้ตัวละครเป็นผู้มีทรัพย์ และสามารถนำทรัพย์ที่มีไปทำทานได้ เหตุการณ์นี้มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เมื่อพระองค์ทรงมีทรัพย์จึงตั้งความปรารถนาให้ทานแก่ผู้อื่นเสมอ และนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี พระโพธิสัตว์ให้ทานแก่ผู้อื่น การให้ทานที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎกส่วนใหญ่เป็นการให้ทานที่เป็นวัตถุภายนอก ได้แก่ ทรัพย์สมบัติ เงินทอง อาหาร เครื่องใช้ และอื่นๆ เพราะเป็นทานที่ทำได้ง่ายกว่าทานที่เป็นวัตถุภายใน

ทุกเรื่องระหว่างที่พระองค์บำเพ็ญทานบารมีจะเกิดเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรคและเหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น กล่าวคือขณะพระองค์บำเพ็ญทานบารมีจะพบอุปสรรคบางประการแต่พระองค์ยังคงตั้งมั่นบำเพ็ญทานบารมีต่อไป หลังจากที่พระองค์พบอุปสรรคบางครั้งเกิดเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับช่วยเหลือจากบุคคลอื่นที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ 10 พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ ในบางเรื่องพระองค์ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นแต่ก็ยังสามารถผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ด้วยความมุ่งมั่นของพระองค์เอง

อย่างไรก็ตาม มีอรรถถาจริยาปิฎกบางเรื่องที่มีการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ไม่เป็นไปตามลำดับข้างต้น อาจมีการสลับที่และข้ามเหตุการณ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล เช่นอรรถถาจันทกุมารจริยา และอรรถถาเวสสันดรจริยา มีการสลับที่เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติไปไว้หลังเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค กล่าวคือพระโพธิสัตว์ผ่านพ้นอุปสรรคนานัปการแล้วจึงได้รับราชสมบัติจากพระราชบิดา หลังจากนั้นพระองค์จึงนำทรัพย์ไปบำเพ็ญทานบารมีต่อไป นอกจากนี้ยังพบว่า มีอรรถถาจริยาปิฎกหลายเรื่องที่มีการข้ามเหตุการณ์ เช่น อรรถถาสังขพราหมณจริยา อรรถถามหาสุทิสสนจริยา อรรถถามหาโควินทจริยา และอรรถถาสप्तมิตตจริยา ที่ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เพราะตัวละครพระโพธิสัตว์บางเรื่องเป็นผู้มีทรัพย์อยู่แล้ว หรือบางเรื่องพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นสัตว์จึงไม่ปรากฏเหตุการณ์การได้รับสมบัติ จึงข้ามไปเกิดเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา

นอกจากเหตุการณ์หลัก 8 เหตุการณ์ข้างต้นแล้วยังพบว่า ในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีอาจปรากฏเหตุการณ์หลักในเรื่องอีก 4 เหตุการณ์ ได้แก่ (ก. เหตุการณ์ที่ 3 การตั้งเวช) ปรากฏหลังเหตุการณ์ที่ 1 การได้รับสมบัติ คือเมื่อพระโพธิสัตว์ได้รับสมบัติแล้วพระองค์เกิดความสังเวชในทรัพย์ (ข. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง) ปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค คือเมื่อพระโพธิสัตว์ตั้งความปรารถนาจะออกบวชก็ทรงละทิ้งทรัพย์และครอบครัว หรือเมื่อพระองค์ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งปวงแล้วก็ทรงละทิ้งทรัพย์และครอบครัว เพื่อออกบวช (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) ปรากฏหลังเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค คือ

เมื่อพระองค์ผ่านพ้นอุปสรรคแล้วก็ยังทรงช่วยเหลือผู้อื่นให้ผ่านพ้นอุปสรรคด้วย และ(ง. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา) ปรากฏหลังเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค หลังจากพระโพธิสัตว์ผ่านพ้นอุปสรรคก็ได้เทศนาสั่งสอนธรรมผู้อื่น

2. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญศีลบารมี พบจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่

1. อรรถกถาสีลวานาจริยา	2. อรรถกถาภริทัตตจริยา
3. อรรถกถาจัมเปยจริยา	4. อรรถกถาจุฬโพธิจริยา
5. อรรถกถามหิสราขจริยา	6. อรรถกถารูมิกราชจริยา
7. อรรถกถามาตังคจริยา	8. อรรถกถาธัมมเทวปุตตจริยา
9. อรรถกถาชยทิสจริยา	10. อรรถกถาสังขปาละจริยา

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีในอรรถกถาจริยาปีฎกพบว่า มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ และมีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องอีก 2 เหตุการณ์ โดยมีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
(ก. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช)
2. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
3. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง
4. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี
(ข. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น)
5. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
6. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
7. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ
8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค
9. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร พบ 10 เรื่อง จากการศึกษาสามารถแบ่งความเป็นมาของตัวละครตามการเสวยพระชาติของพระโพธิสัตว์ได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเสวยพระชาติเป็นมนุษย์พบ 3 เรื่อง สามารถแบ่งตามชนชั้นวรรณะอินเดียได้เป็นเสวยพระชาติในวรรณะ

กษัตริย์พบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาขยทิสจรียา เสวยพระชาติในวาระพราหมณ์พบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาจุฬโพธิจรียา และเสวยพระชาติในวาระจันทาล วาระที่สังคมรังเกียจพบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามาตังคจรียา 2) การเสวยพระชาติเป็นสัตว์พบ 6 เรื่อง ได้แก่ เสวยพระชาติเป็นพญานาคพบ 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาภูริทัตตจรียา อรรถกถาจัมเปยขจรียา และอรรถกถาสังขปาลจรียา เสวยพระชาติเป็นเป็นช้าง 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาคจรียา เป็นกระบือ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาหมิสราขจรียา และเป็นกวาง 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถารูมิคราขจรียา และ 3) การเสวยพระชาติเป็นเทวดาพบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาธัมมเทวปุตตจรียา เหตุการณ์ความเป็นมาทุกเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีกล่าวถึงพระโพธิสัตว์คล้ายคลึงกันว่า พระโพธิสัตว์เป็นผู้ทรงศีล มีปัญญา มีอิทธิฤทธิ์และใฝ่ในธรรม

ตัวอย่างอรรถกถาธัมมเทวปุตตจรียา เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละครที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นธรรมเทพบุตร

ในกาลนั้นบังเกิดเป็นเทพบุตรชื่อว่าธรรมเทพบุตร. ธรรมเทพบุตรตกแต่งด้วยเครื่องประดับเป็นทิพย์ ขึ้นทิพยรถ แวดล้อมด้วยหม่านางอัปสร เมื่อนมนุษย์ทั้งหลายบริโภคอาหารในตอนเย็นแล้ว นั่งสนทนากันอย่างมีความสุขที่ประตูเรือน ในวันอุโบสถ 15 คำประดิษฐานอยู่บนอากาศ ในบ้าน นิคมและราชธานี ชักชวนมนุษย์ทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ว่า “ท่านทั้งหลายจงเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 มีปาณาติบาตเป็นต้น แล้วบำเพ็ญสุจริตธรรม 3 อย่าง. จงนับถือมารดาบิดา สมณะพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล. ท่านทั้งหลายจักได้ไปสวรรค์ เสวยยศยิ่งใหญ่”...²⁵

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นเทพชื่อว่าธรรมเทพบุตร พระองค์ทรงมีเครื่องประดับทิพย์และรถทิพย์ แวดล้อมไปด้วยนางอัปสร ทรงเป็นผู้ทรงศีล และเมื่อถึงวันพระพระองค์ทรงเทศนาธรรมสั่งสอนมนุษย์ทั้งหลายให้เว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 คือทางอันนำไปสู่ความชั่ว 10 ประการ ตั้งตนอยู่ในสุจริตธรรม 3 ประการ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต และให้นับถือมารดา บิดา นักบวช และอ่อนน้อมต่อญาติผู้ใหญ่ เพื่อจะได้ไปสวรรค์

2. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา พบ 10 เรื่อง เนื่องจากพระโพธิสัตว์เป็นผู้ทรงศีลอยู่แล้ว พระองค์จึงมุ่งบำเพ็ญศีลบารมีอย่างเคร่งครัดเพื่อจะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ

ตัวอย่างอรรถกถาสีลวานาคจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาช้างผู้ทรงศีล พระองค์มุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณจึงรักษาศีลไม่ให้อ่อน

²⁵เรื่องเดียวกัน, 255-256.

พระโพธิสัตว์เห็นความช่างแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า “ภัยของเรานี้เกิดจากพรานป่าผู้นี้ เรามีกำลังมากสามารถจะกำจัดแม่ช้างตั้งพันเชือกได้. เราโกรธขึ้นมาพอที่จะยังเหล่านักรบ พร้อมด้วยแคว้นให้พินาศลงไปได้. แต่หากเราโกรธ ศีลของเราก็จะขาด เพราะฉะนั้น แม่ควาญ ช้างจะเอาหอกทิ่มแทง เราก็จะไม่โกรธ” ดังนี้แล้วก็โน้มศีรษะลงย่นนิ่งอยู่. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

ในกาลนั้น กำลังของเราที่มีอยู่ในกายตามปกติอันใด วันนี้กำลัง
ของเรานั้นเสมอเหมือนกับกำลังของช้างพันเชือก

ถ้าเราโกรธควาญช้างผู้เข้ามาจับเรา เราพึงสามารถจะเหยียบย่ำ
เขาเหล่านั้นได้ แม้ตลอดราชสมบัติของมนุษย์. แต่ถึงแม้เราจะถูกเขาใส่ไว้ใน
เสาดตะลุง เราก็ไม่คิดโกรธเพื่อรักษาศีล เพื่อบำเพ็ญศีลบารมีให้บริบูรณ์.

ถ้าเขาพึงทำลายเราที่เสาดตะลุงนี้ด้วยขวานและหอกซัดเราก็จะ
ไม่โกรธเขาเลย เพราะเรากลัวศีลของเราจะขาด.²⁶

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมีอย่างเคร่งครัดเพราะปรารถนาจะบรรลุพระ
สัมโพธิญาณ พระองค์ทรงไม่โกรธพรานป่าที่นำควาญช้างมาจับและยินยอมให้ความญ่้นจับ
พระองค์แต่โดยดี ทั้งนี้เพราะเกรงว่าศีลจะขาด

3. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง พบ 6 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาฎิริทัตตจริยา อรรถกถาจัมเปยขจริยา
อรรถกถาอุพโพธิจริยา อรรถกถารูมิกราชจริยา อรรถกถามาตังคจริยา และอรรถกถาสังขปาลจริยา
เป็นเหตุการณ์พระโพธิสัตว์แยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ กล่าวคือหลังจากที่พระ
โพธิสัตว์ทรงตั้งความปรารถนาจะบำเพ็ญศีลบารมี พระองค์ทรงแยกตัวออกมาอาศัยอยู่เพียงลำพัง
เพื่อมิให้ผู้ใคร่บวชขณะบำเพ็ญศีลบารมี การละทิ้งที่ปรากฏแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือการละทิ้งทรัพย์
สมบัติและการละทิ้งครอบครัวเพื่อไปปฏิบัติธรรมหรือออกบวชเพียงลำพัง

ตัวอย่างอรรถกถาอุพโพธิจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อบิดามารดา
ถึงแก่กรรม พระองค์ทรงละทิ้งสมบัติและภรรยาเพื่อออกบวช

ครั้นต่อมา เมื่อมารดาบิดาถึงแก่กรรม พระโพธิสัตว์กระทำฌานปณิกิจมารดาบิดาแล้ว
จึงเรียกภริยามากกล่าวว่า “นางผู้เจริญ แม่นางจงครองทรัพย์ 80 โกฏิ เลี้ยงชีพให้สบาย
เถิด.” ภริยาถามว่า “ท่านผู้เจริญ ก็ท่านเล่า.” พระมหาสัตว์ตอบว่า “เราไม่ต้องการทรัพย์ เราจัก
บวช.” นางถามว่า “ก็การบวชไม่สมควรแม้แก่สตรีหรือ.” พระโพธิสัตว์ตอบว่า “ควรซิแม่

²⁶เรื่องเดียวกัน, 277.

นาง.” นางตอบว่า “ถ้าเช่นนั้น แม้ฉันก็ไม่ต้องการทรัพย์ ฉันจักบวชบ้าง.” ทั้งสองสละสมบัติทั้งหมดให้ท่านเป็นการใหญ่ ออกจากเมืองเข้าป่าแล้วบวช...²⁷

จากตัวอย่าง หลังจากทีบีคามารดาของพระโพธิสัตว์ถึงแก่กรรมแล้ว พระองค์ทรงละทิ้งทรัพย์สมบัติและภรรยาเพื่อออกบวช เมื่อภรรยาเห็นพระโพธิสัตว์ปรารถนาจะบวชก็ขอลอกบวชบ้าง ทั้งสองจึงนำทรัพย์ทั้งหมดไปให้ท่านและออกบวชอยู่ในป่า

4. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมีเป็นหลัก คือพระโพธิสัตว์รักษากาย วาจา และใจให้ประพฤติ ปฏิบัติแต่สิ่งดีงาม ในเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีนี้สามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยได้ 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การปลีกวิเวก และเหตุการณ์การรักษาศีล ดังนี้

เหตุการณ์ย่อยที่ 1 การปลีกวิเวก พบ 7 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาจรिया อรรถกถาฎริทัตตจริยา อรรถกถาจัมเปยยจริยา อรรถกถาฐโพธิจริยา อรรถกถารูมิกราชาจริยา อรรถกถามาตังคจริยา และอรรถกถาสังขपालจริยา

การปลีกวิเวก คือการหาที่สงบเพื่อปฏิบัติธรรมและรักษาศีล สาเหตุที่พระโพธิสัตว์ต้องออกมาหาที่สงบเพื่อปฏิบัติธรรมนั้นจะช่วยให้พระองค์รักษาศีลได้โดยง่าย เนื่องจากไม่มีผู้ใดมารบกวน ดังปรากฏในอรรถกถาจัมเปยยจริยา ตอนจัมเปยยนาคราชปลีกวิเวกไปปฏิบัติธรรม ณ จอมปลวก

...พระโพธิสัตว์ดำริว่า “อยู่ที่ปราสาทนี้จักเป็นอันตรายแก่ศีลของเรา” จึงออกจากปราสาทไปอยู่ในสวน. แม้ในสวนนั้นพวกนางนาคมาณวิกาจะมาหา พระโพธิสัตว์ดำริว่า “ในสวนนี้ ศีลของเราจักเศร้าหมอง เราจักออกจากราคพิภพนี้ ไปยังมนุษยโลก แล้วอยู่จำอุโบสถ.” ตั้งแต่นั้นมา พระโพธิสัตว์ก็ออกจากราคพิภพในวันอุโบสถ สละร่างกายให้เป็นทานโดยอธิษฐานว่า “ผู้ต้องการหนังเป็นต้นของเรา จงเอาหนังไปเถิด หรือประสังข์จะเอาไปทำกีฬาก็จงทำเถิด” แล้วนอนขดนอนอยู่บนยอดจอมปลวก โกล่ทางไม่โกล่บ้านชายแดนแห่งหนึ่ง อยู่ประจำอุโบสถในวัน 14 ค่ำและ 15 ค่ำ ในวันแรมค่ำหนึ่งจึงไปนาคพิภพ...²⁸

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ต้องการรักษาศีล พระองค์เห็นว่าในปราสาทของพระองค์นั้นมีสิ่งชั่วร้ายและเป็นอันตรายต่อการรักษาศีล โดยเฉพาะนางนาคมาณวิกา ในวันที่ 14

²⁷เรื่องเดียวกัน, 213-214.

²⁸เรื่องเดียวกัน, 203.

คำ และ 15 คำ พระองค์จึงเดินทางออกจากราชสำนักไปปฏิบัติธรรมบนยอดจอมปลวกที่สงบแห่งหนึ่งบนโลกมนุษย์ และในวันแรมค่ำจึงกลับไปนาคพิภพ

เหตุการณ์ย่อยที่ 2 การรักษาศีล พบ 10 เรื่อง คือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ความประพฤติงามถูกต้องตามระเบียบ ศีลจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวควบคุมความประพฤติให้พระโพธิสัตว์ทำแต่ความดี ช่วยยับยั้งใจและกายของพระองค์ไม่ให้โกรธหรือทำความชั่ว ถึงแม้ว่าจะมีผู้ใดมาทำร้ายพระองค์ก็ตาม ดังปรากฏในอรรถกถาจัมเปยขจรียา ตอนพญานาคจัมเปยยอมให้มาณพหนุ่มใช้มนต์สะกดพระองค์ขณะปฏิบัติธรรมอยู่ ณ จอมปลวก

ในกาลนั้น มาณพชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่งไปเมืองตักกสิลา เรียนมนต์อาถัมพายนน์ คือมนต์สะกดจิต เรียนจบแล้วก็กลับบ้านของตน มาตามทางนั้นเห็นพระมหาสัตว์ จึงคิดว่า “เรื่องอะไรที่เราจะกลับบ้านมือเปล่า จับนาคนี้ไปแสดงการเล่นในหมู่บ้านนิคมและราชธานี หาเงินไปเรื่อยๆ” จึงได้หยิบไอศกติกิพย์ ร่ายทิพยมนต์เข้าไปหานาคราช. ตั้งแต่ได้ยันทิพยมนต์ พระมหาสัตว์เป็นคูดซึ่งเหล็กร้อนยอนเข้าไปในหูสองข้าง เป็นคูดปลายหงอนถูกขี้. พระมหาสัตว์ยกศีรษะออกจากระหว่างขนคูดมองดูว่า “นั่นใครหนอ” เห็นหมองู จึงดำริว่า “พิษของเราแรงกล้า หากเราโกรธจักฟันลมออกจากจุมูก ร่างกายของหมองูนี้ก็จะกระจุยกระจายคูดกลบ. ที่นั่นศีลของเราจักขาด เราจักไม่มองคูดหมองูละ...”

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นจัมเปยนาคราช วันหนึ่งมาณพหนุ่มได้ใช้มนต์สะกดและจับจัมเปยนาคราชไปแสดงหาเงินตามหมู่บ้านต่างๆ ถึงแม้ว่าจัมเปยนาคราชมีอิทธิฤทธิ์มากสามารถสู้กับมาณพหนุ่มได้แต่พระองค์ก็ไม่ต่อสู้ ขัดขืนหรือทำร้าย ยอมให้มาณพหนุ่มจับแต่โดยดีเพราะไม่อยากผิดศีล

จะเห็นว่าการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ คือการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ระวังความโกรธ และควบคุมตนเอง ในพระชาติที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมีเป็นหลัก พระองค์มีความแน่วแน่ในการรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าผู้ใดจะทำร้ายพระองค์ก็ทรงอดกลั้นไว้เพื่อไม่ให้เกิดความเคียดรื้อนแก่ผู้อื่นและผิดศีล

5. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค พบ 10 เรื่อง คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เจอเครื่องขัดขวางไม่ให้พระองค์บำเพ็ญบารมีสำเร็จโดยง่าย จากการศึกษาพบว่า อุปสรรคของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีทั้ง 10 เรื่อง คือการถูกปองร้าย พระโพธิสัตว์จะถูกผู้อื่นทำร้ายทางร่างกาย วาจา หรือจิตใจ อุปสรรคนี้เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นถึงความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์

ตัวอย่างอรรถกถาหิสรราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญากระบือ พระองค์ถูกลิงตัวหนึ่งแก้งทุกวัน

...พระโพธิสัตว์ บังเกิดในกำเนิดกระบือในหิมวันตประเทศ ครั้นเจริญวัย สมบูรณ์ด้วย เรี่ยวแรงมีร่างกายใหญ่ประมาณเท่าช้างหนุ่มเที่ยวไปตามเชิงเขา เจือมเขา ซอกเขา ป่าและห้วย เป็นต้น เห็นโคนต้นไม้ใหญ่สาบายต้นหนึ่ง หออาหารแล้วก็มาอาศัยอยู่ที่โคนต้นไม้ในเวลากลางวัน. ครั้งนั้น มีลิงลามกตัวหนึ่งลงจากต้นไม้ขึ้นหลังพระมหาสัตว์ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะรด จับเขาโหนตัว จับหางเล่นห้อยโหน. พระโพธิสัตว์ไม่สนใจการทำอนาจารของลิงนั้น เพราะถึงพร้อมด้วยขันติ เมตตาและความเอ็นดู...²⁹

จากตัวอย่างพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญากระบือ มีผลกำลังมากเท่ากับช้างหนุ่ม ขณะที่พระองค์กำลังพักอยู่ใต้ต้นไม้ก็ถูกลิงตัวหนึ่งถ่ายอุจจาระและปัสสาวะรดใส่พระองค์ทุกวัน บางวันก็จับเขา โหนตัว และจับหางเล่น ถึงแม้พระองค์จะถูกลิงแก้งเช่นนี้แต่ก็ไม่โกรธเพราะทรงเป็นผู้มีขันติ มีความเมตตาและยังเอ็นดูลิงตัวนั้นอีกด้วย

6. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นและตั้งใจบำเพ็ญศีลบารมีอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพระองค์จะทรงพบอุปสรรคมีคนคิดทำร้ายแต่ก็มีข้อที่ยังคงปฏิบัติธรรม บำเพ็ญศีลบารมีต่อไป เช่น อรรถกถาสีลวานาจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นพญาช้างผู้ทรงศีล มีอิทธิฤทธิ์มาก วันหนึ่งถูกควาญช้างจับตัวไปแต่พระองค์ก็ไม่ขัดขืน ไม่โกรธและยอมให้จับโดยดี เพราะพระองค์ตั้งมั่นรักษาศีล หรืออรรถกถาหิสรราชจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นกระบือผู้ทรงศีล วันหนึ่งพระองค์นอนอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่และถูกวานรพาลตัวหนึ่งแก้ง ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะใส่ทุกวัน พระองค์ก็ไม่โกรธยังคงตั้งมั่นรักษาศีลต่อไป เป็นต้น เหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ไม่ทำร้ายและโกรธเคืองผู้อื่นนี้แสดงให้เห็นถึงความตั้งมั่นบำเพ็ญศีลบารมีของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

7. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ พบ 5 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาจริยา อรรถกถาภูริทัตตจริยา อรรถกถาจัมเปยขจริยา อรรถกถารูมิกราชจริยา อรรถกถาสังขपालาจริยา เหตุการณ์การได้รับการช่วยเหลือ คือพระโพธิสัตว์ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ ทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคได้ เหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์สำคัญในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี เนื่องจากพระโพธิสัตว์ทรงเป็นผู้ทรงศีล และไม่คิดร้ายต่อผู้ใด เมื่อพระองค์ถูกผู้อื่นทำร้ายจึงทรงนิ่งเฉย มี

²⁹เรื่องเดียวกัน, 225.

ต่อสู้อย่างเต็มที่แม้ว่าพระองค์ทรงมีอิทธิฤทธิ์และพลังกำลังมหาศาลก็ตาม เพราะเกรงว่าศีลจะขาด ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การเกิดเหตุการณ์ การได้รับการช่วยเหลือ คือพระโพธิสัตว์ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ ทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคได้สำเร็จ

บุคคลที่มักปรากฏตัวเพื่อช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ให้พ้นอุปสรรคต่างๆ ในอรรถกถาจริยาปิฎกกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี ได้แก่ กษัตริย์และญาติของพระโพธิสัตว์ เช่น อรรถกถาสีลวานาคจริยา พระพุทธเจ้าทรงเป็นพญาช้างและถูกจับมาเลี้ยงไว้ที่วัง เมื่อพระราชาทราบความจริงทั้งหมดจึงปล่อยพระองค์กลับสู่ป่าเพื่อเลี้ยงดูมารดาตามเดิม หรืออรรถกถาภูริทัตตจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นพญานาคอุกขนายพรานจับตัวไปทำการแสดงเพื่อหารายได้ พญานาคนามว่าสุทิสสนะผู้เป็นพี่ชายของพระโพธิสัตว์ทราบเรื่องจึงเดินทางมาช่วยเหลือ เป็นต้น ส่วนอีก 5 เรื่องที่ไม่ปรากฏเหตุการณ์การได้รับการช่วยเหลือนั้น ผู้ศึกษาพบว่าพระโพธิสัตว์สามารถช่วยเหลือพระองค์เองได้ด้วยกรณการบำเพ็ญศีลบารมีจน ในที่สุดผู้ที่คิดปองร้ายก็พ่ายแพ้ไปเอง เช่นอรรถกถามหิสราชาจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นกระบือผู้ทรงศีล ถูกวานรพาลตัวหนึ่งแกล้งถ่ายอุจจาระปัสสาวะใส่ทุกวัน พระองค์ก็ไม่โกรธ จนกระทั่งวันหนึ่งวานรพาลได้แกล้งถ่ายอุจจาระปัสสาวะใส่กระบือตัวอื่นเพราะนึกว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ทำให้กระบือตัวนั้น โกรธมากใช้เขาวิดวานรจนตาย เป็นต้น

8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค พบ 10 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นเครื่องขัดขวางในขณะที่บำเพ็ญบารมีได้ ในที่นี้คือการรอดพ้นจากการถูกทำร้ายและการทรมานบางเรื่องพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยพระองค์เอง แต่บางเรื่องก็ต้องมีผู้ช่วยเหลือจึงทำให้พ้นอุปสรรคไป

9. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา พบ 5 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาคจริยา อรรถกถาจัมเปยจริยา อรรถกถาจุฬโพธิจริยา อรรถกถารัฐมิกราชาจริยา และอรรถกถามาดังคจริยา เหตุการณ์การเทศนาคือเป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้แสดงธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ เพื่อให้ตั้งตนอยู่ในศีลในธรรม เช่น อรรถกถาสีลวานาคจริยา พระโพธิสัตว์ได้เทศนาสั่งสอนทศพิชราชธรรมแก่พระราชากับและบอกให้พระราชที่ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท หรืออรรถกถารัฐมิกราชาจริยา พระโพธิสัตว์ได้เทศนาธรรมแก่พระราชากับพระมเหสีและประชาชน ก่อนจะเดินทางกลับเข้าป่า เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีมักปรากฏ 9 เหตุการณ์หลักข้างต้น ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความ

ปรารถนา เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา อย่างไรก็ตามยังพบว่ามีเหตุการณ์หลักอีก 2 เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในกลุ่มเรื่องนี้ ได้แก่ (เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) และ (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) ทั้ง 2 เหตุการณ์นี้มีจำนวนค่าความถี่การเกิดเหตุการณ์ร้อยละ 40 ของเรื่องทั้งหมด ซึ่งถือว่ามีค่าความถี่การเกิดเหตุการณ์ค่อนข้างสูง จึงเป็นเรื่องน่าสนใจศึกษาการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักทั้ง 2 เหตุการณ์ว่ามีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์ในโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่บำเพ็ญศีลบารมีอย่างไร

จากการศึกษาพบว่า เหตุการณ์หลักทั้ง 2 เหตุการณ์ มีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

(ก. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) พบ 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาฐิติตตจริยา อรรถกถาจัมเปยยจริยา อรรถกถาฐโปทิจริยา และอรรถกถาสังขपालจริยา เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครเสฐียรสลต่อทรัพย์สินและชีวิต จึงปรารถนาบำเพ็ญศีลบารมีเพื่อบรรลुพระโพธิญาณ จะปรากฏหลังเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร คือพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นผู้มีฤทธิ์และมีทรัพย์มาก จึงทำให้พระองค์เกิดความสังเวชใจ และนำไปสู่การบำเพ็ญศีลบารมี โดยมากพบเหตุการณ์การสังเวชนี้ในเรื่องที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาค ดังอรรถกถาสังขपालจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาคชื่อสังขपालะ วันหนึ่งพระองค์จึงเกียจทรัพย์ และปรารถนาจะเกิดเป็นมนุษย์จึงตั้งใจบำเพ็ญศีลบารมี

...จริงอยู่ พระมหาสัตว์เป็นผู้ชวนชายในบุญมีทานและศีลเป็นต้น ท่องเที่ยวไปมาในคตฺติของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการแสวงหาโพธิญาณ บางครั้งเกิดในนาคพิภพอันมีสมบัติเช่นกับสมบัติของเทพ เป็นนาคราชชื่อว่าสังขपालะ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก. นาคราชนั้น เมื่อกาลผ่านไป รังเกียจสมบัตินั้นปรารถนากำเนิดมนุษย์จึงอยู่จำอุโบสถ.³⁰

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ได้ถือกำเนิดเป็นพญานาคนามว่าสังขपालะ มีอิทธิฤทธิ์ และมีทรัพย์สมบัติมากเหมือนดังเทพ อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปพระองค์เกิดเบื่อหน่ายในทรัพย์สมบัตินั้นและปรารถนาจะเป็นมนุษย์ พระองค์จึงรักษาศีลเพื่อจะไปได้ไปเกิดเป็นมนุษย์

³⁰เรื่องเดียวกัน, 277.

(ข. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) พบ 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาจรียา อรรถกถารุหมิกราชจริยา อรรถกถามาตังคจริยา และอรรถกถาขยทิสจริยา คือการช่วยเหลือผู้อื่นให้สำเร็จ ดังประสงค์หรือให้พ้นจากความลำบาก ในอรรถกถาจริยาปิฎกกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี อาจปรากฏเหตุการณ์พระโพธิสัตว์ทรงช่วยเหลือผู้อื่น โดยจะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี คือขณะที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมีอยู่นั้นพระองค์ทรงช่วยเหลือผู้อื่น และในบางครั้งการช่วยเหลือของพระโพธิสัตว์ยังนำมาซึ่งปัญหาและอุปสรรคด้วย ดังปรากฏในอรรถกถาสีลวานาจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาช้าง วันหนึ่งพระองค์ช่วยพาพราณป่าที่หลงทางออกจากป่า ต่อมาพราณป่าเข้าวังไปทูลพระราชินีให้มาจับตัวพระโพธิสัตว์ หรืออรรถกถารุหมิกราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาควางอาศัยอยู่ในป่าเงียบสงบ วันหนึ่งพระองค์ช่วยบุตรเศรษฐีที่ลอยอยู่ในแม่น้ำ ต่อมาบุตรเศรษฐีนำเรื่องที่พบควางสีทองไปทูลพระราชินี พระองค์จึงถูกจับไปอยู่ในวัง เป็นต้น ถึงแม้พระโพธิสัตว์จะถูกคนที่เคยช่วยเหลือไว้ทำร้าย แต่พระองค์ก็ไม่โกรธคนที่ปองร้าย อีกทั้งยังมีเมตตาให้การช่วยเหลือคนเหล่านั้นเมื่อยามมีภัยอีกด้วย ดังปรากฏในอรรถกถารุหมิกราชจริยา พระโพธิสัตว์ทรงช่วยเหลือบุตรเศรษฐีที่คิดร้ายต่อพระองค์ไม่ให้ถูกพระราชินี

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ดำริว่า “บุรุษพาลนี้อ่าได้พินาศไปเพราะอาศัยเราเลย” จึงทูลว่า “ข้าแต่มหाराช ชื่อว่าการฆ่าคนพาลก็ดี บัณฑิตก็ดี วิญญูชนไม่สรรเสริญว่าเป็นคนดี. ที่แท้แล้ววิญญูชนดีเดียนอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นขอพระองค์อย่าฆ่าบุรุษพาลนี้เลย ปล่อยเขาไปตามความพอใจเถิด. ขอพระองค์อย่าทรงให้เขาเสื่อมเสีย จงทรงพระราชทานสิ่งทีพระองค์ปฏิบัติญาไว้แก่เขาว่า จักพระราชทานเถิดพระเจ้าข้า.” แล้วทูลต่อไปว่า “อนึ่ง ข้าพระองค์จักนำสิ่งที่พระองค์ปรารถนา ข้าพระองค์จะมอบคนแต่พระองค์.” ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

เราตามรักษาคณผู้ประทุษร้ายมิตรนั้นได้มอบตนของเราถวายว่า ข้า
แต่มหाराช ขอได้ทรงโปรดดกก่อนเถิดพระเจ้าข้า ข้าพระองค์จะทำตาม
พระราชประสงค์ของพระองค์.³¹

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือบุตรเศรษฐีที่คิดร้ายต่อพระองค์ไม่ให้ถูกพระราชินี พระโพธิสัตว์ขอร้องและโน้มน้าวใจให้พระราชินีปล่อยบุตรเศรษฐีไป อีกทั้งยังขอให้พระราชินีมอบเงินรางวัลแก่บุตรเศรษฐีนั้นตามที่ได้ตกลงกันไว้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือพระโพธิสัตว์จะยินยอมทำตามสิ่งที่พระราชินีปรารถนาทุกประการ

³¹เรื่องเดียวกัน, 238-239.

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีมีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้น 9 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา และยังมีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องอีก 2 เหตุการณ์ ได้แก่ (เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) และ (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) จะเห็นว่า ในกลุ่มเรื่องนี้มีเหตุการณ์ที่สามารถปรากฏในโครงสร้างเหตุการณ์หลักได้ 11 เหตุการณ์ โดยไม่พบเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีเน้นเรื่องการรักษากาย วาจาใจให้ดีงาม ไม่ได้เน้นการให้ทานเหมือนกับกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี ตัวละครพระโพธิสัตว์จึงไม่จำเป็นต้องได้รับทรัพย์สินสมบัติหรือมรดกใดๆ ดังนั้นโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีจึงมีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักในเรื่องดังนี้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีทุกเรื่องเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร ซึ่งเนื้อหาในส่วนความเป็นมาของตัวละครของกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีนี้ส่วนใหญ่กล่าวอย่างชัดเจนว่าพระโพธิสัตว์เกิดมามีอิทธิฤทธิ์ มีกำลังมาก เป็นผู้มีทรัพย์ร่ำรวยและรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ด้วยลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ข้างต้นจึงสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา และเหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เนื่องจากพระโพธิสัตว์ทรงเป็นผู้ทรงศีลพระองค์จึงตั้งความปรารถนาที่จะบำเพ็ญศีลบารมี และทรงละทิ้งทรัพย์และครอบครัว แยกตัวออกมาอยู่เพียงลำพังเพื่อหาที่สงบสำหรับบำเพ็ญศีลบารมี

หลังจากนั้นจึงเกิดเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี ระหว่างพระองค์บำเพ็ญศีลบารมีนั้นเกิดเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรคตามมา กล่าวคือในขณะที่พระโพธิสัตว์กำลังบำเพ็ญศีลบารมีอยู่นั้นมีผู้มาขัดขวางการบำเพ็ญศีลบารมี ทำร้ายพระโพธิสัตว์ด้วยวิธีต่างๆ จนนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เมื่อใดก็ตามที่พระโพธิสัตว์พบอุปสรรค พระองค์จะตั้งมั่นบำเพ็ญศีลบารมีต่อไป เหตุการณ์นี้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งของกลุ่มเรื่องบำเพ็ญศีลบารมี เนื่องจากพระโพธิสัตว์เป็นผู้ทรงศีล เมื่อพระองค์ถูกทำร้ายจึงไม่ใช้กำลังต่อสู้เพราะเกรงว่าศีลจะขาด พระองค์ทรงยินยอมให้ผู้อื่นทำร้ายแต่โดยดี ดังนั้นพระโพธิสัตว์ต้องอาศัยการช่วยเหลือจากผู้อื่นจึงสามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ อย่างไรก็ตาม บางครั้งพระองค์ก็สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยพระองค์เอง หลังจากผ่านพ้นอุปสรรคจึงเกิดเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนาธรรม พระโพธิสัตว์เทศนาสั่งสอนธรรมแก่คนทั้งหลายให้รู้จักผิดชอบชั่วดี และหมั่นทำบุญรักษาศีล

เหตุการณ์หลักในเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีมักมีการเกิดและเชื่อมโยงเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้น แต่บางครั้งอาจมีการข้ามเหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน เช่น อรรถกถา มหิสรราชจริยา ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เพราะพระองค์ทรงอาศัยอยู่ในป่าเพียงลำพังอยู่แล้ว จึงไม่ปรากฏเหตุการณ์การละทิ้งและข้าม ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี หรืออรรถกถา จูฬโพธิจริยา ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เพราะพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยพระองค์เอง จึงไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่พระองค์ได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่น และข้ามไปเกิดเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบเหตุการณ์หลักอีก 2 เหตุการณ์ที่อาจเกิดในกลุ่มเรื่องนี้ ได้แก่ (ก. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) อาจปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร คือบางครั้งตัวละครเป็นผู้มีทรัพย์สมบัติมากจึงเกิดความสังเวชในทรัพย์และนำไปสู่การบำเพ็ญศีลบารมี เหตุการณ์นี้มักปรากฏในพระชาติที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาค และ (ข. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) อาจปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี คือขณะที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมี พระองค์ก็ได้ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความยากลำบาก อย่างไรก็ตาม บางครั้งการช่วยเหลือของพระโพธิสัตว์ยังนำมาซึ่งปัญหาและอุปสรรคอีกด้วย

3. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พบจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่

1. อรรถกถาอุชัญชจริยา	2. อรรถกถาโสมนัสสจริยา
3. อรรถกถาอโยมจรจริยา	4. อรรถกถาภิงสจริยา
5. อรรถกถาโสณนันทปณทิตจริยา	

จากการศึกษา โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ มีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
2. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช
3. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
4. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
5. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
6. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา

7. เหตุการณ์ที่ 10 การฟื้นอุปสรรค
8. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง
9. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร พบ 5 เรื่อง จากการศึกษาพบว่าในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมนุษย์ทั้ง 5 เรื่อง สามารถแบ่งตามชนชั้นวรรณะอินเดียได้เป็น เสวยพระชาติในวรรณะกษัตริย์ 3 เรื่อง ได้แก่เรื่อง อรรถกถาขุฑุชชจริยา อรรถกถาโสมนัสสจริยา และอรรถกถาโยฆมจริยา และเสวยพระชาติในวรรณะพราหมณ์ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาภิงสจริยา และอรรถกถาโสมนันทปัทมทจริยา โดยทั้ง 5 เรื่องพระโพธิสัตว์มีลักษณะนิสัยชอบทำทาน รักษาศีล ใฝ่ปฏิบัติธรรม และปรารถนาออกบวช

ตัวอย่างอรรถกถาโสมนันทปัทมทจริยา เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละครที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นบุตรของพราหมณ์

ได้ยิ่นว่า ในกาลนั้น พระมหาสัตว์จุติจากพรหม โลกบังเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ มหาศาลคนหนึ่งมีสมบัติ 80 โกฏิ ในพรหมวัตนนคร. ในวันตั้งชื่อกุมารนั้น มารดาบิดาตั้งชื่อว่าโสมกุมาร. ครั้น โสมกุมารนั้นเดินได้ สัตว์อื่นจุติจากพรหมโลกได้ถือปฏิสนธิในครรภ์ มารดาของพระโพธิสัตว์ มารดาบิดาตั้งชื่อนันทกุมาร. มารดาบิดาเห็นรูปสมบัติของบุตร ทั้งสองผู้เจริญวัยเรียนจบพระเวท สำเร็จศิลปทุกอย่าง ยินดีว่าเรียง คิดว่า จักผูกให้อยู่ครองเรือน จึงกล่าวกะโสมกุมารก่อนว่า “ลูกรักพ่อแม่จักนำทวีกาจากตระกูลที่สมควรมาให้ลูก ลูกจงปกครองสมบัติเถิด”

พระมหาสัตว์กล่าวว่า “ลูกไม่ต้องการอยู่ครองเรือน ลูกจะปฏิบัติพ่อแม่ตลอดชีวิต เมื่อพ่อแม่ล่วงลับแล้วลูกจักบวช”³²

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรของพราหมณ์ผู้ร่ำรวยชื่อว่าโสมกุมาร มีน้องชายหนึ่งคนชื่อนันทกุมาร หลังจากที่พระองค์เรียนรู้พระเวทครบถ้วนแล้วบิดามารดาต้องการให้พระองค์แต่งงาน แต่ก็ทรงปฏิเสธเพราะต้องการอยู่ปฏิบัติบิดามารดา และปรารถนาออกบวช

2. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช พบ 5 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เสร้างสลดต่อทรัพย์สิน และชีวิต เนื่องจากทรงเห็นถึงสังขารของชีวิตที่ไม่มีความแน่นอนจึงปรารถนาออกบวช

³²เรื่องเดียวกัน, 330-331.

ตัวอย่างอรรถกถาอุทฺตมชาดก พระอุทฺตมชาดก พระเนตรเห็นน้ำค้างเกิดขึ้นและสลายไปตามกาลเวลาจึงเกิดความสังเวชใจ

...วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ขึ้นประทับรถอันประเสริฐแต่เช้าตรู่ เสด็จประพาสพระราชอุทยานด้วยสมบัติอันเป็นสิริใหญ่ ทอดพระเนตรเห็นหยาดน้ำค้างที่ค้างอยู่บนยอดไม้ ยอดหญ้า ปลายกิ่งและใบแมงมุมเป็นต้นมีลักษณะเหมือนขำแก้วมุกดา ตรัสถามว่า “คุณอสารถิ นั่นอะไร?” ครั้นทรงสดับว่า “นั่นคือหยาดน้ำค้างที่ตกในเวลามีหิมะพระเจ้าข้า” ทรงเพ็ดเพลินอยู่ ณ พระราชอุทยาน ตอนกลางวัน ครั้นตกเย็นเสด็จกลับ ไม่ทรงเห็นหยาดน้ำค้างเหล่านั้น จึงตรัสถามว่า “สารถิ หยาดน้ำค้างเหล่านั้นหายไปไหนหมด เดียวนี้เราไม่เห็นหยาดน้ำค้างเหล่านั้น” ครั้นทรงสดับว่า “เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นหยาดน้ำค้างทั้งหมดก็สลายละลายไปพระเจ้าข้า” ทรงดำริว่า “หยาดน้ำค้างเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วสลายไปฉันใด แม้สังขารคือชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ก็ฉันนั้น เช่นกับหยาดน้ำค้างที่ยอดหญ้า. เพราะฉะนั้น เราซึ่งยังไม่ถูกพยาชราและมรณะเบียดเบียนควรทูลลาพระมารดาพระบิดาออกบวช” ...³³

จากข้อความ พระโพธิสัตว์เดินทางไปอุทยานในตอนเช้า ระหว่างทางพระองค์ทอดพระเนตรเห็นหยาดน้ำค้างบนยอดหญ้า แต่ตอนเสด็จกลับทรงไม่เห็นน้ำค้างนั้นจึงถามสารถิ สารถิตอบว่าเมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นน้ำค้างก็จะหายไป พระองค์จึงดำริได้ว่าหยาดน้ำค้างนี้ได้เกิดขึ้นแล้วก็สลายไปเหมือนกับชีวิตของมนุษย์ที่ต้องมีวันดับสลาย เมื่อพระองค์ดำริได้ดังนั้นจึงต้องการออกบวช

3. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา พบ 5 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ตั้งเป้าหมายจะออกบวชเพื่อบรรลุพระสัมโพธิญาณ เพราะเกิดความหวั่นและเศร้าใจต่อสิ่งต่างๆ ตัวอย่างอรรถกถาอุทฺตมชาดก พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นอุทฺตมกุมาร พระองค์ปรารถนาออกบวชเพราะสังเวชในชีวิต

...พระราชาทรงทราบว่ “พระโอรสมีพระชนม์ 16 พรรษา จึงมีรับสั่งพวกอำมาตย์ว่า เราจักมอบราชสมบัติให้ พวกท่านจงนำพระโอรสของเรามาเถิด.” พวกอำมาตย์กราบทูลรับพระบัญชาแล้ว ให้ตกแต่งพระนคร นำมงคลหัตถิประดับด้วยเครื่องสรรพาลังการไป ณ ที่นั้น ตกแต่งพระกุมารให้ประทับนั่งที่คอมงคหัตถิ...พระราชาทอดพระเนตรเห็นพระวรกายพระโอรสงดงาม จึงทรงทอดพระโอรสนั้นด้วยความเสนหาอย่างยิ่ง รับสั่งกะพวกอำมาตย์ว่า “พวกเจ้าจงอภิเษกพระโอรสของเราวันนี้แหละ” พระมหาสัตว์ถวายบังคมพระชนกแล้วทูลว่า

³³เรื่องเดียวกัน, 286-287.

“หม่อมฉันไม่ต้องการสมบัติ หม่อมฉันจักบวช ของทรงอนุญาตให้หม่อมฉันบวชเถิดพระเจ้า
ข้า”³⁴

จากตัวอย่าง เมื่อพระโพธิสัตว์อายุ 16 พรรษา พระราชาพระราชทานพระราชสมบัติให้แก่
พระโพธิสัตว์ แต่พระโพธิสัตว์ทรงปฏิเสธเพราะปรารถนาจะออกบวช

4. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค พบ 5 เรื่อง คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เจอเครื่อง
ขัดขวางในขณะที่พระองค์จะออกบวช ทำให้สิ่งที่กระทำอยู่นั้น ไม่สำเร็จได้โดยง่าย จากการศึกษา
พบว่า อุปสรรคของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีทั้ง 5 เรื่อง คือมีคนห้ามและไม่ต้องการให้
พระโพธิสัตว์ออกบวช ได้แก่ บิดามารดา ญาติพี่น้องและประชาชน เช่น อรรถกถาอุชฌยจริยา
พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นโอรสกษัตริย์ วันหนึ่งพระองค์ทรงเห็นน้ำค้างระเหยก็สังเวชในชีวิตจึง
ต้องการออกบวช แต่พระบิดามารดาและประชาชนทั้งหลายต่างก็ห้ามและไม่อนุญาตให้พระองค์
บวช หรืออรรถกถาโสณนันทปัทมจิตจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ที่ร่ำรวย บิดา
มารดาอยากให้พระโพธิสัตว์แต่งงาน และไม่เห็นด้วยกับการที่พระโพธิสัตว์จะออกบวช เป็นต้น

5. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น พบ 5 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นและ
ตั้งใจบำเพ็ญเนกขัมมบารมีอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพระองค์ทรงพบอุปสรรคแต่ก็มีได้ย่อท้อ ยังคงคิด
บำเพ็ญเนกขัมมบารมีอยู่ตลอดเวลา เช่น อรรถกถาอุชฌยจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นโอรส
กษัตริย์ชื่อว่า โยมระ ทั้งชีวิตพระองค์ต้องอาศัยอยู่ในเรือนเหล็กตลอดเวลาเพราะกลัวว่ายักษ์จะ
มาจับกิน พระองค์ตระหนักรู้ถึงความทุกข์ทรมานของการใช้ชีวิตแบบฆราวาส พระองค์จึงตั้งใจ
ออกบวชเพื่อหลุดพ้นความทุกข์ ดังนั้นเมื่อพระราชมอบราชสมบัติให้พระองค์จึงปฏิเสธและขอ
ออกบวชแทน แม้ว่าพระบิดาพระมารดาห้ามเท่าใดก็ไม่สามารถเปลี่ยนใจของพระองค์ได้ หรือ
อรรถกถาโสณนันทปัทมจิตจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ที่ร่ำรวย บิดามารดา
อยากให้พระโพธิสัตว์แต่งงาน แต่พระองค์ปฏิเสธเพราะต้องการออกบวช ไม่ว่าบิดามารดาจะพูด
โน้มน้าวใจพระองค์เท่าใดก็ยังคงปฏิเสธการแต่งงานเช่นเดิม เป็นต้น การที่พระโพธิสัตว์ปฏิเสธ
การแต่งงาน และปฏิเสธทรัพย์สินสมบัติแสดงให้เห็นถึงความตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของ
พระองค์เป็นอย่างยิ่ง

³⁴เรื่องเดียวกัน, 310.

6. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา พบ 5 เรื่อง เหตุการณ์การเทศนา คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ ได้แสดงธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ ให้เห็นความเป็นจริงของโลก เช่น เรื่องของสังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยง เรื่องโทษการถือเพศกฤหัสถ์นำมาซึ่งการประพฤติผิดในกามได้โดยง่าย เป็นต้น เหตุการณ์การเทศนาเป็นเหตุการณ์สำคัญในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ช่วยทำให้พระโพธิสัตว์ได้รับอนุญาตให้ออกบวช กล่าวคือเมื่อบุคคลทั้งหลายได้ฟังธรรมเทศนาของพระองค์ก็เข้าใจในเหตุผลที่พระโพธิสัตว์ตัดสินใจออกบวชจึงยอมให้พระองค์ออกบวชและปฏิบัติธรรมด้วยความเต็มใจ

ตัวอย่างอรรถกถาอุชยขจรียา พระโพธิสัตว์เทศนาเรื่องสังขารมนุษย์

เมื่อพระราชมารดาพร้อมด้วยพวกนางสนม ได้ทรงสดับแล้วคร่ำครวญอย่างน่าสงสารอยู่ ก็ทูลถึงเหตุแห่งการบวชของพระองค์ว่า

อายุของมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกับน้ำค้างบนยอดหญ้า พอดวงอาทิตย์ขึ้นก็เหือดแห้งไป ข้าแต่พระราชมารดาขอพระราชมารดาอย่าห้ามลูกเลย³⁵

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ทรงเทศนาธรรมแก่พระมารดาและเหล่าสนมถึงสาเหตุที่ทรงออกบวชว่า พระองค์ทรงเห็นความเป็นจริงของสังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยงเสื่อมสลายไปตามวันเวลา เหมือนกับน้ำค้างบนยอดหญ้าที่เหือดแห้งไปเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงสังเวชใจและต้องการออกบวช

7. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค พบ 5 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นเครื่องขัดขวางการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีได้สำเร็จ ในที่นี้คือพระโพธิสัตว์เทศนาธรรมสั่งสอนให้คนทั้งหลายเห็นชอบและยินยอมให้พระองค์ออกบวชดังที่พระองค์ปรารถนา

8. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง พบ 5 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครแยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับอยู่ ไม่ไปเกี่ยวข้องกับ หลังจากที่พระโพธิสัตว์ได้รับอนุญาตจากบิดามารดา และครอบครัวให้ออกบวชแล้ว พระองค์ทรงละทิ้งทรัพย์สมบัติและครอบครัวเข้าป่าเพื่อออกบวชปฏิบัติธรรมเพราะมุ่งหวังบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ เป็นเหตุการณ์สำคัญในกลุ่มเรื่องที่แสดง

³⁵ เรื่องเดียวกัน, 288-289.

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระโพธิสัตว์ต้องละทิ้งทุกอย่างและเข้าสู่ป่าเพื่อออกบวชและปฏิบัติธรรม

9. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี พบ 5 เรื่อง พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือ การออกบวช การทำจิตให้อยู่ห่างจากกาม เหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีสามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยได้ 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การเลื่อมใส และเหตุการณ์การออกบวช ดังนี้

เหตุการณ์ย่อยที่ 1 การเลื่อมใส พบ 5 เรื่อง คือการมีความเชื่อถือ การมีจิตยินดี การเห็นชอบในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จากการศึกษาพบว่าพระโพธิสัตว์ทรงมีความเลื่อมใสที่จะออกบวชและปฏิบัติธรรม เช่น อรรถกถาโยฆจรจริยา ตอนพระเจ้าอโยฆรปรารถนาออกบวช

พระมหาสัตว์ทรงแน่วพระทัยในการบวชของพระองค์แล้ว เมื่อพระราชตรัสว่า “ลูกรัก ลูกจะบวชไปทำไม?” จึงทูลว่า “ข้าแต่พระชนก ลูกอยู่ในครรภ์ของพระชนนีตลอด 10 เดือน เหมือนอยู่ในคูดนรก. ครั้นออกจากพระครรภ์ของพระชนนีแล้วก็ยังต้องอยู่ในเรือนจำอีกถึง 16 ปี เพราะกลัวนางชัณฐิณี ไม่ได้แม่แต่จะเห็นในภายนอก ได้เป็นเหมือนตกอยู่ในอุสสทนรก. แม่ ลูกพ้นจากนางชัณฐิณีก็จะไม่พ้นความแก่และความตายไปได้เลย. ขึ้นชื่อว่ามัจจุนี้ อันใครๆ ไม่สามารถจะชนะได้. ลูกเบื่อหน่ายในภพ ลูกจักบวชประพฤติธรรมจนกว่าพยาธิ ชราและมรณะ จะไม่มาถึงลูกได้ พอกันทีสำหรับราชสมบัติของลูก ข้าแต่พระชนก ขอจงทรงอนุญาตให้ลูกบวชเถิด”³⁶

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นโอรสกษัตริย์ชื่อว่า โยฆระ ทั้งชีวิตพระองค์ต้องอาศัยอยู่แต่ในเรือนเหล็กเพื่อป้องกันไม่ให้ยักษ์มาจับกินเป็นเวลา 16 ปี เหมือนกับการตกอยู่ในนรก เมื่อออกมาจากเรือนทรงคิดได้ว่า พระองค์ก็ยังไม่พ้นเรื่องความแก่และความตาย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทุกข์และเบื่อหน่ายในชีวิต เมื่อพระราชามอบราชสมบัติให้พระองค์จึงปฏิเสธและขอออกบวช

เหตุการณ์ย่อยที่ 2 การออกบวช พบ 5 เรื่อง คือการที่พระโพธิสัตว์ออกบวช ปฏิบัติธรรมรักษาศีล โดยพระโพธิสัตว์ละทิ้งทรัพย์และครอบครัว เข้าป่าเพื่อปฏิบัติธรรม ดังปรากฏในอรรถกถาโยฆจรจริยา ตอนพระเจ้าอโยฆรขอลาบิดามารดาออกบวช

แล้วทูลว่า “ข้าแต่พระบิดา ราชสมบัติของพระบิดาก็จะเป็นของพระบิดาเท่านั้นเถิด ลูกไม่ต้องการราชสมบัตินี้เลย. เมื่อลูกพุดอยู่กับพระบิดานี้แหละ พยาธิ ชราและมรณะ ก็พึงมาถึง.

³⁶เรื่องเดียวกัน, 314.

จงทรงหยุดเกิดพระเจ้าข้า” แล้วทรงละกามทั้งหลาย คุชชังตมมันต์คตเชือกเหล็ก คุชลูกสีหะ ทำลายกรงทองฉะนั้น แล้วถวายบังคมพระชนกชนนีเสด็จออกบรรพชา. ลำดับนั้น พระชนกของพระมหาสัตว์ทรงดำริว่า “กุมารนี้ใครจะบวช ก็เราเล่าจะอยู่ไปทำไม แม้เราก็ไม่ต้องการราชสมบัติ.” จึงทรงสละราชสมบัติเสด็จออกบรรพชา.

เมื่อพระราชเสด็จออกบรรพชา ชาวพระนครทั้งสิ้นมีพระเทวี อามาคย์ พรหมณ์ กฤหบดี เป็นต้น ก็ตั้งโศกสมบัตินอกบวช. ได้เป็นมหาสมาคคม มีบริษัทประมาณ 12 โยชน์. พระมหาสัตว์ทรงพาชนเหล่านั้นเสด็จเข้าสู่หิมวันตประเทศ.³⁷

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ขอให้พระราชบิดาและพระราชมารดาอนุญาตให้พระองค์ ออกบวช พร้อมทั้งยกเรื่องพยาธิตัวขี้และมรณะให้บิดามารดาฟัง แล้วจึงถวายบังคมลาบวช โดยมีพระราชบิดาและคนอื่นๆ บวชตามด้วยจำนวนมาก

ผู้ศึกษาพบว่าในหลายๆ เรื่องเมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวชก็จะมีผู้เลื่อมใสขอบวชตาม ด้วยดังเช่นอรรถกถาอุทฺตงฺกชาดก พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระโอรสพระราชชา วันหนึ่งพระองค์ เห็นน้ำค้างบนยอดไม้ระเหยก็สังเวชใจจึงต้องการออกบวช โดยมีอุทฺตงฺกชาดกผู้เป็นพระอนุชาขอติดตามออกบวชด้วย หรืออรรถกถาโสมนันทปณฺฑิตชาดก พระพุทธเจ้าถือกำเนิดในตระกูลพรหมณ์ที่ร่ำรวย แต่พระองค์ไม่อยากอยู่ครองเรือนจึงออกบวช โดยมีบิดามารดาและน้องชายขอ บวชด้วย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือออกบวชเพื่อทำจิตใจให้บริสุทธิ์ พระองค์ทรงเลื่อมใสในการบวชเพราะทรงคิดว่าเป็นวิธีที่ทำให้พระองค์พ้นทุกข์ ด้วยเหตุนี้พระองค์ จึงออกบวชเพื่อปฏิบัติธรรมและในบางครั้งจะมีผู้อื่นขอบวชตามด้วย

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีมีเหตุการณ์ หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง และ เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี

กลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ไม่ปรากฏเหตุการณ์หลัก 3 เหตุการณ์ ได้แก่ 1) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เพราะกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีเน้นเรื่อง การปลีกวิเวก ออกบวชเพื่อปฏิบัติธรรม พระโพธิสัตว์จึงไม่ปรารถนาในทรัพย์สมบัติ 2) ไม่ปรากฏ

³⁷เรื่องเดียวกัน.

เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เพราะพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ได้ด้วยพระองค์เอง คือพระองค์สามารถเทศนาธรรมสั่งสอนให้บิดามารดายินยอมให้พระองค์ออกบวชได้สำเร็จ และ 3) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น เพราะในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีเน้นเรื่องการแก้ปัญหาและช่วยเหลือพระองค์เองเพื่อให้ได้ออกบวชเป็นหลัก ดังนั้นโครงสร้างหลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีจึงมีเหตุการณ์หลัก 9 เหตุการณ์และมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์หลัก ดังนี้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ว่าทรงถือกำเนิดในตระกูลที่ดี บ้างก็เป็นบุตรของกษัตริย์ บ้างก็เป็นบุตรของพราหมณ์ พระองค์ทรงเป็นผู้มีศีลและคุณธรรม นอกจากนี้ในส่วนของความเป็นมายังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้ค้นพบสังขารของชีวิต นำไปสู่เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช กล่าวคือ เมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นมนุษย์ พระองค์ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข แต่วันหนึ่งเกิดเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้พระองค์เกิดความสังเวชในชีวิตและทรัพย์สิน จึงนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนาที่จะออกบวช เพราะต้องการหลุดพ้นจากสังสารวัฏและมุ่งหวังจะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ซึ่งเหตุการณ์การตั้งความปรารถนานี้มักจะถูกคัดค้านจึงส่งผลให้เกิดเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค และเหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น คือ เมื่อพระโพธิสัตว์ตั้งใจจะออกบวชได้ไปทูลขออนุญาตบิดา มารดา แต่ไม่มีผู้ใดอนุญาตให้พระองค์ออกบวช อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ยังตั้งมั่นที่จะออกบวชให้สำเร็จ และเกิดเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนาสั่งสอนธรรม เป็นเหตุการณ์หลักเฉพาะของกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระโพธิสัตว์ได้เทศนาธรรมสอนบุคคลทั้งหลายที่ห้ามไม่ให้พระองค์บวชเพื่อให้เห็นถึงความทุกข์ในเพศฆราวาส ในที่สุดผู้คนเหล่านั้นก็ยินยอมให้พระองค์ออกบวชและนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เมื่อได้รับการยินยอมให้ออกบวชแล้วจึงเกิดเหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง และจบลงด้วยเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี คือพระโพธิสัตว์ได้ละทิ้งทรัพย์สมบัติและครอบครัว เดินทางเข้าป่าเพื่อออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี

กลุ่มเรื่องที่แสดงเนกขัมมบารมีส่วนใหญ่จบเรื่องที่เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี อย่างไรก็ตามมี 2 เรื่องที่มีเหตุการณ์หลักอื่นๆ เกิดขึ้นต่อจากเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี ได้แก่ เรื่องอรรถกถาถึงสจริยาและอรรถกถาโสณนันทปัทมทิจริยา ทั้ง 2 เรื่องนี้จะปรากฏเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรคซ้ำอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวชแล้ว พระองค์พบอุปสรรคอีกครั้ง ถึงแม้พระองค์จะพบอุปสรรคเป็นครั้งที่สองแต่พระองค์ยังคงตั้งมั่นบำเพ็ญบารมีต่อไปจนในที่สุดพระองค์ก็สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้สำเร็จอีกครั้ง

4. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอริยฐานบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็น พระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญอริยฐานบารมี พบจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาหมุคคักขจิริยา

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอริยฐานบารมีใน อรรถกถาจิริยาปิฎก พบเหตุการณ์หลักในเรื่อง 9 เหตุการณ์ มีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
2. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช
3. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
4. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ
5. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี
6. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
7. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค
9. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร กล่าวถึงที่มาของพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์ถือกำเนิดเป็นมนุษย์อยู่ในวรรณะกษัตริย์ ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิและพระนางจันทาเทวี

...ท้าวสักกะทรงรำพึงก็ทรงทราบเหตุนี้ จึงดำริว่า “เราจักอนุเคราะห์นางจันทาเทวีให้ได้ โอรส” ทรงใคร่ครวญถึงโอรสผู้สมควรแก่พระเทวีนั้น ทรงเห็นพระโพธิสัตว์ผู้ประสงคฺจะอุบัติในดาวดิงส์พิภพดำรงอยู่บนดาวดิงส์พิภพนั้นครบเท่าอายุแล้วจตุจากนั้น ไปบังเกิดในเทวโลกสูงขึ้นไป จึงเสด็จเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ ตรัสว่า “ดูก่อนสหาย เมื่อท่านเกิดในมนุษย์โลก บารมีเหล่านั้นจักบริบูรณ์ ความเจริญจักมีแก่มหาชน พระนางจันทาอัครมหเสสิของพระเจ้ากาสิทรงปรารถนาพระโอรส ขอให้ท่านจงไปอุบัติในพระครรภ์ของพระนางนั้นเถิด.” พระโพธิสัตว์รับเทวดำรัส แล้วจึงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางจันทาเทวีนั้น. เทพบุตร 500 สหายของพระโพธิสัตว์นั้นสิ้นอายุ จตุจากเทวโลก คือปฏิสนธิในครรภ์ของภริยาอำมาตย์ทั้งหลายของพระราชานั้น...³⁸

จากตัวอย่างข้างต้น ทำให้ทราบความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ว่า ท้าวสักกะทูลเชิญขอให้พระโพธิสัตว์มาเกิดเป็นพระราชโอรสของพระนางจันทาเทวี เมื่อครั้งที่พระองค์ถือกำเนิดนั้นเหล่าเทพบุตรผู้เป็นพระสหายของพระองค์ก็ลงมาเกิดยังครรภ์ของภรรยาอำมาตย์ด้วย

³⁸เรื่องเดียวกัน, 352-353.

2. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครมีความเศร้าสลดต่อทรัพย์สินและชีวิต จึงอยากออกบวชเพื่อปฏิบัติธรรม ในอรรถกถาพุทธกัถชา มุคคัมภีร์ทศพรเนตรเห็น พระราชบิดาลงโทษคนร้ายจึงเกิดความสังเวชในชีวิตของมนุษย์ทำให้พระองค์ไม่ยากขึ้น ครองราชย์

ลำดับนั้น พวกแม่นมตกแต่งพระกุมารซึ่งมีพระชนม์ได้ 1 เดือน นำมาเฝ้าพระราชอา. พระราชาทรงแลดูพระโอรสน่ารัก จึงทรงสวมกอดให้พระกุมารประทับนั่งบนพระเพลา ประทับนั่งทรงรื่นรมย์กับพระโอรส. ในขณะนั้น โจร 4 คนถูกนำมาให้ทรงพิพากษา โทษ. ในโจร 4 คนนั้น คนหนึ่ง พระราชาทรงตัดสินให้เขียนด้วยหว่ายมิหนาม 1,000 ครั้ง. คนหนึ่ง ไล่ตรวนส่งเข้าเรือนจำ. คนหนึ่ง ให้เอาหอกทิ่มแทงบนร่างกาย. คนหนึ่ง เสียด้วย หลาว. พระมหาสัตว์สดับคำพิพากษาของพระบิดาก็เกิดสลดใจ ทรงดำริว่า “โอน่าเศร้า พระบิดาของเราอาศัยความเป็นพระราชา กระทำกรรมอันจะนำไปสู่นรก เป็นกรรมหนัก.” รุ่งขึ้น พวกแม่นมให้พระมหาสัตว์บรรทมเหนือสิริไสยาสน์ที่ตกแต่งไว้ภายใต้เศวตฉัตร.

พระมหาสัตว์บรรทมหลับไปได้หน่อยหนึ่ง ทรงลืมพระเนตรแลดูเศวตฉัตรทรง เห็นสิริสมบัติใหญ่โต. ที่นั่น พระมหาสัตว์แม้ตามปกติก็ทรงสลดพระทัยอยู่แล้ว ยิ่งเกิดความ กลัวหนักขึ้น. พระมหาสัตว์ทรงรำพึงอยู่ว่า “เรามาสู่พระราชวังนี้จากไหนหนอ” ครั้นทรง ทราบว่ามาจากเทวโลกด้วยทรงระลึกชาติได้ จึงทรงตรวจดูเหนือไปจากนั้น ทรงเห็นว่า พระองค์เคยหมกไหม้อยู่ในอุสสทนรก. ทรงตรวจดูเหนือไปจากนั้นอีกทรงเห็นความที่ พระองค์เป็นพระราชอาอยู่ในนคร ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์บรรทมดำริว่า “เราครองราชสมบัติ อยู่ 20 ปี หมกไหม้อยู่ในอุสสทนรก 80,000 ปี.” บัดนี้ เราเกิดในเรือนโจรนี้เอง.³⁹

จากตัวอย่าง เมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์อายุ 1 เดือน แม่นมได้อุ้มพระองค์ไปหาพระราชอา ระหว่างนั้นพระโพธิสัตว์ทรงเห็นพระราชอาตัดสินโจร 4 คน โดยแต่ละคนได้รับคำพิพากษาแตกต่างกัน คนหนึ่งพระราชอาทรงตัดสินให้เขียนด้วยหว่ายมิหนาม 1,000 ครั้ง คนหนึ่งถูกส่งไล่ตรวนขังอยู่ในเรือนจำ คนหนึ่งถูกลงโทษใช้หอกทิ่มแทงบนร่างกาย และอีกคนหนึ่งถูกลงโทษให้เสียด้วย หลาว พระโพธิสัตว์ได้ยินคำพิพากษาก็เกิดสลดใจเพราะทราบว่าพระบิดาทรงทำกรรมหนักจะได้ ไปเกิดในนรก และเมื่อตอนเข้าบรรทมพระโพธิสัตว์สามารถระลึกชาติได้ จึงได้ตรวจดูพระชาติ ต่างๆ ของพระองค์ก็พบว่าพระองค์มาจากเทวโลก และเคยตกนรกเพราะในพระชาตินั้นถือกำเนิด เป็นพระราชอา ครองราชสมบัติอยู่ 20 ปี จึงตกนรก 80,000 ปี ด้วยเหตุนี้พระโพธิสัตว์จึงไม่ต้องการ ขึ้นครองราชย์สืบต่อพระราชบิดาอีกครั้ง

³⁹เรื่องเดียวกัน, 343-344.

3. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งเป้าหมายว่า พระองค์ปรารถนาจะบรรลุพระสัมพันธญาณ และไม่ต้องการขึ้นครองราชย์สืบต่อพระราชบิดา ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงมุ่งบำเพ็ญอริยฐานบารมี

4. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ ทำให้ผ่านพ้นอุปสรรค ในเรื่องนี้พระโพธิสัตว์ได้รับความช่วยเหลือจากนางฟ้ามา แนะนำวิธีที่จะช่วยให้พระโพธิสัตว์ไม่ต้องเป็นกษัตริย์ โดยนางฟ้าให้พระองค์สร้างทำเป็นคนง่อยเปลี้ย หูหนวกเป็นใบ้ ซึ่งพระโพธิสัตว์ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

เราไม่ต้องการราชสมบัติอันจะนำความพินาศอย่างใหญ่หลวง ซึ่งยังไม่ปรากฏนี้มา. เราจะพึงพ้นไปจากเรือนโจรนี้ได้อย่างไรหนอ.

ลำดับนั้น เทพธิดาองค์หนึ่งได้ลอบพระโพธิสัตว์นั้นว่า “พ่อเดิมขุมาร พ่ออย่ากลัว. ความปลอดภัยจักมีแก่ท่านเพราะอริยฐานองค์ 3.” พระมหาสัตว์สดับคั่งนั้นก็มีพระประสงค์จะพ้นจากความพินาศ คือราชสมบัติ จึงทรงอริยฐานองค์ 3 ตลอด 16 ปี ด้วยความอริยฐานไม่หวั่นไหว...⁴⁰

5. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี ในอรรถกถามุคฝักขุมาร พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอริยฐานบารมี คือการตั้งใจอยู่ในความดี และตั้งปณิธานให้แน่วแน่ว่าจะต้องทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วง ถ้ายังไม่สำเร็จก็จะไม่ละเลิกไป พระมุคฝักขุมารทรงบำเพ็ญอริยฐานบารมีว่าจะไม่เป็นกษัตริย์ เพราะทรงเกรงกลัวต่อบาป พระองค์จึงสร้างเป็นคนง่อยเปลี้ย หูหนวก และเป็นใบ้ เพื่อจะได้ไปพ้นจากพระราชวัง แม้พระราชบิดาทำการทดสอบต่างๆ หลายครั้งแต่พระองค์ก็ยังตั้งจิตอริยฐานบารมีต่อไป ดังนี้

พระมหาสัตว์ทรงรำพึงถึงภัยในนรก จึงไม่หวั่นไหวด้วยทรงเห็นว่า “นรคน่ากลัวยิ่งกว่านี้ ร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า” พวกแม่นมทดลองอยู่เมื่ออย่างนี้ก็ไม่เห็นช่องทาง จึงคิดว่า “ธรรมดาเด็กต้องการนมรสหวาน จึงให้สร้างโรงมหรสพ” เขามานกั้นพระมหาสัตว์ แล้วให้ประโคมด้วยเสียงสังข์และเสียงกลองให้กึกก้องเป็นอันเดียวกันในทันที ณ ข้างทั้ง 2 ของพระกุมารผู้ไม่รู้เรื่องเลย จุฑตะเกียงส่องในที่มืด ให้แสงสว่าง เอน้ำอ้อยทาทั่วตัวให้นอนในที่มืดแมลงวันชุม ไม่ให้อาบน้ำเป็นต้น เข้าไปคอยดูกุมารนอนบนอุจจาระ ปัสสาวะ. เสียดสีด้วยการ

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

เขาะเขี้ย และคำว่า กุมารซึ่งนอนจมมูตรและกรีส. ทำกระเบื้องไฟไว้ใต้เตียง แล้วเผาให้ร้อน บ้าง. แม้ทดลองอยู่ด้วยอุบายหลายๆ อย่าง อย่างนี้ก็ไม่เห็นช่องทางของพระกุมารนั้น.⁴¹

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ได้รับการทดสอบหลายประการทั้งไม่ให้ดมหรสพ ให้อยู่ในที่มืด เอน้ำอ้อยทาตัวให้แมลงวันตอม ไม่ให้อาบน้ำ เข้าไปมองดูพระองค์ตอนนอนบนอุจจาระ ปัสสาวะ และคำทอพระองค์ว่านอนจมปฏิกูล เอากระเบื้องร้อนไว้ใต้เตียง เป็นต้น แม้จะทดลองพระองค์อยู่ เช่นนี้ แต่พระองค์ก็ไม่หวั่นไหวยังแสรังเป็นคนง่อยเปลี้ย หูหนวก และเป็นใบ้ เพราะทรงคิดว่านรก นั้นน่ากลัวยิ่งกว่าการทดลองเหล่านี้มากนัก

6. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เจอเครื่องขัดขวางในขณะที่ พระองค์บำเพ็ญบารมี ทำให้สิ่งที่กระทำอยู่นั้นไม่สำเร็จได้โดยง่าย จากการศึกษาพบว่า อุปสรรค ของอรรถกถามุคฝักขุมารก็คือการถูกทดสอบ พระโพธิสัตว์ถูกทดสอบน้อยใหญ่จากพระราชบิดา เช่น ไม่ให้นมทั้งวันจนพระกุมารซูบซีดแต่ก็ไม่ร้อง นำกระเบื้องไฟมาไว้ใต้เตียง และเอน้ำอ้อยทา ตัวให้แมลงวันตอม แต่พระองค์ก็ยังไม่ร้องหรือแสดงอาการผิดปกติให้ผู้อื่นเห็น และเมื่อพระ โพธิสัตว์อายุ 16 ปี พระราชาก็ยังมีรับสั่งให้ทดสอบพระราชโอรสอีก 16 ครั้ง แต่ก็ไม่พบพิรุณใดๆ

7. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นและตั้งใจแน่วแน่ที่ จะบำเพ็ญบารมี ในอรรถกถามุคฝักขุมารพระโพธิสัตว์ไม่ปรารถนาจะขึ้นครองราชย์สืบต่อ พระราชบิดา พระองค์จึงมุ่งมั่นบำเพ็ญอุชิฐานบารมีแสรังเป็นคนง่อยเปลี้ย หูหนวกและเป็นใบ้ ถึงแม้พระองค์ทรงถูกทดสอบหลายครั้งแต่ก็มีได้ย่อท้อ ยังคงบำเพ็ญอุชิฐานบารมีต่อไปด้วยความ แน่วแน่

8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นเครื่อง ขัดขวางในขณะที่บำเพ็ญบารมีได้ ในที่นี้คือการที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นการทดสอบต่างๆ และทำให้พระชนกเชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นกาลกนิจึงมีรับสั่งให้นำไปฝัง ทำให้พระองค์ไม่ได้เป็น กษัตริย์อย่างที่ทรงตั้งใจ และสามารถออกบวชได้ตามที่ปรารถนาไว้

9. เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา คือพระโพธิสัตว์ได้แสดงธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ ให้ตั้งตน อยู่ในธรรม ในอรรถกถามุคฝักขุมารหลังจากที่พระราชบิดาทราบว่าพระโพธิสัตว์ออกบวชก็ได้

⁴¹เรื่องเดียวกัน, 348.

เดินทางไปหาพระโพธิสัตว์ที่อาศรมและเชิญพระองค์ให้ขึ้นครองราชย์ แต่พระองค์ก็ปฏิเสธและเทศนาธรรมสั่งสอนพระราชบิดา จนพระราชบิดาเกิดความเลื่อมใสจึงขอยกบวช นอกจากนี้พระองค์ยังได้เทศนาธรรมสั่งสอนพระราชสาสนตราช ที่ยกทัพมายึดกรุงพาราณสีให้ตั้งคนอยู่ในธรรมอีกด้วย

พระราชสาสนตราชทั้งหลายได้ทรงสดับว่า “พระเจ้ากาสิทรงผนวช” จึงดำริว่า “จักยึดราชสมบัติในกรุงพาราณสี” จึงเสด็จเข้าพระนคร ทรงเห็นพระนครเช่นกับเทพนครและพระราชนิเวศน์เช่นกับเทพวิมานเต็มไปด้วยรัตนะ 7 ประการ ทรงคิดว่า จะพึงมีภัยเพราะอาศัยทรัพย์นี้ เสด็จออกกลับไปในพื้นที่นั้นเอง. พระมหาสัตว์ทรงสดับการมาของพระราชสาสนตราชเหล่านั้น จึงเสด็จไปชายป่าประทับนั่ง ทรงแสดงธรรมอยู่บนอากาศ. พระราชาเหล่านั้นทั้งหมดพร้อมด้วยบริวารก็พากันบวชในสำนักของพระโพธิสัตว์นั้น. ด้วยประการฉะนี้ ได้เป็นมหาสมาคมอื่นๆ อีกมากมาย. ฤๅษีทั้งหมดบริโภคนิผลแล้วบำเพ็ญสมณธรรม. ผู้ใดวิตกถึงกามวิตกเป็นต้น พระโพธิสัตว์ทรงทราบจิตของผู้นั้น แล้วเสด็จไป ณ ที่นั้น ประทับนั่งแสดงธรรมบนอากาศ.

พระราชานั้นทรงได้สัพปายะในการฟังธรรม จึงยังสมาบัติและอภิญาให้เกิด. แม้ผู้อื่นๆ ก็เป็นอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ทั้งหมดเมื่อสิ้นชีวิตก็ไปบังเกิดในพรหมโลก. แม้สัตว์เดียรัจฉานทั้งหลายที่มีใจเลื่อมใสในพระมหาสัตว์ แม้ในหมู่ฤๅษีก็ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นกามภูมิ 6 ชั้น.⁴²

จากตัวอย่างข้างต้น พระราชาสาสนตราชได้เดินทางมาเมืองพาราณสีด้วยมุ่งหวังว่าจะยึดครองเมืองเนื่องจากพระเจ้ากาสิได้เสด็จออกบวช แต่เมื่อมาถึงในเมืองพระองค์เห็นทรัพย์มากจึงทรงเปลี่ยนใจเพราะเกรงว่าหากนำทรัพย์นี้ไปจะเกิดภัยขึ้นกับพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงเสด็จกลับเมือง เมื่อพระโพธิสัตว์ทราบการมาถึงของพระราชสาสนตราชเหล่านั้น พระองค์ได้เดินทางไปเทศนาสั่งสอนธรรม พระราชาเหล่านั้นจึงบรรลุสมาบัติและอภิญา เมื่อตายแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลก

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุชิฐานบารมี มี 9 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี และ เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค และ เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา

⁴²เรื่องเดียวกัน, 357-358.

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุชิฐานบารมีไม่ปรากฏเหตุการณ์ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ 1) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เพราะมุกฝักขุมารไม่ปรารถนาในราชสมบัติและต้องการออกบวช 2) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เพราะอรรคถามุคฝักขุมารเน้นเรื่องการบำเพ็ญอุชิฐานบารมีเป็นหลัก การละทิ้งไม่ใช่เหตุการณ์สำคัญของเรื่องนี้ และ 3) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น เพราะอรรคถามุคฝักขุมารเน้นเรื่องการแก้ปัญหาและช่วยเหลือพระองค์เองเป็นหลัก คือพระองค์ไม่ปรารถนาขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา จึงทำให้พระองค์ต้องบำเพ็ญอุชิฐานบารมีสร้างเป็นคนไข้ คนหูหนวก และคนเปลี้ยง่อย ดังนั้นเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุชิฐานบารมีจึงมีโครงสร้างการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

อรรคถามุคฝักขุมารเริ่มต้นเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละครเพื่อบอกที่มาของตัวละครทำให้ทราบว่าพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นไข้ โดยเหตุการณ์นี้สัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา กล่าวคือพระโพธิสัตว์เป็นโอรสกษัตริย์จึงได้เห็นพระราชบิดาทำโทษโจรด้วยวิธีต่างๆ อาทิ เสียบด้วยหลาว เอาดอกไม้ตามร่างกาย เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นพระราชบิดาลงโทษโจรเช่นนั้นจึงเกิดความสังเวชใจ พระองค์จึงตั้งความปรารถนาอย่างแน่วแน่ว่าไม่ต้องการเป็นกษัตริย์

หลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ หลังจากที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งความปรารถนาว่าจะไม่เป็นกษัตริย์แล้ว เทพธิดาคงคหนึ่งทราบถึงความตั้งใจของพระองค์จึงให้ความช่วยเหลือโดยบอกวิธีให้พระโพธิสัตว์อุชิฐานองค์ 3 ประการ คือ เป็นคนไข้ คนหูหนวก และคนเปลี้ยง่อย อันนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี และเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุชิฐานบารมี 3 ประการ โดยสร้างทำเป็นเป็นคนไข้ คนหูหนวก และคนเปลี้ยง่อย ซึ่งระหว่างที่พระองค์บำเพ็ญอุชิฐานบารมีจะพบอุปสรรค คือถูกทดสอบน้อยใหญ่นานปีการว่าพระองค์เป็นไข้ หูหนวกและง่อยเปลี้ยจริงหรือไม่ ซึ่งเหตุการณ์นี้มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่ 7 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การฟันอุปสรรค แม้ว่าพระองค์จะถูกทดสอบด้วยวิธีต่างๆ แต่พระองค์ก็ยังคงตั้งมั่นและผ่านฟันอุปสรรคได้สำเร็จ เพราะสุดท้ายพระราชบิดาได้สั่งให้คนนำพระองค์ออกไปฆ่าที่นอกเมือง พระองค์จึงได้ออกบวชและไม่ได้เป็นกษัตริย์ตามที่ปรารถนาไว้ ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา หลังจากออกบวชพระองค์ได้เทศนาธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ จำนวนมาก ได้แก่ บิดา มารดา เป็นต้น

5. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุชิฐานบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญอุชิฐานบารมี พบจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

1. อรรถกถากปิลราชจรียา	2. อรรถกถาสัจจสวหยปณิตจรียา
3. อรรถกถาวัฏฏกโปตจจรียา	4. อรรถกถามัจจราชจรียา
5. อรรถกถากัณห์ที่ปายนจรียา	6. อรรถกถามหาสุตโสมจรียา

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังขารมีในอรรถกถา จรียาปีฎกพบว่า มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ มีการเกิดและการเรียงลำดับ เหตุการณ์ดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
2. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
3. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช
4. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น
5. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
6. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี
7. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร พบ 6 เรื่อง จากการศึกษาสามารถแบ่ง ความเป็นมาของตัวละครตามการเสวยพระชาติของพระโพธิสัตว์ได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเสวย พระชาติเป็นมนุษย์พบ 3 เรื่อง สามารถแบ่งตามชนชั้นวรรณะอินเดียได้เป็น เสวยพระชาติใน วรรณะกษัตริย์ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามหาสุตโสมจรียา เสวยพระชาติในวรรณะพราหมณ์ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสัจจสวหยปณิตจรียา และอรรถกถากัณห์ที่ปายนจรียา และ 2) การเสวยพระชาติ เป็นสัตว์พบ 3 เรื่อง ได้แก่ เป็นลิง 1 เรื่อง คือ อรรถกถากปิลราชจรียา เป็นนก 1 เรื่อง คือ อรรถกถา วัฏฏกโปตจจรียา และเป็นปลา 1 เรื่อง คืออรรถกถามัจจราชจรียา ลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ทั้ง 6 เรื่อง มีลักษณะนิสัยคล้ายคลึงกันคือชอบทำทาน รักษาศีล และชอบปฏิบัติธรรม

ตัวอย่างอรรถกถามัจจราชจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาปลา

...ในกาลเมื่อเราเป็นพญาปลาอยู่ในสระใหญ่. ความว่า ในอดีตกาล เราเกิดในกำเนิด ปลาชนิดอยู่ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการของปลาทั้งหลาย ในสระใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งปกคลุมด้วย เถาวัลย์อันเป็นสระ โบกขรณี ใกล้พระเชตะวันกรุงสาวัตถี แคว้น โกศล.⁴³

⁴³เรื่องเดียวกัน, 375.

จากตัวอย่าง ทำให้ทราบความเป็นมาในพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์เสวยพระชาติเป็นพญาปลาผู้ประพุดิตนอยู่ในสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่ว่าด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลผู้อื่น 4 ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตา พระองค์อาศัยอยู่ในสระใหญ่ที่ปกคลุมไปด้วยเถาว์วัลย์ใกล้พระเชตะวัน กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

2. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค พบ 6 เรื่อง คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เจอเครื่องขัดขวาง หรือปัญหาบางประการในการดำเนินชีวิต ซึ่งอุปสรรคที่พบในเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังฆบารมีทั้ง 6 เรื่องมักเป็นภัยทางธรรมชาติหรืออุบัติเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด ทำให้พระองค์ต้องหาวิธีแก้ไขและช่วยเหลือผู้อื่น

ตัวอย่างอรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลูกนกกลุ่มอาศัยอยู่ในรัง วันหนึ่งไฟไหม้ป่า พระองค์ไม่สามารถบินหนีไฟป่าได้เพราะยังเล็กอยู่

เมื่อก่อน เราสะดุ้งหวาดหวั่นทีไรเข้าไปซ่อนตัวในระหว่างปีกของมารดาบิดา (เยสาห์ อุชชาเวยยี ภีโต ตลิตเวธิโต) ความว่า เราพยามรณภัยหวาดสะดุ้งเพราะจิตสะดุ้งต่อมรณภัยนั้น หวั่นไหวเพราะร่างกายสั้น บัดนี้ถูกไฟป่ารบกวน สำคัญดูจกล่มน้ำจึงวิ่งเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในระหว่างปีกของมารดาบิดา. มารดาบิดาของเราเหล่านั้นทั้งเราไว้แต่ผู้เดียวหนีไปเสียแล้ว. ข้อว่าวันนี้เราจะทำอย่างไร (ถลั เม อชฺช กาทเว) ความว่า วันนี้เราควรทำควรปฏิบัติอย่างไร...⁴⁴

จากตัวอย่างพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลูกนกกลุ่มตัวน้อยที่ยังบินไม่ได้ วันหนึ่งไฟไหม้ป่า พระองค์หวาดสะดุ้งกลัวภัยไฟป่าจึงต้องการหลบซ่อนตัวในอ้อมอกแม่เหมือนทุกครั้งแต่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะแม่ของพระองค์ตกใจกลัวบินหนีและทิ้งพระองค์ไว้ในรังเพียงลำพัง พระโพธิสัตว์จึงพยายามหาทางช่วยเหลือพระองค์เองให้พ้นจากภัยไฟป่า

3. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช พบจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสัจจสวหยปัญชิตจริยา อรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยา อรรถกถามัจจราชจริยา อรรถกถากัณห์ที่ปายนจริยา และอรรถกถามหาสุตโตสมจริยา เหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครมีความเศร้าสลดต่อทรัพย์สินและชีวิต เช่น อรรถกถาสัจจสวหยปัญชิตจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ที่ร่ำรวย บิดามารดาอยากให้พระองค์แต่งงานแต่พระองค์เห็นโทษของการครองเรือนจึงปฏิเสธและออกบวช หรืออรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยา พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นลูกนกกลุ่ม วันหนึ่งไฟไหม้ป่าด้วยความตกใจ

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, 370.

ทำให้แม่γκบินหนีไปและทิ้งพระองค์ไว้เพียงลำพัง พระองค์ทรงสังเวชในชีวิต หรืออรรถกถา มัจฉราชจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาปลา วันหนึ่งน้ำในสระแห้งขอดทำให้กึ่ง หอย ปู ปลาในสระถูกกาจับกินเป็นจำนวนมาก เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงเห็นเหตุการณ์ที่พี่น้องของพระองค์ ถูกจับกินก็เศร้าใจ เป็นต้น

4. เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น พบ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง อรรถกถาสัจจสวหยปณชิต จรียา อรรถกถามัจฉราชจรียา อรรถกถากัณห์ทีปายนจรียา และอรรถกถามหาสุตโสมจรียา เป็น เหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความลำบากโดยอาศัยการบำเพ็ญสัจจบารมี

ตัวอย่างอรรถกถากัณห์ทีปายนจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นที่ปายนพราหมณ์ พระองค์ ช่วยบุตรของมณทัตพยพราหมณ์ที่ถูกงูกัด โดยการทำสักกิริยา

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทรงแสดงสักกิริยาโดยสรุป จึงตรัสคาถาว่า

เราต้องการบุญ ได้ประพฤติพรหมจรรย์มีจิตเลื่อมใสอยู่ 7 วันเท่านั้น.

ต่อแต่นั้นมา การประพฤติของเราไม่เลื่อมใส 50 ปีเศษ.เราไม่ปรารถนาจะ ประพฤติเสียเลย ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่เด็กนี้เถิด พิชจง ระวัง ยัญญทัตตกุมารจงเป็นอยู่.

...

ก็เมื่อพระมหาสัตว์ทำสักกิริยาอย่างนี้แล้ว พิชตกจากสรีระของยัญญทัตตตะลงไปสู่ แผ่นดิน. กุมารลี้มตาแลคุมารดาบิดาแล้วลุกขึ้นเรียก แม่จ๋า พ่อจ๋า.ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส ไว้ว่า

พร้อมกับเมื่อเราทำสักกิริยา เด็กวันไหวด้วย กำลังพิชไม่รู้สึกรู้ตัวได้

พื่นกายหายโรค ลุกขึ้นได้.⁴⁵

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือบุตรของมณทัตพยพราหมณ์ที่ถูกงูกัดโดย การกล่าวคำสัตย์เกี่ยวกับการประพฤติพรหมจรรย์ว่า พระองค์เลื่อมใสในพรหมจรรย์เพียง 7 วัน เท่านั้น หลังจากนั้น 50 ปี พระองค์ไม่มีความเลื่อมใสในพรหมจรรย์ ด้วยวาจาสัตย์นี้พระองค์ขอให้ ยัญญทัตตกุมารจงหายจากอาการเจ็บป่วยด้วยพิษงู เมื่อพระโพธิสัตว์กล่าวคำสัตย์นั้นพิษงูก็ไหลออก จากร่างยัญญทัตตกุมารตกลงสู่พื้นดิน และยัญญทัตตกุมารก็หายเป็นปกติสามารถลุกขึ้นยืนได้

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, 389-390.

5. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา พบ 6 เรื่อง คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งเป้าหมายที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในอรรถกถาจริยาปิฎกกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังขารมีพบว่า พระโพธิสัตว์ตั้งความปรารถนาที่จะช่วยเหลือพระองค์เองและผู้อื่นด้วยการบำเพ็ญสังขารมีคือ พระองค์ทรงรักษาคำพูดและพูดแต่ความจริงเสมอ

6. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี พบ 6 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถากปิลราชจริยา อรรถกถาสัจจสวหยปณทิตจริยา อรรถกถาวิภูฏโกปตกจริยา อรรถกถามัจฉราชจริยา อรรถกถากัมหทีปายนจริยา และอรรถกถามหาสุตโตสมจริยา การบำเพ็ญสังขารมี คือการรักษาคำสัตย์ การตั้งใจปฏิบัติบางอย่างด้วยความจริงใจ และผลของการปฏิบัตินั้นจะได้รับผลสำเร็จตามปรารถนา สามารถแบ่งเป็นเหตุการณ์ย่อยได้ 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์การกล่าวคำสัตย์ และเหตุการณ์การได้รับผลของคำสัตย์นั้น ดังนี้

เหตุการณ์ย่อยที่ 1 การกล่าวคำสัตย์ พบ 6 เรื่อง เป็นการกล่าวคำพูดบางประการ และปฏิบัติตามคำพูดนั้น เช่น อรรถกถากปิลราชจริยา ตอนพระโพธิสัตว์ปฏิบัติตามคำพูดที่ให้ไว้กับจระเข้

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ดำริว่า “เราไม่มีทางอื่นจะไป วันนี้เราจะลงจระเข้ เราจะเปลื้องจระเข้จากบาปใหญ่ด้วยอาการอย่างนี้ และเราก็จะได้ชีวิตด้วย.” พระมหาสัตว์จึงกล่าวกะจระเข้ว่า “จระเข้สหาย เราจักโคดไปบนตัวท่าน.” จระเข้กล่าวว่า “พญาวานร ท่านอย่ามัวชักช้าเชิญมาข้างนี้ซิ.” พระมหาสัตว์ได้กล่าวว่า “เรากำลังมา แต่ท่านจงอำปากของท่านไว้แล้วจับเราตอนที่เรามาหาท่าน.” ชรรคมดาเมื่อจระเข้อำปากตาทั้งสองข้างก็ปิด. จระเข้เห็นนั้นได้กำหนดเหตุการณ์นั้นจึงอำปาก. ตาของจระเข้ก็หลับ. จระเข้อำปากนอนไม่ลืมตาเลย. พระมหาสัตว์รู้ความเป็นจริงของจระเข้เห็นนั้น จึงกระโดดจากเกาะไปเหยียบหัวจระเข้ แล้วกระโดดจากนั้นไปยืนบนฝั่งโน้นดูสายฟ้าแลบ. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

จระเข้หนักกล่าวกะเราว่าจงมา. แม้เราก็ก้าวกะจระเข้ว่าเราจะมา. เรา
โดดลงเหยียบหัวจระเข้เห็นนั้น แล้วโดดไปยืนอยู่ที่ฝั่งโน้น.⁴⁶

จากข้อความข้างต้น พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลิง วันหนึ่งขณะที่พระองค์จะข้ามแม่น้ำก็เห็นจระเข้ปลอมตนเป็นก้อนหิน พระองค์ทรงทราบและบอกจระเข้ให้ทราบว่าพระองค์จะข้ามจระเข้เห็นนั้นไปโดยขอให้จระเข้อำปากไว้ในขณะที่ข้ามไป ซึ่งพระโพธิสัตว์ก็ปฏิบัติตามที่กล่าวไว้

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, 361-362.

นอกจากการกล่าวคำสัตย์และปฏิบัติตามสิ่งที่พูดแล้ว ผู้ศึกษายังพบว่าในอรรถกถา จริยาปิฎกนั้น พระโพธิสัตว์ได้กล่าวคำสัตย์หรือแสดงความจริงใจบางประการเพื่ออธิษฐานขอให้ เกิดผลใดๆ ตามที่พระองค์ปรารถนาอีกด้วย ดังปรากฏในอรรถกถาวิภูฏิกโปตกจริยา ตอนพระ โพธิสัตว์กล่าวความสัตย์จริงเพื่ออธิษฐานให้ไฟป่าดับ

... “ในโลกลี้คุณของศีลยังมีอยู่ คุณของสัจจะยังมีอยู่. ชรรคมดาพระสัพพัญญูพุทธเจ้า ทั้งหลายในอดีตบำเพ็ญบารมี นิ่ง ณ พื้นโพธิมณฑลตรัสรู้แล้ว ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุติและวิมุตติญาณทัสนะ ประกอบด้วยสัจจะความเอ็นดูกรุณาและขันติ บำเพ็ญเมตตา ในสรรพสัตว์ยังมีอยู่. พระธรรมอันพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเหล่านั้นแทงตลอดแล้ว เป็นคุณอัน ประเสริฐโดยส่วนเดียว ยังมีอยู่. อนึ่ง ความสัตย์อย่างนี้แม้ในเราก็งยังมีอยู่. สภาวะธรรมอย่างหนึ่ง ยังมีอยู่ย่อมปรากฏ. เพราะฉะนั้น เราควรระลึกถึงพระพุทธรเจ้าในอดีต และคุณธรรมที่ พระพุทธรเจ้าเหล่านั้นแทงตลอดแล้ว ถือเอาสภาวะธรรมอันเป็นสัจจะซึ่งมีอยู่ในตน แล้วทำ สัจจริยาให้ไฟกลับไป แล้วทำความสวัสดีแก่ตนเอง และแก่สัตว์ที่เหลือซึ่งอยู่ ณ ที่นี้ ในวันนี้.” ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

คุณของศีล ความสัตย์ พระสัพพัญญูพุทธเจ้า ผู้ประกอบด้วยความ สัตย์ เอ็นดูกรุณามีอยู่ในโลก. ด้วยความสัตย์นั้น เราจักกระทำสัจจริยาอัน สูงสุด. เราคำนึงถึงกำลังของพระธรรม ระลึกถึงพระพุทธรเจ้า ผู้พิชิตมารอันมี อยู่ในก่อนได้กระทำสัจจริยา แสดงกำลังความสัตย์.

ในข้อนี้มีเนื้อความว่า พระมหาสัตว์ระลึกถึงคุณของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายซึ่ง ปรีณิพพานแล้วในอดีต ปรารถนภาพของสัจจะอันมีอยู่ในตน แล้วได้กล่าวคาถาใด กระทำ สัจจริยาในกาลนั้น. เพื่อแสดงคานานั้น จึงกล่าวคาถามีอาทิว่า

ปีกของเรามีอยู่ แต่บินไปไม่ได้ เถ้าของเรามีอยู่ แต่ยังเดินไม่ได้ มารดาบิดากันบินออกไปแล้ว แนะไฟ จงกลับไปเกิด.⁴⁷

จากตัวอย่าง พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลูกนกกลุ่ม วันหนึ่งไฟไหม้ป่า แม่นกพ่อนก ตกใจบินหนีไปทิ้งพระองค์ไว้ในรัง พระโพธิสัตว์จึงระลึกถึงคุณของศีล ความสัตย์ของพระพุทธรเจ้า ที่มีมาในอดีต พร้อมกับกล่าวคำสัตย์ของตนว่า “ปีกของเรามีอยู่ แต่ยังบินไม่ได้ เถ้าของเรามีอยู่ แต่ ยังเดินไม่ได้ มารดาบิดากันบินออกไปแล้ว แนะไฟ จงดับเถิด” จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงกล่าวแต่ ความจริง ด้วยอานุภาพความสัตย์จึงทำให้ไฟป่าดับลง

⁴⁷เรื่องเดียวกัน, 371.

เหตุการณ์ย่อยที่ 2 การได้รับผลของความสัตย์ พบ 6 เรื่อง คือการที่พระโพธิสัตว์ได้รับผลจากการรักษาคำพูด เช่น ได้รับความปลอดภัยและช่วยผู้อื่นให้รอดชีวิต ดังอรรถกถา กปิลาชจริยา พระโพธิสัตว์สามารถข้ามหลังจระเข้ได้อย่างปลอดภัย

อนึ่งเกะนั้นน่ารื่นรมย์ ประดับด้วยแนวต้นไม้ผลมีมะม่วง หวีาขุ่นเป็นต้น และเหมาะที่จะเป็นที่อยู่. แม้พระมหาสัตว์รักษาคำพูด เพราะได้ให้ปฏิญาไว้ว่า “เราจะไป” ก็ได้กระทำอย่างนั้นว่า “เราก็กไปแน่นอน.” ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

เรามีได้พูดหลอกลวงจระเข้ นั้น เราได้ทำตามคำพูดไว้แล้ว.

เพราะรักษาคำสัจนี้ได้สละชีวิตของตนทำแล้ว ฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า

ผู้เสมอด้วยคำสัจของเราไม่มี นี่เป็นสัจบารมีของเรา.

จระเข้เห็นความอัศจรรย์ดังนั้นคิดว่า “พญาวานรนี้ทำอัศจรรย์ยิ่งนัก” จึงกล่าวว่า “พญาวานรผู้เจริญ บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 4 อย่างในโลกนี้ ย่อมครอบงำศัตรูได้ ธรรมทั้งหมดคงมีอยู่ในตัวท่าน.”⁴⁸

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อพระโพธิสัตว์ปฏิบัติตามคำสัตย์ที่ให้ไว้กับจระเข้ว่าจะข้ามหลังจระเข้ไป แต่ขอให้จระเข้อำปากขณะที่ข้าม พระองค์ก็ปฏิบัติตามคำพูดนั้นและผลคือพระโพธิสัตว์สามารถข้ามหลังจระเข้ได้อย่างปลอดภัย เพราะในขณะที่จระเข้อำปากก็จะหลับตาทำให้มองไม่เห็นว่าการข้ามฝั่งไปแล้ว ทั้งนี้จระเข้ยังยกย่องพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีคุณธรรม เพราะรักษาสัจอีกด้วย

ในอรรถกถามัจฉราชจริยา พระโพธิสัตว์ได้ช่วยชีวิตของฝูงปลาและสัตว์ทั้งหลายในหนองน้ำด้วยการกล่าวคำสัตย์ทำให้ฝนตก

บัดนี้ พระมหาสัตว์ซึ่งมีร่างเช่นกับสีปุมแก่นไม้อัญชัน ประสงค์จะรับเอาธรรมนั้นซึ่งมีอยู่ในตน แล้วประกอบคำพูดที่เป็นสัตย์ จึงขู่เปือกตมสีด้าออกเป็นสองข้าง ลืมตาทั้งสองแห่งมองอากาศ กล่าวคาถาว่า

ตั้งแต่เราระลึกตนได้ ตั้งแต่เรารู้ความมา จนถึงบัดนี้ เราไม่รู้สีกว่า

แก้งเบียดเบียน สัตว์แม่ตัวหนึ่งให้ได้รับลำบากเลย. ด้วย สัจวาจา นี้ ขอเมฆจงยังฝนให้ตกทำใหญ่.

...

พระโพธิสัตว์เรียกปักษุณนะเทพบุตร คุณบังคับคนรับใช้ของตนให้ฝนทำใหญ่ตกทั่วแคว้น โกศล. ด้วยเดชแห่งศีลของพระมหาสัตว์ ปันฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะแสดง

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 362.

อาการร้อนตลอดกาล ด้วยสังกิริยานั้นแล. ท้าวสักกะทรงรำพึงว่า “อะไรหนอ?” ครั้นทรงทราบเหตุนั้นแล้วจึงรับสั่งให้เรียกวัดสวลาหเทวราชขามิเทวบัญชาว่า “นี่แน่เจ้าพระยาปลาผู้เป็นมหาบุรุษปรารถนาให้ฝนตกเพราะความเศร้าโศก คือความตายของญาติทั้งหลาย. เจ้าจงทำเมฆให้เป็นกลุ่มเดียวกัน แล้วให้ฝนตกทั่วแคว้นโกศลเถิด.” วัดสวลาหเทวราชรับเทวบัญชาแล้ว นุ่งวลาหก้อนหนึ่ง ห่มก้อนหนึ่ง ขับเพลงขับสายฝน บ่ายหน้าไป มุ่งไปยังโลกทางด้านทิศตะวันออก. ทางด้านทิศตะวันออก ก้อนเมฆก้อนหนึ่งประมาณเท่าบริเวณลานได้ตั้งขึ้นรื้อยขึ้น พันชั้น คำรามเปล่งสายฟ้าไหลลงมาเหมือนหมอน้ำที่คว่ำ หลังน้ำใหญ่ท่วมแคว้นโกศล ฝนตกอยู่ไม่ขาดสาย ครู่เดียวเท่านั้นสระใหญ่นั้นก็เต็ม. ปลาทั้งหลายก็พ้นจากมรณภัย. กาเป็นต้นได้หมดที่พึง.

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นปลา พระองค์เห็นญาติๆ ถูกฝูงนกจับกินเป็นอาหารเพราะน้ำแห้งขอด ก็เกิดสร้างความสังเวชใจ พระองค์จึงกล่าวคำสัตย์ขอให้ฝนตกด้วยคำสัตย์ที่กล่าวไปทำให้ฝนตกลงมา ด้วยเหตุที่ท้าวสักกะทราบจำพระโพธิสัตว์กล่าวคำสัตย์จึงสั่งให้วัดสวลาหทำให้ฝนตก สัตว์ทั้งหลายในหนองน้ำนั้นจึงปลอดภัยจากการเป็นอาหารของฝูงนก

การบำเพ็ญสังฆารมมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกคือการกล่าวคำสัตย์ และปฏิบัติตามคำสัตย์นั้นอย่างเคร่งครัด แต่ในบางครั้งการกล่าวคำสัตย์ของพระโพธิสัตว์นั้นก็เพื่ออธิษฐานขอให้เกิดผลบางประการ แต่ไม่ว่าพระองค์จะกล่าวคำสัตย์ในลักษณะใด พระองค์จะได้รับผลที่ดีจากการกล่าวคำสัตย์นั้นเสมอ

7. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น พบ 6 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ตั้งมั่นอย่างแน่วแน่ที่จะบำเพ็ญสังฆารมมี คือรักษาคำสัตย์ หรือกล่าววาจาสัตย์เพื่อช่วยเหลือพระองค์เองและผู้อื่นให้พ้นจากอุปสรรค เช่นอรรถกถากปิลาชจริยา พระโพธิสัตว์ทรงรักษาคำสัตย์ที่ให้ไว้กับพระเจ้าวรมันแล้วพระเจ้าวรมันจะเข้าไป พระองค์ก็ปฏิบัติตามคำที่พูดไว้ หรือ อรรถกถากัณห์ทีปายนจริยา พระโพธิสัตว์ได้กล่าววาจาสัตย์ทำสังกิริยาเพื่อช่วยบุตรของมัจฉทัพพพราหมณ์ที่ถูกงูกัด เป็นต้น

8. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค พบ 6 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นเหตุการณ์ต่างๆ ไปได้ เพราะการบำเพ็ญสังฆารมมี เช่นอรรถกถามัจฉราชจริยาพระโพธิสัตว์กล่าวคำสัตย์ ทำให้ฝนตกลงมาสัตว์น้ำในสระจึงรอดชีวิตจากการเป็นอาหารของฝูงนก หรือในอรรถกถากัณห์ทีปายนจริยา พระโพธิสัตว์กล่าวคำสัตย์ช่วยให้ยัญญูทัตตกุมารรอดชีวิตจากพิษงู เป็นต้น

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมีมีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค

กลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมีไม่ปรากฏเหตุการณ์หลัก 4 เหตุการณ์ ได้แก่ ไม่ปรากฏ 1) เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ 2) เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง 3) เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา ทั้งนี้เพราะเหตุการณ์ทั้ง 4 ไม่ใช่เหตุการณ์สำคัญในกลุ่มเรื่องนี้ และไม่ปรากฏ 4) เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เพราะในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมีพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ได้ด้วยการบำเพ็ญสัจจบารมีของพระองค์เอง คือทรงรักษาศรัย และกล่าววาจาสัตย์ ดังนั้นเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอริยฐานบารมีจึงมีโครงสร้างการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมีทุกเรื่องเริ่มต้นเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์ถือกำเนิดเป็นใคร อาศัยอยู่ที่ไหน และมักจะเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของพระองค์โดยย่อ ซึ่งเหตุการณ์ในสวนความเป็นมานี้จะเชื่อมโยงไปสู่เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค ซึ่งปรากฏทุกเรื่อง กล่าวคือ ในขณะที่พระองค์ได้ใช้ชีวิตประจำวันอยู่นั้นก็เกิดปัญหาบางประการขึ้นโดยไม่คาดคิดมาก่อน อุปสรรคที่เกิดขึ้นทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในกลุ่มนี้ กล่าวคืออุปสรรคที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้แต่จะทำให้พระโพธิสัตว์ได้รับความเดือดร้อนเพียงผู้เดียวเท่านั้นแต่ยังทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงเกิดความสังเวชใจและต้องการจะช่วยเหลือผู้อื่น และนำมาซึ่งเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา และเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญสัจจบารมี คือพระองค์ตั้งความปรารถนาที่จะบำเพ็ญสัจจบารมีเพื่ออาศัยความสัตย์ช่วยให้ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งปวง และในขณะที่พระองค์บำเพ็ญสัจจบารมีก็จะเกิดเหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น พระโพธิสัตว์กล่าววาจาสัตย์ด้วยความมุ่งมั่น หรือพระโพธิสัตว์ตั้งใจปฏิบัติตามคำสัตย์ที่ให้ไว้อย่างแน่วแน่ ซึ่งเหตุการณ์ที่ 8 จะเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค หลังจากที่พระโพธิสัตว์กล่าวคำสัตย์ออกไปแล้วพระองค์ก็จะได้รับผลตามที่พระองค์ขอไว้ทุกประการ หรือปฏิบัติได้ตามคำสัตย์ที่ให้ไว้ทุกประการ

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมีส่วนใหญ่มีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น อย่างไรก็ตาม มีอรรถกถาจารย์บางเรื่องที่มีการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ไม่เป็นไปตามลำดับข้างต้น อาจมีการข้ามเหตุการณ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล เช่น อรรถกถากปิลาชจริยา ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่

3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น ก็จะข้ามไปเกิดเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา และเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี คือเมื่อพระโพธิสัตว์พบอุปสรรคแล้วพระองค์จะตั้งความปรารถนาและบำเพ็ญสัจบารมี เป็นต้น

6. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญเมตตาบารมี พบจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสุวัณณสามจริยา และอรรถกถาเอกราชจริยา

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 7 เหตุการณ์ มีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
2. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
3. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี
4. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
5. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
6. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ
7. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร พบ 2 เรื่อง จากการศึกษาคำเป็นของตัวละครของอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 2 เรื่องพบว่า พระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็นมนุษย์ทั้ง 2 เรื่อง พระองค์เสวยพระชาติในวรรณะกษัตริย์ 1 เรื่อง คืออรรถกถาเอกราชจริยา และเสวยพระชาติวรรณะพราหมณ์ 1 เรื่อง คืออรรถกถาสุวัณณสามจริยา ทั้ง 2 เรื่อง กล่าวถึงลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ไว้คล้ายกัน คือเป็นผู้ทรงศีล ชอบทำทาน และปฏิบัติธรรม เช่น อรรถกถาเอกราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกษัตริย์มีพระนามว่าพระเจ้าเอกราช

ในครั้งนั้น พระมหาสัตว์ทรงอุบัติเป็นโอรสพระเจ้ากรุงพาราณสี. ครั้นทรงเจริญวัยถึงความสำเร็จศิลปะทุกแขนง. ครั้นพระบิดาสวรรคต จึงครองราชสมบัติมีพระนามประกาศว่าเอกราช เพราะทรงบำเพ็ญบารมี ด้วยการประกอบคุณวิเศษอันไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่นมีศีล

อาจารย์ ศรีทราและสุตะอันเป็นกุศลเป็นต้น และด้วยความเป็นหัวหน้าเพราะไม่มีใครเป็นที่สองในพื้นชมพูทวีป.⁴⁹

จากตัวอย่างข้างต้นพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสี หลังจากบิดาสวรรคตพระองค์ขึ้นครองราชย์สมบัติสืบต่อบิดาและประกาศพระนามว่าพระเจ้าเอกราชซึ่งมีความหมายว่าพระราชอาผู้เป็นหนึ่งในชมพูทวีป เนื่องจากพระองค์ประกอบด้วยคุณวิเศษอันไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น คือเป็นผู้ทรงศีล มีอาจารย์ ศรีทรา และสุตะเป็นกุศล

2. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา พบ 2 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งเป้าหมาย คือตั้งใจบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพระสัมโพธิญาณ ในเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีพระโพธิสัตว์จะตั้งความปรารถนาบำเพ็ญเมตตาบารมี

3. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี พบ 2 เรื่อง พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี คือมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย มีจิตใจเพื่อแผ่ปรารถนาให้ทุกคนมีความสุข ดังอรรถกถาสุวัณณสามจรียาตอนสุวรรณสามมีเมตตาและไม่โกรธพระราชกบิลยักษที่ยิงศรใส่พระองค์ขณะเดินทางไปดักน้ำ

...ในขณะที่พระมหาสัตว์อาบน้ำ ฝูงผีเปลือกไม้ กระทำหนังสือเหลืองเจียวบ่า ตักน้ำเต็มหม้อน้ำแล้วยกขึ้นตั้งไว้ที่จะงอบ่าข้างซ้าย พระราชาทรงดำริว่า “บัดนี้ได้เวลาแล้ว” จึงยิงพระมหาสัตว์ที่ข้างขวาด้วยลูกศรอาบยาพิษ ลูกศรทะลุออกข้างซ้าย ผูกวางรู้ว่าพระโพธิสัตว์ถูกยิง ต่างก็กลัวพากันหนีไป.

ส่วนสามบัณฑิต แม้ถูกยิงแล้วก็ได้ตระหนกตกใจ คงแบกหม้อน้ำอยู่อย่างนั้น ตั้งสติค่อยๆ ยกลง เคลียร์ทรายวางไว้ กำหนดทิศทางนอนหันศีรษะไปทางทิศที่อยู่ของมารดาบิดา บ้วนโลหิตออกจากปาก กล่าวว่ “เราไม่มีเวรอะไรๆ เชื่อว่า เวนในที่ไหนๆ ก็ไม่มีแก่เรา” แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

ใครหนอยิงเราผู้เปลอกำลังแบกน้ำด้วยลูกศร ใครเป็นกษัตริย์

พราหมณ์ แพศย์ ยิงเราแล้วแอบอยู่.

พระราชกรันสดับดังนั้น ทรงดำริว่า “มนุษย์นี้แม้ถูกเรายิงจนล้มลงบนแผ่นดิน ไม่ดำไม่บริภาษเรา ยังเรียกหาเราด้วยวาจาอ่อนหวานคล้ายจะบิบบนเนื้อหัวใจเรา เราจะไปหาเขา” จึงเสด็จเข้าไปประกาศพระองค์ และรับว่าพระองค์ยิง แล้วตรัสถามพระมหาสัตว์ว่า “ท่านเป็นใคร? หรือว่าเป็นบุตรใคร?”⁵⁰

⁴⁹เรื่องเดียวกัน, 415.

⁵⁰เรื่องเดียวกัน, 411.

จากตัวอย่างข้างต้นพระพุทธรูปเจ้าถือกำเนิดเป็นบุตรของคานาสชื่อสุวรรณสาม ผู้มีจิตใจดีงาม และปรารถนาให้ทุกคนมีความสุข พระองค์เป็นผู้มีเมตตาธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายจึงมีเกรงกลัวว่าสัตว์ จะมาทำร้าย วันหนึ่งพระองค์ได้เดินทางไปตักน้ำแต่ถูกพระราชานามว่ากปิลยักษ์ยิงลูกศรใส่ได้รับ บาดเจ็บสาหัสแต่พระองค์ก็ไม่โกรธ ไม่ต่อว่า ทั้งยังพุดจากับพระราชากปิลยักษ์ด้วยดี

ในอรรถกถาเอกราชจริยา พระเจ้าเอกราชไม่โกรธพระเจ้าทัพพะเสนะที่ทำร้ายและตีเมือง พระองค์

พระมหาสัตว์ทรงเจริญเมตตาปรารถนาราชชาโจรแล้ว ทรงกระทำกสิณบริกรรมยัง ฌานและอภิญาให้เกิด ทรงผุดขึ้นจากทรายประทับนั่งขัดสมาธิบนอากาศ. ดังที่พระผู้มี พระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

เราเห็นพระเจ้าทัพพะเสนะกับหมู่อำมาตย์ ชิงเอกราชสมบัติอันมั่งคั่ง
ภายในพระนครของ เราเหมือนบุตรสุดที่รัก.⁵¹

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกษัตริย์พระนามว่าพระเจ้าเอกราช พระองค์ เป็นผู้มีเมตตา ชอบทำทานและปฏิบัติธรรม วันหนึ่งพระเจ้าทัพพะเสนะ เจ้าเมืองโกศลชื่อว่า พระเจ้าทัพพะเสนะ ได้ยกทัพมายึดราชสมบัติของพระเจ้าเอกราช เมื่อพระเจ้าเอกราชทรงทราบจึงยก เมืองให้แต่โดยดี พระองค์ทรงไม่โกรธพระเจ้าทัพพะเสนะที่ยึดเมือง และยังทรงมีเมตตาเอ็นดูพระเจ้า ทัพพะเสนะเป็นเหมือนบุตรของพระองค์ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแผ่เมตตาให้พระเจ้าทัพพะเสนะ อีกด้วย

จะเห็นว่า การบำเพ็ญเมตตาบารมี คือการที่พระโพธิสัตว์มีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายปรารถนา ให้ทุกคนมีความสุข แม้ว่าคนเหล่านั้นทำร้ายพระองค์ก็ตาม ดังอรรถกถาสุวัณณสามจริยา สุวรรณ สามมีเมตตาและไม่โกรธพระราชากปิลยักษ์ที่ยิงศรใส่พระองค์ หรืออรรถกถาเอกราชจริยา พระเจ้า เอกราชไม่โกรธพระเจ้าทัพพะเสนะที่เข้ามายึดบ้านเมืองของพระองค์

4. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค พบ 2 เรื่อง พระโพธิสัตว์เจอเหตุการณ์บางอย่างที่เป็น อุปสรรคในการดำเนินชีวิต ในอรรถกถาสุวัณณสามจริยา พระโพธิสัตว์พบอุปสรรคคือถูก พระราชากปิลยักษ์ยิงจนได้รับบาดเจ็บสาหัสขณะไปตักน้ำแต่พระองค์ไม่โกรธ ส่วนอรรถกถา เอกราชจริยา พระโพธิสัตว์ถูกพระเจ้าทัพพะเสนะยกทัพมายึดเมืองและทำร้าย แต่พระองค์ก็ไม่โกรธ กลับมีเมตตาเอ็นดูพระเจ้าทัพพะเสนะ

⁵¹เรื่องเดียวกัน, 418-419.

5. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น พบ 2 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อไป คือพระองค์ทรงมีจิตเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายเสมอ แม้ว่าพระองค์จะถูกสรรพสัตว์เหล่านั้นทำร้ายก็ตาม ดังอรรถกถาสวรรณสาม แม้พระองค์ถูกยิงได้รับบาดเจ็บสาหัสแต่พระองค์ก็ไม่โกรธและยังสนทนากับผู้ที่ทำร้ายพระองค์อย่างเป็นมิตร หรืออรรถกถาเอกราชจิริยา พระโพธิสัตว์ไม่โกรธพระเจ้าทัพพะเสนะที่ทำร้ายและยึดเมืองของพระองค์ นอกจากนี้ยังทรงแผ่เมตตาให้พระเจ้าทัพพะเสนะอีกด้วย

6. เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือพบ 1 เรื่อง คืออรรถกถาสวรรณสามจิริยา ดังปรากฏในตอนพระโพธิสัตว์ถูกยิงบาดเจ็บสาหัส พระองค์ได้รับการช่วยเหลือจากบิณฑามารดา และนางฟ้าที่เคยเป็นมารดาของพระโพธิสัตว์ในพระชาติหนึ่งมาช่วยทำสังกิริยาขอให้พระองค์หายจากอาการบาดเจ็บ

มารดาบิดาไปในที่นั้นแล้วพราห์เพื่อรำพันมีประการต่างๆ แล้วกล่าวไปต่อกของสามบัณฑิต กล่าวว่ “บนร่างกายบุตรของเรายังมีไออุ่นอยู่ คงจะสลบไปเพราะกำลังของพิษ คิดว่าเราจักทำสังกิริยาเพื่อให้พิษออกไป” จึงตั้งสัตยาธิษฐานว่

**บุญอันใดที่พ่อสุวรรณสามทำแล้ว แก่มารดาและบิดา ด้วย
อานุภาพแห่งบุญนั้นทั้งหมด ขอพิษจงหายไปเถิด.**

เมื่อบิดาตั้งสัตยาธิษฐานว่

**บุญอันใดที่พ่อสุวรรณสามทำแล้ว แก่มารดาและบิดา ด้วย
อานุภาพแห่งบุญนั้นทั้งหมด ขอพิษจงหายไปเถิด.**

และ เมื่อเทพธิดาทำสังกิริยว่

เราอยู่ที่เขาคันธมาทน์มาเป็นเวลานาน เราไม่รักใคร่ยิ่งกว่าสามะ

นี้เลย ด้วยความสตัย ขอให้พิษจงหายไป.

พระมหาสัตว์ก็ลุกขึ้นทันที ความเจ็บปวดก็หมดไป อุจหาดน้ำบนใบว้จะนั้น อว้จะตรงที่ถูกยิงก็หายเป็นปกติ จักขุทั้งสองข้างของมารดาบิดาก็ปรากฏเป็นปกติ.⁵²

จากตัวอย่าง บิณฑามารดา และเทพธิดาได้ทำสังกิริยา คือการกล่าวความสตัยจริงเพื่อขอให้พิษออกจากร่างกายพระโพธิสัตว์ โดยบิณฑามารดาได้กล่าวคำสตัยขอให้อานุภาพของผลบุญที่สุวรรณสามทำแก่มารดาบิดาช่วยให้พิษในร่างกายพระโพธิสัตว์หายไป ส่วนเทพธิดาได้กล่าวคำสตัยว่ นางอยู่ที่เขาคันธมาทน์มาเป็นเวลานาน และรักสุวรรณสามมากขอให้พิษในร่างกายของพระ

⁵²เรื่องเดียวกัน, 412.

โพธิสัตว์หายไป หลังจากที่ยัง 3 คนทำสังกิริยา พระโพธิสัตว์ก็หายเป็นปกติ และการทำสังกิริยาในครั้งนี้ยังช่วยให้ดาบิดาและมารดา กลับมามองเห็นได้อีกครั้งด้วย

7. เหตุการณ์ที่ 10 การพันอุปสรรค พบ 2 เรื่อง เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นเครื่องขัดขวางทั้งหลายไปได้ ดังอรรถกถาสวรรคสามจริยา พระโพธิสัตว์ทรงปลอดภัยเพราะความช่วยเหลือของบิดามารดาและนางฟ้า ส่วนอรรถกถาเอกราชจริยาพระโพธิสัตว์ได้รับราชสมบัติคืน

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีมีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 7 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 10 การพันอุปสรรค

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี ไม่ปรากฏเหตุการณ์ 5 เหตุการณ์ ได้แก่ 1) เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ 2) เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช 3) เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง 4) เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น และ 5) เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา เพราะทั้ง 5 เหตุการณ์ไม่มีความสำคัญต่อการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่เน้นเรื่องการฝึกพระองค์ให้มีเมตตาต่อผู้อื่นเป็นหลัก ดังนั้นกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีจึงมีโครงสร้างการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีทั้ง 2 เรื่อง เริ่มเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร ส่วนใหญ่เล่าถึงประวัติความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์ถือกำเนิดเป็นใคร อาศัยอยู่ที่ไหน และมีการกล่าวถึงลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีศีลและมีความเมตตาต่อผู้อื่น มีการยกตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นพระเมตตาของพระโพธิสัตว์ประกอบด้วย ซึ่งเนื้อหาความเป็นมาของตัวละครนี้มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนาและเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เนื่องจากพระโพธิสัตว์เป็นผู้ถือศีลและมีเมตตาต่อสัตว์โลก ทำให้พระองค์ตั้งความปรารถนาว่าจะไม่ทำร้ายผู้อื่น อันนำไปสู่เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญเมตตาบารมี พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีจิตใจดี ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข และไม่คิดอาฆาตพยาบาทใคร

อย่างไรก็ตามขณะที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเมตตาบารมีจะเกิดเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค และเหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น กล่าวคือ ในขณะที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเมตตาบารมีก็จะถูกผู้อื่นปองร้าย แต่พระองค์ก็ยังคงตั้งมั่นบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อไป โดยไม่โกรธเคืองและมีจิตเมตตาต่อผู้ที่คิดร้ายด้วย และทำให้เกิดเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่น ต่อเนื่องด้วยเหตุการณ์ที่

10 การพ้นอุปสรรค หลังจากพระองค์ได้พบอุปสรรคและตั้งมั่นบำเพ็ญบารมีอยู่นั้น พระองค์ได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นจึงทำให้พระองค์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ ดังอรรถกถาสุวัณณสามจรिया พระโพธิสัตว์ถูกพระเจ้ากปิลยักษียังจนขาดเจ็บสาหัส บิดา มารดา และนางฟ้าผู้ที่เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามในพระชาติหนึ่ง ได้ทำสักกิริยาขอให้สุวรรณสามหายเป็นปกติ แต่ในอรรถกถาเอกราชจรिया พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้โดยอาศัยความมุ่งมั่นของพระองค์เอง คือขณะที่พระองค์ถูกฝังอยู่ในหลุมทรงกระทำกสิณบริกรรม ยังฉานและอธิษฐานให้เกิด จึงสามารถพ้นจากหลุมประทับได้สำเร็จ

7. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี พบ 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามหาโลมหังสจรिया

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีในอรรถกถาจรियाปรากฏพบว่ามีเหตุการณ์หลักในเรื่อง 9 เหตุการณ์ มีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร
2. เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ
3. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช
4. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา
5. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง
6. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี
7. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค
8. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น
9. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค

1. เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร คือเหตุการณ์ที่กล่าวถึงที่มาของตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่อง บอกให้ทราบว่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นผู้ใด ในเรื่องอรรถกถามหาโลมหังสจรिया พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมนุษย์ มีฐานะร่ำรวยมาก

ได้ย่นว่า ในครั้งนั้น พระมหาสัตว์บังเกิดในตระกูลมีโภคะยิ่งใหญ่ อาศัยความเจริญอยู่กับครูในสำนักอาจารย์ที่สาปาโมกข์ สำเร็จศีลปะทุกแขนง มายังเรือนของตระกูล.

เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว แม้วกญาติขอร้องให้ครอบครัวทรัพย์สมบัติ เป็นผู้เกิดความสังเวชในภาวะทั้งปวงด้วยมนสิการถึงความไม่เป็นของไม่เที่ยง ได้อุสกุสญญาในกาย

ไม่ยึดถือกิเลสอันทำให้มีความกังวลในการครองเรือน เพิ่มพูนอหิชาสัยในเนกขัมมะที่สะสมมา
ช้านาน ประสงค์ละกองโกตะใหญ่ออกบวช จึงคิดต่อไปว่า “หากเราบวชจักเป็นผู้ไม่ปรากฏ
ด้วยการยกย่องทางคุณธรรม.”

พระมหาสัตว์รังเกียจลาภและสักการะ ไม่เข้าไปบวชตริกถึงตนว่า เราเพียงพอเพื่อไม่
เป็นผู้ผิดปกติในลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น จึงคิดว่า “เราบำเพ็ญปฏิบัติที่มีความอดทนคำเย้ย
หยันของผู้อื่นเป็นต้นอย่างวิเศษ จักยังอุเบกขาบารมีให้ถึงที่สุดได้ จึงออกจากเรือนด้วยผ้าฝืนที่
นุ่งอยู่นั้นแหละ...”⁵³

จากตัวอย่างทำให้ทราบความเป็นมาในพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์
เสวยพระชาติเป็นคนร่ำรวย หลังจากทีบิดามารดาเสียชีวิต พระองค์เกิดความสังเวชใจไม่อยากครอง
เรือนและก็ไม่ต้องการออกบวชเพราะรังเกียจลาภสักการะและเป็นหนทางที่ไม่ปรากฏการยกย่อง
ทางคุณธรรม เมื่อคำริได้ตั้งนั้นพระองค์จึงตั้งใจบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือการอดทนต่อคำเย้ยหยัน
และวางใจเป็นกลางต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ และเดินทางออกจากบ้านด้วยผ้าฝืนเดียว

2. เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้รับมรดกมาจากพ่อแม่
ในอรรถกถามหาโลมหังสจรียา หลังจากบิดามารดาพระโพธิสัตว์ถึงแก่กรรม พระองค์ได้รับทรัพย์
สมบัติจำนวนมาก

3. เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครมีความเศร้าสลดต่อทรัพย์สิ้นและชีวิต
หลังจากบิดามารดาถึงแก่กรรม พระโพธิสัตว์ได้รับทรัพย์สมบัติจำนวนมาก แต่พระองค์ก็ไม่ได้ยินดี
ในทรัพย์นั้น ทรงสังเวชในภาวะที่บ่วง จึงต้องการออกจากเรือนเพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

4. เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งเป้าหมาย และ
ลงมือปฏิบัติตามที่ได้คิดไว้ในอรรถกถามหาโลมหังสจรียา พระองค์ตั้งความปรารถนาที่จะบำเพ็ญ
อุเบกขาบารมีจึงได้ออกจากเรือนด้วยผ้าฝืนเดียว

5. เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครแยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่ง
เกี่ยวข้องอยู่ ไม่ไปเกี่ยวข้องกับด้วย ในเรื่องนี้พระโพธิสัตว์ได้ละทิ้งทรัพย์และญาติแล้วออกเดินทาง
บำเพ็ญอุเบกขาบารมีเพื่อต้องการขัดเกลากิเลส

⁵³เรื่องเดียวกัน, 422.

...เมื่อบิดามารดาสว่างลับไปแล้ว แม่พวดิษของรื่องว่า “ท่านจงครองทรัพย์สมบัติ” เป็นผู้เกิดความสังเวชในภาวะทั้งปวง ด้วยวิธีมนสิการถึงความไม่เที่ยง ใต้อุสภสัญญาในกาย ไม่ยึดถือกิเลสอันทำให้มีความกังวลในการครองเรือนเพิ่มพูนอหยาสัยในเนกขัมมะที่สะสมมา ช้านาน ประสงค์ละกองโลภะใหญ่ออกบวช จึงคิดต่อไปว่า “หากเราบวชจักเป็นผู้ไม่ปรากฏ ด้วยการยกย่องทางคุณธรรม.”

พระมหาสัตว์รังเกียจลาภและสักการะ ไม่เข้าไปบวช ตรึกถึงตนว่า “พอแล้ว เราจะ เป็นผู้ไม่คิดปกติในลาภและเสื่อมลาภเป็นต้น” จึงคิดว่า “เราบำเพ็ญปฏิบัติที่มีความอดทนคำขี้ หย่นของผู้อื่นเป็นต้นอย่างวิเศษ จักยังอุเบกขาบารมีให้ถึงที่สุดได้” จึงออกจากเรือนด้วยผ้าฝืน ที่นุ่งนั้นแหละ เป็นผู้ประพฤติกุศลกลาภิเสดอย่างข้ง มีกำลังก็ทำเป็นหมดกำลัง ไม่โง่งทำโง่ ถูก คนอื่นเยาะเย้ย...⁵⁴

จากตัวอย่างข้างต้น หลังจากทีบิดามารดาของพระ โทธิสัตว์ถึงแก่กรรม พระโทธิสัตว์ได้รับ ทรัพย์สมบัติทั้งหมดนั้น แต่พระองค์เกิดความสังเวชในชีวิตและทรัพย์สินจึงตั้งใจละทิ้งทรัพย์ สมบัติและญาติ ออกจากบ้านด้วยผ้าฝืนเดียวเพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี โดยแกล้งทำเป็นคนโง่ ไม่มี แรงเพื่อให้คนอื่นดูถูกและเยาะเย้ยพระองค์

6. เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี ในอรรถกถามหาโลมหังสจริยา พระโทธิสัตว์บำเพ็ญ อุเบกขาบารมี คือทรงรักษาสภาวะจิตใจให้คงที่ วางเฉย มียินดียินร้ายต่อสิ่งต่างๆ ดังปรากฏในตอน พระโทธิสัตว์ถูกเด็กแกล้ง แต่ก็ทรงวางเฉยไม่ได้ตอบ

...“บัดนี้ เราได้อุบายเครื่องบำเพ็ญอุเบกขาบารมี” แล้วจึงอยู่ ณ ที่นั้น. พวกเด็กนักลง เห็นพระมหาบุรุษนั้น จึงเริ่มที่จะทำความไม่เหมาะสม.

พระมหาสัตว์ลุกขึ้นเดินไปทำคล้ายกับทนไม่ได้ และทำคล้ายกับเด็กพวกนั้น. พวก เด็กเหล่านั้นก็ตามพระโทธิสัตว์ไป. พระโทธิสัตว์เมื่อถูกพวกเด็กตามไป จึงไปป่าช้าด้วยเห็น ว่า “ที่ป่าช้านี้คงไม่มีใครขัดคอ” เอาโครงกระดูกทำเป็นหมอนหนุนแล้วนอน. พวกเด็กนักลงก็ พากันไปที่ป่าช้านั้น ทำความไม่เหมาะสมหลายๆ อย่างมีการถ่มน้ำลายเป็นต้น แล้วก็กลับไป. พวกเด็กนักลงทำอย่างนี้ทุกๆ วัน. พวกที่เป็นวิญญูชนเห็นเด็กๆ ทำอย่างนั้นก็ห้าม รู้ว่า “ท่านผู้ นี้มีอานาปานะมาก มีดะเป็นมหาโยคี” จึงพากันกระทำสักการะสัมนานะอย่างมากมาย. ฝ่ายพระ มหาสัตว์เป็นเช่นเดียว คือเป็นกลางในทุกอย่าง.⁵⁵

⁵⁴เรื่องเดียวกัน, 422.

⁵⁵เรื่องเดียวกัน, 423.

จากตัวอย่างข้างต้น พระโพธิสัตว์ถูกเด็ก ๆ กลั่นแกล้ง พระองค์จึงแสวงหาเป็นทนต์ไม่ได้ และเดินทางไปอาศัยในป่าช้า เพราะคิดว่าเป็นสถานที่เงียบสงบคงไม่มีใครมาขัดขวางการบำเพ็ญบารมี พระองค์เอากระดูกในป่าช้ามาทำเป็นหมอนหนุนแล้วนอน อย่างไรก็ตาม เด็ก ๆ ในหมู่บ้านต่างยังคงตามไปแกล้งพระองค์ถึงในป่าช้า บ้างก็โรยดินใส่ บ้างก็ต่อว่า บ้างก็ถ่มน้ำลายใส่ พระโพธิสัตว์ แต่พระองค์ทรงนั่งเฉยและวางใจเป็นกลาง ฝ่ายฝูงชนเมื่อเห็นพระโพธิสัตว์นั่งเฉย ไม่ตอบโต้เด็ก ๆ เช่นนั้นก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสอย่างมาก นำของมาสักการบูชา แต่พระโพธิสัตว์ก็ยังนั่งเฉย วางใจเป็นกลาง และไม่รู้สึกรำคาญรำไรใดๆ

7. เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค คือเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เจอเครื่องขัดขวางในขณะที่พระองค์กระทำการสิ่งใดอยู่ ทำให้กระทำสิ่งนั้นไม่สำเร็จได้โดยง่าย จากการศึกษาพบว่า อุปสรรคของเรื่อง คือการที่พระองค์ถูกเด็ก ๆ กลั่นแกล้งทุกวัน บ้างก็ถ่มน้ำลายใส่ บ้างก็ปัสสาวะรดใส่ นอกจากนี้ยังมีฝูงชนนำเครื่องสักการบูชาต่างๆ มาถวายพระองค์อีกด้วย

8. เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นและตั้งใจบำเพ็ญอุเบกขาบารมีอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพระองค์จะทรงพบอุปสรรค ถูกเด็ก ๆ กลั่นแกล้ง หรือมีคนมาสักการบูชาทุกวัน แต่พระองค์ยังทรงตั้งมั่นบำเพ็ญอุเบกขาบารมีต่อไป คือทรงนั่งเฉย วางใจเป็นกลาง ไม่โกรธ ไม่ต่อว่าและตอบโต้เด็กเหล่านั้น

9. เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นเครื่องขัดขวางในขณะที่บำเพ็ญบารมีได้ กล่าวคือพระองค์ทรงวางเฉย มีใจเป็นกลาง มียินดียินดีกับการถูกเด็ก ๆ รังแก หรือถากถางการะต่างๆ ที่คนนำมาบูชา และสามารถบำเพ็ญอุเบกขาบารมีได้สำเร็จ

สรุปว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีมีเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค

ในการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีไม่ปรากฏเหตุการณ์ 3 เหตุการณ์ ได้แก่ 1) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เพราะพระโพธิสัตว์สามารถบำเพ็ญอุเบกขาบารมีโดยการวางเฉยต่อสิ่งเร้าและผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วย

พระองค์เอง 2) ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น และ 3) เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา เพราะในเรื่องที่แสดงอุเบกขาบารมีพระโพธิสัตว์ต้องมีใจเป็นกลาง และวางเฉยต่อสิ่งเร้า ดังนั้นจึงไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่พระองค์ช่วยเหลือหรือเทศนาธรรมตั้งสอนผู้ใด ดังนั้นเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีจึงมีโครงสร้างการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักดังนี้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีเริ่มต้นเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละครเช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ ในอรรถกถาจริยาปิฎก โดยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์ถือกำเนิดในตระกูลที่ร่ำรวย อันนำมาซึ่งเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ และเหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เมื่อพระโพธิสัตว์ได้รับสมบัติจำนวนมหาศาลหลังจากที่บิดามารดาถึงแก่กรรม พระองค์เกิดความสังเวชในทรัพย์และชีวิตจึงนำมาซึ่งเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนาบำเพ็ญอุเบกขาบารมี เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้งทรัพย์ และเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี

เมื่อพระโพธิสัตว์ตั้งความปรารถนาแล้ว พระองค์ละทิ้งญาติพี่น้องและทรัพย์สมบัติเพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี โดยออกจากบ้านด้วยผ้าผืนที่นุ่งผืนเดียวและเดินทางไปยังที่ต่างๆ ด้วยอาการที่สงบนิ่งเฉย ไม่ยินดียินร้ายกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ระหว่างที่พระองค์บำเพ็ญบารมีก็จะเกิดเหตุการณ์ที่ 7 การเกิดอุปสรรคกล่าวคือมีคนมาแกล้ง เขี่ยหยันและมีคนนำของมาสักการบูชา ซึ่งเหตุการณ์ที่ 7 นี้มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่นและเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค คือ แม้ว่าพระโพธิสัตว์จะถูกแกล้งๆ กลั่นแกล้งหรือมีคนเลื่อมใสศรัทธาของมีค่ามาถวายมากมาย แต่พระองค์ก็ยังวางเฉย มีใจเป็นกลางและบำเพ็ญบารมีต่อไปด้วยความมุ่งมั่น จนในที่สุดพระองค์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้

สรุปว่า จากการศึกษาเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่องพบว่า แต่ละเรื่องมีเหตุการณ์หลักที่ปรากฏซ้ำๆ กัน จำนวน 12 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์การได้รับสมบัติ เหตุการณ์การสังเวช เหตุการณ์การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์การละทิ้ง เหตุการณ์การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์การพบอุปสรรค เหตุการณ์การตั้งมั่น เหตุการณ์การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์การพ้นอุปสรรค เหตุการณ์การช่วยเหลือผู้อื่น และเหตุการณ์การเทศนา

อรรถกถาจริยาปิฎกกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีประเภทเดียวกันจะมีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์หลักที่คล้ายคลึงกัน สามารถแบ่งโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎกตามประเภทการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ได้ 7 ประเภท ดังนี้

1. โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์หลักคือ เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา

เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค โครงสร้างเหตุการณ์หลักในเรื่องส่วนใหญ่มีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์หลักตามลำดับข้างต้น แต่ก็อาจมีการข้ามและสลับที่เหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยพบว่ามี การข้ามเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เพราะตัวละครพระโพธิสัตว์บางเรื่องเป็นผู้มีทรัพย์อยู่แล้ว มีการข้ามเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เพราะพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยพระองค์เอง และมีการสลับที่เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ สามารถปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรคได้ กล่าวคือพระโพธิสัตว์ผ่านพ้นอุปสรรคนานัปการแล้วจึงได้รับสมบัติ

นอกจากเหตุการณ์หลัก 8 เหตุการณ์ข้างต้นแล้ว ยังพบว่ามีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีอีก 4 เหตุการณ์ ได้แก่ (เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) จะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ (เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง) จะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) จะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค และ (เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา) จะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค ในการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจรियाปิฎกพบว่า กลุ่มเรื่องที่แสดงทานบารมีเป็นกลุ่มเรื่องเดียวที่เหตุการณ์หลักที่ 1-12 สามารถปรากฏอยู่ในโครงสร้างได้ทุกเหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามีเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีเรื่องใดที่เกิดเหตุการณ์หลักครบทั้ง 12 เหตุการณ์ เรื่องที่พบจำนวนการเกิดเหตุการณ์มากที่สุดมี 10 เหตุการณ์ ได้แก่ อรรถกถาเนมิราชจรिया

2. โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์หลักคือ เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องส่วนใหญ่มีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์หลักตามลำดับข้างต้น แต่อาจมีการข้ามบางเหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน โดยพบว่ามี การข้ามเหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เพราะพระโพธิสัตว์ปลื้มใจและอาศัยอยู่เพียงลำพังอยู่แล้ว และมีการข้ามเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เพราะพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นในเรื่องอีก 2 เหตุการณ์ ได้แก่ (เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช) จะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 1

ความเป็นมาของตัวละคร และ (เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น) จะปรากฏอยู่หลังเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี ในกลุ่มเรื่องนี้จึงมีเหตุการณ์ที่สามารถปรากฏใน โครงสร้างเหตุการณ์หลักได้ 11 เหตุการณ์ โดยไม่พบเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ

3. โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์หลักคือ เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง และเหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีมีการเรียงลำดับเหตุการณ์ดังข้างต้น โดยส่วนใหญ่ มักจบเรื่องที่เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี คือการออกบวชปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตามพบว่า ในบางเรื่องอาจมีการเกิดเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรคซ้ำอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวชแล้ว พระองค์ทรงพบอุปสรรคอีกครั้ง ถึงแม้พระองค์จะพบอุปสรรคเป็นครั้งที่สองแต่พระองค์ก็ยังคงตั้งมั่นบำเพ็ญบารมีต่อไปจนสามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้สำเร็จ ในกลุ่มเรื่องนี้ไม่ปรากฏเหตุการณ์หลัก 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น

4. โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอริยฐานบารมี มีเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์หลักคือ เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี และเหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา ในเรื่องนี้ไม่ปรากฏเหตุการณ์หลัก 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง และเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น

5. โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังฆบารมี มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 8 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์หลักคือ เริ่มต้นเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังฆบารมีส่วนใหญ่มีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ดังข้างต้น แต่ก็อาจมีการข้ามบางเหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน โดยพบว่ามี การข้ามเหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่

11 การช่วยเหลือผู้อื่น ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา กล่าวคือเมื่อพระโพธิสัตว์พบอุปสรรคแล้วพระองค์ก็จะตั้งความปรารถนาที่จะบำเพ็ญสังฆารามิ ในกลุ่มเรื่องนี้ไม่ปรากฏเหตุการณ์หลัก 4 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้งเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา

6. *โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี* มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 7 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์คือ เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี มักมีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น อย่างไรก็ตาม อาจมีการข้ามเหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน โดยพบว่ามี การข้ามเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ ไปเกิดเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค เพราะพระโพธิสัตว์สามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ด้วยพระองค์เอง ในกลุ่มนี้ไม่ปรากฏเหตุการณ์หลัก 5 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา

7. *โครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี* มีเหตุการณ์หลักที่มักเกิดขึ้นในเรื่อง 9 เหตุการณ์ โดยมีการเรียงลำดับการเกิดเหตุการณ์คือ เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ 1 ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช เหตุการณ์ที่ 4 การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง เหตุการณ์ที่ 6 การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์ที่ 7 การพบอุปสรรค เหตุการณ์ที่ 8 การตั้งมั่น และเหตุการณ์ที่ 10 การพ้นอุปสรรค

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างเหตุการณ์หลักการบำเพ็ญบารมีทั้ง 7 ประเภทมีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะการบำเพ็ญบารมีแต่ละประเภทของพระโพธิสัตว์นั้นมีลำดับขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเฉพาะที่แตกต่างกัน จึงทำให้โครงสร้างเหตุการณ์หลักของการบำเพ็ญบารมีแต่ละประเภทแตกต่างกันด้วย ซึ่งสามารถสรุปโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎกตามประเภทการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ 7 ประเภทได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 32 โครงสร้างเหตุการณ์หลักแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ 7 ประเภท

โครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถถาจริยาปิฎก						
เรื่องที่แสดง ทานบารมี	เรื่องที่แสดง ศีลบารมี	เรื่องที่แสดง เนกขัมมบารมี	เรื่องที่แสดง อธิฐานบารมี	เรื่องที่แสดง สังฆบารมี	เรื่องที่แสดง เมตตาบารมี	เรื่องที่แสดง อุเบกขาบารมี
1.ความเป็นมา ของตัวละคร	1.ความเป็นมา ของตัวละคร	1. ความเป็นมา ของตัวละคร	1. ความเป็นมา ของตัวละคร	1. ความเป็นมา ของตัวละคร	1. ความเป็นมา ของตัวละคร	1. ความเป็นมา ของตัวละคร
2.การได้รับ สมบัติ	(ก. การสังเวช)	2. การสังเวช	2. การสังเวช	2. การพบ อุปสรรค	2. การตั้งความ ปรารถนา	2. การได้รับ สมบัติ
(ก.การสังเวช) ⁵⁶	2.การตั้งความ ปรารถนา	3. การตั้งความ ปรารถนา	3. การตั้งความ ปรารถนา	3. การสังเวช	3. การบำเพ็ญ บารมี	3. การสังเวช
3. การตั้งความ ปรารถนา	3. การละทิ้ง	4. การพบ อุปสรรค	4. การได้รับ การช่วยเหลือ	4. การช่วย เหลือผู้อื่น	4. การพบ อุปสรรค	4. การตั้งความ ปรารถนา
(ข. การละทิ้ง)	4. การบำเพ็ญ บารมีผู้อื่น)	5. การตั้งมั่น	5. การบำเพ็ญ บารมี	5. การตั้งความ ปรารถนา	5. การตั้งมั่น	5. การละทิ้ง
4. การบำเพ็ญ บารมี	(ข.การช่วย เหลือผู้อื่น)	6. การเทศนา	6. การพบ อุปสรรค	6. การบำเพ็ญ บารมี	6. การได้รับ การช่วยเหลือ	6. การบำเพ็ญ บารมี
5. การพบ อุปสรรค	5. การพบ อุปสรรค	7. การพ้น อุปสรรค	7. การตั้งมั่น	7. การตั้งมั่น	7. การพ้น อุปสรรค	7. การพบ อุปสรรค
6. การตั้งมั่น	6. การตั้งมั่น	8. การละทิ้ง	8. การพ้น อุปสรรค	8. การพ้น อุปสรรค		8. การตั้งมั่น
7. การได้รับ การช่วยเหลือ	7. การได้รับ การช่วยเหลือ	9. การบำเพ็ญ บารมี	9. การเทศนา			9. การพ้น อุปสรรค
8. การพ้น อุปสรรค	8. การพ้น อุปสรรค					
(ค.การช่วย เหลือผู้อื่น)	9.การเทศนา					
(ง.การเทศนา)						

จากตารางพบว่า การเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์แต่ละกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีในอรรถถาจริยาปิฎกส่วนใหญ่มักเรียงตามลำดับเหตุการณ์จากเหตุการณ์ที่ 1-12 แต่อาจมีการข้ามเหตุการณ์ หรือไม่ปรากฏเหตุการณ์บางเหตุการณ์ และสลับที่เหตุการณ์กันได้โดยเป็นเหตุเป็นผล ด้วยเหตุนี้จึงทำให้แต่ละกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีในอรรถถาจริยาปิฎกมีจำนวนเหตุการณ์ และการเรียงลำดับเหตุการณ์แตกต่างกัน

⁵⁶ตารางที่แรกหมายถึง เหตุการณ์หลักที่อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในเรื่องก็ได้

จากการศึกษาโครงสร้างเหตุการณ์หลักของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีทั้ง 7 กลุ่ม ยังพบข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีมีเหตุการณ์หลักต่างจากกลุ่มอื่นโดยปรากฏเหตุการณ์ที่ 2 การได้รับสมบัติในกลุ่มนี้ แสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์การได้รับสมบัติคือเหตุการณ์หลักเฉพาะของเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี เพราะการจะให้ทานแก่ผู้อื่นได้นั้นผู้ให้ทานต้องมีทรัพย์ก่อน ดังนั้นจึงปรากฏเหตุการณ์พระโพธิสัตว์ได้รับสมบัติจากบิดามารดาหลังจากนั้นพระองค์จึงนำทรัพย์ที่มีไปให้ทาน

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีพบว่า มีเหตุการณ์หลักเฉพาะในกลุ่มนี้ 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง และเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ กล่าวคือในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี พระโพธิสัตว์จะละทิ้งทรัพย์สินและครอบครัว แยกตัวออกมาอยู่เพียงลำพัง ณ ที่สงบเพื่อรักษาศีล และขณะที่รักษาศีลก็มีผู้ขัดขวางการบำเพ็ญศีลบารมี แต่พระองค์ก็มีโกรธหรือต่อสู้เพราะเกรงว่าศีลจะขาด ดังนั้นพระองค์ต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยเหลือจึงสามารถผ่านพ้นอุปสรรค

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีพบว่า มีเหตุการณ์หลักเฉพาะในกลุ่มนี้ 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 12 การเทศนา กล่าวคือในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พระโพธิสัตว์เกิดความสังเวชในชีวิตและทรัพย์สินจึงปรารถนาออกบวช แต่พ่อแม่และญาติพี่น้องไม่อนุญาตให้พระองค์ออกบวช ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงต้องเทศนาธรรมสั่งสอนจนในที่สุดคนเหล่านั้นก็ยินยอมให้พระองค์ออกบวช

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุทฺทหิตบารมีพบว่า มีเหตุการณ์หลักเฉพาะในเรื่อง 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ คือพระโพธิสัตว์สังเวชในชีวิตจึงไม่ยกขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา นางฟ้าองค์หนึ่งจึงช่วยเหลือ แนะนำให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุทฺทหิตบารมีโดยแสวงหาเป็นไข้ หูหนวก และเปลี้ยข่องเพื่อจะได้ไม่ต้องขึ้นครองราชย์

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมีพบว่า มีเหตุการณ์หลักเฉพาะในกลุ่ม 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 11 การช่วยเหลือผู้อื่น กล่าวคือในกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมี พระโพธิสัตว์เกิดความสังเวชในชีวิตของสัตว์ทั้งหลายที่พบกับอุปสรรคต่างๆ พระองค์จึงช่วยเหลือสัตว์เหล่านั้นด้วยการทำสักกิริยา กล่าวความจริงเพื่อขอให้ผลของการกล่าวความจริงยังอานุภาพให้พระองค์ประสบความสำเร็จตั้งใจปรารถนา

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีพบว่า เหตุการณ์หลักเฉพาะในกลุ่มเรื่องนี้คือ เหตุการณ์ที่ 9 การได้รับการช่วยเหลือ เนื่องจากพระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความเมตตาต่อผู้อื่น แม้แต่คนที่ทำร้ายพระองค์ก็ตาม ในบางครั้งพระองค์ถูกทำร้ายจนเจ็บหนักมากและต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นจึงสามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้

เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีพบว่า เหตุการณ์หลักเฉพาะในกลุ่มเรื่องนี้มี 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ที่ 3 การสังเวช และเหตุการณ์ที่ 5 การละทิ้ง กล่าวคือพระโพธิสัตว์ทรงสังเวชในชีวิตและทรัพย์สิน พระองค์จึงละทิ้งทรัพย์และครอบครัวเพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมีอยู่ในป่า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถถาจริยาปิฎกแต่ละประเภทมีรายละเอียดเหตุการณ์แตกต่างกัน แต่โครงสร้างเหตุการณ์หลักทุกประเภทจะต้องประกอบด้วย เหตุการณ์หลัก 6 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์การพบอุปสรรค เหตุการณ์การตั้งมั่น และเหตุการณ์การฟันอุปสรรค โดยอรรถถาจริยาปิฎกทุกเรื่องเริ่มต้นเรื่องที่ความเป็นมาของตัวละครเพื่อเล่าถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติว่าพระองค์เคยถือกำเนิดเป็นผู้ใด ทรงบำเพ็ญบารมีอะไรบ้าง และเมื่อเกิดมาพระองค์จะทรงตั้งความปรารถนาที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อที่จะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ และขณะที่พระองค์บำเพ็ญบารมีน้อยใหญ่ในแต่ละพระชาติจะพบอุปสรรคนานัปการ แต่ด้วยความมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณและมีศรัทธาอันแรงกล้าจึงทำให้พระองค์ยังคงตั้งมั่นบำเพ็ญบารมีต่อไป ในที่สุดพระองค์ก็สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ได้

สาเหตุที่อรรถถาจริยาปิฎกทุกเรื่องปรากฏเหตุการณ์ทั้ง 6 นี้เป็นเพราะเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อจะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สอดคล้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ว่าผู้ที่เกิดเป็นพระพุทธเจ้าจะต้องผ่านขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การตั้งปณิธาน การได้รับคำพยากรณ์ และการบำเพ็ญบารมี⁵⁷ ดังนี้

1. *การตั้งปณิธาน* คือ พระโพธิสัตว์มีศรัทธาและมีจิตมุ่งหวังในอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าด้วยจิตที่กรุณาและต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ตามความเชื่อของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเชื่อว่าก่อนที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะตรัสรู้จะต้องตั้งปณิธานมาเป็นระยะเวลาเนิ่นนานมากจนไม่สามารถนับเป็นวัน เดือน หรือปีได้ ระยะเวลาที่นับไม่ได้เช่นนี้เรียกว่า “อสงไขยกัป” อาจแบ่งได้ 3 ระยะ คือ ระยะแรกจะตั้งความปรารถนาในใจ (มโนปณิธาน) คือระยะเวลาที่พระโพธิสัตว์คิดปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกสืบมาจนถึงระยะเวลาที่ตั้งมโนปณิธานจะเป็นพระพุทธเจ้าให้ได้ ระยะที่สองจะตั้งความปรารถนาด้วยวาจา (วจีปณิธาน) คือระยะเวลาที่พระโพธิสัตว์ตั้งมโนปณิธานจะเป็นพระพุทธเจ้าได้เรื่อยมาจนถึงระยะที่เปล่งวาจาออกมาเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง แต่ยังไม่ได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้ตรัสรู้อย่างแน่นอน และระยะที่สามจะตั้งความปรารถนาด้วยกายและวาจา คือระยะเวลาที่

⁵⁷ ประพนธ์ อัสววิรุฬหาร, *โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน* (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546) , 57.

เปล่งวาจาปรารถนาพุทธภูมิแล้วได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน จากนั้นก็จะบำเพ็ญบารมียิ่งขึ้นถึงขั้นขอมสละชีวิตได้ จนถึงชาติที่ไปเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อรอเวลาลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

พระโพธิสัตว์วิทัตถะได้ปฏิบัติเช่นนี้เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโดยใช้เวลายาวนานถึง 20 อสงไขยกัป กับอีก 100,000 กัป พระองค์เริ่มปรารถนาพุทธภูมิตั้งแต่ศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “พรหมเทวะ” จนถึงช่วงเวลาใกล้ถึงศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “ปรณสากมุณี” รวมเวลา 7 อสงไขย ต่อมาพระโพธิสัตว์ก็ได้ตั้งปรารถนาด้วยวาจาต่อหน้าพระพุทธเจ้า โดยทรงเริ่มเปล่งวาจาปรารถนาพุทธภูมิในศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “ปุราณสากมุณี” จนถึงเวลาใกล้ถึงศาสนาของพระเจ้าพระนามว่า “ทีปังกร” รวมเวลาได้ 9 อสงไขย แต่พระองค์ก็ยังไม่ได้รับการทำนายว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน จนกระทั่งในระยาสสุดท้ายที่พระองค์ได้ตั้งความปรารถนาด้วยกายและวาจา พระองค์ได้บำเพ็ญบารมีถึงขั้นขอมสละชีวิต เริ่มตั้งแต่ศาสนาของพระพุทธเจ้านามว่า “ทีปังกร” จนถึงศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า “กัสสปะ” รวมเวลาได้ 4 อสงไขย กับอีก 100,000 กัป และพระองค์ก็ได้รับการพยากรณ์จากพระเจ้าทีปังกรว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้า⁵⁸

2. การได้รับการพยากรณ์ คือพระโพธิสัตว์ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใด พระองค์หนึ่งว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน ซึ่งในชาตินั้นผู้ที่ได้รับการพยากรณ์นั้นต้องประกอบด้วย “ธรรมสโมธาน” หรือ “คุณสมบัติครบสมบูรณ์ 8 ประการ คือ

1. มนุสสตตะ มีกำเนิดเป็นมนุษย์
2. ลิงคสัมปัตติ สมบูรณ์ด้วยเพศ คือเป็นเพศชาย
3. เหตุ มีอุปนิสัยสมบัติที่จะเป็นพระอรหันต์ ได้แก่มีอินทรีย์ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา
4. สัตถารทัสสนะ ได้พบพระพุทธเจ้า
5. ปัพพัชชา ถือเพศนักบวช
6. คุณสัมปัตติ สมบูรณ์ด้วยคุณวิเศษคือ อภิญญา 5 ได้แก่ อิทธิวิธิญาณ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ได้ ทิพพโสตตญาณ ความรู้ที่ทำให้มีหูทิพย์ ทิพจักขุญาณ ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์ เจโตปริยญาณ ความรู้ที่ทำให้รู้ใจผู้อื่น และปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ สมบัติ 8 ได้แก่ รูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4
7. อธิกาโร ได้กระทำคุณความดียิ่งใหญ่กว่าแต่พระพุทธเจ้า

⁵⁸เรื่องเดียวกัน,57-59.

8. นันทตา ต้องมีความพอใจและปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า⁵⁹

3. การบำเพ็ญบารมี หลังจากทีพระพุทธเจ้าได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว พระโฑธิสัตว์จะปฏิบัติธรรมเพื่อการเป็นพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธการกกรรม หรือ ทศบารมี ได้แก่ ทานบารมี สีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และ อุเบกขาบารมี⁶⁰

พระโฑธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการนี้ทุกชาติโดยไม่มีการละเว้น แต่การบำเพ็ญบารมีแต่ละข้อในแต่ละชาตินั้นอาจมีข้อย่อหย่อนกว่ากันบ้าง เนื่องจากพระโฑธิสัตว์ยังเป็นปุถุชน

เมื่อพิจารณาเหตุการณ์หลักทั้ง 6 เหตุการณ์กับขั้นตอนสำคัญของการเป็นพระพุทธเจ้าทั้ง 3 ขั้นตอนแล้วพบว่า เหตุการณ์หลักทั้ง 6 เหตุการณ์คือขั้นตอนสำคัญ 2 ขั้นตอนทีพระโฑธิสัตว์จะต้องปฏิบัติเพื่อจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แก่ การตั้งปณิธานและการบำเพ็ญบารมี กล่าวคือ พระโฑธิสัตว์ต้องแสดงการตั้งปณิธานได้แก่ ความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะทำความดีข้อใดข้อหนึ่งอย่างชัดเจนและปฏิบัติตามความตั้งใจนั้นอย่างไม่ย่อท้อจนกว่าจะบรรลุผลสำเร็จ การบำเพ็ญบารมีได้แก่ การพิสูจน์ตนโดยการปฏิบัติซ้ำๆ ทุกพระชาติเพื่อที่จะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ส่วนขั้นตอนที่ 2 การได้รับการพยากรณ์นั้น ไม่อยู่ในเนื้อเรื่องของอรรถกถาจริยาปิฎก เพราะปรากฏก่อนหน้าแล้วในส่วนทุเรณิทานในนิทานกถา โดยมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระโฑธิสัตว์ถือกำเนิดเป็น “สุเมธดาบส” และได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งมีพระนามว่า “พระพุทธทีปังกร” ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทีปังกรเสด็จผ่านทางที่เป็นโคลน สุเมธดาบสจึงทอดตนเป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าทีปังกรเสด็จข้าม เมื่อพระพุทธเจ้าทีปังกรเสด็จถึง ได้ทอดพระเนตรดูสุเมธดาบสก็ทราบว่ปรารถนาพุทธภูมิ พระองค์จึงตรวจดูเหตุการณ์ในอนาคตด้วยอนาคตังสญาณและทรงเห็นว่า ถัดจากนี้อีกสี่อสงไขยกับแสนกัปสุเมธดาบสจะสมปรารถนา⁶¹ จึงได้ตรัสพยากรณ์แก่สุเมธดาบสว่า “จากนี้ไปในที่สุดสี่อสงไขยแสนกัป สุเมธบัณฑิตนี้จักเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โคดม”⁶² หลังจากนั้นพระโฑธิสัตว์ก็ตั้งความปรารถนาและบำเพ็ญบารมีเรื่อยมาทุกพระชาติ เพราะการตั้งปณิธานและการบำเพ็ญบารมีเป็นขั้นตอนสำคัญของวิถีพระโฑธิสัตว์ ซึ่งส่วนนี้ก็คือเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก

⁵⁹บรรจบ บรรณรุจิ, พระโฑธิสัตว์ในนิกายเถรวาท (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขใจ, 2529), 12-15.

⁶⁰ประพจน์ อัสววิรุฬหการ, โฑธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน, 57.

⁶¹บรรจบ บรรณรุจิ, พระโฑธิสัตว์สี่ทศตละ กับพระพุทธเจ้าในอดีต, 27.

⁶²มูลนิธิมหาภิกษุราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 19-20.

4. ส่วนปิดเรื่อง

ส่วนปิดเรื่อง คือส่วนที่สรุปเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ สโมธานรวมและอรรถกถารวมจริยา ปกิณณกถา และคำลงท้าย

4.1 สโมธานรวมและอรรถกถารวมจริยา คือส่วนที่สรุปเหตุการณ์ของเรื่องเล่าทั้ง 35 เรื่อง โดยจะกล่าวสรุปและอธิบายถึงการบำเพ็ญบารมีที่พระองค์ได้ปฏิบัติมาทั้งหมดในแต่ละเรื่องว่าทรงบำเพ็ญบารมีชนิดใด และพึงปฏิบัติอย่างไรบ้าง ดังนี้

สโมธานกถา
สรุปการบำเพ็ญบารมี 30 ข้อ

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ ตรัสไว้ดังนี้

การบำเพ็ญบารมีอันเป็นเครื่องปรมพระโพธิญาณเหล่านี้ จัดเป็นบารมี 10 อุปบารมี 10 ปรมัตถบารมี 10 คือการบำเพ็ญทานในภพที่ตลาคตเป็นพระเจ้าสิริราชผู้ประเสริฐเป็นทานบารมี ในภพที่เราเป็นเวสสันดรและเป็นเวลามพราหมณ์ เป็นทานอุปบารมี ในภพที่เราเป็นอกิติตาบสอดอาหารนั้น เป็นทานอุปบารมี ในภพที่เราเป็นพระยาไก่ป่า สีลวนาคและพระยากระต่าย เป็นทานปรมัตถบารมีในภพที่เราเป็นพระยาวานร ช้างฉัททันต์ และช้างเลี้ยง มารดาเป็นศีลบารมี พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ ตรัสไว้ดังนี้

การรักษาศีลในภพที่เราเป็นจัมเปยยกนาคราช และกฐิตตนาคราชเป็นศีลอุปบารมี ในภพที่เราเป็นสังขपालบัณฑิต เป็นศีลปรมัตถบารมี...บารมีของเรา 10 ประการนี้ เป็นส่วนแห่งโพธิญาณอันเลิศ บารมียิ่งกว่า 10 ไม่มีหย่อนกว่า 10 ก็ไม่มี เราบำเพ็ญบารมีทุกอย่างไม่มียิ่งไม่หย่อนเป็น 10 ประการจะนี้แล

จบสโมธานกถา

จบจริยาปิฎก

อรรถกถารวมจริยา

เราผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ได้ประพุดติจริยา ดังนี้คือ

1. ยูธัญชจริยา 2. โสมนัสสจริยา 3. อโยมจริยา 4. กิงสจริยา
5. โสณนันทปัทมจิตตจริยา 6. มุกคักขจริยา 7. กปิลราชจริยา 8. สัจจสวหยปัทมจิตตจริยา 9. วัฏฏกโปตกจริยา 10. มัจฉราชจริยา 11. กัณหะ

ปายนจริยา 12. สุตโสมจริยา 13. สุวัณณสามจริยา 14. เอกราชจริยา 15.

มหาโลมหังสจริยา เป็นอุเบกขาบารมี

พิงทราบวินิจฉัย อุทานคาถา ดังต่อไปนี้ อุทานคาถา (คาถาหัวข้อเรื่อง) คำเริ่มต้นว่า **ยัชฌุชยจริยา (ยุทธชยโย).**

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กิงสจริยา (กิเสณ) ท่านแสดงมหาภิกษุจนาจริยา ด้วยชื่อเรื่องว่า กิงสจริยา. ท่านแสดงโสมนันทบัณฑิตจริยาด้วยคำว่า โสมนันทบัณฑิตจริยา (โสมนหนุโท) นี้. อนึ่ง คำว่า **มุกคักขจริยา (มุกคกโข)** ท่านแสดงเทมิยบัณฑิตจริยา ด้วยชื่อเรื่องว่ามุกคักขะ. ท่านแสดงมหาโลมหังสจริยา ด้วยหัวข้อธรรมคืออุเบกขาบารมี. ชื่อว่า **ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ประพฤติดังนี้ (อาสิ อิติ วุตตัม เหมลินา)** อธิบายว่า “พระสารีบุตร ในครั้งนั้น เราเป็นพระโพธิสัตว์ ชื่อว่าแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เพราะแสวงหาโพธิสมภาร มีทานบารมีเป็นต้นบัดนี้แหละ”

ชื่อว่า **บำเพ็ญศีลโดยไม่มีส่วนเหลือ (สิลั ปุเรตวา อเสสโต)** ความว่า อันผู้บำเพ็ญศีลของพระโพธิสัตว์ มีอาทิอย่างนี้ คือสารวมกาย สารวมวาจา สารวมอินทรีย์ รู้จักประมาณในกามบริโภคนามชีวิตรสสุทธี ควรบำเพ็ญบารมีอันมีประเภทศีลบารมี ศีลอุปัชฌายะ ศีลปรมัตถบารมี ยังศีลทั้งปวงให้บริบูรณ์ คือให้ถึงพร้อมชอบ โดยไม่มีส่วนเหลือ. แม้ในที่นี้ก็ไม่มีความของอติภาพที่พระมหาสัตว์บำเพ็ญศีลบารมี ในกาลที่มาแล้ว ในจริยานี้ มีอาทิอย่างนี้คือในกาลเป็นสิลวานาคราช ในกาลเป็นจัมเปยนนาคราช และในกาลที่มีได้ยกมา มีอาทิอย่างนี้คือ ในกาลเป็นมหาวานร ในกาลเป็นช้างนั้ทหนักันต์. ศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ ครั้งเป็นตั้งขปาละที่สละตนอย่างนี้ว่า

เราไม่โกรธเคืองพวกบุตรพราน แม้จะแทงด้วยหลาว แม้จะทิ่มด้วยหอก นี้เป็นศีลบารมีของเรา

ด้วยประการฉะนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถึงการบำเพ็ญทุกกรกิริยาที่ทรงบำเพ็ญแล้วในภทท์ภนี้ เพื่อบรรลุสัมมาโพธิญาณโดยตั้งเป้าว่า

เราได้เสวยทุกข์และสมบัติมากมายหลายอย่าง ในภพน้อยภพใหญ่ ตามนัยที่กล่าวแล้วอย่างนี้แล้วจึงได้บรรลุสัมมาโพธิญาณอันสูงสุด แล้วทรงแสดงบารมี 10 ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญแล้วโดยชอบอีกว่า

เราได้ให้ทานอันควรให้ บำเพ็ญศีลโดยไม่มีส่วนเหลือ ถึงเนกขัมมบารมีแล้ว จึงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันสูงสุด

เราสอบถามบัณฑิตทั้งหลาย ทำความเพียรอย่างอุกฤษฏ์ ถึงขันติบารมีแล้ว จึงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันสูงสุด

เรากระทำอธิษฐานอย่างมั่น ตามรักษาสัจวาจาถึงเมตตาวารมี
แล้ว จึงบรรลุมมามาสัมโพธิญาณอันสูงสุด
เราเป็นผู้มีจิตใจเสมอในลาภและความเสื่อมลาภ ในยศและความ
เสื่อมยศ นความนับถือและความดูหมิ่นทั้งปวงแล้ว จึงบรรลุมมามาสัมโพธิ
ญาณอันสูงสุด

อรรถกถารวมจรียา จบ⁶³

จากข้อความข้างต้นพบว่า ในสโมธานรวมจะเป็นการสรุปการบำเพ็ญบารมีในแต่ละ
พระชาติว่าเป็นบารมี อุปบารมี หรือปรมัตถบารมี ดังปรากฏข้อความว่า “...การรักษาศีลในภพที่เรา
เป็นจัมเปยชนาคราช และภริที่ตตนาคราชเป็นศีลอุปบารมี ในภพที่เราเป็นสังขपालบัณฑิต เป็นศีล
ปรมัตถบารมี”

ส่วนอรรถกถารวมจรียาเป็นการสรุปว่าในแต่ละพระชาติพระองค์บำเพ็ญบารมีอะไร และ
ทรงบำเพ็ญบารมีนั้นอย่างไรบ้าง ดังตัวอย่างที่สรุปการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ว่า “ชื่อว่า
บำเพ็ญศีลโดยไม่มีส่วนเหลือ (ศีล ปุเรตวา อเสสโต) ความว่า อันผู้บำเพ็ญศีลของพระโพธิสัตว์ มี
อาทิอย่างนี้ คือสำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมอินทรีย์ รู้จักประมาณ... มีอาทิอย่างนี้ คือในกาลเป็น
สีลวานาคราช ในกาลเป็นจัมเปยชนาคราช ...” จากข้อความข้างต้นได้อธิบายสรุปเกี่ยวกับการบำเพ็ญ
ศีลบารมีของพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ได้บำเพ็ญศีลบารมีหลายพระชาติดังที่ได้เล่า
ไปในอรรถกถาจารย์ปิฎก ได้แก่ พระชาติที่ถือกำเนิดเป็นสีลวานาคราช พระชาติที่ถือกำเนิด
เป็นจัมเปยชนาคราช เป็นต้น นอกจากพระชาติที่ได้ทรงเล่าไว้ในอรรถกถาจารย์ปิฎกแล้วยังมี
พระชาติอื่นๆ ที่พระองค์บำเพ็ญศีลบารมี แต่ไม่ได้กล่าวไว้ในจรียาปิฎกด้วย เช่น พระชาติที่ถือ
กำเนิดเป็นมหาวานร และพระชาติที่ถือกำเนิดเป็นช้างฉัททันต์ โดยทุกพระชาติที่กล่าวถึงนี้พระ
โพธิสัตว์จะบำเพ็ญศีลบารมีเป็นหลัก กล่าวคือ พระองค์ทรงสำรวมกาย วาจา และใจให้บริสุทธิ์
อีกทั้งยังยกตัวอย่างวิธีการบำเพ็ญศีลบารมีในเรื่องสังขपालจรียาอีกด้วยว่า พระองค์ทรงรักษาศีลด้วย
การข่มใจไม่โกรธบุตรพราหมณ์ที่ใช้หลาวแทง

หลังจากสรุปการบำเพ็ญบารมีเสร็จแล้ว ในตอนท้ายของอรรถกถารวมจรียาจะกล่าวสรุป
บารมี 10 ประการที่พระพุทธเจ้าบำเพ็ญอีกครั้ง เพื่อเป็นการย้ำว่าการบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการนี้
คือหนทางที่ทำให้พระองค์บรรลุมมามาสัมโพธิญาณ ดังความว่า “เราได้ให้ทานอันควรให้ บำเพ็ญศีล

⁶³เรื่องเดียวกัน, 434.

โดยไม่มีส่วนเหลือ ถึงเนกขัมมบารมีแล้ว จึงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันสูงสุด เราสอบถามบัณฑิตทั้งหลาย ทำความเพียรอย่างอุกฤษฏ์ ถึงขั้นตติยบารมีแล้ว จึงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันสูงสุด...”

จะเห็นว่า ส่วนสโมธานรวมและอรรถกถารวมจริยาเป็นส่วนที่ช่วยสรุปเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีชนิดใด และทรงบำเพ็ญบารมีนั้นอย่างไรบ้าง

4.2 ปกิณณกถา คือส่วนที่อรรถกถาจารย์แต่งขึ้นมาเพื่ออธิบายเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องการบำเพ็ญบารมีมากยิ่งขึ้น และจะได้เป็นแนวทางสำหรับบุคคลที่ต้องการบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ ในการอธิบายนี้พระธรรมปาละใช้กลวิธีการตั้งคำถามแล้วตอบคำถามจำนวน 16 ข้อ

1. บารมี เหล่านี้คืออะไร
2. ชื่อว่าบารมีเพราะอรรถว่าอะไร
3. บารมีมีกี่อย่าง
4. ลำดับของบารมีเป็นอย่างไร
5. อะไรเป็นลักษณะ รส ปัจจุปฏิฐาน และปทัฏฐาน⁶⁴
6. อะไรเป็นปัจจัย
7. อะไรเป็นความเศร้าหมอง
8. อะไรเป็นความผ่องแผ้ว
9. อะไรเป็นปฏิบัติ
10. อะไรเป็นข้อปฏิบัติ
11. อะไรเป็นการจำแนก
12. อะไรเป็นการสังเคราะห์ (รวมได้อย่างไร)

⁶⁴ลักษณะ รส ปัจจุปฏิฐาน และปทัฏฐาน เป็นหลักธรรมย่อยที่อยู่ในหมวด “วิเสสลักษณะ” หมายถึง ธรรมชาติที่มีลักษณะประจำตัวเป็นพิเศษเฉพาะของสิ่งนั้นๆ หรือเป็นธรรมชาติที่มีประจำตัวของธรรมแต่ละอย่างแต่ละชนิด โดยไม่เหมือนกันเลย วิเสสลักษณะมี 4 ประการ ได้แก่ 1) ลักษณะ หมายถึง คุณภาพ เครื่องแสดง หรือสภาพ โดยเฉพาะที่มีอยู่เป็นประจำตัวของธรรมนั้นๆ 2) รส หรือรส หมายถึง กิจการงาน หรือหน้าที่การงานของธรรมนั้นๆ ฟังกระทำตามลักษณะของตนเช่นความร้อนของไฟ มีหน้าที่การงานทำให้สิ่งต่างๆ สุกได้ แสงของไฟ มีหน้าที่การงานทำให้สว่างได้ 3) ปัจจุปฏิฐาน หมายถึงอาการที่ปรากฏจากระสานั้น ซึ่งก็คือผลอันเกิดจากรส 4) ปทัฏฐาน หมายถึงปัจจัยโดยตรงที่เป็นตัวการให้เกิดลักษณะอาการนั้นๆ ขึ้นมา เรียกว่า เป็นเหตุใกล้ให้เกิด คูรายละเอียดจาก โกวิท ปัทมะสุนทร, ผู้รวบรวม, *คู่มือการศึกษาอุปสังคหวิภาค พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 6* (กรุงเทพฯ: สิวพร, 2518), 4.

13. อะไรเป็นอุบายให้สำเร็จ
14. ให้สำเร็จโดยกาลไหน
15. อะไรเป็นอานิสงส์
16. อะไรเป็นผลของบารมีเหล่านั้น

ปกิณณกถา

เพื่อความฉลาดหลายประการในโพธิสมการของกฤตบุตรทั้งหลาย ผู้ตั้งอยู่ในฐานะนั้นมีความ
อดุสหาในการปฏิบัติเพื่อไปสู่มหาโพธิญาณ จึงควรกล่าวปกิณณกถาในบารมีทั้งปวง.

ในบารมีนั้นมีปัญหาดังต่อไปนี้

บารมีนั้นคืออะไร บารมีเพราะอะไรว่าอะไร บารมีมีกี่อย่าง ลำดับของบารมีเป็น
อย่างไร อะไรเป็นลักษณะ รัสปัจจุฐานและปทัฐาน อะไรเป็นปัจจัย อะไรเป็นความเศร้า
หมอง อะไรเป็นความผ่องแผ้ว อะไรเป็นปฏิบัติ อะไรเป็นข้อปฏิบัติ อะไรเป็นการจำแนก
อะไรเป็นการสงเคราะห์ อะไรเป็นอุบายให้สำเร็จ ให้สำเร็จโดยกาลไหน อะไรเป็นอานิสงส์
และอะไรเป็นผลของบารมีเหล่านั้น.

คำตอบมีดังต่อไปนี้

บารมีคืออะไร?

บารมีคือคุณธรรมทั้งหลายมีทานเป็นต้น กำหนดด้วยความเป็นผู้ฉลาดในอุบายคือ
กรุณา อันตี้นหามานะและทิจิไม่เข้าไปกำจัด...⁶⁵

เนื้อหาในคำถามทั้ง 16 ข้อนี้อาจแบ่งเนื้อหาได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) อธิบายเรื่องบารมีคือ
อะไร ได้แก่ คำถามข้อ 1-5 เป็นการอธิบายให้ทราบว่าบารมีนั้นคืออะไรและประกอบไปด้วย
คุณธรรมข้อใดบ้าง 2) อธิบายวิธีการบำเพ็ญบารมี ได้แก่ คำถามข้อที่ 6-14 เป็นการอธิบายถึงวิธีการ
ปฏิบัติตนในการบำเพ็ญบารมีว่าต้องปฏิบัติตนเช่นใด และใช้เวลานานเท่าไรจึงจะสำเร็จ และ 3)
อธิบายเรื่องผลของการบำเพ็ญบารมี ได้แก่ คำถามข้อที่ 15 และ 16 เป็นการอธิบายให้ทราบถึงผล
ของการบำเพ็ญบารมี คือจะเป็นผู้สำเร็จพระโพธิญาณ ไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ ซึ่งก็คือ
การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า ปกิณณกถา คือส่วนสำคัญที่อรรถกถาจารย์แต่งเพิ่มเข้ามาเพื่อสร้าง
ความเข้าใจเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าให้แก่ผู้อ่านมากยิ่งขึ้น เพราะเนื้อเรื่องใน
อรรถกถาจริยาปิฎกไม่ได้มีการอธิบายเรื่องการบำเพ็ญบารมีอย่างละเอียด

⁶⁵เรื่องเดียวกัน, 439-520.

4.3 คำลงท้าย คือส่วนที่บรรณาธิการสรุปลงงานการแต่งอรรถกถาจริยาปิฎกของท่าน โดยสรุปที่มาของคัมภีร์จริยาปิฎก พร้อมทั้งบอกขั้นตอนการทำ ความมุ่งหวังและชื่อผู้แต่งไว้ เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนในการแต่งอรรถกถาว่าท่านได้แต่งจากอรรถกถาเก่า ความว่า

คำลงท้าย

พระศาสดามีพระจริตบรีสุทธิ ทรงถึงฝั่งแห่งพุทธิจริยา ทรงฉลาดในสรรพจริยาทั้งหลาย ทรงฉลาดในสรรพจริยาทั้งหลาย ทรงเป็นอาจารย์ของโลกอย่างยอดเยี่ยม

ทรงบรรลุความอัศจรรย์ทั้งปวงแห่งอภิญญาธรรมทั้งหลาย ทรงประกาศอานุภาพแห่งบุพจริยาของพระองค์.

พระศาสดาผู้เป็นที่พึ่ง ทรงแสดงจริยาปิฎก และพระมหาเถระผู้คนที่ผู้สังคายนาพระธรรม ได้สังคายนาจริยาปิฎกเหมือนอย่างนั้น.

เพื่อประกาศเนื้อความแห่งจริยาปิฎกนั้น ข้าพเจ้าได้เริ่มพรรณนาเนื้อความโดยอาศัยนัยแห่งอรรถกถาเก่า

เลือกประกาศความอันยิ่งใหญ่ในจริยาปิฎกนั้นตามสมควรโดยชื่อปรมัตถ์ที่ป็น

การวินิจฉัยไม่ยุ่งยาก ถึงความสำเร็จ โดยภาณวารแห่งบาลี 28

บุรณ

ดังนั้น ขอให้ข้าพเจ้าผู้ปรับปรุงปรมัตถ์ที่ป็นนั้นได้บรรลุถึงบุญอันเป็นคำสอนของพระโลกนาถ ด้วยอานุภาพแห่งบุญนั้นเถิด

ขอสัตว์โลกแม่ทั้งปวง จงหยั่งลงปฏิบัติศีลเป็นต้นอันบริสุทธิแล้ว จงมีส่วนแห่งวิมุติรสเถิด.

ขอศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงประดิษฐานอยู่ในโลกตลอดกาลนาน ขอสัตว์แม่ทั้งปวงจงมีความเคารพในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นนิจเถิด.

เทพผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน จงให้ฝนตกตามฤดูกาลโดยชอบ เป็นผู้ยินดีในพระสัทธรรม จงปกครองโลกโดยธรรมเถิด ด้วยประการฉะนี้แล.

อรรถกถานี้ พระอาจารย์ธรรมปาละผู้อยู่ในพัทธิตถวิหาร
แต่งไว้ดังนี้แล.

อรรถกถาจริยาปิฎก จบ^{๖๖}

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงที่มาของจริยาปิฎกว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงจริยาปิฎกเพื่อให้พระมหาเถระได้รับรู้พระจริยาวัตรอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ พระเถระได้ฟังจึงรวบรวมไว้ อรรถกถาจารย์เห็นความสำคัญของคัมภีร์ฉบับนี้จึงนำมาแต่งอรรถกถาขยายความโดยอาศัยอรรถกถาก่อนมาประกอบข้อวินิจฉัยเรียกชื่อว่า ปริมัตถทีปนี (อรรถกถาจริยาปิฎก) มีขนาดภาณวารแห่งบาลี 28 บุรณ อรรถกถาจารย์ได้ขอให้ผลบุญที่ได้แต่งคัมภีร์ช่วยให้ท่านบรรลुพระโพธิญาณ ขอให้สัตว์ทั้งหลายจงตั้งมั่นอยู่ในศีล ขอให้พระพุทธานุศาสนาจงยั่งยืนสืบไป และขอให้ทวยเทพบันดาลให้ฝนตกและจงตั้งตนอยู่ในธรรม และในตอนท้ายเรื่องท่านใส่ชื่อผู้แต่งไว้ว่า “อรรถกถานี้ พระอาจารย์ธรรมปาละผู้อยู่ในพัทธิตถวิหารแต่งไว้ดังนี้แล.”

ส่วนคำลงท้ายเป็นส่วนที่ช่วยสรุปที่มาของจริยาปิฎกให้ผู้อ่านทราบอีกครั้งว่าคัมภีร์จริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อประกาศจริยาวัตรอันดีงามของพระองค์ และบอกขั้นตอนการทำ ความมุ่งหวังและชื่อผู้แต่งไว้

จะเห็นได้ว่า ส่วนปิดเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ สโมธานรวมและอรรถกถารวมจริยา ปกิณณกถา และคำลงท้าย เป็นส่วนที่มีความสำคัญยิ่งในอรรถกถาจริยาปิฎก เพราะช่วยสรุปสาระสำคัญทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องและตระหนักรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาจริยาปิฎกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการย้ำให้เห็นหน้าที่สำคัญของพระโพธิสัตว์คือการบำเพ็ญบารมี พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญบารมีต่างๆ ด้วยความอดสาหะทุกพระชาติจนกว่าบารมีจะเต็มบริบูรณ์เพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สรุปว่า อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่มีระเบียบการเล่าเรื่องอย่างเป็นระบบสามารถแบ่งส่วนต่างๆ ตามหน้าที่และลักษณะเนื้อหาได้ 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนนำเรื่อง ส่วนเกริ่นนำ ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง และส่วนปิดเรื่อง

ส่วนนำเรื่อง เป็นส่วนเกริ่นนำเพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถาจริยาปิฎก ก่อนที่จะนำเข้าสู่เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) คันถารัมภกถา เป็นคำนำของอรรถกถาจารย์ แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนสรรเสริญบูชาพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ ส่วนที่กล่าวถึงประวัติของคัมภีร์ และส่วนที่แสดงจุดมุ่งหมายการแต่ง

^{๖๖}เรื่องเดียวกัน, 421-422.

อรรถกถา 2) นิทานกถา เป็นส่วนที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ช่วง ได้แก่ ทูเรนิทาน อวิทูเรนิทาน และสันติเกนิทาน

ส่วนเกริ่นนำ คือเนื้อหาที่อยู่ในปัจจุบันวัตถุ หรือปรารภเรื่อง เป็นส่วนที่อธิบายถึงมูลเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีในอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง อย่างสรุป เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงที่มาของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก และการเริ่มต้นเรื่องด้วยปัจจุบันวัตถุนี้ยังเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทอรรถกถา ซึ่งพระธรรมปาละได้ปฏิบัติตามขนบการแต่งอรรถกถาที่สืบทอดต่อกันมาด้วย

ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง คือเนื้อเรื่องในส่วนอดีตวัตถุที่เล่าเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์และบำเพ็ญบารมีต่างๆ จำนวน 35 เรื่อง เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง จะมีเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กัน จำนวน 12 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์การได้รับสมบัติ เหตุการณ์การสังเวช เหตุการณ์การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์การละทิ้ง เหตุการณ์การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์การพบอุปสรรค เหตุการณ์การตั้งมั่น เหตุการณ์การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์การพ้นอุปสรรค เหตุการณ์การช่วยเหลือผู้อื่น และเหตุการณ์การเทศนา

เหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 12 เหตุการณ์ มักจะเกิดขึ้นเรียงตามลำดับ 1-12 แต่ก็อาจมีการข้ามเหตุการณ์ และสลับที่เหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกันของเรื่องนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา ที่มีการเล่าเรื่องย้อนไปในอดีตแล้วกลับมาในปัจจุบัน จึงทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอรรถกถาจริยาปิฎกไม่เรียงลำดับเวลาและสามารถสลับที่กันได้ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน

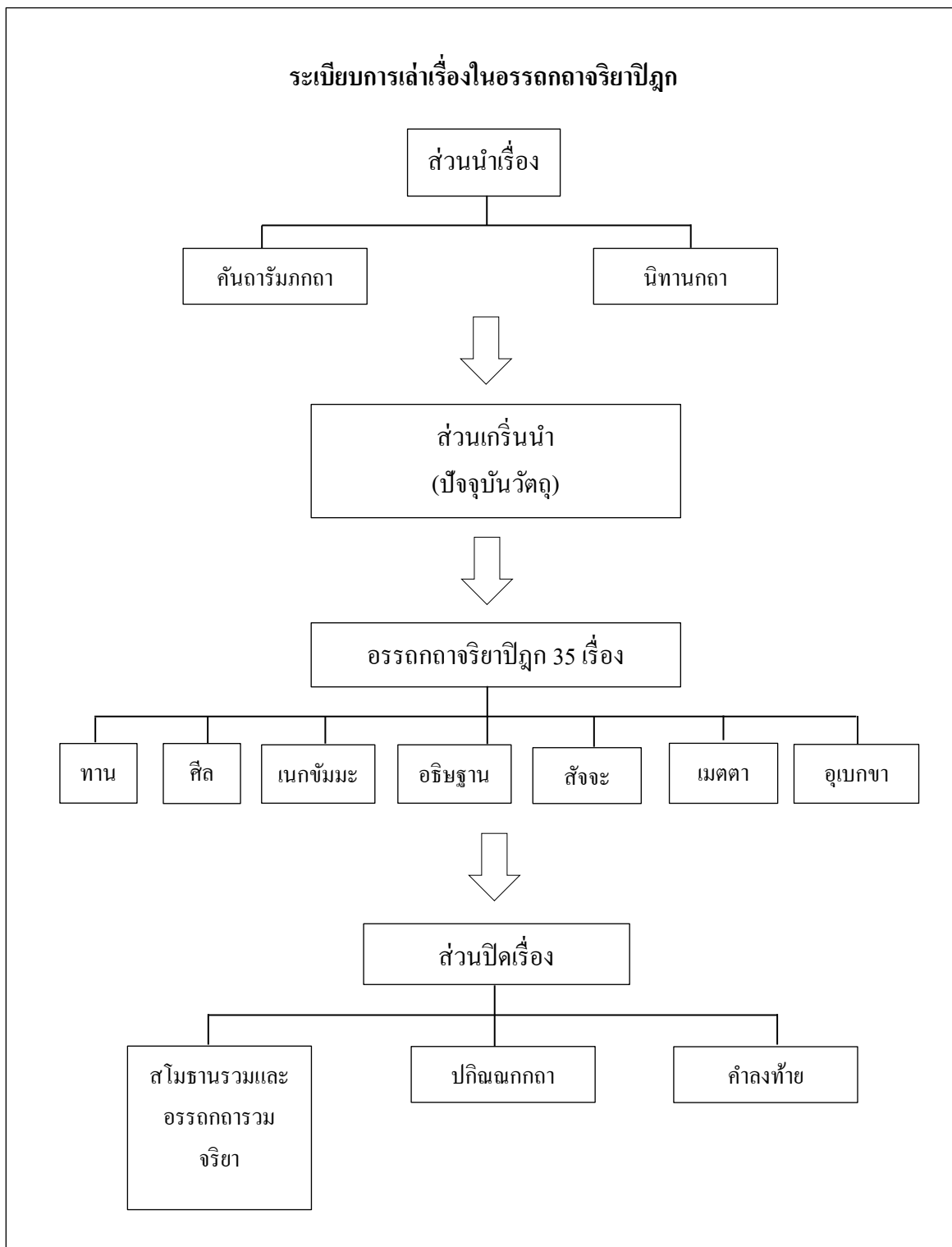
ในการศึกษายังพบว่าอรรถกถาจริยาปิฎกกลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีประเภทเดียวกันจะมีการเกิดและการเรียงลำดับของเหตุการณ์หลักคล้ายคลึงกัน จึงสามารถแบ่งโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎกตามประเภทการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ได้ 7 ประเภท ดังนี้

1. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี
2. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี
3. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี
4. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอธิฐานบารมี
5. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังขบารมี
6. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี
7. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

เมื่อพิจารณาโครงสร้างอรรถถาจริยาปิฎกแต่ละประเภทพบว่ามักมีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์คล้ายกันทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคือลักษณะและวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อที่จะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนอีกเหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะความตั้งใจของผู้เล่าเรื่องที่ตั้งใจใช้โครงสร้างเรื่องซ้ำกันเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและเข้าถึงพระจริยาวัตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ว่าพระองค์ได้บำเพ็ญบารมีด้วยความอดสาหะมาแล้วทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการย้ำประเด็นเพื่อให้เห็นภาพของพระพุทธรูปว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งปวงเพราะสามารถบำเพ็ญบารมีอันยากยิ่งได้สำเร็จ

ส่วนปิดเรื่อง คือส่วนที่สรุปเหตุการณ์ในอรรถถาจริยาปิฎก แบ่งได้ 3 ส่วน ได้แก่ 1) สโมธานรวมและอรรถถารวมจริยา เป็นส่วนสรุปเหตุการณ์ของเรื่องเล่าในอรรถถาจริยาปิฎก ทั้ง 35 เรื่องว่าพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีชนิดใดและพึงปฏิบัติพระองค์อย่างไรบ้าง 2) ปกิณณกถา เป็นส่วนที่อรรถถาจารย์แต่งขึ้นเพื่ออธิบายเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธรูปโดยจะใช้กลวิธีการตั้งคำถามแล้วตอบคำถามจำนวน 16 ข้อ และ 3) คำลงท้าย คือส่วนที่อรรถถาจารย์สรุปผลงานการแต่งอรรถถาจริยาปิฎก พร้อมทั้งบอกขั้นตอนการทำ ความมุ่งหวังและชื่อผู้แต่งไว้

จะเห็นได้ว่าอรรถถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีการเรียบเรียงเรื่องอย่างเป็นระบบแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา ในด้านรูปแบบเนื่องจากอรรถถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทอรรถถา จึงทำให้อรรถถาจริยาปิฎกมีรูปแบบการดำเนินเรื่องแบบอรรถถา ซึ่งมีองค์ประกอบและกลวิธีการเล่าเรื่องที่มีรูปแบบเฉพาะ คือมีการเริ่มต้นคำกวีด้วย *ส่วนนำเรื่อง* และ *ส่วนเกริ่นนำ* เพื่อให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคำกวีอรรถถาจริยาปิฎกก่อนที่จะเล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง และเมื่อเล่าเรื่องจบแล้วก็มีการสรุปเรื่องใน *ส่วนปิดเรื่อง* ส่วนในด้านเนื้อหาพบว่า อรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง มีการเกิดและการเรียงลำดับเหตุการณ์หลักในเรื่องอย่างเป็นระบบ เพราะเนื้อเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกอิงอยู่กับขั้นตอนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งการบำเพ็ญบารมีแต่ละประเภทของพระโพธิสัตว์นั้นจะมีลำดับขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าพระองค์ต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง ดังนั้นจึงทำให้เนื้อเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งการเรียบเรียงเรื่องอย่างเป็นระบบแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหานี้ช่วยทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวในอรรถถาจริยาปิฎกได้ง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากมีการแบ่งองค์ประกอบ และเรียงลำดับเนื้อหาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน และการเรียบเรียงเรื่องอย่างเป็นระบบนี้ยังทำให้อรรถถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะเฉพาะอีกด้วย สามารถสรุปกลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกได้ตั้งแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิการเรียบเรียงเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก

บทที่ 5

เรื่องเล่ากับการเล่าเรื่องในวรรณคดีชาวจีน

เรื่องเล่า (narrative) หมายถึงเหตุการณ์ที่ร้อยเรียงเป็นเรื่องราวที่อาจสื่อได้ทั้งในแง่ของตัวอักษร เสียง หรือภาพ ซึ่งอาจครอบคลุมไปถึงกวีนิพนธ์ บทกวี ทัศนศิลป์ ภาพยนตร์ ภาพเขียน การ์ตูน และนิทานที่เล่าแบบมุขปาฐะ¹ ซึ่งอาจเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องที่แต่งขึ้นก็ได้

เมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีนพบว่า วรรณคดีชาวจีนจัดเป็นเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งเช่นกัน เพราะวรรณคดีชาวจีนกล่าวถึงเหตุการณ์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระอดีตชาติจำนวน 35 ชาติ โดยมีท่วงทำนองการเล่าเรื่องแบบนิทาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวรรณคดีชาวจีนเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่พัฒนามาจากนิทานมุขปาฐะ ซึ่งมีทั้งนิทานชาวบ้านและเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เพราะปรากฏชื่อบุคคลที่มีชีวิตจริงในพุทธประวัติ ด้วยเหตุนี้จึงพบลักษณะความเป็นนิทานปรากฏอยู่ในวรรณคดีชาวจีน กล่าวคือผู้เรียบเรียงจะเกริ่นนำเรื่องก่อนว่าเรื่องนั้นกล่าวขึ้นเมื่อใดและมีมูลเหตุอันใดที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องนั้นๆ จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อเรื่องในวรรณคดีชาวจีนจำนวน 35 เรื่อง ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องที่ย้อนกลับไปในอดีต (flashback) เพื่อเล่าเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ และเมื่อเริ่มเล่าเหตุการณ์ในอดีตจะนำเรื่องด้วยคำว่า “ได้ยินว่า...” หรือ “ได้ยินว่าในอดีตกาล”

จากลักษณะการเล่าเรื่องในวรรณคดีชาวจีนที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในวรรณคดีชาวจีน 2 ประเด็นคือ ผู้เรียบเรียงวรรณคดีชาวจีนให้ใครเป็นผู้เล่าเรื่องและมีกลวิธีการเล่าเรื่องนั้นอย่างไร

ผู้เล่าเรื่องในวรรณคดีชาวจีน

สิ่งสำคัญที่จะทำให้เรื่องเล่านั้นจัดเป็นเรื่องเล่าได้คือต้องมีผู้เล่าเรื่อง (narrator) เรื่องเล่าทุกเรื่องต้องมีผู้เล่าเรื่องเสมอ แม้เรื่องเล่าที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม² ดังเห็นได้จากวรรณคดีชาวจีนที่แม้จะแปรรูปจากเรื่องเล่ามุขปาฐะมาเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วก็ยังคงมีผู้เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต

---

¹ อีราวดิ ไตลังคะ, ศาสตราจารย์และศิลปินแห่งการเล่าเรื่อง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546), คำนำ.

² เรื่องเดียวกัน, 28.

ปรากฏอยู่ในอรรถกถาจริยาปิฎกด้วย แต่ไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าผู้ใดเป็นผู้เล่าเรื่อง ซึ่งผู้ศึกษาจะพิจารณาต่อไป

ในการศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องนั้น สิ่งที่ควรทราบประการหนึ่งคือความแตกต่างระหว่างผู้แต่งและผู้เล่าเรื่อง ผู้แต่ง (author) คือบุคคลที่มีตัวตนจริง มีชีวิตอยู่หรือเคยมีชีวิตอยู่ในเวลาสถานที่ที่ระบุได้ เป็นบุคคลที่ผู้อื่นสามารถสืบเสาะประวัติชีวิตได้ ส่วนผู้เล่าเรื่อง (narrator) คือผู้ที่เล่าเรื่องแต่ง³ ดังนั้นผู้เล่าเรื่องในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้แต่ง แต่เป็นผู้ที่ผู้แต่งสมมุติขึ้นมาทำหน้าที่แทนตน⁴ ผู้แต่งและผู้เรียบเรียงจึงเป็นผู้ที่อยู่นอกเรื่องเล่า มีหน้าที่คัดเลือกเหตุการณ์ ตัวละคร และวิธีการเล่าเรื่อง ขณะที่ผู้เล่าเรื่องจะเป็นผู้ที่อยู่ในเรื่องเล่าซึ่งอาจเป็นตัวละครหลัก หรือตัวละครรอง หรือไม่มีตัวละครใดทำหน้าที่เล่าเรื่องก็ได้ คือมีการเล่าเรื่องที่เป็นเหมือน “เสียง” ในเรื่องเล่าแต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นคำพูดของตัวละครใด⁵

ผู้เล่าเรื่องสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละคร และผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละคร⁶ ดังนี้

1. ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละคร (internal narrator) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลัก และผู้เล่าเรื่องที่เป็นพยาน

1.1 ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลัก⁷ (character narrator) คือผู้เล่าเรื่องที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในเรื่อง อาจได้เห็น หรือ ได้ยินแล้วนำมาถ่ายทอด แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1.1 ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักที่เปิดเผยตัว ผู้เล่าเรื่องจะเล่าเรื่องตามทรรศนะของเขา และเมื่อพูดถึงตัวเองจะใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 การใช้ผู้เล่าเรื่องแบบนี้จะได้ทรรศนะที่จำกัดเฉพาะสิ่งที่ผู้เล่าเรื่องเห็น ได้ยินหรือรับรู้

1.1.2 ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักที่ไม่เปิดเผยตัว ผู้เล่าเรื่องจะพรรณนาเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นประสบการณ์ของตนเองโดยไม่บอกให้ทราบว่าเป็นเรื่องที่รู้เห็นด้วยตนเอง และเมื่อเอ่ย

³ฉ็อง-ปีแยร์ โกลเด็นชไตน์, การอ่านนวนิยาย, พิมพ์ครั้งที่ 3, แปลโดย วัลยา วัฒนศรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), 54.

⁴ยูวาตส์ ชัยศิลป์วัฒนา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), 131.

⁵ฉ็อง-ปีแยร์ โกลเด็นชไตน์, การอ่านนวนิยาย, 54.

⁶อิรวดี ไตลังคะ, ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง, 31-39.

⁷ตัวละครหลัก (protagonist) คือ ตัวละครที่สำคัญที่สุดในบทละคร นิทาน หรือภาพยนตร์ เป็นตัวนำในแง่ความสำคัญและในแง่ความสามารถที่ทำให้คนสนใจและเห็นอกเห็นใจไม่ว่าจะมีสาเหตุมาจากความกล้าหาญหรือความน่าสะอาย หรือความต่ำต้อยก็ตาม ดูรายละเอียดจาก ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ: ยูนิเวน อุลต้าไวโอเร็ด, 2552), 342.

ถึงตัวเองจะใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 จนเมื่อเล่าเรื่องจบแล้วจึงเปิดเผยตน ซึ่งทำให้การเสนอเรื่องราวมี ทรศนะที่เป็นวัตถุวิสัยมากขึ้น เพราะทำให้คล้ายกับว่าผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักนั้นออกห่าง จากเหตุการณ์และเป็นเหมือนผู้เฝ้าดูเหตุการณ์อย่างปราศจากอคติส่วนตัว

1.2 ผู้เล่าเรื่องที่เป็นพยาน (witness-narrator) คือผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครหลัก แต่เป็น ตัวละครรองในเรื่องที่เป็นพยานหรือผู้สังเกตการณ์ ได้รับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตัวละครหลัก และ ได้นำเรื่องมาเล่าโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ในการเล่าเรื่อง ผู้เล่าเรื่องประเภทนี้จะมีทรศนะจำกัด เพราะไม่สามารถอยู่ในทุกเหตุการณ์ และไม่สามารถรับรู้ความรู้สึก ความคิดทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับตัว ละครหลักได้ จึงอาจต้องคาดเดาเหตุการณ์ หรือรับฟังจากตัวละครหลักอีกทอดหนึ่ง

2. ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละคร (external narrator) ผู้เล่าเรื่องประเภทนี้ไม่ใช่ผู้แสดงบทบาท หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในเรื่อง มี 3 ลักษณะ ผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ ผู้เล่าเรื่องเสมือนมี ตัวตน และผู้เล่าเรื่องแบบไม่แสดงทรศนะของตน

2.1 ผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ (authorial narrator) เป็นผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครแต่ เรียกตัวเองว่า “ข้าพเจ้าผู้เขียน” หรือ “ผู้เขียน” แต่ผู้เล่าเรื่องที่เรียกตนเองเช่นนี้ก็ไม่ใช่ผู้เขียน แต่เป็น ผู้เล่าเรื่องและผู้เขียนสมมติขึ้นมาให้อยู่ในเรื่องเล่า รับรู้เรื่องราวทุกเรื่องของตัวละคร โดยตัว “ผู้เขียน” นี้จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ตนเล่า แต่ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวที่รับรู้ไว้ บางครั้ง “ผู้เขียน” อาจแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครหรือเหตุการณ์ที่เล่าด้วย

2.2 ผู้เล่าเรื่องแบบเสมือนมีตัวตน (personal narrator) แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ผู้เล่า เรื่องแบบผู้รู้ ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่ไม่แสดงทรศนะ และผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัด

2.2.1 ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ (omniscient) เป็นผู้เล่าเรื่องคล้ายกับผู้เล่าเรื่องแบบ ผู้ประพันธ์ แต่จะไม่เรียกตัวเองว่า “ข้าพเจ้าผู้เขียน” หรือ “ผู้เขียน” หากสามารถแสดงทรศนะ วิพากษ์วิจารณ์ และรู้เรื่องราวทั้งด้านการกระทำและความคิดของตัวละครทุกตัว สามารถรู้เห็น เหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกันได้ สามารถรู้ทรศนะของตัวละครตัวหนึ่งที่มีต่อตัว ละครอีกตัวหนึ่งได้ หรือทรศนะของตัวละครที่มีต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง การใช้ผู้เล่าเรื่อง ประเภทนี้จะทำให้เห็นทรศนะที่เปลี่ยนไปตามตัวละคร เหตุการณ์เดียวกัน ตัวละครแต่ละตัวก็อาจ คิดไม่เหมือนกัน การใช้ผู้เล่าเรื่องเช่นนี้จึงเป็นลักษณะที่ผู้รู้เป็นผู้เล่าเรื่อง แต่ตัวละครเป็น ผู้เห็นเหตุการณ์

2.2.2 ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่ไม่แสดงทรศนะ (omniscient impersonal narrator) มี ลักษณะคล้ายกับผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ คือรู้ทั้งความคิด การกระทำในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของตัว ละคร แต่ต่างกันที่จะไม่แสดงทรศนะวิพากษ์วิจารณ์ตัวละคร หรือเหตุการณ์ในเรื่อง

2.2.3 ผู้เล่าเรื่องแบบรู้จำกัด (limited) เป็นผู้เล่าเรื่องที่เล่าความคิด ความรู้สึก หรือความเป็นไปทุกอย่างของตัวละครตัวเดียว ผู้เล่าเรื่องประเภทนี้มีลักษณะคล้ายกับผู้เล่าเรื่องแบบตัวละครหลักที่เปิดเผยตัว เพราะได้ทราบทรศนะจากตัวละครตัวเดียว มีความต่างที่สรรพนามเรียกตัวละครเท่านั้นที่จะไม่ใช่สรรพนามบุรุษที่ 1 เนื่องจากเป็น “เสียง” ที่เล่าเรื่อง ไม่ใช่ตัวละครเล่าเรื่องของตัวเอง

2.3 ผู้เล่าเรื่องแบบไม่แสดงทรศนะของตน (impersonal narrator) หรือแบบวัตถุวิสัย (objective) หรือแบบตาของกล้อง (camera eye) เรื่องที่มีผู้เล่าเรื่องแบบนี้คล้ายกับว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นเองโดยไม่มีผู้เล่าเรื่อง คล้ายกำลังดูละครหรือภาพยนตร์ เพราะผู้เล่าเรื่องจะแสดงเฉพาะสิ่งภายนอก คือเฉพาะเหตุการณ์ หรือบทสนทนา คล้ายผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ชนิดไม่แสดงทรศนะ แต่ต่างที่ผู้เล่าเรื่องลักษณะเช่นนี้จะไม่ล่วงเข้าไปในความคิดของตัวละคร

ผู้เล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก อรรถถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีการเล่าเรื่องไม่เรียงตามลำดับเวลา กล่าวคืออรรถถาจริยาปิฎกจะเริ่มต้นเล่าเรื่องจากปัจจุบัน (ปัจจุบันวัตถุ) และย้อนไปในอดีตที่ต่างจากชาติภพปัจจุบัน (อดีตวัตถุ) แล้วจึงกลับมาปัจจุบันอีกครั้งหนึ่ง (สโมธาน) เนื้อเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกจึงแบ่งตามระยะเวลาการเกิดเหตุการณ์ได้เป็น 2 ช่วง คืออดีตกับปัจจุบัน

การเล่าเรื่องที่มีช่วงเวลาห่างไกลกันเช่นนี้ ผู้เรียบเรียงเรื่องจึงเลือกใช้ผู้เล่าเรื่อง 3 ประเภทมาเล่าเรื่องราวในอรรถถาจริยาปิฎก ได้แก่ ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องแบบผู้รู้ และผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่องแบบเป็นพยาน และผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครแบบเปิดเผยตัว ดังนี้

1. ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องแบบผู้รู้ เป็นผู้เล่าเรื่องที่อยู่นอกเรื่อง จะรู้เรื่องราวทั้งการกระทำและความคิดของตัวละครในเรื่องทุกตัว สามารถรู้เห็นเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกันได้ การใช้ผู้เล่าเรื่องเช่นนี้จึงเป็นลักษณะที่ผู้รู้เป็นผู้เล่าเรื่อง แต่ตัวละครเป็นผู้เห็นเหตุการณ์ จะทำหน้าที่เล่าเรื่อง 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) และตอนต้นเรื่องของอรรถถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง ดังนี้

ส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) ปรากฏอยู่ก่อนอรรถถากิตติจริยาซึ่งเป็นอรรถถาเรื่องที่ 1 ในอรรถถาจริยาปิฎก เนื้อหาในส่วนนี้กล่าวถึงมูลเหตุการเล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ของพระพุทธเจ้าว่าเกิดจากพระสารีบุตรได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระองค์ให้พระสารีบุตร บริษัท และเทวดาทั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าได้ฟัง ความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงยังอุตสาหะในการฟังบุพจริยาของพระองค์ ให้เกิดแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และแก่บริษัททั้งท้าวและมนุษย์แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงกระทำบุพจริยานั้นซึ่งรอยต่อแห่งภพปิดไว้ให้ประจักษ์ คุณมะขามป้อมบนฝ่ามือจะนั้น จึงตรัสพระดำรัสมีอาทิว่า⁸

ส่วนตอนต้นเรื่องของอรรถกถาจริยาปิฎก คือผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องแบบผู้รู้ ทำหน้าที่เล่าเรื่องในตอนต้นเรื่องของอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องด้วยคำว่า “ฟังทราบวินิจฉัยและตามด้วยชื่อเรื่องที่จะเล่า” เพื่อบอกให้ทราบว่ากำลังจะเริ่มต้นเล่าเรื่องใหม่เรื่องใดต่อไป ดังอรรถกถาสังขพราหมณจริยา ความว่า

ฟังทราบวินิจฉัยในสังขพราหมณจริยาที่ 2 ดังต่อไปนี้. คำว่า **ปุณาปรี** (อีกเรื่องหนึ่ง) ตัดบทเป็น **ปุณ อปรี**. อธิบายว่า มีชื่อกิตติจริยานี้อย่างเดียวกันที่แท้เราจักกล่าว แม้สังขจริยาอื่นอีก ท่านจงฟัง. แม้ในคำอื่นจากนี้ก็มียุขเหมือนกัน. คำว่า **มินามว่าสังขะ** (สงฺขสฺวฺหโย) ได้แก่ มีชื่อว่าสังขะ. คำว่า **ต้องการจะข้ามมหาสมุทร** (มหาสมุทรทฺตริฎกาโม) ได้แก่ ประสงค์จะข้ามมหาสมุทรด้วยเรือเพื่อไปยังสุวรรณภูมิ.⁹

หรือในอรรถกถาสสปีณฑจริยา ความว่า

ฟังทราบวินิจฉัยในสสปีณฑจริยาที่ 10 ดังต่อไปนี้. คำว่า **ในกาลเมื่อเราเป็นกระต่าย** (ยทา โหมิสสโก) ความว่า สารีบุตร เราเที่ยวแสวงหาโพธิญาณ ในกาลเมื่อเราเป็นสสปีณฑ (กระต่าย). จริงอยู่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย แม้ถึงผู้ชำนาญในเรื่องกรรม ก็ยังเกิดในกำเนิดเดียวรจนาเพื่ออนุเคราะห์สัตว์เดียรจนาเช่นนั้น...¹⁰

จะเห็นว่า ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องแบบผู้รู้จะทำหน้าที่เล่าเหตุการณ์ในส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) และส่วนต้นของอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง จากนั้นผู้เรียบเรียงก็จะเปลี่ยนผู้เล่าเรื่องมาเป็นผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่องแบบพยานเมื่อต้องการเล่าเรื่องราวในอดีต

⁸มูลนิธิมหาเมฆกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3 ,พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, 2552), 29.

⁹เรื่องเดียวกัน, 42.

¹⁰เรื่องเดียวกัน, 165.

2. ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่องแบบพยาน คือผู้ที่รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครหลักในเรื่องและนำเรื่องนั้นมาเล่าต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งการเล่าเรื่องแบบนี้เป็นการเลียนแบบพระสูตรเรื่องเล่าต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเชื่อว่าพระอานนท์ซึ่งเป็นพหูสูตเป็นผู้เล่า มักจะเริ่มเล่าเรื่องและขึ้นต้นเรื่องด้วยคำว่า “ดัง ได้สดับมา” เนื้อหาที่เล่าในส่วนนี้จะปรากฏอยู่ส่วนเริ่มต้นของเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก ซึ่งก็คือ “เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร” โดยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของตัวละครหลักในเรื่องคือพระโฑฐิสัตว์ว่าถือกำเนิดเป็นผู้ใด มีลักษณะนิสัยเช่นใด จนนำไปเข้าสู่เหตุการณ์สำคัญที่มีการปรากฏตัวของพระพุทธเจ้าจากนั้นจึงจะเปลี่ยนผู้เล่าเรื่อง

อรรถกถาจริยาปิฎกมีลักษณะการเล่าเรื่องคล้ายกับอรรถกถาชาดกซึ่งเป็นชาดกที่เลียนแบบพระสูตร ในพระสูตรมีคำขึ้นต้นเรื่องว่า “ข้าพเจ้าได้ฟัง (สดับ) มาแล้วอย่างนี้” ดังในเทวทหสูตรของมัชฌิมนิกาย อุปริปีณาสก์ ที่มีความตอนต้นว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่สักขนิคม อันมีนามว่า เทวทหะ ในสักกชนบท สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุเหล่านั้นนี้ ทูลรับพระดำรัสแล้วฯ¹¹

ส่วนอรรถกถาชาดกใช้คำว่า “(ข้าพเจ้า) ได้ยินว่า” หรือ “ดังที่ (ข้าพเจ้า) ได้สดับมา” ดังอรรถกถากัถลาคชาดก วิสดีนินบาต

พระศาสดาเมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภพระนางมัลลิกาเทวี ตรีศพระธรรมเทศานี้มีคำเริ่มต้นว่า กุลลาคโค นาม อโหสิ ราชานี้ ได้ยินว่า วันหนึ่งอาศัยเหตุที่พระนางมัลลิกาเทวี บรรทมร่วมกับพระเจ้าโกศลราช จึงเกิดวิวาท พระราชาทรงกริ้ว ถึงกับไม่ทอดพระเนตรเหลือวแลพระนางมัลลิกาอักรรมเหสี...¹²

ในอรรถกถาจริยาปิฎกปรากฏลักษณะเช่นเดียวกับอรรถกถาชาดก ดังอรรถกถากิตติจริยา

¹¹สุมาลี ลิ้มประเสริฐ “การศึกษาเรื่องอวทานขกัลดตาของเกษเมนทระ ความสัมพันธ์ของเรื่องสุธน-กินรีกับวรรณคดีไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤตภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 72.

¹²เรื่องเดียวกัน.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงยังอุตสาหะในการฟังบุพจริยาของพระองค์ ให้เกิดแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และแก่บริษัททั้งเทวดาและมนุษย์แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงกระทำบุพจริยานั้นซึ่งรอยต่อแห่งภพปิดไว้ให้ประจักษ์ คุณมะขามป้อมบนฝ่ามือจะนั้น ...

ได้ยินว่า ในอดีตกาล ภัทรกัปนี้แล ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์อุบัติในตระกูลพรหมณ์มหาศาลมีสมบัติ 80 โกฏิ ญาติทั้งหลายตั้งชื่อว่าอกิตติ. เมื่ออกิตตินั้นเดินได้น้องสาวก็เกิด ญาติทั้งหลายตั้งชื่อว่ายาสวดี...¹³

หรือในอรรถกถา महासुतोสมजิริยา

ฟังทราบวินิจฉัยในมหาสุโตสมจิริยาที่ 12 ดังต่อไปนี้...

ได้ยินว่า ในกาลนั้นพระมหาสัตว์ทรงอุบัติในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระเจ้าโกธิยะ ในกรุงอินทปัตถ์ แคว้นกุรุ. พระราชมารกาพระราชบิดาทรงขนานพระนามพระกุมารว่าสุโตสม เพราะปลื้มใจด้วยการฟัง และเพราะมีพระพระฉวีเปล่งปลั่งเสมอคจพระจันทร์...¹⁴

จากตัวอย่างในอรรถกถาจริยาปิฎกจะเห็นว่า มีลักษณะเช่นเดียวกับอรรถกถาชาดก คือประกอบด้วยส่วนปัจจุบันวัตถุซึ่งกล่าวถึงเรื่องในปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้า และมูลเหตุของการปรารถนาเรื่องต่างๆ ของพระพุทธองค์ จากนั้นผู้เล่าเรื่องจะกล่าวคำว่า “ได้ยินว่า” เพื่อเริ่มเล่าเรื่องดังกล่าวต่อไป

เนื่องจากชาดกเป็นส่วนหนึ่งของพระสูตรคืออยู่ในขุททกนิกายของพระสูตรตันตปิฎก จึงอาจทำให้มีการเล่าเรื่องเลียนแบบพระสูตร ทั้งนี้เชื่อกันว่าพระสูตรทั้งหลายนี้เป็นส่วนที่พระอานนท์ท่องจำมาจากพระพุทธเจ้า และเมื่อครั้งปฐมสังคายนาท่านได้รับหน้าที่ตอบคำถามเกี่ยวกับพระธรรมเพื่อจัดระเบียบคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่¹⁵ ดังนั้นจึงเชื่อกันว่า “ข้าพเจ้า” ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรทั้งหลายคือ “พระอานนท์” เนื่องจากท่านเป็นพระเถระที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่ามีความจำเป็นเลิศและเป็นพหูสูต รวมทั้งด้านอื่นๆ ดังปรากฏในเอตทัคคบาลี อังคุตตรนิกาย วรรคที่ 4 ความว่า

¹³ มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 30.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 394.

¹⁵ สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2532), 34.

คุณภิกษุทั้งหลาย พระอนันท์เลศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นพหูสูตฯ
 พระอนันท์ เลศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีสติ
 พระอนันท์ เลศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีคิ
 พระอนันท์ เลศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีความเพียร
 พระอนันท์ เลศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีอุปัฏฐาก¹⁶

ในพระสูตรจะใช้คำว่า “ข้าพเจ้าได้สดับมาดังนี้” คือ “เอวัมเม สุตัง” คำว่า “สุด” ในแง่ความหมายมีน้ำหนักและน่าเชื่อถือมาก เพราะมีนัยหมายถึงผู้นั้นได้เรียนรู้และได้ฟังมาอย่างดีแล้ว เป็นลักษณะที่ได้ฟังข้อมูลแบบปฐมภูมิ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เชื่อกันว่าพระอนันท์ผู้เป็นพระสาวกที่ใกล้ชิดพระพุทธเจ้าที่สุดและได้รับยกย่องว่าเป็นพหูสูตเป็นผู้เล่า ส่วนในอรรถกถาชาดกใช้คำว่า “ได้ยินว่า” หรือคำว่า “กิริ” หมายความว่า เขาเล่าว่า หรือข้าพเจ้าได้ยินมาว่า เมื่อนำมาใช้ในการเล่าเรื่องจึงมีน้ำหนักความน่าเชื่อถือน้อยกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอรรถกถาจารย์ไม่ต้องการทำเทียมพระเถระผู้มีคุณูปการยิ่งต่อพระพุทธศาสนา จึงใช้คำว่า “กิริ” แทนคำว่า “สุด”

จากตัวอย่างอรรถกถาจริยาปิฎกที่ยกไปข้างต้นเห็นได้ว่าการใช้คำว่า “ได้ยินว่า” เช่นเดียวกับอรรถกถาชาดกซึ่งในชาดกใช้คำว่า “กิริ” การเริ่มต้นเรื่องของอรรถกถาจริยาปิฎกที่มีลักษณะเดียวกับอรรถกถาชาดกนี้ แสดงให้เห็นว่าทั้งสองคัมภีร์มีลักษณะร่วมกัน คือเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมและแต่งขึ้นภายหลัง อรรถกถาจารย์จึงใช้คำว่า “ได้ยินว่า” เป็นการเลียนแบบพระสูตร ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านอนุมานได้ว่าเรื่องเล่าที่ฟังนี้เป็นเรื่องที่พระอนันท์ได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้าแล้วนำมาถ่ายทอด

จากการศึกษาพบว่า อรรถกถาจริยาปิฎกส่วนใหญ่ปรากฏคำว่า “ได้ยินว่า” หรือ “ได้ยินว่าในอดีตกาล” อยู่เกือบทุกเรื่อง แต่มีบางเรื่องที่มีการละคำว่า “ได้ยินว่า” เหลือเพียงแต่คำว่า “ในอดีตกาล” เพื่อบอกให้ทราบว่าจะเริ่มเล่าเรื่องราวในอดีต หรือเล่าเรื่องอดีตโดยไม่ปรากฏคำเกริ่นนำ ดังนั้นการเล่าเรื่องเลียนแบบพระสูตรที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกอาจแบ่งได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เริ่มต้นด้วยคำว่า “ได้ยินว่า” หรือ “ได้ยินว่า ในอดีตกาล” พบจำนวน 16 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอรรถกถากิตติจริยา อรรถกถามหาสุทิสสนจริยา อรรถกถาเนมิราชจริยา อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาสีวีราชจริยา อรรถกถาสีลวานาจริยา อรรถกถาภริทัตตจริยา อรรถกถามหิสรราชจริยา อรรถกถาชยทิสจริยา อรรถกถาภิงสจริยา อรรถกถาโสณนันทบัณฑิตจริยา อรรถกถา

¹⁶มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต.

กปิลราชจริยา อรรถกถาสัจจสวหยปัจฉิมจริยา อรรถกถากัณห์ที่ปยนจริยา อรรถกถามหาสุตโสม
จริยา และอรรถกถามหาโลมหังสจริยา

ตัวอย่าง อรรถกถาฎริทัตตจริยา

พึงทราบวินิจฉัยในฎริทัตตจริยาที่ 2 ดังต่อไปนี้. คำว่า ชื่อฎริทัตตะ (ฎริทัตโต) ได้แก่
ผู้มีปัญญาเสมอด้วยแผ่นดิน จึงชื่อว่า ฎริทัตตะ. ชื่อที่มารดาบิดาของพระโพธิสัตว์ตั้งให้ในครั้ง
นั้นว่า ทัตตะ. ก็พระโพธิสัตว์นั้นวินิจฉัยปัญญอันเกิดขึ้นในนาคพิภพ ในพิภพของท้าววิรูปักษ์
มหาราช และในดาวดึงส์พิภพด้วยดี. เมื่อท้าววิรูปักษ์มหาราชไปเมืองไตรทศกับบริษัทนาค
แล้วนั่งล้อมท้าวสักกะ ปัญหาตั้งขึ้นในระหว่างทวยเทพ ไครๆ ก็ไม่สามารถแก้ปัญหานั้น
ได้. พระมหาสัตว์นั้นอยู่บนบัลลังก์อันประเสริฐ ซึ่งท้าวสักกะอนุญาต จึงแก้ปัญหานั้นได้..

ได้ยินว่า ในอดีตกาล ในกัปนี้แหละ โอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสีถูกพระบิดาขับไล่
ออกจากแคว้นแคว้นไปอยู่ในป่า ได้ยู่กินกับนางนาคมาณวิกาตคนหนึ่ง. เมื่ออยู่ร่วมกันก็เกิด
ทารกสองคนเป็นชาย 1 หญิง 1. บุตรชื่อสาครพรหมทัต. ธิดาชื่อสมุททษา. ต่อมาเมื่อพระบิดา
สวรรคต พระโอรสจึงเสด็จไปกรุงพาราณสี แล้วครองราชสมบัติ...¹⁷

2. ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ในอดีตกาล, ในกาลนั้น, ในครั้งนั้น” โดยละคำว่า “ได้ยินว่า” ไว้และ
ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ในอดีตกาล, ในกาลนั้น, ในครั้งนั้น” เพื่อบอกให้รู้ว่ากำลังจะเล่าเรื่องราวในอดีต
พบจำนวน 13 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสังขพราหมณจริยา อรรถกถาฎริทัตตจริยา อรรถกถาจุฬโพธิ
จริยา อรรถกถารูมิกราชจริยา อรรถกถามาตังคจริยา อรรถกถาฉัมมเทวปุตตจริยา อรรถกถา อโย
จจริยา อรรถกถาโสมนัสสจริยา อรรถกถามุคพิภขจริยา อรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยา อรรถกถา
มัจฉราชจริยา อรรถกถาสุวัณณสามจริยา และอรรถกถาเอกราชจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง อรรถกถารูมิกราชจริยา

พึงทราบวินิจฉัยในรูมิกจริยาที่ 6 ดังต่อไปนี้. คำว่า มีขนสีเหลืองคล้ายทองคำที่
หลอมดีแล้ว (สุตตคตกนกสนุนิโก) ความว่า พญาเนื้อชื้อรुरुนี้ ปราศจากสีดำหมจดทั้งตัว ฉันใด
ทองคำที่ใส่เข้าไปในไฟแล้วร้อนได้ที่ก็เปล่งปลั่ง ฉันนั้น. คำว่า เป็นพญาเนื้อชื้อรुरु (มิกราชารู
นาม) ความว่า โดยความสำเร็จแห่งชาติ คือ โดยชื่อเป็นผู้ชื้อว่ารुरु โดยชาติเป็นพญาเนื้อ อธิบาย
ว่าเป็นผู้ชื้อว่ารुरु และเป็นพญาแห่งหมู่เนื้อ...

¹⁷มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 188.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดเนื้อชื่อว่ารุรุ ศิว (ชน) ในร่างกายของเนื้อนั้น มีสีเหมือนแผ่นทองคำที่หลอมแล้วขัดเป็นอย่างดี เท่าทั้ง 4 คุจฉาบด้วยครั่ง หางคุดหางจามรี เขามีสีเหมือนพวงเงิน...¹⁸

3. เล่าเรื่องในอดีตโดยไม่มีคำเกริ่นนำ จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถามหาโควินทจริยา อรรถกถาวาสสันตรจริยา อรรถกถาสप्तพิณฑตจริยา อรรถกถาจัมเปยขจริยา อรรถกถาสังขपालจริยา และอรรถกถาขุณฺฑขจริยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง อรรถกถาสังขपालจริยา

พิงทราบวินิจฉัยในสังขपालจริยาที่ 10 ดังต่อไปนี้. ความสังเขปในคำว่า สังขपालะ เป็นต้นดังนี้. ชื่อว่ามีฤทธิ์มาก (มหิทธิโก) เพราะประกอบด้วยฤทธิ์ของนาคใหญ่เช่นกับ โภคสมบัติเทพ. ชื่อว่ามีเขี้ยวเป็นอาวุธ (ทาสฺวาโร) เพราะมีเขี้ยวเป็นอาวุธ 4 เขี้ยว คือ ข้างล่าง 2 ข้างบน 2. ชื่อว่ามีพิษแรงกล้า (โฆรวโร) เพราะมีพิษมีเดชสูง.

จริงอยู่ พระมหาสัตว์เป็นผู้ชวนชายในบุญมีทานและศีลเป็นต้นท้องเที่ยวไปมาในคติของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการแสวงหาพระโพธิญาณ บางครั้ง เกิดในนาคพิภพอันมีสมบัติเช่นกับสมบัติของเทพ เป็นนาคราชชื่อว่าสังขपालะ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก. นาคราชนั้น เมื่อกาลผ่านไป รุ่งเกิดสมบัตินั้น ปรารถนากำเนิดเป็นมนุษย์...¹⁹

การเล่าเรื่องเลียนแบบพระสูตรที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องอาจมีการเริ่มต้นที่แตกต่างกันบ้าง คือบางเรื่องก็อาจปรากฏคำว่า “ได้ยินว่า” แต่บางเรื่องก็ไม่ปรากฏคำว่า “ได้ยินว่า” เหลือเพียงแต่คำว่า “ในอดีตกาล, ในกาลนั้น, ในครั้งนั้น” และบางเรื่องก็ไม่ปรากฏคำใดๆ และเล่าเรื่องราวในอดีตเลย แต่ก็นูมานได้ว่าคนที่เล่าเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้าทั้ง 35 เรื่องก็คือพระอานนท์ พระองค์ได้ฟังเรื่องการบำเพ็ญบารมีมาจากพระพุทธเจ้าแล้วนำมาถ่ายทอด ทั้งนี้ก็เพื่อให้เรื่องที่เล่ามีความน่าเชื่อถือและสมจริง ผู้เรียบเรียงจึงทำให้เข้าใจว่าพระอานนท์เกริ่นนำเรื่อง และเมื่อเล่าเรื่องราวในอดีตจะเปลี่ยนตัวผู้เล่าเรื่อง

3. ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักแบบเปิดเผยตัว คือผู้เล่าเรื่องที่เล่าเรื่องตามทรรศนะของตนเอง และเมื่อพูดถึงตนจะใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ในที่นี้ก็คือพระพุทธเจ้า หลังจากผู้เรียบเรียงให้พระอานนท์เกริ่นนำเรื่องราวจนนำเข้าสู่เหตุการณ์ในอดีตก็จะเปลี่ยนตัวผู้เล่าเรื่องเป็นพระพุทธเจ้า

¹⁸เรื่องเดียวกัน, 230-231.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, 276-277.

คือให้พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้เล่าเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีในอดีตของพระองค์เอง โดยจะใช้สรรพนามเรียกแทนพระองค์ว่า “เรา” ดังนี้

ได้ยืมว่า ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้าสิวีครองราชสมบัติอยู่ในอริยภูมิปรนนคร แคว้นสีพี. พระมหาสัตว์ทรงอุบัติเป็นพระโอรสของพระเจ้าสิวีราชนั้น. พระนามของพระมหาสัตว์นั้นว่าสิวิกุมาร. ครั้นพระมหาสัตว์เจริญวัยได้เสด็จไปยังเมืองตักกสิลา ทรงเล่าเรียนศิลปะ สำเร็จแล้วเสด็จกลับ ทรงแสดงศิลปะแก่พระบิดา ได้รับตำแหน่งอุปราช. ต่อมาพระบิดาสวรรคต ได้เป็นพระราชบิดา ทรงละอคติ ทรงตั้งอยู่ในราชธรรม ครองราชสมบัติ ทรงให้สร้างโรงงาน 6 แห่ง คือ ที่ประดูพระนคร 4 แห่ง ท่ามกลางพระนคร 1 แห่ง ที่ประดูพระราชนิเวศน์ 1 แห่ง ทรงบริจาคมหาทานวันละ 600,000 ทูกัน. ในวัน 8 คำ 14 คำ และ 15 คำ ได้เสด็จไปยังโรงงานด้วยพระองค์เอง ทรงตรวจตราโรงงาน.

บางคราวในวัน 15 คำ ตอนเช้าตรู่ พระองค์ประทับนั่งบนราชบัลลังก์ ภายใต้อุทเทสน์ที่ยกขึ้น ทรงดำริว่า “ทานภายนอกของเรายังยังไม่ดีเหมือนทานภายใน. โฉนหนอนในเวลาที่เราไปโรงงาน จะมีผู้ขออะไรๆ ไม่ขอวัตถุภายนอก ฟังขอวัตถุภายในอย่างเดียว. ก็หากว่าใครๆ ฟังขอเนื้อหรือเลือดในร่างกายของเรา ศีรษะ เนื้อหัวใจ นัยน์ตา ร่างกายครึ่งหนึ่ง หรืออวัยวะทั้งสิ้นเอาไปเป็นทาส เราก็ยังความประสงค์ของผู้นั้น ให้บริบูรณ์ในทันที สามารถจะให้ได้”. แต่ในบาลีก้าวไว้เพียงนัยน์ตาเท่านั้น. ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

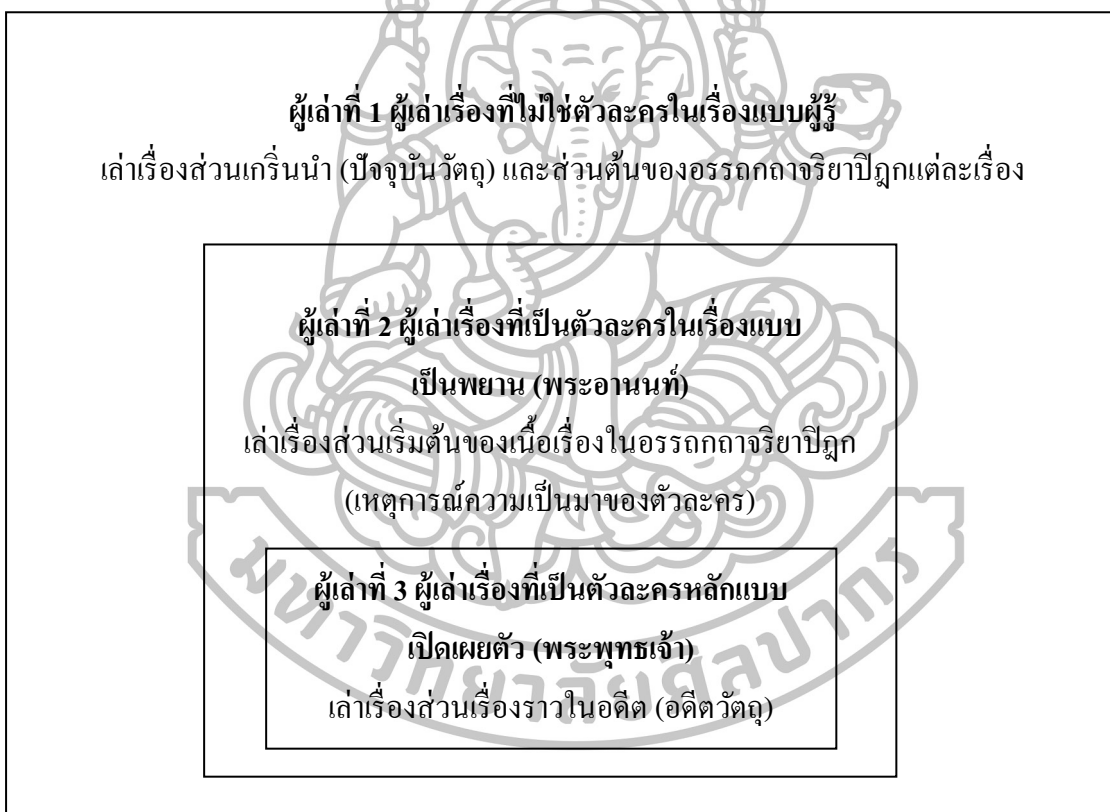
ในกาลเมื่อ ...เรานั่งอยู่บนปราสาทอันประเสริฐ ได้ดำริอย่างนี้ว่า
ทานที่มนุษย์ฟังให้อย่างใดอย่างหนึ่งที่เราไม่ได้ให้แล้วไม่มี แม้ผู้ใดฟังขอกษ
ของเรา เราก็จะฟังให้ไม่หวั่นใจเลย.²⁰

จากข้อความข้างต้น หลังจากที่มีการเกริ่นนำเรื่องราวว่าพระเจ้าสิวีราชเป็นผู้ชอบทำทานแล้ว ผู้เรียบเรียงให้พระพุทธเจ้าเป็นผู้เล่าเหตุการณ์ในอดีตของพระองค์เองว่า ในพระชาติหนึ่งพระองค์ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าสิวีราช พระองค์ปรารถนาทำทานภายใน หากใครมาขอดวงตาของพระองค์ก็จะให้ด้วยความยินดี จะเห็นว่าในส่วนที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องนี้จะใช้สรรพนามเรียกแทนพระองค์ว่า “เรา” เป็นการเล่าแบบเปิดเผยตัวตนให้ผู้อ่านทราบว่าพระพุทธเจ้าคือ พระเจ้าสิวีราชในพระชาติอดีต

การให้พระพุทธเจ้าเป็นผู้เล่าเหตุการณ์ในอดีตของพระองค์นั้นมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระองค์ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถล่วงรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต สามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตัวละครในเรื่องได้เป็นอย่างดี

²⁰เรื่องเดียวกัน, 98-99.

สรุปว่า ในอรรถกถาจริยาปิฎกมีผู้เล่าเรื่อง 3 ประเภท ได้แก่ 1) ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละคร ในเรื่องแบบผู้รู้ ทำหน้าที่เล่าเรื่องในส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) และส่วนต้นของอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง 2) ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่องแบบพยาน คือผู้เล่าเรื่องที่ได้ยินได้ฟังเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วนำเรื่องนั้นมาถ่ายทอดต่อ มักเริ่มต้นการเล่าเรื่องด้วยคำว่า “ได้ยินว่า” ในที่นี้คือพระอานนท์โดยจะทำหน้าที่เล่าเรื่องในส่วนเริ่มต้นของเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง โดยจะกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละครหลักในเรื่อง (เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร) และ 3) ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักแบบเปิดเผยตัวคือพระพุทธเจ้าทำหน้าที่เล่าเรื่องราวในอดีตโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ว่า “เรา” สามารถสรุปโครงสร้างของผู้เล่าเรื่องได้ดังนี้

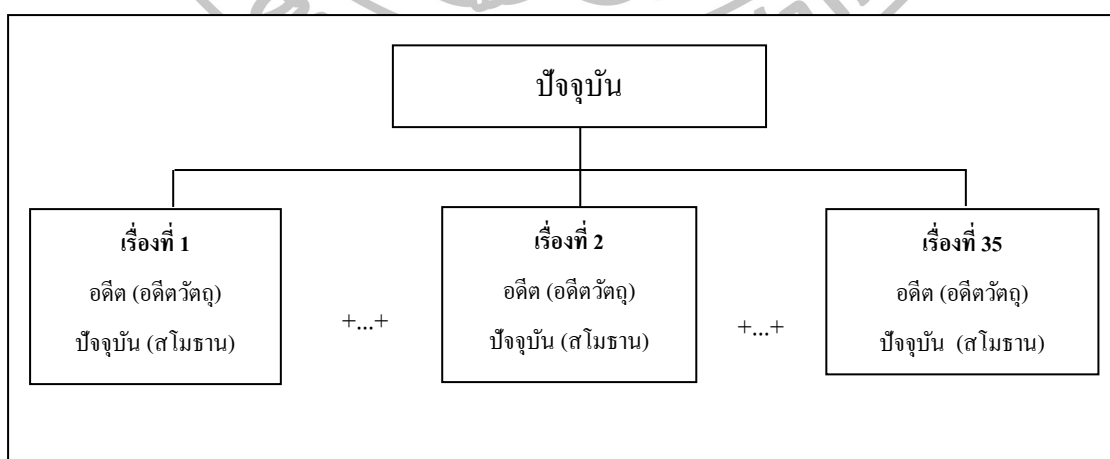
แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงผู้เล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก

การเล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎก

เจราต์ เจอเนตต์ นักทฤษฎีเรื่องเล่าได้ศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการเล่าเรื่องในการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดลำดับเวลาของผู้เขียนเอาไว้ 3 ประเภท คือ ลำดับ ระยะเวลา และความถี่²¹ การเล่าเรื่องในอรรถถาจริยาปิฎกแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับลำดับเวลาในเรื่อง และการเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเวลาของผู้อ่าน

1. การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับลำดับเวลาในเรื่อง เป็นกลวิธีในการเล่าเรื่องโดยใช้ลำดับเหตุการณ์ตามเวลาปฏิทิน บันเทิงคดีบางเรื่องอาจมีลำดับเหตุการณ์ของเรื่องและโครงเรื่องไม่เหมือนกัน การลำดับเหตุการณ์ในอรรถถาจริยาปิฎกตามเวลาในเรื่องนั้นมีช่วงเวลาทั้งในปัจจุบันและอดีต ช่วงเวลาในปัจจุบัน คือการกล่าวถึงเหตุการณ์ในชาติปัจจุบันของบุคคลในที่นี้ก็คือเหตุการณ์ปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้า ส่วนช่วงเวลาในอดีต คือการกล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ในอดีตวัตถุ การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับลำดับเวลาที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎกนั้นมีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างปัจจุบันกับอดีต โดยจะเริ่มต้นเรื่องด้วยการเล่าเหตุการณ์ในปัจจุบันสมัยของพระพุทธเจ้า จากนั้นก็เล่าย้อนไปเหตุการณ์ในพระอดีตชาติของพระโพธิสัตว์เมื่อเล่าจบแล้วก็จะกลับมาถึงเหตุการณ์ปัจจุบันอีกครั้งหนึ่งในตอนท้ายเรื่อง เพื่อบอกให้ทราบว่าบุคคลที่เล่าในเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นคือผู้ใดในปัจจุบัน (สโมธาน) และเมื่อเล่าเรื่องหนึ่งจบก็จะเริ่มเล่าเรื่องราวในอดีตอีกเรื่องต่อไปจนครบ 35 เรื่อง ดังนั้นทั้ง 35 เรื่องจะใช้เหตุการณ์ปัจจุบันร่วมกัน ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิการเล่าเรื่องสลับระหว่างปัจจุบันกับอดีตในอรรถถาจริยาปิฎก

²¹อิรวดี ไตลังคะ, ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง, 9.

ตัวอย่าง การเล่าเรื่องสลับระหว่างปัจจุบันกับอดีตในอรรถกถาจริยาปิฎก

ปัจจุบัน { ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงยังอุตสาหะในการฟังบุพ
 จริยาของพระองค์ ให้เกิดแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และแก่บริษัทกับทั้ง
 เทวดาและมนุษย์แล้ว บัดนี้ เมื่อจะทรงกระทำบุพจริยานั้นซึ่งรอยต่อแห่ง
 ภพปิดไว้ให้ประจักษ์ คุณมะขามป้อมบนฝ่ามือฉะนั้น จึงตรัสพระคำร่ำมี
 อาทิวา...²²

เรื่องที่ 1 อรรถกถาอกิตติจริยา

อดีต { ได้ยินว่า ในอดีตกาล ภัทรกัปนี้แล ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์อุบัติในตระกูลพราหมณ์
 มหาศาลมีสมบัติ 80 โภคิญาติทั้งหลายตั้งชื่อว่า อกิตติ. เมื่ออกิตตินั้น
 เดินได้น้องสาวก็เกิด ญาติทั้งหลายตั้งชื่อว่า ยสวดี...

ปัจจุบัน { ท้าวสักกะในกาลนั้น เป็นพระอนรุทธะในบัดนี้. อกิตติบัณฑิต
 ในกาลนั้น เป็นพระ โลกนาถในบัดนี้.²³

เรื่องที่ 2 อรรถกถาสังขพราหมณจริยา

อดีต { ในอดีต กรุงพาราณสีนี้ชื่อว่าโมฬินคร. เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ ณ โมฬินคร พระโพธิสัตว์เป็นพราหมณ์ชื่อว่าสังขะ
 เป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก ให้ตั้งโรงงาน 6 แห่ง

ปัจจุบัน { เทพธิดาในกาลนั้น ได้เป็นพระอุบลวรรณาเถรีในบัดนี้. บุรุษรับ
 ใช้ในกาลนั้น ได้เป็นพระอานนทเถระในบัดนี้ สังขพราหมณ์ในกาลนั้น ได้
 เป็นพระ โลกนาถในบัดนี้.²⁴

...

เรื่องที่ 35 อรรถกถามหาโลมสังหจริยา

²² มุณิชิหมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก
 ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 29.

²³ เรื่องเดียวกัน, 29-30.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, 50.

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกนั้นจะมีการเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างปัจจุบันกับอดีต โดยผู้เล่าได้เล่าเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ตนได้ยินมาทั้ง 35 เรื่อง โดยทั้ง 35 เรื่องจะใช้เหตุการณ์ปัจจุบันร่วมกันคือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงนั่งอยู่ท่ามกลางเหล่าพระสาวก เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายที่ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ หลังจากนั้นพระสารีบุตรก็ได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าเล่าเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระองค์ให้ผู้เข้าเฝ้าได้ฟัง พระองค์จึงเล่าเรื่องราวในอดีตจำนวน 35 เรื่องต่อเนื่องกันไป โดยจะเริ่มตั้งแต่เรื่องอรรถกถากิตติจริยาและเมื่อเล่าจบก็บอกให้ทราบว่าเป็นเรื่องที่เล่าในเรื่องคือผู้ใดในปัจจุบัน จากนั้นก็จะเล่าเรื่องในอดีตเรื่องที่ 2 คืออรรถกถาสังขพรหมณจริยาต่อไป และเมื่อเล่าจบก็จะทรงบอกให้ทราบว่าเป็นเรื่องที่เล่าในเรื่องนั้นคือผู้ใดในปัจจุบัน ซึ่งผู้เล่าเรื่องจะเล่าเรื่องราวในอดีตที่ได้ยินมาเช่นนี้จนครบทั้ง 35 เรื่อง

2. การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเวลาของผู้อ่าน เป็นกลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างเวลาที่ผู้อ่านใช้อ่านบนเตียงคดกับเวลาที่เล่าในเรื่องมี 5 ประเภท คือ

1. การเล่าย่อ (summary) คือการที่ผู้เขียนอาจย่อเรื่องที่เกิดขึ้นกับตัวละคร เช่น อาจเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นกับตัวละครในระยะเวลานับสิบปีภายในย่อหน้าเดียวเพื่อให้เรื่องเดินไปเร็วขึ้น คือเวลาที่เกิดขึ้นในเรื่องอาจใช้เวลาหลายสิบปี แต่ผู้อ่านใช้เวลาอ่านเพียงไม่กี่นาที

2. การเล่าข้าม (ellipsis) คือผู้เขียนตัดเหตุการณ์บางตอนแล้วไปเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นแทน อาจเพราะเป็นเหตุการณ์ไม่สำคัญ หรือเป็นการข้ามเพื่อสร้างปมเรื่องและคลี่คลายต่อไป ซึ่งเปรียบเทียบกับภาพยนตร์คือการตัดภาพ (cut)

3. การเล่าละเอียดแบบคูละคร (scene) คือการใช้การนำเสนอแบบละครมาผสมกับเรื่องเล่า เป็นการบรรยายอย่างละเอียด เวลาที่ใช้อ่านกับเวลาที่เล่าในเรื่องใกล้เคียงกัน

4. การยืดเวลา (stretch) เกิดขึ้นเมื่อเวลาที่เล่าช้ากว่าเวลาในเรื่อง ในภาพยนตร์คือการถ่ายภาพช้า (slow motion) สำหรับบนเตียงคดอาจเป็นการถ่ายทอดความคิดของตัวละคร ทั้งนี้เพราะการถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นตัวหนังสือย่อมช้ากว่าความคิดจริงๆ หรืออาจเป็นการบรรยายรายละเอียดของวัตถุหรือลักษณะตัวละคร ซึ่งอาจใช้พื้นที่ในการบรรยายมาก ทั้งที่ในความเป็นจริงสามารถมองเห็นได้ทันที

5. การหยุด (pause) เกิดขึ้นเมื่อเหตุการณ์หนึ่งดำเนินอยู่แต่ผู้เล่าเรื่องไม่เล่าเหตุการณ์นั้นต่อ กลับไปเล่าประเด็นอื่นแล้วอาจย้อนกลับไปเล่าเรื่องต่อได้

ในอรรถกถาจริยาปิฎกจะใช้กลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างเวลากับผู้อ่าน 2 ประเภท ได้แก่ การเล่าย่อ และการหยุด ดังนี้

1. การเล่าย่อ อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นเรื่องที่เล่าเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นคนบ้าง สัตว์บ้าง ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นเป็นช่วงเวลาที่ยาวนาน ผู้เล่าจึงไม่สามารถเล่าเหตุการณ์ทุกอย่างได้ตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้วิธีการเล่าย่อ ดังอรรถกถาถึงสจริยา

ได้ยิ่นว่า ในกาลนั้นพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล มีสมบัติ 80 โกฏิ ในกรุงพาราณสี. ญาติทั้งหลายตั้งชื่อว่ากัญจนกุมาร. ครั้นเมื่อกัญจนกุมารเดินได้ ได้มีบุตรอื่นเกิดขึ้นอีก ญาติทั้งหลายตั้งชื่อว่าอุปกัญจนกุมาร. ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชนทั้งหลายพากันเรียกพระมหาสัตว์ว่ามหาอกัญจนกุมาร. โดยลำดับอย่างนี้ ได้มีบุตรชาย 7 คน. ส่วนน้องเล็กเป็นธิดาคนเดียว ชื่อว่ากัญจนเทวี. พระมหาครั้นเจริญวัยได้ไปเมืองตักกสิลา เล่าเรียนศิลปะทุกอย่างสำเร็จแล้วกลับมา.

ลำดับนั้น มารดาบิดาประสงคฺจะผูกมหาสัตว์ให้อยู่ครองเรือนจึงกล่าวว่า “พ่อและแม่จะนำพาธิดาจากตระกูลที่มีชาติเสมอกับตนมาให้ลูก.” พระมหาสัตว์กล่าวว่า “พ่อแม่จ้่า ลูกไม่ต้องการอยู่ครองเรือน เพราะโลกสันนิเวสทั้งหมดมีภัยเฉพาะหน้าสำหรับลูกดุจถูกไฟไหม้ ลูกขังคฺจเรือนจ้่า...”²⁵

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเล่าระยะเวลาชีวิตของพระโพธิสัตว์ในช่วงวัยเด็กจนกระทั่งเป็นหนุ่มอย่างย่อๆ ก็บอกให้ทราบว่าพระองค์เกิดในตระกูลพราหมณ์มีพี่น้อง 8 คน เมื่อโตเป็นหนุ่มได้เดินทางไปเรียนหนังสือที่เมืองตักกสิลา เมื่อเรียนจบก็ได้กลับมายังบ้าน จากนั้นจึงเล่าเหตุการณ์ที่พ่อแม่ขอให้พระโพธิสัตว์แต่งงานแต่พระองค์ปฏิเสธเพราะปรารถนาจะออกบวช หรือในเรื่องอรรถกถาสังขปาละจริยามีการเล่าย่อดังนี้

จริงอยู่ พระมหาสัตว์เป็นผู้ชวนชายในบุญมีทานและศีลเป็นต้น ท่องเที่ยวไปมาในคติเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ด้วยการแสวงหาพระโพธิญาณ บางครั้งเกิดในนาคพิภพอันมีสมบัติเช่นกับสมบัติของเทพ เป็นนาคราชชื่อสังขปาละ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก. นาคราชนั้นเมื่อกาลผ่านไปจึงเกิดสมมติ ปรารถนากำเนิดมนุษย์ จึงอยู่จำอุโบสถ. เมื่อนาคราชนั้นอยู่ในพิภพ การอยู่รักษาอุโบสถไม่สมบูรณ์ ศีลจกเศร้าหมอง ด้วยเหตุนี้ นาคราชจึงออกจากนาคพิภพพันจอมปลวกแห่งหนึ่งในระหว่างทางใหญ่ และทางเดินเท้าเดินได้คนเดียว ไม่ไกลจาก

²⁵เรื่องเดียวกัน, 317-318.

แม่น้ำก้นหวรรณมาแล้วอธิษฐานอุโบสถ สมทานในวัน 14-15 คำ เป็นปกติ อธิษฐานว่า “ผู้
ต้องการหนึ่งเป็นต้นของเราจะมาเอาไป”...

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อสังขปาลนาคราชสมทานศีลอย่างนั้นแล้วนอน บุตรของพราน 16
คน คิดกันว่าจะหาเนื้อ จึงถือเอาอาวุธเที่ยวไปในป่า ครั้นไม่ได้อะไร ก็กลับออกมา เมื่อเห็น
นาคราชนั้นนอนอยู่บนจอมปลวกคิดว่า “วันนี้เราไม่ได้เลยแม้แต่ลูกเหี้ย เราจะฆ่านาคราชนี้
กิน”...²⁶

จากตัวอย่าง มีการเล่าถึงที่มาและเหตุการณ์ของการปฏิบัติธรรมและรักษาศีลของพระ
โพธิสัตว์ไว้โดยย่อ คือบอกให้ทราบที่พระองค์เกิดมาเป็นพญานาค มีทรัพย์มาก แต่รู้สึกเบื่อจึงไป
รักษาศีลเพราะอยากเกิดเป็นมนุษย์ เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ที่จริงใช้ระยะเวลาอันเห็นได้จากคำว่า
“เมื่อกาลผ่านไปปรังเกียจสมบัติ...” แต่ผู้เล่าเรื่องได้ย่อเรื่องในส่วนนี้ไว้อย่างกระชับ จากนั้นจึงเล่า
เหตุการณ์ที่บุตรของพรานมาพบพระโพธิสัตว์และตั้งใจฆ่าพระองค์ต่อไป

2. การหยุด ระหว่างที่ผู้เล่าเล่าเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าในพระชาติต่างๆ ที่พระองค์
ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ ก็จะมีการหยุดเล่าเรื่องเป็นระยะๆ เพื่อให้อรรถกถาจารย์อธิบายขยาย
ความคาถา คำศัพท์และวลีต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่องเล่า และเมื่ออรรถกถาจารย์อธิบายขยายความ
เสร็จแล้วผู้เล่าก็จะเล่าเรื่องนั้นๆ ต่อไป ซึ่งการเล่าเรื่องในอรรถกถาจารย์มีลักษณะเช่นนี้
ทุกเรื่อง ดังอรรถกถาอุชฺฐชยจริยา

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงแสดงว่า เราละสิริราชสมบัติเช่นกับสมบัติ
จักรพรรดิ พระประยูรญาติอันเป็นที่รัก ไม่หวั่นใจ สละบริวารชน คนสนิทและยศอันใหญ่ที่
ชาวโลกเขาเพ่งเล็งกันได้ ตรัสพระคาถาสองคาถาว่า

เราสละราชสมบัติในแผ่นดิน หมู่ญาติ บริวารชนและยศศักดิ์
ทั้งสิ้นมิได้คิดถึงเลย เพราะเหตุแห่งโพธิญาณเราจะเกลียดพระมารดา
พระบิดาก็ห้ามมิได้ เราจะเกลียดยศ ศักดิ์อันยิ่งใหญ่ก็ห้ามมิได้ แต่พระ
สัพพัญญุตญาณเป็นที่รัก ของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงสละราชสมบัติ

ในบรรดาคำเหล่านั้นคำว่า ทั้งสิ้น(เกวล) ได้แก่ สิ้นเชิง. อธิบายว่า เราสละตำแหน่งนาง
สนมจนหมดสิ้น และแผ่นดินมีมหาสมุทรเป็นที่สุด ด้วยประสงค์จะบวช ไม่คิดถึงอะไร
เพราะเหตุแห่งโพธิญาณอย่างเดียวว่า เราสามารถบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณได้ด้วยอาการอย่างนี้
คือว่า เราไม่เกิดความเกี่ยวเกาะในสิ่งนั้นแม้แต่หน่อย...

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงสละทุกสิ่งทุกอย่าง เสด็จออกบวช. บุธิญฺฐิตกุมารพระกนิษฐา
ของพระโพธิสัตว์นั้นถวายบังคมพระชนก ทรงขออนุญาตบวชติดตามพระโพธิสัตว์. ทั้งสอง

²⁶เรื่องเดียวกัน, 277-278.

กษัตริย์ก็ออกจากพระนคร รับสั่งให้มหาชนกกลับ เสด็จเข้าป่าหิมวันตะ สร้างอาศรมบทินที่นำ
พอใจ ทรงบวชเป็นฤๅษี ยั้งฉานและอภิญญาให้เกิด ทรงเลี้ยงชีวิตด้วยรากไม้และผลไม้ในป่า
เป็นต้นจนตลอดพระชนม์ แล้วก็เสด็จไปสู่พรหม...²⁷

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้เล่าเรื่องจะเล่าเหตุการณ์ในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ถือ
กำเนิดเป็นพระเจ้าอุชฺฐชัฎฐมาเรื่อยๆ และก็หยุดเล่าเพื่อให้อรรถกถาจารย์อธิบายข้อความในคาถาที่
เล่าไป ดังปรากฏในข้อความที่ขีดเส้นใต้ความว่า “ในบรรดาคำเหล่านั้นคำว่า **ทั้งสิ้น(แก้ว)**” ได้แก่
สิ้นเชิง. อธิบายว่า เราสละตำแหน่งนางสนมจนหมดสิ้น...” เมื่ออรรถกถาจารย์อธิบายความนั้นจบลง
ก็จะเล่าเรื่องต่อให้ต่อไปความว่า “เมื่อพระมหาสัตว์ทรงสละทุกสิ่งทุกอย่าง เสด็จออกบวช.
ยฺธิญฺฐิตกุมารพระกนิษฐาของพระโพธิสัตว์นั้นถวายบังคมพระชนก ทรงขออนุญาตบวชติดตามพระ
โพธิสัตว์...”

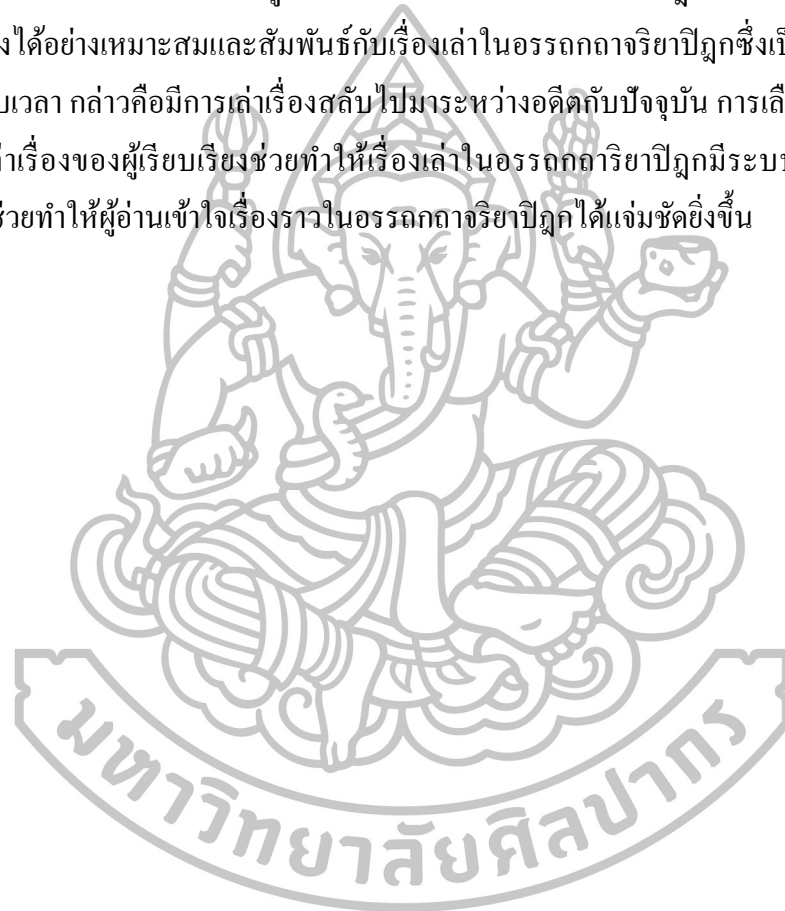
จากการศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกจะเห็นได้ว่าอรรถกถาจารย์มีวิธี
เรียบเรียงเรื่องเล่าอย่างเป็นระบบ เนื่องจากอรรถกถาจริยาปิฎกเป็นเรื่องเล่าที่มีทั้งเหตุการณ์ปัจจุบัน
และอดีตจึงใช้ผู้เล่าเรื่อง 3 ประเภททำหน้าที่เล่าเรื่อง ได้แก่ 1) ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่อง
แบบผู้รู้ เป็นผู้เล่าที่อยู่นอกเรื่อง จะเล่าในส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) และส่วนต้นของอรรถกถา
จริยาปิฎกแต่ละเรื่องก่อนจะส่งผ่านการเล่าเรื่องไปสู่เนื้อเรื่องในอดีตต่อไป 2) ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัว
ละครในเรื่องแบบพยาน ในที่นี้คือพระอานนท์ มักเริ่มต้นการเล่าเรื่องด้วยคำว่า “ได้ยินว่า” ผู้เล่า
เรื่องประเภทนี้จะทำหน้าที่เล่าเรื่องในส่วนเริ่มต้นเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง โดยจะ
กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ว่าถือกำเนิดเป็นผู้ใด การที่ให้พระอานนท์ทำหน้าที่
เป็นผู้เล่าเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้านี้ทำให้เรื่องมีความสมจริง สมเหตุสมผลและ
น่าเชื่อถือยิ่งขึ้นว่าเรื่องที่เล่านั้นไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นแต่เป็นเรื่องที่พระอานนท์ได้ยินเรื่องที่
พระพุทธเจ้าทรงเล่าแล้วนำมาถ่ายทอดยังผู้อื่นต่อไป และ 3) ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักแบบ
เปิดเผยตัว คือพระพุทธเจ้าทำหน้าที่เล่าเรื่องราวในอดีตโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ว่า “เรา”

ส่วนวิธีการเล่าเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกแบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่ 1) การเล่า
เรื่องที่สัมพันธ์กับลำดับเวลาในเรื่อง พบว่าอรรถกถาจริยาปิฎกมีการเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่าง
ปัจจุบันกับอดีต โดยทั้ง 35 เรื่องจะใช้เหตุการณ์ปัจจุบันร่วมกันคือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงนั่ง
อยู่ท่ามกลางเหล่าสาวกและเล่าเรื่องย้อนกลับไปในอดีตทีละเรื่องๆ จนครบทั้ง 35 เรื่อง ส่วน 2)
การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเวลาของผู้อ่าน พบ 2 ประเภท ได้แก่ 1) การเล่าย่อ เป็นการเล่าเหตุการณ์ใน

²⁷เรื่องเดียวกัน, 290.

อดีตชาติของพระพุทธเจ้าโดยย่อเนื้อเรื่องให้สั้นลงเนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีระยะเวลาจริงที่ยาวนาน ผู้เล่าจึงมีอาจเล่าทุกอย่างได้ตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง และ 2) การหยุด เป็นการหยุดเล่าเรื่องเป็นระยะๆ เพื่อให้อรรถกถาจารย์อธิบายขยายความคาถา คำศัพท์และวลีต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่องเล่า นั้นๆ ซึ่งการหยุดเล่าเรื่องนี้ถือเป็นลักษณะเด่นของเรื่องเล่าประเภทอรรถกถาที่จะต้องมีการหยุดเล่าเพื่ออธิบายขยายความเรื่องที่เล่าเสมอ

จะเห็นได้ว่า อรรถกถาจารย์ผู้เรียบเรียงเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องและวิธีการเล่าเรื่อง ได้อย่างเหมาะสมและสัมพันธ์กับเรื่องเล่าในอรรถกถาจริยาปิฎกซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่ไม่เรียงตามลำดับเวลา กล่าวคือมีการเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน การเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องและวิธีการเล่าเรื่องของผู้เรียบเรียงช่วยทำให้เรื่องเล่าในอรรถกถาจริยาปิฎกมีระบบการเล่าเรื่องที่ชัดเจน และช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถาจริยาปิฎกได้แจ่มชัดยิ่งขึ้น

บทที่ 6

กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อการเข้าถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎก

ภาษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวรรณกรรม วรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดีนั้น นอกจากจะมีเนื้อหาและรูปแบบที่ดีแล้วยังต้องมีภาษาที่ดีและมีวรรณศิลป์ด้วย ดังที่สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา กล่าวไว้ว่า

วรรณคดีจะต้องมีความงดงามทางภาษาเป็นข้อสำคัญยิ่ง นั่นคือ ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีนั้นต้องเป็นภาษาที่สละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพ สร้างอารมณ์สะเทือนใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของผู้อ่านงานนั้นๆ ซึ่งหมายความว่าผู้เขียนจะต้องมีศิลปะในการใช้ภาษา สามารถใช้ภาษาสร้างให้เกิดวรรณศิลป์ หรือความงามของภาษา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้วรรณศิลป์นี้เป็นเครื่องมือสื่อ “สาร” อันเป็นหัวใจสำคัญของงาน ได้อย่างสมบูรณ์ แม้ผู้เขียนจะมีความคิดหรือ “สาร” อันสุนทรงดงาม มีคุณค่าที่จะสื่อในงานเขียนของตน หากไม่สามารถสร้างวรรณศิลป์ในงานได้ สารอันงดงามมีคุณค่านั้นก็ไมอาจมีพลังอันสมบูรณ์ที่จะสร้างความยิ่งใหญ่อมตะให้แก่งานเขียนนั้นๆ ได้¹

เมื่อพิจารณาอรรถกถาจริยาปิฎกซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว ผู้ศึกษาพบว่า อรรถกถาจารย์ได้ใช้ภาษามาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ได้ดี มีการใช้ถ้อยคำอันประณีต และใช้ความเปรียบมาบรรยายเรื่องราวเป็นความเรียงอันสละสลวย เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจน จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าอรรถกถาจารย์ได้ใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์มาถ่ายทอดเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎกอย่างไร และในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องนั้นพระโพธิสัตว์ทรงแสดงการบำเพ็ญบารมีอะไรบ้าง

ดังนั้นในบทที่ 6 นี้จะแบ่งหัวข้อการศึกษาเป็น 2 ประเด็น คือกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก และการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎก

¹สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, เจิมจันทร์กั้งสถล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 1-2.

กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎก

ในหัวข้อกลวิธีทางภาษาในอรรถถาจริยาปิฎก ผู้ศึกษาจะศึกษากลวิธีทางภาษาในอรรถถาจริยาปิฎก 2 ประเด็น ได้แก่ การใช้ความเปรียบที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎก และ การใช้โวหารในการดำเนินเรื่อง ดังนี้

การใช้ความเปรียบที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎก

ความเปรียบเป็นกลวิธีทางภาษาที่สำคัญในวรรณคดี เพราะเป็นวิธีหนึ่งที่กวีใช้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนไปยังผู้อ่านผ่านทางภาษา โดยกวีจะนำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มาเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นที่มีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน เพื่ออธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว เกิดอารมณ์ความรู้สึกและเกิดจินตภาพตามที่กวีต้องการจะสื่อ เช่น ตาใสเหมือนตาตั๊กแตน ตาคนกกับตาตั๊กแตนย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่ในที่นี้ก็จะแสดงให้เห็นว่าตาของคนกับตาตั๊กแตนมีลักษณะเหมือนกันคือตาใสวาว เป็นต้น

ลักษณะของความเปรียบที่ช่วยทำให้ผู้รับสารเกิดภาพในใจหรือภาพพจน์ดังกล่าวนี้ จึงมีความเกี่ยวข้องกับภาษาภาพพจน์² แต่ในการศึกษาครั้งนี้จะไม่ศึกษาความเปรียบตามวิธีการตามภาษาภาพพจน์ที่มีการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็น อุปมา อุปลักษณ์ หรืออื่นๆ แต่จะมุ่งศึกษาวิธีการใช้ความเปรียบที่กวีใช้เล่าเรื่องราวในอรรถถาจริยาปิฎกด้วยการนำสิ่งต่างๆ สองสิ่งมาเปรียบเทียบกับกัน โดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับกันนั้นจะมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน

จากการศึกษาลักษณะการใช้ความเปรียบเบื้องต้นพบว่า ในการใช้ความเปรียบเพื่อเปรียบเทียบกับสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนั้นอาจแสดงด้วยการใช้คำที่มีความหมายที่แสดงถึงการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน อย่าง เป็น ดัง คือ เป็นต้นว่า ขาวดังสำลี ดำเหมือนอึกา แต่บางครั้งก็

²ญาณดา อรุณเวช, “ความเปรียบในบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 5.

³ภาษาภาพพจน์ (Figurative language) คือภาษาที่ผิดแผกไปจากปกติหรือผิดไปจากภาษาตามตัวอักษร ในด้านการเรียบเรียงคำหรือความหมายของคำ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นสำนวนที่แปลกใหม่ และมีพลัง หรือให้มองเห็นภาพหรือพรรณนาโดยการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงในสิ่งที่ไม่คล้ายคลึงกัน ภาษาภาพพจน์คือข้อเขียนที่นำภาพพจน์อย่างเดียวหรือหลายอย่างมาใช้ ภาพพจน์ที่รู้จักกันมากที่สุด ได้แก่ ภาวะแย้ง อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และการกล่าวซ้ำ

แสดงการเปรียบเทียบโดยไม่ใช้คำที่แสดงความเปรียบเทียบ กล่าวคือกวีจะนำสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบและสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบมาวางไว้ด้วยกัน เช่น ใจหิน⁴

ดังนั้น ในการศึกษาความเปรียบเทียบที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 110 ชุดนั้น สามารถจำแนกประเภทตามวิธีการใช้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรง การเปรียบเทียบโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบผสม⁵ ดังนี้

1. การเปรียบเทียบโดยตรง เป็นการเปรียบเทียบลักษณะภายนอกโดยอาศัย “คำเปรียบเทียบ” เพื่อสื่อความหมายว่าสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจนพบ 100 ชุด แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบแบบขนานความ

1.1 การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง คือความเปรียบเทียบที่อาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบไว้ด้วยกัน เช่น เหมือนอย่าง คุ้ง คูก และ ประคูก เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า มีการใช้ความเปรียบเทียบประเภทนี้มาเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะเหมือนกันจำนวน 91 ชุด แบ่งความเปรียบเทียบประเภทนี้ตามจำนวนของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหนึ่งสิ่ง และความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่ง

1.1.1 ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหนึ่งสิ่ง หมายถึงการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแบบหนึ่งต่อหนึ่ง คือจะเปรียบสิ่งที่ต้องการเปรียบ 1 สิ่ง กับสิ่งที่นำมาเปรียบ 1 สิ่ง โดยอาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบไว้

จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหนึ่งสิ่งปรากฏ 86 ชุด แบ่งกลุ่มการเปรียบเทียบของสิ่งต่างๆ ได้เป็น 4 กลุ่มดังนี้

1.1.1.1 การเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะ

1.1.1.2 การเปรียบเทียบปริมาณ

⁴ปรีชา ช้างขวัญยืน, *พื้นฐานของการใช้ภาษา* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), 19-20.

⁵ในการศึกษาความเปรียบเทียบในอรรถกถาจริยาปิฎกครั้งนี้จะแบ่งประเภทความเปรียบเทียบโดยดูรายละเอียดจากปรีชา ช้างขวัญยืน, *พื้นฐานของการใช้ภาษา* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), 69-74. และ สุมาลี ถิ่นประเสริฐ, *ความเปรียบเทียบเกี่ยวกับสุนัขและแมวในพระไตรปิฎก* (2557), 15-40.

1.1.1.3 การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึก

1.1.1.4 การเปรียบเทียบอากัปกริยา

1.1.1.1 การเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะ คือการนำสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบมาเปรียบเทียบกันเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งนั้น พบจำนวน 41 ชุด อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะของตัวละคร การเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งของ และการเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะของสถานที่

1.1.1.1.1 การเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะของตัวละคร คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปพรรณสัณฐาน ส่วนต่างๆ ของตัวละครว่ามีลักษณะอย่างไร การเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะของตัวละครนี้พบความเปรียบเทียบจำนวน 36 ชุด แบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบขนาด การเปรียบเทียบรูปร่าง การเปรียบเทียบสี และการเปรียบเทียบความงาม ดังนี้

ก. การเปรียบเทียบขนาด คือการเปรียบเทียบขนาดของตัวละครกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงขนาดรูปร่างของตัวละครนั้นๆ พบจำนวน 4 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาจัมเปยยจริยา ตอนเปรียบเทียบขนาดของพญานาคในแต่ละพระชาติว่ามีขนาดที่แตกต่างกัน ความว่า

...ร่างกายประมาณหัวอนไถ เมื่อครั้งเป็นพระกฤตัตตะประมาณขาอ่อน เมื่อครั้งเป็นพระสังขปาละประมาณเรือโกถนลำหนึ่ง.⁶

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ขนาดลำตัวของพญานาคทั้ง 3 พระชาติ ได้แก่ จัมเปยยนาคราช พระกฤตัตตะ และพระสังขปาละ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. หัวอนไถ 2. ขาอ่อน 3. เรือโกถนลำหนึ่ง

⁶มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552), 203.

คำเปรียบ	ประมาณ
ลักษณะร่วม	ขนาด

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบขนาดลำตัวของ พญานาคในพระชาติต่างๆ ทั้ง 3 พระชาติ ได้แก่ จัมเปยยนาคราช พระกฐิตัตตะ และพระสังขปาละ กับขนาดของห้วงอนไถ ขาอ่อนและเรือ โกลนลำหนึ่ง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นขนาด ของพญานาคในแต่ละพระชาติที่มีขนาดต่างกัน พระชาติที่ถือกำเนิดเป็นจัมเปยยนาคราชมีขนาด ลำตัวเท่าห้วงอนไถ พระชาติที่ถือกำเนิดเป็นพระเจ้ากฐิตัตตะมีขนาดลำตัวเท่าขาอ่อน และเมื่อถือ กำเนิดเป็นพญานาคสังขปาละมีขนาดตัวใหญ่เท่ากับเรือ โกลนลำหนึ่ง

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาภิธานสาขจริยา ตอนเปรียบเทียบ ขนาดของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นกระบือ ความว่า

ได้ยินว่า ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดกระบือในหิมวันตประเทศ ครั้น เจริญวัย สมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง มีร่างใหญ่ประมาณเท่าช้างหนุ่ม.⁷

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พระโพธิสัตว์ (กระบือ)
สิ่งที่นำมาเปรียบ	ช้างหนุ่ม
คำเปรียบ	ประมาณ
ลักษณะร่วม	รูปร่าง

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบพระโพธิสัตว์ กับช้างหนุ่ม เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะรูปร่างของพระโพธิสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เท่ากับช้างหนุ่ม

ตัวอย่างที่ 3 อรรถกถากปิลาสาขจริยา ตอนเปรียบเทียบ ขนาดของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพญาวานร ความว่า

ในกาลเมื่อเราเกิดในกำเนิดวานร เติบโตแล้วได้เป็นพญาวานรมีกำลังดุจช้างสาร สมบูรณ์ ด้วยเรี่ยวแรง มีร่างกายใหญ่ประมาณลูกม้า.⁸

⁷เรื่องเดียวกัน, 225.

⁸เรื่องเดียวกัน, 360.

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พญาวานร
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ลูกม้า
คำเปรียบเทียบ	ประมาณ
ลักษณะร่วม	รูปร่าง

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพญาวานรกับลูกม้าเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นว่าพญาวานรมีขนาดรูปร่างใหญ่เท่ากับลูกม้า

ข. การเปรียบเทียบรูปร่าง คือการเปรียบเทียบส่วนต่างๆ ในร่างกายของตัวละครกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น การเปรียบเทียบรูปร่างที่พบนั้นจะเป็นการเปรียบเทียบอวัยวะของตัวละคร ได้แก่ การเปรียบเทียบร่างกาย ดวงตา ปาก ศีรษะ และหาง จำนวน 10 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 วรรณคดีสุริยวงศ์ราชจริยา ตอนอธิบายรูปร่าง และลักษณะของอวัยวะต่างๆ ได้แก่ หาง เขา ตา และปากของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพญาเนื้อ ความว่า

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดเนื้อชื่อว่ารุรุ ผิว (ขน) ในร่างกายของเนื้อนั้น มีสีเหมือนแผ่นทองคำที่หลอมแล้วขัดเป็นอย่างดี เท่าทั้ง 4 ดูจวบด้วยครั้ง หางดูจามรี เขามีสีเหมือนพวงเงิน ตาคูก่อนแก้วมณีที่ขัดดีแล้ว ปากดูถูกคิหนึ่งหุ้มผ้ากัมพลสีแดงสอดตั้งไว้⁹

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	หางพระ โพธิสัตว์ (พญาเนื้อ)
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	หางจามรี
คำเปรียบเทียบ	ดูจ
ลักษณะร่วม	เป็นพวง
สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ตา
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ก่อนแก้วมณีที่ขัดแล้ว
คำเปรียบเทียบ	ดูจ
ลักษณะร่วม	ใสวาว

⁹เรื่องเดียวกัน, 231.

3.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ปาก
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ลูกคลีหนั่งหุ้มผ้ากำพลสีแดงสอดตั้งไว้
	คำเปรียบเทียบ	ดุจ
	ลักษณะร่วม	มีลักษณะกลมและมีสีแดง

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบอวัยวะต่างๆ ของพระโพธิสัตว์โดยเปรียบเทียบหางพระโพธิสัตว์กับหางจามรี เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นลักษณะของหางที่เป็นพวงเหมือนหางของจามรี เปรียบเทียบดวงตากับก้อนแก้วมณีที่ขัดแล้ว เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะดวงตาของพระโพธิสัตว์ที่มีลักษณะใสวาวเหมือนแก้วมณี และเปรียบเทียบปากกับลูกคลีหนั่งหุ้มผ้ากำพลสีแดงสอดตั้งไว้ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นลักษณะปากของพระโพธิสัตว์ที่กลมเหมือนกับลูกคลีหนั่งหุ้มผ้ากำพลสีแดงสอดตั้งไว้

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาสังขปาละจรียา ตอนอธิบายรูปร่างและลักษณะตา และศีรษะของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพญานาคชื่อว่าสังขปาละ ความว่า

...แม้พระโพธิสัตว์ก็มีร่างกายใหญ่ประมาณเท่าเรือโกลนลำหนึ่ง ดุจพวงมะลิที่ร้อยวางไว้งามยิ่งนักประกอบด้วยดวงตาเช่นกับผลมะกกล้า และศีรษะเช่นกับดอกชบา.¹⁰

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ดวงตา
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ผลมะกกล้า
	คำเปรียบเทียบ	เช่น
	ลักษณะร่วม	มีลักษณะเป็นสีแดงกลมขนาดเล็ก
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ศีรษะ
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ชบา
	คำเปรียบเทียบ	เช่นกับ
	ลักษณะร่วม	บาน, แผลออก

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบอวัยวะของพระโพธิสัตว์ที่ถือกำเนิดเป็นพญานาคดังนี้ เปรียบเทียบดวงตากับผลมะกกล้า เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าดวงตา

¹⁰เรื่องเดียวกัน, 278.

ของพระองค์มีลักษณะกลมเล็กและมีสีแดงเหมือนผลมะกั่ว เปรียบเทียบสีระของพระโพธิสัตว์กับชบา เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะสีระของพญานาคที่แผ่อกเหมือนกับดอกชบาที่บ้าน

ค. การเปรียบเทียบสี คือการเปรียบเทียบสีส่วนต่างๆ ในร่างกายของตัวละครกับสีของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างและลักษณะของตัวละครชัดเจนยิ่งขึ้น พบการเปรียบเทียบสีผิว สีตา สีเท้า และสีเขา จำนวน 9 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาเวสสันดรจรिया ตอนอธิบายสีพระสีระของพระศาสดา ความว่า

พระชิตาได้เอาแก่นจันทน์นั้นนบดเป็นผงละเอียดบรรจุลงพระอบ เสด็จไปวิหารบูชาพระสีระของพระศาสดาซึ่งมีผิวคจทองคำแล้ว¹¹

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สีพระสีระของพระศาสดา
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ทองคำ
คำเปรียบเทียบ	คจ
ลักษณะร่วม	เหลืองอร่าม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบสีพระสีระของพระศาสดากับทองคำ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะพระสีระของพระศาสดาว่ามีสีทองเหลืองอร่ามเหมือนกับสีของทองคำ

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาจูฬโพธิจรिया ตอนอธิบายสีผิวของภรรยาเก่าพระโพธิสัตว์ ความว่า

คำว่า ภรรยาเก่า (ทุติยิกา) ได้แก่ ภรรยาเดิม คือภรรยาครั้งเป็นคฤหัสถ์. คำว่า ผู้มีผิวตั้งทองคำ (กนกสนุนิกา) ได้แก่ผู้มีผิวพรรณงามดังทองคำ.¹²

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สีผิว
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ทองคำ

¹¹เรื่องเดียวกัน, 123.

¹²เรื่องเดียวกัน, 212.

คำเปรียบ	คัง
ลักษณะร่วม	เหลืออร่าม

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบสีผิวของภรรยา
แก่พระโพธิสัตว์กับทองคำ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นว่าสีผิวภรรยาของพระโพธิสัตว์มีสี
เหลืออร่ามเหมือนกับสีของทองคำ

ง. การเปรียบเทียบความงาม คือการเปรียบเทียบความงามของ
ตัวละครกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจและรับรู้ความงามของตัวละครนั้นๆ อาจแบ่ง
การเปรียบเทียบความงามตามประเภทของตัวละครได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบ
ความงามของตัวละครที่เป็นมนุษย์ และการเปรียบเทียบของตัวละครที่เป็นสัตว์ พบจำนวน 10 ชุด
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การเปรียบเทียบความงามของตัวละครที่เป็น
มนุษย์ พบว่ามีการเปรียบเทียบความงามตัวละครที่เป็นมนุษย์กับเทวดาและนางฟ้าที่คนทั่วไปรับรู้
และเข้าใจว่าเป็นผู้มีรูปร่างงดงาม พบจำนวน 3 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาเวสสันดรจรีชา อรรถกถา
จารย์อธิบายความงามของพระเวสสันดร โดยเปรียบเทียบกับเทวราช ความว่า

ลำดับนั้น พระเจ้าสญชัยมหาราชทรงให้พระมหาสัตว์ยกโทษให้แล้ว ทรงมอบ
ราชสมบัติให้ครอบครอง ในขณะนั้นเอง ทรงให้พระมหาสัตว์ตกแต่งพระเกศาและพระมัสสุ
เป็นต้น ให้ทรงสร่งสนาน ทรงอภิเษกพระมหาสัตว์ผู้ทรงตกแต่งด้วยสรรพากรณังดงามดัง
เทวราชไว้ในราชสมบัติพร้อมพระนางมัทรีเทวี¹³

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พระมหาสัตว์ผู้ทรงตกแต่งด้วยสรรพากรณั
สิ่งที่นำมาเปรียบ	เทวราช
คำเปรียบ	คัจ
ลักษณะร่วม	ความงาม

¹³เรื่องเดียวกัน, 159.

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบพระมหาสัตว์กับ เทวราช เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นความงามของพระเวสสันดรที่แต่งตัวงดงามเหมือนดัง เทวดา

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาจุฬโพนิจริยา ตอนอธิบาย ความงามของกุลสตรีนางหนึ่ง โดยเปรียบเทียบกับเทพอัปสร ความว่า

เมื่อ โพนิจมารเจริณวัย เขาไปสู่เมืองตักกสิลา เรียนศิลปะทุกสาขา เมื่อเขากลับมาทั้งๆ ที่เขาไม่ปรารถนา มารดาบิดาได้นำกุลสตรีที่มีชาติเสมอกันมาให้. แมื่กุลสตรีนั้นก็จุติจากพรหม โลกเหมือนกัน มีรูปร่างงาม เปรียบด้วยเทพอัปสร.¹⁴

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	กุลสตรีนางหนึ่ง
สิ่งที่นำมาเปรียบ	เทพอัปสร
คำเปรียบ	เปรียบด้วย
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบกุลสตรีนางหนึ่งกับ เทพอัปสร เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นความงามของกุลสตรีนางนั้นว่าสวยงามเหมือนกับ นางฟ้า

2. การเปรียบเทียบความงามของตัวละครที่เป็น สัตว์ พบว่าอรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความงามตัวละครที่เป็นสัตว์กับสัตว์ที่มีรูปร่างงดงาม พบ จำนวน 1 ชุด ดังปรากฏในอรรถกถาเวสสันดรจริยา โดยอธิบายความงามของละมั่ง โดยเปรียบเทียบกับม้า ความว่า

ลำดับนั้น เทพบุตร 4 องค์แปลงเพศเป็นละมั่ง แยกแอกรถไว้แล้วลากไป. พระ มหาสัตว์ทรงทราบว่ละมั่งนั้นเป็นเทพบุตร จึงตรัสกับพระนางมัทรีว่า

**แม่มัทรี เจริญอุเถิด เนื้อละมั่งปรากฏรูปร่างงดงามเหมือนม้าที่
ชำนาญพาเราไป.¹⁵**

¹⁴เรื่องเดียวกัน, 213.

¹⁵เรื่องเดียวกัน, 138.

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ละมั่ง
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ม้าที่ชำนาญการ
คำเปรียบเทียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	รูปร่างงดงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบละมั่งกับม้าชำนาญการ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของละมั่งที่แปลงร่างมาจากเทพบุตรเพื่อมาเป็นพาหนะของพระนางมัทรีและพระเวสสันดรนั้นมีรูปร่างลักษณะงดงามเหมือนกับม้าที่ชำนาญการ

1.1.1.2 การเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งของ คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างลักษณะของสิ่งของต่างๆว่ามีลักษณะอย่างไรโดยนำสิ่งของนั้นไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ พบความเปรียบเทียบประเภทนี้ 4 ชุด แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบรูปร่าง และการเปรียบเทียบอณูหภูมิ

ก. การเปรียบเทียบรูปร่าง คือการเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะของสิ่งต่างๆ กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน พบจำนวน 2 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาเวสสันดรจรिया ตอนอธิบายลักษณะของฝนแก้ว 7 ประการที่ท้าวสักกะบันดาลให้ตกลงมาทั่วพระนครเขตุศร ความว่า

ในขณะนั้น อาสนะของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน. ท้าวเธอทรงรำพึงทรงทราบเหตุ นั้นแล้ว ทันใดนั้นเอง ทรงบันดาลให้ฝนแก้ว 7 ประการ ดุจฝนลูกเห็บตกลงเต็มบริเวณ ด้านหน้าและด้านหลังพระราชนิเวศน์สูงถึงเขา. ในทิวเมือง (ฝนแก้ว) ก็ตกสูงถึงเขาด้วย.¹⁶

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ฝนแก้ว 7 ประการ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ฝนลูกเห็บ
คำเปรียบเทียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	ของแข็งสีขาวที่ตกลงจากท้องฟ้า

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบฝนแก้วกับฝนลูกเห็บเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่าฝนแก้วที่ตกลงมาจากฟ้ามีลักษณะคล้ายกับฝนลูกเห็บที่มีลักษณะเป็นของแข็งสีขาวและตกลงจากท้องฟ้าเหมือนกัน

¹⁶เรื่องเดียวกัน, 160.

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาอุชฺฐยจรียา ตอนอธิบายลักษณะ
ของหยาดน้ำค้างที่เกาะอยู่บนยอดไม้ ยอดหญ้า ปลายกิ่ง และใยแมงมุม ความว่า

...พระโอรสนั้นทรงให้มหาทานทุกๆ วัน ตามนัยดังที่ได้กล่าวแล้วในหนหลังนั้นแล.
เมื่อกาลผ่านไปอย่างนี้ วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ขึ้นประทับรอนันประเสริฐแต่เช้าตรู่ เสด็จ
ประพาสพระราชอุทยานด้วยสมบัติอันเป็นสิริใหญ่ ทอดพระเนตรเห็นหยาดน้ำค้างที่เกาะอยู่
บนยอดไม้ ยอดหญ้า ปลายกิ่งและใยแมงมุมเป็นต้น มีลักษณะเหมือนขำยแก้วมุกดา¹⁷

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	หยาดน้ำค้างที่เกาะอยู่บนยอดไม้ ยอดหญ้า ปลายกิ่ง และใยแมงมุมที่มีน้ำค้างเกาะ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	ขำยแก้วมุกดา
คำเปรียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	เป็นตาขำยสีขาวใสแวววาว

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบหยาดน้ำค้างที่เกาะอยู่บนยอด
ไม้ ยอดหญ้า ปลายกิ่ง และใยแมงมุมที่มีน้ำค้างเกาะกับขำยแก้วมุกดา เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้
เห็นลักษณะหยาดน้ำค้างที่เกาะตามกิ่งไม้ ยอดหญ้า และใยแมงมุมมีลักษณะเป็นตาขำยสีขาว
แวววาวคล้ายกับขำยแก้วมุกดา

ข. การเปรียบเทียบอุณฺหุมิ คือการนำสิ่งที่ต้องการ
เปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบมาเปรียบเทียบกันเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจอุณฺหุมิ
ความร้อนและความเย็นของสิ่งต่างๆ พบการเปรียบเทียบจำนวน 2 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาสังฆพราหมณจรียา ตอนอธิบาย
ความร้อนของทรายโดยเปรียบเทียบกับถ่านไฟความว่า

...สังฆพราหมณ์นั้น ครั้นเวลาเที่ยง เหยียบทรายร้อนด้วยลมและแดดอันร้อนแรง
คล้ายกับลาดไ้ด้วยถ่านไฟ...¹⁸

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	ทรายที่ร้อนด้วยลมและแดดอันร้อนแรง
----------------------	-----------------------------------

¹⁷เรื่องเดียวกัน, 286.

¹⁸เรื่องเดียวกัน, 44.

สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ทรายที่ลาคไว้ด้วยถ่านไฟ
คำเปรียบเทียบ	คล้ายกับ
ลักษณะร่วม	ความร้อน

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบทรายร้อนด้วยลมและแดดอันร้อนแรงกับทรายที่ลาคไว้ด้วยถ่านไฟ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่า ทรายที่สังขพราหมณ์เดินเหยียบนั้นมีความร้อนมากเหมือนกับทรายที่ถูกลาคไว้ด้วยถ่านไฟ

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาสप्तพิทิจรียา ตอนอธิบายความเย็นของกองไฟโดยเปรียบเทียบกับหิมะ ความว่า

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทนต์ (สงสัย) “ไม่ได้ที่กองไฟนั้นไม่ทำความร้อนแม้เพียงชุมชนในร่างกายของตน เป็นคจเข้าป่อยู่หิมะ จึงกล่าวกะทำวสัคกะผู้แปลงเป็นพราหมณ์อย่างนี้ว่า “ท่านพราหมณ์ ไฟที่ท่านก่อขึ้นจริง ทำไม่จึงเป็นเช่นนี้?”¹⁹

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	กองไฟ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	หิมะ
คำเปรียบเทียบ	คจ
ลักษณะร่วม	เย็น

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบกองไฟกับหิมะเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่ากองไฟที่พระโพธิสัตว์กระโดดเข้าไปนั้นเย็นเหมือนกับการเข้าไปอยู่ในหิมะ กองไฟจึงไม่ทำอันตรายใดๆ แก่พระโพธิสัตว์

1.1.1.1.3 การเปรียบเทียบรูปร่างหรือลักษณะของสถานที่ คือการอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจรูปร่างลักษณะของสถานที่โดยนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้ว่ามีรูปร่างและลักษณะอย่างไร พบความเปรียบเทียบประเภทนี้ 4 ชุด แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบลักษณะ และการเปรียบเทียบความงาม

ก. การเปรียบเทียบลักษณะ คือการอธิบายรูปร่างลักษณะของสถานที่โดยนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ พบ 2 ชุด ดังนี้

¹⁹เรื่องเดียวกัน, 173.

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถารัฐมิกราชจริยา ตอนอธิบาย
ลักษณะภูมิประเทศอันรื่นรมย์ที่พระโพธิสัตว์ทรงอาศัยอยู่ ความว่า

...ในอรัญประเทศอันรื่นรมย์ เพราะประกอบไปด้วยภูมิภาคสีขาวด้วยทรายละเอียด
เช่นกับพื้นแก้วมุกดา ด้วยพื้นป่าสีเขียวสดอย่างสนิท ด้วยพื้นศิลาวิจิตรด้วยสีต่างๆ ...²⁰

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ภูมิภาคสีขาวด้วยทรายละเอียด
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	พื้นแก้วมุกดา
คำเปรียบเทียบ	เช่นกับ
ลักษณะร่วม	มีสีขาวแวววาวสวยงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบภูมิภาคสีขาวด้วยทรายละเอียด
กับพื้นแก้วมุกดา เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะภูมิประเทศที่มีทรายละเอียดสีขาวว่า
มีความแวววาวสวยงามเหมือนกับพื้นแก้วมุกดา

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาโอฆมรจริยา อธิบายลักษณะของ
เรือนเหล็กที่พระพระเจ้าอโฆมรกุมารทรงประทับอยู่ ความว่า

การเลี้ยงดูข้าพระองค์ในที่ลับแค่นี้ไม่มีใครเหมือนในโลก ข้า
พระองค์เติบโตอยู่ในเรือนเหล็กเหมือนพระจันทร์พระอาทิตย์ไม่มีรัศมี²¹

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การเจริญเติบโตในเรือนเหล็ก
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	พระจันทร์พระอาทิตย์ไม่มีรัศมี
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ไม่มีแสงสว่าง

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบการเจริญเติบโตในเรือนเหล็ก
กับพระจันทร์พระอาทิตย์ไม่มีรัศมี เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นว่าการที่ต้องอยู่ในเรือนเหล็ก
ของพระโพธิสัตว์ เหมือนกับถูกขังให้อยู่ในที่มืดมืดเปรียบได้กับพระจันทร์พระอาทิตย์ที่ไม่มีรัศมี

²⁰เรื่องเดียวกัน, 231.

²¹เรื่องเดียวกัน, 311.

ข. การเปรียบเทียบความงาม คือการอธิบายความงามของสถานที่โดยอรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความงามของสถานที่ต่างๆ กับเทพวิมานที่อยู่อาศัยของเทวดาซึ่งคนทั่วไปรับรู้และเข้าใจว่าเป็นสถานที่ที่สวยงาม พบจำนวน 2 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนอธิบายความงามของนครเชตุคร ความว่า

พระเทวีได้รับการบริหารพระครุภักเป็นอย่างมาก เมื่อครบ 10 เดือน มีพระประสงค์จะทอดพระเนตรพระนคร จึงกราบทูลพระราชสวามี. พระราชารับสั่งให้ตกแต่งพระนครดูเทพนคร อัญเชิญพระเทวีขึ้นรถอันประเสริฐแล้วให้ทำประทักษิณพระนคร...²²

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระนครเชตุคร
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เทพนคร
คำเปรียบเทียบ	ดูจ
ลักษณะร่วม	ความงาม

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบนครเชตุครกับเทพนคร เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะความงามของเชตุครว่ามีความงามเหมือนดังเทพนครซึ่งเป็นเมืองของเทวดานางฟ้า

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถามาตังคจรียา ตอนอธิบายความงามเรือนของนางทีฆฐมั่งคฤกา ความว่า

...พวกพรหมกัต (พวกนับถือพระพรหม) ประชุมกันไปบ้านคนจัณฑาลนั้น ตกแต่งเรือนของนางทีฆฐมั่งคฤกาด้วยผ้าขาวหอมและดอกไม้เป็นต้น ดูเทพวิมาน.²³

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	เรือนของนางทีฆฐมั่งคฤกา
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	เทพวิมาน
คำเปรียบเทียบ	ดูจ
ลักษณะร่วม	ตกแต่งสวยงาม

²²เรื่องเดียวกัน, 127.

²³เรื่องเดียวกัน, 246.

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเรือนของนาง
ทัญญูมั่งคิลิกากับเทพวิมาน เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นว่าเรือนของนางทัญญูมั่งคิลิกาดกแต่งไว้
อย่างสวยงามเหมือนกับวิมานของเทพ

จะเห็นได้ว่าอรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบมาใช้อธิบาย
รูปร่างและลักษณะของตัวละคร สิ่งของและสถานที่เพื่อเชื่อมโยงของสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึง
กัน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ สามารถรับรู้และเข้าใจรูปร่างหรือลักษณะของสิ่งนั้นๆ และเข้าใจ
เรื่องได้มากยิ่งขึ้น

1.1.1.2 การเปรียบเทียบปริมาณ การนำสิ่งต้องการเปรียบเทียบมา
เทียบกับสิ่งต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจถึงจำนวนและปริมาณของสิ่งของ จาก
การศึกษาพบว่า มีการเปรียบเทียบปริมาณลากสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์ ปริมาณทานที่พระ
โพธิสัตว์ให้แก่ประชาชน และปริมาณความดังของเสียง จำนวน 5 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาอภิตติขริยา ตอนอธิบายปริมาณลาก
สักการะของอภิตติดาบส ความว่า

...พวกมนุษย์ชาวบ้านชาวนิคมนและชาวเมืองหลวงได้ฟังว่าอภิตติบัณฑิตบวชแล้ว
ต่างมีใจถูกคุณธรรมของอภิตติดาบสนั้นดีสุด จึงพากันบวชตาม. อภิตติดาบสได้มีบริวารมาก.
ลากสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นคฤพทุรูปบาทกาล.²⁴

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	บริวารและลากสักการะที่เกิดขึ้นแก่อภิตติดาบส
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	บริวารและลากสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้า
คำเปรียบเทียบ	คฤ
ลักษณะร่วม	จำนวนมาก

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบบริวารและลากสักการะที่เกิดขึ้น
แก่อภิตติดาบสกับบริวารและลากสักการะที่เกิดขึ้นในพทุรูปบาทกาล เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้
ผู้อ่านเห็นว่า บริวารและลากสักการะที่อภิตติดาบสนั้นมีจำนวนมากเหมือนดังสมัยพทุรูปบาทกาล
คือสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ซึ่งในสมัยนั้นพระองค์มีบริวารและลากสักการะเป็น
จำนวนมาก

²⁴เรื่องเดียวกัน, 31.

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาหาโควินทจริยา ตอนอธิบายปริมาณ
ความดังของเสียง ความว่า

...หมู่ชนผู้มาโรงงานหวังจะได้ลากของพระโพธิสัตว์ได้รับไทยธรรมกลับไป และ
ประกาศคุณวิเศษของพระมหาสัตว์ โดยรอบด้านทั้งภายในพระนครและภายนอกพระนคร ได้
มีเสียงแข็งแซ่ อึงคะนึงเป็นอันเดียวกัน คุมมหาสมุทรที่มีห้วงน้ำเป็นอันเดียวกันหมุนวนเพราะ
กระทบพายุลใหญ่อันตั้งขึ้นตลอดกัป.²⁵

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	เสียงแข็งแซ่อึงคะนึงเป็นอันเดียวกัน
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	มหาสมุทรที่มีห้วงน้ำเป็นอันเดียวกันหมุนวน เพราะกระทบพายุลใหญ่อันตั้งขึ้นตลอดกัป
คำเปรียบเทียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	เสียงที่ดังมาก

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบเสียงแข็งแซ่อึงคะนึงเป็นอัน
เดียวกันกับมหาสมุทรที่มีห้วงน้ำเป็นอันเดียวกันหมุนวนเพราะกระทบพายุลใหญ่อันตั้งขึ้นตลอดกัป
เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่า เสียงแข็งแซ่ของประชาชนที่ประกาศคุณวิเศษของพระ
มหาสัตว์นั้นดังมากเหมือนกับเสียงของมหาสมุทรที่โตนลมก่อตัวขึ้นเป็นพายุลใหญ่

อรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบมาใช้อธิบายปริมาณของ
สิ่งต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ เห็นภาพและเข้าใจเรื่องได้อย่างแจ่มชัดมากยิ่งขึ้นว่า
ปริมาณสิ่งของที่ได้กล่าวถึงมีจำนวนมากน้อยเท่าใด

1.1.1.3 การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึก คือการนำอารมณ์
ความรู้สึกของตัวละครในเรื่องมาเปรียบกับอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านรับรู้ถึง
อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่ามี
การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครจำนวน 5 ชุด คือ เปรียบเทียบความรู้สึกอึด ความเบิก
บานใจ ความมีเมตตา ความสลัดใจ และความโกรธ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาสप्तนิททจริยา ตอนอธิบายความรู้สึก
เบิกบานใจของสप्तนิททที่กระโดดลงไปในกองไฟ ความว่า

²⁵เรื่องเดียวกัน, 72.

...เราคิดว่า “กองถ่านเพลิงนี้สามารถเผาเราได้” จึงโอดลงไปในห้วงทั้งสี่เป็น
 ทาน โอดลงในท่ามกลางกองถ่านเพลิงนั้นซึ่งอยู่ภายในเปลวไฟ มีใจเบิกบานดุจพญาหงส์โอด
 ลงในกอปทุมฉะนั้น.²⁶

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พระโพธิสัตว์กระโดดเข้ากองไฟ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	พญาหงส์กระโดดลงในกอปทุม
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	ความรู้สึกละอายใจ, ความเบิกบานใจ

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์กระโดด
 เข้ากองไฟกับพญาหงส์โอดลงในกอปทุม เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกของ
 พระโพธิสัตว์ขณะที่กระโดดลงเข้ากองไฟว่า พระองค์กระโดดลงไปด้วยความยินดีเหมือนกับพญา
 หงส์ที่โอดลงไปในกอปทุม

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาจุฬโพธิจริยา ตอนอธิบายความรู้สึกโกรธ
 ของโพธิพราหมณ์ ความว่า

พราหมณ์นั้นถูกราชบุรุษเข้าไปโดยพลการต่อหน้าท่าน. ความโกรธที่นอนเนื่อง
 อยู่ช้านาน ได้ผุดขึ้นด้วยมานะของลูกผู้ชายว่า “โพธิพราหมณ์ ท่านเป็นลูกผู้ชายเสียเปล่า” จะ
 พลิ้นเกิดขึ้นจากใจของเรา คุจอสรพิชถูกบุรุษคนใดคนหนึ่งนุดครูดออกจากปล่องจอมปลวก
 แม่แม่เบียขุ่ ฟือ ฟือ.²⁷

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	ความโกรธที่นอนเนื่องอยู่ช้านาน ได้ผุดขึ้นด้วย มานะของลูกผู้ชาย
สิ่งที่นำมาเปรียบ	อสรพิชถูกบุรุษคนใดคนหนึ่งนุดครูดออกจากปล่อง จอมปลวก แม่แม่เบียขุ่ ฟือ ฟือ
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	ความโกรธที่ถูกกระตุ้นทำให้เกิดขึ้น

²⁶เรื่องเดียวกัน, 172.

²⁷เรื่องเดียวกัน, 217.

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความโกรธที่นอนเนื่องอยู่ช้านาน ได้ผูกขึ้นด้วยมานะของลูกผู้ชายกับอสรพิษถูกบุรุษคนใดคนหนึ่งจุดครูดออกจากปล่องจอมปลวก แม่แม่เบี้ยขู ฟ้อ ฟ้อ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นความรู้สึกโกรธของพระโพธิสัตว์ที่ถูกกระตุ้นทำให้เกิดขึ้นเหมือนกับความรู้สึกโกรธของงูที่ถูกผู้ใดผู้หนึ่งจุดมันขึ้นมาจากรู งูจึงขู่ด้วยการแผ่แม่เบี้ย

การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในเรื่องกับอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและสามารถรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในเรื่อง ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่าตัวละครเหล่านั้นมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร

1.1.1.4 เปรียบเทียบอากัปกริยา คือการอธิบายอากัปกริยา การแสดงอาการต่างๆ ของตัวละคร โดยจะนำอากัปกริยาหนึ่งมาเปรียบเทียบกับอากัปกริยาของสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่าการเปรียบเทียบอากัปกริยาต่างๆ ของตัวละครจำนวน 32 ชุด เช่น การออกบวช การสลบ การล้มตา และการตาย เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถา มหาโควินทจริยา ตอนมหาโควินทพราหมณ์ทูลพระราชาวาจะออกบวช ได้อธิบายการออกบวช ความว่า

... “ข้าพเจ้าจักบวชในบัดนี้ละ” แม้พระพรหมก็กล่าวว่า “ดีแล้วท่านมหาบุรุษ จงบวชเถิด เมื่อเป็นอย่างนี้ การที่ข้าพเจ้ามาหาท่าน จึงเป็นการมาดีทีเดียว พ่อเจ้าประคุณ พ่อเป็นอัครบุรุษทั่วชมพูทวีป ยังอยู่ในปฐมวัย ชื่อว่าการละสมบัติและความเป็นใหญ่อย่างนี้ออกบวช เป็นความประเสริฐยิ่ง คุณคณรหัตถิทำลายเครื่องผูกทำด้วยเหล็กแล้วกลับไปป่าละนั้น...”²⁸

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	การละสมบัติและความเป็นใหญ่เพื่อออกบวช
สิ่งที่นำมาเปรียบ	คณรหัตถิ (ช้าง) ทำลายเครื่องผูกทำด้วยเหล็กแล้วกลับไปป่า
คำเปรียบ	คุณ
ลักษณะร่วม	การหลุดพ้นจากพันธนาการ

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบการละสมบัติและความเป็นใหญ่เพื่อออกบวชของพระโพธิสัตว์กับช้างที่ทำลายเครื่องผูกที่ทำด้วยเหล็กแล้วกลับไปป่า เพื่อเชื่อมโยง

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 76.

ความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่า การที่พระโพธิสัตว์ละสมบัติและความเป็นใหญ่ออกบวชนั้นถือว่า พระองค์ทรงหลุดพ้นจากพันธนาการทางโลกหรือกิเลสต่างๆ เปรียบได้กับช้างที่ถูกโซ่เหล็ก พันธนาการไว้แต่ก็สามารถทำลายเครื่องผูกนั้นและเดินทางคืนสู่ป่าได้

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาเวสสันดรจรียา ตอนที่พระนางมัทรี เสรีาโศกเสียใจเพราะหาลูกไม่พบจนเป็นลมสลบไป อรรถกถาจารย์ได้อธิบายอาการสลบของ พระนางมัทรี ความว่า

ครั้นรุ่งสว่าง พระนางได้เข้าไปหาพระโพธิสัตว์ ประทับยืนอยู่ ถูกความโศกมีกำลัง
ครอบงำเพราะไม่เห็นลูก จึงล้มสลบลงบนพื้นดินแทบพระบาทของพระโพธิสัตว์นั้น จุดต้น
กล้วยถูกตัดฉะนั้น.²⁹

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การสลบลงพื้นดิน
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ต้นกล้วยที่ถูกตัด
คำเปรียบเทียบ	จุด
ลักษณะร่วม	การล้มลงอย่างรวดเร็ว

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบการสลบลงพื้นดินกับต้นกล้วยที่ถูกตัด เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นลักษณะอาการสลบลงยังพื้นดินอย่างรวดเร็วของ พระนางมัทรีเหมือนกับลักษณะของต้นกล้วยที่ถูกตัดแล้วตกลงบนพื้นดินอย่างรวดเร็ว

ตัวอย่างที่ 3 อรรถกถาสังขपालจรียา ตอนพระโพธิสัตว์แสดง ธรรมแก่พระราชา ได้มีการเปรียบเทียบความตายของมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้

เมื่อจะทูลถึงเหตุที่ตนบวช จึงทูลเรื่องราวทั้งหมด ตั้งต้นแต่การขอให้พวกพราน
ปล่อย พระโพธิสัตว์จากเงื้อมมือ แต่พระราชาแล้วแสดงธรรมด้วยคาถาทิ้งหลายเหล่านี้ว่า

มหาบพิตร แม้กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ เป็นสิ่งไม่เที่ยง มี
ความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา อาตมภาพก็ได้เห็นแล้ว อาตมภาพเห็นโทษ
ในกามคุณทั้งหลาย จึงบวชด้วยศรัทธา มหาบพิตร มนุษย์ทั้งหลาย ทั้งหมด
ทั้งแก่ ตายหมด เหมือนผลไม้ในป่าหล่นฉะนั้น อาตมภาพเห็นดังนั้นจึงบวช
ความเป็นสมณะไม่ผิด เป็นสิ่งประเสริฐ.³⁰

²⁹เรื่องเดียวกัน, 149.

³⁰เรื่องเดียวกัน, 282.

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การตายของมนุษย์ทั้งหลาย
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ผลไม้ป่าที่ร่วงหล่น
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ความจริงยั่งยืน, การดับสูญ

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการล้มตายของมนุษย์ทั้งหลายกับผลไม้ที่ร่วงหล่นเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นลักษณะความจริงยั่งยืนของมนุษย์ที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายเปรียบได้กับผลไม้ป่าเมื่อแก่แล้วก็จะร่วงหล่นลงพื้นดิน

จะเห็นได้ว่า การเปรียบเทียบอากัปกริยาของตัวละครกับอากัปกริยาของสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะคล้ายกัน ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพและสามารถเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการศึกษาการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง ประเภทสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหนึ่งสิ่งพบว่า สามารถแบ่งการเปรียบเทียบได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ การเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะ การเปรียบเทียบปริมาณ การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึก และการเปรียบเทียบอากัปกริยา การเปรียบเทียบที่พบมาก คือ การเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะ และการเปรียบเทียบอากัปกริยาของตัวละคร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะของสิ่งต่างๆ นั้นเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยอธิบายลักษณะของสิ่งต่างๆ อาทิ ลักษณะของตัวละคร ลักษณะสิ่งของ และลักษณะของสถานที่ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ และเห็นภาพของสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนการเปรียบเทียบอากัปกริยาและการแสดงออกของตัวละครนั้นก็เป็นส่วนสำคัญของการดำเนินเรื่อง ดังนั้นอรรถกถาจารย์จึงต้องอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพเหตุการณ์ในเรื่องได้แจ่มชัดที่สุด ส่วนการเปรียบเทียบปริมาณ และการเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึกพบค่อนข้างน้อย

1.1.2 ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบมากกว่าหนึ่งสิ่ง หมายถึง การเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งกับสิ่งที่นำมาเปรียบอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือจะเปรียบสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ 1 สิ่ง กับสิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่า 1 สิ่งขึ้นไป โดยอาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบไว้ด้วยกัน

จากการศึกษาอรรถกถาจารย์พบว่ามี ความเปรียบเทียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งจำนวน 8 ชุด แบ่งกลุ่มการเปรียบเทียบของสิ่งต่างๆ ได้เป็น 4 กลุ่มดังนี้

1.1.2.1 การเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะ

1.1.2.2 การเปรียบเทียบปริมาณ

1.1.2.3 การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึก

1.1.2.4 การเปรียบเทียบอากัปกริยา

1.1.2.1 การเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะ คือการเปรียบเทียบรูปร่างและลักษณะของตัวละคร สิ่งของและสถานที่ กับสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน พบ 1 ชุด คือ การเปรียบเทียบลักษณะนิสัยของตัวละคร ดังปรากฏในอรรถกถาโสมนัสสจรียา ตอนที่อธิบายลักษณะนิสัยของดาบส โกง ความว่า

เราได้เห็นดาบสโงะนั้น เหมือนกองแกลบอันไม่มีข้าวสาร
เหมือนไม้โพรงข้างใน เหมือนต้นกล้วยไม่มีแก่น.³¹

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ดาบส โกง
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. กองแกลบอันไม่มีข้าวสาร 2. ไม้โพรงข้างใน 3. ต้นกล้วยไม่มีแก่น
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	คูตีแต่ภายนอก

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบดาบสโงอกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ 3 สิ่ง ที่มีลักษณะคล้ายกัน คือกองแกลบอันไม่มีข้าวสาร ไม้โพรงข้างใน และต้นกล้วยไม่มีแก่น เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่าดาบส โกงเมื่อมองจากภายนอกก็เหมือนเป็นคนดีแต่ภายในเป็นคนเลวเหมือนกับกองแกลบอันไม่มีข้าวสาร ไม้ที่มีโพรงข้างใน และต้นกล้วยที่ไม่มีแก่นที่มองจากภายนอกแล้วคูตีแต่เมื่อแกะดูเนื้อในแล้วแย้

1.1.2.2 การเปรียบเทียบปริมาณ คือการเปรียบเทียบปริมาณของสิ่งหนึ่งกับปริมาณของต่างๆ พบ 1 ชุด คือ การเปรียบเทียบปริมาณลาภสักการะ ดังปรากฏในอรรถกถาโสมนัสสจรียา ตอนชนทั้งหลายนำลาภสักการะมาให้มหาโควินทพราหมณ์ ความว่า

ลำดับนั้น ลาภสักการะมากมายนับไม่ถ้วน อันพระราชผู้ตั้งต้นด้วยอนุภาของ
พระโพธิสัตว์ กษัตริย์ผู้รับถือพระราชเหล่านั้น พราหมณ์ กฤหบดี และชาวนิกม ชนบท น้อม

³¹เรื่องเดียวกัน, 298-299.

นำเข้าไปดมไว้ๆ คอห้วงน้ำใหญ่ท่วมทับโดยรอบ เหมือนอย่างลากสักการะเกิดแก่ผู้สั่งสมบุญ
อันไพบุลย์ซึ่งได้สั่งสมไว้ในชาตินับไม่ถ้วน³²

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ลากสักการะที่เกิดขึ้น
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. ห้วงน้ำใหญ่ที่ท่วมโดยรอบ 2. ลากสักการะของผู้สั่งสมบุญที่ได้สั่งสมไว้ใน ชาติต่างๆ นับไม่ถ้วน
คำเปรียบเทียบ	คอก, เหมือน
ลักษณะร่วม	จำนวนมาก

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบลากสักการะที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ 2 สิ่ง ได้แก่ ห้วงน้ำขนาดใหญ่ที่ท่วมโดยรอบและลากสักการะของผู้สั่งสมบุญที่ได้สั่งสมไว้ในชาติต่างๆ นับไม่ถ้วน เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นว่า บรรพการและลากสักการะที่พระโพธิสัตว์ได้รับนั้นมีจำนวนมากเปรียบเหมือนปริมาณน้ำห้วงใหญ่ที่ท่วมทั่วบริเวณหนึ่งโดยรอบและยังเปรียบเทียบได้กับจำนวนลากสักการะของผู้สั่งสมบุญในชาติต่างๆ มาหลายชาติจึงทำให้มีลากสักการะเกิดขึ้นปริมาณมากเช่นกัน

1.1.2.3 การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึก คือการเปรียบเทียบความรู้สึกของตัวละคร กับอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ชัดเจน พบว่ามีการเปรียบเทียบความรู้สึกแล้ว 3 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 วรรคถกถกิงสจริยา ตอนที่พระโพธิสัตว์ปฏิเสศที่จะครองเรือนตามคำขอร้องของบิดามารดา เพราะพระองค์กลัวภัยของการครองเรือน ความว่า

...พระมหาสัตว์กล่าวว่า “พ่อแม่เจ้า ลูกไม่ต้องการอยู่ครองเรือนเพราะโลกสันนิวาสทั้งหมดมีภัยเฉพาะหน้าสำหรับลูกคุณถูกไฟไหม้ ถูกขังคุณเรือนจำ ปรากฏเป็นของเน่าคุดที่เทขยะ จิตของลูกมิได้มีกำหนดในกามทั้งหลาย พ่อแม่ยังมีลูกคนอื่นอยู่อีก ขอให้ลูกเหล่านั้นอยู่ครองเรือนเถิด”...³³

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ภัยของการอยู่ครองเรือน
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. การถูกไฟไหม้

³²เรื่องเดียวกัน, 71.

³³เรื่องเดียวกัน, 318.

	2. การถูกขังคูดเรือนจำ
	3. ของเน่าคูดที่เทขยะ
คำเปรียบ	คูด, เป็น
ลักษณะร่วม	ทุกข์ทรมาน, ไร้อิสระ, น่ารังเกียจ

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบภัยของการอยู่ครองเรือน กับสิ่งที้นำมาเปรียบ 3 สิ่ง ได้แก่ การถูกไฟไหม้ การถูกขังคูดเรือนจำ และของเน่าคูดที่เทขยะ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นว่าการอยู่ครองเรือนเป็นความทุกข์ทรมานเปรียบเหมือนกับการถูกไฟเผา การครองเรือนยังเหมือนกับการถูกคุมขังเพราะ ไร้อิสระ และการอยู่ครองเรือนที่เต็มไปด้วยกิเลส นั้นยังเหมือนกับที่เทขยะเพราะเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาภิกขุสงขลราชูปถัมภ์ ตอนที่พระโพธิสัตว์ปฏิเสฐที่จะครองเรือนและตัดสินใจออกบวช เพราะพระองค์กลัวภัยของภพทั้ง 3 ความว่า

...เราเห็นภพทั้งหมดมีกามภพเป็นต้นมีภัยเฉพาะหน้า โดยความเป็นของน่ากลัว คูดเห็นช้างคูดแล่นมา คูดเห็นเพศฉมาตเงื่อดาบมาเพื่อประหาร คูดเห็นราชสีห์ ยักษ์ รากษส สัตว์มีพิษร้าย อสรพิษ และถ่านเพลิงที่ร้อน แล้วยินดีบรรพชาเพื่อพ้นจากนั้น...³⁴

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	ภัยของภพทั้ง 3 มีกามภพ เป็นต้น
สิ่งที่นำมาเปรียบ	1. ช้างคูดแล่นมา 2. เห็นเพศฉมาตเงื่อดาบมาเพื่อประหาร 3. เห็นราชสีห์ ยักษ์ รากษส สัตว์มีพิษร้าย อสรพิษ 4. ถ่านเพลิงที่ร้อน
คำเปรียบ	คูด
ลักษณะร่วม	อันตรายและน่ากลัว

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบภัยของภพทั้ง 3 ได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรุภพ กับสิ่งที้นำมาเปรียบ 4 สิ่ง ได้แก่ การเห็นช้างคูดแล่นมา การเห็นเพศฉมาตเงื่อดาบมาเพื่อประหาร การเห็นราชสีห์ ยักษ์ รากษส สัตว์มีพิษร้าย อสรพิษ และถ่านเพลิงที่ร้อน ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นความอันตรายและน่ากลัวของภพทั้ง 3

³⁴เรื่องเดียวกัน, 319.

เปรียบได้กับการเห็นช้างคู่เล่นมา การเห็นเพศฆมาตเงือคาบมาเพื่อประหาร การเห็นราชสีห์ ยักษ์
 ราชส ตว์มีพิษร้าย อสรพิษและถ่านเพลิงที่ร้อน

ตัวอย่างที่ 3 อรรถกถาโศณนันทบัณฑิตจริยา ตอนพระโพธิสัตว์
 ปฏิเสธที่จะครองเรือนตามคำขอร้องของบิดามารดา เพราะพระองค์กลัวภัยของการครองเรือน

พระมหาสัตว์กล่าวว่า “ลูกไม่ต้องการอยู่ครองเรือน ลูกจะปฏิบัติพ่อแม่ตลอดชีวิต
 เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วลูกจักบวช.” เพราะในกาลนั้นภพทั้งสามได้ปรากฏแก่พระมหาสัตว์
 คุกเรือนไฟไหม้และคุกอยู่ในหลุมถ่านเพลิง.³⁵

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	ภัยของภพทั้ง 3
สิ่งที่นำมาเปรียบ	1. เรือนไฟไหม้ 2. การอยู่ในหลุมถ่านเพลิง
คำเปรียบ	คุก
ลักษณะร่วม	ความร้อนรุ่ม

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบภัยของภพทั้ง 3 กับสิ่งที่นำมา
 เปรียบ 2 สิ่ง ได้แก่ เรือนไฟ และการตกอยู่ในหลุมถ่านเพลิง ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่าน
 เห็นความร้อนรุ่มของภพทั้ง 3 เปรียบได้กับอยู่ในเรือนที่ไฟไหม้และการตกอยู่ในหลุมถ่านเพลิงซึ่ง
 ร้อนมาก

1.1.2.3 การเปรียบเทียบอภิปริยา คือการเปรียบเทียบท่าทาง
 และการแสดงออกของตัวละคร กับการแสดงออกของสิ่งต่าง ๆ พบที่มีการเปรียบเทียบอภิปริยา
 3 ชุด คือ การเจ็บปวด การออกบวช ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาจัมเปยยนาคจริยา ตอนพราหมณ์ร้ายมนต์
 อาลัมพายนั้ใส่จัมเปยยนาคราช อรรถกถาจารย์อธิบายท่าทางการเจ็บปวดของจัมเปยยนาคราชเมื่อ
 ครึ่งโคมนนต์ ความว่า

...ตั้งแต่ได้ยนิทพยมนต์ พระมหาสัตว์เป็นคฤเวลาถูกช้เหล็กร้อนยอนเข้าไปในหูสอง
 ข้างเป็นคฤปลายหงอนถูกช้.³⁶

³⁵เรื่องเดียวกัน, 331.

³⁶เรื่องเดียวกัน, 203-204.

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การได้ยินทิพยมนต์
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. การถูกชี้เหล็กร้อนเข้าไปในหู 2. การที่ปลายหางนอนถูกขี้
คำเปรียบเทียบ	ดุจ, เป็นดุจ
ลักษณะร่วม	ความเจ็บปวด

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการได้ยินทิพยมนต์กับของ 2 สิ่ง คือการถูกชี้เหล็กร้อนเข้าไปในหูและการที่ปลายหางนอนถูกขี้ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้เห็นว่าการได้ยินทิพยมนต์นั้นทำให้พระโพธิสัตว์ได้รับความเจ็บปวดมากเหมือนกับมีชี้เหล็กร้อนเข้าไปในหูหรือการที่ปลายหางนอนของพระองค์ถูกขี้

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถาอโยมจรिया ดอนอโยมรกุมารทูลลาพระราชบิดาเพื่อออกบวช อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการออกบวชกับการแสดงอาภักดิ์ของสิ่งต่างๆ ดังนี้

“ข้าแต่พระบิดา ราชสมบัติของพระบิดาก็เป็นของพระบิดาเองนั้นเกิด ลูกไม่ต้องการราชสมบัตินี้เลย เมื่อลูกพุดอยู่กับพระบิดานี้แหละ พยาธิ ชราและมรณะก็พึงมาถึง จงหยุดเถิดพระเจ้าข้า” และทรงละกามทั้งหลาย ดุจข้างตม้นตัดโซ่เหล็ก ดุจลูกราชสีห์ทำลายกรงทอง งั้น แล้วถวายบังคมพระชนกชนนีเสด็จออกบรรพชา.³⁷

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การละกามทั้งหลาย (การออกบวช)
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. ข้างตม้นตัดโซ่เหล็ก 2. ลูกราชสีห์ทำลายกรงทอง
คำเปรียบเทียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	การหลุดพ้นจากเครื่องผูกมัด

จากตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบการออกบวชกับความเปรียบ 2 สิ่ง ที่มีลักษณะคล้ายกัน ได้แก่ ข้างตม้นตัดโซ่เหล็ก และลูกราชสีห์ทำลายกรงทอง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้ผู้อ่านเห็นว่าพระโพธิสัตว์สามารถออกบวชและหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในวัฏสงสารได้เหมือนกับข้างตม้นที่ตัดโซ่เหล็ก และลูกราชสีห์ที่ทำลายกรงทอง

³⁷เรื่องเดียวกัน, 314.

ตัวอย่างที่ 3 อรรถกถามหาสุตโตสมจรียา ตอนพระเจ้าโปริสาทจับตัวพระราชานและวังหนีเข้าป่า อรรถกถาจารย์อธิบายเปรียบเทียบการเหยียบสิ่งกีดขวางของพระยาโปริสาท ดังนี้

...ความข้างเป็นต้นได้อันเสียงของพระเจ้าโปริสาทนั้น ก็ตกจากข้างเป็นต้น หมูทหารที่ยืนอยู่ไกลก็หนีไปจากที่นั้น ที่อยู่ใกล้ก็ทิ้งอาวุธของตนนอนหมอบ. พระเจ้าโปริสาทอุ้มพระราชานประทับนั่งที่คอ กระโดดข้ามกำแพงสูง 18 ศอกไปต่อหน้า เหยียบกระพองข้างตกมันให้ล้มลงดุจขอดเขาล้ม เหยียบหลังม้าแก้วซึ่งวิ่งเร็วให้ล้มลง เหยียบงอนรดิให้ล้มลง ดุจหมุนลูกข้าง ดุจขี้ไต้ต้นไทรสี่เขียว ไปเส้นทาง 3 โยชน์ ด้วยความเร็ว ไม่เห็นใครตามจึงค่อยๆ ไป ...³⁸

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การเหยียบข้างตกมันล้มลง
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ขอดเขาล้ม
	คำเปรียบเทียบ	ดุจ
	ลักษณะร่วม	ทำให้สิ่งที่แข็งแรงล้มลง
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การเหยียบงอนรดิให้ล้มลง
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	1. การหมุนลูกข้าง 2. การขี้ไต้ต้นไทรสี่เขียว
	คำเปรียบเทียบ	ดุจ
	ลักษณะร่วม	การทำให้สิ่งที่แข็งแรงหมุนคว้างและแหลกละเอียด

จากตัวอย่าง มีการใช้ความเปรียบเทียบ 2 ความเปรียบเทียบ คือ เปรียบเทียบการเหยียบข้างตกมันล้มลงกับการที่ขอดเขาล้มลง เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ทราบลักษณะของข้างที่ตกมันแข็งแรงและคลุ้มคลั่งล้มลงนั้นสร้างแรงสั่นสะเทือนไปทั่วคล้ายกับการที่ขอดเขาล้มลง ส่วนความเปรียบเทียบที่ 2 อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการเหยียบงอนรดิให้ล้มลงกับของ 2 สิ่ง ได้แก่ การหมุนลูกข้างและการขี้ไต้ต้นไทรสี่เขียวเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นว่าการเหยียบงอนรดิให้ล้มลงนั้นเหมือนกับการหมุนลูกข้างและการขี้ไต้ต้นไทรคือการทำให้สิ่งที่แข็งแรงหมุนคว้างและแหลกละเอียด

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 396.

การศึกษาการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง ประเภทใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งพบว่า สามารถแบ่งการเปรียบเทียบได้เป็น 4 กลุ่ม คือการเปรียบเทียบรูปร่าง และลักษณะการเปรียบเทียบปริมาณ การเปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึก และการเปรียบเทียบ อากัปกริยา การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง ประเภทที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งนี้ช่วยอธิบายและทำให้เราเห็นภาพสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจนมากกว่าประเภทที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง เพราะมีการใช้สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบหลายสิ่งจึงให้รายละเอียดเพิ่มเติมแก่ผู้อ่านได้มากยิ่งขึ้น เช่นการเปรียบเทียบความรู้สึกกลัวที่จะอยู่ครองเรือน อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบ 3 สิ่ง คือการถูกไฟไหม้ การถูกขังคุกเรือนจำ และของเน่าคุดที่เทขยะ ซึ่งช่วยบรรยายให้เห็นภาพและเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตัวละครมากยิ่งขึ้นว่าเพราะเหตุใดจึงเกิดความรู้สึกกลัวที่จะอยู่ครองเรือน

1.2 การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง คือความเปรียบเทียบที่อาศัยคำที่แสดงความหมายเปรียบเทียบมาเชื่อมโยงสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบไว้ด้วยกัน โดยจะมีลักษณะการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง มีคำว่า “เป็น” และ “คือ” เป็นคำเปรียบเทียบ

จากการศึกษาพบว่า มีการใช้ความเปรียบเทียบประเภทนี้เปรียบเทียบสิ่งนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา นามธรรมคือสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไม่สามารถรับรู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่รับรู้ได้ด้วยใจ³⁹ ในพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมอยู่มาก อาทิ กิเลส นิพพาน สังสารวัฏ สิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านี้เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก ดังนั้นอรรถกถาจารย์จึงต้องพยายามอธิบายสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้ผู้อ่านเข้าใจโดยใช้กลวิธีการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่งเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่าการเปรียบเทียบนามธรรม 2 ชุด ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาสัจจสวหยบัณฑิตจริยา ตอนพระโพธิสัตว์ช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากสังสารวัฏ ความว่า

“การที่เห็นสัตว์เหล่านี้ขวนขวายในบาป แล้วทะเลาะกันแล้ววางเฉยเสีย ไม่เป็นการสมควรแก่เรา เพราะเราปฏิบัติมหาสัมโพธิญาณด้วยหวังว่า จะชนสัตว์ทั้งหลายออกจาก เปือกตมคือสังสาร แล้วให้ตั้งอยู่บนบกคือ นิพพาน เพราะฉะนั้นเพื่อไม่ให้คิดปฏิญญานั้น ทาง

³⁹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2.

(กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2556), 622.

ที่ดีเราควร ไปยังที่อยู่ของมนุษย์ สอนสัตว์เหล่านั้นให้คงเว้นจากบาป และให้การวิวาทของมนุษย์เหล่านั้นสงบลง.”⁴⁰

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด)
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	การอยู่ในเปือกตม
	คำเปรียบเทียบ	คือ
	ลักษณะร่วม	การตกอยู่ในที่ไม่ดี
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	นิพพาน
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	การขึ้นมายูบบนบก
	คำเปรียบเทียบ	คือ
	ลักษณะร่วม	การได้อยู่ในที่ดี

จากตัวอย่าง มีความเปรียบเทียบ 2 ชุด คือเปรียบเทียบสงสาร(การเวียนว่ายตายเกิด) กับการตกอยู่ในเปือกตม เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นภาพของการเวียนว่ายตายเกิดนั้นเป็นการอยู่ในที่เคลื่อนไหวไม่สะดวก ถูกยึดไว้เหมือนกับการได้อยู่ในเปือกตมที่อาจถูกโคลนคูดอยู่กับที่ และได้เปรียบเทียบนิพพานกับการได้อยู่นบนบก ที่เคลื่อนไหวได้คล่องแคล่วเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นภาพหลังจากการที่อยู่ในเปือกตมหรือการเวียนว่ายตายเกิด พระโพธิสัตว์ก็ได้นำสัตว์ทั้งหลายขึ้นมายูบบนบกคือนิพพาน เป็นสถานที่ที่นำพาสรรพสัตว์ให้เคลื่อนไปสู่ทางข้างหน้าได้อย่างสะดวกและมีความสุข

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถามหาสุทฺถสณฺจริยา ตอนพระมหาสุทฺถสณะกล่าวถึงการทำทาน ความว่า

บรรดาค่าเหล่านั้น คำนี้แสดงเนื้อความพร้อมด้วยการเปรียบเทียบโดยอุปมา เหมือนบุรุษถูกโรคครอบงำกระสับกระส่าย ประสงค์จะให้ตนหายจากโรค ต้องการจะให้หมอผู้เชี่ยวชาญใจ คือยินดีด้วยทรัพย์มีเงินและทองเป็นต้น แล้วปฏิบัติตามวิธี ก็หายจากโรคนั้นฉันใด แม้เราก็นั้นเหมือนกัน ประสงค์จะเปลื้องสัตว์โลกทั้งสิ้นที่มีติดบอดจากโรคคือกิเลส และจากโรคคือทุกข์ในสงสารทั้งสิ้น...⁴¹

⁴⁰เรื่องเดียวกัน, 365.

⁴¹เรื่องเดียวกัน, 67.

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	กิเลส, ทุกข์, สงสาร
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	โรค
คำเปรียบเทียบ	คือ
ลักษณะร่วม	สิ่งที่ทำร้ายร่างกาย เมื่อเป็นแล้วต้องรักษา

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบกิเลส ทุกข์และสงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) กับโรค เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะของกิเลส ทุกข์และสงสารว่าเป็นสิ่งที่ทำร้ายร่างกาย เมื่อเป็นแล้วต้องได้รับการเยียวยาและรักษาจึงเปรียบได้กับโรค ในที่นี้พระโพธิสัตว์ได้รักษาโรคหรืออาการเกิดกิเลส ทุกข์และสงสารให้แก่สัตว์ทั้งหลายด้วยการให้ทรัพย์สิน เงิน และทองเป็นต้น

จะเห็นว่า อรรถกถาจารย์นำการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่หนึ่งมาใช้เปรียบเทียบนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ กิเลส นิพพาน สังสารวัฏ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 การเปรียบเทียบแบบขนานความ คือความเปรียบเทียบที่มีข้อความที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบขนานความกัน โดยจะมีคำที่แสดงความเหมือนปรากฏร่วมอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ แต่ต้องมีการใช้คำเปรียบคู่ คือ “ฉันใด ฉันนั้น” ซึ่งแปลมาจากภาษาบาลีว่า “ยथा ตถา” ใช้เชื่อมความในเชิงเปรียบเทียบที่ข้อความส่วนหน้าและส่วนหลังที่เปรียบเทียบเสมอ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของภาษาบาลีที่ใช้บันทึกพระไตรปิฎก พบจำนวน 7 ชุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาสังขพรหมณจริยา ตอนสังขพรหมณ์เห็นพระพุทธเจ้าเดินสวนมาจึงอยากทำทาน ความว่า

ครั้นเราเห็นท่านเดินสวนทางมา จึงคิดประโยชน์นี้ว่า บุญเขตนี้อมาถึงแก่เราผู้เป็นสัตว์ที่ต้องการบุญ เปรียบเหมือนบุรุษชานา เห็นนาอันเป็นอยู่ข้าวอันน้ำแต่ไม่ปลูกพืชลงในนา นั้นเขาเชื่อว่าเป็นผู้ไม่ต้องการด้วยข้าวเปลือกฉันใดเราก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ต้องการบุญ เห็นเขตนบุญอันประเสริฐแล้ว ถ้าไม่ทำบุญคือตักการะ เราก็เชื่อว่าเป็นผู้ไม่ต้องการบุญ.⁴²

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สังขพรหมณ์เห็นพระพุทธเจ้าแล้วจึงปรารถนาทำบุญ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ชานาเห็นนาอันอุดมสมบูรณ์แล้วจึงปรารถนาทำนา
คำเปรียบเทียบ	เปรียบ, ฉันใด ฉันนั้น

⁴²เรื่องเดียวกัน, 41-42.

ลักษณะร่วม   ความรู้สึกปรารถนาทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพราะหวัง
ผลบางประการ

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบเหตุการณ์ที่สังขพรหมณ์เห็นพระพุทธเจ้าแล้วจึงปรารถนาทำบุญกับเหตุการณ์ที่ชวานาเห็นนาอันอุดมสมบูรณ์แล้วจึงปรารถนาทำนา เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกต้องการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพราะหวังผลบางประการ กล่าวคือเมื่อสังขพรหมณ์เห็นพระพุทธเจ้าก็อยากทำบุญเพราะปรารถนาที่จะได้บุญ ซึ่งก็เหมือนกับชวานาเมื่อเห็นนาอันอุดมสมบูรณ์ก็อยากทำนาเพราะคิดว่าน่าจะผลิตข้าวเปลือกได้จำนวนมาก

ตัวอย่างที่ 2   อรรถกถาสप्तตทิจริยา ตอนสप्तตทิตระโคตลงในกองไฟ
ความว่า

ในเมื่อกองไฟใหญ่อันไฟติดทั่วแล้ว เป็นวันตกลงอยู่ในกาลนั้น เรา
กระโคตลงในท่ามกลางภายในเปลวไฟ.

น้ำเย็นอันผู้ใดผู้หนึ่งด่ำลงแล้ว ย่อมระงับความกระวนกระวายและ
ความร้อน ย่อมให้ความยินดีและปิติฉันใด

ในกาลเมื่อเราเข้าไปยังไฟที่ลุกโพลกัณนั้นนั้นเหมือนกัน ความกระวน
กระวายทั้งปวงย่อมระงับเหมือนด่ำลงในน้ำเย็นฉะนั้น⁴³

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ความรู้สึกสบายใจเมื่อได้กระโคตลงในกองไฟ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ความรู้สึกสบายใจเมื่อได้ด่ำอยู่ในน้ำเย็น
คำเปรียบเทียบ	เหมือน, ฉันใด, ฉะนั้น
ลักษณะร่วม	ความรู้สึกสบายใจ, ไม่กระวนกระวายใจ

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความรู้สึกสบายใจเมื่อได้กระโคตลงในกองไฟกับความรู้สึกสบายใจเมื่อได้ด่ำอยู่ในน้ำเย็น เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกที่สप्तตทิตระโคตลงกองไฟนั้น พระองค์ทรงรู้สึกสบายและไม่กระวนกระวายใจเหมือนกับได้ด่ำอยู่ในน้ำเย็น

จะเห็นได้ว่าความเปรียบเทียบประเภทขนานความนี้จะมีลักษณะการเปรียบเทียบข้อความขนานคู่กันไประหว่างสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบและสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบโดยมีคำว่า ฉันใด ฉะนั้น

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 170-171.

เป็นคำเชื่อมข้อความทั้งสอง ซึ่งคำว่า “ฉันใด” จะเป็นคำที่ปรากฏอยู่ด้านหลังข้อความสิ่งที่นำมาเปรียบ ส่วนคำว่า “ฉันนั้น” อาจวางไว้ที่ด้านหน้าหรือด้านหลังสิ่งที่ต้องการเปรียบก็ได้

สรุปได้ว่าการเปรียบเทียบโดยตรงคือการเปรียบเทียบโดยการอาศัย “คำเปรียบ” เพื่อเชื่อมโยงความหมายว่าสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจน การเปรียบเทียบที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกนี้แบ่งได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบแบบขนานความ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งนี้ยังแบ่งประเภทตามจำนวนของสิ่งที่นำมาเปรียบได้อีก 2 ประเภท คือความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง และความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่ง ความเปรียบทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะการเปรียบเทียบคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ใช้ “คำเปรียบ” เหมือนกัน แตกต่างกันที่จำนวนของสิ่งที่นำมาเปรียบเท่านั้น และด้วยความแตกต่างกันข้างต้นจึงทำให้ความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งจึงสามารถอธิบายรายละเอียดและให้ข้อมูลได้มากกว่าความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบหนึ่งสิ่ง ดังนั้นความเปรียบที่ใช้สิ่งที่นำมาเปรียบมากกว่าหนึ่งสิ่งจึงทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนมากกว่า ส่วนการเปรียบเทียบแบบขนานความนั้นจะมีลักษณะการเปรียบเทียบข้อความขนานคู่กันไประหว่างสิ่งที่ต้องการเปรียบและสิ่งที่นำมาเปรียบโดยมีการใช้คำว่า “ฉันใด ฉันนั้น” เป็นคำเชื่อมเปรียบเทียบข้อความทั้งสอง

2. การเปรียบเทียบโดยนัย คือความเปรียบที่ไม่ได้อาศัยคำที่มีความหมายเปรียบเทียบ เช่น ดุจ เหมือน มาเป็นตัวเชื่อม แต่จะอาศัยคำหรือข้อความบางคำที่เนะให้ผู้อ่านนึกถึงการเปรียบเทียบ ซึ่งอาจต้องใช้บริบทแวดล้อมมาช่วยตัดสินว่าความเปรียบนั้นหมายถึงอะไร⁴⁴ จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกพบการใช้การเปรียบเทียบโดยนัยจำนวน 8 ชุด แบ่งได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบแบบการใช้คำที่มีความหมายโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบขนานความโดยไม่มีคำเปรียบ

2.1 การเปรียบเทียบแบบการใช้คำที่มีความหมายโดยนัย คือ การเปรียบเทียบโดยการใช้คำหรือข้อความที่มีความหมายไม่ตรงหรือมีความหมายประจำรูป แต่เป็นความหมายแฝงซึ่งผู้อ่านต้องอาศัยบริบทแวดล้อมตีความด้วยตนเองว่าคำนั้นหมายถึงอะไร พบจำนวน 7 ชุด ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

⁴⁴ปรีชา ช่างขวัญยืน, พื้นฐานของการใช้ภาษา, 71.

ตัวอย่างที่ 1 อรรถกถาสังขพราหมณ์จริยา ตอนสังขพราหมณ์พบปัจเจก
พระพุทธเจ้า ความว่า

ในขณะนั้น ณ ภูเขาคันธมาทน์มีพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งเข้านิโรธสมาบัติอยู่
ตลอด 7 วัน ครั้นออกจากนิโรธสมาบัติแล้วจึงตรวจดูสัตว์โลกเห็นสังขพราหมณ์กำลังนำ
ทรัพย์มา รำพึงอยู่ว่า มหาบุรุษจะไปในาทรัพย์มา อันตรายในมหาสมุทรจักมีแก่เขาหรือไม่มี
หนอ รู้ว่าจักมีอันตราย คิดว่ามหาบุรุษผู้เห็นเราจักถวายเป็นและรองเท้าแก่เราด้วยอานิสงส์
ถวายเป็นรองเท้า เมื่อเรือแตกในมหาสมุทรจักได้ที่พึ่ง เราจักอนุเคราะห์เขา จึงเหาะไปทางอากาศ
แล้วลงไม้ไผ่สังขพราหมณ์นั้น ครั้นเวลาที่ขึงด้วยลมและแดดอันร้อนแรง เหียบบทรายร้อน
คล้ายกับลาดไ่ว้ด้วยถ่านไฟ เดินมาถึงข้างหน้าสังขพราหมณ์นั้นสังขพราหมณ์เห็นพระปัจเจก
พุทธเจ้านั้น มีความยินดีรำพึงคิดว่า บุญเขตมาหาเราแล้ววันนี้ เราควรจะหว่านพืชในเขตนี้.⁴⁵

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระปัจเจกพุทธเจ้า
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	บุญเขต
	ลักษณะร่วม	ที่แห่งการสร้างบุญ, ผู้ที่ทำให้เกิดสร้างบุญ
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การทำบุญ
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	การหว่านพืช
	ลักษณะร่วม	การกระทำที่นำมาซึ่งผลประโยชน์ในภายหน้า

จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้ความเปรียบเทียบโดยนัย 2 ชุด คือเปรียบเทียบพระปัจเจก
พุทธเจ้ากับเขตบุญ และเปรียบเทียบการทำบุญกับการหว่านพืช เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่าน
ทราบว่พระพุทธเจ้าคือที่แห่งการสร้างบุญ เมื่อสังขพราหมณ์เห็นเขตบุญผ่านมาท่านจึงอยากหว่าน
พืชในเขตบุญนั้นเพื่อหวังผลผลิตในภายหน้า ซึ่งการหว่านพืชในเขตบุญนี้จึงหมายถึงการทำบุญแก่
พระปัจเจกพระพุทธเจ้าอันจะนำมาซึ่งผลบุญในภายหน้า

ตัวอย่างที่ 2 อรรถกถามุคฝักขจรียา ตอนมุคฝักขจรียา สรรค์กับสารดี ความว่า

เราไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรมดา ไม่ใช่ท้าวสักกะ เราเป็นโอรสของ
พระเจ้ากาสิที่ท่านจะฝังในหลุมนี้แหละ. ท่านอาศัยเราผู้เป็นโอรสของ
พระราชอาพระองค์นั้นเป็นอยู่. ดูก่อนสารดี หากท่านฝังเราในป่า ท่านพึงทำ

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, 44.

สิ่งที่ไม่ชอบธรรม. บุคคลพืงนั่งหรือพืงนอนได้ร่มไม้ใด ไม่พืงหักกิ่งไม้ นั้น
เพราะผู้ทำลายมิตร เป็นคนลามก..⁴⁶

1.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	สารถิ
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	บุรุษผู้อาศัยได้ร่มเงาของต้นไม้
	ลักษณะร่วม	ผู้ที่อาศัยผู้อื่นในการดำเนินชีวิต, ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง
2.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระราชธา
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ต้นไม้
	ลักษณะร่วม	ผู้ปกครอง, ผู้ให้ความช่วยเหลือและดูแลผู้อื่น
3.	สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	มุกฝักขกุมาร
	สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	กิ่งไม้ (ส่วนสำคัญของต้นไม้)
	ลักษณะร่วม	ผู้มีความสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

จากตัวอย่างข้างต้นอรรถกถาจารย์ต้องการอธิบายให้ผู้อ่านเห็นภาพความสัมพันธ์ของคน 3 คน ระหว่างพระราชธา มุกฝักขกุมาร และสารถิ โดยมีการใช้ความเปรียบเทียบโดยนัย 3 ชุด ได้แก่ เปรียบเทียบสารถิกับบุรุษผู้อาศัยได้ร่มเงาของต้นไม้ เปรียบเทียบพระราชธากับต้นไม้ และเปรียบเทียบมุกฝักขกุมารกับกิ่งไม้ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือสารถิที่อยู่ภายใต้ปกครองและได้รับการดูแลจากพระราชธา่อมสมควรทำร้ายพระราชธาโอรสของพระราชธาซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีบุญคุณและเป็นเจ้านายของตน เปรียบได้กับบุคคลที่เข้าไปอาศัยร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ได้ก็ตามบุคคลนั้นไม่ควรที่จะหักกิ่งไม้ที่ให้ร่มเงานั้น

ตัวอย่างที่ 3 อรรถกถาเวสสันดรจริธา ตอนท้าวสักกะสรรเสริญพระโพธิสัตว์
ความว่า

ก็เมื่อพระมหาสัตว์ทรงให้พระนางมัทริเทวีอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะทรงบังเกิดความ
อัศจรรย์อันไม่เคยมี ได้ทรงสรรเสริญด้วยการอนุโมทนาทานของพระมหานุรุษโดยนัยมีอาทิ
ว่า

ข้าศึกทั้งหลายทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์พระองค์ชนะได้
ทั้งหมดปฐุที พระองค์ก็ให้กิ่งก้องได้พระเกียรติศัพท์ของพระองค์กระบือไป

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, 355-356.

ถึงไตรทิพย์. เมื่อพระองค์ทรงให้สิ่งที่ให้ได้ยาก กระทำสิ่งที่ทำได้ยาก คนที่เป็นอัสตบรูษก็ทำตามได้ยาก ธรรมของอัสตบรูษนำไปได้ยาก เพราะฉะนั้นคติของอัสตบรูษและอัสตบรูษ จากโลกนี้ไปจึงต่างกัน อัสตบรูษยอมไปนรก อัสตบรูษยอมไปสวรรค์.⁴⁷

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	การให้นางมัทรีเป็นทาน
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	การชนะข้าศึกทั้งที่เป็นของเทวดาและของมนุษย์
ลักษณะร่วม	การทำสิ่งที่ยากได้สำเร็จ

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบการให้นางมัทรีเป็นทานกับการชนะข้าศึกทั้งที่เป็นของเทวดาและของมนุษย์ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบว่า พระโพธิสัตว์สามารถกระทำสิ่งที่ยากได้สำเร็จคือพระองค์ให้นางมัทรีเป็นทานเปรียบได้กับการเอาชนะข้าศึกทั้งที่เป็นของเทวดาและของมนุษย์ซึ่งเป็นการทำสิ่งที่ยากได้สำเร็จเหมือนกัน

สรุปได้ว่าการเปรียบเทียบแบบการใช้คำที่มีความหมายโดยนัย จะเป็นการเปรียบเทียบที่ใช้คำที่มีความหมายไม่ตรงกับรูป เป็นความหมายแฝงที่ผู้อ่านต้องอาศัยบริบทแวดล้อมคำหรือข้อความนั้นเพื่อตีความอีกครั้งว่าอรรถกถาจารย์ต้องการสื่อถึงอะไร

2.2 การเปรียบเทียบแบบขนานความโดยไม่มีคำเปรียบ คือความเปรียบเทียบที่ใช้ข้อความขนานกัน ในลักษณะที่เนื้อความเสมอกันแบบไม่มีคำเปรียบ พบจำนวน 1 ชุด

พระมหาสัตว์ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ มีอานุภาพเป็นอินโดย มีพระสัทธรรมเป็น โจรในกาลทุกเมื่อ มีความประพฤติดีเกลากิเลสอย่างหมดจด.

พายุใหญ่ มหาสมุทรมีคลื่นซัดเป็นวงกลม พระโพธิสัตว์กระโดดข้ามแดนนั้นไปได้ ไม่ใช่เรื่องธรรมดา⁴⁸

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความสามารถ มีธรรม มีความประพฤติดีสามารถขัดเกลากิเลสได้อย่างหมดจด
---------------------------	---

⁴⁷เรื่องเดียวกัน, 156.

⁴⁸เรื่องเดียวกัน, 40.

สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	พระโพธิสัตว์สามารถกระโดดข้ามดินแดนที่มีพายุใหญ่มหาสมุทรมีคลื่นซัดเป็นวงกลมได้
ลักษณะร่วม	มีความสามารถและปฏิบัติตนจนผ่านพ้นอุปสรรค

จากตัวอย่าง อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบพระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความสามารถ มีธรรม มีความประพฤติดี สามารถขัดเกลากิเลสได้อย่างหมดจดกับเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สามารถกระโดดข้ามดินแดนที่มีพายุใหญ่มหาสมุทรมีคลื่นซัดเป็นวงกลมได้ เพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านเห็นความสามารถของพระโพธิสัตว์ที่ทรงเป็นผู้มีความสามารถและปฏิบัติตนได้ดีเลิศจนสามารถผ่านพ้นอุปสรรคทั้งปวงได้สำเร็จ แต่กว่าที่พระโพธิสัตว์จะสามารถบำเพ็ญบารมีและขัดเกลากิเลสสำเร็จได้นั้นพระองค์ต้องพบความยากลำบากมากมาย เปรียบได้กับการที่พระองค์ต้องเดินทางข้ามดินแดนที่มีพายุใหญ่มหาสมุทรและคลื่นซัดเป็นวงกลมโดยรอบ แต่ในที่สุดพระโพธิสัตว์ก็สามารถผ่านพ้นความลำบากนั้นไปได้

สรุปได้ว่าการเปรียบเทียบโดยนัยที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเปรียบเทียบแบบการใช้คำที่มีความหมายโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบขนานความโดยไม่มีคำเปรียบ การเปรียบเทียบโดยนัยทั้ง 2 ลักษณะนี้จะต่างจากการเปรียบเทียบโดยตรง กล่าวคือผู้อ่านต้องอาศัยการตีความจากบริบทแวดล้อมและอาศัยคำแนะนำบางคำจึงจะสามารถเข้าใจความหมายที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะสื่อสารได้

3. การเปรียบเทียบแบบผสม คือการเปรียบเทียบที่ผสมผสานระหว่างการเปรียบเทียบโดยตรงกับการเปรียบเทียบโดยนัย วิธีการนี้พบว่าจะมีโครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบโดยนัยประเภทหนึ่งที่จะเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง โดยขยายให้ยาวขึ้นด้วยการวิเคราะห์คุณสมบัติ หรือลักษณะของสิ่งที่ต้องการเปรียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ และในโครงสร้างหลักนี้จะประกอบไปด้วยโครงสร้างย่อย คือความเปรียบประเภทต่างๆ อีกหลายความเปรียบ จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่ามี การเปรียบเทียบแบบผสม 2 ชุด ดังนี้

ในอรรถกถาเวสสันดรจริยา ตอนพระเวสสันดรบริจาคนบุตรและภริยา พบว่ามีการใช้ความเปรียบ โครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์และการเปรียบเทียบโครงสร้างย่อย

3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบแบบสากล⁴⁹ การเปรียบเทียบคู่ขนาน และการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง ดังนี้

ธรรมที่ประพาศิตะสมมาสมาสมาสนี เป็นวงศ์ของตระกูลเป็นประเพณีของตระกูลของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง คือการบริจาคนของทุกสิ่ง. แต่โดยพิเศษออกไปในข้อนี้ ก็คือการบริจาคนสิ่งอันเป็นที่รักกว่า. จริงอยู่ พระโพธิสัตว์บางองค์เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงบริจาคนมหาบริจาคน 5 เหล่านี้ คือ บริจาคนทรัพย์มีความเป็นอิสระในราชสมบัติเป็นต้นอันสืบวงศ์มา 1 การบริจาคนอวัยวะ มีศีรษะและนัยน์ตาเป็นต้นของตน 1 บริจาคนชีวิตอันเป็นที่รักบริจาคนบุตรเป็นที่รักผู้จะดำรงวงศ์ตระกูล 1 บริจาคนภริยาเป็นที่รักมีความประพาศิตะเป็นที่ชอบใจ 1 เคยมีมาแล้วมิใช่หรือ? เป็นความจริงดังนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าสมังกละ ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ทรงแสวงหาโพธิญาณประทับอยู่ ณ ภูเขาลูกหนึ่งพร้อมด้วยบุตรภรรยาในอัทธภาพที่ 3 จากอัทธภาพก่อนมียักษ์ชื่อว่าชราทฐิกะ (เขียวแหลม) ได้ฟังว่าพระมหาบุรุษมีอหิชาศัยในการให้ จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ เข้าไปหาพระโพธิสัตว์ขอทากรทั้งสอง.

พระมหาสัตว์เบิกบานใจว่า เราจะให้บุตรทั้งสองแก่พราหมณ์ ยังปรุทีมีน้ำเป็นที่สุดให้ห้วนไหวกได้ให้ทากรทั้งสอง. ยักษ์ยืนฟังกระดานสำหรับยึดในที่สุดที่จงกรม เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นอยู่นั้นเอง ได้เคียวกินเด็กทั้งสองคูดเหง้าบัว. เมื่อพระมหาบุรุษแลดูปากของยักษ์ซึ่งฟันสายเลือดออกมาคูดเปลวไฟ ไม่ให้โอกาสแก่จิตอุปบาทเกิดขึ้นว่ายักษ์ลวงเรา เพราะความเป็นผู้ฉลาดในอุบายได้อบรมดีมาแล้ว เพราะสภาพของธรรมในอดีตไม่มีปฏิสนธิ และเพราะความยำยิของสังขารทั้งหลายด้วยอำนาจแห่งความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น จึงเกิดโสมนัสขึ้นว่า ทานบารมีของเราเต็มแล้ว. เรายังประ โยชนใหญ่ให้สำเร็จแล้ว ได้บรรลุ ดังนี้ด้วยกองสังขารอันหาสาระมิได้ผู้ฟังไปตั้งอยู่เดียวเดียวอย่างพระมหาสัตว์ทราบความดังแห่งจิตของตนในขณะนั้นอันไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น จึงตั้งความปรารถนาว่า ด้วยผลอันนี้ในอนาคตขอรศมีของเราจะออกจากร่างกาย โดยทำนองเดียวกันนี้เกิด. รศมีจากสรีระของพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น เพราะอาศัยความปรารถนานั้น ได้แผ่ซ่านตลอดโลกธาตุ 10,000 ตั้งอยู่เป็นนิจ. พระโพธิสัตว์แม้เหล่าอื่นก็อย่างนั้นสละสิ่งอันเป็นที่รักของตนและบุตรภรรยา ก็รู้แจ้งแทงตลอดพระสัพพัญญุตญาณ.

อีกอย่างหนึ่ง เหมือนบุรุษคนบางคนรับจ้างทำกรงานบ้านหรือชนบทในสำนักของคน พึ่งทำทรัพย์หายไปด้วยความประมาทของตนหรือของลูกน้อง เขาถูกจับส่งเข้าไปยังเรือนจำ. เขาฟังมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราทำกรงานของพระราชานี้ เก็บทรัพย์ไว้ได้ประมาท

⁴⁹ ความเปรียบโดยนัยประเภทหนึ่งซึ่งเป็นการเปรียบอย่างยาวที่ใช้วิธียกเรื่องมาเล่าเพื่อใช้ความแฝงที่อยู่ในเรื่องนั้นเป็นเครื่องอธิบายความคิดบางอย่าง ผู้รับสารจะเข้าใจความคิดและตีความได้เองด้วยการเปรียบเทียบ โดยที่ผู้ส่งสารอาจมีการสรุปวิเคราะห์ความคิดที่ต้องการอธิบายนั้นหรือไม่ก็ได้ ดูรายละเอียดจาก สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, ความเปรียบเกี่ยวกับสุนัขและแมวในพระไตรปิฎก, 15-40.

เท่านี้ เราถูกพระราชานั้นส่งเข้าไปในเรือนจำ. หากเราอยู่ในเรือนจำนี้ คนก็จะพินาศ บุตร ภรรยา กรรมกรและบุรุษของเราไม่มีผู้เลี้ยงดูก็พึงถึงความพินาศย่อยยับ ถ้ากระไรเราจักทูล พระราชา ให้ทรงจงจำบุตรหรือพี่ชายน้องชายของเราไว้ในที่นี้แทน แล้วพึงออกไป เราพ้น จากเรือนจำนี้ ไม่ช้าก็จะรวบรวมทรัพย์ จากมิตรจากสหาย แล้วถวายคืนแด่พระราชา แล้วไถ่ บุตรพี่ชายน้องชายนั้นจากเรือนจำ. เราเป็นผู้ไม่ประมาทจักกระทำสมบัติคนให้เสมือนเดิมด้วย กำลังความเพียร.” ดังนี้ ฉันท พระมหาสัตว์นั้นก็พึงทำฉันทนั้น พึงเห็นข้ออุปมาอุปไมยนี้ อย่าง นี้.

ในข้อนี้มีความเปรียบเทียบดังต่อไปนี้. การงานอุทิศพระราชา. สงสารอุทิศเรือนจำ. พระมหากษัตริย์ผู้ทอ้งเที่ยวไปในสงสารด้วยอำนาจกรรม อุทิศบุรุษที่พระราชาดั้งไว้ใน เรือนจำ. การที่พระมหากษัตริย์ให้บุตรเป็นต้นของคนแก่คนอื่น แล้วปลดปล่อยสัตว์ทั้งปวงให้ พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะด้วยการได้พระสัพพัญญุตญาณ. การพ้นจากทุกข์ของบุตรหรือพี่น้อง และของคนซึ่งถูกจำอยู่ในเรือนจำด้วยการฟังผู้อื่น. การถึงพร้อมด้วยสมบัติคือพระสัพพัญญุต ญาณมีทศพลญาณเป็นต้น ด้วยความเป็นพระพุทธรเจ้าของพระมหากษัตริย์ผู้ปราศจากทุกข์ใน วัฏฏะด้วยอรหัตมรรค และการถึงพร้อมด้วยสมบัติมีวิชา 3 เป็นต้นของผู้ทำตามคำสอนของ ตน. การตั้งอยู่ในสมบัติตามความประสงค์กับชนเหล่านั้นของบุรุษผู้พ้นทุกข์แล้ว. เพราะเหตุ นั้น การบริจาคนุตรภรรยาของพระมหากษัตริย์ทั้งหลาย จึงเป็นสภาพอันหาโทษมิได้ด้วยประการ ฉะนั้น⁵⁰.

การเปรียบเทียบโดยนัยแบบสาธก

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระเวสสันดรบริจาคนุตรและภริยาแก่ผู้อื่น
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	พระพุทธรเจ้าผู้มั่งคั่งบริจาคนุตรทั้งสองแก่ผู้อื่น
ลักษณะร่วม	การให้คนที่รักแก่ผู้อื่นเพื่อมุ่งหวังประโยชน์แก่ ส่วนรวม

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบคู่ขนาน

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	พระเวสสันดรบริจาคนุตรและภริยา
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	บุรุษผู้หนึ่งให้คนขังบุตร พี่ชายและน้องชายแทนตนเอง เพราะถ้าไม่ถูกคุมขังตนเอง ครอบครัวและบริวารจะ เดือดร้อน แต่ถ้าตนเองเป็นอิสระจะสามารถหาทรัพย์มา ไถ่บุตรและพี่น้องได้ในไม่ช้า

⁵⁰เรื่องเดียวกัน, 153-155.

คำเปรียบ	เหมือน, ฉันทิ ฉันทัน
ลักษณะร่วม	การสละคนที่รักเพื่อมุ่งหวังประโยชน์แก่ส่วนรวม

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	การงาน
สิ่งที่นำมาเปรียบ	พระราชา
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	ความยิ่งใหญ่
สิ่งที่ต้องการเปรียบ	สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด)
สิ่งที่นำมาเปรียบ	เรือนจำ
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	สถานที่กักขังทำให้ไปไหนไม่ได้, อยู่แล้วมีแต่ความทุกข์
สิ่งที่ต้องการเปรียบ	มหาบุรุษผู้ท่องเที่ยวไปในสงสาร
สิ่งที่นำมาเปรียบ	บุรุษที่พระราชาดังไว้ในเรือนจำ
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	ผู้ที่ตกอยู่ในพันธนาการ
สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พระโพธิสัตว์ให้บุตรและภรรยาแก่ผู้อื่นแล้วสามารถปลดปล่อยสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากทุกข์ด้วยการบรรลุประสัพพะปัญญุตญาณ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	บุรุษให้บุตร พี่ชายและน้องชายจำคุกแทนตนแล้วสามารถหาเงินมาไถ่ถอนทุกคนออกจากคุก
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	การมุ่งหวังทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้ทุกคนพ้นทุกข์
สิ่งที่ต้องการเปรียบ	พระโพธิสัตว์ถึงพร้อมด้วยสมบัติคือ พระสัพพะปัญญุตญาณ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	บุรุษนั้นพ้นจากความทุกข์
คำเปรียบ	ดุจ
ลักษณะร่วม	การประสบความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจ

จากตัวอย่าง โครงสร้างใหญ่ของข้อความข้างต้นคือการเปรียบเทียบวิเคราะห์เรื่อง พระเวสสันดรบริจาคบุตรและภริยาแก่ผู้อื่น โดยอรรถกถาจารย์ได้นำเหตุการณ์ดังกล่าวมา เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์พระพุทธรเจ้าสุมังคะบริจาคบุตรทั้ง 2 คน แก่ยักษ์ที่แปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอบุตร และเหตุการณ์บุรุษผู้หนึ่งขอให้พระราชวังบุตร พี่ชาย และน้องชายแทนตนเอง โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยนัยแบบสาธกและวิธีเปรียบเทียบโดยตรง แบบคู่ขนาน เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเข้าใจการกระทำของพระเวสสันดรที่ทรงยอมเสียสละคนที่รัก แก่ผู้อื่นเพื่อมุ่งหวังประโยชน์แก่ส่วนรวม หรือประโยชน์หนึ่งประโยชน์ใดที่สำคัญกว่า เหมือนกับ พระเจ้าสุมังคะที่ทรงบริจาคบุตรทั้ง 2 คน เพราะมุ่งหวังบำเพ็ญบารมีให้ครบถ้วน จะได้บรรลุ พระสัพพัญญุตญาณเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ต่อไป เช่นเดียวกันกับบุรุษผู้หนึ่งที่ต้องโทษจาก พระราชาเพราะทำทรัพย์หาย จึงขอให้พระราชวังบุตร พี่ชายและน้องชายแทนตนเอง ทั้งนี้ เพราะคิดว่าถ้าตนติดคุกก็จะไม่มีใครดูแลภรรยา บุตร และลูกน้อง อีกทั้งขณะที่อยู่ขังนอกนั้น ตนจะได้ไปหาทรัพย์มาคืนพระราชวัง และสามารถไถ่ตัวบุตร พี่ชายและน้องชายได้

ทั้งนี้ในตอนเปรียบเทียบเหตุการณ์พระเวสสันดรบริจาคบุตรและภริยาแก่ผู้อื่นกับเหตุการณ์ บุรุษผู้หนึ่งขอให้พระราชวังบุตร พี่ชายและน้องชายแทนตนเองนั้น ยังได้มีการอธิบายรายละเอียด เหตุการณ์เพิ่มเติมโดยใช้ความเปรียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่งจำนวน 5 ชุด มาอธิบาย เรื่องราวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย ดังนี้

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบการทำงานกับพระราชวัง เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะของ การงานที่พระ โพธิสัตว์ต้องปฏิบัติทั้งหลายนั้นเป็นภาระที่ยิ่งใหญ่เปรียบเหมือนพระราชวังซึ่งอยู่ใน ฐานะที่สำคัญและสูงสุดในแผ่นดินเป็นผู้สั่งให้บุรุษผู้หนึ่งต้องรับโทษ ได้รับความทุกข์

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบสงสารกับเรือนจำ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของ สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) กล่าวคือสัตว์โลกทั้งหลายที่ยังไม่บรรลุนิพพานล้วนเวียนว่ายตายเกิด ติดอยู่ในห้วงพันธนาการอย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ ไม่รู้จบ ซึ่งการตกอยู่ในสงสารก็เปรียบได้กับเรือนจำที่ ขังเราไว้ไม่ให้ไปไหนได้ อยู่แล้วมีแต่ความทุกข์

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบมหาบุรุษผู้ต้องเกี่ยวไปในสงสารกับบุรุษที่พระราชวังตั้งไว้ใน เรือนจำเพื่อเชื่อมโยงความหมายให้ผู้อ่านทราบว่าการที่มหาบุรุษต้องเกี่ยวไปในสงสาร คือการต้อง เวียนว่ายตายเกิดไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด เปรียบได้กับบุรุษที่พระราชวังตั้งไว้ในเรือนจำที่ขังไว้ไม่ให้ ออกไปไหน

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์ที่พระ โพธิสัตว์ให้บุตรและภรรยาแก่ผู้อื่น แล้วสามารถปลด ปลื้องสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากทุกข์ด้วยการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ กับเหตุการณ์ที่บุรุษให้บุตร พี่ชายและน้องชายจำคุกแทนตน แล้วสามารถหาเงินมาไถ่ถอนทุกคนออกจากคุก เพื่อเชื่อมโยงให้

เห็นการกระทำของพระเวสสันดรที่มุ่งหวังทำประโยชน์แก่ส่วนรวม แล้วทำให้ทุกคนพ้นทุกข์ เช่นเดียวกับบุรุษผู้หนึ่งที่ขอให้พระราชารองจำคนอื่นแทนตน ในตอนสุดท้ายก็สามารถช่วยเหลือให้ทุกคนพ้นทุกข์ได้

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบเหตุการณ์พระ โพธิสัตว์ถึงพร้อมด้วยสมบัติคือพระ สัพพัญญุตญาณกับเหตุการณ์บุรุษนั้นพ้นจากความทุกข์ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านได้ทราบผลในตอน สุดท้ายของเรื่องหลังจากที่พระเวสสันดรทรงบริจาคลูกและภรรยา พระองค์ก็ทรงประสบ ความสำเร็จอย่างที่ทรงตั้งใจไว้ คือถึงพร้อมด้วยสมบัติ คือพระสัพพัญญุตญาณ เหมือนกับบุรุษนั้น หลังจากที่ได้ตัดสินใจให้บุตร พี่ชาย และน้องชายเข้าไปในเรือนจำแทนตน หลังจากนั้นบุรุษก็สามารถ หาทรัพย์มาคืนพระราชารองและไถ่ถอนทุกคนได้สำเร็จ

อีกตัวอย่างในอรรถกถาจุฬโพธิจรียา ตอนพระ โพธิสัตว์กล่าวโทษของความโกรธ พบว่ามี การใช้ความเปรียบ โครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์ และการเปรียบเทียบ โครงสร้าง ย่อย 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบคู่ขนาน การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่หนึ่ง และการ เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง ดังนี้

... บุคคลถูกความโกรธใดครอบงำ ย่อมละกุศลธรรมกำจัด ประโยชน์แม้อันไฟบุลย์ออกไปเสีย มหาบพิตร ความโกรธนั้นเป็นกองทัพอัน นำกลัว มีกำลังย่ำยีสัตว์ อาตมาจึงไม่ปล่อยออกไป

เมื่อไม่กลัว เชื่อว่าไฟย่อมเกิดขึ้น ไฟย่อมเกิดจากไม้อัด ก็ย่อมเผาไม้ นั้นนั่นแหละ ฉันใด เพราะความฉุนเฉียวความโกรธย่อมเกิดแก่คนผู้มีปัญญา น้อยเขลา ไม่รู้แจ้ง ความโกรธนั้นนั่นแหละย่อมผลาญบุคคลเมื่อนั้น ฉันนั้น ความโกรธย่อมเจริญแก่ผู้ใด เหมือนไฟที่ลุกโชน เพราะหญ้าและไม้ ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม เหมือนดวงจันทร์ในวันข้างแรมฉะนั้น.

ความโกรธของผู้ใดสงบ เหมือนไฟไม่มีเชื้อ ยศของผู้นั้นย่อมเต็ม เปี่ยม เหมือนดวงจันทร์ในวันข้างขึ้นฉะนั้น⁵¹

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบคู่ขนาน

สิ่งที่ต้องการเปรียบ	คนมีความโกรธ ความโกรธนั้นจะเผาผลาญคุณ
สิ่งที่นำมาเปรียบ	ไม้สีขึ้นจนติดไฟ ไฟก็จะเผาไม้นั้นจนมอดไหม้
คำเปรียบ	ฉันใด ฉันนั้น
ลักษณะร่วม	การกระทำที่ทำแล้วเกิดผลร้ายต่อตนเอง

⁵¹เรื่องเดียวกัน, 219-220.

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ความโกรธ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	กองทัพ
คำเปรียบเทียบ	เป็น
ลักษณะร่วม	ความน่ากลัว, อันตราย และสามารถทำร้ายผู้อื่นได้

การเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง

สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ความโกรธที่เกิดขึ้นในจิตใจ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ไฟที่ลุกโชน
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	อาการปะทุ, ความรุ่มร้อน
สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ผู้ที่โกรธทำให้เสื่อมยศ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงจันทร์ในวันข้างแรม
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ความมืดมน, ชีวิตที่เสื่อมถอย
สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ความโกรธที่สิ้นไป
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ไฟไม่มีเชื้อ
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	อาการไม่ปะทุ, ความสงบ
สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ	ผู้ที่ไม่โกรธทำให้มียศ
สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ	ดวงจันทร์ในวันข้างขึ้น
คำเปรียบเทียบ	เหมือน
ลักษณะร่วม	ความสว่าง, มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง

จากตัวอย่าง โครงสร้างใหญ่ของข้อความข้างต้นคือการเปรียบเทียบวิเคราะห์เรื่องความโกรธ อรรถกถาจารย์ได้นำความโกรธมาเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เป็นความเปรียบย่อจำนวน 6 ชุด เพื่ออธิบายลักษณะของความโกรธ ดังนี้

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความโกรธกับกองทัพ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะของความโกรธว่ามีความอันตราย น่ากลัวและสามารถทำร้ายผู้อื่นได้เหมือนกับกองทัพที่สามารถทำร้ายคนได้

อรรถกถาจารย์เปรียบผู้มีความโกรธ และความโกรธนั้นเผาผลาญตนเอง กับไม้ที่ลี้ขึ้นจนติดไฟและไฟก็เผาไม้นั้นจนมอดไหม้ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะของคนที่มีความโกรธเกิดขึ้นภายในจิตใจแล้วความโกรธนั้นก็ทำลายตนเอง เปรียบได้กับไม้ที่ถูกติดไฟ ไม้ก็จะถูกเผาไหม้ด้วยไฟนั่นเอง

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความโกรธกับไฟลุกโชน เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพของคนที่มีความโกรธเกิดขึ้นก็จะมีอาการใจร้อน หุนหันพลันแล่น เปรียบได้กับกองไฟลุกโชนที่พร้อมจะปะทุอยู่ตลอดเวลา

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบผู้ที่โกรธทำให้เสื่อมยศ กับดวงจันทร์ในวันข้างแรมเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของผู้ที่มีความโกรธจนทำให้ตนเสื่อมยศนั้นจะมีลักษณะไม่มีสง่าราศี ชีวิตมีคมนเสื่อมถอยเหมือนกับดวงจันทร์ในวันข้างแรมที่ไม่มีแสงสว่าง

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบความโกรธที่สิ้นไปกับไฟไม่มีเชื้อ เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นภาพของคนที่ไม่มีความโกรธภายในจิตใจก็จะเกิดความสงบนิ่งเปรียบได้กับไฟที่ไม่มีเชื้อ

อรรถกถาจารย์เปรียบเทียบผู้ที่ไม่โกรธทำให้มียศกับดวงจันทร์ในวันข้างขึ้น เพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของผู้ไม่มีความโกรธ ยศของผู้นั้นจะเต็มเปี่ยมนั้นมีลักษณะที่มีสง่า มีราศี ชีวิตเจริญรุ่งเรือง เหมือนกับดวงจันทร์ในวันข้างขึ้นที่ส่องสว่างมีแสงงดงาม

จะเห็นได้ว่า การเปรียบเทียบแบบผสมคือการเปรียบเทียบที่ประกอบไปด้วยการเปรียบเทียบโดยตรงและการเปรียบเทียบโดยนัย ความเปรียบเทียบที่พบในอรรถกถาจริยาปิฎกจะมีโครงสร้างใหญ่เป็นการเปรียบเทียบวิเคราะห์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง และในโครงสร้างใหญ่นั้นจะประกอบไปด้วยโครงสร้างย่อย คือการเปรียบเทียบประเภทต่างๆ อีกหลายประเภทที่จะมาช่วยอธิบายรายละเอียดใน โครงสร้างใหญ่ ซึ่งความเปรียบเทียบที่พบใน โครงสร้างย่อยส่วนใหญ่คือการเปรียบเทียบโดยตรงแบบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบโดยตรงแบบคู่ขนาน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเปรียบเทียบผสมเป็นความเปรียบเทียบที่สามารถอธิบายรายละเอียดของข้อมูลได้ดี ทำให้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้กระชับและชัดเจน

สรุปได้ว่า อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่มีความเปรียบเทียบปรากฏอยู่มาก สามารถแบ่งการเปรียบเทียบได้ 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบเทียบโดยตรง การเปรียบเทียบโดยนัย และ

การเปรียบเทียบแบบผสม ความเปรียบเทียบทั้ง 3 ประเภทนี้มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเล่าเรื่องในอรรถกถา จริยาปิฎก เพราะเป็นส่วนที่ช่วยอธิบายเรื่องราว ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องและเข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึก ที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะสื่อสารได้อย่างถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น ผลการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า การเปรียบเทียบที่พบมากที่สุดคือการเปรียบเทียบโดยตรง รองลงมาคือการเปรียบเทียบโดยนัย ส่วนที่ปรากฏน้อยที่สุดคือการเปรียบเทียบแบบผสม เหตุที่พบการเปรียบเทียบโดยตรงมากที่สุด อาจเป็น เพราะความเปรียบเทียบประเภทนี้เป็นความเปรียบเทียบที่ง่ายต่อการสื่อสารและอธิบายเรื่องราวแก่ผู้อ่านได้ ดีกว่าการเปรียบเทียบโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบผสม ซึ่งเป็นความเปรียบเทียบที่ผู้อ่านต้องอาศัย บริบทเพื่อตีความด้วยตนเองว่าอรรถกถาจารย์ต้องการเปรียบเทียบอะไร และต้องการสื่อสารอะไร ไปยังผู้อ่าน ด้วยเหตุนี้อรรถกถาจารย์จึงใช้เรื่องการเปรียบเทียบโดยตรงมาอธิบายเรื่องมากที่สุดเพื่อที่จะ ได้ให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้โดยง่าย

การใช้โวหารในการดำเนินเรื่อง

โวหาร คือถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารด้วยการเรียบเรียงอย่างมีวิธีการ มีชั้นเชิงและมีศิลปะ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราว เกิดจินตภาพและความรู้สึกตรงตามทีผู้ส่งสารต้องการ จากการศึกษา โวหารการดำเนินเรื่องอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่าอรรถกถาจารย์ใช้โวหาร 4 ประเภท ในการเล่า เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหารและ อธิบายโวหาร ดังนี้

1. บรรยายโวหาร เป็นกระบวนการแต่งที่มีเนื้อเรื่อง มีบทบาทดำเนินเรื่องว่าใครทำอะไร ทำอย่างไร ที่ไหน และเมื่อไร บรรยายโวหารจึงใช้ในการเล่าเรื่อง⁵² เนื่องจากอรรถกถาจารย์ปิฎก เป็นวรรณกรรมที่เล่าเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าอรรถกถาจารย์ปิฎกจะใช้ บรรยายโวหารเป็นโวหารหลักในการดำเนินเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในอรรถกถากุรุธรรมจริยา อรรถกถาจารย์บรรยายประวัติของพระ โพธิสัตว์ที่ถือกำเนิด เป็นพระเจ้าชนนุชชัย (พระเจ้ากุรุธรรม) ความว่า

ในอดีตกาล ในนครอินทปัตตะแคว้นกุรุ พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ ของพระอัครมเหสีของพระเจ้ากุรุราช ถึงความเจริญวัย (ทรงรู้เดียงสา) โดยลำดับ ไปยังเมือง ตักกสิลา เรียนศิลปศาสตร์อันเป็นประโยชน์ในการปกครองและวิชาหลัก ครั้นเรียนจบแล้ว

⁵²ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ :บริษัทยูเนี่ยน อุลต้าไวโอเร็ด, 2552)

เสด็จกลับ พระชนกทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งอุปราช. ครั้นต่อมาเมื่อพระชนกสวรรคต ได้รับ การอภิเษกเป็นพระราชธิดารองอยู่ในทศพิธราชธรรมครองราชสมบัติโดยธรรม มีพระนามว่า ชาญชัย . พระเจ้าชาญชัยทรงให้สร้างโรงงาน 6 แห่ง คือที่ ประตูนครทั้ง 4 แห่ง กลาง พระนคร 1 แห่ง ประตูราชนิเวศน์ 1 แห่ง ทรงสละทรัพย์วันละ 600,000 กหาปณะทุกวัน...⁵³

ข้อความข้างต้นเป็นการบรรยายประวัติของพระโพธิสัตว์ที่ถือกำเนิดเป็นพระเจ้าชาญชัยว่า พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากुरुธรรมกับพระอัครมเหสี เมื่อโตขึ้นพระองค์ได้เดินทางไปศึกษาวิชาการปกครองและวิชาหลักที่เมืองตักกศิลา เมื่อจบแล้วจึงเดินทางกลับมายังเมืองและ ได้รับตำแหน่งอุปราช ต่อมาบิดาสวรรคตจึงได้ขึ้นครองราชย์ หลังจากขึ้นครองราชย์พระองค์ได้ สร้างโรงงาน 6 แห่ง เพื่อไว้เป็นสถานที่แจกทาน โดยพระองค์ทรงแจกทานวันละ 600,000 กหาปณะทุกวันจะเห็นได้ว่าการบรรยายในตอนนี้เป็น การบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจประวัติ เบื้องต้นของพระเจ้าชาญชัยว่าท่านเป็นใคร เรียนที่ไหน ได้ขึ้นครองราชย์อย่างไร และได้ทรง กระทำการสิ่งใดบ้าง

หลังจากเล่าประวัติของพระเจ้าชาญชัยแล้วยังได้บรรยายเหตุการณ์ที่แคว้นกาลิงคะเกิดภัย จึงส่งพรหมณ์มาขอช้างจากพระเจ้าชาญชัยต่อไป ความว่า

ในกาลนั้น แคว้นกาลิงคะเกิดภัย 3 อย่าง คือทุฬิกขภัย ฉาดกภัย โรคภัย. ชาวแคว้น ทั้งสิ้นพากันไปทนต์บุรี กราบทูลร้องเรียนส่งเสียงอึงคะนึ่งที่ประตูพระราชวังว่า ข้าแต่ทเว ขอพระองค์จงทรงให้ฝนตกเกิดพระเจ้าข้า. พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้วตรัสถามพวกอำมาตย์ ว่า พวกประชาชนร้องเรียนเรื่องอะไรกัน. พวกอำมาตย์กราบทูลความนั้นแด่ พระราชา. พระราชามีพระดำรัสถามว่า พระราชาแต่ก่อน เมื่อฝนไม่ตกทรงทำอย่างไร. กราบ ทูลว่า ทรงให้ทาน ทรงอธิษฐานอุโบสถ ทรงสมาทานศีลเสด็จเข้าห้องสิริบรรทมตลอด 7 วัน ณ พระที่ทรงธรรม ขอให้ฝนตก. พระราชาสดับดังนั้นก็ได้ทรงกระทำอย่างนั้น ฝนก็ไม่ ตก. พระราชาตรัสว่า เราได้กระทำกิจที่ควรทำแล้ว ฝนก็ไม่ตก เราจะทำอย่างไรต่อไป. กราบ ทูลว่า ขอเดชะเมื่อนำพระยาชสารมงคลหัตถิของพระเจ้าชาญชัยกुरुราชในอินทปัตถนครมา ฝนจึงจักตกพระเจ้าข้า. พระราชารับสั่งว่า พระราชาพระองค์นั้นมีพลพาหะเข้มแข็ง ปราบปรามได้ยาก เราจักนำพระยาชสารของพระองค์มาได้อย่างไรเล่า. กราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าแต่มหाराชเจ้ามิได้มีการรบพุ่งกับพระราชานั้นเลย พระเจ้าข้า. พระราชาพระองค์นั้นมีพระ อัยยาศัยในการบริจาด ทรงยินดีในทาน เมื่อมีผู้ทูลขอแล้ว แม้พระเศียรที่ตกแต่งแล้วก็ตัดให้ได้ แม้พระเนตรที่มีประสาทบริบูรณ์ก็ทรงควักให้ได้ แม้ราชสมบัติทั้งสิ้นก็ทรงมอบให้ได้ ไม่ต้อง

⁵³ มุลินธิมหมากุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 53-54.

พูดถึงพระยาขสารเลย เมื่อทูลขอแล้วจักพระราชทานเป็นแน่แท้ พระเจ้าข้า. ครั้นถามว่า ก็ใครจะเป็นผู้สามารถทูลขอได้เล่า. กราบทูลว่า ขอเดชะข้าแต่มหाराช พราหมณ์ พระเจ้าข้า. พระราชารับสั่งให้เรียกพราหมณ์ 8 คนเข้าเฝ้าทำสักการะสัมนานะแล้วทรงให้เสบียงส่งไปเพื่อขอพระยาขสาร. พราหมณ์เหล่านั้นรีบไปกินข้าว บริโภคอาหารที่โรงทานใกล้ประตูพระนครอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อย ครั้นอิ่มหน้าสำราญแล้วก็ยืนอยู่ที่ประตูด้านตะวันออก รอเวลาพระราชาสด็จมายัง โรงทาน.⁵⁴

จากตัวอย่างข้างต้น บรรยายให้เห็นว่าแคว้นกาลิงคะประสบภัยทางธรรมชาติ ฝนไม่ตก ประชาชนเดือดร้อนจึงมาร้องเรียนพระราชแคว้นกาลิงคะ พระราชาก็ปรึกษากับเหล่าอำมาตย์เพื่อหาทางแก้ไข โดยเหล่าอำมาตย์ทูลแนะนำให้พระราชารักษาศีลปฏิบัติธรรมเป็นเวลา 7 วันแต่ฝนก็ยังไม่ตก พวกอำมาตย์จึงกราบทูลให้พระราชาส่งพราหมณ์ไปทูลขอพระยาขสารมงคลหัตถ์ของพระเจ้าธนัญชัยมาไว้ในเมืองแล้วจะทำให้ฝนตก พระราชาก็มีรับสั่งให้พราหมณ์ทั้ง 8 เดินทางไปขอช้าง เหล่าพราหมณ์จึงเดินทางไปยังเมืองอินทปัตถนครและรอพระเจ้าธนัญชัยที่ประตูด้านตะวันออก การบรรยายข้างต้นทำให้ผู้อ่านทราบถึงสาเหตุที่พระราชแคว้นกาลิงคะต้องส่งพราหมณ์มาขอช้างจากพระเจ้าธนัญชัย ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ยังนำมาซึ่งเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ ในเรื่องต่อไปอีกด้วย เช่น เหตุการณ์ที่พระเจ้าธนัญชัยพระราชทานช้างแก่พราหมณ์ หรือเหตุการณ์ที่นำช้างไปแคว้นกาลิงคะแล้วฝนยังคงไม่ตก เป็นต้น

ในอรรถกถากปิลาชจริยา อรรถกถาจารย์บรรยายกิจวัตรประจำวันของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงถือกำเนิดเป็นพญาวานร ความว่า

ได้อีกว่า ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์มิได้ดูแลฝูง เทีชวไปผู้เดียว. ก็ ณ ท่ามกลางแม่น้ำนั้นมีเกาะอยู่เกาะหนึ่ง สมบูรณ์ด้วยผลไม้มีขนุน และมีมะม่วง เป็นต้นหลายๆ อย่าง. เพราะสมบูรณ์ด้วยกำลังเร็ว พระโพธิสัตว์จึงกระโดดจากฝั่งนี้ของแม่น้ำ ไปถึงแผ่นดินหนึ่งซึ่งมีอยู่ท่ามกลางเกาะและแม่น้ำ กระโดดจากแผ่นดินนั้น ไปถึงเกาะนั้น. พญาวานรกินผลาผลหลายๆ อย่าง ณ เกาะนั้น ตอนเย็นก็กลับโดยวิธีนั้นนั่นเอง อยู่ในที่ของตน รุ่งขึ้นก็ทำอย่างนั้นอีก สำเร็จการอยู่โดยทำนองนี้.⁵⁵

ในกาลนั้น มีจระเข้ตัวหนึ่งพร้อมด้วยนางจระเข้อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำนั้น. นางจระเข้เมียของจระเข้ขึ้นเห็นพระโพธิสัตว์ไปๆ มาๆ อยู่เกิดแพ้ท้องอยากกินหัวใจของพระโพธิสัตว์ จึง

⁵⁴เรื่องเดียวกัน.

⁵⁵เรื่องเดียวกัน, 359-360.

บอกพระเจ้าผู้เป็นศิวว่า “นายจ๋า ฉันแพ้ออกยากกินหัวใจลิงนั้น” พระเจ้ากล่าวว่า “ได้ซิเธอ...”⁵⁶

จากบทบรรยายข้างต้น เป็นการเล่าเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็น พญาวานร โดยอรรถกถาจารย์จะเริ่มบรรยายให้เห็นการดำรงชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่อาศัยอยู่เพียง ลำพังผู้เดียว จากนั้นจึงบรรยายจากสำคัญในเรื่องก็คือเกาะกลางน้ำอันอุดมสมบูรณ์ แล้วจึงกล่าวถึง กิจวัตรประจำวันของพระโพธิสัตว์ คือทุกๆ เช้าพระองค์จะกระโดดไปบนหินเพื่อข้ามแม่น้ำไปเก็บ ผลไม้ที่เกาะกลางน้ำ เมื่อถึงตอนเย็นก็จะข้ามกลับมา จะเห็นได้ว่าการบรรยายในตอนนี้นำให้ทราบ กิจวัตรประจำวันของพระโพธิสัตว์ที่ต้องข้ามแม่น้ำไปหาอาหารที่เกาะทุกวันซึ่งเหตุการณ์นี้นำมาซึ่ง เหตุการณ์สำคัญอื่นๆ ของเรื่องต่อไป คือเหตุการณ์ที่นางพระเจ้าเห็นพระโพธิสัตว์แล้วอยากกินหัวใจ ของพระองค์ นางจึงขอให้พระเจ้าผู้เป็นสามีไปจับพระโพธิสัตว์

จะเห็นได้ว่าอรรถกถาจารย์ใช้บรรยายโวหารเป็นโวหารหลักในการดำเนินเรื่องเพื่อเล่า เหตุการณ์ในอดีตของพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและดำเนินไปตามลำดับ ทำให้ผู้อ่านทราบว่าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นบ้าง เพราะเหตุใดจึงทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นๆ และเหตุการณ์ดังกล่าวได้ ส่งผลให้เรื่องดำเนินต่อไปอย่างไร

2. พรรณนาโวหาร คือข้อความสื่อสารที่ให้รายละเอียดหรือการอธิบายความอย่างถ้วนถี่ แต่ ไม่มีการดำเนินเรื่อง เช่น พรรณนาเกียรติคุณ ความงาม สถานที่และภูมิประเทศ พรรณนา ความรู้สึก⁵⁷ ในอรรถกถาจารย์ปิฎกมีการใช้โวหารชนิดนี้ปรากฏอยู่น้อย โดยพบว่ามีการใช้ พรรณนาตัวละคร พรรณนาความคิดของตัวละคร พรรณนาสิ่งของ และธรรมชาติ ดังนี้

2.1 พรรณนาตัวละคร ส่วนใหญ่จะเป็นจะเป็นการพรรณนาลักษณะของพระ โพธิสัตว์ซึ่งเป็นตัวละครเอกในอรรถกถาจารย์ปิฎก ดังนี้

ในอรรถกถารัฐมิกราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาเนื้อ อรรถกถาจารย์ พรรณนารูปร่างของพระโพธิสัตว์ดังนี้

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดเนื้อชื่อว่ารัฐ ผิว (ขน) ในร่างกายของเนื้อ นั้น มีสีเหมือนแผ่นทองคำที่หลอมแล้วขัดเป็นอย่างดี เต้าทั้ง 4 คุจฉาบด้วยครั้ง หางคุจฉาบ

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, 359-360.

⁵⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย, 47.

เขามีสีเหมือนพวงเงิน ตาคูก้อนแก้วมณีที่ขัดดีแล้ว ปากคุดกุดคิหนั่งหุ้มผ้ากำพลสีแดงสอดตั้งไว้.⁵⁸

จากตัวอย่างข้างต้น อรรถกถาจารย์พรรณานารูปร่างของพระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพยานเนื้อชื่อรุว่ามิชนเป็นสีเหลืองสว่างใสวเหมือนกับแผ่นทองคำที่หลอมและขัดไว้เท่าทั้ง 4 มีสีแดงเหมือนกับสีของครึ่ง หางนั้นเป็นพวงเหมือนกับหางของตัวจามรี เขามีสีขาวเหมือนกับดอกพวงเงิน มีดวงตาใสวเหมือนกับแก้วมณี และมีปากเหมือนกับลูกคิหนั่งที่หุ้มด้วยกำพลสีแดง การใช้ความเปรียบมาอธิบายรูปร่างของพระโพธิสัตว์เช่นนี้ช่วยสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านได้อย่างแจ่มชัดทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่ารูปร่างของพระโพธิสัตว์มีความงดงามกว่าสัตว์จำพวกเนื้อทั่วไป

ในอรรถกถาสังขปาลจรีชา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพยานาค มีการพรรณานารูปร่างของพระโพธิสัตว์ตอนที่พระองค์นอนขดตัวบำเพ็ญบารมีอยู่บนจอมปลวก ดังนี้

...พระโพธิสัตว์ก็มีร่างกายใหญ่ประมาณเท่าเรือโกลนลำหนึ่ง ดวงพระมณีที่ร้อยวางไว้งามยิ่งนักประกอบด้วยดวงตาเช่นกับผลมะกล่ำ และสีระเช่นกับดอกชบา.⁵⁹

จากตัวอย่างข้างต้น อรรถกถาจารย์พรรณานารูปร่างของพระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพยานาคและนอนขดอยู่ที่จอมปลวกว่ามีรูปร่างใหญ่โต มีขนาดเท่าเรือโกลนคือเรือที่ทำจากซุงท่อนใหญ่ๆ ลำหนึ่ง พระองค์นอนขดตัวเหมือนพวงมาลัยที่ร้อยไว้อย่างสวยงาม มีดวงตาเหมือนกับผลมะกล่ำ และมีสีระเหมือนกับดอกชบา จะเห็นได้ว่าอรรถกถาจารย์เปรียบเทียบร่างกายของพระโพธิสัตว์กับสิ่งต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพของพระองค์ได้อย่างชัดเจน

2.2 พรรณานาคความคิดของตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจลักษณะนิสัยของตัวละคร และเรื่องราวต่างๆ ในเรื่องได้ชัดเจนขึ้น ดังนี้

ในอรรถกถาเวสสันดรจรีชา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระเวสสันดร มีการพรรณานาคความคิดของพระองค์ที่ปรารถนาบริจาคทานดังนี้

เมื่อพระชนมได้ 8 พระพรรษา บรรทมเหนือพระขี้กู่ทรงดำริว่า เราให้ทานภายนอกทานนั้นก็ไม่พอใจเรา เราประสงค์จะให้ทานภายใน หากว่าใครๆ ฟังขอหทัยกะเรา เราจะนำ

⁵⁸ มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 231.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 278.

หทัยออกให้. หากพึงขอกัญญาเรา.เราก็จักควักจักขุให้. หากพึงขอเนื้อหรือเลือดในร่างกาย
ทั้งสิ้นของเรา.เราก็จะเชือดเนื้อจากร่างกายทั้งสิ้น. เอาดาบเจาะเลือดให้. แม้ใครๆ จะพึงกล่าวว่า
ของท่านจงเป็นทาสของเราเถิด.เราก็จะประกาศแล้วให้ตนแก่เขา.⁶⁰

จากตัวอย่างข้างต้น อรรถกถาจารย์พรรณนาความคิดของพระเวสสันดรเมื่อครั้งที่
มีอายุ 8 พรรษาว่าพระองค์อยากทำทานภายในเป็นอย่างมาก ถ้ามีใครมาขอหัวใจพระองค์ก็จะให้ ถ้า
มีใครมาขอดวงตาก็จะควักให้ ถ้ามีใครมาขอเลือดเนื้อ พระองค์ก็จะทรงเอาดาบเจาะเลือดให้ หากมี
ใครมาขอให้พระองค์เป็นทาส พระองค์ก็จะยอมมอบกายเป็นทาส การพรรณนาความรู้สึกนึกคิด
ข้างต้นช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดและลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นคนใจบุญ ชอบทำทาน
เป็นอย่างมากโดยเฉพาะการให้ทานภายใน คือการให้ทานด้วยอวัยวะ หรือชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่คนทั่วไป
พึงกระทำได้ยากยิ่งแต่พระองค์ทรงคิดที่จะกระทำตั้งแต่ยังเด็ก มีพระชนมายุเพียง 8 พรรษาเท่านั้น

ในอรรถกถาสีลวานาคจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นช้างชื่อสีลวานาค มี
การพรรณนาความคิดของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่เห็นพรานป่ามาจับพระองค์ว่า

พระโพธิสัตว์เห็นความทุกข์แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ภัยของเรานี้เกิดจากพรานป่าผู้
เรามากำลังมากสามารถจะกำจัดแม้ช้างตั้งพันเชือกได้. เราโกรธขึ้นมากพอที่จะยังเห่านกรบ
พร้อมด้วยแคว้นให้พินาศลงไปได้. แต่หากเราโกรธ ศีลของเราจะขาด เพราะฉะนั้น แม้ความ
ทุกข์จะเอาหอกทิ่มแทง เราก็จะไม่โกรธ ดังนี้แล้วก็น้อมศีรษะลงย่นิ่งอยู่.⁶¹

ข้อความข้างต้นเป็นการพรรณนาความคิดของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งที่เห็นความทุกข์
จะมาจับตัวว่า พระองค์ทรงรู้ว่าภัยนี้เกิดจากพรานป่า และพระองค์ตระหนักรู้ว่าถ้าพระองค์มี
อารมณ์โกรธก็จะทำให้พระองค์ทรงมีพลังกำลังมหาศาลถึงขนาดสามารถทำร้ายช้างพันเชือก ทหาร
และแคว้นให้พินาศได้ แต่พระองค์คิดได้ว่าไม่ควรโกรธเพราะจะทำให้ศีลขาด ด้วยเหตุนี้พระองค์จึง
ตั้งใจว่าจะไม่โกรธแม้ว่าความทุกข์จะเอาหอกมาทิ่มแทงพระองค์ก็ตาม คิดได้ดังนั้นพระโพธิสัตว์จึง
น้อมศีรษะลงและย่นิ่งเฉย การพรรณนาความคิดของพระโพธิสัตว์ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึก
และเหตุผลที่พระองค์ไม่โกรธและใช้กำลังที่มีมหาศาลทำร้ายผู้อื่น ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์เกรงว่าศีล
จะขาด ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีความตั้งใจในการบำเพ็ญศีลบริวารมี
อย่างยิ่ง

⁶⁰เรื่องเดียวกัน, 128-129.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, 182.

2.3 พรรณนาสิ่งของ ในอรรถกถาจริยาปิฎกมีการพรรณนาสิ่งของปรากฏอยู่บ้าง ดังอรรถกถาเวสสันดรจริยา ตอนที่พรรณนาเครื่องประดับของช้างและสิ่งของที่พระเวสสันดรให้แก่พราหมณ์ ความว่า

เครื่องประดับที่เท้าทั้ง 4 ของคชสารนั้นมีค่า 400,000. เครื่องประดับที่ข้างทั้งสองมีค่า 200,000. ผ้ากัมพลที่ได้ท้องมีค่า 100,000 ข่ายบนหลัง 3 ข่ายคือข่ายแก้วมุกดา ข่ายแก้วมณี ข่ายทองคำ มีค่า 300,000. เครื่องประดับหูทั้งสองข้าง มีค่า 200,000. ผ้ากัมพลที่ลาดบนหลังมีค่า 100,000. เครื่องประดับกระพองมีค่า 100,000. พวงมาลัย 3 พวงมีค่า 300,000. เครื่องประดับปลายหูกมีค่า 100,000. เครื่องประดับงาทั้งสองข้างมีค่า 200,000. เครื่องประดับตาบาทที่งวงมีค่า 100,000. เครื่องประดับหางมีค่า 100,000 . บันไดพาด มีค่า 100,000 . ภาชนะใส่อาหารมีค่า 100,000. ของประมาณเท่านี้ มีค่าสองล้านสี่แสนนอกจากของที่หาค่ามิได้. ของหาค่ามิได้ 6 อย่างเหล่านี้คือ แก้วมณีที่พุ่มฉัตร 1 จูพามณี 1 แก้วมุกดาหาร 1 แก้วมณีที่ขอ 1 แก้วมุกดาหารที่สวมคอกชสาร 1 แก้วมณีที่กระพอง 1 แม้ช้างก็หาค่ามิได้เหมือนกัน รวมของหาค่ามิได้ 7 อย่างกับช้าง. พระโพธิสัตว์ได้พระราชทานของทั้งหมดเหล่านั้นแก่พราหมณ์ทั้งหลาย...⁶²

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการพรรณนาเครื่องประดับของช้างที่พระเวสสันดรให้แก่พราหมณ์อย่างละเอียด โดยมีการอธิบายว่ามีเครื่องประดับหลายอย่างและเครื่องประดับแต่ละอย่างนั้นก็ยังมีมูลค่ามากน้อยแตกต่างกันไป ซึ่งของบางอย่างอาจประเมินค่าได้และบางอย่างก็มิอาจประเมินค่าได้ ทั้งนี้การอธิบายอย่างละเอียดนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพความอลังการของช้างและสิ่งของที่พระเวสสันดรมอบให้แก่พราหมณ์นั้นมีมูลค่ามหาศาลมากจนมิอาจประเมินค่าได้ แต่พระองค์ก็ให้ของเหล่านั้นแก่พราหมณ์ด้วยความยินดี

ในอรรถกถามหาโควินทจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ชื่อมหาโควินทะ มีการพรรณนาถึงสิ่งของที่มีผู้คนนำมาบูชาพระโพธิสัตว์ดังนี้

อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลเมื่อเราเป็นพราหมณ์นามว่ามหาโควินทะ

เป็นบุตรโอรสของพระราชชา 7 พระองค์ อันรชนและเทวดาบูชาแล้ว

ลำดับนั้น ลากสักการะมากมายนับไม่ถ้วน อันพระราชชาผู้ตื่นตื่นด้วยอาณาพของพระโพธิสัตว์ กษัตริย์ผู้นับถือพระราชชาเหล่านั้น พราหมณ์ คฤหบดี และชวานิมก ชวาชนบท

⁶²เรื่องเดียวกัน, 132-133.

น้อมนำเข้าไปดมไว้ดูห้วงใหญ่ท่วมทับโดยรอบ เหมือนลากลักการะเกิดแก่ผู้สั่งสมบุญอัน
ไพบุลย์ซึ่งได้สั่งสมไว้ในนับชาติไม่ถ้วน ...⁶³

ข้อความข้างต้น พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ชื่อว่าพระมหาโควินทะ
อรรคกถาจารย์ได้พรรณนาให้เห็นจำนวนสิ่งของที่พระราชา พราหมณ์ พ่อค้า และชาวบ้าน
ทุกคนต่างนำทรัพย์สินและสิ่งของมาบูชาพระองค์จำนวนมหาศาลเปรียบได้กับห้วงน้ำขนาดใหญ่ที่
ท่วม ณ ที่แห่งนั้น ทั้งนี้ยังได้เปรียบเทียบที่เกิดขึ้นว่าเหมือนกับทรัพย์ของผู้ที่ได้ทำบุญสั่งสมมา
ตั้งแต่ในอดีตชาติอีกด้วย การอธิบายดังกล่าวช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพของทรัพย์จำนวนมหาศาลที่มีคน
นำมาถวายพระโพธิสัตว์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์ทรงเป็นที่รักและเคารพของบุคคล
ต่างๆ เป็นอย่างมากจนมีผู้นำของมาสักการบูชาพระองค์มากมาย

2.4 พรรณนาธรรมชาติ ในอรรถกถามัจฉราชจริยา มีการพรรณนาธรรมชาติตอน
ที่วัสสวลาห เทพแห่งสายฝน ได้ทำให้ฝนตกหนัก ความว่า

วัสสวลาหเทวราชรับเทวมัญญาแล้ว นุ่งวลาห (เมฆ) ก้อนหนึ่ง ห่มก้อนหนึ่ง จับ
เพลงจับสายฝน บ่าหน้าไป มุ่งไปยังโลกทางค้ำทิศตะวันออก. ทางค้ำทิศตะวันออก ก้อน
เมฆก้อนหนึ่งประมาณเท่าบริเวณลานได้ตั้งขึ้นร้อยชั้นพันชั้น คำรามเปล่งสายฟ้าไหลลงมา
เหมือนหมอน้ำที่คว่ำ หลังน้ำห่าใหญ่ท่วมทั่วแคว้น โกศล. ฝนตกอยู่ไม่ขาดสาย ครู่เดียวเท่านั้น
สระใหญ่ก็เต็ม. ...⁶⁴

ข้อความข้างต้นเป็นการพรรณนาให้เห็นภาพของวัสสวลาห เทพแห่งสายฝนที่
เดินทางไปยังทิศตะวันออกเพื่อทำให้ฝนตก โดยอรรถกถาจารย์พรรณนาให้เห็นภาพของท้องฟ้าที่มี
เมฆจำนวนมาก มีขนาดกว้างเท่ากับลานที่ตั้งขึ้นร้อยชั้นพันชั้น หลังจากนั้นก็เกิดฟ้าร้องดัง และฝนก็
ตกลงมาเหมือนกับหมอน้ำที่คว่ำทำให้น้ำท่วมทั่วเมือง โกศล สระใหญ่ก็เต็มไปด้วยน้ำ จะเห็นได้ว่า
อรรถกถาจารย์นำความเปรียบมาใช้เพื่อพรรณนาให้ผู้อ่านเห็นภาพของฝนที่ตกลงอย่างหนัก โดยมี
การเปรียบเทียบก่อนเมฆกับลานกว้างที่ตั้งขึ้นหลายร้อยพันชั้นช่วยทำให้เห็นภาพของท้องฟ้าที่
เต็มไปด้วยเมฆมหาศาลที่สามารถทำให้ฝนตกหนักได้ มีการเปรียบเทียบฟ้าที่ร้องดังเหมือนกับเสียง
คำรามของสัตว์ และยังเปรียบฝนที่ตกเหมือนกับหมอน้ำที่คว่ำช่วยให้เห็นภาพของฝนที่ตกลงมา
อย่างหนักมาก การใช้ความเปรียบมาพรรณนาทำให้อ่านสามารถจินตนาการภาพที่เกิดขึ้นในเรื่องได้
อย่างแจ่มชัด

⁶³เรื่องเดียวกัน, 278.

⁶⁴เรื่องเดียวกัน, 379.

สรุปได้ว่า ในอรรถกถาจริยาปิฎกมีการใช้พรรณนาโวหารมาดำเนินเรื่อง เพื่อพรรณนา รายละเอียดของสิ่งต่างๆ ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น โดยอรรถกถาจารย์ได้นำมาใช้พรรณนาตัวละคร ความคิด ของตัวละคร สิ่งของ และธรรมชาติ การพรรณนาที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกนี้พบว่ามี การใช้ ความเปรียบอยู่มาก ซึ่งก็ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ มีอารมณ์ และความรู้สึกคล้อยตามเรื่อง ได้เป็น อย่างดี

3. อธิบายโวหาร เป็นโวหารที่มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้อ่านเข้าใจความรู้ ความคิด วิธีการ ต่างๆ ในเรื่องได้กระจ่างแจ้งยิ่งขึ้น⁶⁵ ในอรรถกถาจริยาปิฎกจะพบโวหารชนิดนี้อยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ การอธิบายด้วยการให้คำนิยามหรือคำจำกัดความ การอธิบายด้วยการยกตัวอย่าง และการอธิบาย ด้วยการชี้สาเหตุและผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กัน ดังนี้

3.1 การอธิบายด้วยการให้คำนิยามหรือคำจำกัดความ คือการอธิบายความหมาย ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างกระชับและชัดเจน⁶⁶ เนื่องจากอรรถกถาจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ใน พระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นมาเพื่ออธิบายขยายความคัมภีร์จริยาปิฎกเพื่อมุ่งหวังให้อ่านเข้าใจเนื้อหา ในจริยาปิฎกแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ดังนั้นอรรถกถาจารย์จึงมุ่งอธิบายให้คำนิยามหรือคำจำกัดความคำศัพท์ และข้อความต่างๆ ในจริยาปิฎกเพื่อให้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ง่าย ถูกต้องและชัดเจน ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

อรรถกถาสังขปาละจริยา ตอนที่กล่าวถึงลักษณะของพระสังขปาละ ความว่า

พึงทราบวินิจฉัยในสังขปาละจริยาที่ 10 ดังต่อไปนี้. ความสังเขป ในคำว่า สังขปาละ เป็นต้นมีดังนี้. ชื่อว่ามีฤทธิ์มาก (มหิทฺธิโก) เพราะประกอบด้วยฤทธิ์ของนาคใหญ่เช่นกับ โทก สมบัติของเทพ.⁶⁷ ชื่อว่ามีเขี้ยวเป็นอาวุธ (ทราวุโร) เพราะมีเขี้ยวเป็นอาวุธ 4 เขี้ยว คือ ข้างล่าง 2 ข้างบน 2. ชื่อว่ามีพิษแรงกล้า (โฆรวิสฺโส) เพราะพิษมีเดชสูง. ชื่อว่า มีลิ้นสองแฉก (ทวิขิวฺโห) เพราะประกอบด้วยลิ้นสองแฉก สำเร็จมาแต่กำเนิดนาค. ชื่อว่าเป็นใหญ่กว่านาคทั้งหลาย (อฺรคาภฺย) เพราะความเป็นใหญ่กว่านาคทั้งหลาย แม้อานุภาพมากก็ได้ชื่อว่าอฺรค เพราะไปด้วย อุก...⁶⁸

⁶⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย, 85.

⁶⁶จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวัฒน์ อินทรพร, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร (นครปฐม: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 60-68.

⁶⁷ข้อความที่ขีดเส้นใต้ คือส่วนที่อรรถกถาจารย์อธิบายขยายความเพิ่มเติม

⁶⁸มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 277.

จากบทบรรยายข้างต้น อรรถกถาจารย์ยกข้อความในพระสูตรขึ้นมา แล้วจึงอธิบาย คำนั้นๆ เพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ข้อความว่า“มีฤทธิ์มาก (มหิทฺธิโก)” อรรถกถาจารย์อธิบายไว้ว่า “เพราะประกอบด้วยฤทธิ์ของนาคใหญ่เช่นกับ โภคสมบัติของเทพ.” หรือคำว่า “มีเขี้ยวเป็นอาวุธ (ทาสฺสาโร) อธิบายว่า “ เพราะมีเขี้ยวเป็นอาวุธ 4 เขี้ยว คือ ข้างล่าง 2 ข้างบน 2” หรือคำว่า “ลีนสองแฉก (ทฺวิขิวฺโ)” อธิบายว่า “เพราะประกอบด้วยลีนสองแฉก สำเร็จ มาแต่กำเนิดนาค” เป็นต้น การอธิบายความหมายเพิ่มเติมนี้ช่วยทำให้เห็นลักษณะรูปร่างของ สังกขปาละ ได้เด่นชัดยิ่งขึ้น กล่าวคือ สังกขปาลเป็นพญานาคที่มีฤทธิ์มาก มีเขี้ยว 4 เขี้ยวเป็นอาวุธ คือ ข้างล่าง 2 ข้างบน 2 และมีลีนสองแฉกมาตั้งแต่เกิด

อรรถกถาสีลวานคจิริยา ตอนที่พรานป่ามาจับพระโพธิสัตว์ซึ่งในพระชาตินั้นถือกำเนิดเป็นช้าง ความว่า

ในบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พรานป่าพบเราในป่าใหญ่แล้ว (ปเวน ทิสฺวา วจนโร) ได้แก่ พรานป่าคนหนึ่งเที่ยวไปในป่าใหญ่เห็นเราแล้ว คำว่า ได้กราบทูลถึงเราแต่พระราช (รตุญฺ มํ ปฏิวเวทฺติ) ได้แก่ ได้กราบทูลถึงเราแต่พระเจ้ากรุงพาราณสี คำว่า สมควรเป็นช้าง พระที่นั่ง (ตวานุจฺจโว) ได้แก่ สมควรทำเป็นช้างพระที่นั่งทรงของพระองค์ ข้อว่า อันการจับ ช้างนั้นไม่ต้องขุดคู (น ตสฺส ปริกฺขายตฺโต) ความว่า ในการจับช้างนั้นไม่จำเป็น คือไม่มี ประโยชน์ที่จะต้องขุดคูรอบๆ เพื่อไม่ให้ช้างหนี หรือบึกเสาคะดุมคอยผูกช้างที่ (คนจับ) ให้นางช้างตบตัวเอง แล้วใช้เชือกที่ผูกเป็นห่วงคล้องไว้ หรือด้วยการขุดหลุมพราง เพื่อป้องกันไม่ให้ช้างที่ตกลงไปหนีไปได้ คำว่า ในขณะที่จับ (สทคฺคิต) ได้แก่ ในเวลาที่จับนั้นแหละ คำว่า ช้างนั้นก็จักมา (เอหิตฺ) ได้แก่ จักมา⁶⁹

จากบทบรรยายข้างต้น อรรถกถาจารย์ยกข้อความในพระสูตรขึ้นมา แล้วอธิบาย ข้อความนั้นๆ เพิ่มเติม เช่น “พรานป่าพบเราในป่าใหญ่แล้ว (ปเวน ทิสฺวา วจนโร)” อรรถกถาจารย์ อธิบายว่าหมายถึง “พรานป่าคนหนึ่งเที่ยวไปในป่าใหญ่เห็นเราแล้ว” หรือ “อันการจับช้างนั้นไม่ต้องขุดคู (น ตสฺส ปริกฺขายตฺโต)” อรรถกถาจารย์อธิบายขยายความถึงสาเหตุและวิธีการจับช้างที่ไม่ต้องขุดคูว่า “ในการจับช้างนั้นไม่จำเป็น คือไม่มีประโยชน์ที่จะต้องขุดคูรอบๆ เพื่อไม่ให้ช้างหนี ...หรือด้วยการขุดหลุมพรางเพื่อป้องกันไม่ให้ช้างที่ตกลงไปหนีไปได้” เป็นต้น การอธิบายเพิ่มเติมของอรรถกถาจารย์ช่วยทำให้เห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเรื่องบางเรื่อง เหตุการณ์บางเหตุการณ์ก็อาจเป็นสิ่งที่ผู้อ่านไม่เข้าใจ ไม่รู้จักและมีประสบการณ์ร่วม เป็นต้นว่าวิธีการจับช้างที่ผู้อ่านบางท่านก็อาจมีทราบสาเหตุของการขุดคูเพื่อจับ

⁶⁹เรื่องเดียวกัน, 181.

ข้าง ดังนั้นจึงต้องมีการอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวที่ถูกต้องตรงตามความต้องการของอรรถกถาจารย์

3.2 การอธิบายด้วยการยกตัวอย่าง คือการอธิบายด้วยการยกตัวอย่างที่มีอยู่มาประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง⁷⁰ จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่าส่วนใหญ่ในตอนจบของอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องนั้นจะมีการอธิบายสรุปให้เห็นคุณานุภาพ หรือความดีอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ที่มีต่อสัตว์โลกโดยมีการยกตัวอย่างเหตุการณ์การปฏิบัติธรรมและการบำเพ็ญบารมีของพระองค์ที่โดดเด่นในแต่ละพระชาติมาประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ ดังนี้

ในอรรถกถาสังขพราหมณจริยา มีการอธิบายให้เห็นคุณานุภาพของพระโพธิสัตว์
ความว่า

...อนึ่ง พึงทราบคุณของพระมหาสัตว์มีอาทิอย่างนี้ว่า การไม่คำนึงถึง โภคสุขของตนด้วยมหากรุณาคิดว่า เราจักบำเพ็ญทานบารมีดังนี้ แล้วเตรียมการเดินทางมหาสมุทรเพื่อนำสัมภาระในการให้ไป แม้เมื่อตกลงไปในมหาสมุทรก็อธิษฐานอุโบสถในมหาสมุทรนั้น และการไม่ให้เทพธิดานำอาหารมาเข้าไปใกล้เพราะกลัวจะทำลายศีล...⁷¹

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการอธิบายให้ผู้อ่านได้เห็นคุณานุภาพของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งถือกำเนิดเป็นสังขพราหมณ์ว่า เป็นผู้มีความกรุณา บำเพ็ญบารมีและรักษาศีลอย่างเคร่งครัด โดยยกตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในเรื่องมาประกอบ ได้แก่ เหตุการณ์ที่พระองค์อยากช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการบำเพ็ญทานบารมีจนไม่ได้คำนึงถึงความสุขส่วนตัว เหตุการณ์ที่พระองค์ตกลงไปในมหาสมุทรแต่ก็ยังอธิษฐานบารมีตั้งมั่นที่จะทำทาน และเหตุการณ์ที่พระองค์ไม่กินอาหารที่เทพดานำมาให้เพราะกลัวศีลขาด การยกเหตุการณ์ข้างต้นมาอธิบายเป็นตัวอย่างประกอบนี้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเห็นภาพความดีงามของพระโพธิสัตว์มากยิ่งขึ้น

ในอรรถกถาฐิตตจริยา มีการอธิบายให้เห็นคุณานุภาพของพระโพธิสัตว์โดย
การยกตัวอย่างการปฏิบัติธรรมของพระองค์ในพระชาตินี้ ความว่า

แม้ในฐิตตจริยานี้ก็พึงเจาะจงกล่าวถึงบารมีที่เหลือของพระฐิตตะนั้น โดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.แม้ในจริยานี้ก็พึงทราบคุณานุภาพของพระโพธิสัตว์ มีอาทิอย่างนี้ คือ การที่พระโพธิสัตว์อันนางนาคกัญญา 16,000 บำเรออยู่จตุรปู่วิจิตร ในนาคพิภพของตนร้อย

⁷⁰ จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวัฒน์ อินทรพร, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, 60-68.

⁷¹ มุณินิรมิตามกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระ
สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 50.

โยชน์ แม้ดำรงอยู่ในความเป็นอิสระในโลกของนาค เช่นกับสมบัติในเทวโลก ก็มีได้มัวเมาในความเป็นอิสระ บำรุงมารดาบิดาทุกกึ่งเดือน. การอ่อนน้อมต่อผู้เป็นใหญ่ในตระกูล. การตัดปัญหาที่เกิดขึ้นแก่หมูนาค หมูเทพชั้นจาดุมหาราชิกา หมูเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้น ด้วยศัสตราคือปัญญาของตน ในท่ามกลางบริษัทนั้นๆ ได้ทันทีทันใด คุณตัดกำกัณบัวด้วยศัสตราที่ลับดีแล้ว ฉะนั้น แล้วแสดงธรรมสมควรแก่จิตของบริษัทเหล่านั้น. ละ โภคสมบัติมีประการดังกล่าวแล้ว อธิษฐานอุโบสถประกอบด้วยองค์ 4 ไม่คำนึงถึงร่างกายและชีวิตของตน. การยอมตกอยู่ในเงื้อมมือของหมองู เพราะเกรงจะพุดผิดคำปญญา. แม้เมื่อเนสาทอลัมพายนน์ทำการทารุณมีประการต่างๆ มีอาทิอย่างนี้ คือพ่นน้ำลายเจือด้วยยาพิษลงในปาก จับหางจุดกระชากครูดสีบนแผ่นดิน เขยิบ. แม้พระ โทธิสัตว์ได้รับทุกข์ใหญ่ถึงปานนี้ แม้สามารถจะทำเนสาทอลัมพายนน์ให้เป็นเถื่อนด้วยเพียง โกรธแล้วมองดู ก็รำพึงถึงศีลบารมี ไม่มีจิตคิดร้ายแม้แต่น้อยเพราะเกรงศีลจะขาด...⁷²

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการอธิบายให้ผู้อ่านได้เห็นคุณานุภาพ ของพระ โทธิสัตว์เมื่อครั้งถือกำเนิดเป็นพญานาคชื่อภุริทัตตะ โดยอรรถกถาจารย์ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในเรื่องมาประกอบ ได้แก่ เหตุการณ์ที่พระ โทธิสัตว์ไม่มัวเมาลุ่มหลงสตรี และทรัพย์สมบัติ เหตุการณ์ที่พระองค์ดูแลบิดามารดาและมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เหตุการณ์ที่พระองค์ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาให้แก่เทพทั้งปวง เหตุการณ์ที่พระองค์ละทรัพย์สมบัติเพื่อไปรักษาศีล เหตุการณ์ที่พระองค์ถูกเนสาทอลัมพายนน์ทำร้ายแต่ก็ไม่ตอบโต้เพราะกลัวศีลขาด การยกเหตุการณ์ข้างต้นมาอธิบายเป็นตัวอย่างประกอบนี้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและเห็นภาพความดีงามของพระ โทธิสัตว์ได้อย่างเด่นชัด อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าพระ โทธิสัตว์นั้นมีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป เพราะพระองค์สามารถกระทำในสิ่งยากยิ่งที่คนทั่วไปมีอาจพึงกระทำได้

3.2 การอธิบายด้วยการชี้สาเหตุและผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กัน คือการอธิบายให้เห็นว่า ถ้าเหตุเป็นอย่างนี้แล้วผลจะเป็นอย่างไร หรือการที่ผลเป็นอย่างนั้นมาจากสาเหตุอันใด⁷³ จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่าในตอนจบของอรรถกถาจริยาปิฎกบางเรื่องจะมีการอธิบายด้วยการชี้ให้เห็นเหตุที่ทำให้พระ โทธิสัตว์บำเพ็ญบารมีสำเร็จ ดังนี้

ในอรรถกถากิตติจริยา มีการอธิบายด้วยการชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่ทำให้พระ โทธิสัตว์บำเพ็ญบารมีสำเร็จและได้รับบารมี 10 ประการไว้ ความว่า

⁷²เรื่องเดียวกัน, 181.

⁷³จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวัฒน์ อินทรพร, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, 60-68.

ท่านอกิตติบัณฑิตได้รับบารมี 10 เหล่านี้ คือ ชื่อว่าเนกขัมมบารมี เพราะการออกไปของท่านอกิตติบัณฑิตนั้นเช่นกับมหาภิเนษกรมณ. ชื่อว่าศีลบารมี เพราะมีศีลาจารอันบริสุทธิ์ด้วยดี. ชื่อว่าวิริยบารมี เพราะข่มกามวิตกเป็นต้นด้วยดี. ชื่อว่าขันติบารมี เพราะขันตีสั่งรถึงความขอดเขี้ยวอย่างยิ่ง. ชื่อว่าสัจจบารมี เพราะปฏิบัติตามสมควรแก่ปัญญา. ชื่อว่าอธิษฐานบารมี เพราะตั้งใจสมาทานไม่หวั่นไหวในที่ทั้งปวง. ชื่อว่าเมตตาบารมี ด้วยอภัยภัยแก่กุลในสรรพสัตว์ทั้งหลาย. ชื่อว่าอุเบกขาบารมี เพราะถึงความเป็นกลางในความคิดปกติที่สัตว์และสังขารกระทำแล้ว. ชื่อว่าปัญญาบารมี ได้แก่ปัญญาอันเป็นอุบายโกศลซึ่งเป็นสหชาติปัญญาและปัญญาให้สำเร็จความประพฤตินในการขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เพราะรู้ธรรมเป็นอุปการะ และธรรมไม่เป็นอุปการะแก่บารมีเหล่านั้น ละธรรมอันไม่เป็นอุปการะเสีย มุ่งประพฤติดูในธรรมอันเป็นอุปการะ...⁷⁴

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการอธิบายให้ผู้อ่านได้ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดดีพราหมณ์สามารถบำเพ็ญบารมีสำเร็จและได้รับบารมี 10 ประการ คือ เหตุที่พระองค์ได้รับเนกขัมมบารมี ก็เพราะออกจากเรือนเพื่อไปปฏิบัติธรรม ได้รับศีลบารมี ก็เพราะรักษาศีล ได้รับวิริยบารมี เพราะมีความเพียรในการข่มจิตใจ ได้รับขันติบารมี เพราะมีความอดทนต่อการสำรวม ชื่อว่าสัจจบารมี เพราะปฏิบัติตามที่พูดไว้ ได้รับอธิษฐานบารมี เพราะมีความตั้งใจที่จะทำทานและไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งเร้าต่างๆ ได้รับเมตตาบารมีนั้นมีเหตุจากการที่ช่วยเหลือแก่กุลสัตว์ทั้งหลาย ได้รับอุเบกขาบารมี เพราะวางเฉยต่อสังขาร ได้รับปัญญาบารมีเพราะมีปัญญารู้ธรรมที่จะประพฤตินขัดเกลากิเลส

ในอรรถกถายุทธชยจรिया มีการอธิบายด้วยการชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่ทำให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีสำเร็จและได้รับบารมี 10 ประการไว้ ความว่า

การบริจาคมหาทานเมื่อก่อนบวชและการสละราชสมบัติเป็นต้นของพระมหาสัตว์นั้นเป็นทานบารมี. การสำรวมกายวาจาเป็นศีลบารมี. การบรรพชาและการบรรลุมานเป็นเนกขัมมบารมี. ปัญญาเริ่มต้นด้วยทำนสิการโดยความเป็นของไม่เที่ยง จนบรรลุอภิญญาเป็นที่สุดและปัญญา กำหนดธรรมเป็นอุปการะและไม่เป็นอุปการะแห่งทานเป็นต้น เป็นปัญญาบารมี. ความเพียรยังประโยชน์นั้นให้สำเร็จในที่ทั้งปวงเป็นวิริยบารมี. ญาณขันติและอธิษฐานขันติเป็นขันติบารมี. การไม่พูดผิดจากคำปัญญา ชื่อว่าสัจจบารมี. การตั้งใจสมาทานอันไม่หวั่นไหวในที่ทั้งปวง ชื่อว่าอธิษฐานบารมี. เพราะจิตคิดแต่ประโยชน์ในสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยอำนาจแห่งเมตตาพรหมวิหาร ชื่อว่าเมตตาบารมี. ด้วยการวางเฉยในความคิดปกติที่ทำแล้ว

⁷⁴ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 181.

ในศักดิ์สังขาร และด้วยอุเบกขาพรหมวิหาร ชื่อว่าอุเบกขาบารมีเป็นอันได้บารมี 10 ด้วย
ประการดังนี้...⁷⁵

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการอธิบายให้ผู้อ่านได้ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้พระเจ้าอุชฌัญชัยสามารถบำเพ็ญบารมีสำเร็จและได้รับบารมี 10 ประการ สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ต่างๆ คือ การที่พระองค์บริจาคทานมาก่อนบวชและสละราชสมบัติจึงได้รับทานบารมี การที่พระองค์สำรวมกายวาจา จึงได้รับศีลบารมี การที่ออกบวชและบรรลุนิพพาน จึงได้รับเนกขัมมบารมี การที่พระองค์มีปัญญาในการปฏิบัติธรรม จึงได้รับปัญญาบารมี การที่พระองค์มีความเพียรในการทำสิ่งต่างๆ ทั้งปวงจึงได้รับวิริยบารมี การที่พระองค์มีความอดทนจึงได้รับขันติบารมี การที่พระองค์ปฏิบัติตามที่พูดไว้จึงได้รับสัจจบารมี การที่มีจิตใจมั่นคงพระองค์จึงได้รับอธิษฐานบารมี การที่พระองค์มีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายจึงได้รับเมตตาบารมี และการที่พระองค์วางเฉยต่อสิ่งต่างๆ จึงได้รับอุเบกขาบารมี การที่อรรถกถาจารย์อธิบายชี้แจงถึงเหตุและผลที่สัมพันธ์กันนี้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มากยิ่งขึ้นว่าพระองค์ต้องปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีสำเร็จและได้รับบารมี 10 ประการ

จะเห็นว่า อรรถกถาจารย์นำอธิบายโวหารมาใช้เป็นโวหารดำเนินเรื่องเพื่ออธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การอธิบายด้วยการให้คำนิยามหรือคำจำกัดความและข้อความต่างๆ เนื่องจากคำบางคำและข้อความบางข้อความเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก อรรถกถาจารย์จึงต้องอธิบายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องโดยง่าย ซึ่งการอธิบายลักษณะนี้เป็นลักษณะเด่นของงานประเภทอรรถกถา ส่วนการอธิบายด้วยการยกตัวอย่าง และการอธิบายด้วยการชี้สาเหตุและผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กันที่ปรากฏอยู่ในส่วนปิดเรื่องของอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องนั้น จะเป็นการอธิบายสรุปเรื่องอีกครั้งเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวของพระโพธิสัตว์มากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เพื่อต้องการสรุปให้ผู้อ่านทราบถึงคุณานุภาพ หรือความดีอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ที่มีต่อสัตว์โลกได้อย่างเด่นชัด อรรถกถาจารย์จึงอธิบายด้วยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นพระจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์มาประกอบ และเพื่อต้องการสรุปให้ผู้อ่านทราบว่าพระโพธิสัตว์ต้องปฏิบัติพระองค์อย่างไรจึงนำมาซึ่งความสำเร็จในการบำเพ็ญบารมีในแต่ละพระชาติ อรรถกถาจารย์จึงอธิบายด้วยการชี้สาเหตุและผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กัน ซึ่งอธิบายโวหารทั้ง 3 ลักษณะนี้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถาจริยาปิฎกได้อย่างแจ่มชัด ตรงตามที่ต้องการของอรรถกถาจารย์ต้องการยิ่งขึ้น

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, 291.

4. เทศนาโวหาร เป็นโวหารที่เกี่ยวกับการสั่งสอน ซึ่งแจ้งเหตุผลที่ถูกต้อง อธิบายคุณโทษ หรือกล่าวถึงข้อเท็จจริงฟังจำไว้เป็นคติสอนใจ⁷⁶ ในอรรถกถาจริยาปิฎกมักจะพบเทศนาโวหารในตอนที่มีพระโพธิสัตว์เทศนาสั่งสอนธรรมแก่บุคคลต่างๆ ในเรื่องเสมอ ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในส่วนของคาถา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อรรถกถา महासुตโตสมจริยา ตอนที่พระเจ้าสุตโตสมได้เทศนาสั่งสอนธรรมที่พระองค์ได้ฟังมาแก่พระเจ้าโปริสาท ความว่า

พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า “โปริสาทนี้ เกิดความสนใจใคร่ฟังอย่างยิ่ง เอาเถิด เราจักกล่าวคาถาแก่เขา” จึงตรัสว่า “สหายถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟังให้ดี จงใส่ไว้ในใจ...พระมหาสัตว์จึงทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าโปริสาทว่า

มหาราช การสมาคมกับสัตบุรุษแม้คราวเดียวเท่านั้น การสมาคมนั้น ย่อมรักษาผู้นั้นได้ แต่การสมาคมมากกับสัตบุรุษย่อมรักษาไม่ได้ บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น ควรทำความคุ้นเคยกับสัตบุรุษ บุคคลรู้ทั่วถึง สัทธรรมของสัตบุรุษแล้ว มีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อม

ราชารวจิตรจงงามยังคร่ำคร่าได้ หนึ่งแม้ร่างกายก็เข้าถึงความคร่ำคร่า แต่ธรรมของสัตบุรุษไม่ถึงความคร่ำคร่า สัตบุรุษย่อมยินดีกับ สัตบุรุษ ข้าแต่ราชา ไฟและแผ่นดินไกลกัน ผังข้างโน้นของมหาสมุทรเขาก็ว่า ไกลกัน ธรรมของสัตบุรุษ และธรรมของอสัตบุรุษ บัณฑิตทั้งหลายกล่าววว่า ไกลกันยิ่งกว่านั้น.⁷⁷

จากบทบรรยายข้างต้น พระเจ้าสุตโตสมได้เทศนาธรรมสั่งสอนพระเจ้าโปริสาทเรื่องการเลือกคบคนว่า การเลือกคบคนดีย่อมพาตนไปสู่ทางธรรมได้ แต่ถ้าคบคนไม่ดีก็จะนำพาตนไปสู่ทางเสื่อม โดยมีการเปรียบเทียบความชำรุดทรุดโทรมของคุณธรรมของคนดีกับสิ่งของ ได้แก่ ราชรถและร่างกายไว้ว่าธรรมของคนดีนั้นไม่มีวันเก่าหรือชำรุดไปตามกาลเวลา ไม่เหมือนกับ ราชรถและร่างกายที่แม้จะสวยงามแค่ไหนก็ย่อมมีวันชำรุดและเสื่อมลง ทั้งนี้พระองค์ยังได้เปรียบเทียบธรรมของคนดีและธรรมของคนไม่ดีว่ามีความแตกต่างและห่างกันมากเปรียบได้กับ ระยะห่างของฟ้าและดิน และระยะห่างของชายฝั่งและมหาสมุทรที่อยู่ห่างไกลกันมาก จะเห็นได้ว่า มีการใช้กลวิธีการเปรียบเทียบมาใช้เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

⁷⁶ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย, 49.

⁷⁷มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 404.

อรรถกถาโสมนัสสจริยา ตอนที่พระเจ้าโสมนัสทรงเทศนาสั่งสอนพระบิดาที่ทรงหุบเขา
หลงเชื่อคนง่าย ความว่า

“เมื่อจะทรงสั่งสอนพระบิดา จึงทรงแสดงธรรมด้วยคาถาเหล่านี้ว่า”

กรรมที่บุคคลไม่ใคร่ครวญแล้วทำลงไป ไม่กำหนดความคิด เหมือนความ
วิบัติของยาข้อมเป็นผลชั่ว.

ส่วนกรรมที่บุคคลใคร่ครวญก่อนแล้วทำ กำหนดความคิดโดยชอบ
เหมือนสมบัติของยาข้อมเป็นผลเจริญ.

คฤหัสถ์เกี่ยวคร้านบริโภคกามไม่ดีเลย. บรรพชิตไม่สำรวมก็ไม่ได้
พระราชานี้ใคร่ครวญแล้วทำลงไปก็ไม่ได้ ผู้ที่เป็นบัณฑิตมักโกรธก็ไม่ดี.

ข้าแต่ราชาผู้เป็นใหญ่ในทิศ กษัตริย์พึงใคร่ครวญก่อนแล้วทำ ไม่
ใคร่ครวญก่อนแล้วไม่ทำ ยศและเกียรติเจริญแก่พระราชานี้ใคร่ครวญก่อนแล้ว
ทำ.

ข้าแต่พระภูบาล ผู้เป็นใหญ่ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงปรับสินไหม ข้อมอ้มใจ
ถึงสิ่งที่ทำแล้วโดยพลัน ประโยชน์ทั้งหลายของคนที่ได้มาด้วยความตั้งใจชอบ
ย่อมไม่ตามเดือดร้อนในภายหลัง.

ผู้จำแนกกรรมทั้งหลายในโลกวิญญูชนสรรเสริญแล้วอันมีสุขเป็นกำไร
ทำกรรมอันไม่ตามเดือดร้อน กรรมเหล่านั้นย่อมเป็นกรรม อันบัณฑิตทั้งหลาย
เห็นชอบแล้ว...⁷⁸

จากบทบรรยายข้างต้น พระเจ้าโสมนัสได้สั่งสอนพระราชบิดาที่ทรงหุบเขาเชื่อคำยุยงของ
ชฎิล โกงจึงมีรับสั่งให้ประหารพระองค์ พระองค์จึงได้ตรัสธรรมเทศนาธรรมสั่งสอนพระราชบิดา
เรื่องการกระทำและความประพฤตินี้ว่าหากจะทำการสิ่งใดควรคิดไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน เพราะ
หากทำโดยขาดการยั้งคิดอาจนำมาซึ่งความเดือดร้อนภายหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระราชบิดา
ทรงเป็นพระราชามีเกียรติยศก็ควรปฏิบัติเช่นเดียวกับข้าราชการที่ตัดสินใจตัดสินใจ เมื่อจะปรับ
สินไหมก็ต้องไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน ทั้งนี้พระองค์ยังทรงยกตัวอย่างการกระทำอันควรของ
บุคคลต่างๆ ให้เห็นอีกด้วยคือ หากเป็นราษฎรไม่ควรขี้เกียจ เป็นบรรพชิตก็ควรสำรวม เป็น
พระราชาก็ควรคิดก่อนทำ เป็นบัณฑิตก็ไม่ควรโกรธง่าย หากกระทำได้ตามนี้ก็จะไม่เกิดเรื่อง
เดือดร้อนขึ้นภายหลัง

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, 304-305.

เทศนาโวหารที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกส่วนใหญ่จะปรากฏในตอนที่พระโพธิสัตว์เทศนาสั่งสอนธรรมแก่บุคคลต่างๆ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงเหตุผลหรือโน้มน้าวใจให้บุคคลนั้นซาบซึ้งในหลักธรรม และปรับปรุงพฤติกรรม โดยจะยกเหตุผล คติธรรมและสังขรรณมาเป็นอุทาหรณ์

สรุปได้ว่า อรรถกถาจารย์ใช้โวหาร 4 ประเภทในการเล่าเรื่องราวอดีตของพระพุทธเจ้า ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร อธิบายโวหาร และเทศนาโวหาร โดยจะใช้บรรยายโวหารเป็นโวหารหลักในการเล่าเหตุการณ์ทั้งหมดในเรื่อง และเมื่อใดที่อรรถกถาจารย์ต้องการบรรยายเรื่องอย่างละเอียดก็จะใช้พรรณนาโวหาร ซึ่งพบว่ามีการพรรณนาตัวละคร พรรณนาความคิดของตัวละคร พรรณนาสิ่งของ และพรรณนาธรรมชาติ อรรถกถาจารย์จะใช้อธิบายโวหารเมื่อต้องการอธิบายขยายความเรื่องราวบางประการเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะพบการอธิบาย 3 ลักษณะ ได้แก่ การให้คำนิยามหรือคำจำกัดความ การอธิบายด้วยการยกตัวอย่าง และการอธิบายด้วยการอธิบายสาเหตุและผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กัน และอรรถกถาจารย์จะใช้เทศนาโวหารในตอนที่พระโพธิสัตว์เทศนาธรรมสั่งสอนบุคคลต่างๆ เพื่อโน้มน้าวใจและชี้แจงเหตุผลให้บุคคลนั้นๆ เห็นด้วยหรือเกิดปัญญาทางธรรม ซึ่งส่วนนี้เป็นหนึ่งในลักษณะสำคัญของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่ช่วยให้แง่คิดและคติธรรมแก่ผู้อ่านอีกด้วย

จากการศึกษาถาวรวิธีทางภาษาในอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่มีวรรณศิลป์งดงาม อรรถกถาจารย์ได้ใช้ถาวรวิธีทางภาษาที่สำคัญ 2 วิธี ได้แก่ การใช้ความเปรียบและการใช้โวหารมาประพันธ์อรรถกถาจริยาปิฎก ซึ่งถาวรวิธีทางภาษาทั้ง 2 วิธีนี้ช่วยอธิบายเรื่องราวในอรรถกถาจริยาปิฎกได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจสารที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะสื่อมายังผู้อ่านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงให้เห็นพระจริยาวัตรอันงดงามของพระโพธิสัตว์ที่ทรงบำเพ็ญบารมีนานัปการด้วยความอดสาหะยิ่งเนื่องจากมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ ดังจะอธิบายต่อไปในหัวข้อ “การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎก”

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถถาจริยาปิฎก

อรรถถาจริยาปิฎกคือคัมภีร์ว่าด้วยเรื่องราวความประพฤติของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องปฏิบัติหรือเสริมสร้างบารมี 10 ประการ ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี เพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณจำนวน 35 เรื่อง ซึ่งแต่ละเรื่องพระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญบารมีที่แตกต่างกันไป

จากการศึกษาพบว่า อรรถถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่องนั้นสามารถแบ่งกลุ่มตามการบำเพ็ญบารมีได้ 3 วรรค ได้แก่ อภิตตวรรค หัตถินาควรรค และอุชฺฌยชววรรค ดังนี้

1. อภิตตวรรคมี 10 เรื่อง แสดงการบำเพ็ญทานบารมี ดังนี้
  1. อภิตตจริยา
  2. สังฆพราหมณจริยา
  3. กุรุธรรมจริยา
  4. มหาสุทฺถสนจริยา
  5. มหาโควินทจริยา
  6. เนมิราชจริยา
  7. จันทกุมารจริยา
  8. สิวีราชจริยา
  9. เวสสันตรจริยา
  10. สสปีณทตจริยา

2. หัตถินาควรรคมี 10 เรื่อง แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี ดังนี้
  1. สีลวานาจริยา
  2. ภูริทตตจริยา
  3. จัมเปยยจริยา
  4. จูฬโพธิจริยา
  5. มหิสราขจริยา
  6. รุรัมภราชจริยา
  7. มาตังคจริยา
  8. ชัมมเทวปุตตจริยา
  9. ชยทิสจริยา
  10. สังขपालจริยา

3. อุชฺฌยชววรรคมี 15 เรื่อง 5 เรื่องแรก แสดงเนกขัมมบารมี เรื่องที่ 6 แสดงอธิษฐานบารมี เรื่องที่ 7-12 แสดงสัจจบารมี เรื่องที่ 13-14 แสดงเมตตาบารมี และเรื่องสุดท้ายแสดงอุเบกขาบารมี ดังนี้

1. อุชฺฌยชจริยา
2. โสมนัสสจริยา
3. อโยมรจริยา
4. กิงสจริยา
5. โสณนันทปณทตจริยา
6. มุคฝักขจริยา
7. กปิลราชจริยา
8. สัจจสวหยปณทตจริยา
9. วัฏฏกโปตกจริยา
10. มัจฉราชจริยา
11. กัณหาทีปายนจริยา
12. มหาสุตโสมจริยา
13. สุวัณณสามจริยา
14. เอกราชจริยา
15. มหาโลมหังสจริยา

ในแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์จะแสดงการบำเพ็ญบารมีที่โดดเด่นหนึ่งบารมี เช่น ใน อรรถกถามุคฝักขจรिया พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นมุกฝักขจร ทรงแบ่เพ็ญอริยฐานบารมี พระองค์ทรงตั้งมั่นในการบำเพ็ญอริยฐานบารมี 3 ประการ คือ แสร้งเป็นใบ้ เป็นคนง่อยเปลี้ยและเป็นคนหูหนวก เพราะไม่ต้องการครองราชย์และอยากออกบวช พระองค์ทรงอดทนต่อการทดลองน้อยใหญ่ทั้งหลายและไม่ไหวติงต่อกิเลสใดๆ ดังความว่า

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงตั้งอยู่ในนัยที่เทพธิดาให้ไว้แล้วทรงแสดงพระองค์ด้วยความ เป็นใบ้เป็นตั้น ตั้งแต่ปีที่ประสูติ พระมารดาพระบิดาและพวกนางนมเป็นต้นคิดว่า “ธรรมดา ปลายคางของคนใบ้ ช่องหูของคนหูหนวก มือเท้าของคนง่อยเปลี้ย มิได้เป็นอย่างนี้.” ในเรื่องนี้ ฟังมีเหตุ. เราจักทดลองพระกุมารนี้ดู. คิดว่า “เราจักทดลองด้วยน้ำนมก่อน จึงไม่ให้น้ำนม ตลอดวัน. พระกุมารนั้นแม้ซุบซิดก็มิได้ร้องเพื่อต้องการน้ำนม.”

ลำดับนั้น พระมารดาของพระกุมาร ทรงดำริว่า “ลูกของเราคงหิว. พวกเจ้าจงให้ น้ำนมแก่ลูกเราเถิด” แล้วให้พวกแม่นมให้น้ำนม. พวกแม่นมไม่ให้น้ำนมเป็นระยะๆ อย่างนี้ แม้ทดลองอยู่ปีหนึ่งก็ยังไม่เห็นช่องทาง. แต่นั้นพวกแม่นมคิดว่า “ธรรมดาเด็กขอมชอบนม และของเคี้ยว. ชอบผลาผล. ชอบของเล่น. ชอบอาหาร จึงนำของปลอมใจเหล่านั้นๆ เข้าไปให้ ปลอบใจด้วยการทดลองก็ไม่เห็นช่องทางตลอด 5 ปี.” ลำดับนั้น พวกแม่นมคิดว่า “ธรรมดา เด็กขอมกลัวไฟ กลัวช้างตกมัน กลัวงู กลัวคนเงี้ยวดาบ. เราจักทดลองด้วยเหตุเหล่านั้น” จึง ตรีเตรียมตั้งกล่าวโดยที่มีให้เกิดความเสียหายแก่พระกุมารด้วยอาการเหล่านั้นได้ แล้วให้เข้าไป แสดงโดยอาการอันน่ากลัวอย่างยิ่ง.

พระมหาสัตว์ทรงรำพึงถึงภัยในนรก จึงไม่หวั่นไหวด้วยทรงเห็นว่า นรคน่ากลัวยิ่ง กว่านี้ ร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า...⁷⁹

หรือในอรรถกถาสप्तพิณจิตจรिया พระชาติที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกระต่ายได้บำเพ็ญทาน บารมีเป็นหลัก พระองค์ตั้งมั่นว่าจะบริจาทานให้แก่พราหมณ์จึงยอมสละชีวิตของตนเพื่อเป็น อาหารแก่พราหมณ์ ดังข้อความว่า

ต่อจากนั้น พราหมณ์จึงเข้าไปหาสप्तพิณจิต. แม้เมื่อสप्तพิณจิตถามว่า ท่านมาเพื่อ ะไร? พราหมณ์ก็บอกเหมือนอย่างนี้ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

ท้าวสักกะทรงทราบความดำริของเราแล้วจึงแปลงเพศเป็น
พราหมณ์เสด็จเข้ามายังสำนักของเรา เพื่อทรงทดลองทานของเรา.

⁷⁹ มุณินิมิตตมหาภูตราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 347-348.

เราเห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็ยินดี ได้กล่าวคำนี้ว่า ท่านมาถึงใน
สำนักเราเพราะเหตุแห่งอาหารเป็นการดีแล้ว

วันนี้เราจักให้ท่านอันประเสริฐ โครๆ ไม่เคยให้แก่ท่านผู้
ประกอบด้วยศีลคุณ การเบียดเบียนผู้อื่นไม่ควรแก่ท่าน

ท่านจงไปเอาไม้ต่างๆ มาก่อไฟขึ้น เราจักย่างตัวของเรา ท่านจัก
ได้กินเนื้อที่สุก.

พราหมณ์นั้นรับคำแล้วมีใจร่าเริง นำเอาไม้ต่างๆ มาทำเป็นเชิง
ตะกอนใหญ่ ทำเป็นห้องอันเต็มด้วยถ่านเพลิง

ก่อไฟโพลงขึ้น ณ ที่นั่นทันทีเหมือนไฟนั้นเป็นกองใหญ่. เรา
สลัดตัวมีฐลีเข้าไปอยู่ข้างหนึ่ง

ในกองไม้อันไฟติดทั่วแล้ว เป็นควันระหลบอยู่ในกาลนั้นเรา
โดดลงในท่ามกลางภายในเปลวไฟ...⁸⁰

จะเห็นได้ว่า แม้แต่พระชาติที่พระพุทธเจ้าประสูติเป็นกระต่ายซึ่งเป็นสัตว์เดียรัจฉาน
พระองค์ก็ยังทรงเป็นผู้แน่วแน่ในการบำเพ็ญบารมี ซึ่งพระชาตินี้พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีที่
กระทำได้อย่างดีด้วยการสละชีพของตนเพื่อเป็นอาหารแก่พราหมณ์

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นเรื่องราวความประพฤติกของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องเสริมสร้าง
บารมีที่แตกต่างกันไปในแต่ละพระชาติได้เป็นอย่างดี โดยแต่ละพระชาติจะมีการบำเพ็ญบารมี
ที่โดดเด่นหนึ่งบารมี และมีระดับความยากง่ายในการบำเพ็ญบารมีที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าใน
อรรถกถาจรียาปิฎกจะกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีไม่ครบ 10 ประการ กล่าวคือ จรียาปิฎก 35 เรื่อง มี
10 เรื่องแสดงการบำเพ็ญทานบารมี มี 10 เรื่องแสดงการบำเพ็ญศีลบารมี มี 5 เรื่องแสดงการบำเพ็ญ
เนกขัมมบารมี มี 1 เรื่องแสดงการบำเพ็ญอุทิสฐานบารมี มี 6 เรื่องแสดงการบำเพ็ญสัจจบารมี มี 2
เรื่อง แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี และมี 1 เรื่องแสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี และไม่พบเรื่อง
กล่าวถึงการแสดงการบำเพ็ญปัญญาบารมี วิริยบารมีและขันติบารมี แต่ทั้ง 35 เรื่องนี้ ทำให้ผู้อ่าน
ทราบแนวทางการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อที่จะบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถา
จรียาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง เพื่อจะได้ทราบวิธีการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์อันนำไปสู่การบรรลุ
พระสัมพัตถุญาณ และเพื่อให้ทราบวิธีการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจะขอ

⁸⁰เรื่องเดียวกัน, 170-171.

กล่าวถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท แล้วจึงจะกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในหัวข้อความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทจะแบ่งเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ ความหมายของคำว่า “พระโพธิสัตว์” ประเภทของพระโพธิสัตว์ ความหมายของคำว่า “บารมี” ลักษณะของบารมี และลำดับชั้นบารมี ดังนี้

1. ความหมายของคำว่า “พระโพธิสัตว์”

ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “พระโพธิสัตว์” เป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นคำที่ใช้เรียกบุคคลหรือสัตว์ผู้มีลักษณะพิเศษที่กำลังบำเพ็ญบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความหมายของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ นั้นมีการตีความที่แตกต่างกันไป เพราะแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์มีพัฒนาการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

หากพิจารณาความหมายตามรูปศัพท์ คำว่า “พระโพธิสัตว์” (Bodhisattva) เป็นคำสมาส มีรากศัพท์มาจากคำสามคำ คือคำว่า “พระ” ใช้ประกอบหน้าคำนามเพื่อแสดงความหมายยกย่องว่า ประเสริฐ หรือสูงส่ง⁸¹ + โภธิ ซึ่งมาจากธาตุว่า พุช แปลว่า ตรัสรู้ รู้เข้าใจ ประกอบด้วย อี ปัจจัย ในนามกิตต์ (พุช+อ = โภธิ) แปลว่า ผู้การ ความ โภธิ จึงหมายถึง ความรู้ ปัญญา การตรัสรู้ หรือความเป็นพระพุทธรเจ้า⁸² + สัตว์ ในภาษาสันสกฤต หรือ สตุต ในภาษาบาลี มาจากธาตุว่า สช ธาตุ หรือ สยช ธาตุ แปลว่า ตัด ขัด ข้อง คำนามหมายถึง สัตว์ มนุษย์ ผู้คิดในวิญญูะ คำกริยาแปลว่า ตัดแล้ว ข้องแล้ว⁸³ ดังนั้น คำว่า “พระโพธิสัตว์” จึงหมายถึงบุคคลหรือสัตว์ผู้ซึ่งอยู่ในโพธิ คือ ความรู้ หรือการตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้านั่นเอง

⁸¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2556), 809.

⁸²โรช เควิดส์ และ ที. คับบลิว, พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ, แปลโดย มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2532. พิมพ์เพื่อน้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในวโรกาสพระราชพิธีมังคลาภิเษก วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2531), 2552-2554.

⁸³พัฒน์ เฟื่องผลา, รายงานการวิจัยวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก (กรุงเทพฯ: รามคำแหง, 2530), 25-26.

ส่วนการศึกษาความหมายคำว่า “พระโพธิสัตว์” จากคัมภีร์เถรวาท และหนังสือสมัยใหม่ เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต และพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นของ นักวิชาการ พบว่ามีการให้นิยามความหมาย ดังนี้

พระสูตรที่มคฺคกถาและมคฺคนิคคกถา ให้ความหมายของ “พระโพธิสัตว์” ว่าหมายถึงสัตว์ ผู้เป็นบัณฑิต สัตว์ที่ฉลาดและบุคคลผู้ชั่งในมรรคทั้ง 4 อันเรียกว่าโพธิ⁸⁴

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า พระโพธิสัตว์ว่า หมายถึง ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า⁸⁵

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ได้ให้ความหมายของคำว่าพระโพธิสัตว์ว่า ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี 10 คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ ตัณหา อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา⁸⁶

พจนานุกรมประมวลศัพท์ศาสนาสำหรับนักศึกษาและประชาชน ให้ความหมายคำว่า พระโพธิสัตว์ หมายถึงผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต กล่าวคือบุคคลใดได้รับพยากรณ์ จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งแล้วว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ผู้นั้นเรียกว่าพระ โพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในสังสารอาจเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา หรือสัตว์ดิรัจฉานก็ได้ ถึงแม้จะมีกำเนิดอย่างไรก็เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทำแต่ความดี และถ้าเกิดเป็นดิรัจฉานก็เป็นสัตว์ที่ฉลาด⁸⁷

สุชีพ ปัญญาภาพ ให้ความหมายพระโพธิสัตว์ว่าหมายถึง สัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้ หรือบุคคล ที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า⁸⁸

บรรจบ บรรณรุจิ ให้ความหมายคำว่า พระโพธิสัตว์หมายถึง ผู้เกี่ยวข้องอยู่ในโพธิญาณ ซึ่ง โพธิญาณ คือ ญาณเป็นเครื่องรู้อริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หรือผู้ปรารถนาเป็น พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ทำสิ่งที่ยากเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์⁸⁹

⁸⁴มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระ สุตตันตปิฎก, ที่มคฺคกถา มหาวรรค เล่ม 10 และ มคฺคนิคคกถา อุปริปัญญาสก์ เล่ม 14 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, 2539), 11 และ 234.

⁸⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, 852.

⁸⁶พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์, 2553), 167.

⁸⁷ปิ่น มุฑกันต์, ประมวลศัพท์ศาสนาสำหรับนักศึกษาและประชาชน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505), 450.

⁸⁸สุชีพ ปัญญาภาพ, พจนานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หามกุฏ ราชวิทยาลัย, 2541), 176.

⁸⁹บรรจบ บรรณรุจิ, พระโพธิสัตว์ในนิคคกถาเถรวาท, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2529), 9-11 .

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า พระโพธิสัตว์หมายถึงผู้ที่กำลังบำเพ็ญบารมีธรรม 10 ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขาอย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะได้บรรลุพระโพธิญาณคือการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์

2. ประเภทของพระโพธิสัตว์

การศึกษาเรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทพบว่า มีการจำแนกประเภทของพระโพธิสัตว์โดยใช้หลักเกณฑ์ต่างๆ⁹⁰ ดังนี้

ในอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ แบ่งประเภทพระโพธิสัตว์ตามเกณฑ์การได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าเป็น 2 ประเภท คือ

1. **พระนิยตโพธิสัตว์** คือพระโพธิสัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน โดยได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ในชาติที่ได้รับพยากรณ์จะต้องมีคุณสมบัติและคุณพิเศษที่เรียกว่าธรรมสโมธาน 8 ประการ คือ

1. มนุสสตตะ มีกำเนิดเป็นมนุษย์
2. ลิงคสัมปัตติ สมบูรณ์ด้วยเพศ คือเป็นเพศชาย
3. เหตุ มีอุปนิสัยสมบัติที่จะเป็นพระอรหันต์ ได้แก่มีอินทรี 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา
4. สัตถารทสสนะ ได้พบพระพุทธเจ้า
5. ปัพพัชชา ถือเพศนักบวช
6. คุณสัมปัตติ สมบูรณ์ด้วยคุณพิเศษคือ อภิญญา 5 ได้แก่ อิทธิวิธิญาณ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ได้ ทิพพโสตตญาณ ความรู้ที่ทำให้มีหูทิพย์ ทิพจักขุญาณ ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์ เจโตปริยญาณ ความรู้ที่ทำให้รู้ใจผู้อื่น และปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้สมบัติ 8 ได้แก่ รูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4
7. อธิกาโร ได้กระทำความดียิ่งใหญ่ถวายแด่พระพุทธเจ้า
8. นันทตา ต้องมีความพอใจและปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า⁹¹

⁹⁰พระบุญเทียน พุทฺธวโร (ปัญญาแก้ว), “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), 16-19.

⁹¹เรื่องเดียวกัน, 12-15.

2. พระอนิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่แน่นอนว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต เพราะยังไม่ได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเนื่องจากยังธรรมสโมธานไม่ครบ⁹²

การแบ่งประเภทของพระโพธิสัตว์ 2 ประเภทข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากของการตรัสรู้ธรรม แม้ว่าทุกคนปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าแต่ก็ไม่สามารถเป็นไปได้โดยง่าย เพราะต้องบำเพ็ญบารมี และมีคุณสมบัติครบถ้วน

ในอรรถกถาจรียาปิฎก แบ่งประเภทพระโพธิสัตว์ตามระดับปัญญาเป็น 3 ประเภท คือ

1. พระอุกฤตัญญุโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาแก่กล้า สามารถตรัสรู้ได้รวดเร็ว ปรารถนาจะใคร่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นแล้วก็จะสำเร็จพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาญาณทั้ง 6 ในการเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาบาทแห่งคาถาเป็นคำรบ 3 บาท ยังมีพื้นที่จะจบลง

2. พระวิปจิตัญญุโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญามัชฌิมหรือปานกลาง ถ้าจิตน้อมไปทางสาวกโพธิญาณ ปรารถนาจะใคร่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นแล้วก็จะสำเร็จพระอรหันต์พร้อมด้วยพร้อมปฏิสัมภิทาญาณทั้ง 6 ในการเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาบาทแห่งคาถาเป็นคำรบ 4 บาท ยังมีพื้นที่จะจบลง

3. พระเนยโยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาน้อย ต้องสร้างบารมีมากๆ ถ้าจิตน้อมไปทางสาวกโพธิญาณ ปรารถนาใคร่จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้นแล้ว ก็จะสำเร็จพระอรหันต์พร้อมด้วยพร้อมปฏิสัมภิทาญาณทั้ง 6 ในการเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาบาทแห่งคาถาเป็นคำรบ 4 บาท โดยการจำแนกแจกแจงอรรถไปโดยพิสดารปัญญานั้นจึงค่อยกล้าหาญขึ้น⁹³

การเปรียบเทียบข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์ก็ไม่แตกต่างจากบุคคลธรรมดา ที่มีระดับปัญญาแตกต่างกัน เพราะพระโพธิสัตว์ก็เกิดจากคนธรรมดาที่มีความปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งซึ่งพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์จะใช้เวลาในการบรรลุธรรมที่แตกต่างกันตามระดับปัญญา

⁹²ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพยากรณ์ได้ที่ มุลินิมิตตมหาภิกขุชาดก ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์เล่มที่ 9 ภาคที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา มงกุฎราชวิทยาลัย, 2525), 162-254.

⁹³มุลินิมิตตมหาภิกขุชาดกในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จรียาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 512.

ในสารัตถสังคหะแบ่งพระโพธิสัตว์ตามระดับปัญญาของพระโพธิสัตว์และระยะเวลาการสร้างบารมีได้ 3 ประเภท ได้แก่ พระปัญญาธิกโพธิสัตว์ พระสัทธาโพธิสัตว์และพระวิริยาโพธิสัตว์ดังนี้

1. **พระปัญญาธิกโพธิสัตว์** คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างสมบารมีด้าน “ปัญญา” อย่างแก่กล้าแต่มีพระศรัทธาอ่อน จึงใช้เวลาสั่งสมบารมีน้อยกว่าพระพุทธเจ้าอีกสองประเภท บำเพ็ญบารมีรวมทั้งสิ้น 20 อสงไขยแสนกัป คือเมื่อบำเพ็ญบารมีแล้ว นึกอยู่แต่ในพระทัยว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง แต่ยังไม่ได้ออกพระโอรุปล่องพระวาจานั้นออกมา ต้องใช้เวลานาน 7 อสงไขย ต่อจากนั้นก็ออกพระโอรุปล่องพระวาจาปรารธนาว่า “เราจักตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้าให้จงได้” นับได้ 9 อสงไขย หลังจากนั้นจึงได้รับคำลัทธาพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่า “จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน” แล้วก็ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีอีก 4 อสงไขย กับอีกหนึ่งแสนกัป

2. **พระสัทธาโพธิสัตว์** คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างสมบารมีด้าน “ศรัทธา” อย่างแก่กล้า แต่มีพระปัญญापานกลาง จึงใช้เวลาสั่งสมพระบารมีอย่างปานกลาง ซึ่งเวลาในการสั่งสมพระบารมี 40 อสงไขยแสนกัป คือ นึกอยู่แต่ในพระทัยว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง แต่ยังไม่ได้ออกพระโอรุปล่องพระวาจานั้นออกมาใช้เวลานาน 14 อสงไขย จากนั้นปล่องพระวาจาว่า “เราจักตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้าให้จงได้” นับได้ 18 อสงไขย หลังจากได้รับคำลัทธาพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่า “จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน” แล้วก็ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีอีก 8 อสงไขยแสนกัป

3. **พระวิริยาโพธิสัตว์** คือ พระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างสมบารมีด้าน “ความเพียร” อย่างแก่กล้า แต่ทรงมีพระปัญญาน้อยกว่า จึงใช้เวลาสั่งสมพระบารมีอย่างยาวนานมากกว่าพระพุทธเจ้าประเภทอื่น บำเพ็ญบารมีรวมทั้งสิ้น 80 อสงไขยแสนกัป คือเมื่อบำเพ็ญบารมีแล้ว นึกอยู่แต่ในพระทัยว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง แต่ยังไม่ได้ออกพระโอรุปล่องพระวาจานั้นออกมา ต้องใช้เวลานาน 28 อสงไขย ต่อจากนั้นก็ออกพระโอรุปล่องพระวาจาปรารธนาว่า “เราจักตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้าให้จงได้” นับได้ 36 อสงไขย จากนั้นจึงได้รับคำลัทธาพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่า “จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน” แล้วก็ใช้เวลาบำเพ็ญบารมีอีก 16 อสงไขย⁹⁴

จะเห็นว่าการแบ่งประเภทพระโพธิสัตว์ในสารัตถสังคหะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการแบ่งประเภทพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎก คือมีการแบ่งพระโพธิสัตว์ตามระดับปัญญาและ

⁹⁴ สารัตถสังคหะแปล เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2528), 5-6.

ระยะเวลาเวลาในการบำเพ็ญบารมีเหมือนกัน คัมภีร์ทั้งสองฉบับแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์ที่มีปัญญามากจะสามารถตรัสรู้ได้เร็วกว่าพระโพธิสัตว์ที่มีปัญญาน้อย

นอกจากนี้ในอรรถกถาจริยาปิฎก ยังได้จัดพระโพธิสัตว์ตามแรงปรารถนาเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. พระมหาโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเพื่อเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
2. พระปัจเจกโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเพื่อความเป็นปัจเจกพระพุทธรเจ้า
3. พระสาวกโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีทั้งหลายเพื่อเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า⁹⁵

ถึงแม้ว่าพระโพธิสัตว์ทั้ง 3 ประเภทจะมีแรงปรารถนาที่แตกต่างกัน แต่พระโพธิสัตว์ทั้ง 3 ประเภทต่างก็ต้องอาศัยเครื่องบ่มโพธิญาณ ก็จะต้องบำเพ็ญบารมี 10 ประการเหมือนกัน จึงจะสามารถบรรลุพระโพธิญาณได้

สรุปได้ว่าการแบ่งประเภทของพระโพธิสัตว์นั้นจะใช้คุณสมบัติต่างๆ ของพระโพธิสัตว์เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ได้แก่ ระดับปัญญา ศรัทธา และความเพียร พระโพธิสัตว์แต่ละประเภทจะใช้ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีไม่เท่ากัน ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่าพระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาอย่างแรงกล้าจะใช้ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีน้อยกว่าพระโพธิสัตว์ผู้มีศรัทธาและความเพียรอย่างแรงกล้า ถึงแม้ว่าแต่ละคัมภีร์จะมีหลักเกณฑ์การแบ่งประเภทพระโพธิสัตว์ที่แตกต่างกัน แต่ผู้ศึกษาพบว่าทุกคัมภีร์แสดงให้เห็นว่า การถือกำเนิดเป็นพระพุทธรเจ้านั้นไม่ใช่เรื่องง่าย พระโพธิสัตว์ต้องมีคุณสมบัติอย่างครบถ้วน มีทั้งปัญญา ศรัทธาและความเพียรที่จะบำเพ็ญบารมีอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานจึงจะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3. ความหมายของคำว่า “บารมี”

ในการศึกษาความหมายของคำว่า “บารมี” ตามรูปศัพท์ และที่ปรากฏในคัมภีร์เก่า ทั้งในอรรถกถา ฎีกา หนังสือสมัยใหม่ในพระพุทธศาสนา ตลอดจนความคิดเห็นของนักวิชาการต่างๆ พบว่า คำว่า “บารมี” เป็นคำที่มีพัฒนาการทางด้านความหมายมาช้านาน

หากพิจารณาตามรูปศัพท์ คำว่า “บารมี” น่าจะมาจากศัพท์เดิม “ปรม” ลง ณ บัจจย ในราชาศัพท์ ได้ศัพท์ว่า ปารม แล้วลง อี อิตถิลิงค์ อีกครั้ง เป็นปารมี คำว่า “ปรม” ที่เป็นต้นศัพท์ มี

⁹⁵ มุลินนิมิตตมหาภูตราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 448.

ความหมายว่า คุณสมบัติ หรือปฏิบัติอันยิ่งยวด หรือ ความเป็นเลิศ⁹⁶ ซึ่งคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ในยุคแรกๆ ได้ใช้คำว่า “บารมี” ในความหมายทำนองเดียวกันนี้ คือหมายถึงความเป็นเลิศ ผลสุดท้าย หรือความเต็มเปี่ยม ซึ่งมีทั้งที่ใช้ในหมายถึงความเป็นเลิศทั่วไป ที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา เถรวาท บางคัมภีร์อาจหมายถึงความเป็นเลิศในธรรมะ และหมายถึงผลสุดท้ายในพุทธปรัชญา เถรวาท คือพระอรหันตผล ดังปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย คัมภีร์ที่เก่าแก่และสำคัญของพระ สุตตันตปิฎก พบว่ามีหลายพระสูตรที่กล่าวถึงความหมายบารมีว่าหมายถึง ความเป็นเลิศการบรรลุ ธรรมตามลัทธิของตน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างสังคารวสูตร ในมัชฌิมปิณฑาสก⁹⁷ ได้กล่าวอธิบายว่า บารมี คือความเป็นเลิศ เป็นที่สุดแห่งอภิญญาในทิวธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทวาชะว่า

ดูกรภิกษุทวาชะ เราย่อมกล่าวความต่างกัน (แยกประเภท) ของสมณพราหมณ์ ทั้งหลายผู้บรรลุความเป็นเลิศ (บารมี) อันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาในทิวธรรมแล้วย่อมปฏิญาณ คือ ขอมรับซึ่งอาทิพรหมจรรย์ บางพวกเป็นผู้ฟังตามกันมา เหมือนพราหมณ์ทั้งหลายผู้ทรง ไตรวิชา สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้บรรลุความเป็นเลิศ อันเป็นที่สุดแห่งอภิญญาในทิว ธรรมแล้วรู้เฉพาะซึ่งอาทิพรหมจรรย์เพราะสักว่าศรัทธา เหมือนพวกนักตริกตรอง นักใคร่ครวญ สมณพราหมณ์ทั้งหลายพวกหนึ่ง เป็นผู้บรรลุความเป็นเลิศ อันเป็นที่สุดแห่ง อภิญญาในทิวธรรมแล้ว ด้วยการรู้ยิ่งแล้วซึ่งธรรมด้วยตนเองนั้นเทียว ในธรรมทั้งหลายอัน ไม่ได้ฟังกันมาก่อน ย่อมรู้เฉพาะซึ่งอาทิพราหมณ์ เราย่อมเป็นผู้หนึ่ง⁹⁷

จากข้อความข้างต้น พระพุทธเจ้าจำแนกพราหมณ์หรือนักบวชสมัยนั้นเป็น 3 พวก โดย แสดงให้เห็นว่าพราหมณ์หรือนักบวชทุกคนล้วนบรรลุความเป็นเลิศตามลัทธิของตน ใช้คำว่า “ทิวธรรมุมภิญญาโอสถาน ปารมีปุตตา” ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นเลิศ คือถึงความเป็นที่สุดแห่ง อภิญญาในปัจจุบัน ในที่นี้อธิบายคำว่า “บารมี” ได้ว่าหมายถึง “ความเป็นที่สุดอภิญญาใน ปัจจุบัน” ในพระสูตรนี้ “อภิญญาโอสถาน” หมายถึง “ที่สุดแห่งความรู้ ผลสุดท้าย ผลเลิศที่สุดตามคติ ของพราหมณ์หรือนักบวชแต่ละนิกาย”

จะเห็นว่าความหมายคำว่า “บารมี” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในช่วงแรกยังมีความหมาย คล้ายคลึงกับรากศัพท์เดิมอยู่มาก คือหมายถึงความเป็นเลิศเหมือนกันแต่จะเน้นเรื่องความเป็นเลิศ การปฏิบัติธรรมของปัจเจกบุคคล บุคคลใดก็ได้ ลัทธิใดก็ได้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นความเป็นเลิศ เฉพาะในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

⁹⁶ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2534), 9.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, 22.

ต่อมาความหมายคำว่า “บารมี” ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นสมัยหลังช่วงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ได้แก่ คัมภีร์อปทาน พุททวงศ์ และจรียาปิฎก พบว่ามีการใช้ “บารมี” ในความหมายต่างไปจากระยะต้นที่จะหมายถึง “ผลเป็นเลิศ หรือ ผลสุดท้าย” แต่คัมภีร์สมัยหลังให้ความหมายคำว่า “บารมี” ว่าหมายถึง “คุณธรรมหลายอย่างที่พระโพธิสัตว์พึงบำเพ็ญเพื่อนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางสู่ผลสุดท้าย คือพระโพธิญาณ และหนทางนี้ไม่ใช่หนทางที่ใครก็สามารถปฏิบัติได้โดยง่าย แต่เป็นหนทางเฉพาะพระโพธิสัตว์”

ในพุทธอปทาน พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศว่าพระองค์เป็นธรรมราชา ผู้สมบูรณ์ด้วยบารมี 30 ทศ และได้ทรงอธิบายกว้างๆว่า

...ชนเหล่าใด สร้างสมกุศลสมการในพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ยังไม่ได้โมกขธรรมในศาสนาของพระชินเจ้า ชนเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์โดยมุข คือ การตรัสรู้นั้นแล แม้มีอชยาศัยมีกำลังมาก มีปัญญาแก่กล้า ย่อมได้บรรลุความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเหตุแห่งปัญญา แม้เราเป็นธรรมราชาผู้สมบูรณ์ด้วยบารมี 30 ทศ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ในพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆนับไม่ถ้วน นมัสการพระพุทธเจ้าผู้เป็นนายของโลกพร้อมด้วยสงฆ์ด้วยนิ้วทั้ง 10 แล้วกราบไหว้สัสมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐสุดทั้งหลายด้วยเศียรเกล้า รัตนะทั้งที่มีในอากาศและอยู่ที่พื้นดิน ในพุทธเจต มีประมาณเท่าใด เราจักนำรัตนะทั้งหมดนั้นมาด้วยใจ...

...เราให้แล้วซึ่งทานอันควรให้ บำเพ็ญศีลโดยไม่เหลือ ไปแล้วสู่เนกขัมมบารมี เป็นผู้บรรลุแล้วซึ่งพระสัมโพธิญาณอันอุดม เราเรียนถามบัณฑิตแล้ว กระทำความเพียรอันสูงสุดไปแล้วสู่ขันติบารมี เป็นผู้บรรลุแล้วซึ่งพระสัมโพธิญาณอันอุดม เรากระทำแล้วซึ่งอริยฐานอันมั่นคง บำเพ็ญสังฆบารมีไปแล้วสู่บารมีในเมตตา เป็นผู้บรรลุแล้ว ซึ่งพระสัมโพธิญาณอันอุดม เราเป็นผู้มีใจเสมอในอารมณ์ทั้งปวง คือ ในโลกความเสื่อมลาภ ในสุข ทุกข์ ในสรรเสริญ นินทา เป็นผู้บรรลุพระสัมโพธิญาณอันอุดม⁹⁸

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บารมีได้เปลี่ยนความหมายจาก ความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรม คือการพ้นอาสวะทั้งปวงมาเป็นธรรมที่พึงบำเพ็ญ ปฏิบัติให้ถึงที่สุดเพื่อจะได้บรรลุสัมโพธิญาณ

“บารมี” ที่ปรากฏคัมภีร์พุททวงศ์พบว่ามียารละเอียดยมากกว่าอปทาน กล่าวคือ บารมีแต่ละอย่างมีลำดับการปฏิบัติแตกต่างกันเป็น 3 ชั้น เรียกว่า บารมี อุปปบารมี และปรมัตถบารมี รวมทั้งสิ้นเป็น 30 บารมีด้วยกัน เพื่อแสดงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ โดยเฉพาะเรื่องการทำเพ็ญทุก

⁹⁸ มุลินนิมิตตมหาภูตราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ 8 ภาคที่ 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูตราชวิทยาลัย, 2525), 9.

บารมีที่อธิบายการบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์แล้วเป็น โฉน อุปบารมีเต็มเพียงใด ประมัตตบารมีเต็มเพียงใด พระพุทธเจ้าไม่ได้แสดงความต่างของบารมีทั้ง 3 ชั้น แต่ทรงอธิบายรวมกันไป นอกจากนี้คำว่า “บารมี” ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธวงศ์จะใช้ในความหมายถึงคุณธรรม 10 อย่าง ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตแล้ว คัมภีร์พุทธวงศ์ยังใช้คำว่า “บารมี” ในความหมาย “เป็นเลิศหรือผลสุดท้าย” เหมือนในคัมภีร์ระยะต้นด้วย ดังปรากฏตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องราวในอดีตของพระองค์เมื่อเป็นพราหมณ์ชื่อ สุเมธว่า “ อชฌายโก มนุชโร ตินุณฺโณ เวทานํ ปารคฺช ลกฺขณํ อิติหาเส สหฺมุเม ปารมิ คโต แปลว่า เราเป็นผู้คงแก่เรียน ทรงจำมนต์ จบคัมภีร์ไตรเพทในลักษณะศาสตร์และอติหาศศาสตร์ ก็บรรลุถึงฝั่งในพราหมณ์ธรรมของตน.”⁹⁹ ข้อความที่ว่า “...บรรลุถึงฝั่งในพราหมณ์ธรรมของตน” นั้นหมายถึงความเป็นเลิศหรือผลสุดท้ายที่ได้จากการปฏิบัติธรรมนั่นเอง

ส่วนคัมภีร์จริยาปิฎก อธิบายความหมายของคำว่า “บารมี” ไว้อย่างกว้างขวาง มีทั้งเหมือนและต่างกับคัมภีร์อปทาน และพุทธวงศ์ ความคิดที่เหมือนกันคือ บารมีเป็นพุทธคุณธรรม คือธรรม 10 อย่างซึ่งนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณและเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต บารมีแต่ละอย่างแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ บารมี อุปบารมี และประมัตตบารมี รวมกันมี 30 อย่าง แต่ไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน มีเพียงแสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีโดยลำดับ คือบำเพ็ญอย่างง่ายไปสู่การบำเพ็ญที่ยากขึ้น และไม่ได้กล่าวถึงความ เป็นเลิศเหมือนในคัมภีร์อื่นๆ

สรุปได้ว่า คำว่า “บารมี” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจะใช้ในความหมายที่คล้ายคลึงกัน คือหมายถึง “ความเป็นเลิศ” โดยมีการประกอบรูปศัพท์มาจากคำว่า “ปรม” แต่อาจใช้ในความหมาย “ความเป็นเลิศ” ที่แตกต่างกัน ความหมายดั้งเดิมสุดของ “บารมี” หมายถึงความเป็นเลิศอะไรก็ได้ และเป็นคุณสมบัติของผู้ใดก็ได้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นความเป็นเลิศในพระพุทธศาสนา ต่อมาคำว่า “บารมี” ได้ใช้มากขึ้นในพระพุทธศาสนาและใช้ในความหมายว่าความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรม และในที่สุดความหมายของบารมี ได้ขยายเจาะจงจำเพาะถึงความเป็นเลิศที่สุดในการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติคุณธรรม 10 ประการ เพื่อนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

4. ลักษณะของ “บารมี”

บารมีคือคุณธรรมที่จะเป็นเครื่องช่วยให้พระโพธิสัตว์สามารถบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายพ้นจากสังสารวัฏ ใน

⁹⁹ มุลินิมิตมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก จุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ 9 ภาคที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525), 168-170.

พระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งประเภทของบารมีไว้ 10 ประการ จึงเรียกอีกอย่างว่าทศบารมี ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี โดยปกติแล้วบารมีทั้งหลายเหล่านี้มีลักษณะร่วมกัน คือการช่วยเหลืออนุเคราะห์ผู้อื่น มีรสคือการกระทำความช่วยเหลือ (อุปการะ) ผู้อื่น หรือรสคือ ความไม่หวั่นไหว สภาพที่ปรากฏคือการมุ่งช่วยเหลือผู้อื่นหรือสภาพที่ปรากฏคือความเป็น พระพุทธเจ้า และมีพื้นฐานคือ มหากรุณา หรือมีพื้นฐาน คือความกรุณาและอุบายโกศล มีรายละเอียดดังนี้

1. **ทานบารมี** คือเจตนาที่จะบริจาคตนเองและอุปกรณ์ต่างๆ โดยมีความกรุณาและอุบายโกศล (ปัญญา) กำกับอยู่มีลักษณะคือ การบริจาค มีรส คือการขจัดความโลภในไทยธรรม มีความปรากฏคือความไม่ยึดติด มีพื้นฐานคือวัตถุที่ควรบริจาค

2. **ศีลบารมี** คือความประพฤติทางกาย วาจา ที่มีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับอยู่ด้วยการงดเว้นสิ่งที่ไม่ควรกระทำและมีความตั้งใจกระทำสิ่งที่ควรกระทำเป็นต้น มีลักษณะคือ การสมาทาน มีรสคือการทำลายความทุกข์ มีรสคือความไม่มีโทษ มีสภาพที่ปรากฏคือ ความเป็นของสะอาด มีพื้นฐานคือหิริโอตตปละ

3. **เนกขัมมบารมี** คือการมีจิตคิดออกจากกามและภพ อันมีการเห็น โทษของกามและภพ ทั้งหลายก่อน โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือการออกจากกามและภพ มีรสคือ การอบรมประกอบด้วย อนิจจา ทุกขัง และอนัตตา

4. **ปัญญาบารมี** คือความรู้สึกลักษณะทั่วไปและลักษณะพิเศษ (รายละเอียด) ของธรรมทั้งหลายโดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือ ความเห็นแจ้งแทงตลอดสภาวะตามความเป็นจริง หรือการเห็นแจ้งแทงตลอดอย่างไม่ผิดพลาด มีรสคือ ความโอภาสในวิสัยเพียงดังประทีป มีสภาพที่ปรากฏคือ ความไม่หลง มีพื้นฐานคือ สมาธิหรืออริยสัจ 4

5. **วิริยบารมี** คือการขวนขวายที่จะกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยกาย และใจ โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือ ความพยายาม มีรสคือ ความอุปถัมภ์ มีสภาพที่ปรากฏคือ การไม่ย่อหย่อน มีพื้นฐานคือ เรื่องที่ทำให้มีวิริยะ หรือความสังเวช

6. **ขันติบารมี** คือการเกิดของจิต (ความตั้งใจ) ที่จะอดทนต่อความผิออันสัตว์ทั้งหลาย กระทำแล้วมีความไม่โกรธเป็นใหญ่ โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือความข่ม มีรสคือความอดทนต่อทั้งสิ่งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ สภาพที่ปรากฏคือ ความอดกลั้นหรือความไม่โกรธ มีพื้นฐานคือ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

7. **สัจจบารมี** คือการไม่กล่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง มีการเว้นกล่าวบางอย่างเป็นต้น โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือ การกล่าวไม่ผิดจากความจริง มีรสคือ

การกระทำภาวะตามเป็นจริงให้แจ่มแจ้ง สภาพที่ปรากฏคือ ความดีความถูกต้อง มีพื้นฐานคือ ความเป็นผู้ยินดีในธรรมอันงาม

8. อธิษฐานบารมี คือการตั้งมั่นสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว คือการตั้งมั่นที่เป็นไปในอาการต่างๆ ด้วยความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือ การตั้งมั่นในโพธิสมภารทั้งหลาย มีรสคือการข่มขจัดปฏิกิริยาของโพธิสมภารทั้งหลายเหล่านั้น สภาพที่ปรากฏคือ ความไม่หวั่นไหวในที่นั้น มีพื้นฐานคือ โพธิสมภาร

9. เมตตาบารมี คือมีจิตใจไม่ประทุษร้าย มีความปรารถนาที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่โลกอันมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือ ความเป็นไปเพื่อประโยชน์ มีรสคือการนำมาซึ่งประโยชน์เกื้อกูล มีรสคือ การนำออกซึ่งความอาฆาตเบียดเบียน สภาพที่ปรากฏคือ ความน่ารัก มีพื้นฐานคือ การเห็นความพอใจของสัตว์ทั้งหลาย

10. อุเบกขาบารมี คือการดำเนินไปสมาธิในการปรุงแต่งของสัตว์ ทั้งที่น่าพอใจและไม่ น่าพอใจ อันขจัดอนุชยะ (คล้อยตาม) และปภิมะ (ความกระทบ, ดิคขัด) โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับ มีลักษณะคือ การวางเฉยเป็นกลาง มีรสคือ การเห็นความเสมอ มีสิ่งปรากฏคือ ความสงบระงับความตึงเครียด มีพื้นฐานคือ การประจักษ์ชัดว่ากรรมเป็นของตน¹⁰⁰

จะเห็นว่าบารมีแต่ละอย่างมีความเกี่ยวเนื่องกัน คืออาศัยกันขึ้นไปเป็นลำดับ โดยมีความกรุณาและอุบายโกศล (ปัญญา) เป็นหลักธรรมสนับสนุนให้พระโพธิสัตว์สามารถบำเพ็ญบารมีได้ครบถ้วนบริบูรณ์ กล่าวคือ ด้วยความกรุณาทำให้พระโพธิสัตว์มุ่งปฏิบัติบารมีเพื่อบำบัดทุกข์และนำสุขมาให้สรรพสัตว์ และด้วยปัญญาจึงช่วยให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีได้อย่างถูกต้อง เป็นภาวะที่นำไปสู่โพธิคือความรู้แจ้ง

5. ลำดับขั้นของบารมี

ในบารมี 10 ประการ ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญแต่ละพระชาตินั้นจะไม่เท่ากัน บางพระชาติก็ทรงบำเพ็ญบารมีปกติธรรมดา บางพระชาติก็บำเพ็ญบารมีปานกลาง และบางพระชาติก็บำเพ็ญบารมีอย่างสูงสุด ด้วยเหตุนี้จึงแบ่งระดับขั้นของการบำเพ็ญแต่ละบารมีได้ 3 ระดับ คือ “ขั้นบารมี (บารมีสามัญหรือปกติธรรมดา)” “ขั้นอุปปบารมี” (บารมีขั้นกลาง) และ “ขั้นปรมัตถบารมี” (บารมีระดับสูงสุด) รวมเป็น 30 บารมี หรือเรียกอีกอย่างว่า บารมี 30 ทศ ดังตารางต่อไปนี้

¹⁰⁰ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท, 104-106.

ตารางที่ 33 ตารางแสดงบารมี 30 ทศ

ชั้นบารมี	ชั้นอุปบารมี	ชั้นปรมัตถบารมี
ทานบารมี	ทานอุปบารมี	ทานปรมัตถบารมี
ศีลบารมี	ศีลอุปบารมี	ศีลปรมัตถบารมี
เนกขัมมบารมี	เนกขัมมอุปบารมี	เนกขัมมปรมัตถบารมี
ปัญญาบารมี	ปัญญาอุปบารมี	ปัญญาปรมัตถบารมี
วิริยบารมี	วิริยอุปบารมี	วิริยปรมัตถบารมี
ขันติบารมี	ขันติอุปบารมี	ขันติปรมัตถบารมี
สัจจบารมี	สัจจอุปบารมี	สัจจปรมัตถบารมี
อธิษฐานบารมี	อธิษฐานอุปบารมี	อธิษฐานปรมัตถบารมี
เมตตาบารมี	เมตตาอุปบารมี	เมตตาปรมัตถบารมี
อุเบกขาบารมี	อุเบกขาอุปบารมี	อุเบกขาปรมัตถบารมี

ส่วนเกณฑ์ที่ใช้จำแนกลำดับชั้นของบารมีนั้นพบว่า ในคัมภีร์และเอกสารทางพุทธศาสนา
เถรวาทต่างๆ ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการจำแนกลำดับชั้นของบารมีไว้คล้ายๆ กันดังนี้

ในอรรถกถาจริยาปิฎก พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวสรุปถึงหลักเกณฑ์ที่ใช้จำแนกลำดับ
บารมี มี 4 หลักใหญ่คือ

1. ใช้ธรรมชาติ-กรรมคำ คือบารมีปกติเป็นธรรมชาติหรือด้วยกรรมคำ อุปบารมี เป็นธรรมชาติ
ไม่เจือด้วยกรรมคำ และปรมัตถบารมีเป็นธรรมชาติไม่คำไม่ขาว
2. ใช้ระยะเวลา คือ บารมีเริ่มต้นก่อนเป็น โภทิสัตว์ อุปบารมีนับตั้งแต่เป็นพระ โภทิสัตว์
และปรมัตถบารมีนับแต่การบรรลุพระ โภทิจ्ञาณ
3. ใช้การบำเพ็ญประโยชน์ คือ บารมีบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น อุปบารมีบำเพ็ญ
ประโยชน์เพื่อตน ปรมัตถบารมีบำเพ็ญประโยชน์ด้วยการบรรลุพลธรรมและเวสัชชธรรม
4. ใช้ความยาก-ง่าย เช่น ทานบารมี ได้แก่ การบริจาคบุตร ภรรยาและทรัพย์ของตน ทาน
อุปบารมี ได้แก่ การบริจาคอวัยวะของตน และทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การบริจาคชีวิตของตน¹⁰¹

สมเด็จพระสังฆราชตรัสไว้ใน “ทศบารมี ทศพิชชาธรรม” เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีว่า
ระดับการสร้างบารมีสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือตามสิ่งที่สละ และตามภูมิธรรมดังนี้

¹⁰¹ มุลินนิรมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระ
สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก ภาค 2 เล่ม 3, 498-500.

1. ตามสิ่งที่สละ คือการแบ่งเกณฑ์โดยมุ่งถึงข้อที่พระโพธิสัตว์ทำนั้น เป็นการเสียสละอย่างธรรมดา หรืออย่างพิเศษขึ้นไป หรืออย่างพิเศษที่สุด คือถ้าเป็นการสละทรัพย์สินของและสิ่งอันเป็นที่รักและคนที่รักจัดเป็น คือ “ชั้นบารมี” (บารมีสามัญหรือปกติธรรมดา) ถ้าเป็นการสละอวัยวะร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น บริจาคดวงตาหรือหัวใจจัดเป็น “ชั้นอุปบารมี” (บารมีชั้นกลาง) และถ้าเป็นการสละชีวิตจัดเป็น “ชั้นปรมัตตบารมี” (บารมีระดับสูงสุด) การแบ่งเกณฑ์ตามสิ่งที่สละนี้มีลักษณะคล้ายกับการใช้เกณฑ์ความยาก-ง่าย ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกคือเรียงลำดับจากสิ่งที่กระทำได้ง่ายไประดับปานกลาง และระดับยากที่สุดนั่นเอง

2. ตามภูมิธรรม “บารมี” เป็นการสร้างความดีในชาติต่างๆ เหมือนคนปกติทั่วไปมีดีบ้าง ชั่วบ้างคละเคล้ากันไป “อุปบารมี” เป็นการสร้างความดียิ่งๆ ขึ้นไป ความดีก็เริ่มจะสมบูรณ์ขึ้น “ปรมัตตบารมี” เป็นขั้นที่บารมีเต็มเปี่ยมจนสามารถบรรลุธรรมได้¹⁰²

จะเห็นได้ว่ามีการใช้หลักเกณฑ์จำแนกบารมีหลายอย่าง แต่เกณฑ์ที่รู้จักและใช้จำแนกบารมีของพระโพธิสัตว์กันอย่างกว้างขวางก็คือ การใช้หลักความยาก-ง่ายของการบำเพ็ญบารมี โดยพิจารณาตามสิ่งที่เสียสละ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกณฑ์ดังกล่าวสามารถสรุปและจัดเรียงจากชาดกและอรรถกถาชาดกทั้งหลายเข้าในบารมี 3 ได้ง่ายและเป็นรูปธรรมมากที่สุด ซึ่งในการศึกษาการบำเพ็ญบารมีของ พระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎกครั้งนี้ผู้ศึกษาก็จะใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าวด้วย

สรุปได้ว่า พระโพธิสัตว์คือบุคคลที่มีลักษณะพิเศษกว่าคนธรรมดาทั่วไป พระองค์ตั้งความปรารถนาที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ แต่กว่าที่จะถึงขั้นนี้ได้นั้นพระองค์ต้องมีคุณสมบัติต่างๆ ที่ครบถ้วนและต้องบำเพ็ญบารมีธรรม 10 ประการ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา อย่างอดสาหะเป็นระยะเวลานานมากจนบารมีเต็มเปี่ยมจึงจะสามารถบรรลุพระโพธิญาณ การถือกำเนิดเป็นพระพุทธรเจ้าจึงไม่ใช่เรื่องง่าย พระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีต้องมีอุดมการณ์และปณิธานอันแน่วแน่เพื่อการตรัสรู้ธรรมนั้น¹⁰³

¹⁰² สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ทศบารมี ทศพิชราชธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2536), 75-76.

¹⁰³ ประพนธ์ อัสววิรุฬหการ, **โพธิสัตว์จรรยา : มรรคาเพื่อมหาชน** (กรุงเทพ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546) , 57.

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎก

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถถาจริยาปิฎกนั้นพบว่า พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อนำไปสู่การบรรลุพระสัพพัญญุตญาณและได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต จากการศึกษาพบว่า แม้อรรถถาจริยาปิฎกจะไม่ปรากฏเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีครบ 10 ประการ กล่าวคือในจริยาปิฎก 35 เรื่อง กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพียง 7 บารมี ประกอบด้วย เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี 10 เรื่อง เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี 10 เรื่อง เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี 5 เรื่อง เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสัจจบารมี 6 เรื่อง เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุทิสฐานบารมี 1 เรื่อง เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี 2 เรื่อง และเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี 1 เรื่อง และไม่ปรากฏเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแสดงการบำเพ็ญปัญญาบารมี วิริยบารมีและขันติบารมี อีกทั้งยังพบว่าในอรรถถาจริยาปิฎกไม่ได้มีการแบ่งขั้นตอนการบำเพ็ญบารมีที่ชัดเจน แต่จากการพิจารณาจากเนื้อเรื่องและขั้นตอนการบำเพ็ญแต่ละบารมีของพระโพธิสัตว์โดยใช้เกณฑ์ ความยาก-ง่าย หรือสิ่งของที่สละในการบำเพ็ญบารมีมาใช้แบ่งลำดับขั้นของบารมีแล้วก็สามารถแบ่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นลำดับขั้นได้ 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นบารมี (ขั้นปกติ) ขั้นอุปบารมี (ขั้นกว่า) และปรมัตถบารมี (ขั้นสูง) ดังนี้

1. การบำเพ็ญทานบารมี คือการให้ การเสียสละ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายไม่ว่าจะเกิดภพใดจะต้องมีความยินดีในการบำเพ็ญทานอยู่เสมอ มีน้ำใจที่จะบริจาคทานอยู่ตลอดเวลา ในอรรถถาจริยาปิฎก มี 10 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ คือ อรรถถากถิตติจริยา อรรถถาสังขพรหมณจริยา อรรถถากุรุธรรมจริยา อรรถถามหาสุทิสสนจริยา อรรถถามหาโควินทจริยา อรรถถานามิราชจริยา อรรถถาจันทกุมารจริยา อรรถถาลิวราชจริยา อรรถถาเวสสันดรจริยา และอรรถถาสป็นขัตติจริยา ในการแบ่งลำดับขั้นของทานบารมีอาจแบ่งตามสิ่งของที่ให้ทานได้ 3 ระดับ ดังนี้

ทานบารมี คือการสละทรัพย์สมบัติ สิ่งของ หรือภรรยา บุตรและบุคคลอันเป็นที่รัก

อุปบารมี คือการสละอวัยวะ เป็นต้นว่าเลือด เนื้อ ดวงตาแก่ผู้ขอทั้งหลาย

ปรมัตถบารมี คือการสละชีวิตเพื่อผู้ขอทั้งหลาย¹⁰⁴

1.1 ทานบารมี คือการสละทรัพย์สมบัติ สิ่งของ หรือบุคคลอันเป็นที่รัก จัดเป็นทานบารมีลำดับขั้นที่สามารถปฏิบัติได้โดยง่าย สิ่งของที่สละเป็นทานส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งของภายนอก

¹⁰⁴เรื่องเดียวกัน, 101.

พบจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาอกิตติจริยา อรรถกถาสังขพราหมณจริยา อรรถกถากุรุธรรมจริยา อรรถกถามหาสุทฺถสนจริยา อรรถกถามหาโควินทจริยา อรรถกถาเนมิราชจริยา อรรถกถาจันทกุมารจริยา อรรถกถาเวสสันดรจริยา และอรรถกถาสप्तตติจริยา ซึ่งแต่ละเรื่องมีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

ทานบารมีในอรรถกถาอกิตติจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นดาบสชื่ออกิตติพราหมณ์ อกิตติพราหมณ์ปฏิบัติธรรมอยู่ในป่า ด้วยเดชแห่งความปรารถนาที่จะบำเพ็ญทานบารมีของอกิตติพราหมณ์ทำให้พระอินทร์รู้สึกร้อนอาสน์จึงต้องแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขออาหารจากอกิตติพราหมณ์เพื่อเป็นโอกาสให้อกิตติพราหมณ์ได้ทำทาน อกิตติพราหมณ์ให้ใบหมากเม้านึ่งแก่อินทพราหมณ์ด้วยความยินดีและไม่ได้กังวลว่าตนจะไม่มีอาหาร พระองค์ให้ทานแก่อินทพราหมณ์เป็นระยะเวลา 3 วัน โดยไม่ได้บริโภคอาหารใด แต่ร่างกายก็ยังคงสดชื่นเนื่องจากมีความสุขที่ได้ทำทาน อกิตติพราหมณ์ทำทานเช่นนี้เพราะมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

ทานบารมีในอรรถกถาสังขพราหมณจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นสังขพราหมณ์ผู้มั่งคั่ง และชอบบริจาคทรัพย์ทุกวันอยู่เป็นนิจ วันหนึ่งระหว่างเดินทางไปค้าขายสังขพราหมณ์ได้พบกับพระปัจเจกพุทธเจ้าที่กำลังเดินสวนทางท่ามกลางอากาศร้อนในยามเที่ยง จึงถวายรองเท้าและร่มของตนแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า โดยไม่ได้คิดว่าตนจะลำบาก การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการเสียสละตนเป็นอย่างยิ่ง และการให้ทานในครั้งนี้ยังส่งผลให้สังขพราหมณ์ได้รับความช่วยเหลือจากนางมณีเมขลาเมื่อครั้งที่เรือล่มอีกด้วย

ทานบารมีในอรรถกถากุรุธรรมจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกษัตริย์ชื่อพระเจ้าชนนุชชัย ในพระชาตินี้พระองค์พระราชทานช้างเชือกสำคัญซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พราหมณ์เมืองกาลิงคะเพื่อช่วยเหลือชาวเมืองกาลิงคะที่ประสบปัญหาฝนแล้ง และขาดแคลนอาหาร พระองค์ทรงอธิบายเหตุผลที่ทรงพระราชทานช้างเชือกสำคัญนั้นเพราะพระองค์มุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

ทานบารมีในอรรถกถามหาสุทฺถสนจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกษัตริย์ชื่อมหาสุทฺถสนนะ โปรดการทำทานเป็นอย่างยิ่ง พระองค์สร้างโรงทานร้อยแห่ง และบริจาคทานวันละ 3 ครั้ง เช้า เย็น และกลางคืน สิ่งของที่ให้ทานประกอบไปด้วยทรัพย์ อาหาร น้ำดื่ม เครื่องหอม เสื้อผ้า และเครื่องใช้จำเป็นอื่นๆ อีกมากมาย ผู้ใดต้องการสิ่งใดก็สามารถเลือกสรรได้ตามใจชอบ พระมหาสุทฺถสนนะทรงกระทำมหาทานแก่ผู้อื่นนั้นก็เพราะมุ่งหวังที่จะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ

ทานบารมีในอรรถกถามหาโควินทจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์นามว่ามหาโควินทะ พระองค์บริจาคมหาทานด้วยการนำเครื่องบรรณาการที่มีคนศรัทธานำมาให้อาภิ

ทรัพย์ ข้าวเปลือก อาหาร ไปบริจาคแก่ผู้อื่น โดยตั้งโรงทานขึ้น 6 แห่ง และบริจาคทรัพย์ทุกๆ วัน เมื่อมีผู้ใดนำของขวัญมาให้ก็จะนำไปไว้ที่โรงทานทั้งหมด พระองค์บริจาคมหาทานเช่นนี้เพราะมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณ

ทานบารมีในอรรถกถาเนมิราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกษัตริย์พระนามว่าพระเจ้าเนมิราช พระองค์ทรงบริจาคมหาทานเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ โปรดให้สร้างโรงทาน 5 แห่ง แล้วทรงบริจาคทาน เป็นต้นว่า ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน อาหารแก่คน และสัตว์ ตลอดจนเปรตทั้งหลายพระองค์ก็ทรงอุทิศส่วนบุญให้ทุกๆ วัน

ทานบารมีในอรรถกถาจันทกุมารจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นโอรสของพระเจ้าเอกราชพระนามว่าจันทะ พระองค์ทรงบริจาคมหาทานเพราะมุ่งหวังพระสัพพัญญุตญาณ เช่นเดียวกับพระชาติอื่นๆ ทรงตั้งโรงทาน 6 แห่ง เพื่อบริจาคมหาทาน มีน้ำ และข้าว เป็นต้น หากพระองค์ยังมีได้บริจาคทานแก่ผู้ขอทั้งหลายก็จะไม่เสวยอาหาร ซึ่งแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นและความปรารถนาที่จะทำทานของพระโพธิสัตว์เป็นอย่างยิ่ง

ทานบารมีในอรรถกถาเวสสันดรจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระเวสสันดร ในพระชาตินี้พระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมีเพราะมุ่งหวังจะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ โดยทรงเริ่มบริจาคทานตั้งแต่อยู่ในพระครรภ์ของพระมารดา คือทรงคลบ้นตาลให้พระมารดาอยากทำทานแก่คนยากจน คนป่วย คนแก่ คนเดินทาง เมื่อประสูติจากครรภ์มารดาก็ได้เปล่งวาจาขอเงินมารดา 1,000 กหาปณะเพื่อบริจาคทาน เมื่อพระชนม์พรรษา 4-5 พรรษาก็เปลื้องเครื่องประดับของตนให้แก่พวกแม่นม เมื่ออายุ 8 พรรษา ทรงมีดำริที่จะบริจาคหัวใจ ตา เลือดและเนื้อเป็นทาน เมื่อขึ้นครองราชย์พระองค์ทรงบริจาคมหาทาน ทรงสละพระราชทรัพย์วันละ 600,000 กหาปณะทุกวัน เสด็จตรวจตราทานทุกเดือน ต่อมาพระราชทานช้างคู่บ้านคู่เมืองแก่พราหมณ์แคว้นกาลิงครัฐจึงถูกขับไล่ออกจากเมือง เมื่อถูกขับไล่ออกจากเมืองพระองค์ยังทรงให้สัตสดกมหาทาน คือ การให้ทานสิ่งของครั้งใหญ่อย่างละ 700 ได้แก่ ช้าง 700 ตัว ม้า 700 ตัว หนูงู 700 คน โคนม 700 ตัว โคนสุกะ 700 ตัว ทาสชาย 700 คน ทาสหญิง 700 คน เมื่อเข้าไปอยู่ในป่าพระองค์ก็ยังพระราชทานกัณหาชาติแก่ชุกและพระราชทานนางมัทรีแก่ท้าวสักกะผู้แปลงกายเป็นพราหมณ์มาขออีกด้วย

1.2 ทานอุปบารมี คือการบริจาคอวัยวะทั้งหลาย มีดวงตา และเลือด เป็นต้น พบจำนวน 1 เรื่อง คืออรรถกถาสีวิราชจริยา

ทานอุปบารมีในเรื่องอรรถกถาสีวิราชจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกษัตริย์พระนามว่าสีวิราช พระองค์ทรงปรารถนาจะบริจาคทานที่เป็นวัตถุภายใน ท้าวสักกะทราบเรื่องจึง

แปลงร่างเป็นพราหมณ์แก่ตาบอด งกๆ เงิ่นๆ เข้าไปทูลขอดวงตา พระราชาจึงเรียกหมอมาคำวักดวงตาให้แก่พราหมณ์ ระหว่างที่หมอคำวักดวงตาพระองค์ทรงไม่หวั่นไหว ไม่รู้สึกเจ็บปวด เพราะพระองค์ทรงปรารถนาจะบำเพ็ญทานบารมีเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ

1.3 ทานปรมัตตบารมี คือการบริจาคชีวิตหรือร่างกายของคนแก่ผู้ขอทั้งหลาย พบจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสप्तนิทจริยา

ทานปรมัตตบารมีในอรรถกถาสप्तนิทจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกระต่ายตัวเล็กกะแปงกายมาขออาหารจากพระโพธิสัตว์ พระองค์จึงสละชีวิตเพื่อเป็นอาหารแก่พราหมณ์ โดยทรงก่อกองไฟขึ้นและโดดเข้ากองไฟนั้นด้วยจิตเบิกบานที่ได้ทำทาน

จากเรื่องพอสรุปให้เห็นได้ว่า ลักษณะการให้ทานของพระโพธิสัตว์คือ การให้ของที่ดีที่สุดที่ตนเองมีแก่ผู้ขอทั้งหลาย เช่น อภินิหารให้ใบหมากมาเป็นทาน หรือสังขพราหมณ์ให้รองเท้าและร่มของตนแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าลักษณะการให้ทานของพระโพธิสัตว์ไม่ได้วัดที่ราคาแต่ดูที่เจตนาและประโยชน์ของการให้ทานเป็นหลัก แต่การให้ทานของพระโพธิสัตว์บางครั้งก็อาจมีลักษณะที่ไม่เหมาะสมบ้างในมุมมองความคิดของคนทั่วไป เช่น พระเจ้าธนัญชัยและพระเวสสันดรพระราชทานช้างคู่บ้านคู่เมืองให้กับเมืองอื่น โดยมีคำนิ้งถึงชาวเมืองของตน หรือพระเวสสันดรพระราชทานกัณหา ซาถิ และพระนางมัทรีแก่ผู้ขอโดยไม่ได้คำนึงถึงจิตใจของคนเหล่านั้น การกระทำข้างต้นทำให้คนทั่วไปคิดว่าพระโพธิสัตว์เป็นคนที่เห็นแก่ตัว ขอมปฏิบัติทุกอย่างเพื่อให้ตนบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ อย่างไรก็ตามนี่คือลักษณะและวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่จำเป็นต้องปฏิบัติและสละได้ทุกอย่างเพื่อโพธิญาณ แม้บางอย่างอาจจะดูไม่เหมาะสมแต่เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่มากกว่าพระองค์ก็ต้องทำ กล่าวคือพระโพธิสัตว์ทรงบริจาคทานดังกล่าวที่อาจทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนบ้างก็เพื่อประโยชน์สูงสุดของสัตว์โลกทั้งหลาย เพราะหากพระองค์บรรลุพระสัพพัญญุตญาณเป็นพระพุทธรเจ้าได้สำเร็จพระองค์ก็จะสามารถนำพาสรรพสัตว์ก้าวพ้นสังสารวัฏได้

ในแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญทานบารมียากง่ายแตกต่างกันไป แบ่งได้ 3 ลำดับขึ้นตามสิ่งของที่ให้ทาน เริ่มตั้งแต่การทำทานชั้นธรรมดาซึ่งเป็นขั้นที่ง่ายที่สุดคือ การบริจาคทรัพย์สิน ข้าวของเครื่องใช้ ภรรยาและบุตร เช่น อรรถกถาอกิตติจริยา พระโพธิสัตว์ให้ใบหมากมาเป็นอาหารแก่อินทพราหมณ์ หรืออรรถกถาสังขพราหมณ์จริยา พระโพธิสัตว์ถวายรองเท้าและร่มแก่ปัจเจกพุทธเจ้า การทำทานชั้นกลาง คือการบริจาคอวัยวะดังปรากฏในอรรถกถาสีวราชจริยา

พระโพธิสัตว์บริจาควงตาแก่พราหมณ์ตาบอด และชั้นสูงสุด คือการบริจาควิตตั้งอรรตถา สप्तพันหัตตจริยา พระโพธิสัตว์บริจาควิตตนเพื่อเป็นอาหารของพราหมณ์

2. การบำเพ็ญศีลบารมี คือการรักษากายวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พระโพธิสัตว์ทั้งหลายต่างรักษาศีล ผูกจิตยึดมั่นในศีลอยู่เป็นนิตย์ รักษาศีลไม่ให้ขาดตกบกพร่อง ในอรรตถาจริยาปิฎก มี 10 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ คือ อรรตถา สีลวานาจริยา อรรตถาญริหัตตจริยา อรรตถาจัมเปยจริยา อรรตถาจุโพโพธิจริยา อรรตถา มหิสราจริยา อรรตถารูมิคราจริยา อรรตถามาตังคจริยา อรรตถาฉัมมเทวปุตตจริยา อรรตถาชยทิสจริยา และอรรตถาสังขปาลจริยา จากการศึกษาการรักษาศีลของพระโพธิสัตว์ทั้ง 10 เรื่องพบว่า การรักษาศีลของพระโพธิสัตว์คือการนิ่งเฉย ไม่โกรธและไม่ทำร้ายบุคคลต่างๆ ที่คิดร้ายต่อพระองค์ในระดับยากง่ายแตกต่างกัน ในการแบ่งลำดับขั้นของบารมีอาจแบ่งตามความ ร้ายแรงของเหตุการณ์ ได้ดังนี้

ศีลบารมี คือการรักษากายวาจาใจไม่ให้โกรธ หรือทำร้ายบุคคลที่ทำร้ายภรรยาและบุตร ตลอดจนทรัพย์สมบัติหรือของรัก

ศีลอุปบารมี คือการรักษากาย วาจาใจไม่ให้โกรธ หรือทำร้ายบุคคลที่ปองร้ายพระองค์ให้ ได้รับบาดเจ็บหรือสูญเสียชีวิต

ศีลปรมัตถบารมี คือการรักษากายวาจาใจไม่ให้โกรธ หรือทำร้ายบุคคลที่หมายมุ่งจะฆ่า หรือเอาชีวิตของพระองค์¹⁰⁵

2.1 ศีลบารมี คือ การรักษากายใจวาจาให้นิ่งเฉย ไม่โกรธและทำร้ายบุคคลที่ทำร้าย บุตร ภรรยา ทรัพย์สินหรือของรักของพระองค์ จัดเป็นศีลบารมีลำดับต้นที่สามารถปฏิบัติได้โดยง่าย พบจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ อรรตถาจุโพโพธิจริยา มีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

ศีลอุปบารมีในเรื่องอรรตถาจุโพโพธิจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นปริพาชกผู้มีศีล ชื่อจุโพธิ มีภรรยาเก่าชื่อพราหมณี ทั้งสองมิได้อาศัยในสังสารวัฏจึงออกบวช วันหนึ่งพระราช าเห็นนางพราหมณีอยากได้นางเป็นสนมจึงสั่งให้คนจับนางไปด้วย นางพราหมณีร้องไห้เสียใจ แต่ พระโพธิสัตว์ข่มความหวังใยและความโกรธไม่ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจเพราะหวังจะบรรลุ พระสัมพันธญาณ

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, 141.

2.2 ศิลอุปบารมี คือการรักษากายใจวาจาให้หนึ่งเฉย ไม่โกรธและทำร้ายบุคคลที่คิดจะทำร้าย หรือปองร้ายพระโพธิสัตว์ให้ได้รับบาดเจ็บหรือสูญเสียชีวิตะ พบจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสีลวานาจรียา อรรถกถาภริทตตจรียา อรรถกถาจัมเปยยจรียา อรรถกถามหิสราขจรียา อรรถกถารูมิกราชจรียา อรรถกถามาตังคจรียา และอรรถกถาธัมมเทวปุตตจรียา

ศิลปอุปบารมีในเรื่องอรรถกถาสีลวานาจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาช่างเผือก รูปงาม มีพลังกำลังมากชื่อสีลวานาค ทรงเลี้ยงดูมารดาและอาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งมีความทุกข์มาไล่ล่าตามจับพระองค์ พระองค์ก็ทรงยินยอมให้ความทุกข์จับแต่โดยดี เหตุผลที่พระองค์ทรงไม่ขัดขืนและต่อสู้กับความทุกข์เพราะไม่ต้องการให้ศิลาขาด

ศิลปอุปบารมีในเรื่องอรรถกถาสีลวานาจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาคมีอิทธิฤทธิ์มากชื่อ ภริทตตะ พระองค์ปรารถนาพระโพธิญาณจึงตั้งใจบำเพ็ญศิลปบารมีโดยเสด็จขึ้นไปบำเพ็ญศิลปบารมีที่โลกมนุษย์ ระหว่างบำเพ็ญบารมีพระองค์ถูกหมองูจับใส่ตระกร้า บีบด้วยฝ่ามือ และทำร้ายร่างกายด้วยมนต์อาถรรพ์ แม้พระโพธิสัตว์ถูกทำร้าย แต่พระองค์ก็ไม่โกรธและไม่ใช้กำลังต่อสู้กับหมองูนั้น เพราะเกรงว่าศิลาจะขาด

ศิลปอุปบารมีในเรื่องอรรถกถาจัมเปยยนาคราชจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาคมีอิทธิฤทธิ์มากชื่อ จัมเปยยนาคราช พระองค์ทรงเป็นผู้รักาศิล วันหนึ่งพระองค์ถูกหมองูจับ โดนทำร้ายร่างกายและถูกบีบบังคับให้ไปร่ำร่ำต่อหน้าฝูงชนเพื่อหาเงิน พระองค์ก็ปฏิบัติตามคำสั่งของหมองูนั้นแต่โดยดี ไม่โกรธ และไม่ทำร้ายหมองู เพราะเกรงว่าศิลาจะขาด

ศิลปอุปบารมีในเรื่องอรรถกถามหิสราขจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญากระบือ มีพลังกำลังและรักาศิล ทุกวันพระองค์จะถูกกลืนลามกตัวหนึ่งปีนขึ้นหลังกระบือและถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะรดใส่ บางครั้งก็จับเขาโหนดตัว จับหางเล่นหย้อยโหนด แต่พระองค์ก็ไม่โกรธและทำร้ายถึงตัวกลัวว่าศิลาจะขาด

ศิลปอุปบารมีในเรื่องอรรถกถารูมิกราชจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาควาญผู้ทรงศีลชื่อ รุรุ อาศัยอยู่ในอริยประเทศอันน่ารื่นรมย์ วันหนึ่งพระองค์ได้ช่วยชายหนุ่มผู้หนึ่งให้รอดชีวิตจากการตกน้ำ แต่ชายหนุ่มผู้นั้นกลับนำพระราชามาจับพระองค์เพราะหวังในเงินรางวัล เมื่อพระราชาทราบเรื่องราวชายหนุ่มเป็นผู้กตัญญูจึงมีรับสั่งให้ประหารชายหนุ่ม แต่พญาควาญได้ขอชีวิตไว้และขอให้ประหารพระองค์แทน พญาควาญไม่โกรธชายหนุ่มผู้นั้นแม้แต่น้อย ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงรักาศิลและมุ่งหวังพระสัมโพธิญาณ

ศิลปอุปบารมีในเรื่องอรรถกถามาตังคจรียา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นชฎิลผู้ทรงศีลชื่อมาตังคะ ในพระชาตินี้พระองค์ถูกพราหมณ์ชาตินั้นแข่งให้ศึกระยะแตกเป็น 7 เลียง แต่พระองค์ก็

ไม่โกรธ และไม่ทำร้ายพราหมณ์นั้น อีกทั้งยังช่วยเหลือพราหมณ์ไม่ให้ได้รับผลกระทบที่ปรึกษาพระโพธิสัตว์อีกด้วย กล่าวคือพระโพธิสัตว์ช่วยชีวิตพราหมณ์ชาติมันไม่ให้หัวแตกตาย เหตุที่พระโพธิสัตว์ทำเช่นนี้เพราะมุ่งหวังพระสัมพันธัญญา

ศีลอุปบารมีในเรื่องอรรถกถาخمมเทวปุตตจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นเทพบุตรผู้มีอิทธิฤทธิ์และครองตนอยู่ในศีลชื่อธรรมเทพบุตร วันหนึ่งธรรมเทพบุตรและอธรรมเทพบุตรนั่งรถสวนทางกันมาและชนรถของกันและกัน อธรรมเทพบุตรพุดจาถูก ทำทายธรรมเทพบุตรและไม่ยอมหลีกทางให้ จนในที่สุดธรรมเทพบุตรก็หลีกทางให้เพราะคิดได้ว่าไม่ควรจะโกรธและใช้กำลังสู้รบ เพราะจะทำให้ศีลขาด เมื่อคิดได้ดังนั้นอธรรมเทพบุตรก็ถูกรถนิสฺสูบเอง

2.3 ศีลปรมัตตบารมี คือการรักษากายใจวาจาให้หนึ่งเดียว ไม่โกรธและทำร้ายบุคคลที่หมายมุ่งเอาชีวิตของพระโพธิสัตว์ พบ 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาขยทิสจริยา และอรรถกถาสังขपालจริยา มีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้

ศีลปรมัตตบารมีในเรื่องอรรถกถาขยทิสจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นอลีนสัตตกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าขยทิส ผู้ตั้งอยู่ในศีล วันหนึ่งพระเจ้าขยทิสเดินทางเข้าไปในป่าเพื่อล่าเนื้อและถูกพระยาปริสาทจับไปกินเป็นอาหาร พระโพธิสัตว์จึงได้เข้าป่าและเสนอดนเป็นอาหารให้พระยาปริสาทกินแทนพระราชบิดา ซึ่งการเดินทางไปพบพระยาปริสาทครั้งนี้พระองค์ไม่ได้พกอาวุธไปด้วยเพราะเกรงว่าจะทำให้พระยาปริสาทตกใจกลัวแล้วจะทำให้พระองค์ศีลขาดได้ พระองค์ทรงใช้เมตตาธรรมสั่งสอนพระยาปริสาทจนกลับใจและออกบวช

ศีลปรมัตตบารมีในเรื่องอรรถกถาสังขपालจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานาคผู้ทรงศีล มีฤทธิ์มาก ชื่อสังขपाल ระหว่างที่พระองค์จำศีลอยู่ที่จอมปลวกมีบุตรนายพราน 16 คน ใช้หอกแทงจับพระองค์ไปฆ่ากินเป็นอาหาร พญานาคราชไม่ต่อสู้ ไม่โกรธและยินยอมให้พราน 16 คนจับไปแต่โดยดีเพราะเกรงว่าศีลจะขาด กฎุมพีซึ่งอาพาธผ่านมาเห็นเหตุการณ์จึงได้นำทรัพย์มาไถ่ตัวพระองค์

แม้ว่าอรรถกถาจริยาปิฎกไม่ได้อธิบายการบำเพ็ญศีลบารมีอย่างชัดเจนว่ามีลักษณะอย่างไร แต่จากเรื่องสามารถสรุปลักษณะการบำเพ็ญศีลบารมีได้ว่า เมื่อพระโพธิสัตว์ตั้งมั่นบำเพ็ญศีลบารมีหรือเป็นผู้มีศีลบารมีอยู่แล้ว พระองค์ก็จะทรงตั้งมั่นที่จะรักษาศีลบารมีไม่ให้ขาด โดยศีลที่กล่าวถึงในอรรถกถาจริยาปิฎกนี้จะเน้นเรื่องการไม่ทำร้ายร่างกายผู้อื่น (ปาณาติปาต) และการรักษาใจไม่ให้เกิดอารมณ์โกรธเป็นหลัก และจากการศึกษาข้างต้นข้อสังเกตได้ว่า แทบทุกเรื่องจะมีแนวคิดใน

การบำเพ็ญศีลบารมีคล้ายๆ กันว่า “การรักษาศีลสำคัญกว่าการรักษาชีวิต” ดังนั้นไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดๆ ขึ้นกับพระโพธิสัตว์ พระองค์ก็ยังทรงบำเพ็ญศีลบารมีต่อไปอย่างไม่ลดละ ทั้งนี้เพราะพระองค์มุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

ในแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์จะบำเพ็ญศีลบารมีแตกต่างกัน สามารถแบ่งลำดับชั้นการบำเพ็ญศีลบารมีตามความร้ายแรงของเหตุการณ์ที่เกิดกับพระโพธิสัตว์ได้ 3 ลำดับ ได้แก่ การบำเพ็ญศีลชั้นธรรมดาซึ่งเป็นชั้นที่ง่ายที่สุดคือ การรักษากาย วาจาใจไม่ให้โกรธ หรือทำร้ายบุคคลที่ทำร้ายภรรยาและบุตร ตลอดจนทรัพย์สมบัติหรือของรัก เช่นในอรรถกถาจุฬโพธิจรียา พระโพธิสัตว์ไม่ทำร้ายและโกรธพระราชาที่อุครรธาแก่ การบำเพ็ญศีลบารมีชั้นกลาง คือการรักษากาย วาจาใจไม่ให้โกรธ หรือทำร้ายบุคคลที่ปองร้ายพระองค์ให้ได้รับบาดเจ็บหรือสูญเสียอวัยวะ เช่น อรรถกถาหมิสราจรียา พระโพธิสัตว์ไม่โกรธและทำร้ายลิงที่อุจจาระและปัสสาวะรดพระองค์ หรือในอรรถกถารูมิตราจรียา พระโพธิสัตว์ไม่โกรธชายออกตัญญูที่นำนายพรานมาจับพระองค์ และการบำเพ็ญศีลบารมีชั้นสูงสุด คือการรักษากายวาจาใจไม่ให้โกรธ หรือทำร้ายบุคคลที่หมายมุ่งจะฆ่าหรือเอาชีวิตของพระองค์ ดังปรากฏในอรรถกถาสังขปาลจรียา พระโพธิสัตว์ไม่โกรธลูกนายพรานที่ทำร้ายและจับพระองค์ไปฆ่าเพื่อทำอาหาร

3. การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือ การออกบวช การละชีวิตทางโลกไปสู่ชีวิตอันบริสุทธิ์ เป็นการปลดเปลื้องตนจาก โลภียวิสัย ไปบำเพ็ญเพียรเพื่อปลอดจากราคะและตัณหา ในอรรถกถาจรียาปิฎก มี 5 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ อรรถกถายุชฌยจรียา อรรถกถาโสมนัสจรียา อรรถกถาโยมรจรียา อรรถกถาถึงสจรียา และอรรถกถาโสณนันทปัททิตจรียา ในการแบ่งลำดับชั้นของการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีอาจแบ่งตามการตระหนักรู้ถึงโทษในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงของพระโพธิสัตว์ แบ่งได้ 3 ระดับ ดังนี้

เนกขัมมบารมี คือการเห็นโทษในการมีสมบัติ บุตรและภรรยาจึงออกบวช

เนกขัมมอุปบารมี คือการเห็นโทษในกายอันถูก โลภะ โมหะ และราคะครอบงำหน่วงเหนี่ยวจึงอยากออกบวช

เนกขัมมปรมัตตบารมี คือการเห็นโทษในชาติ ชรา มรณะแล้วออกบวช¹⁰⁶

¹⁰⁶ ปัญญา ใช้บางยาง, พระโพธิสัตว์เป็นมาอย่างไร?, (กรุงเทพฯ: รติธรรม, 2548), 39.

3.1 เนกขัมมบารมี คือการเห็นโทษในการมีทรัพย์สมบัติ บุตรภรรยาแล้วจึงออกบวช พบจำนวน 2 เรื่อง คือ อรรถกถาถึงสจริยา และอรรถกถาโสณนันทปัทมกิต มีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

เนกขัมมบารมีในเรื่องอรรถกถาถึงสจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ ชั้นสูงมีทรัพย์สมบัติมหาศาล ชื่อมหากัจจนกุมาร มีน้องชาย 6 คน น้องสาว 1 คน เมื่อสำเร็จการศึกษาบิดามารดาอยากให้ครองเรือนแต่กัจจนกุมารปฏิเสธเพราะเห็นโทษในการครองเรื่องจึงอยากออกบวช บิดามารดา น้องๆ และสหายต่างห้าม กัจจนกุมารได้เทศนาธรรมสั่งสอนทุกคนให้เห็นถึงโทษของกามคือการมีและยึดติดในทรัพย์สมบัติ เมื่อทุกคนได้ฟังจึงขอออกบวชตาม

เนกขัมมบารมีในเรื่องอรรถกถาโสณนันทปัทมกิต พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลเป็นผู้เป็นเลิศและถึงพร้อมด้วยวิชา ชื่อว่าโสณกุมาร มีน้องชายชื่อนันทกุมาร เมื่อทั้งสองเติบโตใหญ่บิดามารดาทั้งสองก็ขอให้ทั้งสองครองเรือนแต่โสณกุมารปฏิเสธ เพราะเห็นโทษในกาม ส่วนนันทกุมารก็เห็นด้วยกับพี่ชาย พ่อแม่พยายามพูดขอร้องลูกชายทั้งสองคนแต่ก็ไม่สำเร็จ จึงตัดสินใจออกบวชด้วย

3.2 เนกขัมมอุปบารมี คือการเห็นโทษในกายที่ถูกโมหะ โลภะ ราคะครอบงำ หน่วงเหนี่ยวจึงออกบวช พบจำนวน 1 เรื่อง คือ อรรถกถาโสมนัสสจริยา มีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

เนกขัมมอุปบารมีในเรื่องอรรถกถาโสมนัสสจริยา พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าเรณู มีพระนามว่าโสมนัส พระโพธิสัตว์ถูกขมุกขมูติผู้มีความโลภใส่ร้ายว่าพระองค์เป็นกาลกิณี พระเรณูจึงสั่งให้ประหารพระโพธิสัตว์ แต่หลังจากที่พระโพธิสัตว์ได้อธิบายเรื่องราวทั้งหมดให้พระเจ้าเรณูฟัง พระองค์ก็ทรงเชื่อและขอมาพระโพธิสัตว์ พร้อมทั้งมอบราชสมบัติให้ แต่พระองค์ไม่รับโดยอธิบายว่าไม่ได้รังเกียจราชสมบัติ บิดามารดาหรือสิ่งอื่นใด แต่พระองค์ทรงเห็นโทษของโลภะ โทสะและโมหะที่ครอบงำมนุษย์ ทำให้พระองค์ได้รับทุกข์อย่างแสนสาหัส เกือบตาย จึงอยากออกบวชเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ

3.3 เนกขัมมปรมัตตบารมี คือการเห็นโทษในชาติ ชรา มรณะแล้วออกบวช พบจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาขุชัญชจริยา และอรรถกถาโยมจริยา มีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

เนกขัมมปรมัตถบารมีในเรื่องอรรถกถายุชฺชยจรिया พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสัพพัตตราชมีพระนามว่ายุชฺชย วันหนึ่งพระองค์เสด็จอุทยานแต่เช้าตรู่ ทอดพระเนตรเห็นหยาดน้ำค้างที่เกาะอยู่บนยอดไม้ แต่ตอนเสด็จกลับพระองค์ทรงไม่เห็นน้ำค้าง จึงสลดพระทัย และตระหนักรู้ถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีเกิดและดับไป เช่นเดียวกับน้ำค้าง เมื่อทรงดำริเช่นนั้นจึงกลับไปเข้าเฝ้าพระราชบิดาและทูลขอบรรพชา

เนกขัมมปรมัตถบารมีในเรื่องอรรถกถาโยมจรिया พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากาสิมีพระนามว่า อโยมระ ตั้งแต่พระองค์ประสูติก็ประทับอยู่แต่ในเรือนเหล็กเพราะพระราชบิดากลัวยักษ์จะจับไปกินดังเช่นพระราชโอรสองค์ก่อนๆ จนกระทั่งนางยักษ์สิ้นชีวิตพระราชบิดาก็มอบราชสมบัติให้ แต่พระองค์ปฏิเสธเพราะทรงคิดได้ว่าแม้พระองค์จะหลบหนีไม่ให้ยักษ์กินได้สำเร็จแต่ก็ไม่สามารถหลบหนีความตายได้ พระองค์จึงขอออกบวชเพื่อที่จะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ

จากการศึกษาเรื่องที่แสดงบำเพ็ญบารมีทั้ง 5 เรื่องสามารถสรุปลักษณะการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีได้ว่า การบำเพ็ญเนกขัมมบารมีก็คือการสละสิ้นทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สมบัติ บ้านเรือน หรือครอบครัวแล้วจึงเดินทางเข้าป่าเพื่อออกบวชปฏิบัติธรรมเพื่อพระสัพพัญญุตญาณ ถึงแม้จะมีผู้ทัดทานไม่ให้พระองค์ออกบวช พระองค์ก็ยังคงตั้งมั่นและยืนยันในปณิธานที่ตั้งไว้อย่างแน่วแน่ นอกจากนี้บางครั้งพระองค์ก็ยังทรงเทศนาธรรมจนทำให้ผู้ที่ทัดทานเกิดเห็นชอบและออกบวชตามอีกด้วย ในแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์จะมีเหตุผลให้ออกบวชหรือบำเพ็ญเนกขัมมบารมีแตกต่างกันไป

จากการศึกษาอรรถกถาจรियाปิฎก สามารถแบ่งลำดับขั้นการบำเพ็ญบารมีตามการตระหนักรู้ถึงโทษในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงของพระโพธิสัตว์ ได้ 3 ระดับคือ การบำเพ็ญเนกขัมมบารมีขั้นธรรมดา คือ การออกบวชเพราะเห็นโทษในการมีสมบัติ บุตรและภรรยา ดังเช่นอรรถกถาถึงสจรिया และอรรถกถาโสมนันทปณฺฑิต พระโพธิสัตว์ไม่ยอมครองเรือนตามคำขอร้องของบิดามารดา เพราะตระหนักถึงโทษของการครองเรือน การบำเพ็ญเนกขัมมบารมีขั้นกลางคือ การออกบวชเพราะเห็นโทษจากการที่ถูกโลภะ โมหะ และราคะครอบงำ ดังปรากฏในอรรถกถาโสมนัสสจรिया พระโพธิสัตว์เห็นโทษของการมัวเมาในกิเลสตัณหาของบิดาและอำมาตย์ที่ใส่ร้ายพระองค์จนเกือบถึงแก่ความตาย พระองค์จึงละทางโลกเพื่อออกบวช และการบำเพ็ญเนกขัมมขั้นสูงสุด คือการเห็นโทษในชาติ ชรา มรณะแล้ว ออกบวช ดังปรากฏในอรรถกถายุชฺชยจรिया พระโพธิสัตว์เห็นความไม่เที่ยงของธรรมชาติที่เสื่อมไปตามกาลเวลา และอรรถกถาโยมจรिया พระองค์ตระหนักรู้ถึงชราและมรณะที่ไม่มีผู้ใดสามารถหลุดพ้นไปได้

4. การบำเพ็ญอุชิฐานบารมี คือความตั้งมั่นไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้าต่างๆ เพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณ ในอรรถกถาจรียาปิฎก มี 1 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุชิฐานบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่อรรถกถามุคคักขจรียา ในการแบ่งลำดับขั้นของการบำเพ็ญอุชิฐานบารมีอาจแบ่งตามการตั้งมั่นและไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้าต่างๆ แบ่งได้ 3 ระดับ ดังนี้

อุชิฐานบารมี คือการตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณ แม้ว่าจะต้องเสียทรัพย์สมบัติ สิ่งของที่รักหรือบุตรภรรยา

อุชิฐานอุปบารมี คือการตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณ แม้ว่าจะต้องสละอวัยวะที่ยอม

อุชิฐานปรมัตถบารมี คือการตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณ แม้ว่าจะต้องสละชีวิตที่ยอม¹⁰⁷

จากการศึกษาพบว่าอรรถกถามุคคักขจรียาจัดเป็นอุชิฐานปรมัตถบารมี เพราะพระโพธิสัตว์มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เพื่อจะได้บรรลุพระโพธิญาณ โดยพระองค์ทรงตั้งปณิธานไว้ว่า แม้ว่าจะต้องสละชีวิตที่ยอม มีเรื่องย่อ ดังนี้

อุชิฐานปรมัตถบารมีในเรื่องอรรถกถามุคคักขจรียา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์เป็นโอรสของพระเจ้ากาสิชื่อว่า มุคคักขกุมาร หรือเตมิยกุมาร พระโพธิสัตว์ไม่ยอมขึ้นครองราชย์จึงบำเพ็ญอุชิฐานบารมี 3 ประการ คือสร้างเป็นบึงย่อยเปลี้ย แม้จะถูกทดสอบใหญ่ถึง 16 ครั้งและการทดลองเล็กๆ น้อยๆ อีกมากมาย แต่พระองค์ก็ไม่หวั่นไหว แม้ว่าตอนสุดท้ายพระราชามีรับสั่งให้คนนำพระองค์ไปฆ่า แต่พระองค์ก็ยังบำเพ็ญอุชิฐานบารมี 3 ประการอย่างตั้งมั่น ทั้งนี้เพราะพระองค์มุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

แม้ว่าในอรรถกถาจรียาปิฎกจะปรากฏเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุชิฐานบารมีเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องอรรถกถามุคคักขจรียาแต่ก็ทำให้เห็นลักษณะการบำเพ็ญอุชิฐานบารมี กล่าวคือ เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงมีความตั้งมั่นและปรารถนาในเรื่องใดแล้ว พระองค์ก็จะทำอย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้ว่าจะต้องจะต้องเสียทรัพย์สมบัติ สิ่งของที่รัก บุตรภรรยา อวัยวะ หรือชีวิตพระองค์ก็สามารถสละได้เพียงเพื่อให้สิ่งที่มุ่งหวังประสบความสำเร็จ ดังที่พระมุคคักขกุมารสร้างเป็นคนบึงย่อยเปลี้ยเพราะไม่ยอมครองราชย์ เพราะปรารถนาในพระสัพพัญญุตญาณ

¹⁰⁷ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก , ทศบารมี ทศพิชราชธรรม, 241.

5. การบำเพ็ญสังฆบารมี คือ การพูดจริง ทำจริงและจริงใจ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายต่างต้องพยายามเพิ่มพูนสังฆธรรม กล่าวคือการมีจิตใจที่มั่นคง ไม่ล່วงละเมิดเกิดเป็นเท็จ ในอรรถกถาจริยาปิฎก มี 6 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังฆบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ อรรถกถาปิลาชาจริยา อรรถกถาสัจจสวหยปณิตจจริยา อรรถกถาวัฏฏโกโปตจจริยา อรรถกถามัจฉราชาจริยา อรรถกถากัมหทีปายนจริยา และอรรถกถามหาสุตโตสมจจริยา การแบ่งลำดับขั้นของการบำเพ็ญสังฆบารมีอาจแบ่งตามสาเหตุในการรักษาสังฆะของพระโพธิสัตว์ได้ 3 ระดับ ดังนี้

สังฆบารมี คือการไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งทรัพย์ บุตร ภรรยา และบุคคลอื่นๆ

สังฆอุปบารมี คือไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งอวัยวะ

สังฆปรมัตตบารมี คือไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งชีวิต¹⁰⁸

จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกที่แสดงการบำเพ็ญสังฆบารมีทั้ง 6 เรื่องพบว่า พระโพธิสัตว์บำเพ็ญสังฆบารมี และสังฆปรมัตตบารมี แต่ไม่ปรากฏเรื่องที่แสดงสังฆอุปบารมี ดังนี้

5.1 สังฆบารมี คือการไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งทรัพย์ บุตร ภรรยา และบุคคลอื่นๆ พบจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ อรรถกถาสัจจสวหยปณิตจจริยา อรรถกถามัจฉราชาจริยา และอรรถกถากัมหทีปายนจริยา มีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

สังฆบารมีในเรื่องอรรถกถาสัจจสวหยปณิตจจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นดาบสนามว่าสังจะ วันหนึ่งดาบสได้นั่งตรวจดูความเป็นไปบนโลกพบว่ามนุษย์บนโลกล้วนแต่ขวนขวายในอกุศลธรรม 10 บ้างก็ทะเลาะกัน บ้างก็ตั้งตนอยู่ในกาม พระองค์จึงเดินทางไปเทศนาสั่งสอนธรรมและกล่าวแต่ความสัตย์จริงเพื่อช่วยเหลือให้มนุษย์ทั้งหลายประพฤติตนอยู่ในกุศลธรรม 10 ประการ

สังฆบารมีในเรื่องอรรถกถามัจฉราชาจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์เป็นพญาปลาอาศัยในสระใหญ่อันขุดแห่ง ทำให้ปลาต่างก็เข้าไปซ่อนอยู่ในโคลนตม พวกนกตะกุ่มและเหยี่ยวต่างก็เข้ามาหากินปลาที่อยู่ในตม นั้น พญาปลาเห็นดังนั้นจึงทำสังกิริยาหรือกล่าววาจาสัตย์ว่า ถ้าการที่เราไม่เคยเบียดเบียนสัตว์ใดๆ นั้นเป็นความจริงขอให้ฝนตก ด้วยอานุภาพความสัตย์ของพระองค์จึงทำให้ฝนตกลงมา ทำให้นกทั้งหลายไม่สามารถหาอาหารกินได้อีกต่อไป นี่จึงถือว่าเป็นสังฆบารมี

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, 223-224.

สัจจบารมีในเรื่องอรรคถกถกัณฑ์ปายนจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นฤๅษีชื่อทีปายนะ วันหนึ่งบุตรของสหายพระองค์ถูกงูกัดและสลบไป พระองค์จึงกล่าววาจาสิทธิ์เพื่อช่วยเหลือนุตรของสหายนั้นว่า การที่เราปฏิบัติตนรักษาพรหมจรรย์นั้นเรามีความเลื่อมใสเพียง 7 วันเท่านั้น จากนั้นเป็นเวลา 50 กว่าปีเศษเราไม่รู้สึกลึยดีเลยแต่ก็ยังประพฤติอยู่ ด้วยความสัจย์นี้ขอให้เด็กน้อยฟื้นคืนชีพ เมื่อพระองค์พุดจบเด็กน้อยก็ลืมตาลุกขึ้น จึงถือว่าเป็นสัจจบารมีอย่างหนึ่งของพระองค์

5.2 สัจจปรมัตตบารมี คือไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งชีวิต พบจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ อรรคถกถกัณฑ์ปิลราชจริยา อรรคถกถกัณฑ์ภูฏกโปตกจริยา และอรรคถกถกัณฑ์มหาสุตโตสมจริยา

สัจจปรมัตตบารมีในเรื่องอรรคถกถกัณฑ์ปิลราชจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์เป็นพญาวานรมีพลังกำลังมาก อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ พระองค์จะกระโดดข้ามแม่น้ำไปยังอีกฝั่งหนึ่งเพื่อหาอาหารทุกวัน แต่วันหนึ่งมีกระแสน้ำเชี่ยวขวางทางหมายว่าจะจับพญาวานรเป็นอาหาร และเชื่อเชิญพญาวานรให้ข้ามตัวกระเช้ไป พญาวานรรีบปากโดยมีข้อแม้ว่ากระเช้ต้องอ้าปากและจับพญาวานรขณะที่ไปหาให้ได้ ซึ่งโดยธรรมชาติของกระเช้เวลาอ้าปากตาจะปิดด้วยเหตุนี้จึงทำให้กระเช้มองไม่เห็นอะไร พญาวานรออาศัยจังหวะนี้เหยียบหัวกระเช้ข้ามไปอีกฝั่งอย่างรวดเร็ว กระเช้รู้สึกสรรเสริญพญาวานรที่รักษาสัจจะของตนเมื่อบอกว่าข้ามก็ได้ข้ามดังที่พูด

สัจจปรมัตตบารมีในเรื่องอรรคถกถกัณฑ์ภูฏกโปตกจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์เกิดเป็นลูกนกกลุ่มยังหาอาหารเองไม่ได้ ต้องอาศัยแม่นำอาหารมาป้อนและดูแล วันหนึ่งเกิดไฟไหม้ป่าที่บิดามารดาต่างตกใจจึงทิ้งลูกนกกลุ่มและบินหนีไป ลูกนกกลุ่มจึงระลึกถึงพระพุทธรเจ้าในอดีตคุณธรรม ความดี และได้แสดงสักกิริยาว่าถ้าการที่เราบินไม่ได้และถูกพ่อแม่ทอดทิ้งนี้เป็นความจริงขอให้ไฟในป่าจงหลีกไปจากที่แห่งนี้ หลังจากที่ได้กล่าวสักกิริยาเสร็จแล้วไฟป่าก็ลุกไหม้ไปที่อื่นด้วยความสัจย์จริงช่วยให้พระองค์ทรงพ้นภัยจากไฟป่า นี่จึงถือเป็นสัจจบารมีของพระโพธิสัตว์

สัจจปรมัตตบารมีในเรื่องอรรคถกถกัณฑ์มหาสุตโตสมจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์เป็นพระราชาในกรุงอินทปัตถ์ แคว้นกุรุ มีพระนามว่าสุตโตสม ขณะพระราชาเสด็จประพาสป่าถูกพระยาปริสาทจับไปเป็นอาหารแต่พระองค์ขอร้องให้พระยาปริสาทปล่อยพระองค์กลับเมืองเพื่อไปฟังธรรมจากพราหมณ์ผู้หนึ่งที่เคยรับปากไว้ก่อนมาป่า พระยาปริสาทก็อนุญาติ หลังจากที่ฟังธรรมจบพระองค์ก็กลับมาให้พระยาปริสาทกินตามที่ได้ตรัสไว้ ไม่มีผู้ใดมีความสัจย์เท่ากับพระองค์ นี่จึงเป็นสัจจบารมี

สรุปได้ว่า ลักษณะการบำเพ็ญสังฆบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก ก็คือการกล่าวแต่ความจริง 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกการกระทำสักกิริยา คือการกล่าวความจริง เพื่อขอให้ผลของการกล่าวความจริงของพระโพธิสัตว์นั้นยังอนุภาพช่วยให้พระองค์ประสบความสำเร็จในเรื่องที่ปรารถนา ดังอรรถกถาวัฏฏกโปตกจริยาที่พระองค์แสดงสักกิริยาว่าถ้าการที่เราบินไม่ได้และถูกพ่อแม่ทอดทิ้งนี้เป็นความจริงขอให้ไฟในป่าจงหลีกไป หรือในอรรถกถามัจฉราชจริยา พระโพธิสัตว์ทำสักกิริยากล่าวาจาสัตย์ว่า ถ้าการที่เราไม่เคยเบียดเบียนสัตว์ใดๆ นั้น เป็นความจริงขอให้ฝนตก เป็นต้น

ลักษณะที่สอง คือการรักษาคำพูด กล่าวคือเมื่อพระโพธิสัตว์พูดสิ่งใดไว้ก็จะปฏิบัติตามคำพูดนั้น แม้ว่าการรักษาคำพูดอาจส่งผลให้พระองค์ได้รับความเดือดร้อนหรืออันตรายจนถึงแก่ความตายก็ตาม เช่นอรรถกถากปิลาชาจริยาที่พระโพธิสัตว์ปฏิบัติตามคำพูดที่ให้ไว้กับจระเข้ว่าจะเหยียบตัวจระเข้ข้ามไปอีกฝั่งหนึ่ง หรือในอรรถกถามหาสุตโสมจริยาพระโพธิสัตว์รักษาคำพูดที่ให้ไว้กับพระยาโปริสาท หลังจากพึงธรรมจบพระองค์ก็เดินทางกลับไปหาพระยาโปริสาท เป็นต้น

ส่วนลักษณะที่สาม คือการกล่าวความจริง พูดสิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ดังปรากฏในอรรถกถาสัจจสวหยปณทิตจริยาที่พระโพธิสัตว์เทศนาและสั่งสอนมนุษย์ให้ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม

ในแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์จะมีเหตุผลในการบำเพ็ญสังฆบารมีแตกต่างกันไป อาจแบ่งตามสาเหตุในการรักษาสัจจะ ได้ 3 ลำดับ คือการบำเพ็ญสังฆบารมีชั้นธรรมดา ชั้นกลางและชั้นสูงสุด แต่ในอรรถกถาจริยาปิฎกปรากฏเพียง 2 ลำดับชั้น คือการบำเพ็ญสังฆบารมีชั้นธรรมดาและชั้นสูงสุด การบำเพ็ญสังฆบารมีชั้นธรรมดา คือการพูดความจริง ไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งทรัพย์ บุตร ภรรยา และบุคคลอื่น ๆ เป็นต้นว่าพระองค์พูดแต่ความจริงและไม่เคยกล่าวความเท็จ แม้ในยามที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดชีวิต ดังปรากฏในอรรถกถากัมหิปปายนจริยา พระโพธิสัตว์พูดความจริงหรือกระทำสักกิริยาเพื่อช่วยเหลือเด็กชายให้รอดชีวิตจากการถูกงูกัด หรือในอรรถกถามัจฉราชจริยา ที่พระองค์พูดความจริง หรือทำสักกิริยา เพื่อช่วยเหลือเหล่าปลาทั้งหลายให้รอดชีวิตจากการเป็นอาหารของนก จะเห็นว่าพระองค์จะพูดแต่ความสัตย์จริงเท่านั้น แม้บางครั้งความจริงอาจเป็นเรื่องที่ไม่ดีของพระโพธิสัตว์ก็ตาม ดังอรรถกถากัมหิปปายนจริยาที่กล่าวถึงการบวชของพระองค์ว่า พระองค์ทรงเลื่อมใสพรหมจรรย์เพียง 7 วัน เท่านั้น หลังจากนั้นอีก 50 ปี พระองค์ทรงหมดความเลื่อมใสแต่ก็ยังคงบวชอยู่ ส่วนสังฆบารมีชั้นสูงสุด คือไม่กล่าวคำเท็จเพราะเหตุแห่งชีวิต คือพระองค์จะพูดแต่ความจริงและรักษาคำพูดที่พระองค์พูดไว้อย่างถึงที่สุดแม้ว่าจะต้องสละชีวิตก็ตาม เช่นอรรถกถามหาสุตโสมจริยาพระโพธิสัตว์รักษาคำพูดที่ให้ไว้กับพระยาโปริสาท หลังจากพระองค์พึงธรรมเสร็จก็เดินทางกลับมาเพื่อเป็นอาหารของพระยาโปริสาท หรืออรรถกถา

วิภูฏกโปตคจริยา พระโพธิสัตว์ทรงกล่าวแต่ความจริงหรือกระทำสักกิริยาแม้ในยามที่พระองค์ทรงใกล้จะตายเพราะไฟไหม้ป่า และผลของการกล่าวความสัตย์นั้นก็ช่วยให้พระองค์รอดชีวิต

6. การบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความรัก ความปรารถนาดี ความมีน้ำใจที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ในอรรถกถาจริยาปิฎก มี 2 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ อรรถกถาสุวัณณสามจริยา และอรรถกถาเอกราชจริยา การแบ่งลำดับขั้นของการบำเพ็ญเมตตาบารมีอาจแบ่งตามความรุนแรงของเหตุการณ์ได้ 3 ระดับ ดังนี้

เมตตาบารมี คือความมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย แม้จะเป็นผู้ทำลายทรัพย์ บุตร ภรรยา และบุคคลอื่นๆ

เมตตาอุปปบารมี คือความมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย แม้จะเป็นผู้ทำร้ายร่างกายพระโพธิสัตว์

เมตตาปรมัตถบารมี คือความมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย แม้จะเป็นผู้มุ่งปลงชีวิตของพระโพธิสัตว์¹⁰⁹

จากการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี พบว่าอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 2 เรื่องแสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมีขั้นสูงสุดหรือ เมตตาปรมัตถบารมี ไม่ปรากฏเรื่องที่แสดงเมตตาบารมี และเมตตาอุปปบารมี ดังนี้

เมตตาปรมัตถบารมีในเรื่องอรรถกถาสุวัณณสามจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นบุตรของคานสชื่อสุวรรณสาม ทำหน้าที่เลี้ยงดูบิดามารดาอยู่ในป่า ขณะพระองค์ไปตักน้ำดื่มและหาของบริโภคน พระราชานามว่ากปิลยักษได้ยิงลูกศรอาบยาพิษใส่ไปที่อกซ้ายของพระโพธิสัตว์เพราะคิดว่าไม่ใช่มนุษย์ สุวรรณสามล้มลงและได้พุดคุยกับพระราชาดำเนินทราบความจริงว่าเป็นมนุษย์ พระโพธิสัตว์ทรงมีเมตตาและไม่โกรธพระราชากปิลยักษที่ทำร้ายและมุ่งหมายจะเอาชีวิตของพระองค์เลยแม้แต่น้อย

เมตตาปรมัตถบารมีในเรื่องอรรถกถาเอกราชจริยา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชโอรสพระเจ้ากรุงพาราณสี มีพระนามว่าพระเจ้าเอกราช ตั้งอยู่ในศีลประพฤติแต่กุศลวันหนึ่งพระเจ้าทัพนสะเนอยากได้เมืองพาราณสีจึงยกทัพมาชิงพระนคร และหมายมุ่งจะฆ่าพระเจ้าเอกราช พระเจ้าเอกราชเห็นพระเจ้าโกศลยกทัพมาก็สั่งให้เหล่าอำมาตย์ไม่ต้องสู้รบและยกเมืองและราชสมบัติให้แก่ศัตรูด้วยความเมตตาเพราะไม่ต้องการให้ผู้ใดล้มตาย พระโพธิสัตว์ทรงเมตตาต่อพระเจ้าทัพนสะเนประหนึ่งว่าเป็นบุตรสุดที่รัก

¹⁰⁹ ปัญญา ไร่บางบาง, พระโพธิสัตว์เป็นมาอย่างไร?, 39.

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก คือความรักใคร่ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่ว่ามิตรหรือว่าศัตรูผู้หลงมัวเมาในกิเลสตัณหา พระองค์ก็มีความเมตตาให้เสมอ ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะหมายมุ่งเอาชีวิตของพระองค์ก็ตาม พระองค์ก็ทรงยินยอมสละได้เพราะปรารถนาให้ผู้นั้นมีความสุข ซึ่งถือเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมีขั้นสูงสุดที่ปฏิบัติได้โดยยาก แต่พระโพธิสัตว์ก็สามารถปฏิบัติได้ ดังปรากฏในอรรถกถาสุวัณสามจรียา พระโพธิสัตว์ไม่โกรธและมีเมตตาต่อพระเจ้ากบิลยักษที่ยิงศรอาบยาพิษใส่พระองค์ แม้จะถูกทำร้ายจนเจ็บหนักเกือบตายแต่พระองค์ก็ยังพูดจากับพระราชาดำยดี ไม่มีความรู้สึกแค้นเคืองแต่อย่างใด หรือในอรรถกถาเอกราชจริยา พระโพธิสัตว์สละชีวิตและยกเมืองของพระองค์ให้พระเจ้าทัฬหเสนะผู้มัวเมาในกิเลสตัณหา อยากฆ่าพระโพธิสัตว์และยึดเอาเมืองเป็นของตน ทั้งนี้เพราะพระโพธิสัตว์มีเมตตา และปรารถนาให้พระเจ้าทัฬหเสนะมีความสุข

7. การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือการวางใจเป็นกลาง ไม่ชอบไม่ชังในสิ่งใดๆ ไม่ยินดียินร้ายกับสรรพสิ่งต่างๆ โดยอาศัยปัญญาเป็นพื้นฐาน เพราะรู้ว่าสัตว์โลกเป็นไปตามกรรม ในอรรถกถาจริยาปิฎกมี 1 เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ อรรถกถามหาโลมหังสจรียา การบำเพ็ญอุเบกขาบารมีอาจแบ่งตามความรุนแรงของเหตุการณ์ได้ 3 ระดับ ดังนี้

อุเบกขาบารมี คือความเป็นกลางในสัตว์และสังขารทั้งหลาย ทั้งผู้ทำลายและไม่ทำลายทรัพย์สินของตน

อุเบกขาอุปบารมี คือความเป็นกลางในสัตว์และสังขารทั้งหลาย ทั้งผู้ทำร้ายและไม่ทำร้ายร่างกายของตน

อุเบกขาปรมัตตบารมี คือความเป็นกลางในสัตว์และสังขารทั้งหลาย ทั้งผู้มุ่งเอาชีวิตและมีได้มุ่งเอาชีวิตของตน¹¹⁰

จากการศึกษาพบว่าอรรถกถามหาโลมหังสจรียาจัดเป็นอุเบกขาอุปบารมี เพราะพระโพธิสัตว์มีใจเป็นกลางต่อสัตว์และสังขารทั้งหลาย ทั้งผู้ทำร้ายและไม่ทำร้ายร่างกายของพระองค์ มีเรื่องย่อ ดังนี้

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

อุเบกขาอุปบารมีในเรื่องอรรถกถามหาโลมหังสจรียา ในพระชาติหนึ่งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลร่ำรวย เติบโตแล้วออกบวชไปอาศัยอยู่ป่าช้า สวมผ้าห่มผืนเก่าๆ เด็กๆ ก็เข้าไปทำกิริยาหยาบเข้าใส่ แกล้งพระองค์ตามความพอใจ บ้างก็ถ่มน้ำลายรดใส่และหัวเราะเยาะ บ้างก็ถ่ายปัสสาวะรดใส่ บางพวกก็นำของไปบรรณาการ แต่พระองค์ก็นิ่งเฉยไม่โกรธ ไม่ยินดีต่อสิ่งใดๆ

แม้ว่าในอรรถกถาจรียาปิฎกจะปรากฏเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมีเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องอรรถกถามหาโลมหังสจรียาแต่ก็ทำให้เห็นลักษณะการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี กล่าวคือเมื่อพระโพธิสัตว์ทรงมีความตั้งมั่นและปรารถนาจะบำเพ็ญอุเบกขาบารมี พระองค์จะมีใจเป็นกลางวางเฉยต่อสิ่งเร้าต่างๆ ไม่มีความเอ็นดู ความโกรธ ความยินดี วางเฉยในทุกข์และสุขในทุกสถานที่ และในกาลทุกเมื่อ ทั้งนี้ก็เพราะมุ่งหวังที่จะบรรลุพระโพธิญาณ ดังเช่นอรรถกถามหาโลมหังสจรียา พระโพธิสัตว์ไม่รู้สึกยินดี ยินร้าย ไม่รักไม่ชัง มีใจเป็นกลางต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น

การศึกษาการบำเพ็ญบารมีในอรรถกถาจรียาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง สามารถสรุปการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ตามลำดับขั้น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นบารมี (ขั้นปกติ) ขั้นอุปบารมี (ขั้นกว่า) และปรมัตถบารมี (ขั้นสูง) ดังนี้

การบำเพ็ญทานบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี 8 เรื่อง ทานอุปบารมีจำนวน 1 เรื่อง และทานปรมัตถบารมีจำนวน 1 เรื่อง

การบำเพ็ญศีลบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมีจำนวน 1 เรื่อง ศีลอุปบารมีจำนวน 7 เรื่อง และศีลปรมัตถบารมีจำนวน 2 เรื่อง

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญเนกขัมมบารมีจำนวน 2 เรื่อง เนกขัมมอุปบารมีจำนวน 1 เรื่อง และเนกขัมมปรมัตถบารมีจำนวน 2 เรื่อง

การบำเพ็ญอริชฐานบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญอริชฐานปรมัตถบารมีจำนวน 1 เรื่อง การบำเพ็ญสัจจบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญสัจจบารมีจำนวน 3 เรื่อง และสัจจปรมัตถบารมีจำนวน 3 เรื่อง

การบำเพ็ญเมตตาบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญเมตตาปรมัตถบารมีจำนวน 2 เรื่อง

การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุปบารมีมีจำนวน 1 เรื่อง

เมื่อพิจารณาการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้ง 35 เรื่อง พบว่า พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีขั้นบารมี (ขั้นปกติ) คือ การสละทรัพย์ บุตรและภรรยา หรือสิ่งของอันเป็นที่รักเพื่อให้ได้บำเพ็ญบารมีมากที่สุดจำนวน 14 เรื่อง สาเหตุที่พบว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีขั้นบารมีมากที่สุด อาจเพราะเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นที่ทำได้ง่ายที่สุดในการบำเพ็ญบารมีทั้ง 3 ขั้น ที่พบรองลงมาคือ

ชั้นปรมัตถบารมี (ชั้นสูง) เป็นชั้นที่ยากที่สุดในการบำเพ็ญบารมี คือการสละชีวิตเพื่อให้ได้บำเพ็ญบารมี พบจำนวน 11 เรื่อง ส่วนที่พบน้อยที่สุดคือชั้นอุปปบารมี (ชั้นกว่า) เป็นชั้นที่ทำให้ยากมากกว่า ชั้นบารมี คือการสละร่างกายเพื่อให้ได้บำเพ็ญบารมี พบจำนวน 10 เรื่อง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจำนวนเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีแต่ละชั้นแล้วพบว่า มีจำนวนเรื่องที่แสดงบารมีแต่ละชั้น ไม่แตกต่างกันมาก อนึ่งอาจเป็นความตั้งใจของพระพุทธเจ้าผู้เล่าเรื่องจริยาปิฎกที่ต้องการแสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีของพระองค์ทุกชั้นเท่าๆ กัน ทั้งชั้นบารมีอุปปบารมี และปรมัตถบารมี เพื่อให้ผู้ฟังทราบว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีแต่ละชั้นด้วยความอุตสาหะ ทรงสละทรัพย์สมบัติ อวัยวะ และชีวิตมาแล้วทุกพระชาติ เพื่อสั่งสมบารมีให้ครบถ้วนบริบูรณ์ จนบรรลุพระสัพพัญญุตญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า อรรถกถาจารย์ได้ใช้กลวิธีทางภาษามาถ่ายทอดเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ได้ดี ถึงแม้ว่าอรรถกถาจริยาปิฎกจะเป็นวรรณคดีประเภทร้อยแก้ว แต่ก็มีการใช้ภาษาได้อย่างสละสลวยงดงาม สามารถสร้างภาพ อารมณ์และความรู้สึกให้แก่ผู้อ่านได้ดีโดยพบกลวิธีทางภาษาที่สำคัญ 2 วิธี ได้แก่ การใช้ความเปรียบ และการใช้โวหาร การใช้ความเปรียบในอรรถกถาจริยาปิฎกแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ การเปรียบโดยตรง การเปรียบโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบผสม ความเปรียบทั้ง 3 ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎกมีส่วนสำคัญในการเล่าเรื่อง เพราะเป็นส่วนที่ช่วยอธิบายรายละเอียดต่างๆ ในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ในเรื่องได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพและมีอารมณ์ ความรู้สึกร่วมไปกับตัวละคร

ส่วนการใช้โวหารพบว่า มีการใช้โวหาร 4 ประเภท คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร อธิบายโวหาร และเทศนาโวหาร อรรถกถาจารย์ใช้บรรยายโวหารเป็นโวหารหลักในการเล่าเรื่อง และใช้พรรณาโวหาร อธิบายโวหารและเทศนาโวหารเป็นส่วนเสริม คือจะใช้พรรณาโวหารเมื่อต้องการเล่าเรื่องอย่างละเอียด ใช้อธิบายโวหารเมื่อต้องการอธิบายเนื้อเรื่องเพิ่มเติมและจะใช้เทศนาโวหารในช่วงที่ตัวละครต่างๆ ในเรื่องได้เทศนาสั่งสอนธรรมบางประการ

การใช้กลวิธีทางภาษาดังกล่าวมาเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก ช่วยทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีด้วยความอุตสาหะมาแล้วทุกพระชาติ พระองค์ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวงและสามารถสละได้ทุกสิ่ง ทรงบำเพ็ญบารมีตั้งแต่ชั้นบารมี สละทรัพย์สมบัติ และครอบครัว บำเพ็ญอุปปบารมี สละอวัยวะ จนกระทั่งบำเพ็ญปรมัตถบารมี สละชีวิตของพระองค์เพื่อให้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ช่วยนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากสังสารวัฏ

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเนื้อเรื่อง กลวิธีการเรียบเรียงเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง และกลวิธีทางวรรณศิลป์ เพื่อให้เข้าใจการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า

เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกมีลักษณะคล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดก 32 เรื่อง มี 2 เรื่องที่ตรงกับพระสูตรในทีฆนิกาย มหาวรรค และมี 1 เรื่องที่ไม่ตรงกับเรื่องใด คือ อรรถกถาสัจจสว-
หยบัณฑิตจริยา เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกกับอรรถกถาชาดกพบว่า อรรถกถา
จริยาปิฎกจะยังคงเหตุการณ์หลักๆ ของเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกไว้แต่อาจมีการตัดแปลง
เนื้อเรื่องโดยใช้วิธีการเพิ่ม การเปลี่ยน และการตัด ดังนี้

1. การเพิ่ม คือการเพิ่มข้อความเพื่อถ่ายทอดความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1) การเพิ่มความใหม่ แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุผล และการเพิ่มความใหม่เพื่อแสดงเหตุการณ์ และ 2) การขยายความ แบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ การขยายความเพื่อแสดงคุณสมบัติของบุคคล การขยายความเพื่อแสดงเหตุผล การขยายความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และการขยายความเพื่อพรรณนาสถานที่
2. การเปลี่ยน คือการใช้คำหรือข้อความใหม่ที่สื่อความหมายต่างจากเดิม แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1) การเปลี่ยนความเพื่อแสดงเหตุการณ์ และ 2) การเปลี่ยนรายละเอียดของเหตุการณ์
3. การตัด คือ อรรถกถาจารย์เลือกไม่กล่าวถึงเนื้อเรื่องบางประการที่ปรากฏในต้นฉบับ พบ 2 ประเภท ได้แก่ 1) การตัดความ คือการเลือกไม่กล่าวถึงข้อความหรือเหตุการณ์บางตอน แบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ การตัดความที่แสดงคุณสมบัติของบุคคล การตัดความที่แสดงเหตุผล การตัดความที่แสดงเหตุการณ์ การตัดความที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก และการตัดความที่เกี่ยวกับสถานที่ 2) การตัดรายละเอียด คือการเลือกไม่กล่าวถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องพบ 2 ประเภท ได้แก่ การตัดรายละเอียดที่แสดงเหตุผล และการตัดรายละเอียดที่เกี่ยวกับเหตุการณ์

ในการศึกษาเนื้อเรื่องอรรถกถาจริยาปิฎกพบว่า อรรถกถาจารย์ใช้กลวิธีการตัดมากที่สุด เพราะเนื้อเรื่องในอรรถกถาชาดกมีขนาดเรื่องยาวมากจึงต้องตัดความและรายละเอียดที่ไม่สำคัญออกไปเพื่อเน้นข้อความสำคัญในเรื่องที่อรรถกถาจารย์ต้องการสื่อสาร นั่นก็คือเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ถึงแม้ว่าอรรถกถาจารย์ปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องและ

รายละเอียดในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ก็ยังคงรักษาเหตุการณ์สำคัญไว้ เนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกและอรรถกถาชาดกจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

กลวิธีการเรียบเรียงเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก อรรถกถาจารย์เรียบเรียงเรื่องอย่างเป็นระบบ สามารถแบ่งองค์ประกอบการเล่าเรื่องตามลักษณะเนื้อเรื่องและหน้าที่ได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนนำเรื่อง เป็นส่วนเกริ่นนำให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถาจริยาปิฎกก่อนจะนำเข้าสู่เรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่อง ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ 1) คันทารัมภกถา เป็นคำนำของอรรถกถาจารย์ที่แจ้งให้ทราบ วัตถุประสงค์การแต่งอรรถกถา และประวัติคัมภีร์โดยย่อ และ 2) นิทานกถาเป็นนิทานที่เล่าประวัติของพระพุทธเจ้าในช่วงเวลาต่างๆ โดยตั้งเขป

2. ส่วนเกริ่นนำ คือเนื้อหาที่อยู่ในส่วนปัจจุบันวัตถุ เป็นส่วนที่เล่าถึงสาเหตุของการเล่าเรื่อง การบำเพ็ญบารมีในพระอดีตชาติจำนวน 35 เรื่องของพระพุทธเจ้า การเกริ่นนำเรื่องในส่วนนี้ช่วยให้เรื่องเล่ามีความน่าเชื่อถือและมีความสมจริงยิ่งขึ้นว่าเรื่องเล่าในอรรถกถาจริยาปิฎกไม่ใช่เรื่องที่ตั้งแต่งขึ้น แต่เป็นเรื่องจริงที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้พระสาวกและเหล่าสาวกได้ฟัง

3. ส่วนเนื้อเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง เป็นส่วนแสดงเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์จำนวน 35 เรื่อง อรรถกถาจริยาปิฎก 35 เรื่อง มีเหตุการณ์หลักที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กันจำนวน 12 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ความเป็นมาของตัวละคร เหตุการณ์การได้รับสมบัติ เหตุการณ์การสังเวช เหตุการณ์การตั้งความปรารถนา เหตุการณ์การละทิ้ง เหตุการณ์การบำเพ็ญบารมี เหตุการณ์การพบอุปสรรค เหตุการณ์การตั้งมั่น เหตุการณ์การได้รับการช่วยเหลือ เหตุการณ์การพ้นอุปสรรค เหตุการณ์การช่วยเหลือผู้อื่น และเหตุการณ์การเทศนา ซึ่งการเกิดขึ้นของเหตุการณ์มักเรียงลำดับจากเหตุการณ์ที่ 1-12 อย่างไรก็ตาม การเรียงลำดับเหตุการณ์นี้อาจมีการข้ามบางเหตุการณ์ และสามารถสลับที่เหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนาที่มีการเล่าเรื่องย้อนไปในอดีตแล้วกลับมาในปัจจุบันจึงทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอรรถกถาจริยาปิฎกไม่เรียงลำดับเวลาและสามารถสลับที่กันได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน

ในการศึกษายังพบว่ากลุ่มเรื่องที่แสดงการบำเพ็ญบารมีประเภทเดียวกันมีโครงสร้างการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์คล้ายกันจึงสามารถแบ่งโครงสร้างเหตุการณ์หลักในอรรถกถาจริยาปิฎกตามประเภทการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ได้ 7 ประเภท ดังนี้

1. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญทานบารมี
2. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญศีลบารมี
3. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี
4. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุทิสฐานบารมี

5. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญสังฆบารมี
6. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญเมตตาบารมี
7. เรื่องที่แสดงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

เมื่อพิจารณาโครงสร้างการบำเพ็ญบารมีแต่ละประเภทพบว่ามักมีการเกิดและเรียงลำดับเหตุการณ์คล้ายกัน ทั้งนี้เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคือลักษณะและวิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเป็นพระพุทธเจ้า ส่วนอีกเหตุผลหนึ่งเป็นความตั้งใจของผู้เล่าเรื่องที่จงใจใช้โครงเรื่องซ้ำกันเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธาและความเลื่อมใสพระพุทธเจ้าที่สามารถบำเพ็ญบารมีอันยากยิ่งได้สำเร็จ

4. ส่วนปิดเรื่อง เป็นส่วนสรุปเหตุการณ์ทั้งหมดของเรื่อง สามารถแบ่งได้ 3 ส่วน ได้แก่

1) สโมธานรวมและอรรถถการรวมจริยาเป็นส่วนสรุปเหตุการณ์ในอรรถถการจริยาปิฎกทั้ง 35 เรื่องว่า พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีชนิดใด และปฏิบัติพระองค์อย่างไรบ้าง 2) ปกิณณกถา เป็นส่วนที่อรรถถการจารย์แต่งขึ้นเพื่ออธิบายการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าโดยใช้กลวิธีการตั้งคำถามแล้วตอบคำถามจำนวน 16 ข้อ และ 3) คำลงท้าย คือส่วนที่อรรถถการจารย์สรุปผลงานการแต่งอรรถถการจริยาปิฎกโดยบอกขั้นตอนการทำ ความมุ่งหวังและชื่อผู้แต่ง

กลวิธีการเล่าเรื่องในอรรถถการจริยาปิฎก อรรถถการจริยาปิฎกเป็นเรื่องเล่าที่ไม่เรียงลำดับตามเวลา คือมีการเล่าเรื่องจากปัจจุบันและย้อนกลับไปในอดีตและกลับมาถึงปัจจุบันอีกครั้ง การเล่าเรื่องที่มีช่วงเวลาที่ห่างไกลกันทำให้อรรถถการจารย์ต้องใช้ผู้เล่าเรื่อง 3 ประเภทมาเล่าเรื่องในอรรถถการจริยาปิฎก ได้แก่ 1) ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละครในเรื่องแบบผู้รู้ เป็นผู้เล่าเรื่องที่อยู่นอกเรื่องทำหน้าที่เล่าเรื่องในส่วนเกริ่นนำ (ปัจจุบันวัตถุ) และส่วนต้นของอรรถถการจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง 2) ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครในเรื่องแบบพยาน คือผู้ที่รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวละครหลักในเรื่องและนำเรื่องนั้นมาเล่าต่ออีกทอดในที่นี้ก็คือพระอานนท์ ท่านทำหน้าที่เล่าเรื่องในส่วนเริ่มต้นเนื้อเรื่องในอรรถถการจริยาปิฎกแต่ละเรื่อง โดยจะกล่าวถึงความเป็นมาของพระโพธิสัตว์โดยย่อ และ 3) ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครหลักแบบเปิดเผยตัวคือพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเล่าเรื่องราวในอดีตโดยใช้สรรพนามเรียกแทนพระองค์ว่า “เรา”

การเล่าเรื่องในอรรถถการจริยาปิฎกยังสามารถแบ่งวิธีการเล่าเรื่องเกี่ยวกับการจัดลำดับเวลาของเรื่องเล่าได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับลำดับเวลาในเรื่อง พบว่าในอรรถถการจริยาปิฎกมีการเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างปัจจุบันกับอดีต โดยทั้ง 35 เรื่องจะใช้เหตุการณ์ปัจจุบันร่วมกันคือเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงนั่งอยู่ท่ามกลางเหล่าสาวกแล้วเล่าเหตุการณ์ย้อนไปในอดีตแล้วกลับมาถึงปัจจุบันสลับกันไปมาจนครบ 35 เรื่อง และ 2) การเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเวลาของผู้อ่านพบว่า ในอรรถถการจริยาปิฎกมีการเล่าเรื่องแบบย่อ และการหยุด เนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

จริงในอรรถกถาจริยาปิฎกแต่ละเรื่องนั้นมีระยะเวลาการเกิดเหตุการณ์ที่ยาวนาน ไม่สามารถเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดได้ ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีการเล่าเหตุการณ์ในพระอศิตชาติของพระโพธิสัตว์แบบย่อ ส่วนการหยุดพบว่าขณะเล่าเรื่องก็จะหยุดเล่าเรื่องเป็นระยะๆ เพื่อให้อรรถกถาจารย์อธิบายขยายความคาถา คำศัพท์และวลีต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่องซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทอรรถกถา

ในด้านกลวิธีทางภาษาพบว่า อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาประเภทร้อยแก้วที่มีวรรณศิลป์งดงาม อรรถกถาจารย์ได้ใช้กลวิธีทางภาษาที่สำคัญ 2 วิธี ได้แก่ การใช้ความเปรียบ และการใช้โวหาร มาถ่ายทอดเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎกจำนวน 35 เรื่อง ดังนี้

1. การใช้ความเปรียบ แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) การเปรียบเทียบโดยตรง คือ การเปรียบเทียบโดยอาศัย “คำเปรียบ” แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนสิ่งหนึ่ง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง และการเปรียบเทียบแบบขนานความ 2) การเปรียบเทียบโดยนัย คือ การเปรียบเทียบที่ไม่ได้อาศัยคำเปรียบเทียบมาเชื่อม แต่อาจจะอาศัยคำเนบวงคำมาทำให้ผู้อ่านนึกถึงการเปรียบเทียบ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบแบบใช้คำที่มีความหมายโดยนัย และการเปรียบเทียบแบบขนานความโดยไม่มีคำเปรียบ และ 3) การเปรียบเทียบแบบผสมคือการเปรียบเทียบที่ผสมผสานระหว่างการเปรียบเทียบโดยตรงและการเปรียบเทียบโดยนัย

2. การใช้โวหาร พบ 4 ประเภท ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร อธิบายโวหาร และเทศนาโวหาร อรรถกถาจารย์ใช้บรรยายโวหารเป็นโวหารหลักในการเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง และใช้พรรณาโวหารเมื่อจะเล่าเรื่อง โดยละเอียด ใช้อธิบายโวหาร เมื่อต้องการอธิบายเนื้อเรื่องเพิ่มเติม ส่วนการใช้เทศนาโวหาร จะพบเมื่อตัวละครเทศนาสั่งสอนธรรมกัน

กลวิธีทางภาษาทั้ง 2 วิธีนี้เป็นส่วนสำคัญในการเล่าเรื่อง เพราะช่วยอธิบายเรื่องราวในอรรถกถาจริยาปิฎกได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ และมีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละคร อีกทั้งยังทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจสารที่อรรถกถาจารย์ต้องการจะสื่อมายังผู้อ่านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงให้เห็นลักษณะและขั้นตอนสำคัญของการบำเพ็ญบารมีทั้ง 7 ประเภทของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในอรรถกถาจริยาปิฎก ดังนี้

การบำเพ็ญทานบารมี ลักษณะการให้ทานของพระโพธิสัตว์ไม่ได้วัดที่มูลค่าแต่ดูที่เจตนาเป็นสำคัญ พระโพธิสัตว์จะให้ของที่ดีที่สุดที่ตนเองมีแก่ผู้ขอทั้งหลาย บางครั้งการให้ทานของพระโพธิสัตว์อาจมีลักษณะที่ไม่สมควรในมุมมองความคิดของคนทั่วไป เช่น พระเจ้าธนัญชัยและพระเวสสันดรพระราชทานช้างคู่บ้านคู่เมืองให้กับเมืองอื่น หรือพระเวสสันดรพระราชทานกัณหาชาติและพระนางมัทรี ผู้เป็นบุตรและภรรยาแก่ชูชก อย่างไรก็ตาม นี่เป็นลักษณะและวิถีชีวิตของพระ

โพธิสัตว์ที่ต้องปฏิบัติและสละได้ทุกอย่างเพื่อโพธิญาณอันจะนำมาซึ่งความสุขของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

การบำเพ็ญศีลบารมี ลักษณะการรักษาศีลที่พบในอรรถถกถาจริยาปิฎกส่วนใหญ่จะกล่าวถึงเรื่องการไม่ทำร้ายร่างกายผู้อื่น (ปาณาติปาต) และการรักษาใจไม่ให้เกิดอารมณ์โกรธ และทุกเรื่องจะมีแนวคิดในการบำเพ็ญศีลบารมีคล้ายกันว่า “การรักษาศีลสำคัญกว่าการรักษาชีวิต”

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ลักษณะการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีก็คือการสละทุกอย่างในทางโลกทั้งทรัพย์สินสมบัติ บ้านเรือน หรือครอบครัวและเดินทางเข้าป่าเพื่อออกบวชปฏิบัติธรรมเพราะมุ่งหวังในพระสัพพัญญุตญาณ

การบำเพ็ญอุชิฐฐานบารมี ลักษณะการบำเพ็ญอุชิฐฐานบารมีคือเมื่อมีความตั้งมั่นและปรารถนาในเรื่องใดแล้ว จะปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้ว่าจะต้องสละทรัพย์สินสมบัติ ทรัพย์สินหรือชีวิต พระองค์ก็สามารถสละได้

การบำเพ็ญสังขบารมี ลักษณะการบำเพ็ญสังขบารมีที่ปรากฏในอรรถถกถาจริยาปิฎกคือการกล่าวแต่ความจริง 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกการกระทำสังกิริยา คือการกล่าวความจริงเพื่อขอให้ผลของการกล่าวความจริงของพระโพธิสัตว์นั้นยังอานุภาพช่วยให้พระองค์ประสบความสำเร็จในเรื่องที่ปรารถนา ลักษณะที่สอง คือการรักษาคำพูด กล่าวคือเมื่อพระโพธิสัตว์พูดสิ่งใดไว้ก็จะปฏิบัติตามคำพูดนั้น และลักษณะที่สาม คือการกล่าวความจริง พูดสิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

การบำเพ็ญเมตตาบารมี ลักษณะการบำเพ็ญเมตตาบารมีที่ปรากฏในอรรถถกถาจริยาปิฎก คือความรักใคร่ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่ว่ามิตรหรือว่าศัตรูผู้ที่มุ่งหมายจะเอาชีวิตของพระองค์ก็ตาม พระองค์ก็ทรงมีความเมตตาให้เสมอ

การบำเพ็ญอุเบกขาบารมี ลักษณะการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือพระโพธิสัตว์มีจิตใจเป็นกลาง วางเฉยต่อสิ่งต่างๆ วางเฉยในทุกข์และสุขในทุกสถานที่และในกาลทุกเมื่อ

เมื่อพิจารณาการบำเพ็ญบารมีแต่ละประเภทของพระโพธิสัตว์โดยใช้เกณฑ์ความยากง่าย หรือสิ่งที่สละในการบำเพ็ญบารมีแล้วจะสามารถแบ่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละพระชาติได้เป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นบารมี (ชั้นปกติ) เป็นชั้นที่ง่ายที่สุด คือ การสละทรัพย์สิน บุตรและภรรยา หรือสิ่งของอันเป็นที่รักเพื่อให้ได้บำเพ็ญบารมี ชั้นอุปบารมี (ชั้นกว่า) เป็นชั้นที่ทำให้ยากมากกว่าชั้นบารมี คือการสละร่างกายเพื่อให้ได้บำเพ็ญบารมี และปรมัตถบารมี (ชั้นสูง) เป็นชั้นที่ยากที่สุดในการบำเพ็ญบารมี คือการสละชีวิตเพื่อให้ได้บำเพ็ญบารมี จะเห็นว่าพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมียากบ้าง ง่ายบ้างเช่นนี้ทุกพระชาติจนกว่าบารมีจะครบถ้วนบริบูรณ์และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ ถึงแม้ว่าอรรถกถาจริยาปิฎกจะมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับอรรถกถาชาดกแต่เมื่อศึกษาโดยละเอียดแล้วพบว่า อรรถกถาจริยาปิฎกได้นำเนื้อเรื่องจากอรรถกถาชาดกมาเล่าใหม่โดยใช้กลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นระบบแบบแผน ทั้งกลวิธีการเรียบเรียงเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง และกลวิธีทางภาษา เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกที่ต้องการแสดงให้เห็นพระจริยาวัตรที่ดั่งงามของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ว่าพระองค์บำเพ็ญบารมีด้วยความอุทิศสละมาแล้วหลายพระชาติ ทรงสละได้ทั้งทรัพย์สิน ของที่รัก อวัยวะและชีวิต เพราะมีปณิธานแน่วแน่ที่จะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อจะได้นำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายข้ามผ่านสังสารวัฏ การเล่าเรื่องในอรรถกถาจริยาปิฎกจึงเป็นการเลือกเรื่องในอรรถกถาชาดกบางเรื่องมาเล่าใหม่โดยมีการตัดแปลงเรื่องด้วยการเพิ่ม การเปลี่ยน และการตัดเนื้อเรื่องบางประการ เพื่อเชิดชูและยกย่องพระพุทธเจ้าให้สูงเด่นขึ้น ในฐานะที่เป็นผู้มีความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยเนื้อเรื่องและกลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะจึงทำให้อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในการศึกษาอรรถกถาจริยาปิฎก และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. การศึกษาเรียบเรียงการเล่าเรื่องช่วยทำให้เห็นระเบียบการเล่าเรื่องอย่างเป็นระบบ อาจนำแนวคิดนี้ไปศึกษาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอื่นๆ ต่อไป
2. อรรถกถาจริยาปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ที่แต่งขึ้นในสมัยหลัง ดังนั้นอาจศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาจริยาปิฎกกับคัมภีร์อื่นๆ ในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาแนวคิดการบำเพ็ญบารมี

รายการอ้างอิง

- กรมศาสนา. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา, 2525.
- _____. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา, 2526.
- แก้ว ชิตตะขบ, ผู้รวบรวม. เรื่องเล่าชาวพุทธ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, 2549.
- โกลเด้นชไตน์, ฌ็อง-ปีแยร์. การอ่านนวนิยาย. แปลโดย วัลยา วิวัฒน์ศร. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- โกวิท ปัทมะสุนทร, ผู้รวบรวม. คู่มือการศึกษารูปสังคหวิภาค พระอภิธรรมมัตตสังคหะ ปริเฉทที่ 6
กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2518.
- ไกรวุฒิ มะโนรัตน์. วรรณคดีบาลี 1. กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, 2549.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ประวัติพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- _____. พระไตรปิฎกศึกษา. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, 2552.
- _____. วรรณคดีบาลี. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, 2542.
- จารุณี และคณะ. คุณธรรม จริยธรรม ตามรอยพระโพธิสัตว์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2550.
- จ่านง คันธิก. พระไตรปิฎกศึกษา 3. กรุงเทพฯ: ชนาเพชร, 2551.
- จุไรรัตน์ ลักษณ์ศิริ และวิวัฒน์ อินทรพร. ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร. นครปฐม: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.
- จุดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. “พระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก.” ใน นิบาต
ชาดก. เล่ม 10. 6-14. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์,
2539.
- เจตนา นาควัชระ. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สยาม, 2542.
- เจือ สตะเวทิน. วรรณคดีพระพุทธศาสนา. พระนคร: อภัยธรรมพิมพ์, 2506.
- เฉลิม มากนวล. การวิเคราะห์และเปรียบเทียบนิทานชาดกกับนิทานอีสป. กรุงเทพฯ:
หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกครู, 2518.
- ทรัพย์ ประกอบสุข. วรรณคดีชาดก. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2527.
- ธัมมนันทากิษุณี. บนเส้นทางโพธิสัตว์. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2554.

นิตยา แก้วกัลลา. **บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย : ลีลา ความคิด การสืบสรรค์ พิมพ์ครั้งที่ 2**

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

บรรจบ บรรณรุจิ. **พระโพธิสัตว์ในนิภายเถรวาท**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2529.

_____. **พระโพธิสัตว์ลัทธิสัทวกับพระพุทธเจ้าในอดีต**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

บุญชัย นิลเกษ. **พุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา, 2526.

_____. **อุดมการณ์ชีวิตแบบโพธิสัตว์ เล่มที่ 1 ตอน อุดมการณ์และกำเนิดโพธิสัตว์**.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2534.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **พื้นฐานของการใช้ภาษา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

ประทีป เหมือนนิต. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2523.

ประพจน์ อัสววิรุฬหการ. **โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่

ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ปัญญา ใช้บางยาง, ผู้รวบรวม. **พระโพธิสัตว์เป็นมาอย่างไร?**. กรุงเทพฯ : รัตธรรม, 2548.

ปิ่น มุกกัณฑ์, ประมวลศัพท์ศาสนาสำหรับนักศึกษาและประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรือง

ธรรม, 2505.

พงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ. **วรรณคดีศาสนาและขนบประเพณี**. กรุงเทพฯ: เจริญรัตน์การพิมพ์,

2528.

พร รัตนสุวรรณ. **ศัพท์ปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,

2533.

พระเทพมุนี. **ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: สารมวลชน, 2534.

พระนิราม โย ภิกขุ, ผู้รวบรวม. **พระอนาคตวงศ์**. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, 2531.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.

_____. **พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. ฟรินตัง แมส โปรดักส์, 2545.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ : มัชฌิมคัมภีร์/ มัชฌิมปาฏิปา หรือ**

กฏธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,

2552.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ, 2552.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: ธนัชชการพิมพ์,

2553.

พระพุทธโฆษาจารย์. สมมุตปาสาทิกาย นาม วินยภูฏกถาย ปฐโม ภาค. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.

พระมหาคาวสยาม วชิรปัญญา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เม็ดทรายพริ้นติ้ง, 2550.

พระศรีวิสุทธิโสภณ. กำเนิดพระพุทธเจ้า พระมุนีนาถที่ปนี. ชลบุรี: ชลบุรีการพิมพ์, 2526.

พระสาสนโสภณ. 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า. 2 เล่ม. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2552. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในการบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระชันษา 96 ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก)

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ วิฑูยา โณ) [ผู้รวบรวม]. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์, 2529.

พัฒน์ เฟื่องผลา. รายงานการวิจัยการวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก. กรุงเทพฯ: रामคำแหง, 2530.

พิฑูร มลิวัลย์. ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2535.

พิพัฒน์ คงประเสริฐ. วรรณคดีบาลี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก: ประวัติและความสำคัญ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตปิฎก ที่มณีกายมหารวด เล่ม 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย อูปริปันณาสก์ เล่ม 14. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. มหาวิโส ปฐโม ภาค. กรุงเทพฯ: วิญญาณ, 2540.

_____. วินยสงคหภูฏกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วชิรญาณ, 2540.

มาลาเสเกวรา จี พี. ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนาและวรรณคดี. แปลโดย ลังกากุมาร. กรุงเทพฯ: สาละ, 2554.

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 3 ภาคที่ 1-7. 7 เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

_____. พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์เล่มที่ 9 ภาคที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

_____ . พระสูตรและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานเล่มที่ 8 ภาคที่ 1.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.

_____ . พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ภาค 2 เล่ม 3. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2552.
ยุวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

รัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร เปรียญ. พระนคร:
มิตรนราการพิมพ์, 2510.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2556.

_____ .พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: ยูเนียน อุดดำไวโอเร็ด, 2552.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบในคัมภีร์มหาเวสตุและอรรถกถาชาดก.
กรุงเทพฯ: สตาพรบุ๊คส์, 2548.

โรช เดวิดส์ และ ที. คับบลิว. พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ , แปลโดย มูลนิธิ
ภูมิพโลภิกขุ . กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ , 2532. (พิมพ์เพื่อน้อมเกล้าถวาย
เป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในวโรกาสพระราชพิธี
มงคลภิเษก วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2531).

ศักดิ์ศรี เข้มแน่นดา. วรรณคดีพุทธศาสนาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2543.

_____ . ศักดิ์ศรีวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2517.

सानติเทวะ. วิธีชีวิตของพระโพธิสัตว์ (โพธิจรูยาวตาร). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2550.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). ทศบารมี
ทศพิชราชธรรม. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, 2549.

_____ . ลักษณะพระพุทธรูป. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2530.

สวร ฤณี. พระโพธิสัตว์ผู้สร้างบารมีเป็นพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ: อาศรมปัญญา 5980, 2554.

สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2527.

สารัตถสังคหแปล เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2528.

สิริวัฒน์ คำวันสา. พุทธศาสนาในอินเดีย. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2523.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. เจิมจันทน์กัสดาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549.

สุชาติ หงษา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา: ลำดับเหตุการณ์ พุทธสถาน คัมภีร์และ
นักปราชญ์ที่สำคัญ. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2550.

_____. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา จากอดีตสู่ปัจจุบัน ความเจริญและความเสื่อมของ
พระพุทธศาสนาแต่ละประเทศ. กรุงเทพฯ: ชรรมสภา, 2549.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. ประวัติศาสตร์ศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2532.

_____. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2555.

_____. พจนานุกรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
2541.

สุเทพ พรหมเลิศ. พระไตรปิฎกศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, 2552.

สุภาพรณ ฌ บางช้าง. ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2526.

_____. วรรณกรรมวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สุมาลี ลิมประเสริฐ. รายงานการวิจัยเรื่อง ความเปรียบเทียบกับสุนัขและแมวในพระไตรปิฎก. 2557.
(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและสร้างสรรค์จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร)

เสถียร โพธิ์นันทะ. ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โพธิ์สามต้นการพิมพ์, 2515.

_____. ประวัติพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา, 2519.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. ประวัติพระพุทธศาสนา. ม.ป.ท., 2525.

_____. วาระสุดท้ายของพระพุทธองค์. พระไตรปิฎกศึกษาชุดที่ 2. กรุงเทพฯ:
มติชน, 2552.

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. “พระอินทร์กับพิณ 3 สาย กับการละทิ้งทุกกริยาของพระโพธิสัตว์.” ภาษา
และวรรณคดีไทย 19, 19 (ธันวาคม 2545) : 71-111.

อารยศูร, หลวงรัชฎการ โกศล (ผู้แปล). ชาดกมาลา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย,
2500.

อิรวดี ไตลังคะ. ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

เอดเวิร์ด คอนซ์. **พุทธศาสนา สาระและพัฒนาการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์.

กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2530.

A.P. Buddhadata. "The Second Great Commentator-Acariya Dhammapala." **University of ceylon Review** 3, 2 (November): 55, 1945.

Geiger, Wilhelm. **Pali literature and language**. University of Calcutta, 1943.

Law, Bimula Charan. **The life and work of Buddhaghosa**. Calcutta: Spink, 1923.

Mabel, Bode. **Sasanavamsa**. n.p., 1897.

Rhys Davids, Thomas William. **Psalm of the Early Buddhists**. London: Oxford University Press, 1909.

_____. **Dhammapada" Encyclopaedia of Religion and Ethics. Vol.2**. Edinburge, 1935.

Cousins, Lance S. "Dhammapada and the Tika Literature." **Religion-Journal of Religion and Religions**, n.d.

Aloysius Piries. "The Colophon to the Paramattha-manjusa and the Discussion on the Date of Acariya Dhammapala." In **Buddhism in Ceylon and Studies on Religious Syncretism in Buddhist Countries**, 1978.

วิทยานิพนธ์

เกศณี นุชทองม่วง. "อรรถกถาธรรมบท: การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

ญาดา อรุณเวช. "ความเปรียบในบทละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ประพจน์ อัสวีรุพหการ. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. "ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท."

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

- พระครูปริยัติคณารักษ์ (พงษ์สันต์ ศรีสมงาม). “การศึกษาเปรียบเทียบบารมีใน พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- พระนิพนพาน สารกาญจน์ (สุจิตต์โต). “วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2553.
- พระบุญเทียน พุทฺธวโร (ปัญญาแก้ว). “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในอนุภูมิภาคกลุ่ม แม่น้ำโขง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- พระสันติ สิทธิสมบุรณ์ (ถ่ออาจ). “การศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- สายวรุณ น้อยนิมิต. “อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความ สัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่นๆ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สุภาพร พรหมเดือน. “การศึกษาแนวคิดเรื่องอริยฐานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- สุมาลี ลิ้มประเสริฐ. “การศึกษาเรื่องอวทาน-ปลื้มตาของเกษมทระ: ความสัมพันธ์ของเรื่อง สุชน-กนิริกับวรรณคดีไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษา สันสกฤตภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ-สกุล นางสาวอนุสรฯ ศรีวิระ
 ที่อยู่ 162/21 หมู่ 4 ตำบลในคลองบางปลากด
 อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 10290

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2553 สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
 มหาวิทยาลัยศิลปากร อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
 (เกียรตินิยมอันดับ 1)
- พ.ศ. 2554 ศึกษาต่อระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
 มหาวิทยาลัยศิลปากร อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม

